

Republika Slovenija
Ministrstvo za šolstvo in šport
Urad za Mladino
Dalmatinova 2
1000 Ljubljana

MLADINA 2010

Končno poročilo o rezultatih raziskave

Izvajalca:

- Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
- Interstat d.o.o.

Raziskovalna skupina:

- dr. Miran Lavrič, vodja raziskave
- dr. Sergej Flere
- dr. Marina Tavčar Krajnc
- dr. Rudi Klanjšek
- dr. Bojan Musil
- dr. Andrej Naterer
- Andrej Kirbiš
- Suzana Mihelin
- Darja Ivanuša
- Marko Divjak
- Urška Antolin
- Petra Lešek

Maribor, 29.12.2010

"No, pa smo dobli kapitalistično in demokratično Slovenijo. Zdaj lahko govoriš kaj hočeš, nobenega nič ne briga... za službo stanovanje in penzijo pa se sam pobrigaj."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

"Služb je premalo, mladi se bomo morali bolj boriti za službe kot pa naši starši... Delo je tudi nezanesljivo in potrebno bo več fleksibilnosti, dodatnega izobraževanja in agresivnosti. Več bo projektne delo."

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

"Mama mi je vedno govorila, uči se da ne boš čistilka. Zdaj pa vidim, da bi bilo mogoče boljše, če bi bila čistilka."

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

"Ljudje, ki končajo faks so nezaposljivi, ker jih sistem fakultet pumpa z znanjem, ki v realnem gospodarstvu pomeni 10% uporabnega znanja."

(Davor, 22 let, mladi politik)

"Včasih mislim, da se gleda na mlade s krivico. Veliko ljudi na primer misli, da mladi samo ležimo doma, kadimo in pijemo... Veliko mladih razmišlja s svojo glavo in se znajdejo, so samostojni in mislijo na svojo prihodnost."

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

"Ne, politika mi gre na živce. Če bi volitve karkoli spremenile, bi bile prepovedane."

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

"Doma se dobro zastopimo... ne vem zakaj bi se odselu. Pa tudi k'šnih možnosti za tu nemam. Hiše, kaj hiše, še stanovanja si ne bi mogu privoščiti, tudi če bi jemu redno službo. Blu bi verjetno še slabše, sigurno bi jemu manj denarja in več strošku."

(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE	3
KAZALO TABEL	7
KAZALO GRAFOV	8
0 Uvod: Mladina 2010 v kontekstu proučevanja mladih.....	12
1 Raziskovalne Metode.....	20
1.1 Anketa mladih prebivalcev Slovenije.....	20
1.1.1 Vzorčni načrt.....	20
1.1.2 Izvedba ankete.....	21
1.1.3 Analiza stopnje sodelovanja v raziskavi.....	22
1.1.4 Uteževanje.....	27
1.1.5 Vzorčna napaka.....	29
1.2 Intervjuji s karakterističnimi predstavniki mladih.....	32
1.3 Zbiranje in analiza sekundarnih podatkov.....	35
1.4 Uporabljeni postopki statistične analize.....	36
1.5 Uporabljena literatura.....	38
2 Demografske spremembe in medgeneracijsko sodelovanje.....	39
2.1 Definiranje mladosti in mejniki odraščanja.....	39
2.1.1 Uvod.....	39
2.1.2 Analiza podatkov za Slovenijo.....	42
2.2 Število in delež mladih v Sloveniji.....	50
2.3 Pripravljenost mladih na medgeneracijsko sodelovanje.....	53
2.4 Mladi v mestih in na vasi.....	58
2.5 Povzetek ključnih demografskih sprememb na drugih področjih.....	60
2.6 Ključne ugotovitve.....	63
2.7 Uporabljeni viri.....	64
3 Izobraževanje in usposabljanje.....	66
3.1 Vključenost slovenske mladine v izobraževanje.....	66
3.2 Visokošolsko izobraževanje.....	69
3.2.1 Ekskurz: Razprava o ekspanziji terciarnega izobraževanja.....	74
3.3 Srednješolsko izobraževanje.....	75
3.3.1 Šolska uspešnost.....	76
3.3.2 Počutje v šoli (subjektivna zaznava šole).....	79
3.4 Ocena kakovosti rednega šolstva.....	83
3.5 Neformalne oblike izobraževanja.....	86
3.5.1 Udeležba v neformalnem izobraževanju.....	86
3.5.2 Zadovoljstvo mladih s ponudbo neformalnega izobraževanja.....	87
3.5.3 Razširjenost potreb po neformalnem izobraževanju.....	88
3.5.4 Ocena.....	90
3.6 Tuji jeziki.....	91
3.7 Izobraževanje v tujini.....	93
3.8 Ključne ugotovitve.....	95
3.9 Uporabljeni viri.....	96
4 Zaposlovanje in podjetništvo.....	98
4.1 Nove razmere na trgu dela in mladi.....	98
4.2 Brezposelnost mladih.....	106
4.2.1 Trajanje brezposelnosti mladih.....	110
4.2.2 Pričakovani trendi v zvezi z brezposelnostjo mladih.....	111
4.2.3 Brezposelnost diplomantov in (še posebej) diplomantk.....	112
4.2.4 Brezposelnost bistveno bolj grozi mladim ženskam.....	116
4.2.5 Stališča mladih v zvezi z brezposelnostjo.....	118
4.3 Študentsko delo.....	122
4.4 Zadovoljstvo z delom med mladimi z rednim delom.....	123
4.5 Mladim je najbolj pomembno, da je njihovo delo zanimivo.....	126

4.6	Mladi in podjetništvo.....	129
4.6.1	Nizka raven samozaposlitev med mladimi ob rahlo pozitivnem trendu	129
4.6.2	Visoka raven pripravljenosti za samozaposlitev, še posebej med mladimi moškimi...132	132
4.6.3	Mnenje mladih o podjetnikih in podjetništvu ni negativno.....	133
4.6.4	Kje so ovire?	135
4.7	Ključne ugotovitve.....	139
4.8	Uporabljeni viri.....	141
5	Participacija	143
5.1	Politična participacija in mladi.....	143
5.1.1	Konvencionalna politična participacija.....	146
5.1.2	Razpravljanje o politiki in spremljanje politike v medijih	149
5.1.3	Politična stališča	152
5.1.4	Protestna politična participacija.....	161
5.1.5	Informacijsko-tehnološke in individualizirane oblike politične participacije.....	162
5.1.6	Politična participacija mladine v 2010.....	164
5.1.7	Ključne ugotovitve.....	169
5.2	Uporabljeni viri.....	170
5.3	Prostovoljne dejavnosti.....	175
5.3.1	Uvod.....	175
5.3.2	Pogostost prostovoljnih dejavnosti	176
5.3.3	Pripravljenost angažiranja za družbene spremembe	181
5.3.4	Dimenzije prostovoljnih dejavnosti	182
5.3.5	Korelati prostovoljnih dejavnosti.....	184
5.3.6	Sociodemografski dejavniki prostovoljstva	186
5.3.7	Povezanost med političnimi in prostovoljni dejavnostmi.....	186
5.3.8	Ključne ugotovitve.....	188
5.3.9	Uporabljeni viri.....	189
5.4	Socialna izključenost	191
5.4.1	Uvod.....	191
5.4.2	Dimenzije socialne izključenosti.....	192
5.4.3	Indikatorji socialne izključenosti.....	193
5.4.4	Sociodemografski dejavniki socialne izključenosti.....	196
5.4.5	Psihosocialni korelati socialne izključenosti	197
5.4.6	Ključne ugotovitve.....	198
5.4.7	Uporabljeni viri	199
6	Ustvarjalnost, kultura, prosti čas	201
6.1	Uvod	201
6.2	Spremembe pogostosti vsakodnevni in prostočasovni dejavnosti mladih	204
6.3	Pogostost vsakodnevni dejavnosti mladih	208
6.4	Pogostost prostočasovni dejavnosti mladih	210
6.5	Dimenzije dejavnosti mladih.....	211
6.6	Korelati dejavnosti mladih.....	214
6.7	Sociodemografski dejavniki vsakodnevni in prostočasovni dejavnosti.....	216
6.8	Ključne ugotovitve.....	219
6.9	Uporabljeni viri.....	220
7	Virtualizacija vsakodnevnega življenja	225
7.1	Uvod	225
7.2	Neposredne/osebne oblike druženja in uporaba IKT	227
7.3	Pogostost posameznih računalniških dejavnosti	230
7.3.1	Sociodemografski dejavniki in psihosocialni korelati uporabe IKT.....	233
7.3.2	Uporaba IKT in politična in civilno-družbena participacija	235
7.4	Tradicionalni mediji: zabavno-razvedrilne in informativno-politične vsebine.....	236
7.4.1	Sociodemografski dejavniki in psihosocialni korelati uporabe zabavnih in informativnih medijskih vsebin	238

7.4.2	Politična in civilno-družbena participacija in zabavno-razvedrilne in informativno-politične medijske vsebine	239
7.5	Uporaba telefona.....	240
7.6	Ključne ugotovitve.....	242
7.7	Uporabljeni viri.....	243
8	Zdravje in dobro počutje	247
8.1	Zdravstveno stanje slovenske mladine.....	247
8.2	Pričakovana življenjska doba, umrljivost in najpogostejši vzroki smrti mladih.....	249
8.3	Zadovoljstvo z življenjem, telesna podoba in ocena zdravstvenega stanja	254
8.4	Indeks telesne mase.....	259
8.5	Zdravju tvegano vedenje.....	262
8.6	Uporabljeni viri.....	266
8.7	Ključne ugotovitve.....	268
9	Ekonomski položaj mladih	269
9.1	Revščina mladih v Sloveniji pod Evropskim povprečjem	269
9.2	Dohodki mladih v Sloveniji - razkorak med uradnimi podatki in samooceno	272
9.3	Glavni vir dohodkov mladih so žepnine, darila in dohodki iz občasnih ali honorarnih del.....	275
9.4	Mladi moški še vedno zaslužijo več kot mlade ženske.....	278
9.5	Ključne ugotovitve.....	280
9.6	Uporabljeni viri.....	281
10	Stanovanjske in bivanjske razmere mladih	282
10.1	Zakaj mladi v Sloveniji odlašajo s preselitvijo od staršev?.....	282
10.1.1	Materialni pogoji za odselitev se zaostrejujejo, mladi pa si želijo lastne hiše	284
10.1.2	Mladim je bivanje pri starših sorazmerno ugodno	289
10.1.3	Kulturni dejavnik: bolje je ostati doma, kakor tvegati revščino	292
10.1.4	Majhnost Slovenije in solidna cestna infrastruktura.....	293
10.1.5	Izrazito podaljševanje obdobja vključenosti v izobraževalni sistem.....	294
10.1.6	Mladim ustreza partnersko življenje po sistemu 'skupaj in narazen'	295
10.1.7	Psihološke poteze mladih niso značilno povezane z odselitvijo	297
10.2	Ali je pozno odseljevanje od staršev (nujno) problem?.....	298
10.3	Ekskurz: Zakaj se dekleta odseljujejo prej?	299
10.4	Mladi svoj bivanjski standard pretežno ocenjujejo kot zadovoljiv	301
10.5	Ključne ugotovitve.....	303
10.6	Uporabljeni viri.....	304
11	Globalizacija in mobilnost mladih.....	306
11.1	Kaj je globalizacija in kaj ta pojem predstavlja mladim	306
11.2	Mobilnost in njen pomen za posameznika in za družbo.....	308
11.3	Ovire mobilnosti.....	310
11.4	Mobilnost mladih v Sloveniji in ovire zanjo.....	311
11.5	Ključne ugotovitve.....	320
11.6	Uporabljeni viri.....	321
12	Vrednote, trajnostni način družbenega delovanja in vizije prihodnosti	323
12.1	Trendi na področju vrednot in vrednotnih usmeritev mladih.....	323
12.2	Trajnostni način družbenega delovanja.....	331
12.3	Problemi mladih in njihove vizije (osebne/družbene) prihodnosti.....	338
12.4	Ključne ugotovitve.....	344
12.5	Literatura	345
13	Osebnostne značilnosti in religioznost mladih	347
13.1	Časovna orientacija (v sedanjost/prihodnost).....	347
13.2	Narcisizem	351
13.3	Avtoritarnost	353
13.4	Anomičnost.....	357
13.5	Odtujenost	358
13.6	Deviantnost	360
13.7	Religioznost.....	362

13.7.1	Konfesionalna pripadnost.....	362
13.7.2	Osebna religioznost.....	363
13.7.3	Bogoslužje.....	364
13.8	Ključne ugotovitve.....	366
13.9	Uporabljeni viri.....	367
14	Portreti udeležencev intervjujev.....	369
14.1	Špela, 25 let, mlada natararica.....	370
14.2	Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica.....	373
14.3	Enver, 20 let, mladi rom.....	377
14.4	Helena, 18 let, uspešna gimnazijka.....	379
14.5	Afrodita, 21 let, mladi invalid.....	384
14.6	Jona, 25 let, redni obiskovalec zbirališča mladih <i>Pekarna</i>	386
14.7	Uroš, 22 let, mladi kmetovalec.....	389
14.8	Matjaž, 29 let, brezposelni mladi.....	391
14.9	Dominik, 16 let, mladi glasbenik.....	394
14.10	Tasim, 22 let, mladi zapornik.....	396
14.11	Gašper, 23 let, mladi športnik.....	398
14.12	Stane, 26 let, mladi podjetnik.....	401
14.13	Davor, 22 let, mladi politik.....	404
14.14	Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine.....	407
14.15	Grega, 25 let, mladi osipnik.....	411
14.16	Maja, 30 let, brezposelna diplomantka.....	414
14.17	Oto, 28 let, zaposlen v mehanični delavnici, mladi oče.....	417
14.18	Nejc, 26 let, zaposlen po sili.....	419
14.19	Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu.....	422
14.20	Natalija, 25 let, mlada vernica.....	425
14.21	Sabina, 22 let, bivša odvisnica.....	429
14.22	Barbara, 29 let, predstavnica slovenske manjšine v Italiji.....	433
14.23	Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije.....	436
14.24	Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno.....	438
14.25	Aleš, 20 let, virtualizirani mladi.....	440
15	Sinteza spoznanj kvalitativnega raziskovanja.....	442
15.1	Demografija in medgeneracijsko sodelovanje.....	442
15.2	Izobraževanje in usposabljanje.....	448
15.3	Zdravje in dobro počutje.....	452
15.4	Zaposlovanje, podjetništvo, mobilnost in globalizacija.....	454
15.4.1	ZAPOSLOVANJE.....	454
15.4.2	PODJETNIŠTVO.....	457
15.4.3	MOBILNOST.....	459
15.4.4	GLOBALIZACIJA.....	460
15.5	Politična participacija in prostovoljne dejavnosti.....	461
15.6	Prosti čas, kultura, virtualizacija.....	464
15.7	Bivanjske razmere in ekonomski položaj.....	466
15.8	Trajnostni način delovanja.....	469
15.9	Vrednote in pričakovanja glede osebne in družbene prihodnosti.....	471
16	Zeitgeist madih.....	476
17	Ključne ugotovitve študije Mladina 2010.....	483

KAZALO TABEL

Tabela 1: Stopnja sodelovanja v raziskavi Mladina 2010.....	23
Tabela 2: Podrobno razčlenjene kategorije nesodelovanja.....	23
Tabela 3: Razlogi za zavrnitev sodelovanja.....	24
Tabela 4: Sodelovanje v raziskavi glede na spol in starost.....	25
Tabela 5: Sodelovanje v raziskavi glede na tip naselja.....	26
Tabela 6: Sodelovanje v anketi glede na statistično regijo.....	26
Tabela 7: Primerjava demografskih značilnosti populacije z uteženim in neuteženim vzorcem.....	28
Tabela 8: Standardne napake ocen in intervali zaupanja za izbrane spremenljivke.....	31
Tabela 9: Raziskovalni vzorec v okviru izvajanja kvalitativnih intervjujev, Mladina 2010.....	34
Tabela 10: Faktorska struktura indikatorjev prehoda v odraslost, Mladina 2010.....	48
Tabela 11: Povprečna šolska uspešnost, po regijah, Mladina 2010.....	78
Tabela 12: Faktorska struktura prostovoljnih dejavnosti mladih, Mladina 2010.....	183
Tabela 13: Korelati vsakodnevnih in prostočasovnih dejavnosti, Mladina 2010.....	184
Tabela 14: Faktorska struktura vsakodnevnih in prostočasovnih dejavnosti mladih, Mladina 2010.....	212
Tabela 15: Korelati vsakodnevnih in prostočasovnih dejavnosti mladih, Mladina 2010.....	214
Tabela 16: Zadovoljstvo z življenjem, z zdravjem in s postavo za celoten vzorec in ločeno po spolu, starosti in velikosti naselja.....	254
Tabela 17: Odstotki mladih, ki vsaj občasno uživajo tobak ali alkohol in ki so vsaj poskusili marihuano, hašiš ali trde droge, za celoten vzorec in ločeno po spolu, starosti in velikosti naselja.....	262
Tabela 18: Odstotek študentov, udeleženih v programu mobilnosti ERAZMUS za študij v tujini, od vseh študentov, vpisanih v terciarno izobraževanje v Sloveniji, 2000/2001-2008/2009.....	314
Tabela 19: Faktorska matrika časovne usmerjenosti, Mladina 2010.....	349
Tabela 20: Faktorska matrika narcisizma, Mladina 2010.....	352
Tabela 21: Regresijska pojasnitev deviantnosti s časovnimi usmeritvami in socializacijskimi slogi.....	362

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Ocenjene zgornje starostne meje mladosti, Mladina 1985 in Mladina 2010.....	43
Graf 2: Mejniki odraščanja, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	46
Graf 3: Število mladih (15-29) v Sloveniji, izbrana leta.....	51
Graf 4: Deleži mladih (15-29) in starejših (65+) prebivalcev v Sloveniji in EU27, izbrana leta.....	52
Graf 5: Stališča glede porazdelitve blaginje med generacijami, Mladina 2010 in Shell 2010.	54
Graf 6: Percepcije o odnosu družbe do mladih, Mladina 1985 in Mladina 2010, stari 15-24.	56
Graf 7: Struktura mladih (15-30) glede na tip naselja stalnega prebivališča, SJM, izbrana leta.	58
Graf 8: Struktura mladih glede na tip naselja, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	59
Graf 9: Starostnospecifične stopnje splošne rodnosti, Slovenija, letno.	60
Graf 10: Starostnospecifične stopnje prve poročnosti žensk, Slovenija, letno.	61
Graf 11: Vključenost mladih (15-24) v redno izobraževanje, v obdobju 1999-2008, Slovenija in EU27.	66
Graf 12: Vključenost starostne skupine 15-24 v redno izobraževanje, države članice EU 27, 2008....	67
Graf 13: Vključenost generacije 20-24 v terciarno izobraževanje, v obdobju 1999-2010, Slovenija in EU27.	70
Graf 14: Vključenost starostne skupine 20-24 v terciarno izobraževanje, države članice EU27, 2008.	71
Graf 15: Število podiplomskih študentov v Sloveniji v obdobju 1997-2009.....	72
Graf 16: Število študentov v terciarnem izobraževanju in delež javnih sredstev (BDP-ja) namenjen terciarnemu izobraževanju v Sloveniji od 2001 – 2007.	73
Graf 17: Povprečen šolski uspeh ob koncu srednje šole, Mladina 2010.	76
Graf 18: Počutje mladih v srednji šoli, Mladina 2010.	80
Graf 19: Vzdušje v šoli, Mladina 2010 in Mladina 2000.....	80
Graf 20: Pričakovanja staršev glede šolske uspešnosti otrok (subjektivna refleksija mladostnikov)..	82
Graf 21: Subjektivna ocena kakovosti formalnega izobraževanja, ki so se ga mladi nazadnje udeležili, po statusu, Mladina 2010.....	84
Graf 22: Zaznava kakovosti izvedbe neformalnega izobraževanja, ki so se ga mladi udeležili, Mladina 2010.....	87
Graf 23: Prihodnja pogostost neformalnega izobraževanja mladih, Mladina 2010.....	89
Graf 24: Delež mladih z dobrim in zelo dobrim znanjem tujih jezikov, Mladina 2010 in Mladina 2000.	92
Graf 25: Opravljanje študija ali izobraževanja v tujini, študentski vzorci, Mladina 2010 in ŠOS 2005.93	
Graf 26: Delež začasno zaposlenih ¹ , EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.	98
Graf 27: Delež delno zaposlenih med delovno aktivnimi, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.....	100
Graf 28: Delež izmensko zaposlenih med vsemi zaposlenimi, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.....	101
Graf 29: Delež zaposlenih (med vsemi zaposlenimi), ki »nikoli« ne dela v soboto, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.....	102
Graf 30: Delež zaposlenih (med vsemi zaposlenimi), ki »nikoli« ne dela v nedeljo, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.....	103
Graf 31: Delež zaposlenih (med vsemi zaposlenimi), ki »nikoli« ne dela zvečer, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.....	103
Graf 32: Prevladujoča delovna aktivnost mladih (15-29), Mladina 2000, Mladina 2010.....	104
Graf 33: Osnovni zaposlitveni status mladih (15-29), Mladina 2000, Mladina 2010.....	105
Graf 34: Osnovni zaposlitveni status med starimi 29 let, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	106
Graf 35: Stopnje brezposelnosti starostnih skupin 15-24 in 15+, EU27 in Slovenija, 2000-2010.....	107
Graf 36: Zaposlenost in brezposelnost ekonomsko aktivnih mladih (15-29), Mladina 2000 in Mladina 2010.....	108
Graf 37: Delež brezposelnih mladih (15-24), ki so brezposelni 12 mesecev ali več.....	111
Graf 38: Delež brezposelnih diplomantov med vsemi brezposelnimi v starostni skupini 25-30 let, Slovenija, 2000-2009.....	112
Graf 39: Stopnje brezposelnosti ekonomsko aktivnih mladih (25-29), glede na najvišjo doseženo izobrazbo, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	113

Graf 40: Stopnje brezposelnosti ekonomsko aktivnih mladih (15-29), glede na spol, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	116
Graf 41: Deleži brezposelnih med vsemi mladimi (15-29), glede na spol, SJM 2009/2 in Mladina 2010.....	117
Graf 42: Mladi in odnos do prihodnosti (zaposlitev, izguba zaposlitve, strah pred neuspehom), Mladina 2000 in Mladina 2010 (15-29 let).....	118
Graf 43: Pripravljenost mladih (15-29) na dejanja, ki bi jim lahko zmanjšala tveganje brezposelnosti, SJM 2005/1 in Mladina 2010.....	121
Graf 44: Osnovni zaposlitveni status mladih (15-29), ki opravljajo redno delo, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	123
Graf 45: Povprečne vrednosti strinjanja s trditvami glede zadovoljstva z opravljanim rednim delom, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	124
Graf 46: Primerjava zadovoljstva z opravljanim rednim delom med redno zaposlenimi za nedoločen čas in tistimi z rednim honorarnim delom, Mladina 2010.....	125
Graf 47: Pomen posameznih elementov službe, povprečne vrednosti, Mladina 2010 (15-29 let), SJM 2005/1.....	126
Graf 48: Preference glede vrste zaposlitve (javno-zasebno), Mladina 2010 (15-29 let), SJM 2005/1.....	127
Graf 49: Delež samozaposlenih mladih (15-24 let) med mladimi zaposlenimi, EU (15, 27) in Slovenija, po izbranih letih.....	130
Graf 50: Osnovni zaposlitveni status mladih, ki opravljajo redno delo, po starostnih skupinah, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	131
Graf 51: Preference glede vrste zaposlitve (pri nekom drugem - samozaposlitev), Mladina 2010 (15-29 let), SJM 2005/1.....	132
Graf 52: Mnenja o različnih poklicnih skupinah, Mladina 2010 (15-29 let).....	134
Graf 53: Razlogi, zakaj bi mladi raje bili zaposleni pri nekom drugem kot samozaposleni, v deležu odgovorov, Mladina 2010 (15-29 let).....	135
Graf 54: Mnenja o pomenu izobraževanja za podjetništvo, povprečja, Mladina 2010.....	138
Graf 55: Delež mladih, ki se ne bi udeležili volitev parlament, Slovenija in EU27 v letih 1999 in 2008.....	147
Graf 56: Članstvo v političnih strankah, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1999 in 2008.....	147
Graf 57: Kumulativna konvencionalna participacija, Slovenija in EU27 v letih 2002, 2004, 2006 in 2008.....	148
Graf 58: Razpravljanje o politiki, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1995, 1999 in 2008.....	150
Graf 59: Spremljanje politike v medijih, Slovenija in EU27 v letih 1999 in 2008.....	151
Graf 60: Zanimanje mladih za politiko, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1995, 1999, 2005, 2008 in 2010.....	152
Graf 61: Zunanja in notranja politična učinkovitost mladih, Mladina 2010 in Mladina 2000.....	154
Graf 62: Percipirana notranja politična kompetenca (skupinska raven), Mladina 2010 in Mladina 1985.....	156
Graf 63: Zadovoljstvo z demokracijo, Mladina 2010 in Shell 2010.....	157
Graf 64: Odnos do demokracije kot ideala, Mladina 2010 in Shell 2010.....	158
Graf 65: Kako bi po tvojem mnenju lahko izgledala politična ureditev, ki bi bila boljša od demokracije?, Mladina 2010 in Shell 2010.....	159
Graf 66: Protestna participacija, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1995, 1999, 2008 in 2010.....	162
Graf 67: Individualizirane oblike politične participacije, Slovenija v letu 2009.....	163
Graf 68: Delež mladih, ki "verjetno bi" ali "je že" opravljalo navedeno politično dejavnost, Mladina 2010.....	164
Graf 69: Pogostost političnih participativnih dejavnosti po delovnem statusu respondentov, Mladina 2010.....	166
Graf 70: Povezanost med nekaterimi političnimi orientacijami in dvema oblikama participacije, Mladina 2010.....	168
Graf 71: Prostovoljne dejavnosti mladih, Mladina 2010 in Shell 2010.....	177
Graf 72: Članstvo mladih v prostovoljnih organizacijah, Slovenija in EU27.....	178

Graf 73: Delež mladih, ki »ne bi sodelovali« v navedenih prostovoljnih dejavnostih, Mladina 2010 in Mladina 1995, študentska populacija.....	179
Graf 74: Pripravljenost študentov na družbeni angažma, Mladina 2010 in Mladina 1995.....	181
Graf 75: Vsakodnevne dejavnosti mladih (primerjava posamezne dejavnosti s povprečjem vseh sedmih dejavnosti), Mladina 2010 in Mladina 2000	206
Graf 76: Prostočasovne dejavnosti mladih (primerjava posamezne dejavnosti s povprečjem vseh osmih dejavnosti), Mladina 2010 in Mladina 2000.....	207
Graf 77: Vsakodnevne dejavnosti mladih (v minutah), Mladina 2010.	209
Graf 78: Prostočasovne dejavnosti mladih, Mladina 2010.	210
Graf 79: Delež mladih (16-24 let), ki splet uporablja vsak ali skoraj vsak dan, Slovenija, EU 15 in EU27.	228
Graf 80: Delež mladih, ki se s posameznimi prostočasovnimi dejavnostmi ukvarja vsaj enkrat tedensko, Mladina 2010.	231
Graf 81: Spremljanje zabavnih in informativnih medijskih vsebin, Slovenija in EU27, 2002-2008....	237
Graf 82: Povprečna dnevna uporaba telefona (pogovarjanja in pošiljanje sporočil), Mladina 2010..	240
Graf 83: Gibanje pričakovane življenjske dobe ob rojstvu za ženske in moške v Sloveniji in EU27, izbrana leta.	250
Graf 84: Gibanje starostnospecifičnih stopenj umrljivosti (na 100.000 prebivalcev) po zunanjih vzrokih v izbranih starostnih skupinah za ženske in moške v Sloveniji, izbrana leta.....	251
Graf 85: Gibanje starostnospecifičnih stopenj umrljivosti (na 100000 prebivalcev) po zunanjem vzroku – prometnih nezgodah v izbranih starostnih skupinah za ženske in moške v Sloveniji, izbrana leta.....	252
Graf 86: Gibanje starostnospecifičnih stopenj umrljivosti (na 100000 prebivalcev) po zunanjem vzroku – samomorih v izbranih starostnih skupinah za ženske in moške v Sloveniji, izbrana leta....	253
Graf 87: Pogostost doživljanja stresa mladih, Mladina 2010.....	256
Graf 88: Gibanje zadovoljstva z življenjem v različnih raziskavah po starostnih skupinah, izbrana leta.	257
Graf 89: Gibanje zadovoljstva z zdravjem v različnih raziskavah po starostnih skupinah, izbrana leta.	257
Graf 90: Zadovoljstvo z življenjem in zadovoljstvo z zdravjem v državah EU, leto 2008.	258
Graf 91: Hranjenost mladih glede na indeks telesne mase, izbrane raziskave.....	260
Graf 93: Hranjenost mladih glede na indeks telesne mase po velikosti naselja.....	261
Graf 94: Deleži mladih (med 15. in 19. letom), ki ne pijejo alkohola in ne kadijo, izbrana leta.....	263
Graf 95: Deleži mladih (med 15. in 24. letom), ki so poskusili ali uživajo marihuano ali hašiš, izbrana leta.....	264
Graf 96: Stopnja tveganja revščine glede na starost in spol (dohodek brez dohodka v naravi), EU 15, EU 27, Slovenija, letno (2008).	270
Graf 97: Stopnja tveganja revščine glede na status in spol (starost 18+, dohodek brez dohodka v naravi), Slovenija, 2008.....	271
Graf 98: Povprečni letni ekvivalentni razpoložljivi neto dohodek mladih v Sloveniji ¹ (izražen v Evrih 1999 in v PKM ²) primerjavi z drugimi starostnimi skupinami in mladimi v Evropi ³ , 2005 – 2009....	273
Graf 99: Ocena povprečnega mesečnega razpoložljivega dohodka mladih (15-29) glede na zaposlitveni status, v EUR, Mladina 2000 ¹ in Mladina 2010.....	274
Graf 100: Viri dohodkov mladih (15-29 let), Mladina 2000 in Mladina 2010.	276
Graf 101: Ocena materialnega položaja družine, Mladina 2000, Mladina 2010.	278
Graf 102: Razlike med dohodki glede na spol, po posameznih zaposlitvenih statusih, Mladina 2000, Mladina 2010.	279
Graf 103: Deleži mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki živijo v gospodinjstvu skupaj s starši, 1992-2010.....	283
Graf 104: Deleži mladih (25-29), ki živijo v družini skupaj z materjo, glede na zaposlitveni status, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	285
Graf 105: Deleži mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki živijo v gospodinjstvu skupaj s starši, glede na zaposlitveni status in nepremičnine, v kateri prebivajo starši anketirancev.	286
Graf 106: Deleži mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki občutijo pomanjkanje stanovanjskega prostora, glede na bivanje skupaj s starši in vrsto nepremičnine, v kateri prebivajo starši.	287

Graf 107: Mladi (15-29) in kraj bivanja glede na lastništvo, Mladina 2010.....	288
Graf 108: Mladi med 25-tim in 29-tim letom, glede na najvišjo stopnjo dosežene izobrazbe in (ne)bivanje pri starših.....	294
Graf 109: Deleži moških in žensk (18-34), ki so leta 2008 živeli v kohabitacijski partnerski zvezi, države EU27.....	296
Graf 110: Deleži mladih, ki živijo skupaj s partnerjem, glede na starostno skupino, Mladina 2000 in Mladina 2010.....	297
Graf 111: Mladi in kraj bivanja (pri starših/skrbnikih-samostojno), po starosti in spolu, Mladina 2010.....	300
Graf 112: Zadovoljstvo mladih s stanovanjskimi razmerami, po starostnih skupinah, Mladina 2010.....	301
Graf 113: Kaj mladi (15-25 let) povezujejo s pojmom globalizacija, Mladina 2010 in Shell 2010.....	307
Graf 114: Splošna mobilnost mladih (15-29 let) - pogostost potovanj v tujino v zadnjih 12 mesecih (v %), Mladina 2010.....	312
Graf 115: Delež mladih (15-29 let), ki so emigrirali v tujino za čas daljši od 12 mesecev.....	313
Graf 116: Delež študentov (ISCED 5-6) v celotni populaciji študentov, ki študira v drugi državi članici EU 27, EFTE, ali državi kandidatki, 1998/1999-2007/2008.....	314
Graf 117: Delež mladih, ki namerava del svojega izobraževanja opravljati v tujini, Mladina 2010.....	315
Graf 118: Povprečna mobilnost mladih, glede na materialni položaj respondentove družine in glede na spol, Mladina 2010.....	316
Graf 119: Pripravljenost mladih za selitev, Mladina 2010 in Mladina 2000.....	318
Graf 120: Spremembe pomembnosti posameznih vrednotnih kategorij v obdobju 1992-2008 ločeno za mlado starostno skupino (do 29 let) in starejšo (nad 29 let).....	324
Graf 121: Pomembnost posameznih vrednot* slovenske mladine, izbrane raziskave.....	325
Graf 122: Zainteresiranost mladih za posamezna področja*, izbrane raziskave.....	327
Graf 123: Dendrogram interesnih področij mladih, rezultat razvrščanja v skupine (klasterska analiza).....	328
Graf 124: Spremembe v povprečnih ocenah strinjanja s postavkami individualistične oz. kolektivistične usmerjenosti*, izbrane raziskave.....	329
Graf 125: Deleži mladih (15-29) iz nekaterih evropskih držav, ki močno soglaša, s trditvijo 'Dal bi del svojega dohodka, če bi bil prepričan, da bo ta denar uporabljen za preprečevanje onesnaževanja okolja'.....	332
Graf 126: Deleži Pripravljenost mladih (15-29), da bi del svojega dohodka namenili za preprečevanje onesnaževanja okolja, Slovenija in primerljive države*, 1990-2008.....	333
Graf 127: Poudarjanje skrbi za naravo in okolje, Slovenija, 2002-2008.....	334
Graf 128: Pomen varovanja narave v življenju mladih (15-29), Mladina 2000 in Mladina 2010.....	335
Graf 129: Elementi ekološko ozaveščenega vedenja med mladimi (15-29), Mladina 2010.....	336
Graf 130: Problemi in strahovi mladih (15-29), Mladina 2000 in Mladina 2010.....	338
Graf 131: Vizije družbene in lastne prihodnosti mladih (15-29), Mladina 2010.....	339
Graf 132: Vizije osebne prihodnosti študentov in študentk, Mladina 1995 in Mladina 2010.....	340
Graf 133: Vizije družbene prihodnosti študentov in študentk, Mladina 1995 in Mladina 2010.....	341
Graf 134: Načini soočanja s težavami med mladimi (15-25), Mladina 2010 in Shell 2010.....	343
Graf 135: Prisotnost treh časovnih usmeritev, slovenski, srbski in španski vzorec.....	350
Graf 136: Pogostost deviantnih vedenj, Mladina 2010.....	361
Graf 137: Konfesionalna pripadnost, Mladina 2010 in Mladina 2000.....	363
Graf 138: Osebni odnos do religije, po starostnih razredih, Mladina 2010 in Mladina 2000.....	363
Graf 139: Pogostost obiskovanja cerkve ali hrama, Mladina 2010 in Mladina 2000.....	364
Graf 140: Povprečje samoocene pomembnosti boga glede na veroizpovedno identifikacijo, Mladina 2010.....	365

0 UVOD: MLADINA 2010 V KONTEKSTU PROUČEVANJA MLADIH

Pričujoče delo je nastalo pod okriljem Urada za mladino in je v prvi vrsti namenjeno predstavitvi rezultatov empirične študije mladih v Sloveniji, ki sta jo leta 2010 skupaj izvedla skupina raziskovalcev iz Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in podjetja Interstat d.o.o.

Študija prihaja po sorazmerno dolgem, desetletnem premoru na področju nacionalnega empiričnega raziskovanja mladih. Skupina raziskovalcev, ki so sodelovali pri njeni izvedbi, umešča svoje delo v tradicijo raziskovanja slovenskih mladin¹ zadnjih petindvajsetih let. Glavni referenčni okvir raziskovanja predstavljajo ključne raziskave slovenskih mladin, ki so jih opravljali kolegi sedanje Fakultete za družbene vede v Ljubljani pod vodstvom dr. Mirjane Ule. Študije, ki so bile objavljene na podlagi teh raziskav so številne in relativno dobro pokrijejo tematiko mladih, med njimi pa naj omenimo objave: *Mladina in ideologija* (Ule, 1988), *Vsakdanji svet mladih* (Ule, 1995), *Pri(e)hodnost mladine* (Ule in Mihelj, 1995), *Identiteta študentske mladine v Sloveniji* (Ule, 1996), *Mladina v devetdesetih: Analiza stanja v Sloveniji* (Ule, 1996a), *Predah za študentsko mladino* (Ule 1996c), *Prosti čas mladih v Ljubljani* (Ule in Renner 1998), *Socialna ranljivost mladih* (Ule, 2000), še posebej pa študijo *Mladina 2000* (Mihelj, 2002), ki je neke vrste predhodnik pričujoče študije.

Posebno metodološko kakovost navedenih študij vidimo v tem, da je raziskovalna skupina pri izdelavi vprašalnikov za kvantitativni del raziskave kot ena prvih vzpostavila povezavo z nemškimi študijami mladin (prim. Hurrelmann et al. 2002; 2006). To je v slovenskem prostoru omogočilo adaptacijo preizkušenih orodij nemških kolegov, istočasno pa so avtorji s tem omogočili visoko ustrezno primerljivost slovenskih in nemških mladin. Iz te navezave izhaja tudi manj očitna kakovost, ki pa je pomembno vplivala na razvoj raziskovanja mladih v Sloveniji, po že opravljeni raziskavi jugoslovanskih mladin iz leta 1985 (JUPIO)² (Ule in Vrčan, 1986). Skozi to se je tudi v Sloveniji vzpostavil višji standard družboslovnega raziskovanja mladih, zraven tega pa se je oblikovala

¹ Samostalni mladina uporabljamo v množinski obliki zaradi notranje diferenciacije populacije, ki je predmet raziskovanja. Mladina nikakor ni homogena skupina. Členitve se nanašajo na številne kategorije, od členitev po starostnem ključu, ki mlade deli v adolescente, postadolescente in mlade odrasle (Ule, 1996a: 26-32), geografskem ključu, ki jih deli v urbane in ruralne mlade (ibid.: 33-34), pa vse do ključev, ki so vezani na

² Gre za raziskavo jugoslovanskih mladin Jupio I iz leta 1985, ki je vsebovala tudi raziskavo slovenskih mladin. Slovensko raziskovalno poročilo je bilo objavljeno kot znanstvena monografija z naslovom *Mladina in ideologija*.

navezava na zgodovinsko evropsko tradicijo družboslovnega raziskovanja (prim. Jahoda, Lazarsfeld in Zeisel, 1975), ter navezava na sočasno raziskovanje nemških kolegov (prim. Hurrelmann et al. 2002; 2006), pri katerih je kvalitativni del postal enakovreden del njihovih periodičnih raziskav mladih.

Pomembna lastnost navedenih študij je tudi v tem, da so interpretacije izsledkov navezane na sočasne interpretativne in teoretske koncepte evropskega in svetovnega družboslovja. Osnova za oblikovanje takšne pozicije se nahaja predvsem v tem, da so se avtorji pred in med izvedbo dobro seznanili s teoretskimi podlagami in že izvedenimi študijami drugod po svetu in pridobljeno znanje vključili v raziskovanje na domačem terenu (prim. Ule, 1996a). Na ta način slovenski prostor ni dobil le vpogleda v aktualno stanja domačih mladin, ampak tudi pritok idej in konceptov, ki so jih raziskovalci razvijali drugod po svetu. Tisto, kar pa je na konceptualni ravni verjetno najpomembnejše, je refleksija, ki jo je suvereno mogoče izpeljati le ob dobri konceptualni dodelanosti. Na podlagi raziskave JUPIO je v jugoslovanskem prostoru izšlo 8 monografij, le tista, pri kateri je sodelovala dr. Uletova pa vsebuje izpeljano refleksijo, kar v tem prostoru predstavlja po eni strani odstopanje, po drugi pa neprecenljiv presežek (prim. Ule, 1988).

Ob že omenjenih raziskavah, je stanje slovenskih mladin zajeto tudi v raziskovalnih projektih, katerih fokus je neposredno sicer na drugih tematskih področjih, posredno pa vseeno omogočen vpogled v stanje te populacije. Tukaj gre omeniti predvsem raziskavi *Družbeni profil študentov Slovenije: poročilo o rezultatih raziskave v letu 2005* (Flere, Fištravec, Tavčar Krajnc, Lavrič, Klenovšek, Klanjšek in Šipuš, 2005) in *Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji: poročilo 2008* (prim. Ule, Tivadar, Kurdija in Rajšp, 2008), ter številne druge, po večini parcialne študije mladin, ki so mlade obravnavale na primer na podlagi mladocentrizma (prim. Fištravec in Musil, 2002), zdravja in spolnih navad (prim. Godina, Bernik in Hlebec, 1998) in z vidika drugih relevantnih področjih.

Na ravni nacionalnega raziskovanja mladih, so empirično »praznino« zapolnjevale različne mednarodne in domače študije, ki so se opirale predvsem na obstoječe uradne statistične podatke. V tej zvezi velja omeniti predvsem študiji *Mladi v Sloveniji* (Vertot, 2009) in *Med otroštvom in odraslostjo* (Boljka in Rakar, 2009). Med domačimi prispevki v tem obdobju pomembno mesto zavzema tudi poglobljeno in nekoliko bolj teoretično naravnano delo *Za vedno mladi? - Socialna psihologija odraščanja* (Ule, 2008). V okviru mednarodnega raziskovanja, je bila slovenska mladina predmet večjega števila študij, med katerimi velja izpostaviti predvsem poročilo Evropske komisije o mladih (*EU Youth Report*, 2009) in posebno raziskavo Eurobarometra (2007) na temo mladih.

Pričujoča študija predstavlja z vidika opisanega konteksta konceptualno in metodološko nadaljevanje tradicije raziskovanja mladih v Sloveniji, z nekaterimi dodelavami. Kot osnova za oblikovanje metodološkega pristopa so bile uporabljene že opravljene študije mladih v Nemčiji (Hurrelmann et

al., 2002, 2006), ter pristopi in koncepti, ki se pojavljajo v dosedanem raziskovanju mladih v Sloveniji od leta 1985 naprej. V zvezi z dodelavo pristopa gre izpostaviti predvsem;

- (1) aplikativno naravnost, ki se izraža v, upoštevajoč okvire mladinske politike, fokusiranih analizah z jasno izpeljanimi raziskovalnimi sklepi;
- (2) poudarek na longitudinalnih in mednarodnih primerjavah, predvsem v okviru EZ-27;
- (3) posebno pozornost, ki je bila v fazi priprave namenjena kompatibilnosti kvantitativnega in kvalitativnega pristopa, ter v fazi obdelave pri oblikovanju integracije kvantitativnih in kvalitativnih podatkov v celoto.

Kot glavno vodilo so bili uporabljeni napotki naročnika raziskave Urada za mladino Republike Slovenije, ki so kot primarni raziskovalni cilj izpostavljali naslednja področja:

1. Demografske spremembe in medgeneracijsko sodelovanje
2. Izobraževanje in usposabljanje
3. Ustvarjalnost, kultura, prosti čas
4. Virtualizacija vsakodnevnega življenja
5. Zaposlovanje in podjetništvo
6. Trajnostni način družbenega delovanja
7. Bivanjske in stanovanjske razmere
8. Zdravje in dobro počutje
9. Participacija in socialna vključenost
10. Prostovoljne dejavnosti
11. Mobilnost mladih in globalizacija

Omenjena področja so bila uporabljena tudi kot osnovno vodilo za obdelavo podatkov in njihovo klasifikacijo v končnem poročilu. Pričujoča študija tako analizira mlade v Sloveniji z vidika vseh ključnih predstavljenih vidikov, pri čemer je obseg raziskovanja, glede na zastavljenih 11 področij, mestoma tudi bistveno širši:

1. V prvem poglavju so podrobno opisane metode (kvantitativnega in kvalitativnega) zbiranja podatkov. Razložen je tudi pomen ključnih analitičnih postopkov.
2. V drugem poglavju je najprej definiran in problematiziran pojem mladine, predstavljene pa so tudi spremembe, ki se dogajajo na področju trajanja mladosti in identifikacije mladih s statusom mladostnika. V nadaljevanju so predstavljeni (pričakovani) trendi na področju števila mladih in starejših v Sloveniji in EU. Od tod je izpeljana analiza stališč mladih glede

medgeneracijskega sodelovanja. Temu sledi še krajša predstavitev nekaterih ključnih in aktualnih demografskih sprememb v zvezi z mladimi v Sloveniji.

3. Tretje poglavje najprej analizira vprašanje (visoke) vključenosti mladih v izobraževalni sistem. Posebna pozornost je namenjena šolski uspešnosti slovenskih mladostnikov in njihovem počutju v šoli. Posebej so obravnavana stališča in aktivnosti mladih na področju neformalnih oblik izobraževanja.
4. V četrtem poglavju predstavljamo stanje mladih na trgu delovne sile, pri čemer je posebna pozornost namenjena brezposelnosti in začasnim oblikam dela. Posebej sta v tej zvezi obravnavani skupina žensk in skupina visokošolsko izobraženih mladih. Posebna pozornost je namenjena tudi odnosu mladih do podjetništva in identifikaciji ovir, ki mladim preprečujejo več podjetniške iniciative.
5. Naslednje poglavje obravnava širšo družbeno vključenost in izključenost mladih. V prvem podpoglavju je posebej obravnavana njihova politična participacija, skupaj z njihovimi stališči do politike. Drugo podpoglavje je namenjeno analizi trendov na področju vključenosti mladih v prostovoljne dejavnosti. V tretjem podpoglavju pa posebej obravnavamo skupino mladih, ki jo opredeljujemo kot skupino socialno izključenih. V vseh treh podpoglavjih so podrobno analizirani sociodemografski dejavniki in psihosocialni korelati vseh treh obravnavanih konceptov.
6. V okviru poglavja o prostočasnih aktivnostih mladih, je posebna pozornost namenjena ustvarjalnosti in kulturnemu udejstvovanju. Podrobno so analizirane dolgoročne spremembe glede pogostosti vsakodnevnih in prostočasnih dejavnosti mladih, kakor tudi njihovi sociodemografski dejavniki ter psihosocialni korelati.
7. Sledi poglavje o virtualizaciji vsakodnevnega življenja, v okviru katerega podrobno analiziramo razmerje med osebnimi oblikami druženja in uporabo IKT, ter seveda pogostost posameznih računalniških dejavnosti. Natančno so analizirani sociodemografski dejavniki in psihosocialni korelati uporabe IKT v zabavne in informativne namene.
8. Osmo poglavje obravnava zdravje in dobro počutje mladih. Zdravstveno stanje slovenske mladine je po različnih indikatorjih predstavljeno v primerjalni evropski in časovni perspektivi. Sledi analiza zadovoljstva mladih s svojim zdravjem in življenjem nasploh. Podrobno so analizirana tudi zdravju tvegana vedenja mladih.
9. V poglavju o ekonomskem položaju mladih so analizirani predvsem razpoložljivi dohodki mladih in njihovi ključni viri. Posebna pozornost je namenjena vprašanju revščine.

10. V desetem poglavju govorimo o bivanjskih in stanovanjskih razmerah mladih, pri čemer je večji del pozornosti namenjen analizi najpomembnejših dejavnikov, ki vplivajo na vedno poznejše odseljevanje mladih od staršev.
11. Enajsto poglavje obravnava odnos mladih do globalizacije, predvsem pa se ukvarja z njihovo geografsko mobilnostjo. Posebej so obravnavane ovire, ki mladim preprečujejo višje ravni mobilnosti.
12. Sledi okvirna obravnava vrednotnih usmeritev mladih v širšem smislu. Pri tem se analiza posebej osredotoča na trajnostni način delovanja mladih, v tem okviru pa na trende v zvezi z odnosom mladih do okolja. Posebej so obravnavane tudi vizije družbene in osebne prihodnosti mladih.
13. Zadnje tematsko poglavje predstavi osebnostne poteze mladih, ki so bile v ostalih poglavjih uporabljene kot psihosocialni korelati različnih obravnavanih konceptov. Gre za koncepte, kot so avtoritarnost, socialna netolerantnost, odtujenost, anomičnost, deviantnost in podobno. Namen poglavja je med drugim predstaviti tudi psihometrične lastnosti lestvic, s katerimi smo merili navedene značilnosti.
14. Poročilo zaokrožujejo tri poglavja, ki se osredotočajo na izsledke kvalitativnega raziskovanja. V prvem (*Portreti udeležencev intervjujev*) so podrobno predstavljeni pogledi 25-tih mladih, ki so sodelovali v kvalitativnem delu raziskave kot intervjuvanci. Poglavje *Sinteza spoznanj kvalitativnega raziskovanja* je namenjeno fokusirani analizi bistvenih tematskih področij življenja mladih, ki so bila obravnavana v celotni raziskavi. Sledi še poglavje o »Zeitgeistu« oziroma »duhu časa mladih«, kot ga na osnovi izpeljanih intervjujev vidi njihov izvajalec in avtor poglavja.
15. Zadnje poglavje v poročilu je namenjeno kratkemu povzetku najpomembnejših ugotovitev celotne študije, kakor tudi umestitvi teh ugotovitev v širše družbene in teoretične okvire.

UPORABLJENI VIRI:

Rakar, T. in Boljka, U. (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino : Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Clark, D. (2000). The death and life of punk, the last subculture. V *The Post-subcultural Reader*, 2003, ur. Muggleton, D., Weinzierl, R., 223–236. Oxford, New York: Berg.

Cohen, A., K. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. New York: The Free Press.

EU Youth Report: Youth - Investing and Empowering (2009). Bruselj: Evropska komisija. Dostopno na: www.se2009.eu/polopoly.../European%20Youth%20Report%202009.pdf, (18.12.2010).

Eurobarometer (2007). *Young Europeans. A survey among young people aged between 15-30 in the European Union. Analytical Report*. Flash EB Series 202, dostopno na: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_202_en.pdf, (18.12.2010).

Fištravec, A. in Musil, B. (2002). Mladocentrizem slovenske in japonske mladine. V: A. Fištravec in, Andrej (ur.), A. Naterer (ur.). *Subkulture : prispevki za kritiko in analizo družbenih gibanj*. Frontier, 020; 024; 027; 033; 042; 047). Maribor: Subkulturni azil.

Flere, S., Fištravec, A., Tavčar Krajnc, M., Lavrič, M., Klenovšek, T., Klanjšek, R., Šipuš, K. (2005). *Družbeni profil študentov Slovenije: poročilo o rezultatih raziskave v letu 2005*. Maribor: ŠOS.

Gelder, K. in Thornton, S., (ur.) (1997). *The Subcultures Reader*. London and New York: Routledge.

Godina, V., V., Bernik, I., Hlebev, V. (1998). Youth and aids in Slovenia. V: *The 21st century: the century of anthropology : [program and abstracts]*. [Williamsburg (Virginia)]: The International Union of Anthropological and Ethnological Sciences, 1998, str. 149.

Hurrelmann, K., Albert, M., Infratest Sozialforschung (2002). *Jugend 2002*. Hamburg: Shell Deutschland Holding GmbH.

Hurrelmann, K., Albert, M., Infratest Sozialforschung (2006). *Jugend 2006*. Hamburg: Shell Deutschland Holding GmbH.

Irwin, J. (1970). Notes on the status of the concept subculture. V *The Subcultures Reader*, 1997, ur. Gelder, K. in Thornton, S.: 66–70. London and New York: Routledge.

Jahoda, M., Lazarsfeld, P., F., Zeisel, H. (1975). *Die Arbeitslosen von Marienthal : ein soziographischer Versuch über die Wirkungen langandauernder Arbeitslosigkeit : mit einem Anhang zur Geschichte der Soziographie*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Ule, M. (1988): *Mladina in ideologija*. Ljubljana: Delavska enotnost.

Lutters, W., G. in Ackerman, M., S. (1996). An Introduction to the Chicago School of Sociology. *Interval Research, Proprietary*. Dostopno preko:

http://userpages.umbc.edu/~lutters/pubs/1996_SWLNote96-1_Lutters,Ackerman.pdf (19. 1. 2009).

Miheljak, V. (ur.). (2002). *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.

Muggleton, D. in Weinzierl, R., (ur.) (2003). *The Post-Subcultural Reader*. Oxford, New York: Berg.

Ule, M. in Vrcan, S. (1986). *Mladina 1985: Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Ule, M. (1995): Vsakdanji svet mladih. V: Ule, M. in Miheljak, V. (1995): 73–88. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za mladino in DZS.

Ule, M. in Miheljak, V. (1995): *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS in Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M. (1996): Identiteta študentske mladine v Sloveniji. V: Ule, M. in dr. (1996c): Predah za študentsko mladino. Ljubljana: Juventa, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M. (ur.) (1996a): Mladina v devetdesetih: Analiza stanja v Sloveniji. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (1996b): *Sociološki oris mladosti/mladine*. V: Ule, M. (ur.) (1996a): Mladina v devetdesetih: Analiza stanja v Sloveniji: 9-24. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (ur.) (1996c): *Predah za študentsko mladino*. Ljubljana: Juventa, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule M. (1996d): Vrednote. V: Ule, M. (ur.) (1996a): Mladina v devetdesetih: Analiza stanja v Sloveniji: 235–260. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. in Renner, T. (1998): Prosti čas mladih v Ljubljani. Raziskovalno poročilo. Ljubljana: MOL.

Ule, M. (2000) Spremembe v življenjskem svetu mladih ali odgovor mladih na vrnitev negotovosti. V: Ule, M.(ur.) Socialna ranljivost mladih. 57–70. Ljubljana, Maribor: Urad Republike Slovenije za mladino in Aristej.

Ule, M. in Kuhar, M. (2002): *Sodobna mladina: Izziv sprememb*. V: Miheljak, V. (ur.) (2000): Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje: 39–77. Maribor: Aristej.

Ule, M., Tivadar, B., Kurdija, S., Rajšp, S. (2008). *Socialnoekonomski položaj študentov v Sloveniji: poročilo 2008*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo.

Ule, M. (2008): *Za vedno mladi? - Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Weinzierl, R. in Muggleton, D. (2003). What is 'post-subcultural studies' anyway?. V *The Post-Subcultural Reader*, ur. Muggleton, D. in Weinzierl, R.: 3–26. Oxford, New York: Berg.

1 RAZISKOVALNE METODE

Raziskava Mladina 2010 je utemeljena na kombinaciji treh metod zbiranja družboslovnih podatkov. Najpomembnejši in najboljšežnejši del raziskovanja je temeljil na anketi mladih v Sloveniji.

1.1 ANKETA MLADIH PREBIVALCEV SLOVENIJE

V tem poglavju bomo na kratko predstavili vzorčni načrt in način vzorčenja za potrebe raziskave Mladina 2010. Opisali bomo potek terenskega anketiranja po gospodinjstvih in v nadaljevanju podrobneje razčlenili stopnjo odzivnosti ter razloge nesodelovanja v raziskavi. Prav tako bomo opisali in razložili postopek uteževanja podatkov. Z uteževanjem smo podatke vzorca uskladili s strukturo ciljne populacije po ključnih demografskih spremenljivkah. Na koncu poglavja bomo spregovorili še o vzorčni napaki in predstavili izračun standardnih napak ocen ter intervalov zaupanja.

1.1.1 VZORČNI NAČRT

Ciljno populacijo raziskave Mladina 2010 predstavljajo vsi prebivalci s stalnim prebivališčem v Republiki Sloveniji, ki so bili na dan 26. 7. 2010 stari med 15 in 29 let. Vzorčenje je potekalo na osnovi podatkov Centralnega registra prebivalcev Slovenije, ciljna populacija pa je bila predhodno stratificirana glede na 12 statističnih regij in 6 tipov naselja (1: Nekmečko naselje pod 2.000 prebivalcev, 2: Kmečko naselje pod 2.000 prebivalcev; 3: naselje med 2.000 in 10.000 prebivalcev, 4: Naselje nad 10.000 prebivalcev, 5: Maribor, 6: Ljubljana). To pomeni, da smo znotraj vsake statistične regije vzorčili na osnovi vseh zastopanih tipov naselja (skupaj 46 stratumov).

Izbor oseb/vzorčnih enot v vzorec je bil izveden s pomočjo dvostopenjskega vzorčenja. Na prvi stopnji je bilo na osnovi Skupnih popisnih okolišev (*Cluster of Enumeration Areas – CEA*) izbranih 200 primarnih vzorčnih enot (*Primary Sampling Unit – PSU*) oz. vzorčnih točk, s katerimi za namen izdelave vzorcev razpolagajo na Statističnem uradu Republike Slovenije. Primarne vzorčne enote (PSU) so bile izbrane naključno, z verjetnostjo, sorazmerno velikosti CEA glede na definicijo ciljne populacije ter predhodno stratificirano po regijah in tipih naselja.

Na drugi stopnji je bilo znotraj vsake od izbranih primarnih vzorčnih enot (PSU) z enostavnim naključnim vzorčenjem izbranih 10 oseb/vzorčnih enot. Vzorec je torej sestavljen iz 2.000 oseb (200 PSU x 10 oseb = 2.000 oseb). Ker je bilo potrebno zagotoviti najmanj 1.200 izpolnjenih anket, smo ob pričakovani 60-odstotni stopnji odzivnosti (realizacije) potrebovali nekoliko večji vzorec, torej vsaj 2.000 oseb.

Za vsako osebo v vzorcu smo dobili naslednje podatke: ime in priimek osebe, ulico in hišno številko, šifro in ime naselja, poštno številko in ime pošte, šifro in ime občine, šifro in ime tipa naselja, šifro in ime statistične regije, starostni razred osebe (15-18 let, 19-24 let, 25-29 let).

1.1.2 IZVEDBA ANKETE

Zbiranje podatkov je potekalo v obliki osebne anketiranja na terenu. Pričelo se je 27. julija 2010 in se zaključilo 24. septembra 2010. Anketarji so na predhodnih uvajalnih seminarjih (v Mariboru, Ljubljani in Divači) prejeli natančna navodila za izvajanje anketiranja. Vse osebe, vključene v vzorec, so bile pred začetkom terenskega dela o anketiranju pisno obveščene in povabljene k sodelovanju.

Od anketarjev smo zahtevali, da se odpravijo na teren takoj po uvajalnem seminarju in da so na razpolago vsaj 4 tedne od pričetka. Obiskati so morali vsako osebo na evidenčnem listu (10 oseb na posamezni PSU) in poskušati opraviti čim več anket. Pri posamezni osebi so morali po potrebi opraviti 5 obiskov. Za boljšo realizacijo so anketarji dodeljene osebe obiskovali ob različnih terminih. Osebam, ki jih ni bilo doma, so pustili tudi obvestilno pismo s svojimi podatki, za lažje usklajevanje termina anketiranja. Če še v petem obisku niso uspeli vzpostaviti stika z osebo, so smeli to vzorčno enoto označiti kot nedosegljivo. V septembru 2010 smo na določene vzorčne točke naknadno poslali dodatne anketarje, ki so ponovno obiskali tiste osebe, s katerimi predhodno (v petih obiskih) ni bilo mogoče vzpostaviti stika. S takšnim pristopom smo uspeli doseči tudi tiste anketirance, ki so bili v poletnih mesecih dalj časa odsotni.

Anketarji so morali natančno beležiti posamezne obiske in rezultate teh obiskov. Poleg tega so se morali tedensko javljati s terena in poročati o napredku, morebitnih težavah in o drugih aktivnostih. V kolikor oseba ni bila dosegljiva na navedenem naslovu, je anketar poskušal izvedeti novi naslov in osebo obiskati na novem naslovu. Če je bil le-ta preveč oddaljen, smo ga dodelili najbližjemu anketarju.

V primerih, ko sta bili na eni vzorčni točki (PSU) navedeni dve osebi iz istega gospodinjstva (npr. dva brata ali brat in sestra, kar je bilo razvidno iz priimka in naslova bivališča), so anketarji dobili navodilo, da anketirajo samo eno osebo iz tega gospodinjstva, kar je zaradi podobnosti vzorčnih enot iz istega gospodinjstva pri anketiranju običajna praksa. Takih primerov sicer ni bilo veliko, približno 1 % vseh vzorčnih enot.

Po zaključenem anketiranju smo veljavnost anket preverili s pomočjo kontrolnega pisma in/ali telefonskega klica. Anketar je namreč od vsake anketirane osebe pridobil še njeno telefonsko številko, in sicer izključno za potrebe preverjanja kakovosti dela anketarjev na terenu.

Zaradi zagotavljanja anonimnosti in zaupnosti zbranih podatkov so bili osebni in kontaktni podatki anketirancev vodeni ločeno od njihovih odgovorov na anketna vprašanja.

1.1.3 ANALIZA STOPNJE SODELOVANJA V RAZISKAVI

Stopnja sodelovanja oz. odzivnosti znaša 62,9 %. To pomeni, da smo med 2.000 osebami, izbranimi v vzorec, anketirali 1.257 oseb. Dosežena stopnja odzivnosti je na ravni, ki je običajna za tovrstne terenske raziskave v Sloveniji³ in jo lahko z metodološkega vidika označimo kot dobro⁴. Stopnja odziva bi bila zelo verjetno še bistveno višja, če anketiranje ne bi potekalo v poletnih mesecih, torej v času dopustov.

Čeprav so razlogi za nesodelovanje različni, pa jih večinoma lahko razvrstimo na dve ravni (Vehovar in Kalton, 2001:80). Prva predstavlja nesodelovanje v raziskavi zaradi slabega lociranja enote (neustrezen ali napačen naslov, odsotnost anketiranca v času raziskave, anketar ne vzpostavi stika z osebo). Druga pa predstavlja nepripravljenost oziroma zavrnitev sodelovanja zaradi različnih razlogov (npr. bolezen, neznanje jezika, nezanimiva tematika, nezaupanje, itd.). Približno 20 % oseb v vzorcu je bilo takih, s katerimi anketarji tudi v petih ali več obiskih niso uspeli vzpostaviti stika, dobrih 15 % oseb pa je zavrnilo sodelovanje v raziskavi (tabela 1). Podrobnejši razlogi nesodelovanja v raziskavi so podrobneje razčlenjeni v nadaljevanju.

³ V okviru zadnje raziskave EVS (European Values Survey, 2008) je bilo v vzorec na ravni Slovenije na primer izbranih 2250 prebivalcev Republike Slovenije starejših od 15 let; realizirani vzorec pa je znašal N=1286. Stopnja realizacija vzorca je bila v tem primeru 57,2 %. Nekoliko višjo, 66,2 % stopnjo odziva so na ravni Slovenije zabeležili v okviru raziskave o nacionalni in mednarodni varnosti (2009).

⁴ Earl Babbie, eden trenutno vodilnih metodologov v svetu, na osnovi pregleda metodološke literature ocenjuje stopnjo odziva nad 50% kot zadostno, nad 60% kot dobro, nad 70% pa kot zelo dobro (Babbie, 2007: 289).

Tabela 1: Stopnja sodelovanja v raziskavi Mladina 2010.

	N	%
V celoti opravljena anketa	1257	62,9
Drug razlog (delno opravljena anketa, zmenek, drugo)	40	2,0
Ni prišel v stik z anketirancem	391	19,5
Zavrnitev (s strani anketiranca oz. nekoga drugega)	312	15,6
Skupaj	2000	100,0

Pri osebah, s katerimi ni bilo mogoče vzpostaviti stika (19,5 % celotnega vzorca), v večini primerov ni bilo nikogar doma (55,8 %). Preostali razlogi nesodelovanja v tej skupini (N = 391) so še odsotnost anketiranca zaradi selitve v drug kraj oz. neznano kam (skupaj 24,3 %) ter neustrezen oz. napačen naslov (12,5 %). Na celotnem vzorcu je bilo torej 2,5 % napačnih naslovov, slabih 5 % oseb, pa ni dosegljivih na danih naslovih. je dobra polovica takih, ki jih anketarji niso našli doma.

Med osebami, ki so zavrnilo sodelovanje v raziskavi (15,6 % celotnega vzorca), jih je velika večina (84,6 %) osebno zavrnila sodelovanje, pri preostalih pa je sodelovanje zavrnila druga oseba. Glavni razlog zavrnitev je bila odsotnost zanimanja oz. izrecna želja po nesodelovanju brez posebej navedenega razloga (56,1 %). Drugi najpogostejši razlog zavrnitev je bilo prepričanje, da je sodelovanje v raziskavi izguba časa (18,3 %). Razlogi zavrnitev so podrobno razčlenjeni v Tabeli 2.

Tabela 2: Podrobno razčlenjene kategorije nesodelovanja.

	Drug razlog (delno opravljena anketa, zmenek)		Ni prišel v stik z anketirancem		Zavrnitev (s strani anketiranca oz. nekoga drugega)		Skupaj	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Anketa v celoti rešena							1257	62,9
Delno opravljena anketa (prekinitev sredi ankete)	1	2,5					1	0,1
Zmenek	6	15,0					6	0,3
Anketiranca ni doma ...			29	7,4			29	1,4
Anketiranec v času anketiranja ni dosegljiv (živi v drugi državi, preselil se je neznano kam, ...)			45	11,5			45	2,2

Anketiranec se je preselil v drugi kraj v Sloveniji	50	12,8	50	2,5
Nikogar ni doma, nihče ne odpre	218	55,8	218	10,9
Neustrezen, napačen naslov	49	12,5	49	2,5
Zavrnitev s strani nekoga drugega, s strani anketiranca			48	15,4
Zavrnitev s strani anketiranca			264	84,6
Drugo*	33	82,5	33	1,6
<i>Skupaj</i>	<i>40</i>	<i>100,0</i>	<i>391</i>	<i>100,0</i>
			<i>312</i>	<i>100,0</i>
			<i>2000</i>	<i>100,0</i>

Opombe: *Drugo: duševno prizadeta oseba, dve osebi iz istega gospodinjstva.

Tabela 3: Razlogi za zavrnitev sodelovanja.

	Razlogi zavrnitev (N)	Odstotek glede na vse zavrnitve (%)	Odstotek glede na celotni vzorec (N = 2000)
Me ne zanima, nočem sodelovati	175	56,1	8,8
Nepripravljena tematika (ne vem dovolj o tem, nimam mnenja, ne pretežko, ipd.)	7	2,2	0,4
Se mi zdi izguba časa	57	18,3	2,9
Posega v mojo zasebnost, ne dajem osebnih informacij	12	3,8	0,6
Nikoli ne sodelujem v anketah	18	5,8	0,9
Ne zaupam anketam	7	2,2	0,4
Preveč pogosto me anketirajo	8	2,6	0,4
Imam slabe predhodne izkušnje z anketami	6	1,9	0,3
Član/i družine/gospodinjstva mi ne dovoli/jo sodelovati	5	1,6	0,3
Drugo*	17	5,5	0,9
<i>Skupaj</i>	<i>312</i>	<i>100,0</i>	<i>15,6</i>

*Drugo: oseba, nastanjena v ustanovi, smrt v družini, oseba ni zmožna sodelovati zaradi bolezni.

Tabela 4: Sodelovanje v raziskavi glede na spol in starost.

	Spol		Starost		
	Ženski (%)	Moški (%)	15 do 18 let (%)	18 do 24 (%)	25 do 29 (%)
	<i>N = 967</i>	<i>N=1033</i>	<i>N=429</i>	<i>N=807</i>	<i>N=764</i>
V celoti opravljena anketa	65,7	60,2	72,3	63,3	57,1
Ni prišel v stik z anketirancem	18,8	20,3	15,2	20,2	21,3
Zavrnitev (s strani anketiranca oz. nekoga drugega)	14,2	16,9	10,5	14,8	19,4
Drug razlog (delno opravljena anketa, zmenek)	1,3	2,6	2,2	1,7	2,2
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Stopnja odzivnosti je bila nekoliko višja med ženskami kot med moškimi. Prav tako je iz tabele 4 razvidno, da stopnja odzivnosti linearno upada z naraščanjem starosti. Pri osebah, starih med 15 in 18 let, je odzivnost celo višja od 70 %, medtem ko pri osebah, starih med 25 in 29 let, znaša samo še dobrih 57 %. Razlog za višjo stopnjo odzivnosti med mlajšimi je ta, da starejši kot so anketiranci, večja je verjetnost, da ne živijo več na naslovu svojih staršev. Med njimi je veliko študentov, ki prebivajo v večjih mestih ali pa takšnih, ki so se v drug kraj preselili zaradi drugega razloga. Med tistimi, starejšimi od 18 let, ni bilo mogoče vzpostaviti stika z vsako peto osebo. Zanimivo je tudi to, da s starostjo narašča verjetnost zavrnitve sodelovanja v raziskavi. V skupini najstarejših oseb je namreč delež zavrnitev skoraj dvakrat večji kot v skupini najmlajših oseb.

Tabela 5: Sodelovanje v raziskavi glede na tip naselja.

	Nekmečko naselje do 2000 prebivalcev (%)	Kmečko naselje do 2000 prebivalcev (%)	Naselje med 2000 in 10000 oseb (%)	Naselje nad 10000 oseb (%)	Maribor (%)	Ljubljana (%)
	<i>N=580</i>	<i>N=540</i>	<i>N=330</i>	<i>N=270</i>	<i>N=60</i>	<i>N=220</i>
V celoti opravljena anketa	66,6	67,2	56,1	57,0	45,0	64,5
Ni prišel v stik z anketirancem	16,0	2,6	26,6	22,7	48,3	23,7
Zavrnitev (s strani anketiranca oz. nekoga drugega)	16,2	12,6	15,5	15,9	5,0	11,8
Drug razlog (delno opravljena anketa, zmenek)	1,2	17,6	1,8	4,4	1,7	0,0
Skupaj	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Po pričakovanjih so imeli anketarji, ki so delo opravljali v večjih urbanih središčih, več težav kot anketarji na ruralnih območjih. Najvišjo stopnjo odzivnosti tako beležimo v naseljih z manj kot 2000 prebivalci. Najslabšo odzivnost smo zaznali na območju Maribora, kjer je na sodelovanje v raziskavi pristala le slaba polovica izmed 60 oseb, izbranih v vzorec. Zavrnitev je bilo sicer malo, vendar najbrž na račun dejstva, da s skoraj polovico oseb na tem območju ni bilo mogoče vzpostaviti stika. V Ljubljani smo sicer dosegli zadovoljivo stopnjo odzivnosti, a smo morali v to vložiti veliko več truda kot na drugih območjih, kljub temu z vsakim četrtem anketirancem nismo prišli v stik.

Tabela 6: Sodelovanje v anketi glede na statistično regijo.

	Pomurska (%)	Podravska (%)	Koroška (%)	Savinjska (%)	Zasavska (%)	Spodnjesavska	Igovzvodna	Osrednjeslovenska	Gorenjska (%)	Notranjsko-kraška	Goriška (%)	Obalno-kraška (%)
<i>N =</i>	<i>130</i>	<i>300</i>	<i>70</i>	<i>280</i>	<i>40</i>	<i>80</i>	<i>150</i>	<i>490</i>	<i>210</i>	<i>50</i>	<i>110</i>	<i>90</i>
V celoti opravljena anketa	70,8	67,0	61,4	61,1	75,0	50,0	63,3	63,3	63,3	58,0	70,0	40,0
Ni prišel v stik z	15,4	18,7	25,8	14,3	12,5	23,8	14,7	20,2	19,5	20,0	13,6	51,1

anketirancem												
Zavrnitev (s strani anketiranca oz. nekoga drugega)	12,3	12,6	11,4	23,2	7,5	23,7	17,3	15,5	13,4	22,0	14,5	6,7
Drug razlog (delno opravljena anketa, zmenek)	1,5	1,7	1,4	1,4	5,0	2,5	4,7	1,0	3,8	0,0	1,9	2,2
Skupaj	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Najvišjo, 75-odstotno odzivnost, smo dosegli na območju Zasavske regije. Poleg tega smo visoko stopnjo pripravljenosti za sodelovanje zabeležili še v Pomurski in Goriški regiji. Po drugi strani je bila stopnja odzivnosti daleč najnižja v Obalno-Kraški regiji (predvsem na račun velikega deleža izbranih oseb, s katerimi ni bilo mogoče vzpostaviti stika), pa tudi v Spodnjeposavski regiji.

1.1.4 UTEŽEVANJE

Ker so bile osebe izbrane z različnimi verjetnostmi, pa tudi zaradi nesodelovanja, zavrnitev in drugih »napak«, demografske karakteristike realiziranega vzorca nekoliko odstopajo od karakteristik ciljne populacije. Zaradi boljše reprezentativnosti vzorca je zato podatke potrebno utežiti in jih na ta način približati podatkom celotne ciljne populacije. Uteži dajo nekaterim elementom v vzorcu večjo težo kot drugim in obratno.

Reprezentativnost vzorca smo zagotovili na podlagi spola, starosti (tri starostne skupine: 15-18, 19-24, 25-29), tipa naselja in statistične regije.

Najprej smo izvedli poststratifikacijo na osnovi kombinacije spola in treh starostnih skupin, nato pa smo z raking metodo uteži prilagodili še glede na tip naselja in statistično regijo.

Podatki pred in po uteževanju so prikazani v tabeli 7. Iz podatkov je razvidno, da smo realizirali dober vzorec, saj so odstopanja vzorca od ciljne populacije razmeroma majhna. Tezo potrjuje tudi majhen razpon med utežmi – najmanjša utež namreč znaša 0,69, največja pa le 1,92.

Tabela 7: Primerjava demografskih značilnosti populacije z uteženim in neuteženim vzorcem.

	Populacija 15-29 let	Vzorec N =	Realiziran vzorec brez uteži N = 1.257	Realiziran vzorec z uteži N = 1.257
Spol	N = 332.211	N = 2.000	N = 1.257	N = 1.257
Moški	51,6	51,6	49,5	51,2
Ženski	48,4	48,4	50,5	48,8
<i>Skupaj</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Starost				
15-18	22,0	21,5	21,9	22,0
19-24	40,5	40,4	44,3	40,5
25-29	37,5	38,2	33,8	37,5
<i>Skupaj</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Regija				
Pomurska	6,4	6,5	6,8	6,4
Podravska	15,1	15,0	16,5	15,1
Koroška	3,9	3,5	3,4	3,9
Savinjska	13,6	14,0	13,6	13,6
Zasavska	2,3	2,0	2,4	2,3
Spodnjeposavska	3,6	4,0	3,2	3,7
Jugovzhodna	7,7	7,5	7,6	7,7
Osrednjeslovenska	24,4	24,5	24,7	24,4
Gorenjska	10,4	10,5	10,6	10,4
Notranjsko-kraška	2,5	2,5	2,3	2,5
Goriška	5,6	5,5	6,1	5,7
Obalno-kraška	4,4	4,5	2,9	4,4
<i>Skupaj</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>
Tip naselja				
Nekmečko naselje pod 2000 prebivalcev	29,0	29,0	30,7	29,0
Kmečko naselje do 2000 prebivalcev	27,2	27,0	28,9	27,1
Naselje med 2000 in 10000	16,5	16,5	14,7	16,5

prebivalcev				
Naselje nad 10000 prebivalcev	12,6	13,5	12,3	12,6
Maribor	3,6	3,0	2,1	3,6
Ljubljana	11,1	11,0	11,3	11,1
Skupaj	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

1.1.5 VZORČNA NAPAKA

V nadaljevanju predstavljamo vrednosti standardnih napak vzorčnih ocen pri nekaterih izbranih vprašanjih. Standardna napaka ocene prikazuje odstopanje vzorčne vrednosti od populacijske vrednosti. Predstavlja osnovo za izračun intervala zaupanja, ki pokaže, v kakšnem razponu se s 95-odstotno gotovostjo nahaja populacijska vrednost.

Standardno napako ocene deleža SE (p) smo izračunali po naslednji formuli:

$SE(p) = (p \cdot (100-p)/N)^{1/2}$, kjer p pomeni utežen odstotek podanih odgovorov, N pa predstavlja velikost vzorca (N = 1257).

Ker ta formula za izračun standardne napake ocene velja le za enostavni naključni vzorec, medtem ko smo mi uporabili dvostopenjski vzorec oz. vzorčenje v skupinah (izbor osnovnih vzorčnih enot PSU po vnaprej definiranih kriterijih in naključni izbor respondentov znotraj PSU), je potrebno standardno napako ocene korigirati s faktorjem vzorčnega učinka (deff), in sicer po spodnji formuli:

Korigirana SE (p) = $(deff \cdot p \cdot (100-p)/N)^{1/2}$.

Vzorčni učinek je posledica vzorčenja v skupinah, ki v primerjavi z enostavnim naključnim vzorcem na eni strani pomembno olajša izvedbo anketiranja, vendar po drugi strani tudi zmanjša variabilnost podatkov. Respondenti znotraj PSU so si namreč v določenih lastnostih, predvsem pri tistih, ki so močnejše povezane z naseljem bivanja, med seboj bolj podobni kot predstavniki ciljne populacije (kar se odraža v manjši variabilnosti podatkov). To pomeni, da z vzorcem ne »zaobjamemo« celotne variabilnosti v populaciji, kar se odraža v manj natančnih ocenah populacijskih vrednosti (večja

standardna napaka ocene in širši interval zaupanja kot pri enostavnem naključnem vzorcu). V spodnji tabeli je npr. razvidno, da je korigirana SE (p) v vseh primerih višja od SE (p). 95-odstotni interval zaupanja smo izračunali na osnovi korigiranih vrednosti standardne napake ocene, in sicer po spodnjih formulah:

Spodnja meja = $p - \text{korigirana SE (p)} * 1,96$

Zgornja meja = $p + \text{korigirana SE (p)} * 1,96$

Velikost vzorčnega učinka deff smo izračunali za vsako spremenljivko (vprašanje) posebej, in sicer po spodnji formuli:

$Deff = 1 + (n - 1) * ICC$ (Leskošek, 2009), kjer n pomeni povprečno število opravljenih anket na posamezni PSU ($n = 6,69$), ICC pa predstavlja koeficient intraklasne korelacije.

Večja kot je interklasna korelacija in večje kot je število anketiranih oseb znotraj PSU, večji je vzorčni učinek. Koeficient intraklasne korelacije je mera podobnosti respondentov znotraj PSU in pokaže, koliko celotne variabilnosti v podatkih lahko pojasnimo s pripadnostjo skupini. Pri enostavnem naključnem vzorcu je $ICC = 0$, torej velikost vzorčnega učinka znaša $deff = 1$ in ne vpliva na izračuna SE (p).

Koeficient intraklasne korelacije smo izračunali po spodnji formuli:

$ICC = (MS_{MED} - MS_{ZN}) / (MS_{MED} + (k - 1) * MS_{ZN})$, kjer MS_{MED} predstavlja mero variabilnosti med skupinami (med PSU), MS_{ZN} predstavlja mero variabilnosti znotraj skupin (PSU), k pa pomeni število anketiranih posameznikov znotraj skupine (PSU).⁵

⁵ Ker se je k pri različnih skupinah razlikoval, smo uporabili povprečno število anketirancev na skupino, in sicer $k = 6,69$. MS_{MED} in MS_{ZN} smo izračunali s pomočjo enosmerne analize variance.

Tabela 8: Standardne napake ocen in intervali zaupanja za izbrane spremenljivke.

Spremenljivka	Odstotek brez uteži	Odstotek z uteži	SE (p)	Korigirana SE (p)	95 % interval zaupanja	
					Spodnja meja	Zgornja meja
V36 RAČUNALNIŠTVO (Koliko takšnih izobraževanj si se udeležil/a v zadnjih 12 mesecih?);						
deff = 1,28						
1 Nobenkrat	83,0	82,8	1,1	1,2	80,5	85,2
2 Enkrat	9,5	9,6	0,8	0,9	7,8	11,4
3 2-3krat	3,0	3,0	0,5	0,5	2,0	4,1
4 Več kot 3krat	4,0	4,1	0,6	0,6	2,8	5,3
Brez odgovora	0,5	0,5	0,2	0,2	0,1	0,9
V57 ZANIMIVO DELO. (Kako pomembna je zate vsaka od naslednjih stvari, ko pomisliš na službo?); deff = 1,84						
1 Sploh ni pomembna	0,2	0,2	0,1	0,2	0,0	0,6
2 Malo pomembna	1,4	1,4	0,3	0,5	0,5	2,3
3 Srednje pomembna	6,4	6,1	0,7	0,9	4,3	7,9
4 Dokaj pomembna	28,6	28,8	1,3	1,7	25,4	32,2
5 Zelo pomembna	63,2	63,1	1,4	1,8	59,5	66,8
Brez odgovora	0,2	0,3	0,1	0,2	0,0	0,7
V68 JAVNI USLUŽBENCI (Kakšno je tvoje mnenje o naslednjih skupinah ljudi?); deff = 1,34						
1 Pretežno slabo	14,1	14,2	1,0	1,1	12,0	16,4
2 Nevtravno	54,2	54,4	1,4	1,6	51,3	57,6
3 Pretežno dobro	31,7	31,4	1,3	1,5	28,4	34,3
V76 POTREBUJEM TEKMOVANJE Z DRUGIMI, DA PREVERIM, KAKO DOBER/RA SEM.; deff = 1,46						
1 Sploh se ne strinjam	15,4	15,7	1,0	1,2	13,3	18,1
2 Se ne strinjam	23,8	23,4	1,2	1,4	20,5	26,2
3 Niti se strinjam, niti se ne strinjam	29,1	28,6	1,3	1,5	25,6	31,7
4 Se strinjam	25,3	26,0	1,2	1,5	23,0	28,9
5 Popolnoma se strinjam	6,0	6,0	0,7	0,8	4,4	7,6
Brez odgovora	0,3	0,3	0,2	0,2	0,0	0,6
V187 SE INFORMIRAM O DOGODKIH V SVETU.; deff = 1,49						
0 Nikoli se ne ukvarjam	12,4	12,6	0,9	1,1	10,3	14,8

1 Do 15 minut	33,3	33,1	1,3	1,6	29,9	36,2
2 15-30 minut	26,9	26,6	1,2	1,5	23,7	29,6
3 30 minut do 1 uro	17,4	17,7	1,1	1,3	15,1	20,3
4 1-2 uri	6,2	6,3	0,7	0,8	4,7	8,0
5 2-3 ure	1,4	1,4	0,3	0,4	0,6	2,1
6 Več kot 3 ure	1,1	1,1	0,3	0,4	0,4	1,8
Brez odgovora	1,2	1,2	0,3	0,4	0,5	2,0
V250 KAKO POGOSTO JEŠ SADJE IN ZELENJAVO?; deff = 1,47						
1 Nekajkrat mesečno ali nikoli	4,1	4,1	0,6	0,7	2,7	5,4
2 Enkrat tedensko	10,3	10,3	,9	1,0	8,3	12,4
3 Večkrat na teden	26,8	27,0	1,3	1,5	24,0	29,9
4 Skoraj vsak dan	35,2	34,9	1,3	1,6	31,7	38,1
5 Dvakrat na dan	16,8	17,0	1,1	1,3	14,5	19,5
6 Tri in večkrat dnevno	6,3	6,3	0,7	0,8	4,7	7,9
Brez odgovora	0,4	0,4	0,2	0,2	0,0	0,9
V255 IMAM OBČUTEK, DA ME IMAJO STARŠI ZELO RADI.; deff = 1,70						
1 Sploh ne velja	0,4	0,4	0,2	0,2	0,0	0,9
2 Ne velja	1,3	1,2	0,3	0,4	0,4	1,9
3 Srednje velja	9,5	9,6	0,8	1,1	7,5	11,8
4 Velja	37,1	37,0	1,4	1,8	33,6	40,5
5 Zelo velja	50,9	50,9	1,4	1,8	47,3	54,5
Brez odgovora	0,8	0,8	0,3	0,3	0,2	1,5
V345 KAKO POGOSTO PIJEŠ ALKOHOLNE PIJAČE?; deff = 1,44						
1 Nikoli	10,0	10,4	0,9	1,0	8,3	12,4
2 Redko	40,7	40,5	1,4	1,7	37,2	43,7
3 Včasih	44,8	44,3	1,4	1,7	41,0	47,6
4 Redno	3,3	3,5	0,5	0,6	2,3	4,7
Brez odgovora	1,2	1,3	0,3	0,4	0,6	2,1

1.2 INTERVJUJI S KARAKTERISTIČNIMI PREDSTAVNIKI MLADIH

Intervjuji, ki so bili uporabljeni kot osnovna metoda zbiranja kvalitativnih podatkov, so bili sestavljeni iz dveh delov, nestrukturiranega in delno strukturiranega, oblikovanje in uporaba intervjuja pa je temeljila na konceptu fokusiranega intervjuja (Flick, 2002: 77-80). Fokusirani delno strukturirani intervju je bil sestavljen in izpeljan skozi serijo vprašanj, pri katerih je bila strukturiranost skozi intervjuu stopnjevana (ibid.: 75). Tako je bila na primer prva serija vprašanj nestrukturirana in je imela funkcijo uvedbe intervjuvanca v intervju oziroma očitranje diskurzivnega polja. Druga serija vprašanj je bila delno strukturirana in je imela funkcijo fokusiranja na elemente, ki so bili izraženi kot odgovor na prvo skupino vprašanj. Tretja serija vprašanj je imela strukturirano obliko in njihov namen je bil zagotavljanje jasnega odgovora na raziskovalna vprašanja (ibid.). Struktura intervjujev je bila osredinjena na tematskih področjih, ki jih je naročnik raziskave izpostavil kot glavna raziskovalna področja oziroma jih je kot pomembna izpostavila raziskovalna ekipa, in sicer: Demografija; Družina, partnerstvo, prijatelji; Medgeneracijsko sodelovanje; Izobraževanje in usposabljanje; Zdravje in dobro počutje; Zaposlovanje, podjetništvo, mobilnost in globalizacija; Politična participacija in prostovoljne dejavnosti; Prosti čas, kultura, virtualizacija; Trajnostni način delovanja; Vrednote in pričakovanja glede osebne in družbene prihodnosti. Ta področja so bila po končani izvedbi intervjuja uporabljena tudi kot osnovna vodila za klasifikacijo in kategorizacijo podatkov, ter za izvedbo sinteze (glej 15. Sinteza) in sicer v podpoglavju Demografija in medgeneracijsko sodelovanje; Izobraževanje in usposabljanje; Zdravje in dobro počutje; Zaposlovanje, podjetništvo, mobilnost in globalizacija; Politična participacija in prostovoljne dejavnosti; Prosti čas, kultura, virtualizacija; Trajnostni način delovanja in Vrednote in pričakovanja glede osebne in družbene prihodnosti.

Profili mladih, ki so podrobneje predstavljeni v kvalitativnem delu poročila, še posebej pa v poglavju 14. Raziskovalni vzorec je bil oblikovan na podlagi predvidenih socio-ekonomskih karakteristik mladih v Sloveniji, kot pomoč pri oblikovanju vzorca pa je bil izveden tudi pregled primerljivih evropskih raziskav (Shell 2002; Leccardi, 2005; Shell, 2006). Posebna pozornost je bila namenjena ustreznosti spolni in geografski disperziji, čeprav idealne distribucije ni bilo mogoče zagotoviti. Od prvotno oblikovanih 32 profilov, je bilo v dejansko izvedbo vključenih 25; nekateri profili so bili zaradi dobre kompatibilnosti oziroma velikega prekrivanja združeni v generalni profil, nekateri pa so bili zaradi nedostopnosti respondentov opuščeni:

Tabela 9: Raziskovalni vzorec v okviru izvajanja kvalitativnih intervjujev, Mladina 2010.

Respondent	Starost	Profil
Špela	25 let	mlada natakarcica
Andreja	25 let	brezposelna mlada mamica
Enver	20 let	mladi rom
Helena	18 let	uspešna gimnazijka
Afrodita	21 let	mladi invalid
Jona	25 let	Obiskovalec zbirališča mladih <i>Pekarna</i>
Uroš	22 let	mladi kmetovalec
Matjaž	29 let	brezposelni mladi
Dominik	16 let	mladi glasbenik
Tasim	22 let	mladi zapornik
Gašper	23 let	mladi športnik
Stane	26 let	mladi podjetnik
Davor	22 let	mladi politik
Vali	23 let	predstavnica madžarske manjšine
Grega	25 let	mladi osipnik
Maja	30 let	brezposelna diplomantka
Oto	28 let	zaposlen v mehanični delavnici
Nejc	26 let	zaposlen po sili
Mateja	29 let	zaposlena v parlamentu
Natalija	25 let	mlada vernica
Sabina	22 let	bivša odvisnica
Barbara	29 let	predstavnica manjšine v Italiji
Mojca	23 let	uspešna študentka psihologije
Dani	24 let	uspešno zaposlen na črno
Aleš	20 let	virtualizirani mladi

Intervjuji so trajali od 90 do 160 minut. Pred začetkom so bili respondenti seznanjeni s pogoji pristopa k intervjuju, s potekom intervjuja, bili pa so tudi naprošeni, da podpišejo pristopno izjavo

oziroma soglasje. S podpisanim soglasjem so izjavili, da pristopajo k intervjuju prostovoljno in da dovoljujejo izvajalcem in avtorjem poročila, da zbrane podatke zberejo in uporabijo za potrebe raziskave. Intervjuji niso bili v celoti anonimni; osebni podatki, ki so bili zbrani in za katere so respondenti z izjavo dovolili, da se uporabijo, so vključevali osebno ime, fotografijo in regija oziroma kraj življenja. V primerih, ko so respondenti kot pogoj za sodelovanje zahtevali absolutno anonimnost, je bil eden od teh treh elementov izpuščen⁶.

Intervjuji so bili med izvajanjem auditivno beleženi. Magnetogrami, ki so bili posneti s pomočjo diktafona, so služili za oblikovanje transkriptov, ti pa so bili kasneje delno preoblikovani v individualne portrete (glej 14. Portreti), delno pa v skladu s tematskimi področji kategorizirani in kvantificirani ter oblikovani v tematsko sintezo kvalitativnih podatkov (glej 15. Sinteza).

1.3 ZBIRANJE IN ANALIZA SEKUNDARNIH PODATKOV

Tretji vir podatkov predstavljajo baze podatkov, ki so jih že predhodno oblikovali drugi raziskovalci ali institucije. V tem okviru smo se opirali predvsem na naslednje vire:

1. Podatki Statističnega urada RS, ki smo jih v največji meri pridobili preko spletnega portala SI-STAT.
2. Podatki EUROSTAT-a, ki smo jih pridobili preko spletnega portala, ki omogoča dostop do podatkovne baze (database).
3. Drugi viri uradne statistike in različna zbirna poročila.
4. Podatkovne baze različnih anketnih raziskav, in sicer:
 - a. Predhodne raziskave mladine v Sloveniji (iz let 1985, 1993, 1995, 1998 in 2000)
 - b. Raziskava nemške mladina (Shell 2010)
 - c. Raziskave Slovenskega javnega mnenja (SJM)
 - d. Raziskave Svetovne (in evropske) raziskave vrednot (WVS / EVS)
 - e. Evropske družboslovne raziskave (ESS)
 - f. Druge anketne raziskave.

Ko gre za primerjave vzorca raziskave Mladina 2010 z drugimi anketnimi vzorci, je bila posebna skrb zagotavljanju skladnosti starostnih razredov in drugih demografskih značilnosti. Ključne prilagoditve v tem smislu so bile naslednje:

⁶ Kot primer navajamo respondenta Danija, ki je privolil v intervjuju, pod pogojem, da zagotovimo višjo stopnjo anonimnosti. Sam je namreč ocenil, da se bo, glede na vsebino intervjuja, počutil veliko bolje, če v poročilu ne objavimo njegove fotografije, medtem, ko ga objava imena (brez fotografije) ni motila.

- Pri primerjavi z vzorcem slovenske mladine iz leta 1985, smo se v obeh datotekah omejili na starostno skupino 15-24 let, saj je vzorec iz leta 1985 zajel le minimalno število mladih iz skupine 25-29.
- Pri primerjavi z rezultati raziskave Mladina 1993, smo se omejili le na populacijo dijakov srednjih šol, starih od 15 do 18 let, saj je vzorec iz leta 1993 zajel le srednješolsko mladino.
- Pri primerjavi z rezultati raziskave Mladina 1995, smo se omejili le na populacijo študentov, saj je vzorec iz leta 1993 zajel le študirajočo mladino.
- Pri primerjavi z rezultati raziskave nemške mladina (Shell 2010), smo se omejili le na populacijo mladih med 15 in 25 let, saj je vzorce nemške raziskave zajel mlade med 12 in 25 letom, medtem ko je naš vzorec zajel starostno skupino 15-29.
- Pri vseh drugih primerjavah smo se (razen, če je to posebej navedeno in argumentirano) omejili na populacijo mladih med 15 in 29 letom starosti.

Vsi uporabljeni viri so sproti ustrezno navajani.

1.4 UPORABLJENI POSTOPKI STATISTIČNE ANALIZE

V študiji smo uporabili tiste statistične metode in pokazatelje, ki so v družboslovnem raziskovanju najbolj razširjene, hkrati pa tudi dovolj razumljive širšemu krogu bralcev.

Osnovno raven analize seveda predstavljajo frekvenčne porazdelitve, ki jih pogosto predstavljamo bivariatno, torej v okviru kontingenčnih tabel (*crosstabs*). Najpomembnejše in po mnenju avtorjev najzanimivejše porazdelitve so v obliki grafikonov predstavljene tudi v samem poročilu.

Naslednji pogosto uporabljeni statistični pokazatelj so aritmetične sredine, ki so jih dosegle posamezne ordinalne ali intervalne spremenljivke. Vrednosti tako izračunanih srednjih vrednosti znotraj obravnavanega vzorca služijo predvsem kot poenostavljeni pokazatelji stopnje prisotnosti nekega pojava (na primer: strinjanja s posameznimi trditvami).

Do sociološko še zanimivejših sklepov smo prišli z uporabo koeficientov statistične korelacije dveh spremenljivk. Pri tem so nas največkrat zanimale statistične zveze med socio-demografskimi in psihološkimi dejavniki (pretežno smo jih obravnavali kot neodvisne spremenljivke) na eni, ter drugimi obravnavanimi (odvisnimi) spremenljivkami na drugi strani. Za povezave med spremenljivkama, med katerima je vsaj ena nominalna in ima hkrati več kot dve vrednosti, smo

uporabljali koeficient kontingence (C), za pare ordinalnih in intervalnih spremenljivk pa Pearsonov koeficient korelacije (r).

Večkrat smo uporabili tudi orodje faktorjske analize, s pomočjo katere smo iskali skrite, latentne spremenljivke – faktorje, s katerimi lahko razložimo medsebojne povezanosti več obravnavanih spremenljivk. Uporabili smo metodo temeljnih komponent, ki sicer ne sodi v okvir faktorjske analize v ožjem smislu, vendar pa je zaradi različnih prednosti najpogosteje uporabljena za tovrstne analize. Andy Field priporoča to analizo, ker gre za psihometrično soliden (trden) postopek, ki je konceptualno manj kompleksen kot faktorjska analiza v ožjem smislu (slednja ob tem temelji na vrsti predpostavk glede analiziranih podatkov), hkrati pa daje skoraj identične rezultate kot klasične faktorjske tehnike (Field, 2005: 631). V vseh tozadevnih analizah smo se posluževali tudi faktorjske rotacije, pri čemer bomo uporabljali obliko 'poševne rotacije' (ang.: *oblique rotation*), ki dovoljuje medsebojno koreliranost faktorjev. Field meni, da v humanističnih in družbenih vedah pravzaprav skorajda ni primera, ko bi bila smiselna uporaba druge (ortogonalne) tehnike rotacije (ibid.: 637). Konkretno smo uporabljali nekoliko preprostejši *Promax* postopek poševne rotacije. Pri izločanju (ekstrahiranju) faktorjev smo se držali klasičnega Kaiserjevega kriterija in izločili tiste faktorje, katerih lastna (eigen-) vrednost bo višja od 1. V analizi rotiranih matrik smo se omejili na matriko vzorcev (ang. *Pattern matrix*), ki je najprimernejša in najpogosteje uporabljena za namen interpretacije faktorjev (ibid.: 680). Pri interpretaciji faktorjskih obremenitev (ang. *factor loadings*) smo se skladno s priporočilom Stevensa (1992) omejili samo na faktorjske obremenitve z absolutno vrednostjo vsaj 0,4.

Analiza temeljnih komponent nam je služila tudi kot orodje za pridobivanje novih spremenljivk (faktorjev), ki so predstavljale indikatorje za različne teoretične koncepte. Nove spremenljivke smo izračunali na osnovi aritmetičnih sredin vseh spremenljivk posameznega faktorja za vsakega posamičnega respondent. Dodatno preverjanje veljavnosti takšnega združevanja spremenljivk smo preverili še s pomočjo Cronbachovega (α) koeficienta interne konsistentnosti lestvic.

Kjer se je avtorjem zdelo smiselno, je bila uporabljena tudi regresijska analiza, s pomočjo katere smo ugotavljali relativno moč povezanosti med izbrano odvisno spremenljivko na eni, in posamezno neodvisno spremenljivko na drugi strani, pri čemer je bila moč (in statistična značilnost) povezanosti med spremenljivkama kontrolirana s povezanostjo med odvisno in drugimi neodvisnimi spremenljivkami v analizi.

1.5 UPORABLJENA LITERATURA

Babbie, E. (2007). *The Basics of Social research*. Belmont: Thomson Wadsworth.

Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS*. London: Sage.

Flick, U. 2002. *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publication Ltd.

Leskošek, B. (2009). *Metodologija v kineziologiji*. Ljubljana: Fakulteta za šport. Dostopno na: <http://www2.fsp.uni-lj.si/Metodologija/2009/20Vzorčenje.pdf>

Vehovar, V. in Kalton, G. (2001): *Vzorčenje v anketah*. Ljubljana: FDV.

Stevens, J. P. (1992): *Applied multivariate statistics for the social sciences* (2nd edition). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

2 DEMOGRAFSKE SPREMEMBE IN MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE

2.1 DEFINIRANJE MLADOSTI IN MEJNIKI ODRAŠČANJA

2.1.1 UVOD

Problematika mladine se kot predmet družboslovnega zanimanja pojavi v 60-tih letih 20. stoletja, ko se je na mladino gledalo predvsem kot na potencialno revolucionaren, prekucniški dejavnik. Raziskovalci so pogosto mirili politike, vznemirjene zaradi nemirov iz leta 1968 in ocen nekaterih družboslovcev o velikem revolucionarnem potencialu mladine (Marcuse, 1969). Nekateri raziskovalci so celo trdili, da mladi predstavljajo poseben družbeni razred, ki je po izkoriščenosti in zatiranosti podoben delavskemu razredu (prim. Feuer, 1969). Temu je sledil postopen prenos znanstvenega interesa k mladinskim subkulturam, mladostniškemu iskanju identitete, k mladosti kot prehodnem obdobju in k težavam mladostnikov pri vklapljanju v družbo odraslih (prim. K. Keniston, 1968; Hebdige, 1979).

V novejših raziskavah in premišljanjih o mladih prevladujejo drugačni problemi. Na eni strani so J.J. Arnett (2000; 2006) in njegovi somišljeniki. Njihov pogled je jasno nakazan že v zanikanju znanstvene relevantnosti pojma mladine, namesto katerega se predlaga uporaba pojma *prehod v odraslost (emerging adulthood)*. Arnett iz družbene skupine, ki je običajno obravnavana kot mladina, izloči starostno skupino (od 10) do 17 let, kjer gre po njegovi klasifikaciji za obdobje adolescence, zaznamovano z udeleženoostjo v srednješolskem izobraževanju in bivanjem pri starših. Pravo tranzicijsko obdobje, ki ga Arnett označi kot »*dolgo obdobje med biološko zrelostjo in stabilnim prevzemanjem vlog odraslih*« (2006: 119), pa se začne z 18. letom in traja do 25., oziroma do 29. leta. Za to obdobje je po Arnettu značilno raziskovanje identitete, prisotna je nestabilnost s pogostimi spremembami na področju šolskih, zaposlitvenih in ljubezenskih zadev, prisoten je občutek prehodnosti med adolescenco in odraslostjo. Arnett prehod v odraslost vidi predvsem kot obdobje osebne svobode in osredotočenost vase: »*To je čas možnosti, ko so zgodnji odrasli visoko optimistični o tem, kako bo njihovo življenje potekalo*« (2006: 114).

Na drugi strani pomemben del raziskovalcev mladine ne sledi tako optimistični viziji mladosti v sodobnih zahodnih družbah. Ti raziskovalci poudarjajo predvsem težave, ki jih s seboj prinašajo vedno večje negotovosti, s katerimi se soočajo mladi na trgu delovne sile (prim. Furlong, 2000).

Številne ugotovitve kažejo, da se je v zgodovinskem smislu družbeni položaj mladih v zadnjih dveh do treh desetletjih izrazito poslabšal (prim. Cote in Bynner, 2008). Po eni strani se povečujejo stopnje brezposelnosti mladih, po drugi pa so vse pogostejše nestalne in manj kvalitetne oblike zaposlovanja ('casual jobs', 'McJobs'). Po drugi strani spremembe na področju osebnih razmerij, skupaj z negotovostmi na področju zaposlovanja, mladim povečujejo negotovost in časovni okvir pri oblikovanju lastne družine. Mladost se torej ne more več pojmovati kot obdobje sorazmerno predvidljivega prehoda iz gotovega otroštva v gotovo odraslost s stabilno zaposlitvijo in novo ustvarjeno družino. Raziskovalci mladine so si pravzaprav enotni vsaj v tem, da so v zadnjih treh desetletjih v razvitih zahodnih družbah postajali prehodi mladih na trg dela vedno bolj dolgotrajni in nepredvidljivi. Nekateri avtorji celo dvomijo v upravičenost pojma prehoda, saj so stabilne zaposlitve za vedno večji del populacije tudi na dolgi rok nedosegljive (Dwyer in Wyn 2001; Furlong in Kelly 2005).

Te splošne tendence se sicer v različnih družbah uresničujejo v različni meri in na različne načine. Walther in sodelavci (2009) na podlagi obsežnih analiz tako identificirajo pet osnovnih režimov prehodov v odraslost:

Liberalni prehodni režim, ki je značilen za anglosaksonske države, temelji predvsem na individualni odgovornosti mladih, da karseda hitro in uspešno vstopijo na zelo fleksibilen trg dela. Logična posledica takšnega režima je velika možnost socialne izključenosti mladih, saj fleksibilen trg dela, poleg širokih in raznolikih zaposlitvenih možnosti, pomeni tudi visoke stopnje tveganja brezposelnosti.

Univerzalistični prehodni režim je značilen za nordijske države in temelji na obsežnem in fleksibilnem izobraževalnem sistemu, ki integrira splošno in poklicno izobraževanje. Mladi nad 18-tim letom starosti, ki so vključeni v izobraževalni sistem, prejemajo poseben izobraževalni dohodek. Aktivacijske politike, usmerjene na trg dela, omogočajo mladim sorazmerno širok izbor delovnih mest in na ta način zagotavljajo individualno motivacijo.

Subprotektivni model je značilen za sredozemske države. Zaradi šibke povezave med izobraževanjem in trgom dela, mladi do zaposlitve prihajajo sorazmerno težko in pozno (prehodi so negotovi in lahko trajajo do sredine tridesetih let). Ker mladi niso upravičeni do državnih podpor, so v veliki meri odvisni od družin orientacije, ki v tem smislu opravljajo ključno funkcijo *socialnega amortizerja*. Zaradi dolge odvisnosti od družin orientacije imajo mladi sorazmerno nizek družbeni

status. Visokošolsko izobraževanje v tem oziru predstavlja priložnost, ki lahko zviša družbeni status, pri tem pa občasno omogoča pridobitev neke stopnje ekonomske avtonomije.

K zaposlitvi usmerjeni prehodni režim je značilen za kontinentalne države, kot so Avstrija, Nemčija in Francija. Zanj je značilen diferenciran šolski sistem, ki vključuje rigiden in visoko standardiziran sistem poklicnega izobraževanja. Mladi so glede na njihovo dotedanjo uspešnost zelo zgodaj (med 10. in 12. letom) usmerjeni na različne izobraževalno-poklicne poti. Sistem mlade intenzivno spodbuja, da se predvsem skozi praktično poklicno usposabljanje in izobraževanje uspešno socializirajo za svoj poklicni in družbeni položaj. To je lepo vidno v načinu zagotavljanja socialne pomoči, ki je izrazito radodaren do mladih, ki so že bili na praksi ali zaposleni, medtem ko ostalim nudi le manjše in stigmatizirane oblike podpore. Ta sistem mlade v prvi vrsti usmerja v delovnost; mladi se morajo predvsem naučiti, kako je delo pomembno in kaj pomeni delati.

Režimi postsocialističnih držav so izrazito heterogeni in se hitro spreminjajo, zato ni mogoče definirati prepoznavnega režima prehodov, ki bi vsaj približno dobro opisal stanje v vseh evropskih postsocialističnih družbah. Na prvi pogled pa so te države podobne državam s subprotektivnim režimom prehoda. Vendar so v teh državah prav zaradi socialistične preteklosti v različni meri prisotna (vsaj na ravni ideje in percepcije) univerzalistična jamstva družbenih položajev, ki so vezana predvsem na pričakovanja določene gotovosti zaposlitve.

Po oceni Kuharjeve (2009: 8) je Slovenija glede na doslej ohranjene socialne ugodnosti še vedno najbližje univerzalističnemu modelu prehodov. Pri tem je mogoče umeščanje Slovenije v zgornje štiri modele izpeljati s pomočjo različnih, upoštevati pa je treba tudi, da se stanje sorazmerno hitro spreminja. Glede na naše analize se zdi, da se Slovenija pomika predvsem v smeri subprotektivnega tipa, saj beležimo izrazito naraščanje opiranja mladih na družinske podpore (predvsem v smislu podaljševanja bivanja pri starših) ob izrazitem naraščanju vstopanja mladih v terciarno izobraževanje, za katerega se zdi, da je v veliki meri povezan prav z možnostjo (vsaj začasnega) izboljšanja družbenega statusa in pridobivanja delne ekonomske neodvisnosti s pomočjo študentskega dela. Vse to je tesno povezano z izrazitim upadanjem razpoložljivih stabilnih in dolgoročnih oblik zaposlitev za mlade. Priča smo izraziti fleksibilizaciji trga dela za mlade, kar nas deloma približuje tudi liberalnemu režimu prehodov.

Italijanska sociologinja Carmen Leccardi (2005) v tem smislu prepoznava krepitev družine kot 'sidra stabilnosti' v splošnih razmerah siceršnje visoke stopnje negotovosti. Druga, morda bolj

problematična dimenzija odzivanja na opisano stanje je 'prezertifikacija' (ibid. : 141). Gre za odsotnost (ali nizko prisotnost) dolgoročnega načrtovanja in samoumeščanja v nek smiselni kontinuum med sedanostjo in prihodnostjo, ki jo nadomesti identificiranje s sedanostjo kot referenčnim časovnim področjem. Po mnenju Leccardijeve gre predvsem za »pragmatičen način soočanja s hitrimi spremembami in negotovostmi, ki jih spremljajo« (ibid.: 142).

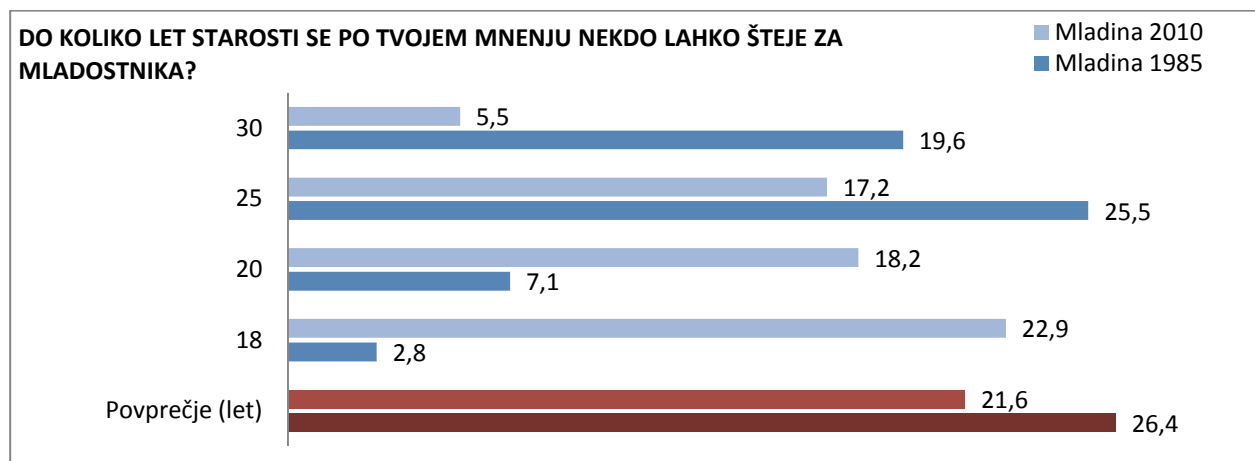
2.1.2 ANALIZA PODATKOV ZA SLOVENIJO

Pričujoče poročilo sledi opredelitvi mladih s strani Statističnega urada RS, po kateri v skupino mladih ljudi štejejo vsi, ki so stari med 15 in 29 let. Pregled starostnih mej pri opredeljevanju mladih po drugih evropskih državah (Vertot, 2009: 11) pokaže, da je takšna opredelitev nekje v sredini sicer presenetljivo različnih opredelitev različnih držav.

Pestrost opredelitev mladosti se kaže tudi v ocenah starosti, do katere se nekdo šteje za mladostnika s strani anketirancev v naši raziskavi. Ocene se raztezajo od 10 do 50 let. Večji del tega razpona je sicer sorazmerno nerelavanten, saj se je za skrajne ocene odločilo minimalno (pogosto samo po eden) število anketirancev. Se pa jasno razpoznavajo štiri najpogosteje opredeljene vrednosti: 19,3 % anketirancev je izbralo vrednost 18, 17,9 % jih je izbralo 20 let, enak delež je izbral starost 25 let, 7,8 % anketirancev pa meni, da se za mladostnika lahko šteje vsak, ki je star do 30 let. Povprečna vrednost vseh odgovorov znaša 22,3 let, pri čemer je standardni odklon sorazmerno velik ($SD = 5,2$).

Razpoložljivi podatki nam omogočajo zanimivo primerjavo s stanjem leta 1985. Pri primerjavi smo se morali omejiti na distribucije odgovorov samo za mlade v starostnem razredu 15-24 let. Le na ta način smo namreč lahko zagotovili primerljivost s podatki raziskave slovenske mladine iz leta 1985 (Ule in Vrcan, 1985). Na spodnjem grafu so predstavljeni relativni deleži štirih najpogostejših izbir v obeh časovnih obdobjih, kakor tudi povprečna vrednost za obe obdobji.

Graf 1: Ocenjene zgornje starostne meje mladosti, Mladina 1985 in Mladina 2010.



Opomba: Navedeni so odstotki anketirancev, ki so izbrali eno od najpogostejše izbranih starostnih mej (18, 20, 25, ali 30 let).

Očitno je, da mladi danes postavljajo mejo mladosti bistveno nižje kot pred 25 leti. Povprečna ocena meje med mladostjo in odraslostjo se je znižala skoraj za pet let. Interpretacija te ugotovitve bo lažja, če si ogledamo še dva sorodna indikatorja.

Naši podatki omogočajo primerjavo današnje srednješolske mladine, stare 15 do 18 let, z enako skupino v letu 1993, glede vprašanja, kako hitro bi mladi radi postali odrasli. Na lestvici od 1 (zelo počasi) do 10 (zelo hitro), jih je vrednosti med 8 in 10 (ki kažejo na željo po hitrem odraščanju) leta 1993 izbralo 11,2 %, leta 2010 pa kar 20,3 %. Povprečna vrednost odgovorov se je v opazovanem obdobju dvignila s 4,7 na 5,7. Vse torej kaže, da si srednješolska mladina danes v primerjavi z letom 1993 želi bistveno hitreje prestopiti v vrste odraslih.

Pri tem je pomembno, da je, sodeč po izsledkih našega kvalitativnega raziskovanja, razumevanje odraslosti med mladimi izrazito subjektivistično. Predvsem je pomembno spoznanje, da mladi odraslosti praviloma ne povezujejo z odseljevanjem od staršev:

Kdaj si odrasel (A.N.)?

“Ko se obnašaš odraslo. To pomeni, da si funkcionalno dorasel. Recimo da imaš službo in da si odgovoren, da prevzemaš posledice za svoje odločitve... odrasel si ko se počutiš psihološko odraslega.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“Ko si duhovno, emocionalno, osebnostno in materialno zrel. Sam skrbiš zase in odgovarjaš za svoja dejanja.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

“Po mojem takrat, ko imaš družino in svoj zaslužek, da si materialno preskrbljen in da nisi odvisen od staršev.”

(Uroš, 22 let, mladi kmetovalec)

Mlade smo vprašali tudi, koliko blizu se počutijo odraslosti. Na lestvici od 1 do 10 je 1 pomenilo, da se anketiranec počuti kot otrok, 10 pa, da se počuti kot odrasel. Pri primerjavi smo se omejili samo na anketirance stare 18 let, saj je to edina starost, s katero lahko (glede na razpoložljive podatke) opravimo časovno primerjavo, in hkrati predstavlja eno izmed pogosto izbranih vrednosti, ki zamejuje obdobje mladosti in odraslosti. Delež tistih, ki so obkročili vrednosti med 8 in 10 je od 19,5 % leta 1993 narasel na 34,5 % v letu 2010. Povprečna vrednost odgovorov pa se je v opazovanem obdobju dvignila s 6,2 na 7,0. Sklenemo torej lahko, da se 18-letni srednješolec danes počuti bistveno bližje odraslosti kot leta 1993.

Tipični odgovori udeležencev naših intervjujev na vprašanje »Ali se počutiš kot odrasel?«, so bili:

Ja. Ker sem odgovoren za sebe in do sebe.

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

Ja, na nek način sem odrasel. Sebe vidim kot odgovornega, lahko bi skrbel za sebe, dohodka imam dovolj, da bi skrbel za svojega otroka, imel stanovanje in podobno.

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

Oboje: mladega zato, ker sem po starosti mlad in ker v življenju še nisem izkusil vsega, s čemer se ukvarjajo odrasli (družina, služba...). Odrasel zato, ker imam svoje izoblikovano prepričanje o sebi in svetu.

(Davor, 22 let, mladi politik)

Povzamemo lahko, da se starostna skupina, ki bi jo lahko uvrstili v kategorijo mladih (15-29), tendenčno odmika od identifikacije z mladostništvom kot družbenim statusom. Mladi, skladno z Arnettovo konceptualizacijo, svoj položaj v družbi dejansko vedno bolj zaznavajo kot stanje prehoda v odraslost. Kmalu po dvajsetem letu se že počutijo kot 'mladi odrasli': po naših podatkih se jih je na primer v 24. letu na lestvici od 1 do 10 (1 = 'kot otrok'; 10 = 'kot odrasel'), kar 60% odločilo za odgovore med 8 in 10. Razlogov za takšen premik je gotovo več, med njimi pa velja izpostaviti vsaj dva.

- (1) Željo in občutek zgodnejšega prehajanja v stanje, ki bi mu lahko rekli odraslost, lahko razumemo kot **izraz procesa individualizacije** življenja v sodobnih (post)industrijskih družbah. Posamezniki so pri kreiranju svojih usod vedno bolj prepuščeni sebi, kolektivne oblike identitete in akcije pa izgubljajo svoj pomen. V okviru starostne skupine mladih k temu prispeva svoje tudi izobraževalni sistem, ki, skupaj z raznolikimi oblikami zaposlovanja, mladim že od osnovne šole naprej ponuja vedno širše možnosti izbir in s tem povečuje občutek, da je njihova prihodnost odvisna prav od teh izbir in njihove realizacije.

(2) Vzporedno z opisanim prehajanjem odgovornosti na ramena posameznika mlade k zgodnejšemu občutku odraslosti lahko usmerja tudi **naraščajoča negotovost in težavnost prehodov** v odraslost. Sodobna 'družba tveganja' (Beck, 1999) dodatno povečuje usodnost odločitev mladih. Vedno bolj jasno postaja, da lahko slabe odločitve (in njihove izvedbe) za sabo potegnejo resne posledice pri prehajanju v odraslost, kar ima praviloma zelo daljnosežne vplive⁷.

Mladi so torej prisiljeni sprejemati ključne odločitve glede svoje prihodnosti⁸, in to v sorazmerno negotovih razmerah, v katerih je grožnja dolgoročne marginalizacije zelo realna. Posledično mladi že sorazmerno zgodaj gledajo na svoje življenje kot projekt, za katerega so odgovorni predvsem sami. Takšno dojemanje potrjujejo tudi nekatere izjave naših sogovornikov:

"No, pa smo dobli kapitalistično in demokratično Slovenijo. Zdaj lahko govoriš kaj hočeš, nobenega nič ne briga... za službo stanovanje in penzijo pa se sam pobrigaj."
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

"...ne maram, da mladi vzdihujejo in krivijo državo za lasten neuspeh."
(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Mladi so tudi z mislimi, bolj kot njihovi predhodniki iz preteklih desetletij, že v obdobju svoje odraslosti. Eden izmed udeležencev naših intervjujev v 23. letu starosti razmišlja takole:

Kdaj si odrasel (A.N.)?
Ko se lahko osamosvojiš in ko lahko prevzameš odgovornost za svoja dejanja.

Kako se ti počutiš (A.N.)?
Ja, na nek način sem odrasel. Sebe vidim kot odgovornega, lahko bi skrbel za sebe, dohodka imam dovolj, da bi skrbel za svojega otroka, imel stanovanje in podobno."
(Gašper, 23 let)

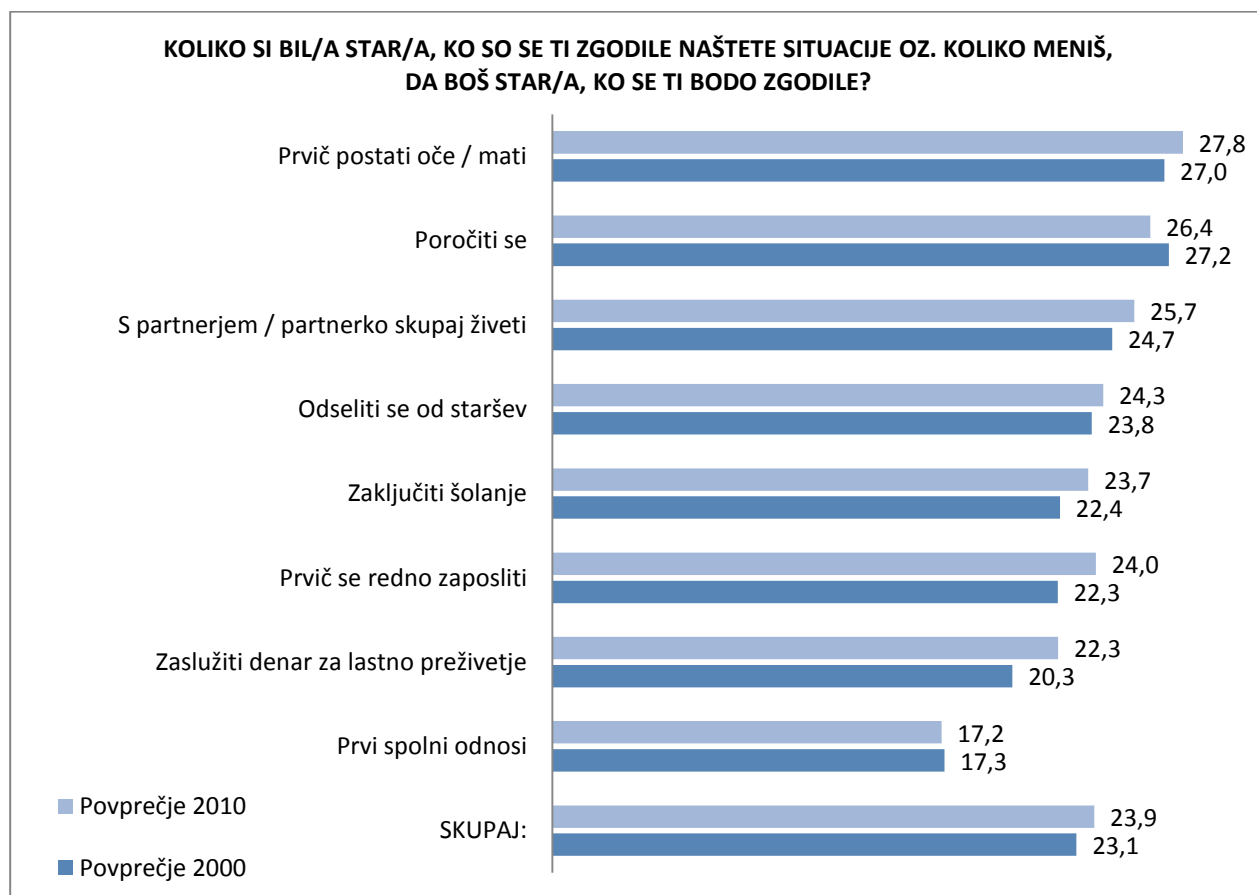
Če torej odraslost razumemo predvsem kot sprejemanje individualne odgovornosti za svojo usodo, lahko razumemo občutek mladih, da v svet odraslih vstopajo bolj zgodaj.

⁷ Z vidika teorije racionalne izbire je možno zagovarjati razlago, da na odločitve mladih vpliva tudi percepcija dolgega življenjskega obdobja. Projekcije pričakovane življenjske dobe kažejo, da lahko današnji mladi povsem resno računajo na doseganje starosti med 80 in 90 let. Iz tega vidika imajo odločitve v obdobju prehoda v odraslost vedno bolj daljnosežne posledice. Z vidika mladega akterja bodo njegove odločitve in delovanje v obdobju prehoda v odraslost odločilno zaznamovale dolgo življenjsko obdobje (40-50 let), ki bo sledilo prehodu v odraslost.

⁸ Tudi nespreejemanje te odgovornosti je v resnici izbira, ki ima dolgoročne posledice za prihodnost posameznika.

Tem ugotovitvam se na prvi pogled zdijo nasprotujoče ugotovitve dosedanjih raziskav, ki ugotavljajo podaljševanje obdobja prehodov iz otroštva v odraslost (Dwyer in Wyn 2001; Furlong in Kelly 2005). Očitno je za našo razpravo ključno spoznanje, da se za te prehode lahko uporabijo različni kriteriji. Ule in Kuhar (2003) poudarita štiri ključne prehode: (1) stabilna redna zaposlitev, (2) odselitev od izvorne družine, (3) stabilno partnerstvo in (4) starševstvo.

Graf 2: Mejniki odrasčanja, Mladina 2000 in Mladina 2010.



Iz zgornjega grafikona je v percepciji mladih jasno razviden trend odlaganja prehodov, saj se je povprečna starost, pri kateri mladi prehode realizirajo ali pričakujejo, da jih bodo realizirali, povišala pri domala vseh indikatorjih (izjemi sta prvi spolni odnos in poroka). V zadnjem desetletju se je povprečna starost pri vseh izbranih povišala za nekaj manj kot leto dni.

Pri tem velja poudariti, da so se najbolj izrazito dvignile vrednosti indikatorjev, ki merijo nastop ekonomske neodvisnosti. Povprečna ocenjena starost pri začetku služenja denarja za preživetje se je tako dvignila kar za dve leti, nadpovprečni pa so tudi premiki glede zaključka šolanja in prve redne zaposlitve. Velja dodati, da lahko rahel zamik na področju ustvarjanja lastne družine vsaj delno pripišemo zaznanemu zamiku pri ekonomskem osamosvajanju. Glede slednjega lahko razloge s

precejšnjo gotovostjo iščemo v ekspanziji terciarnega izobraževanja, ki mlade dlje časa zadržuje v sferi izobraževanja.

Zanimivo pri tem je, da mladi realizirajo/načrtujejo zaslužek za lastno preživetje približno dve leti pred realizirano/pričakovano redno zaposlitvijo, kar kaže na postopnost prehajanja od šolanja k redni zaposlitvi, in sicer preko različnih oblik začasnih in priložnostnih zaposlitev.

Sinteza ugotovljenega glede prehodov mladih tako ponuja naslednji sklep:

Mladi v Sloveniji se vedno bolj zgodaj identificirajo z odraslostjo, hkrati pa vedno pozneje uresničujejo realne prehode, kot so odselitev od staršev, vzpostavitev ekonomske neodvisnosti in lastne družine.

Čeprav gre za dve na videz nasprotujoči si tendenci, se ponuja prepričljiva interpretacija njunega sovpadanja. Po eni strani namreč mladi sorazmerno zgodaj prevzemajo odgovornost za svoje osebne 'življenjske projekte' in se v tem smislu vedejo in odločajo kot odgovorni odrasli, po drugi strani pa strukturni pogoji, kot so podaljševanje šolanja in (majhne) možnosti za zaposlitev, premikajo ključne mejnike odraščanja v poznejša leta.

Za natančnejšo analizo dejavnikov, ki vplivajo na časovno dimenzijo prehodov v odraslost, je smiselno zreducirati število opazovanih spremenljivk. Faktorska analiza nam pokaže, da je v okviru danih spremenljivk prehoda mogoče oblikovati dva faktorja.

Tabela 10: Faktorska struktura indikatorjev prehoda v odraslost, Mladina 2010.

	Faktor	
	Ustvarjanje družine	Ekonomska neodvisnost
PRVIČ POSTATI OČE / MATI	,856	
POROČITI SE	,852	
S PARTNERJEM / PARTNERKO SKUPAJ ŽIVETI	,664	
ZAKLJUČITI ŠOLANJE		,855
PRVIČ SE REDNO ZAPOSLOVATI		,800
ZASLUŽITI DENAR ZA LASTNO PREŽIVETJE		,789

Na osnovi rezultatov faktorjske analize smo oblikovali dve novi spremenljivki, in sicer tako, da smo za vsakega anketiranca izračunali aritmetično sredino odgovorov na tri relevantna vprašanja. V nadaljevanju smo analizirali različne dejavnike, ki bi lahko vplivali na ocenjene starosti prehodov.

Pokazalo se je, da si ženske občutno prej ($M=26,0$ let) kot moški ($M=27,3$) želijo ustvariti družino. Moški pa si želijo biti nekoliko prej ($M=23,0$) postati ekonomsko neodvisni (za ženske povprečje znaša 23,6).

Sorazmerno močan vpliv na ekonomsko neodvisnost imata izobrazba očeta ($r = 0,228$; $p < 0,01$), in izobrazbe matere ($r = 0,228$; $p < 0,01$). Zdi se logično, da otroci bolj izobraženih staršev načrtujejo/izvajajo daljše izobraževanje, kar postavlja dostop do lastnega zaslužka v nekoliko poznejša leta.

S tem je povezana tudi povezava ($r = 0,149$, $p < 0,01$) med velikostjo naselja bivanja in pričakovano starostjo glede ekonomske neodvisnosti. Med mladimi iz Ljubljane in Maribora povprečje na primer znaša 24,1 let, medtem ko med mladimi, ki živijo na vasi znaša le 22,9 let.

Starost anketirancev le rahlo vpliva na nekoliko višje starosti ob ekonomski neodvisnosti ($r = 0,078$; $p < 0,01$) in ustvarjanju družine ($r = 0,077$; $p < 0,05$). Smer vpliva je logična in kaže na to, da mladim v povprečju uspevajo prehodi nekoliko pozneje, kot si sprva predstavljajo.

Zanimivo je opazovati tudi vpliv psiholoških dejavnikov na časovne okvire prehodov k odraslosti. Za ta namen se je smiselno omejiti na starejšo skupino mladih (25-29 let), saj so le ti nekatere prehode že opravili, tisti, ki jih še niso, pa so jim bližje, zato jih lahko časovno tudi bolj realno ocenijo.

Ekonomsko neodvisnost v povprečju prej dosega (ali jo želijo doseči) posamezniki, ki so bolj avtoritarni ($r = -0,158$; $p < 0,01$), socialno netolerantni ($r = -0,202$; $p < 0,01$) in fatalistično usmerjeni v sedanjost ($r = -0,133$; $p < 0,01$). To so vse lastnosti, ki se tendenčno povezujejo z nižjimi stopnjami izobrazbe, kar je logično povezano s hitrejšim vstopom na trg dela. Nekoliko pozneje pa si ekonomske neodvisnosti želijo, ali jo dosega, mladi z narcistično grandioznostjo, to je z izrazito visokim mnenjem o sebi ($r = 0,128$; $p < 0,01$). To lahko vsaj deloma povežemo z dejstvom, da je grandioznost povezana z višjo doseženo izobrazbo ($r = 0,180$; $p < 0,01$), kar logično odmika vstop na trg dela v poznejša leta.

V okviru prehodov mladih je posebej zanimivo vprašanje (poznega) odseljevanja od staršev, ki ga obravnavamo natančneje v poglavju o stanovanjskih razmerah mladih.

2.2 ŠTEVILO IN DELEŽ MLADIH V SLOVENIJI

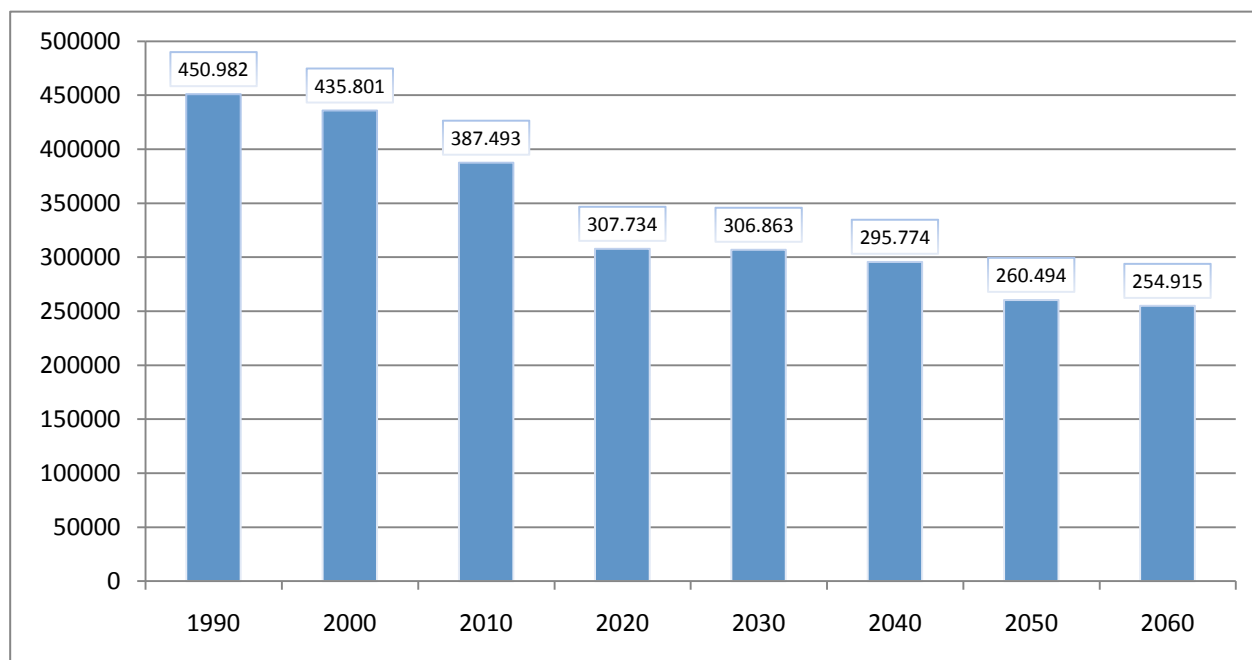
Ne glede na različne percepcije pojma mladosti bomo v nadaljevanju sledili predvsem opredelitvi mladih s strani Statističnega urada RS, po kateri v skupino mladih ljudi štejejo vsi, ki so stari med 15 in 29 let (Vertot, 2009).

Eden osnovnih demografskih trendov, ki bo zaznamoval okvire mladinske politike v naslednjem desetletju, je gotovo zelo občuten upad števila mladih.

V obdobju 2010-2020 bo število mladih (15-29) v Sloveniji upadlo za dobrih 20 %.

Ta upad je zaostritev dolgoročnega trenda., ki smo mu v Sloveniji priča vse od leta 1980. Tako bo v Sloveniji leta 2020 skoraj za tretjino manj mladih kot jih je bilo leta 1990. Delež mladih v celotni populaciji pa se bo v tem obdobju znižal s 23 % na 15 %.

Graf 3: Število mladih (15-29) v Sloveniji, izbrana leta.



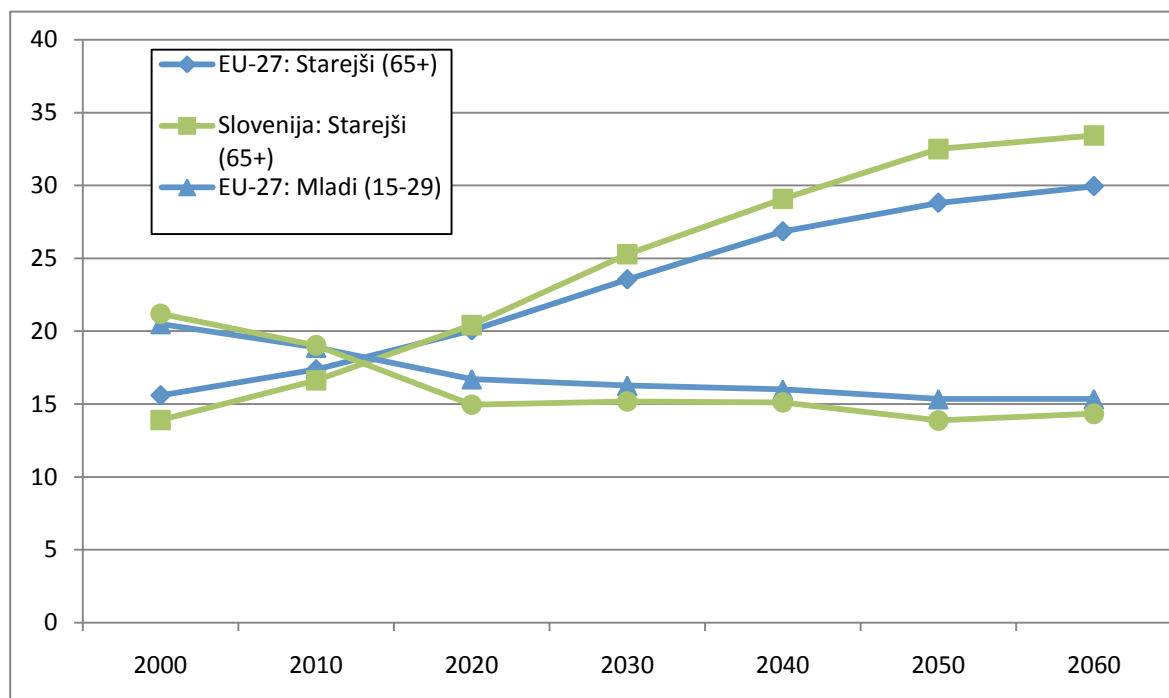
Vir: SURS⁹

Upadanje števila in deleža mladih je sicer splošen trend v državah članicah EU. Posebnost Slovenije je predvsem v izrazitem (20,6 %) pričakovanem upadu v obdobju 2010-2020, ki po projekcijah Eurostata bistveno presega pričakovani 8,9 % upad na ravni EU27, kakor tudi pričakovani upad v sosednjih članicah EU. Do leta 2020 se bo tako Slovenija po deležu mladih od sedanjega povprečja EU premaknila ob bok Italiji, ki je imela v letu 2008 najnižji delež mladih med vsemi članicami EU (Vertot, 2009: 20).

Upad mladih je posebej zanimiv v luči povečevanja števila starejših prebivalcev v sodobnih industrializiranih družbah.

⁹ Podatki so pridobljeni preko podatkovne baze SI-STAT. Za obdobje 1990-2010 so pridobljeni na osnovi sprotnih podatkov o prebivalstvu, podatki za nadaljnja leta pa na osnovi projekcije prebivalstva EUROPOP 2008, srednja varianta.

Graf 4: Deleži mladih (15-29) in starejših (65+) prebivalcev v Sloveniji in EU27, izbrana leta.



Vir: EUROSTAT¹⁰

Iz zgornjega grafikona je razvidno, da je fenomen staranja populacije sicer značilen za Evropo v celoti, pri tem pa lahko v Sloveniji pričakujemo nadpovprečno zaostritev demografskega razmerja med mladimi in starejšimi prebivalci. Če smo leta 2000 v primerjavi z EU 27 imeli še nekoliko večji delež mladih in nekoliko manjši delež starejših, bo v letu 2020 slika najverjetneje obrnjena: delež mladih bo pod povprečjem EU, delež starejših pa nad njim.

Število starejših (65+) prebivalcev na enega mladega se bo do leta 2050 v Sloveniji predvidoma skoraj potrojilo.

Če je na 100 mladih v letu 2010 prišlo v Sloveniji 87 starejših prebivalcev, jih bo leta 2020 že 137, leta 2050 pa kar 234. Učinki teh trendov se bodo za mlade izrazili na različnih področjih. Med njimi je posebej zanimivo področje trga dela, kjer naraščanje deleža starejših prebivalcev po eni strani sili države v podaljševanje delovne dobe, ki je potrebna za upokožitev, kar zmanjšuje število prostih delovnih mest za mlajše generacije, po drugi strani pa število mladih upada, kar zmanjšuje število kandidatov za obstoječa delovna mesta. Pomemben izziv v prihodnosti za slovensko in druge

¹⁰ Podatki za leto 2000 so pridobljeni na osnovi sprotnih podatkov EUROSTATA o prebivalstvu, podatki za nadaljnja leta pa na osnovi projekcij prebivalstva EUROPOP 2008, srednja varianta.

evropske vlade bo uskladiti oba trenda tako, da se bo položaj mladih na trgu delovne sile izboljšal, ali se (zaradi podaljševanja zaposlenosti starejših generacij) vsaj ne bo bistveno poslabšal.

Na trgu delovne sile se tako jasno kaže zaostrovanje tekme mlade in starejše generacije pri razdelitvi (pre)redkih virov, kakršen je v tem primeru zaposlitev. Podobno lahko pričakujemo na področju javno-finančnih izdatkov. V prihodnosti bo vsakršna sprememba povprečnih pokojnin bistveno močnejše vplivala na razpoložljiva sredstva (tudi) za mlade. Če malo karikiramo: zmanjšanje povprečne pokojnine za 10€ bi danes omogočilo 8,7€, leta 2050 pa že 23,4€ dodatnih razpoložljivih mesečnih sredstev države na enega mladega prebivalca Slovenije.

Očitno je torej, da postaja vprašanje dialoga in družbenega konsenza med generacijami vedno bolj pomembno. Z vidika naše raziskave je v tej zvezi pomembno predvsem vprašanje pripravljenosti mladih na vključevanje v medgeneracijski dialog in sodelovanje, kar lepo nakazuje mnenje ene izmed udeleženk intervjujev:

To je zaskrbljujoče: v prvi vrsti čisto praktično, problem bo s pokojninami in plačami. Mlada populacija, ki ima moč, ne bo mogla skrbeti za penzije starejših.
(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

2.3 PRIPRAVLJENOST MLADIH NA MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE

Naša anketna raziskava ponuja možnost vpogleda v stanje in trende na področju odnosa mladih do starejših generacij in družbe kot celote in še posebej njihove pripravljenosti na medgeneracijsko sodelovanje.

V tem okviru smo mladim zastavili nekaj vprašanj iz časovno sovpadajoče raziskave nemške mladine (Hurrelman, 2010). Zaradi primerljivosti odgovorov z nemško raziskavo, smo se v obeh primerih omejili na starostno skupino 15 do 25 let. Najprej smo mlade vprašali, kako velik problem se jim zdi dejstvo, da bo v Sloveniji v bližnji prihodnosti vse več starejših in vse manj mladih. Povprečna vrednost v razponu vrednosti od 1 (sploh ni problem) do 4 (zelo velik problem) je znašala v Sloveniji 3,0 (SD=0,8), v Nemčiji pa 2,82 (SD=0,9). Da je to velik ali zelo velik problem je menilo 77,0 % mladih v Sloveniji in 70,4 % mladih v Nemčiji.

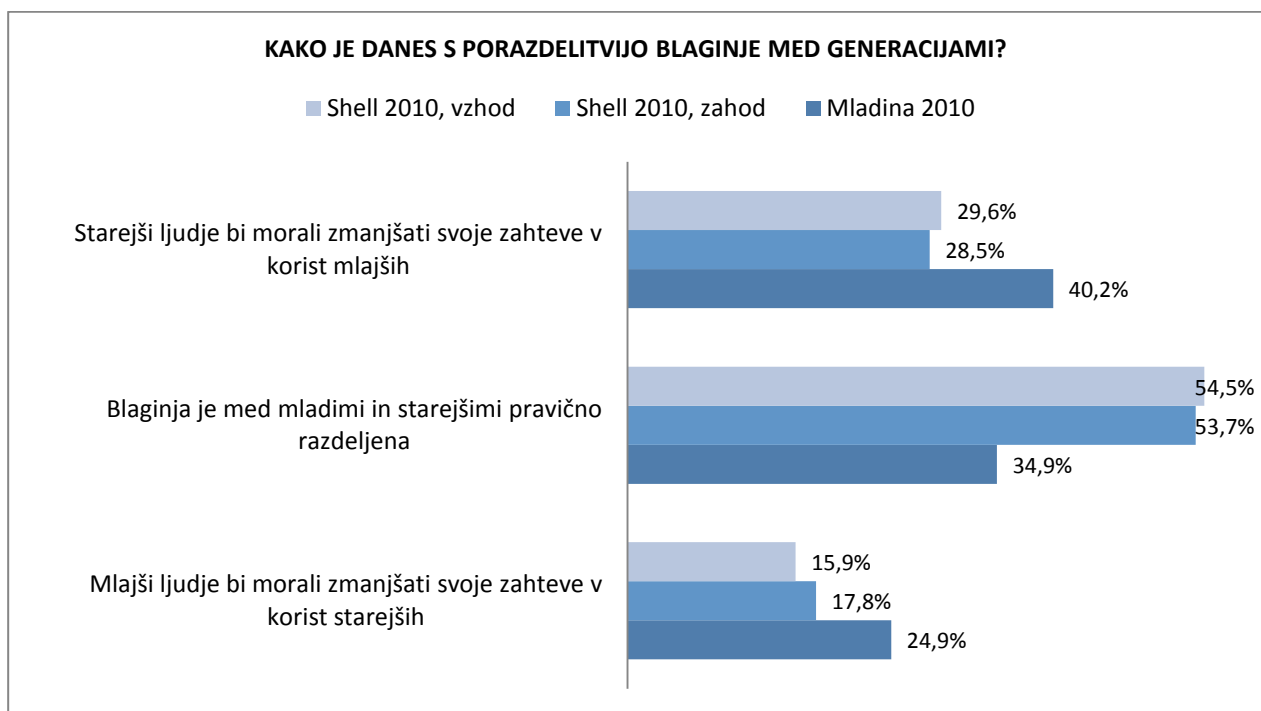
Slovenska mladina je torej nekoliko bolj zaskrbljena v zvezi s staranjem populacije, kar potrjuje tudi podatek, da kar 67,1 % mladih v Sloveniji ocenjuje odnose med mladimi in starejšimi kot bolj napete,

medtem ko je ta delež v Nemčiji (le) 54,7 %. Glede prihodnosti teh odnosov so sicer mladi v Sloveniji nekoliko manj pesimistični od nemških vrstnikov, saj jih (le) 22,9 % meni, da se bodo odnosi med mladimi in starejšimi v prihodnje še poslabšali, medtem ko je ta delež med nemškimi anketiranci kar 41,8 %. Po drugi strani je takih, ki verjamejo v izboljšanje odnosov v obeh vzorcih nekaj manj kot 12 %. Generalno vzeto torej večina mladih v Sloveniji odnose s starejšimi ocenjuje kot napete in ne pričakuje izboljšanja teh odnosov v prihodnosti.

Velika večina mladih v Sloveniji vidi staranje prebivalstva kot resen problem, odnose med mladimi in starejšimi ocenjuje kot napete in v tej zvezi ne pričakuje sprememb na bolje.

Mlade smo povprašali še, kako ocenjujejo porazdelitev blaginje med generacijami.

Graf 5: Stališča glede porazdelitve blaginje med generacijami, Mladina 2010 in Shell 2010.



Mladi v Sloveniji so v primerjavi z nemško mladino tudi po tem kriteriju občutno bolj kritični v odnosu do starejših generacij. Tudi neodvisno od primerjave z nemškim vzorcem se zdi ugotovitev, da dobrih 40% mladih pričakuje, da bi morali starejši ljudje zmanjšati svoje zahteve v korist mlajših, vredna posebne pozornosti.

V tej zvezi smo oblikovali še bolj neposredno vprašanje, s katerim smo mlade spraševali, ali je po njihovem mnenju v naši družbi bolje poskrbljeno za mlade ali za starejše. Da je bolje poskrbljeno za mlade je ocenilo 13,1 % vprašanih, medtem ko je obratno ocenilo kar 40,5 % anketirancev.

Dobrih 40% mladih meni, da je v Sloveniji bolje poskrbljeno za starejše kot za mlade, in da bi se morali starejši odreči delu svoje blaginje v korist mladih.

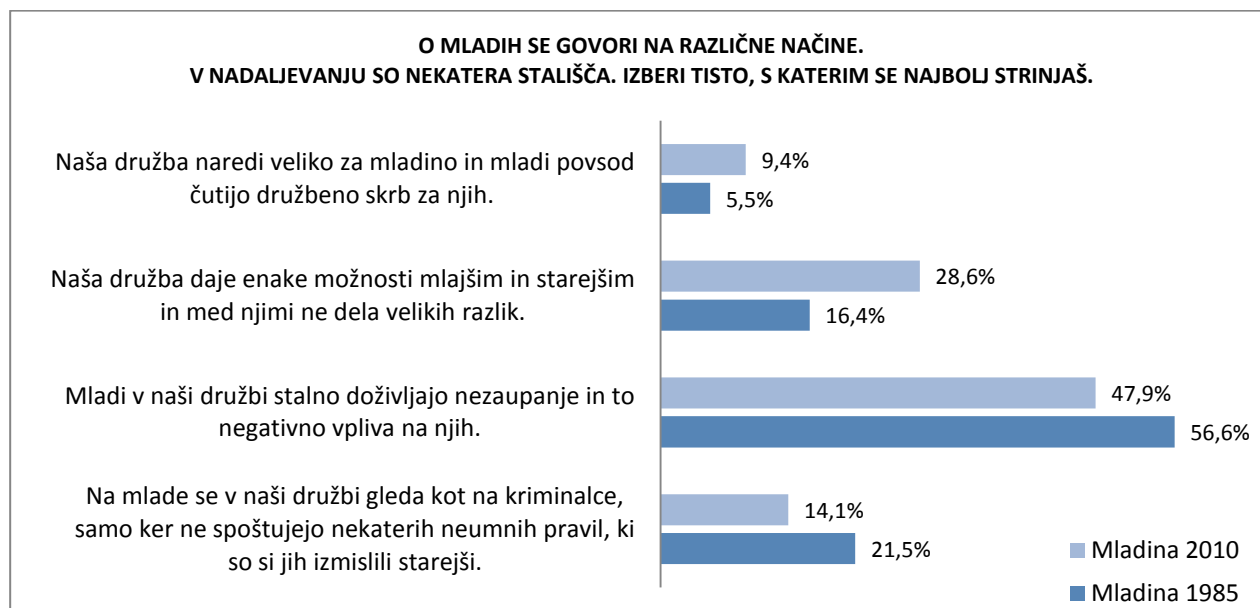
To percepcijo tipično ponazori ocena enega izmed udeležencev intervjujev:

Družba bi morala pravično upravljati s temi viri... tako kot pobirajo davke, bi lahko skrbeli za primerno zaposlovanje in delavnost ljudi. Pa namesto da starim podaljšujejo delovno dobo, bi dali mladim delo... pa še za penzije bi ostalo. Zdaj pa ne bo služb za mlade in ne za penzije stare. (Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Tudi iz analize drugih intervjujev se zdi očitno, da mladi pričakujejo od družbe/države predvsem pogoje, v katerih bodo lahko prišli do stabilne zaposlitve, ki jim bo lahko omogočala materialno osnovo za realizacijo prehodov v odraslost.

V nadaljevanju pogledjmo, kako so mladostniki izbirali med štirimi trditvami, ki na ekspresiven način izražajo štiri možne tipične odnose mladih do družbe. Posebna vrednost tega vprašanja je v tem, da lahko podatke postavimo v časovno perspektivo. Na grafu spodaj je predstavljena distribucija odgovorov samo za mlade v starostnem razredu 15-24 let. Le na ta način smo namreč lahko zagotovili primerljivost s podatki raziskave slovenske mladine iz leta 1985 (Ule in Vrcan, 1985).

Graf 6: Percepcije o odnosu družbe do mladih, Mladina 1985 in Mladina 2010, stari 15-24.



Čeprav se lahko zdi zaskrbljujoč podatek, da je eno izmed dveh negativno obarvanih trditev glede odnosa družbe do mladih izbralo skupaj kar 62 % mladih, je lahko nekoliko pomirjujoča ugotovitev, da je bilo pred 25 leti takšnih še bistveno več (78,1 %). Velja omeniti, da se delež nezadovoljnih, če v letu 2010 opazujemo vse anketirance (15-29) še nekoliko poveša, na 63,6 %.

Skoraj dve tretjini vprašanih izraža nezadovoljstvo s splošnim odnosom slovenske družbe do mladih.

Opisano percepcijo mladih smo jasno zaznali tudi v okviru kvalitativnih intervjujev:

“Prestrogo se gleda na mlade. Preveč se posplošujejo negativne lastnosti mladih... Ni pa veliko dobrega, kaj so mladi dosegli, kje so na primer mladi športniki zastopali Slovenijo in podobno. S tem bi mladim lahko pokazali, kaj se da že v mladih letih doseči.”
(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“Včasih mislim, da se gleda na mlade s krivico. Veliko ljudi na primer misli, da mladi samo ležimo doma, kadimo in pijemo. Poznam veliko ljudi, ki morajo doma veliko delati. Tudi jaz imam veliko dela doma. Pomagam v gospodinjstvu in na kmetiji. Veliko dela imam z živalmi... Nikakor pa ne popivam in ne poležujem. Sicer so tudi taki, ni pa to večina mladih. Veliko mladih razmišlja s svojo glavo in se znajdejo, so samostojni in mislijo na svojo prihodnost.”
(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

Starejši menijo, da so mladi leni in nespoštljivi... Nekateri mladi pa so pridni in delajo, delajo v počitniških službah in hodijo v šolo.
(Uroš, 22 let, mladi kmetovalec)

Ob teh komentarjih lahko spomnimo, da tekačica na smučeh in trenutni slovenski super heroj, Petra Majdič, tudi po 30. letu starosti živi pri svojih starših, kar jo uvršča visoko nad slovensko povprečje med ženskami. Bivanje pri starših je očitno lahko povezano z velikimi dosežki mladih. V mnogih primerih je za take dosežke bivanje pri starših celo nujni (edini realno možni) pogoj. Javno moraliziranje in pretirano posploševanje glede prelaganja prehodov, kot je odselitev od staršev, je torej lahko v resnici zelo krivično in brez potrebe dodatno ovira medgeneracijski dialog. Sploh glede na to, da naše analize, ki jih podrobneje predstavljamo v nadaljevanju poročila, kažejo, da so za te trende odgovorni predvsem družbeni (manj pa psihološki) dejavniki.

Smiselno se je vprašati, kateri demografski dejavniki pomembneje vplivajo na zaznano nezadovoljstvo mladih. Med ključnimi se pokaže statistična regija, pri čemer je izrazito veliko nezadovoljnih v Goriški (77,4 %) ter Zasavski in Spodnje-posavski regiji s po 76 % nezadovoljnih mladih. Najmanjši delež nezadovoljnih beležita Gorenjska (54,3 %) in Obalno-Kraška (58,0 %) regija.

Takšna porazdelitev daje slutiti, da so občutki nezadovoljstva lahko povezani s težavami pri zaposlovanju. Razlike glede na prevladujočo delovno aktivnost so zgovorne. Največ (71,4 %) nezadovoljnih je med tistimi, ki so zaposleni za skrajšan delovni čas, sledijo jim brezposelni (70,1 %) in študenti (68,2 %). Slednji sicer (še) niso v neugodnem položaju na trgu dela, kot bomo pokazali v poglavju o zaposlovanju, pa obstaja vedno večja verjetnost, da se bodo v takem položaju po končanju študija znašli (ob tem je treba upoštevati tudi, da so študenti praviloma nekoliko bolj družbeno kritični del mladih tudi neodvisno od specifičnih razmer na trgu dela).

Dejavniki, kot so spol, starost in tip naselja imajo zanemarljiv, ali pa le majhen vpliv na opazovano spremenljivko, zato se zdi primeren naslednji sklep:

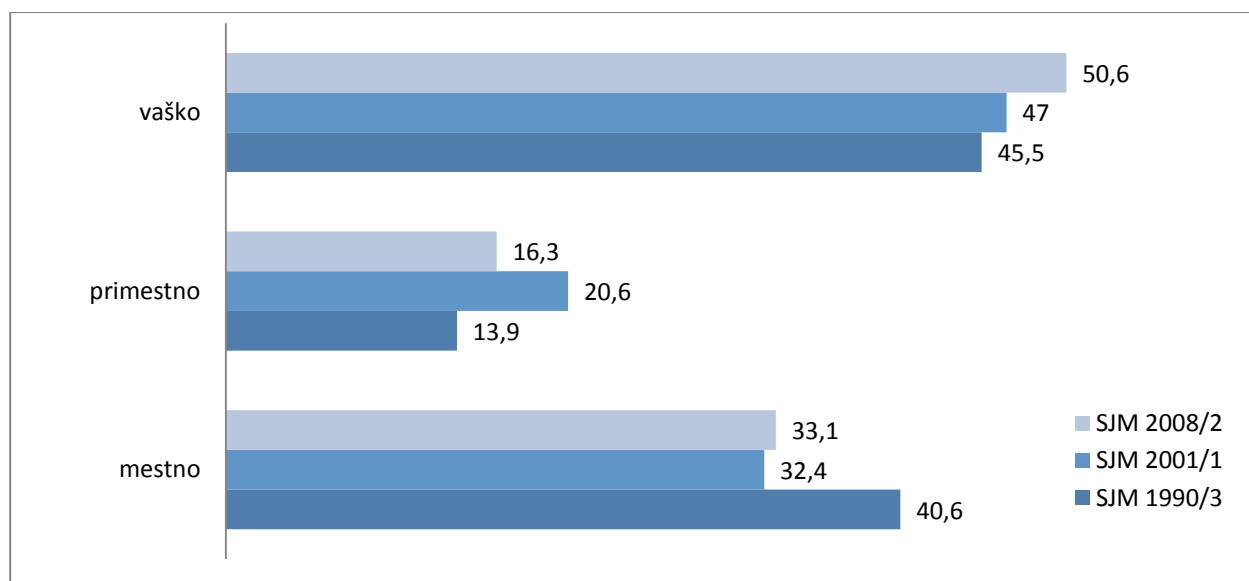
Najbolj nezadovoljni z odnosom družbe do mladih so tisti, ki imajo, ali lahko računajo, da bodo imeli, težave pri zaposlovanju.

K temu velja dodati, da obstaja statistično značilna povezanost med nezadovoljstvom glede odnosa družbe do mladih in deviantnostjo ($r = 0,103$; $p=0,01$). Korelacija ni presenetljiva, kaže pa na to, da je v nekaterih primerih lahko kritičen odnos do družbe povezan tudi z osebnimi težavami v prilagajanju posameznika družbenim zahtevam in razmeram.

2.4 MLADI V MESTIH IN NA VASI

Zanimive spremembe se po razpoložljivih podatkih dogajajo v številčnem razmerju med urbano in ruralno mladino. Osnovno oceno trenda lahko razberemo na osnovi raziskovanja slovenskega javnega mnenja, ki se izvaja na reprezentativnem vzorcu prebivalcev Slovenije, starejših od 15 let. Če se omejimo samo na starostno skupino od 15 do 30 let (ta okvir ponujajo oblikovani razredi v datoteki), lahko v grobem ocenimo temeljne trende.

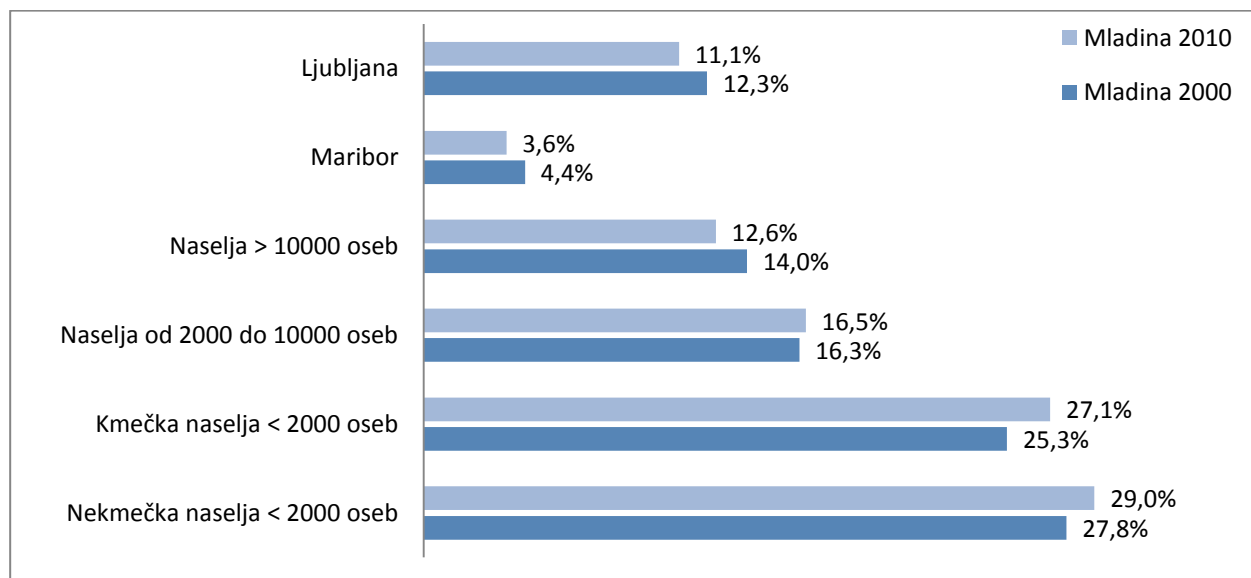
Graf 7: Struktura mladih (15-30) glede na tip naselja stalnega prebivališča, SJM, izbrana leta.



Grafikon zgoraj razkriva, da se je v obdobju 1990-2008 občutno povečal delež mladih, ki živijo v vaškem okolju, zmanjšal pa delež urbane mladine.

To ugotovitev potrjuje tudi primerjava strukture mladih (15-29) glede na tip naselja v okviru zajetja zadnjih dveh raziskav slovenske mladine:

Graf 8: Struktura mladih glede na tip naselja, Mladina 2000 in Mladina 2010.



Delež mladih, ki živijo v naseljih do 2000 ljudi se je povečal s 53,1 % na 56,2 %, medtem ko se je delež mladih, ki živijo v naseljih in mestih z več kot 10.000 prebivalci, zmanjšal s 30,7 % na 27,3 %.

Na podlagi razpoložljivih podatkov lahko torej sklenemo naslednje:

Skozi zadnji dve desetletji se je občutno povečal delež mladih, ki živijo v vaseh in majhnih naseljih, zmanjšal pa se je delež mladih iz urbanih okolij.

Te trende bi lahko povezali predvsem z razlikami med urbanim in ruralnim okoljem na področju rodnosti. Demografska gibanja preteklih desetletij namreč kažejo sorazmerno višji upad rodnosti v urbanih okoljih (prim. Josipovič, 2003). Ob tem je sicer smiselno upoštevati, da je v Sloveniji meja med mestom in podeželjem precej zabrisana, in da se po oceni Uršiča in Hočvarja (2007) ta razlika še naprej briše, pri čemer podeželje postaja vse bolj urbanizirano, mesta pa izgubljajo prvobitno vlogo središčnosti.

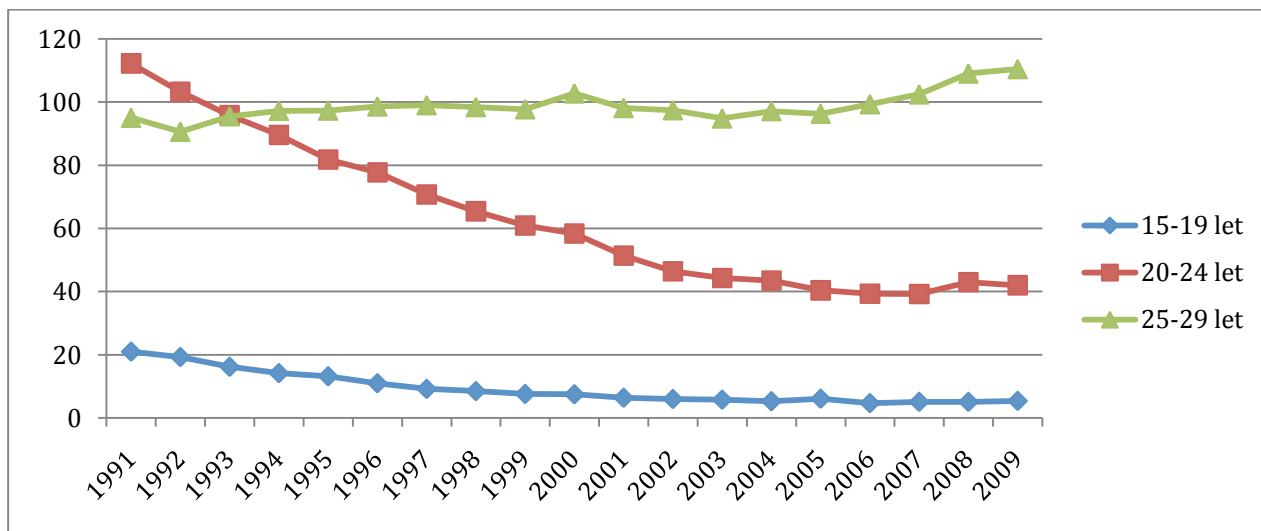
Z vidika mladinske politike je pomembno upoštevati, da torej ne gre toliko za premik v smislu napredovanja ruralnega kulturnega vzorca, ampak predvsem za večjo stopnjo geografske razpršenosti mladih.

2.5 POVZETEK KLJUČNIH DEMOGRAFSKIH SPREMEMB NA DRUGIH PODROČJIH

V nadaljevanju povzemamo nekatere pomembnejše demografske spremembe, med katerimi prve tri podrobneje obravnavamo v nadaljevanju tega poročila.

1. Delež mladih (15-24) vključenih v izobraževanje se je vse do leta 2008 povečeval in je bil v letu 2008 občutno višji od povprečja EU27.
2. Delež študentov (rednih, izrednih brez zaposlitve in pavzirajočih) v starostni skupini 19-24 let se je v obdobju 2000-2010 povečal z 38,5 % na 53,5 %.
3. Delež zaposlenih in samozaposlenih mladih (15-29) se je v obdobju 2000-2010 znižal s 47,9 % na 32,8 %.
4. Iz spodnjega grafikona je razvidno, da po dolgoternem upadanju rodности med mladimi, od leta 2005 beležimo občuten trend povečevanja v starostni skupini med 25 in 29 let, medtem ko med mlajšimi rodnost stagnira na relativno nizki ravni. Iz prikazanih trendov je mogoče sklepati, da se spremembe na področju rodnosti umirjajo, pri čemer se je v zadnjih desetletjih, ob zmanjšanju stopnje rodnosti, zgodil predvsem premik rojevanja v obdobje po 25. letu starosti ženske.

Graf 9: Starostnospecifične stopnje splošne rodnosti¹¹, Slovenija, letno.



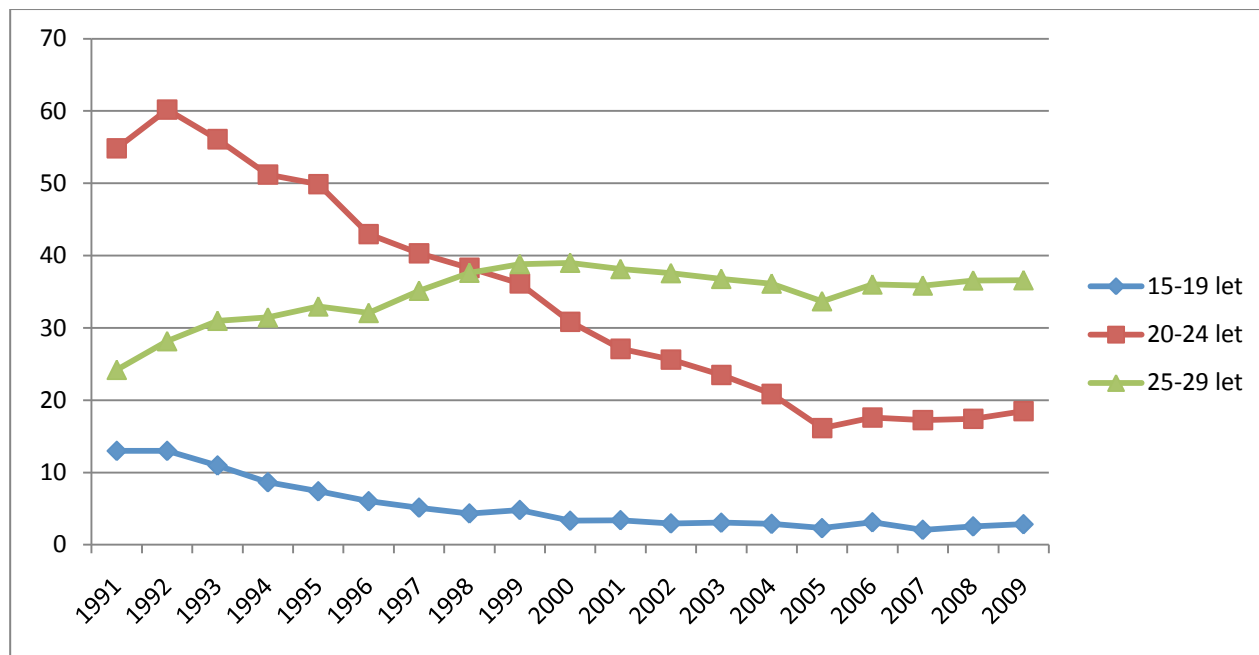
Vir: SURS, 2010

5. Povprečna starost matere ob rojstvu prvega otroka še naprej narašča in je v obdobju 2000-2009 narasla od 26,5 na 28,5 let (še leta 1990 pa je znašala le 23,9 let) (SURs, 2010). Sicer je Slovenija po tem indikatorju nekje v povprečju držav EU 27 (Boljka, 2010)

¹¹ Starostno specifična stopnja splošne rodnosti je razmerje med številom živorojenih otrok, ki so jih rodile v koledarskem letu matere določene starosti, in številom žensk te starosti sredi istega leta, pomnoženo s 1000.

6. Iz spodnjega grafikona je razvidno, da se je trend upadanja na področju poročnosti med mladimi leta 2005 ustavil in celo rahlo obrnil, saj v obdobju 2005-2009 v vseh treh starostnih skupinah beležimo rahel porast.

Graf 10: Starostnospecifične stopnje prve poročnosti žensk, Slovenija, letno.



Vir: SURS, 2010

7. Pri tem je zanimivo, da je delež mladih, ki živijo v kohabitacijskih partnerskih zvezah v zadnjem desetletju, po podatkih raziskav Mladina 2000 in Mladina 2010, občutno upadel. Najvišji je ta upad v starostni skupini 25-29 let, kjer se je delež takšnih mladih znižal z 58,4 % na 40,1 %. Iz zgornjega grafikona je razvidno, da stopnja poročnosti za to starostno skupino v obdobju 2000-2010 praktično stagnira. Ugotovimo torej lahko, da sicer vedno manj mladih živi v kohabitacijskih partnerskih zvezah, po drugi strani pa med njimi narašča delež takih, ki se poročijo.

Iz tega seznama lahko izluščimo dva ključna poudarka:

V zadnjem desetletju se je izrazito povečal delež mladih, ki študirajo, kar Slovenijo umešča visoko nad povprečje EU27 glede vključenosti mladih v izobraževanje. Istočasno se je močno znižal delež mladih, ki imajo kakršnokoli obliko redne zaposlitve.

Spremembe na področju poročnosti, rodnosti ter starosti matere ob rojstvu prvega otroka se umirjajo. V zadnjih petih letih se, predvsem v starostni skupini 25-29 let, kažejo celo premiki v smeri rahlega naraščanja poročnosti in rodnosti.

2.6 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Mladi v Sloveniji se vedno bolj zgodaj identificirajo z odraslostjo, hkrati pa vedno pozneje uresničujejo realne prehode kot so odselitev od staršev, vzpostavitve ekonomske neodvisnosti in lastne družine.
2. V obdobju 2010-2020 bo število mladih (15-29) v Sloveniji upadlo za dobrih 20 %.
3. Število starejših (65+) prebivalcev na enega mladega se bo do leta 2050 v Sloveniji predvidoma skoraj potrojilo.
4. Velika večina mladih v Sloveniji vidi staranje prebivalstva kot resen problem, odnose med mladimi in starejšimi ocenjuje kot napete in v tej zvezi ne pričakuje sprememb na bolje.
5. Dobrih 40% mladih meni, da je v Sloveniji bolje poskrbljeno za starejše kot za mlade, in da bi se morali starejši odreči delu svoje blaginje v korist mladih.
6. Skoraj dve tretjini vprašanih izraža nezadovoljstvo s splošnim odnosom slovenske družbe do mladih.
7. Najbolj nezadovoljni z odnosom družbe do mladih so tisti, ki imajo, ali lahko računajo, da bodo imeli, težave pri zaposlovanju.
8. Skozi zadnji dve desetletji se občutno povečuje delež mladih, ki živijo v vaseh in majhnih naseljih, zmanjšuje pa se delež mladih v urbanih okoljih.
9. V zadnjem desetletju se je izrazito povečal delež mladih, ki študirajo, kar Slovenijo umešča visoko nad povprečje EU 27 glede vključenosti mladih v izobraževanje. Istočasno se je močno znižal delež mladih, ki imajo kakšnokoli obliko redne zaposlitve.
10. Spremembe na področju poročnosti, rodnosti, ter starosti matere ob rojstvu prvega otroka se umirjajo. V zadnjih petih letih se, predvsem v starostni skupini 25-29 let, kažejo celo premiki v smeri rahlega naraščanja poročnosti in rodnosti.

2.7 UPORABLJENI VIRI

Arnett, J.J. (2006). Emerging adulthood in Europe: Response to Bynner. *Journal of Youth Studies*, 9, 111-124.

Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55, 5, 469-480.

Beck, Ulrich (1999) *World Risk Society*. Cambridge: Polity Press.

Boljka, U. (2009). *Demografske značilnosti mladih in problem rodnosti*. V Tatjana Rakar in Urban Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo*, str. 39-55. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino : Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Cote, J. in Bynner, J.M. (2008). Changes in the transition to adulthood in the UK and Canada: the role of structure and agency in emerging adulthood. *Journal of Youth Studies*, 3, 251-268.

Choroszewicz, M. in Wolff, P. (2010). *51 million young EU adults lived with their parent(s) in 2008*. Statistics in focus 50/2010. Eurostat.

Dwyer, P. in Wyn, J. (2001). *Youth, Education and Risk: Facing the Future*. London: Routledge-Falmer.

EUROSTAT,

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database/>, 7.12.2010.

Feuer, L.S. (1969). *Conflict of Generations*. NY: Basic Books

Furlong, A. (2000). Introduction: Youth in a changing world. *International Social Science Journal*. 164, 129-134.

Furlong, A. in Kelly, P. (2005). The Brazilianization of youth transitions in Australia and the UK?, *Australian Journal of Social Issues*. 40, 207-25.

Galland, O. (1995). *What is youth? V: A. Cavalli in O. Galland (Ur.): Youth in Europe*, 6-20. London: Pinter.

Hebdige, D. (1979). *Subculture: The Meaning of Style*. London: Methuen.

Hurrelman, K. in drugi (2010). *Shell-Jugendstudie 2010. [datoteka podatkov]*. München: TNS Infratest.

Josipovič, D. (2003). *Razvoj rodnosti v Sloveniji v zadnjih desetih letih in njen vpliv na staranje prebivalstva*. V: Statistika kot orodje in vir za kreiranje znanja uporabnikov [Elektronski vir]. 13. Statistični dnevi, Radenci.

Keniston, K. (1968). *Young Radicals: Notes on the Committed Youth*, New York: Harcourt, Brace and World.

Kuhar, M. (2009). *Prehodi mladih v odraslost*. Maribor: IRDO.

Leccardi, C. (2005). Facing uncertainty: temporality and biographies in the new century. *Young*, 13, 123-146.

Malnar, B. in drugi (2010). *Slovensko javno mnenje 2008/2: Evropska družboslovna raziskava [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Marcuse, H. (1969). *An Essay on Liberation*. Boston MA: Beacon.

Miheljak, V., Ule, M., Miheljak, V., Renner, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B., Kuhar, M. (2001): *Mladina, 2000* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Center za socialno psihologijo [izdelava], 2000. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija].

Musil, B. (2009): *Mladina v medkulturni perspektivi: primerjalne raziskave vrednotnih orientacij slovenske mladine*. Maribor: IRDO.

Orr, D., Schnitzer, K. in Frackmann, E. (2008): *Social and Economic Conditions of Student Life in Europe*. Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag GmbH.

SURS, podatkovna baza SI-STAT;

http://www.stat.si/pxweb/Databaza/Dem_soc/Dem_soc.asp/ 7.12.2010

Toš, N. in drugi (1991). *Slovensko javno mnenje 1990/3: Raziskava stališč o nacionalni varnosti ter o vprašanih energetike in ekologije* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Toš, N. in drugi (2002). *Slovensko javno mnenje 2001/1: Stališča Slovencev o pridruženju Evropski Uniji in Mednarodna raziskava o delovnih aktivnostih* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.

Ule, M. in Vrcan, S. (1986). *Mladina 1985: Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Ule, M. in Kuhar, M. (2003): *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Uršič, M. in Hočevar, M. (2007). *Protiurbanost kot način življenja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

Walther A., Stauber, B., Pohl, A. (2009): *Up2youth – Youth as actor of social change*. Final report. Bruselj: Evropska komisija.

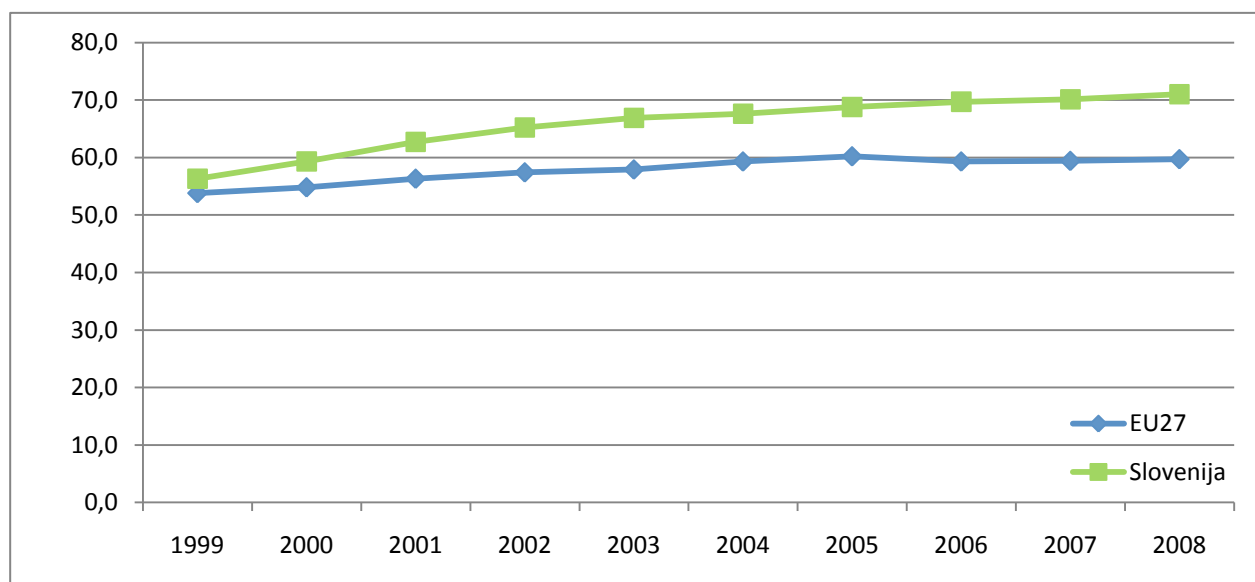
World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid.

3 IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

3.1 VKLJUČENOST SLOVENSKE MLADINE V IZOBRAŽEVANJE

Institucionalno izobraževanje zajema vse večji delež življenja današnjih ljudi in je postalo univerzalni družbeni način priprave za odraslost ter socializacije otrok in mladostnikov. Že več desetletij je osnovna ugotovitev vseh statističnih pregledov na področju izobraževanja, da se šolanje širi in agregatno podaljšuje. Množičnost rednega izobraževanja se je, tudi v primerjavi s povprečjem EU27, v zadnjih 10 letih v Sloveniji občutno povečala.

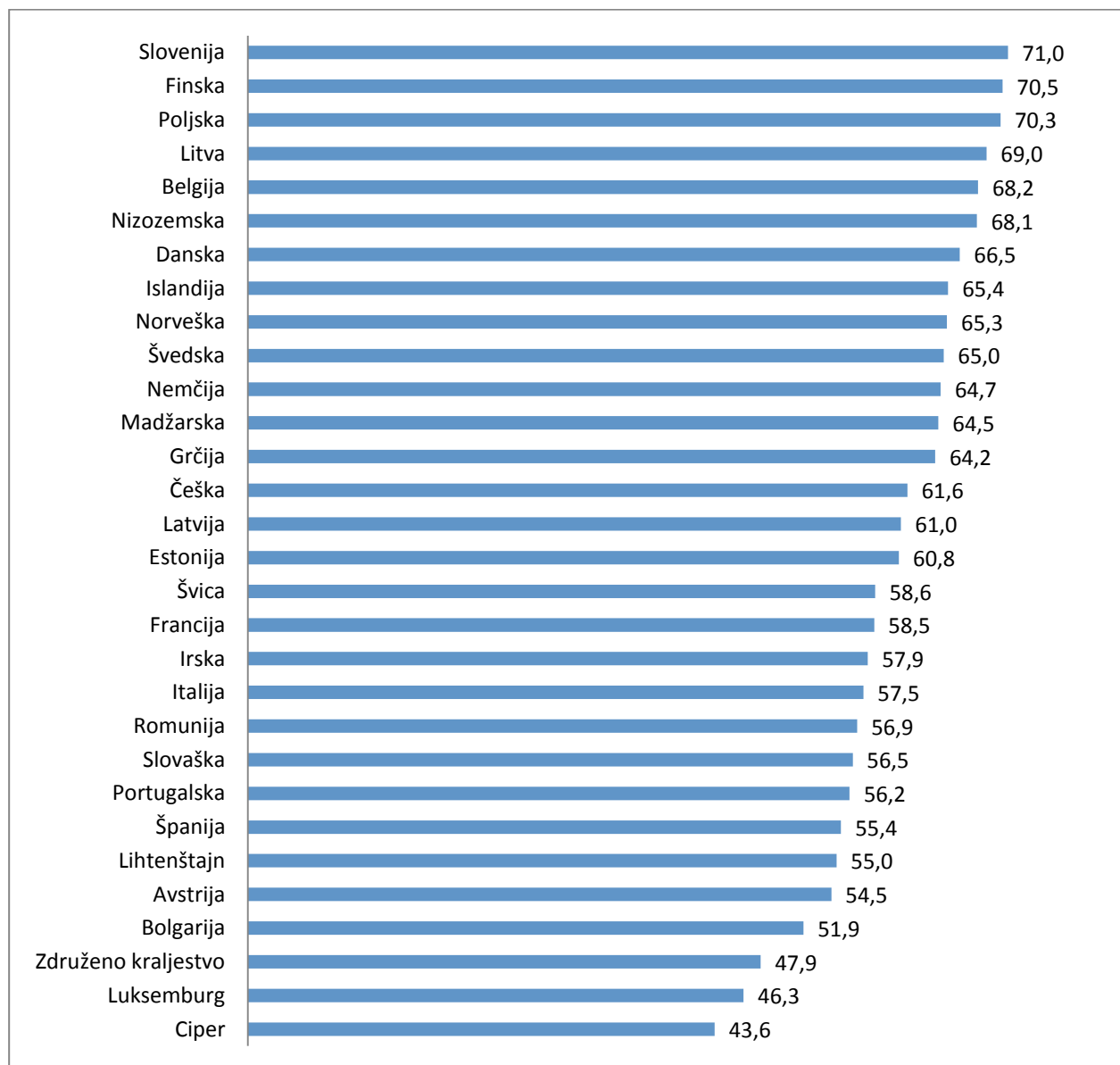
Graf 11: Vključenost mladih (15-24) v redno izobraževanje, v obdobju 1999-2008, Slovenija in EU27.



Vir: EUROSTAT.

Še več: Slovenija je z 71% vključenih mladih v starosti 15-24 let v redno izobraževanje v letu 2008 na prvem mestu med državami EU 27.

Graf 12: Vključenost starostne skupine 15-24 v redno izobraževanje, države članice EU 27, 2008.



Vir: Eurostat

Zgornji graf se nanaša na starostno skupino, ki je sicer raznorodna glede stopnje šole, ki jo zajema. Glede na skoraj popolno univerzalizacijo srednjega izobraževanja, razlike izhajajo predvsem iz naslova vključenosti mladih v terciarno izobraževanje.

Ekspanzija šolstva v celotni EU kakor tudi v Sloveniji je v zadnjih petdesetih letih izjemna in predstavlja eno največjih družbenih sprememb sploh. Izobraževanje postaja stalnica za zelo velik del življenjskega cikla povprečnega Slovenca, enako kot za povprečnega Evropejca. Ta rast je v osnovi povezana z modernizacijo, vendar moramo istočasno dopustiti možnost, da gre deloma tudi za odlaganje vstopanja mladih na trg dela.

Ko opazujemo celotno postprimarno izobraževanje, se seveda zastavlja niz vprašanj o smiselnosti takšne ekspanzije: Kakšen pomen ima za posameznika? Ali je potrebna tudi z družbenega stališča? Kako je povezana z vstopom v svet odraslosti in z vključevanjem v delo? Po eni strani se izobraževanje in v njem pridobljeno znanje upošteva kot temeljna značilnost naše civilizacije. Poudarja se njegova emancipatorična plat, in tudi njegova vloga ekonomske gonilne sile, v katero se investirajo največja pričakovanja¹² (Bell, 1971).

Drugi dvomijo v takšne učinke sodobnega (množičnega) izobraževanja. Kritizira se tako ekspanzija izobraževanja kot tudi njegove vsebinske značilnosti. Predmet kritike je tudi 'manageralizacija' izobraževanja ter vnos konceptov in prakse liberalne ekonomije v javno šolstvo, ki da maliči bistvo razsvetljujočega izobraževanja (Hill, 2003; Levy, 2009, Trnavcevic, 2008). Na to, da utegne biti ekspanzija izobraževanja ekonomsko neupravičena, opozarjajo tudi nekatere raziskave, ki ugotavljajo, da rast terciarnega izobraževanja, pa tudi sekundarnega, presega rast povpraševanja po tako izobraženi delovni sili (Chevalier, 2003; McGuinness in Bennett, 2009). Ugotovitve tudi kažejo, da se razpoložljiva delovna mesta ne ujemajo povsem z izobrazbo (sicer to nikoli ni popolnoma mogoče), da so zaposleni 'preveč izobraženi' in da z ekspanzijo šolstva ni mogoče zagotoviti pričakovanih individualnih dobičkov in ekonomske rasti družbe (Denison, 1971). Wolfe v novejši znanstveni literaturi izstopa z zastavitvami, da je povezanost ekonomske in izobrazbene rasti mit (2003). V takšnih razmerah postajajo prepričljivejše marksistične teze o tem, da je ekspanzija šolstva sredstvo za preprečevanje pritiska na trg delovne sile, sredstvo za segmentiranje delavskega razreda, ideologizacijsko sredstvo, ipd. (Gintis in Bowles, 1975).

Ne glede na to, da vprašanje o družbeni in osebni smiselnosti izobraževanja presega domet tega poročila, velja omeniti, da EU, čeprav ne zagovarja več tako ambicioznih ciljev kot v Lizbonski strategiji, v najnovjšem programskem dokumentu Evropa 2020 (Evropski svet, marec 2010) visoko prioritizira izobraževanje. Med prioritetami se ohranja »izboljšati raven izobrazbe, zlasti s prizadevanji, da bi zmanjšali stopnje osipa v šolah in da bi povečali delež prebivalstva s terciarno ali enakovredno izobrazbo« (gl. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/SL/ec/113616.pdf). Ta cilj je podrejen cilju vzdrževanja visoke zaposlenosti, kar pomeni, da je cilj izobraževalne politike in ekspanzije izobraževanja nekoliko spremenjen in postavljen bolj skromno.

¹² Lizbonska strategija iz leta 2000 predvideva, da bi naj EU postalo leta 2010 največje svetovno gospodarstvo, ki bi naj sočasno temeljilo na znanju (g. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm).

Ne glede na to se še vedno zdi dokaj veljavna ocena, da se v razmerah množičnega šolstva za domala vse družbene probleme iščejo rešitve v šolstvu, kot bi to bil nekakšen 'čarobni napoj' za reševanje vseh družbenih problemov, od ekonomske rasti do delinkvence in trdnosti družine (Depaepe in Smeyers, 2008).

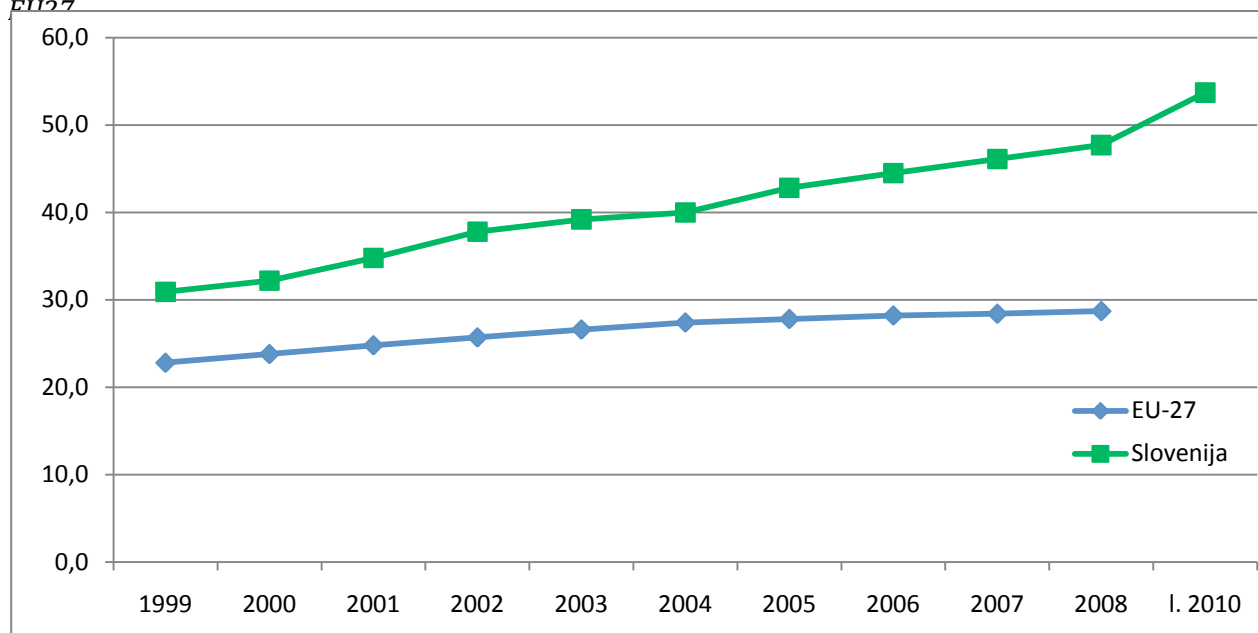
3.2 VISOKOŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

V obdobju 90 let, kolikor je stara prva univerza na Slovenskem (Univerza v Ljubljani), se je delež študentov v populaciji mladih strmo povečeval. Pogled nazaj pokaže, da je leta 1961 študiralo 12.971 terciarnih 'slušateljev' (*Statistični letopis SR Slovenije 1964*), kar je tedaj v starostni skupini 19-26 let predstavljalo le 6,5 %, medtem ko so študenti v Sloveniji leta 2008 predstavljali že 41 % iste starostne skupine (podatki SURS). To pomeni, da se je delež študentov v omenjeni starostni skupini povečal za več kot šestkrat. V obdobju od 1996 do 2008 se je delež študentov v starostni skupini od 19 do 26 let skoraj podvojil (od 22 % na 41 %). Takšna sprememba ne more biti samo kvantitativna, temveč nujno tudi kvalitativna: gre vsekakor za spremembo od elitne do množične skupine.

Velika rast števila študentov znotraj generacije se kaže tudi v naših raziskovalnih izsledkih. Leta 2010 študenti (redni, izredni (samo nezaposleni) in pavzirajoči), tvorijo v skupini 19-24 skoraj 70 %, kar je približno za 30 % več glede na desetletje poprej. Še izrazitejši dvig je opaziti, če opazujemo skupino 19-29 (od 25,5 % na 41,0 %). Slednje ne kaže samo na nizko učinkovitost študiranja, temveč tudi na sistemsko (ne)urejenost študija, ki prispeva k njegovemu podaljšanju.

Razsežnosti teh sprememb se kažejo še bolj jasno, ko primerjamo Slovenijo s povprečjem EU (na voljo so nekoliko drugače definirani podatki).

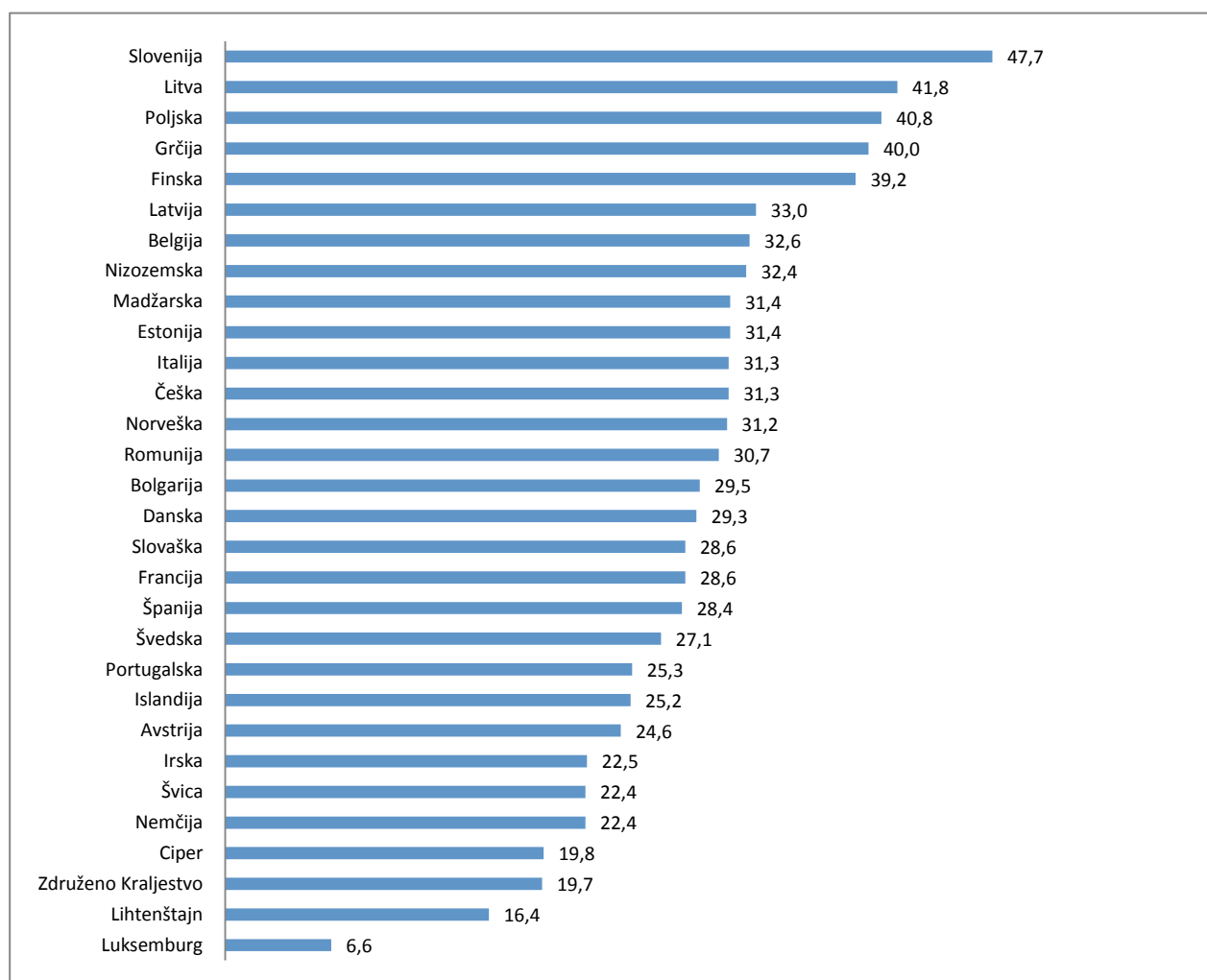
Graf 13: Vključenost generacije 20-24 v terciarno izobraževanje, v obdobju 1999-2010, Slovenija in EU27



Viri: EUROSTAT in Podatki raziskave Mladina 2010

Zgornji graf se nanaša na generacijsko skupino, ki se približno ujema s predvidenim trajanjem terciarnega izobraževanja. Preprosto rečeno, Slovenija je tu 'pobegnila' od EU. Evropska primerjava za leto 2008 pove še več:

Graf 14: Vključenost starostne skupine 20-24 v terciarno izobraževanje, države članice EU27, 2008.



Vir: EUROSTAT

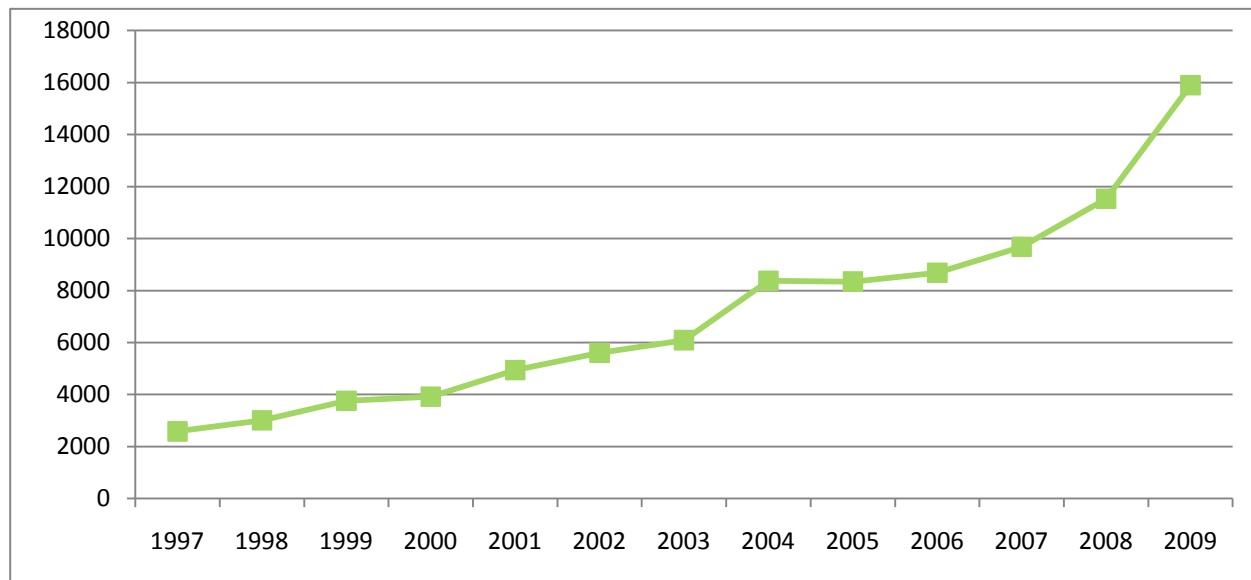
V letu 2008 je bil delež študirajoče populacije med 20. in 24. letom v Sloveniji daleč najvišji med državami EU 27.

Zanimivo je na primer, da je delež v slovenskem primeru približno dvakraten glede na delež v primeru Nemčije ali Avstrije. Slovenski delež je znatno višji tudi od najbolj razvitih članic EU iz nordijske skupine.

Ta položaj Slovenije velja vsaj deloma povezati tudi s pomanjkanjem rednih zaposlitev ob socialnih ugodnostih študentskega statusa, vključno s prevladujočo brezplačnostjo študija, z oblikami študentskega dela, in z državnim štipendiranjem.

Rast terciarnega izobraževanja je največja v najzahtevnejšem segmentu, pri podiplomskem študiju (graf spodaj).

Graf 15: Število podiplomskih študentov v Sloveniji v obdobju 1997-2009.



Vir: SURS.

V trinajstletnem obdobju opazovanja se je število podiplomskih študentov izjemno povečalo, če upoštevamo klasično (predbolonjsko) dojetje, da ta stopnja študija pripravlja za znanstveno delo in da je doslej njegova aplikativnost ostala drugotnega pomena¹³.

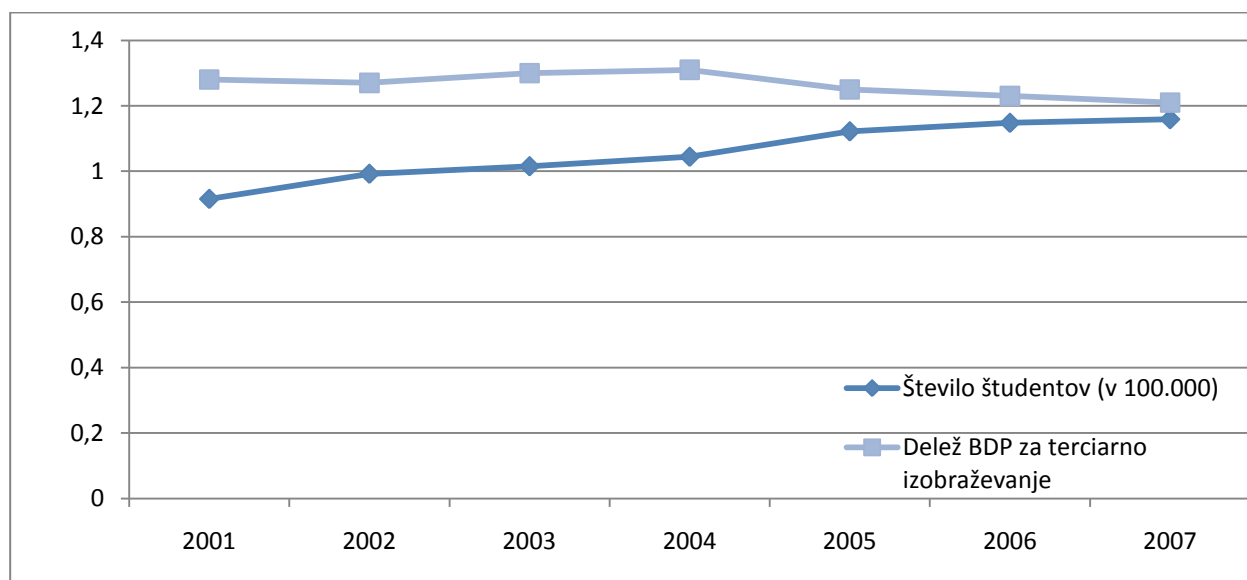
Na različne načine zgornji podatki kažejo v isto smer: da je v Sloveniji prišlo do izjemne rasti zаетosti mladine v terciarno izobraževanje. Temu z načelnega razsvetljenskega stališča ni kaj očitati. Zdi se, da so sanje Humboldta, Helvetija in Zoisa uresničene. Vendar se ob vpogledu v dejanske razmere kaže, da je bil ta razvoj v precejšnji meri pogojen s prizadevanjem po zmanjšanju pritiska mladih na trg dela. Tudi to bi bilo upravičeno, če bi temu sledilo 'ustrezno' zaposlovanje, ki bi reflektiralo vložen študij, investicije države in napore mladine. Vendar se prav tukaj kaže, da ni prave povezave, včasih pa nobene povezave (podrobneje o tem govorimo v poglavju o zaposlovanju)¹⁴.

¹³ Upoštevati je sicer potrebno tudi drugi vidik, da se je podiplomski študij v Sloveniji pomembno institucionalno spreminjal, da je v bolonjskem sistemu prva stopnja zastavljena praviloma kot 3-letni študij, da je podiplomski študij na 2. stopnji postal strokovni in ni več znanstveno usmerjen, ter da je bil leta 2005 uveden 3-letni enovit doktorski študij, ki je zamenjal prejšnje doktorske projekte. Kljub temu kaže rast podiplomskega študija problematizirati z vidika zaposljivosti.

¹⁴ Sicer lahko iščemo funkcije visokošolskega izobraževanja tudi na področju človeške emancipacije, na področju kvalificirane politične udeležbe, in podobno.

Na družbeno vprašljiv značaj rasti terciarnega izobraževanja, zlasti s stališča kakovosti, kaže vzporedna tendenca *upadanja njegovega financiranja*. Javna sredstva, namenjena terciarnemu izobraževanju, se zmanjšujejo ne samo z vidika zagotovljenih sredstev na posameznega študenta, temveč tudi v celoti (kot delež BDP) upadajo.

Graf 16: Število študentov v terciarnem izobraževanju in delež javnih sredstev (BDP-ja) namenjen terciarnemu izobraževanju v Sloveniji od 2001 – 2007.



Vir: SURS

Izrazita rast števila študentov v obdobju 2001-2007 sovpada z upadanjem deleža BDP, namenjenega terciarnemu izobraževanju, kar poraja dvom o vsebinski kakovosti tega izobraževanja.

Grafikon jasno kaže, da vzporedno s strmo rastjo števila študentov v Sloveniji upada delež javnih sredstev iz BDP, namenjen terciarnemu šolstvu. Tudi ob upoštevanju morebitne rasti zasebnih sredstev se jasno kaže, da se financiranje terciarnega šolstva (še posebej, če upoštevamo sredstva na glavo študenta) zmanjšuje¹⁵. To ne more biti brez posledic v samem učnem in študijskem procesu terciarnega šolstva in njegovi institucionalizaciji, predvsem ne brez posledic za njegovo kakovost in učinkovitost. Seveda gre za negativne posledice, ki jih ne more reducirati ali celo preprečiti entuziazem učiteljev in študentov.

¹⁵ Samo zmanjšanje deleža BDP sicer ne pomeni nujno tudi zmanjšanja absolutnega zneska sredstev, vendar so tendence nakazane.

3.2.1 EKSKURZ: RAZPRAVA O EKSPANZIJI TERCIARNEGA IZOBRAŽEVANJA

Glede terciarnega izobraževanja obstajajo številne dileme. Poleg tega, da je finančno podhranjeno, je mogoče trditi tudi, da je preobsežno glede na največji obseg v EU, kar ne ustreza stopnji ekonomske razvitosti Slovenije po tem merilu. Lahko zastavimo tudi trditev, da bo takšno stanje v prihodnosti rezultiralo v neskladjih, ki se bodo med drugim kazala kot brezposelnost in dekvifikacija diplomantov pri zaposlovanju. Tudi o kakovosti terciarnega izobraževanja se porajajo dvomi, še posebej glede na njegovo financiranje, glede na trajanje študija in glede na povezanost študija s socialnimi transferji in ugodnostmi (ne pa z ustreznim zaposlovanjem).

Najsplošneje gledano je slovensko šolstvo s stališča razsvetljencev kot so bili Condorcet, Helvetij, ali Žiga Zois, uresničitev sanj in celo presega te sanje. Vsi otroci in skoraj vsa mladina so vključeni v izobraževanje, kažejo se številni indikatorji kakovosti tega izobraževanja. Torej, Slovenci bi morali biti razsvetljeni, znanstveno »podkovani« in emancipirani. Tudi s stališča zagovornikov ekonomske koristnosti izobraževanja, kot je npr. Denison, bi morali biti zadovoljni, saj sta obseg in vsebina izobraževanja jasno izraženi.

Če ne od razsvetljencev, bi vsekakor od Webra lahko pričakovali, da bi bil kritičen do razmer v katerih smo se znašli, saj je predvideval tekmo za spričevala in diplome, ne zaradi »žeje po izobraževanju«, temveč zaradi privilegijev in dohodkov. Weber ni zaupal v imanentno vrednost izobraževanja nasploh, bil je mnenja, da izobraževanje, zlasti opredmeteno v spričevalih in diplomah, funkcionira kot instrument v zagotavljanju privilegiranega položaja in oblikovanja zaprtih privilegiranih skupin (Weber, 1978)¹⁶.

¹⁶ »Če z vseh strani slišimo zahteve po uvedbi standardiziranih učnih načrtov, ki se končajo s specializiranimi izpiti, razlog za to vsekakor ni nenadoma prebujena 'žeja po izobrazbi', temveč je namen v omejevanju ponudbe kandidatov za te (privilegirane) položaje in monopolizacija teh položajev s strani imetnikov izobrazbenih listin. Ker učni načrt, ki se zahteva za pridobitev šolskega dokazila, zahteva precejšnje stroške in dolgo obdobje...intelektualni stroški pa...upadajo s povečanjem obsega (spričeval)« (Weber, 1978: 1000).

3.3 SREDNJEŠOLSKO IZOBRAŽEVANJE

Zaključeno *srednje šolanje* je za mlade postalo izobraževalna norma. V srednješolsko izobraževanje je danes vključena praktično celotna kohorta (98 %) (Vertot, 2009: 43). Pred pol stoletja obiskovanje srednje šole še zdaleč ni bilo samoumevno: vse vrste srednjih šol je leta 1961 obiskovalo le 47,3 % generacijske kohorte v starosti od 15-18 let (*Statistični letopis SR Slovenije 1964*, 1964, 394-6). Torej ne gre samo za ekspanzijo terciarnega izobraževanja, v daljšem obdobju se kaže podobna tudi rast tudi na ravni srednjega izobraževanja.

To ne pomeni, da vsi dijaki uspešno zaključijo sekundarno izobraževanje. Zgodnja opustitev rednega izobraževanja se je v Sloveniji od 2004 do 2009 povečala iz 2,4 % na 3,2 %. (Eurostat). Pri tem iz statističnega poročila o mladih v EU (Domžalska, 2009: 92) izhaja zanimiva ugotovitev:

Delež posameznikov, ki zgodaj opustijo šolanje je bil v letu 2007 med državami EU 27 najnižji prav v Sloveniji.

Ta delež¹⁷ je leta 2007 v Sloveniji znašal 4,3%, medtem ko je bilo povprečje EU 27 15 %. Glede na obseg razlik se lahko vprašamo, ali je kognitivna učinkovitost slovenskega srednjega šolstva ustrezna. Podatki iz raziskave PISA dajejo slovenskemu šolstvu sorazmerno ugodno oceno, saj so bili po podatkih raziskave 2006 slovenski šolarji pri znanstvenem pojasnjevanju pojavov osmi med raziskovanimi 56 državami, pri matematiki so s svojimi dosežki tudi v zgornji polovici držav, pa tudi pri branju, čeprav manj izrazito.¹⁸ To kaže na relativno kakovost osnovnega in delno tudi srednjega izobraževanja v Sloveniji.

¹⁷ Delež posameznikov, ki zgodaj opustijo šolanje se nanaša na osebe med 18 in 24 letom, katerih najvišja dosežena stopnja izobrazbe dosega ISCED 0, 1, ali 3c in trenutno ne obiskujejo nobenih programov izobraževanja ali usposabljanja.

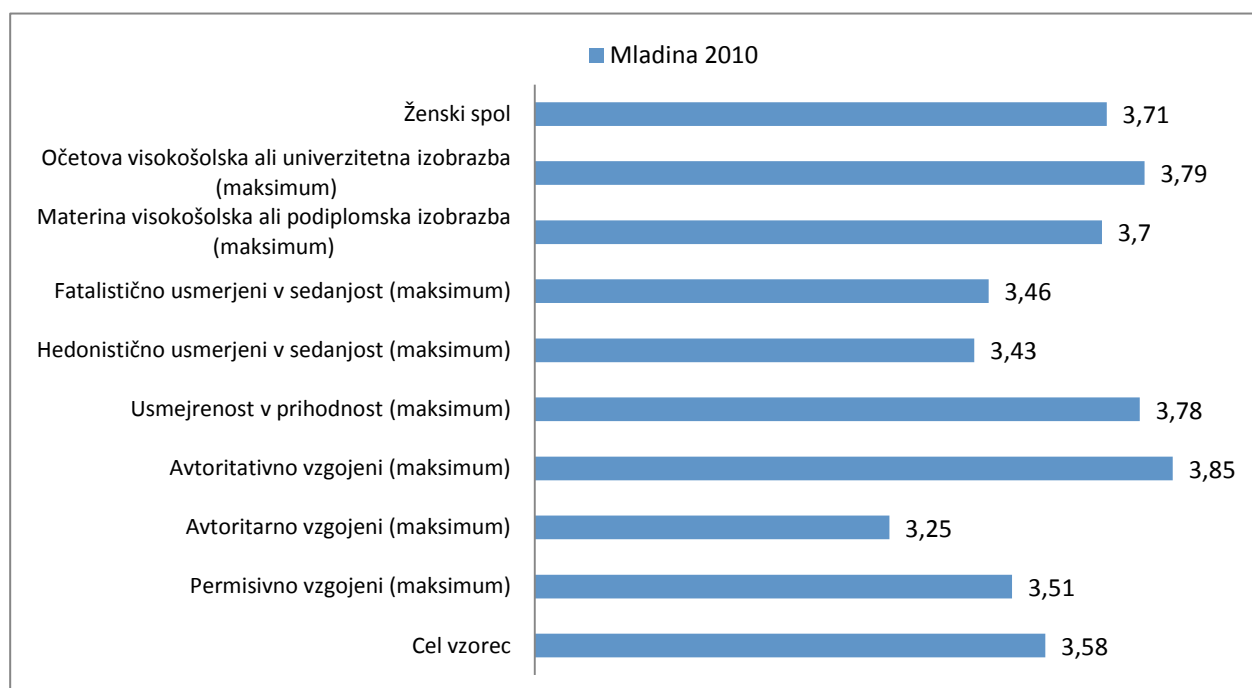
¹⁸ Gl. <http://pisacountry.acer.edu.au>.

3.3.1 ŠOLSKA USPEŠNOST

3.3.1.1 Splošni sociodemografski dejavniki

V pričujoči raziskavi smo proučevali dejavnike, ki pojasnjujejo šolsko uspešnost slovenskih mladostnikov, vendar smo imeli na voljo omejeno število pojasnjevalnih spremenljivk, ki smo jih preizkusili. Te se, razen standardnih demografskih, niso ujemale s tistimi, ki smo jih preizkusili v prejšnji raziskavi (Flere et al., 2009): časovna orientacija (Zimbardo in Boyd, 1999), ki naj bi bila prediktor šolske uspešnosti, saj vsebuje načrtovanje in prelaganje zadovoljevanja potreb, ter vzgojni stili (avtoritativni, avtoritarni in permissivni, iz pričujoče raziskave, sicer koncept vodenja po Lewinu, 1963). Vse te opazovane spremenljivke so se na ravni asociacij pokazale kot značilne, in sicer v smeri, ki je teoretično pričakovana. Usmerjenost v sedanost (tako hedonistična kot fatalistična), tako avtoritarni in permissivni vzgojni stil – so se izkazali kot značilno negativni, ostali (avtoritativni oz. demokratični) pa kot značilno pozitivno povezani. Enako je veljalo za spol, za materialni status družine in izobrazbo vsakega od staršev.

Graf 17: Povprečen šolski uspeh ob koncu srednje šole, Mladina 2010.



Ko smo opravili preizkus robustnosti z regresijsko analizo, se je izkazalo, da časovna usmerjenost ni potenten dejavnik v primerjavi z vzgojnimi stili staršev (čeprav sta ta dva konstrukta tudi povezana, tako da je avtoritativna (demokratska) vzgoja povezana z usmerjenostjo v prihodnost in obratno). Kaže se, da je fatalistična usmerjenost v sedanost glede šolske uspešnosti jasno negativna, izrecno pa se ne kaže 'odrešilnost' usmerjenosti v prihodnost. Vnos demografskih spremenljivk v regresijsko analizo pojasni šolsko uspešnost v veliko večji meri: dekleta imajo bistveno boljši uspeh, potrjuje se visoki vpliv izobrazbe staršev, zlasti vpliv izobrazbe materine, ki je nekoliko večji od vpliva izobrazbe očeta. Respondentova ocena materialnega položaja družine se pridruži k časovnim orientacijam, ki so manj pomembne.

Na višjo šolsko uspešnost mladih pomembno pozitivno vplivajo ženski spol, izobrazba staršev (zlasti matere) in ustrezni (avtoritativni oz. demokratski) socializacijski stili.

3.3.1.2 Regionalna porazdelitev

Regionalna porazdelitev šolske uspešnosti je pomembna, ker se pojavljajo sistematične gospodarske in razvojne disparitete med regijami. Proučili smo osnovnošolsko uspešnost, srednješolsko uspešnost (mlade stare 19 let in več) in za celoten šolski dosežek (starost 24 in več).

Tabela 11: Povprečna šolska uspešnost, po regijah, Mladina 2010.

	Povprečni šolski uspeh v zadnjem razredu osnovne šole ¹	Povprečen šolski uspeh v zadnjem razredu srednje šole ²	Povprečni izobrazbeni dosežek ³
Pomurska	4,02 (02-03)	3,42 (4-5)	5,76 (08)
Podravska	4,01 (04)	3,45 (03)	5,84 (07)
Koroška	4,04 (01)	3,74 (01)	5,71 (09)
Savinjska	3,85 (07)	3,35 (9)	6,03 (04)
Zasavska	3,76 (11)	3,36 (7)	5,63 (10)
Spodnjeposavska	4,00 (05)	3,29 (10)	5,53 (11)
Jugovzhodna Slovenija	3,84 (08)	3,41 (6)	5,97 (05-6)
Osrednjeslovenska	4,02 (02-03)	3,38 (7)	6,13 (03)
Gorenjska	3,79 (10)	3,18 (11)	5,97 (05-6)
Goriška	3,39 (12)	3,30 (10)	5,35 (12)
Obalno-Kraška	3,82 (09)	3,46 (02)	6,48 (01)
Notranjsko-Kraška	3,95 (06)	3,42 (4-5)	6,45 (02)
Skupaj	3,92	3,39	5,97

1 Pri uspehu v zadnjem razredu osnovne šole je neuspeh (ni opravil) vrednoten z 0, ostale ocene pa so obravnavane na lestvici od 2 (zadosten) do 5 (odličen) v zadnjem razredu. V oklepajih so navedeni rangi regije glede na opazovani indikator.

2 Pri uspehu v zadnjem razredu srednje šole je neuspeh (ni opravil) vrednoten z 0. Pri izračunu uspeha je zabeleženemu uspehu dodana še ena točka dijakom, ki so opravili 4 letno šolo. Upoštevani so samo polnoletni respondenti. Lestvica: 0 (ni opravil) – 5 (odličen uspeh v zadnjem razredu). V oklepajih so navedeni rangi regije glede na opazovan indikator.

3 Upoštevani so samo respondenti stari 24 in več let. Lestvica: 1 (nepopolna osnovna šola) – 9 (opravljen podiplomski študij). V oklepajih so navedeni rangi regije glede na opazovani indikator. Pri pripisovanju veljavnosti v stolpcu 3 je treba upoštevati možnost, da so respondenti spremenili prebivališče, in manjše število respondentov v nekaterih regijah.

V zgornji tabeli ne zasledimo nekih sistemskih razlik, ki bi kazale na nehomogeno delovanje slovenskega šolskega sistema. Osrednje-slovenska regija se odreže relativno visoko pri povprečnem osnovnošolskem uspehu, ne pa pri srednješolskem. Pomurska, ki je bila izpostavljena kot šolsko najbolj neuspešna v gospodarskem smislu (glej tretji stolpec zgornje tabele), pri osnovnošolski in srednješolski uspešnosti ne kaže jasnega odstopanja navzdol. Določen vzorec je mogoče zaslediti le v tretjem stolpcu, kjer imajo tri regije, ki kažejo najboljši ekonomski razvoj, tudi najvišji izobrazbeni dosežek¹⁹.

3.3.2 POČUTJE V ŠOLI (SUBJEKTIVNA ZAZNAVA ŠOLE)

Pomembno je, kako mladostniki zaznavajo šolo, kako se v njej počutijo. J. Dewey je že pred stoletjem ugotavljal, da »šola ni samo priprava za življenje, temveč tudi življenje samo«. Pri tem pa se šola ne more prepustiti zgolj željam šolajoče se mladine, ker ima objektivno zastavljene cilje. V razmerah uveljavljenega koncepta permisivne vzgoje obstaja nevarnost, da bi se šola preveč prilagajala svojim 'odjemalcem' z zniževanjem standardov in zahtev. Takšno mnenje je možno zaslediti tudi med mladimi:

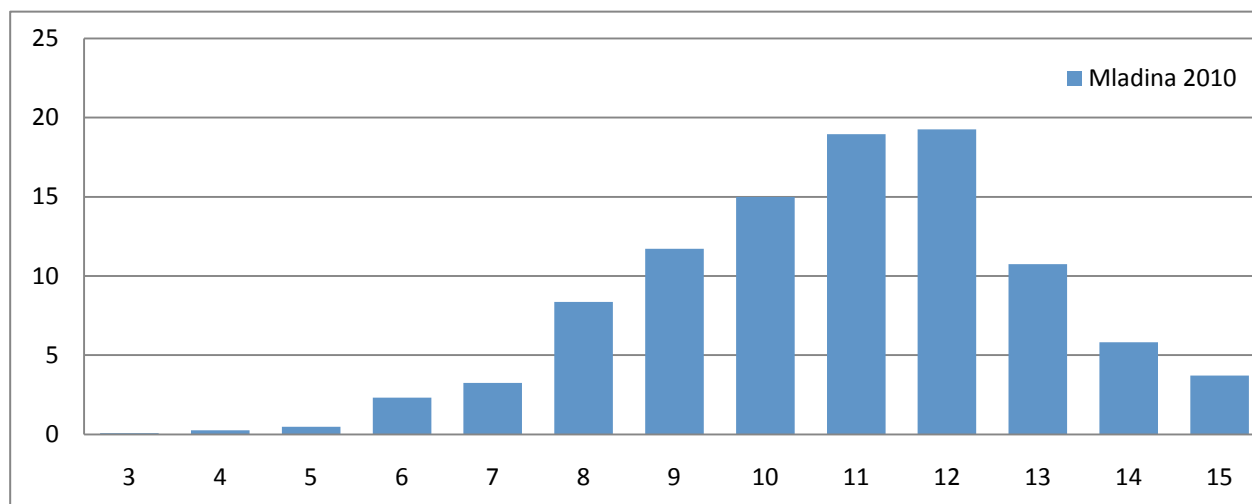
"... ne vem od kod to, da bi šola naj bila zabavna. V šoli naj bi se učili in šele potem, če ostane kaj časa in energije, zabavali."
(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

Počutje v šoli smo merili s sumirano lestvico, ki je vsebovala 3 trditve: »V šoli se imam/sem se imel/a zelo lepo«, »V mojem razredu/letniku je (bilo) vzdušje zelo sproščeno« in »Učitelji spoštujejo/so spoštovali mnenja nas učencev in nas vzpodbujajo/so nas vzpodbujali, da jih pri pouku izrazimo« (Cronbachova $\alpha = 0,60$).

Doživljanje srednje šole je med respondenti sicer razpršeno, vendar pozitivne ocene izrazito prevladujejo nad negativnimi. Veljavnost te ocene potrjuje, da se negativno počutje značilno ujema s splošnim doživetjem stresa ($r = 0,178$; $p < 0,01$).

¹⁹ Pri branju gornje tabele je smiselno upoštevati nekatere zadržke pri interpretaciji. Po eni strani, ker so se utegnili zlasti respondenti iz najstarejše skupine preseliti. Poleg tega podatki ne omogočajo vpogleda v zaključne izpite, ki so morda bolj merodajni. Naše analize (niso prikazane) niso nakazale vzorcev odstopanja eksterne šolske uspešnosti po regijah (matura v letu 2010).

Graf 18: Počutje mladih v srednji šoli, Mladina 2010.



(Opomba: 1 = Zelo slabo počutje, 15 = Zelo dobro počutje)

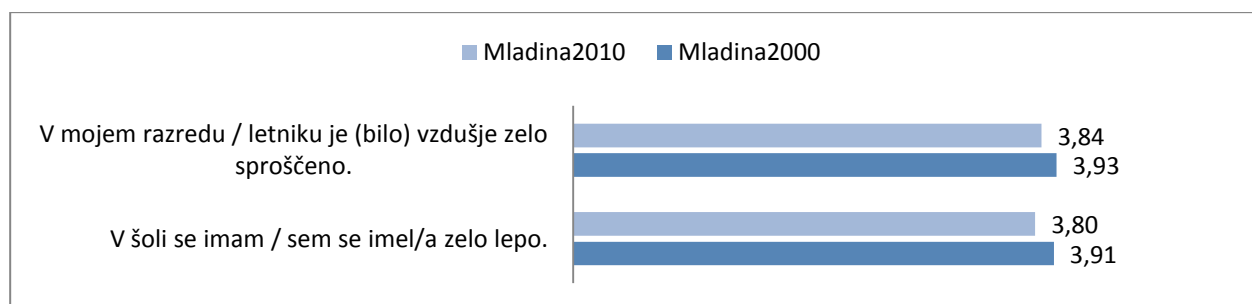
Če smatramo da se tisti, ki so v opisanem intervalu dosegli 11-15 točk, v šoli počutijo dobro, potem velja naslednji sklep:

Večina (več kot 60 %) slovenskih mladostnikov opisuje svoje počutje v srednji šoli kot pretežno ugodno.

Pri respondentih stopnja zadovoljstva s šolo ne kaže pomembnih razlik glede na njihovo doseženo šolsko izobrazbo, kar pomeni, da subjektivno doživljanje lastnih šolskih izkušenj ni odločilno pri nadaljevanju šolanja.

Kot je razvidno iz spodnjega grafikona, se je v primerjavi z letom 2000 počutje v šoli sicer rahlo poslabšalo, vendar je večinsko ugodno.

Graf 19: Vzdušje v šoli, Mladina 2010 in Mladina 2000.



Opomba: Minimum je 1 (slabo vzdušje), maksimum je 5 (dobro vzdušje).

Obseg zadovoljstva s šolo kaže na to, da komentar Mencin Čeplakove velja še danes: obstajajo »pretiravanja v javnem diskurzu o tem, kako osovražena je šola med učenkami in učenci v Sloveniji« (Mencin Čeplak, 2002: 172). Odstotek tistih, ki menijo, da je v njihovem razredu vzdušje sproščeno, je sicer nekoliko nižji kot v raziskavi leta 2000, vendar pri tem podrobnejši pogled pokaže, da ne gre za porast negativnih stališč, temveč zgolj rahel porast nevtralnih odgovorov.

Tudi mladi, ki so bili vključeni v kvalitativni del naše raziskave, so svojo izkušnjo (osnovne in srednje) šole pretežno opisali kot pozitivno:

“Gimnazija mi je bila odlična izkušnja. Imela sem profesorje, ki so me naučili učiti. Faks pa je bila druga stvar. Preveč je bilo teoretičnega nakladanja in premalo zanimive prakse.”
(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

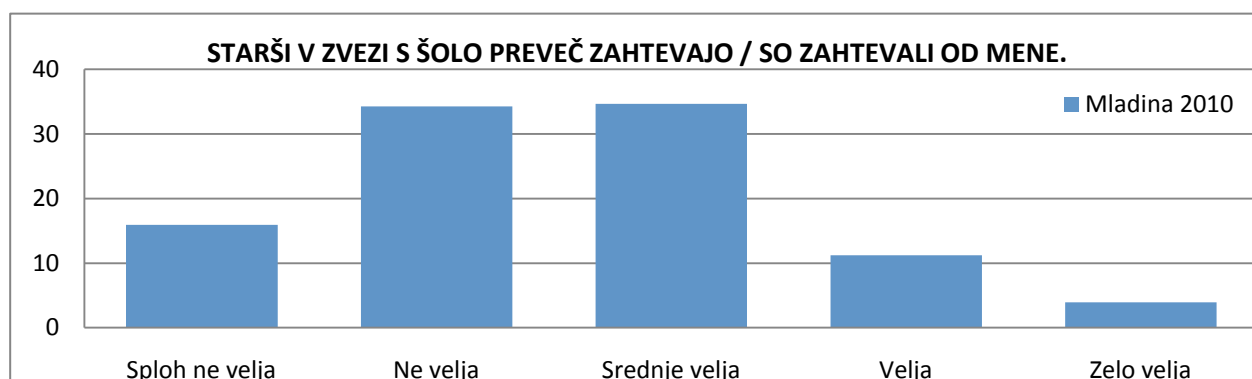
“Šola ni več vzgojno izobraževalna, ampak le izobraževalna. Je to dobro ali slabo, ne vem. Če imaš vzgojo doma, je to kul, če pa je nimaš, pa je to problem. Vedno sem v šoli užival. V gimnaziji sem odnesel osnovno širino znanja, pa tudi zaradi kritičnega pogleda, ki so nam ga dali...”
(Davor, 22 let, mladi politik)

“Super je bilo, še enkrat bi izbral isto pot. Predvsem zaradi družbe sošolcev. S temi ljudmi sem odraščal in zelo dobro smo se razumeli. Isti interesi in pogledi na svet. Še vedno se družimo.”
(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“...rada sem hodla v šolo, ker sem vedla, da so tam moji sošolci in da se bom tam lahko družila s prijatelji... če bi imela šanso, bi šla še enkrat v srednjo šolo... Glede fsega, predmetov, profesorjev, fsega... Fajn je blo, ful so se trudli z nami... Sploh če te zanima tisto, kamor si se fpisal.”
(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

Počutje v šoli je povezano z zahtevnostjo staršev. Glede na to, da je pričakovanje o odločilnem vplivu šole na poklicno in siceršnjo družbeno uveljavitev normativno, je pričakovati, da imajo starši jasne zahteve do svojih otrok, ki utegnejo tudi presegati njihove zmožnosti in dosežke. Zahtevnost staršev do mladostnikov je seveda zelo pomemben dejavnik v življenju mladostnikov in je lahko spodbuda ali pa ovira pri šolskem delu. To se kontekstualizira z bližino, nadzorom, podporo vsakega izmed staršev posebej in obeh skupaj, zlasti pa je vplivna mati, ter z družbenim statusom družine (gl. Klanjšek, 2010). Zato smo respondente vprašali o tem, ali so bili njihovi starši v svojih zahtevah do šolskega uspeha prezahtevni.

Graf 20: Pričakovanja staršev glede šolske uspešnosti otrok (subjektivna refleksija mladostnikov).



Opomba: 1 = sploh ne velja, 5 = zelo velja.

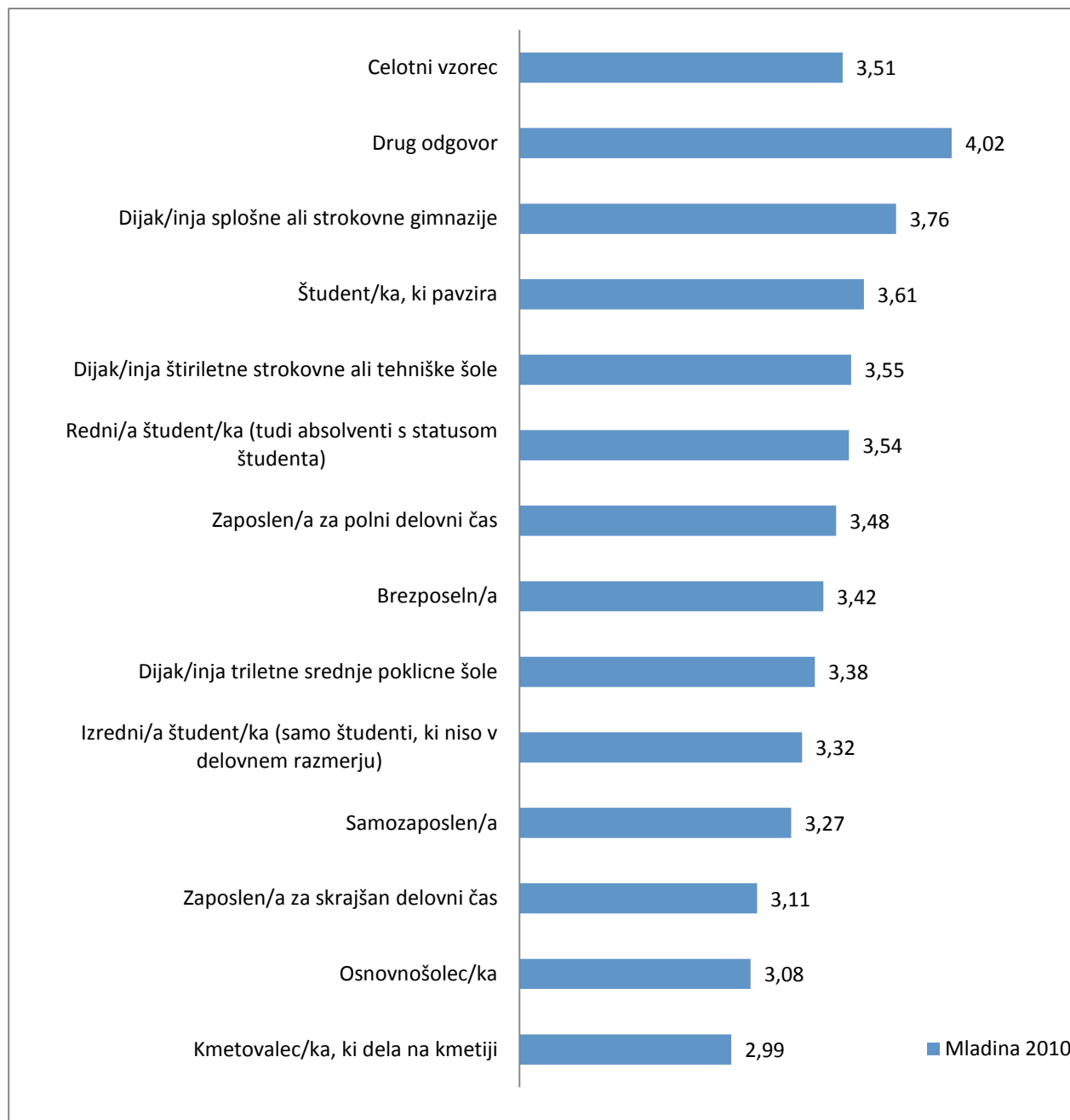
Slovenski mladostniki povprečno ne menijo, da imajo (oz. da so imeli) starši previsoke zahteve do njihove šolske uspešnosti. Samo 15 % respondentov za svoje staršev meni, da to drži (da torej trditev »velja« in »zelo velja«). To je sicer več kot leta 2000, ko je samo ena desetina respondentov dala takšen odgovor (Miheljak 2002: 244). Ta porast bi lahko razložili kot odziv staršev na spremenjene okoliščine v smeri večje konkurenčnosti pri iskanju dela, vendar ne kaže na posebej izrazit pritisk z njihove strani. Prej nasprotno. V nobenem od izobrazbenih razredov staršev vrednost njihove zahtevnosti ne dosega normativnega povprečja 3. Ugotavljamo tudi, da so prevelike zahteve pozitivno povezane s permisivno ($r = 0,136$; $p < 0,01$) in z avtoritarno socializacijo ($r = 0,185$; $p < 0,01$), negativno pa so z avtoritativno oz. demokratično ($r = -0,064$; $p < 0,05$). Sodeč po percepciji naših respondentov, iz avtoritarnih in permisivnih socializacijskih vzorcev staršev izhajajo prevelike zahteve do otrok in so povezane z neustreznimi starševskimi vzgojnimi slogi. Najmlajša kategorija respondentov (do 18 let) prepoznava zahtevnost svojih staršev kot povprečno najvišjo, vendar tudi v tem primeru povprečje ne dosega normativne vrednosti 3.

Laično bi lahko rekli, da relativno nizka zahtevnost staršev morda kaže na njihovo percepcijo majhne pomembnosti šole za prihodnje življenje njihovih otrok, in tudi na nezmožnost, da jim vsiljujejo pretirane zahteve.

3.4 OCENA KAKOVOSTI REDNEGA ŠOLSTVA

Vsak mladostnik ima do določene mere izoblikovano mnenje o kakovosti šolanja, katerega je (bil) deležen. To ni nujno objektivna zaznava, zato v nadaljevanju posebej izpostavljam tiste, ki jih lahko ocenimo za bolj kompetentne. Respondentom je bilo zastavljeno vprašanje, da naj ocenijo kakovost svojega zadnjega šolanja, ki so se ga udeležili, z ocenami 1 (nezadostno) do 5 (odlično). V celotnem vzorcu je povprečna ocena 3,51, kar pomeni, da prevladujejo pozitivne ocene, ki so sicer statistično značilno povezane s šolsko uspešnostjo v osnovni šoli ($r = 0,163$; $p < 0,01$) in v srednji šoli ($r = 0,120$; $p < 0,01$) ter z usmerjenostjo v prihodnost ($r = 0,193$; $p < 0,01$), negativno pa z usmerjenostjo v sedanjost. To daje dodatno težo splošni pozitivni oceni kakovosti šolstva.

Graf 21: Subjektivna ocena kakovosti formalnega izobraževanja, ki so se ga mladi nazadnje udeležili, po prevladujoči aktivnosti, Mladina 2010.



Tudi zgornji graf kaže, da so z izobraževanjem posebej zadovoljne skupine, ki imajo najbolj sveže izkušnje z izobraževanjem. Nadpovprečno zadovoljstvo izražajo predvsem dijaki gimnazij, pa tudi dijaki drugih štiriletnih srednjih šol in študenti. Med skupinami, ki odstopajo navzdol so posebej zanimivi dijaki triletnih poklicnih srednjih šol.

Slednje je možno povezati s splošnejšim problemom povezanosti med izobraževalnim sistemom in trgom dela, ki ga sicer identificira tudi uradna politika²⁰. Identificirajo pa ga tudi mnogi mladi, s katerimi smo opravili intervjuje:

“V šoli nam recimo polnijo glave z brezveznimi stvarmi, namesto, da bi nas pripravili za življenje. “

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

“Ljudje, ki končajo faks so nezaposljivi, ker jih sistem fakultet pumpa z znanjem, ki v realnem gospodarstvu pomeni 10% uporabnega znanja. Država mora torej oblikovati sistem, da mladi dobijo čim več izkušenj in da se lažje vključijo v prvo zaposlitev. “

(Davor, 22 let, mladi politik)

...mogoče pa bi kak odličnjak rad delal z lesom, pa mu tega ne omogočijo in ga stlačijo med gimnazijce.... Sam bi skoraj rajši šel na poklicno, bil bi kuhar.... Pa so me stlačili na gimnazijo “

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Študija verjetno ne bom nikoli dokončala, in to zato, ker sem v praktičnem delu študija ugotovila, da to ni za mene. To je žalostno, da po štirih letih študija ugotoviš, da je bila odločitev napačna. Če bi nam že v prvem letniku pokazali, kako je biti učitelj, bi imel možnost se preusmeriti, na koncu študija pa je to nemogoče. Na praksi sem se imela sicer fajn, otroci so me imeli radi, samo nisem si znala predstavljati, da bom še pri šestdesetih pisala na tablo. Rada bi delala nekaj dinamičnega, nekaj kar se spreminja.... Mislím, da poklic učitelja ni to.“

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

Med problemi, ki jih mladi identificirajo v slovenskem šolstvu velja izpostaviti (pre)šibko povezanost med izobraževalnim sistemom in trgom dela.

²⁰ www.mss.si/datoteke/dokumenti/MSS-131-10-PP_izobrazevanjemladih.pdf

3.5 NEFORMALNE OBLIKE IZOBRAŽEVANJA

Redno izobraževanje nikoli ni povsem zadoščalo, vendar v sodobnem kompleksnem gospodarstvu in ob vse hitrejšem tempu sprememb delovnih razmer, strukture panog, idr., veliko pridobivajo na pomenu alternativne oblike izobraževanja. To je poudarjeno v publikaciji *Youth in Europe 2009*, kjer sicer ugotavljajo, da v EU 27 v nobeni starostni skupini udeležba v neformalnih oblikah izobraževanja ne presega 10 %, vendar so pomembne razlike v obsegu. Izkazana raven za vse skupine v Sloveniji je okoli ene desetine (podatki se nanašajo na leto 2007, gl. Domžalska, 2009: 99). Poudarja se, da se neformalnih oblik poslužujejo zlasti tisti, ki imajo že dosežene višje izobrazbene stopnje. Pri tem velja omeniti, da se razmišlja tudi o 'formalizaciji' neformalnega izobraževanja, o tem, da se najde način njegovega priznavanja v formalnem sistemu (Toth, 2007: 109).

3.5.1 UDELEŽBA V NEFORMALNEM IZOBRAŽEVANJU

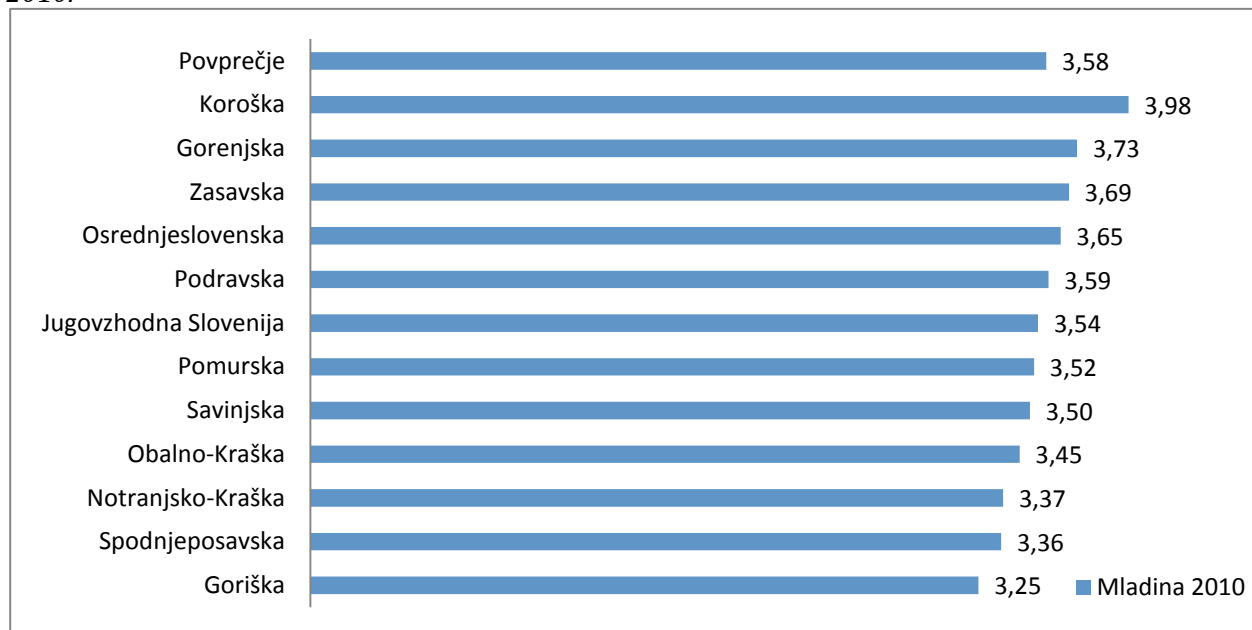
Respondente smo vprašali kakšnih vrst neformalnega izobraževanja glede na vsebino so se udeležili v zadnjih 12 mesecih.

- Med našimi respondenti so najbolj razširjeni tečaji za pripravo na vozniški izpit. Opravljalo ga je 31,5 %. Glede na to, da je vožnja nujni pogoj za marsikatero zaposlitev in da je postal tako rekoč pogoj za udeležbo v vsakdanji komunikaciji, se ta številka ne zdi visoka. Neugoden gmotni položaj družine na to spremenljivko deluje omejujoče.
- Tečaj tujega jezika je obiskovalo 18,5 % respondentov (4,4 % respondentov je obiskalo 3 in več tečajev). Dekleta znatno pogosteje obiskujejo te tečaje, kakor tudi respondenti, katerih starši so bolj izobraženi. Neugodni gmotni položaj družine tudi v tem primeru deluje omejujoče.
- Računalniških tečajev se je udeležilo 16,5 % respondentov (4,2 % pa več kot trikrat). Moški sicer pogosteje obiskujejo tovrstne tečaje, vendar razlika ni pomembna. Izobrazba staršev ne kaže jasnega vpliva, gmotni položaj družine pa ima neugoden vpliv.
- Med respondenti so najbolj razširjeni tečaji vezani na znanja in veščine, ki neposredno koristijo v sedanjem oz. bodočem poklicu. Udeležilo se jih je kar 43,7 % respondentov. Vprašanje pa je, ali respondenti morda niso precej ohlapno razumeli pomena tega. Lahko gre le za nekajurno uvajanje v delo, ali pa za večmesečni tečaj.
- Ni malo respondentov, ki so se udeležili tečajev na področju kulture in umetnosti – obiskovala jih je namreč kar dobra petina (22,5 %). Teh tečajev se znatno pogosteje udeležujejo dekleta in respondenti, katerih starši imajo višje stopnje izobrazbe.
- 4 % respondentov se je udeležilo še različnih drugih tečajev.

3.5.2 ZADOVOLJSTVO MLADIH S PONUDBO NEFORMALNEGA IZOBRAŽEVANJA

Respondente smo vprašali, kako so zadovoljni z neformalnimi oblikami izobraževanja, ki so se ga udeležili. Le 12 % respondentov ni odgovorilo na to vprašanje, kar kaže na visoko stopnjo interesa za to obliko.

Graf 22: Zaznava kakovosti izvedbe neformalnega izobraževanja, ki so se ga mladi udeležili, Mladina 2010.



Opomba: 1= zelo nezadovoljen, 5 = zelo zadovoljen.

Glede zadovoljstva z izvedbo neformalnega izobraževanja pri udeležencih prevladujejo pozitivni odgovori. V vseh regijah beležimo dejanska povprečja nad normativnim povprečjem 3.

3.5.3 RAZŠIRJENOST POTREB PO NEFORMALNEM IZOBRAŽEVANJU

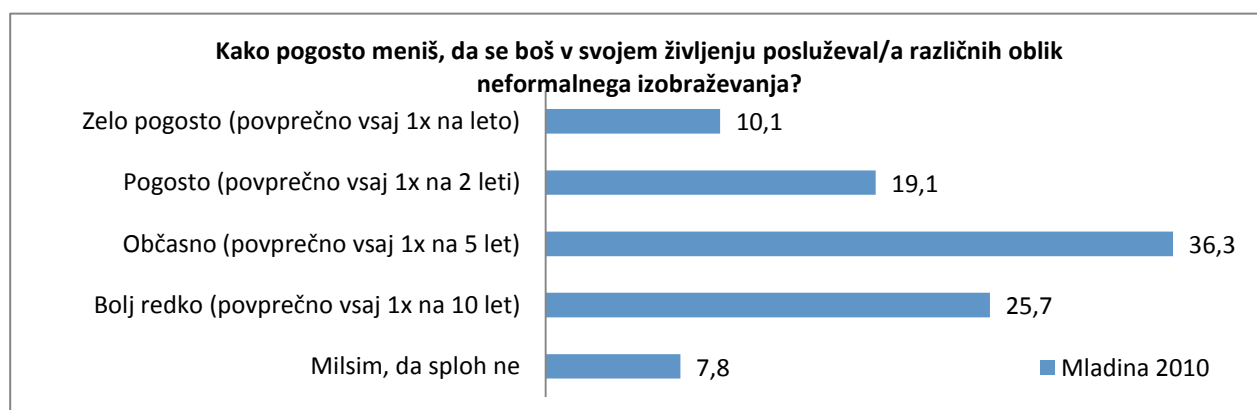
Dobra petina (22,5 %) respondentov je odgovorila na vprašanje o zaznavi lastnih potreb po alternativnih oblikah izobraževanja in na ta način izkazala zanj interes. Odgovori ne nakazujejo nekih strukturnih vzorcev.

V okviru možnosti navedbe treh vrst alternativnega izobraževanja so najpogosteje omenjani tečaji tujih jezikov (75 odgovorov). Pogosti so tudi odgovori o računalništvu (42). Pojavlja se tudi širok nabor ostalih odgovorov: ples, glasba, podjetništvo, poklicno usmerjanje, kuhanje, fotografija, potapljanje, okoljevarstvo, šivanje, varjenje, grafično oblikovanje in niz drugih reči, ki izhajajo iz zasebnih in prostočasovnih interesov. Redko se pojavljajo odgovori, ki kažejo na ekonomsko, podjetniško in izumiteljsko usmerjenost.

Slovenski mladostniki se zavedajo pomena neformalnega izobraževanja, vendar z izjemo tujih jezikov in računalništva, skoraj ne omenjajo sestavin, ki sodijo v podjetništvo, samozaposlovanje in izumiteljstvo.

Respondentom smo zastavili vprašanje o lastni pripravljenosti za prihodnje neformalno izobraževanje. Odgovori so se gibali od 1 (mislim, da sploh ne) do 5 (zelo pogosto – povprečno vsaj enkrat letno). Zastavljanje takšnega vprašanja se nam je zdelo v sedanjih razmerah nujno, čeprav v drugih raziskavah istega vprašanja ni najti. V prejšnjih raziskavah študentov smo zastavljali vprašanje, kaj vse so respondenti pripravljeni storiti za poklicni uspeh. Na študentskem vzorcu slovenske populacije je leta 2005 80 % mladih povedalo, da so se pripravljeni dodatno izobraževati (Flere et al., 2005: 55). V študiji *Youth in Europe 2009* pa mladi nakazujejo samo pogostost udeležbe v neformalnem izobraževanju po starostnih razredih. Rezultati kažejo, da je Slovenija blizu povprečja EU z okoli eno desetino udeleženih in da med starostnimi skupinami ni izrazitih razlik kot v nekaterih drugih državah (Domžalska, 2009: 99). Rezultate na sorodno vprašanje v Mladini 2010 prikazujemo na sliki spodaj.

Graf 23: Načrtovana pogostost neformalnega izobraževanja mladih, Mladina 2010.



Podatki na zgornjem grafu kažejo, da je razširjenost pripravljenosti za udeležbo v neformalnem izobraževanju visoka, višja kot pri študentih leta 2005 (gl. Flere et al., 2005: 55). Rezultati torej kažejo na splošen dvig pripravljenosti neformalnega izobraževanja, saj v Mladini 2010 skoraj ni študentov, ki bi ne bili pripravljeni na nadaljnje neformalno izobraževanje.

Dobrih 92% mladih meni, da se bodo v prihodnosti udeleževali neformalnih oblik izobraževanja.

Vendar znotraj populacije obstajajo tudi nekatere pomembne razlike, dekleta na primer kažejo večjo pripravljenost kot fantje (M ženske = 4,16; M moški = 3,83). Pri starostnih razredih ni mogoče ugotoviti bistvenih razlik, so pa jasne razlike glede na izobrazbo respondenta. Nizko povprečje izkazujejo respondenti, ki imajo opravljeno največ poklicno srednji šolo (do 2,5), vsi ostali respondenti, opazovani glede na stopnjo šolske izobrazbe, pa izkazujejo povprečja nad 4. Ta razlika izkazuje pomanjkanje zavesti o potrebi dodatnega neformalnega izobraževanja prav med tistimi, med katerimi utegne biti najbolj pomembno. To se sicer ujema z ugotovitvami drugih raziskav, ki kažejo, da višje formalno izobraženi bolj pogosto sodelujejo v neformalnem izobraževanju (Smith in Smith, 2008; Domžalska, 2009). Obstoječe stanje vsekakor zahteva pozornost in akcijo glede priprave, ponujanja in profiliranja neformalnega izobraževanja za te skupine, ki se utegnejo prekrivati s tistimi, ki so prav tako socialno izključene.²¹

²¹ O socialni izključenosti podrobneje v poglavju Participacija.

3.5.4 OCENA

Ugotavljamo, da respondenti kažejo interes za neformalno izobraževanje, da mladim v Sloveniji tovrstne oblike izobraževanja niso tuje. Udeležujejo se ga množično in kažejo interes, da bodo to počeli tudi v prihodnje. Vendar lahko na podlagi sklenemo tudi, da respondenti v polni meri ne dojemajo pomena in potenciala neformalnega izobraževanja v povezavi z delom in spremembami na področju dela. Ni bilo npr. nobene zahteve po tečajih Excela, ki sodi k pismenosti današnjega časa (sicer je zastopan v nekaterih rednih šolskih programih).

Lahko pa navedemo, da prevladuje mnenje, da se neformalnega izobraževanja ne more 'dekretirati' od zgoraj, da mora izhajati predvsem iz lokalnih pobud, ki pa morajo vzdržati kritiko presoje. Po nekaterih mnenjih znotraj EU, naj bi neformalno izobraževanje bilo v pristojnosti lokalnih organov (Low, 2010: 40). Brez zadržka se lahko tudi omeni, da naj neformalno izobraževanje upošteva relativno »drobne« in »zanemarjene« teme in zahtevnostne stopnje: skrb za posamezne marginalne skupine (za razne oblike dela s starejšimi, hendikepiranimi, Romi in drugimi manjšinskimi skupinami; gl. Toth, 2007), zanemarjene oblike rokodelstva in posamezne, zlasti tradicionalne dejavnosti kmetijstva, organizacijske oblike socialnega podjetništva (kakršne se npr. izvajajo v Murski Soboti). Končno, v neformalnem izobraževanju bi se naj posluževali tudi novih medijev, vključno s spletom (npr. *Facebook*, gl. Freishtat in Sandlin, 2010).

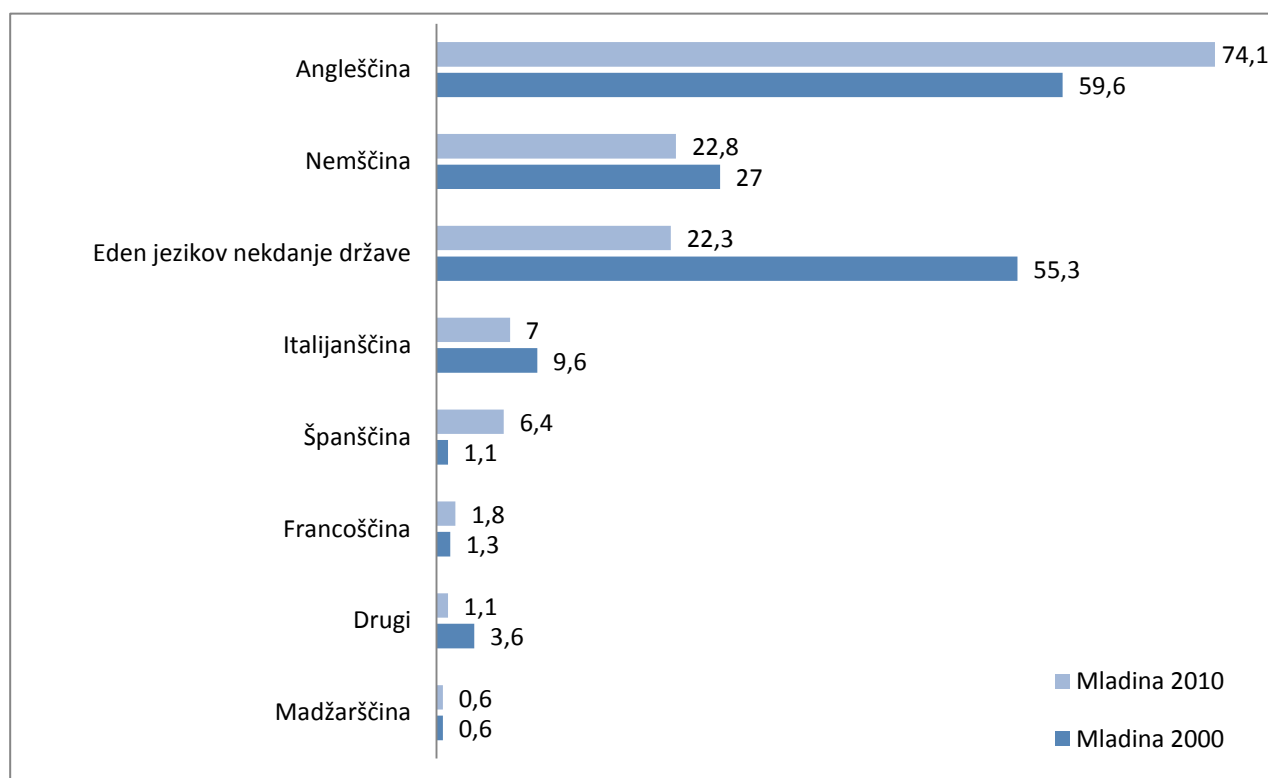
3.6 TUJI JEZIKI

O pomembnosti učenja tujih jezikov v sodobnih razmerah ni potrebno govoriti posebej. To zlasti velja za državo in lokacije kot je Slovenija. Gre za različne možnosti uporabe jezikovnih znanj, od geografske mobilnosti, do vsakdanjega poklicnega in domačega življenja, kjer so možnosti brez znanja več tujih jezikov zelo omejene. Evropska unija si za cilj zastavlja, da bi njeni prebivalci obvladali več jezikov, pri čemer je upoštevano tako načelno kot s praktično stališče. To bi pomenilo, da se mladi, predvsem v osnovnih in srednjih šolah, morajo učiti enega ali več tujih jezikov. Izsledki študije *Youth in Europe 2009* kažejo, da so slovenski mladostniki nadpovprečno vključeni v učenje tujih jezikov. Če se je dveh tujih jezikov v EU 27 leta 2006 povprečno učilo 46,6 % mladostnikov v štiriletnih srednjih šolah in 27,8 % v poklicnih šolah, so podatki za Slovenijo pokazali, da se je v štiriletnih srednjih šolah učilo dveh tujih jezikov 92,5 % dijakov in v poklicnih šolah 35,3 % dijakov. Mnogo manjši delež zasledimo v Veliki Britaniji (manjša potreba zaradi uveljavljenosti angleščine v svetu), pa tudi na Portugalskem, kar kaže na to, da ne gre samo za uveljavljenost domačega jezika v svetu, temveč tudi za šolsko politiko. V nekaterih državah se dijaki srednjih poklicnih šol sploh niso učili tujih jezikov (Domžalska, 2009: 82).

Slovenski srednješolci (4-letne srednje šole) se dveh tujih jezikov učijo dvakrat bolj pogosto kot je povprečje v EU (v Sloveniji se 92,5 % dijakov uči dveh jezikov, v primerjavi s 46,6 % dijakov iste skupine v EU), vendar to ne pomeni, da je dosežen zgornji prag. Treh jezikov se v Sloveniji uči 6,4 % srednješolcev, v primerjavi z 8,4 %, kar je povprečje v EU (Domžalska, 2009: 82).

Podatki raziskave Mladina 2010 so popolnoma primerljivi z raziskavo izvedeno pred enim desetletjem pri enako definirani populaciji (Mladina 2000). Jasno se kaže, da slovenska mladina danes bolje obvlada tuje jezike (graf spodaj).

Graf 24: Delež mladih z dobrim in zelo dobrim znanjem tujih jezikov, Mladina 2010 in Mladina 2000



Angleščino obvlada tri četrte mladih v starosti 15-29 let, kar je bistveno več, kot leta 2000 (60 %). Druge tuje jezike pa mladi v Sloveniji obvladajo vse manj.

Graf kaže na zanimivo situacijo. Angleščino mladi obvladajo večinsko po samopercepciji »zelo dobro« in »dobro«, kar je pomemben napredek v primerjavi z znanjem pred enim desetletjem. Pri vseh ostalih tujih jezikih pa se kaže pomembno nazadovanje. To upadanje velja za jezike manjšin in zlasti za jezike nekdanje države Jugoslavije. Kljub naraščanju vplivnosti angleščine in njene rabe to ni zadostna popotnica za slovensko mladino. Leta 2000 jih je 19,2 % obvladovalo (dobro ali zelo dobro) dva jezika, v letu 2010 pa se je primerljiv podatek znižal na 17,2 %. Tudi sicer se majhno število tistih, ki obvladajo tri jezike ali več, ni povečalo. To je povezano predvsem z zmanjševanjem znanja jezikov nekdanje države Jugoslavije, vsekakor pa ne kaže na izboljšanje jezikovnih kompetenc slovenskih mladostnikov v celoti. To ni v skladu z zahtevami družbe znanja in možnosti zaposlovanja, kjer se utegnejo zahtevati tudi drugi jeziki, ne le angleščina. Kaže, da iz tega vidika ni prišlo do premika v smeri multikulturalizma, temveč samo v smeri prevlade angleščine.

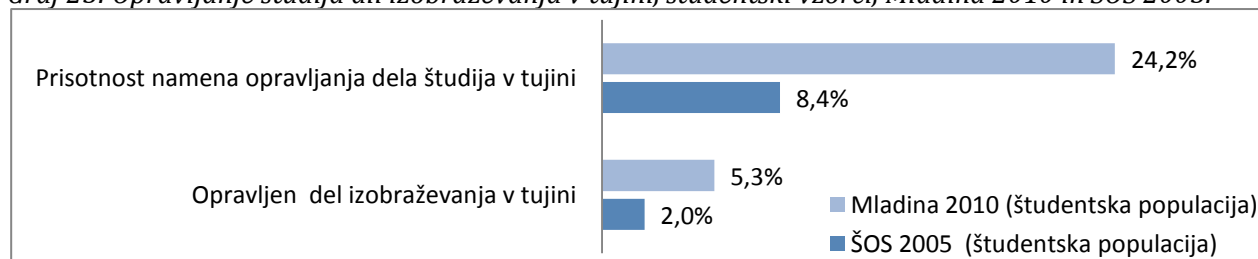
3.7 IZOBRAŽEVANJE V TUJINI

Sodobne razmere mobilnosti, zlasti pa bolonjski sistem terciarnega šolanja spodbuja opravljanje dela izobraževanja v tujini. To je lahko zelo pomembno ne le kot študijska korist, temveč tudi kot življenjska izkušnja, v smislu medkulturnih izkušenj in izpopolnjevanja tujih jezikov. Tako se lahko poveča tudi kakovost izobraževanja, je pa seveda lahko tudi obratno (če je npr. tako lažje pridobiti potrebne ECTS točke). Spodaj prikazujemo analizo podatkov Mladine 2010 o izobraževanju v tujini. Upoštevali smo odgovore, ki smo jih pridobili od sedanjih slovenskih študentov (rednih, izrednih in tistih, ki pavzirajo).

Na vprašanje, ali so že pridobili takšno izkušnjo, je pritrdilno odgovorilo 16,3 % respondentov študentov. Upošteva se, da so med njimi tudi študentje prvega in drugega letnika (ki so imeli manj takšnih priložnosti), to kaže, da je takšna izkušnja sicer množična, vendar daleč od prevladujoče. Upoštevati je treba še podatek, da je samo 5,3 % študentov opravilo izobraževanje v tujini, ki je trajalo 3 mesece ali več, kar omogoča pomembnejši in trajnejši vpliv. V tej luči gre za zelo manjšinsko izkušnjo, vendar kljub temu gre povečanje glede na leto 2005, ko je le 2 % študentov navajalo, da so opravili del izobraževanja v tujini (tudi takratna raziskava je izkazovala tendenčni napredek, vendar so bili raziskovalni podatki za primerjavo pridobljeni le na Univerzi v Mariboru (gl. Flere et al., 2005: 72). Takrat je bilo ugotovljeno še, da obstajajo pomembne razlike med univerzami, zlasti pa med fakultetami in da se študentje z boljšim uspehom bolj poslužujejo te oblike pridobivanja znanj in izkušenj.

Glede namenov vključevanja v tovrstne oblike izobraževanja, 24,2 % respondentov študentov potrjuje tovrstne svoje ambicije (odgovori »morda« niso bili upoštevani), kar močno presega dosedanjo realizacijo. Kljub izkazanim subjektivnim nameram, je to daleč od prevladujoče (realne) oblike izobraževanja. Na višjo verjetnost opravljenega takšnega izobraževanja (kot tudi na namene zanj) jasno vpliva višji ekonomski položaj družine, medtem ko spol ni statistično značilen dejavnik.

Graf 25: Opravljanje študija ali izobraževanja v tujini, študentski vzorci, Mladina 2010 in ŠOS 2005.



Viri: Podatki raziskave Mladina 2010 in podatki raziskave Profil študentov Slovenije 2005

Obseg študija v tujini se je med študenti v zadnjih petih letih več kot podvojil. Še bistveno bolj (iz 8 % na 24 %) se je povečal delež študentov, ki nameravajo opravljati del študija v tujini.

3.8 KLJUČNE UGOTOVITVE

1. V letu 2008 je bil delež študirajoče populacije v starosti med 20 in 24 let v Sloveniji daleč najvišji med državami EU 27.
2. Izrazita rast števila študentov v obdobju 2001-2007 sovпада z upadanjem deleža BDP namenjenega terciarnemu izobraževanju, kar poraja dvom o potrebni vsebinski kakovosti tega izobraževanja.
3. Delež posameznikov, ki zgodaj opustijo šolanje je bil v letu 2007 med državami EU 27 najnižji prav v Sloveniji.
4. Na višjo šolsko uspešnost mladih pomembno pozitivno vplivajo ženski spol, izobrazba staršev (zlasti matere) in ustrezni (avtoritativni oz. demokratični) socializacijski stili.
5. Angleščino obvlada tri četrtine mladih v starosti 15-29 let, kar je bistveno več kot leta 2000 (60 %). Druge tuje jezike pa mladi v Sloveniji obvladajo vse manj. Ministrstvo za šolstvo naj spodbuja ponudbo učenja drugih tujih jezikov v šolah na vseh ravneh.
6. Večina (več kot 60 %) slovenskih mladostnikov opisuje svoje počutje v srednji šoli kot pretežno ugodno.
7. Med problemi, ki jih mladi identificirajo v slovenskem šolstvu velja izpostaviti (pre)šibko povezanost med izobraževalnim sistemom in trgom dela.
8. Več kot 92% mladih meni, da se bodo v prihodnosti udeleževali neformalnih oblik izobraževanja.
9. Mladostniki v Sloveniji se zavedajo pomena neformalnega izobraževanja, vendar z izjemo tujih jezikov in računalništva, skoraj ne omenjajo sestavin, ki sodijo v podjetništvo, samozaposlovanje in izumiteljstvo.
10. Vključevanje v študij v tujini se je med študenti v zadnjih petih letih več kot podvojilo. Še bistveno bolj (iz 8 % na 24 %) se je povečal delež študentov, ki nameravajo opravljati del študija v tujini.

3.9 UPORABLJENI VIRI

- Becker, G. (1964). *Human Capital*. Princeton, NJ: PUP.
- Bell, D. (1971). *The Coming of Post-industrial Society*: New York: Free Press.
- Chevalier, A. (2003). Measuring overeducation. *Economica*, 70, 509-53.
- Denison, E. F. (1971). Education and Growth 237. V Daniel C. Rogers in Hirsch S. Ruchlin (ur.), *Economic and Education: Principles and Application*. New York: The Free Press.
- Depaepe, M. in Smeyers, M. (2008). Educationalization as an on going modernization process. *Educational Theory*, 58, 4, 379-394.
- Domžalska, M. B. (manager). (2009). *Youth in Europe: A Statistical Portrait*. Brussels: Eurostat.
- Dore, R. (1997). *The Diploma Disease: Education, Qualification and Development*. London: The Education Institute.
- Evropa 2020, dokument Evropskega sveta Marec 2010, dostopno prek http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/SL/ec/113616.pdf, 17.12.2010.
- Flere, S. in drugi (2005). *Družbeni profil študentov Slovenije: poročilo o rezultatih raziskave v letu 2005*. Maribor: ŠOS.
- Flere, S. (ur.). (2009). *Kdo je uspešen v slovenskih šolah?* Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Flere, S. (ur.). (2010). *Kdo je uspešen v slovenskih šolah?* Elektronski vir. Ljubljana: Pedagoški inštitut. <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=77>
- Freishtat, R. L. in Sandlin, J.A. (2010). Shaping youth discourse about technology. *Educational Studies*, 46, 503-523.
- Gintis, H. (1975). Welfare Economics and Individual Development: A Reply to Talcott Parsons,. *Quarterly Journal of Economics*, 89, 291-302.
- Gintis, H. in Bowles, S. (1975). The problem with human capital theory. *American Economic Review*, 65, 2: 74-82.
- Hill, D. (2003). Global neo-liberalism, the Deformation of education and resistance. *Journal for critical education policy studies* 1,1.
- Lewin, K. (1963). *Field theory in social science*. London: Tavistock.
- Lizbonska strategija Evropskega sveta iz leta 2000 (Predsedniški sklepi lizbonsega Evropskega sveta z dne 23. in 24. marca 2000), http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/00100-r1.en0.htm
- Levy, R. (2009). No Child Left Behind: A Neoliberal Repackaging of Social Darwinism. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 7, 1.
- Low, G. (2010). Informal adult learning. *Education Journal*, 114, 40.

Mencin Čeplak, M. (2002). Šola, služba in tiha nezadovoljstva. V Vlado Miheljak (ur.), *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, 165-184. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.

Miheljak, V. (ur.). (2002). *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.

McGuinness, S. in Bennett, J. (2009). Changes in the returns to schooling 1991–2002: evidence from the British Household Panel Survey. *Education Economics*, 17, 2, 167-184.

Mladi in izobraževanje. Programski dokument. Ministrstvo za šolstvo in šport, 2010.
www.mss.si/datoteke/dokumenti/MSS-131-10-PP_izobrazevanjemladih.pdf (20.12.2010)

Schultz, T. W. (1961). Investing in human capital. *American Economic Review*, 51, 1-17.

Smith, M.C. in Smith, T. (2008). Low-education adults participation in informal learning activities: relationships with selected demographic characteristics. *Adult Basic Education and Literacy Journal*, 2, 67-73.

Statistični letopis SR Slovenije 1964. (1964). Ljubljana: Zavod za statistiko SR Slovenije.

Toth, J. S. (2007). Documenting and analysing the results of non-formal adult education. *Convergence*, 40, 105-113.

SURS, dostopno prek <http://www.stat.si/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>, 17.12.2010.

Trnavcevic, A. (2008). The imaginary of commodified education: Open days at Slovenian grammar schools. *Journal for Critical Education Policy Studies*, 6, 2.

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Urad RS za statistiko.

Weber, M. (1978). *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley: University of California Press.

Wolfe, A. (2002). *Does Education Matter? Myths about education and economic growth*. London: Penguin Press.

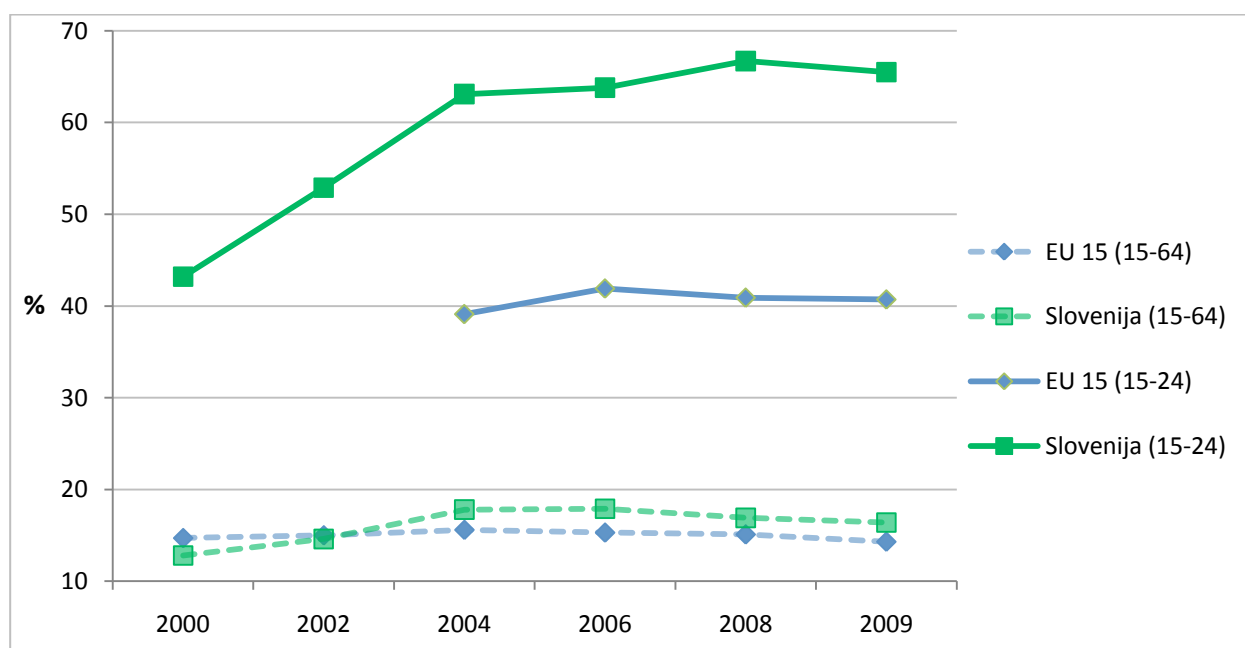
4 ZAPOSLOVANJE IN PODJETNIŠTVO

4.1 NOVE RAZMERE NA TRGU DELA IN MLADI

Evropa se v času globalne konkurenčne tekme ob neugodnih demografskih procesih sooča s silami, ki korenito spreminjajo trg dela in izobraževanja. Tradicionalne oblike zaposlenosti za nedoločen čas vse bolj zamenjujejo manj gotove, fleksibilne oblike zaposlenosti, zvišuje se starost prvega vstopa na trg dela, sam prehod traja dlje in je tudi bolj negotov (Vertot, 2009). Nekateri avtorji celo dvomijo v upravičenost pojma prehoda, saj so stabilne zaposlitve za vedno večji del populacije tudi na dolgi rok nedosegljive (Dwyer in Wyn 2001; Furlong in Kelly 2005).

Slovenija seveda ni izvzeta iz teh procesov. Kot je mogoče razbrati iz Poročil o razvoju (UMAR, 2006, 2008, 2010) tudi v Sloveniji delež začasnih zaposlitev (tj. zaposlitev za določen čas) v skupni zaposlenosti stalno narašča. Natančneje, v obdobju 1996-2005 se naj bi ta delež podvojil (UMAR, 2006), pri čemer bi naj do največjega porasta začasnih zaposlitev v Sloveniji prišlo ravno med mladimi. Slednje potrjujejo tudi podatki, prikazani na spodnjem grafu.

Graf 26: Delež začasno zaposlenih¹, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.



Opombe: ¹Podatki se nanašajo na drugo četrtletje leta.

Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

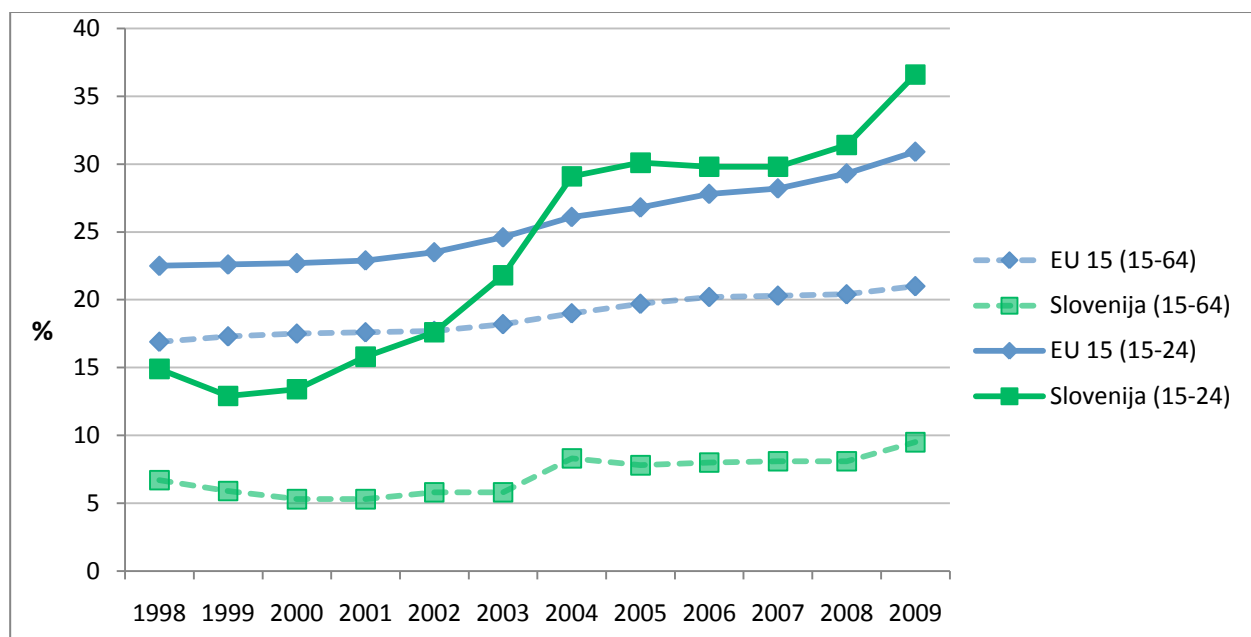
Čeprav je t.i. »starostna segregacija trga dela (Ignjatović in Trbanc, 2009), ki jo označuje večji delež začasnih zaposlitev med mladimi zaposlenimi kot med ostalimi zaposlenimi, nekaj, kar poznajo v večini držav EU, pa je Slovenija po razširjenosti začasnih zaposlitev med mladimi s 65,5-odstotnim deležem (stopnja je še višja, ko gre za mlade ženske: 74,2%; mladi moški: 58,6%) na prvem mestu v EU (ne glede na to, ali se gleda EU 15 ali EU 27).

Po uporabi začasnih zaposlitev med mladimi je Slovenija na prvem mestu v EU.

Starostna segmentacija trga dela (ki je bolj »fleksibilen« za mlade) vodi do večje negotovosti glede stabilnosti zaposlitve, to pa posledično vpliva na možnost »polne ekonomske in socialne osamosvojitve« (Ignjatović in Trbanc, 2009: 40), na pomembne življenjske odločitve, med drugim tudi glede oblikovanja družine (UMAR, 2008: 42). Poleg tega začasne zaposlitve povečujejo še tveganje revščine, ki je pri zaposlenih z začasno zaposlitvijo večje kot pri zaposlenih s stalno zaposlitvijo (UMAR, 2010: 138).

Kot ugotavljata Ignjatović in Trbanc (2009) pa poleg zaposlitve za določen čas med delovno aktivnimi mladimi (15-24 let) narašča tudi delež mladih, ki imajo sklenjene pogodbe za skrajšani delovni čas. Tako se je delež ti. delnih zaposlitev med delovno aktivnimi mladimi v obdobju 1998-2009 povečal za 145 odstotkov, s čimer je mogoče pojasniti tudi glavnino povečanja, ki ga je v enakem obdobju bilo mogoče zabeležiti na ravni populacije, stare med 15-64 let (+37 odstotkov).

Graf 27: Delež delno zaposlenih med delovno aktivnimi, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.



Opombe: Podatki se nanašajo na drugo četrtno leto.

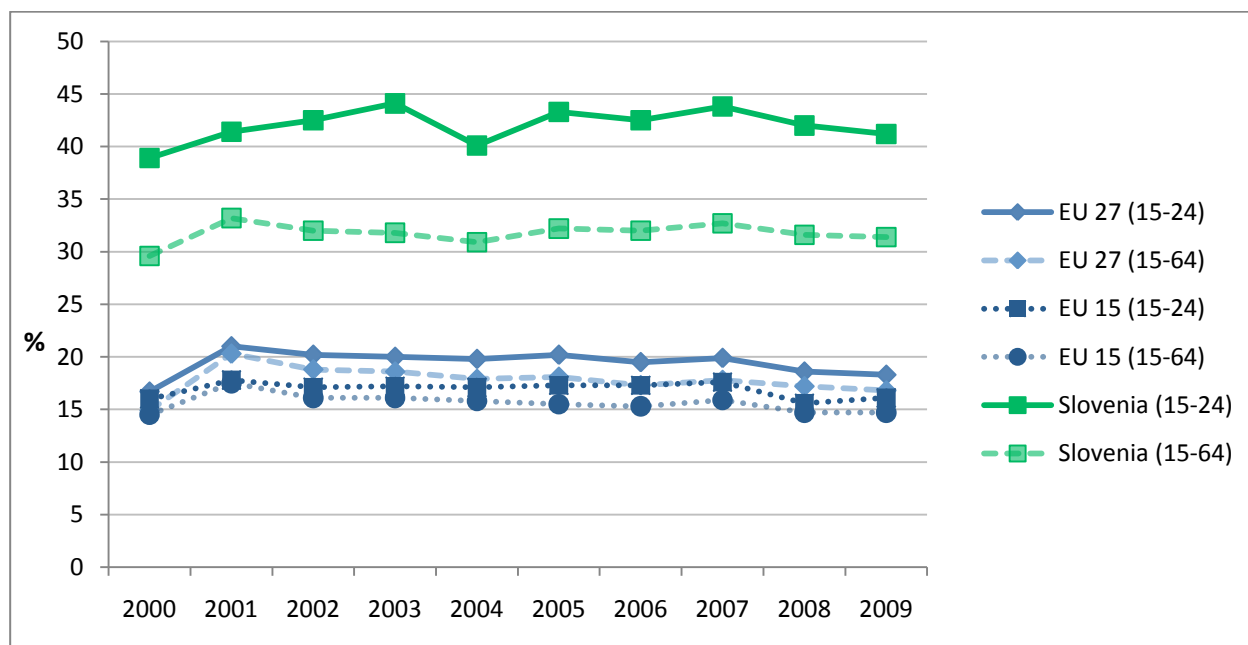
Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

To izrazito povečanje delnih zaposlitev med mladimi v obdobju 1998-2009 je pripomoglo tudi k temu, da je delež delno zaposlenih mladih v Sloveniji (36,6%, od tega 6,9 % neprostovoljno) v letu 2009 presegal povprečje, ki so ga v enakem družbenem segmentu izkazovale gospodarsko najbolj razvite države Evrope (EU 15: 30,9%) oziroma Evropska unija v celoti (EU 27: 27,8%). Tozadevno je mogoče izpeljati sklep, da je trg dela v Sloveniji, predvsem ko gre za mlado populacijo, nadpovprečno prilagodljiv. Oboje, tako začasne kot delne zaposlitve se namreč uporablja kot indikator prilagodljivosti oziroma fleksibilnosti trga dela (UMAR, 2010: 40).

Trg dela v Sloveniji je, predvsem ko gre za mlado populacijo, nadpovprečno prilagodljiv. Delež začasno in delno zaposlenih med delovno aktivnimi mladimi (15-24 let) v Sloveniji presega delež, ki ga v enakem segmentu izkazujejo gospodarsko najbolj razvite države Evrope (EU 15) oziroma Evropska unija v celoti (EU 27).

Ko je govora o fleksibilizaciji trga dela, velja pogledati tudi zaposlenost v času, ki je v evropski anketi delovne sile (LFS – *labour force survey*) okarakteriziran kot »asocialni čas«. Gre za čas (oziroma za oblike dela), ki ga tradicionalno ne štejemo v čas, ko bi posameznik bil delovno aktiven (oziroma oblike dela, ki so v družbah zahodne Evrope običajno bolj redke). Sem sodi izmensko delo, sobotno in nedeljsko delo, delo v večernih urah in nočno delo. Spodnji grafikoni kažejo, kakšen je tozadevno položaj mladih zaposlenih in zaposlenih nasploh v Sloveniji.

Graf 28: Delež izmensko zaposlenih med vsemi zaposlenimi, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.

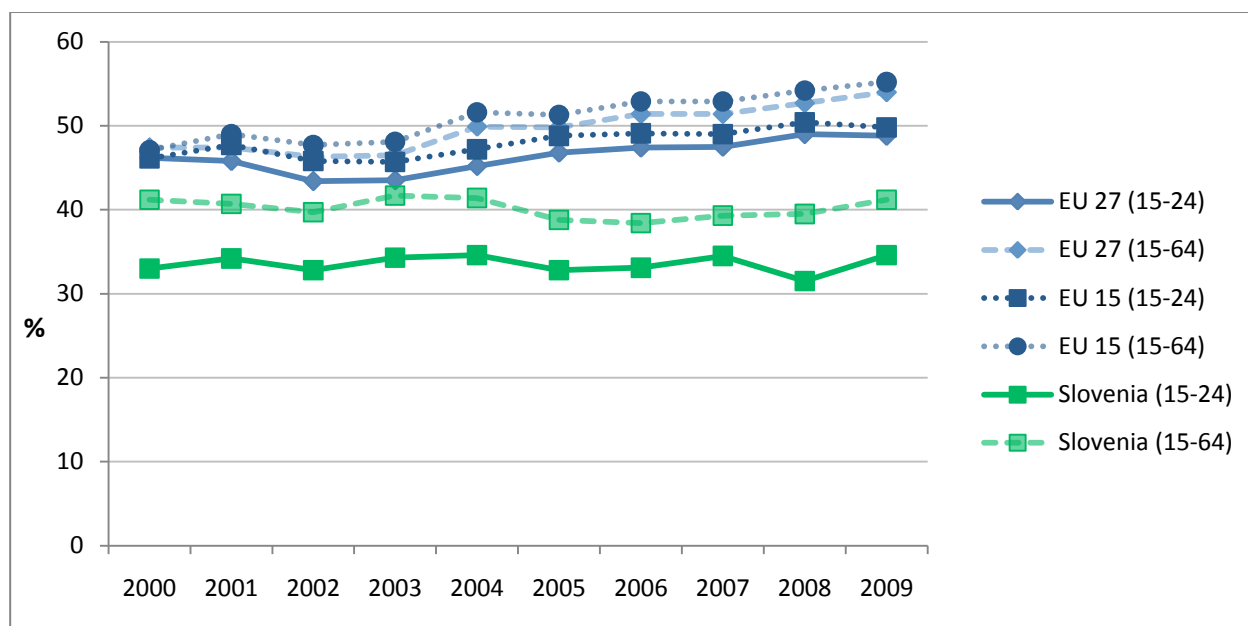


Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Iz grafikona je razvidno, da Slovenija v okviru »širše in ožje« Evropske unije (EU 27 / EU 15) izrazito prednjači po deležu izmensko zaposlenih, še posebej ko gre za mlade (15-24 let). Delež izmensko zaposlenih mladih med vsemi zaposlenimi je tako v povprečju približno dvakrat višji od evropskega povprečja, ki se giblje med 15 (EU 15) in 20 odstotki (EU 27). Omeniti še velja, da Slovenija izstopa tudi, ko se primerja delež izmensko zaposlenih mladih z deležem vseh izmensko zaposlenih. Medtem, ko ta razlika v EU 27 znaša do največ 2,2 odstotni točki, se v Sloveniji giblje med 8,2 in 12,3 o.t.

Podoba, se ne spremeni, ko se pogleda delež tistih, ki jim nikoli ni potrebno dela v soboto. Tudi tukaj Slovenija prednjači, tako iz vidika vseh zaposlenih, kot tudi iz vidika mladih zaposlenih.

Graf 29: Delež zaposlenih (med vsemi zaposlenimi), ki »nikoli« ne dela v soboto, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.

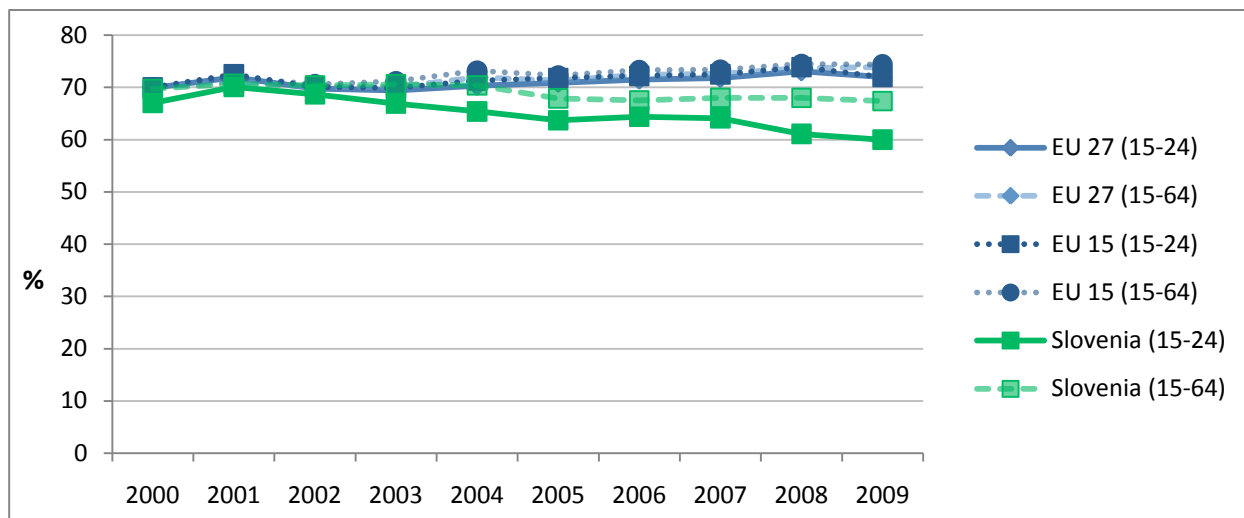


Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Podatki namreč kažejo, da je delež mladih zaposlenih, ki jim ni potrebno delati ob sobotah opazno višji v EU kot v Sloveniji (leto 2009: EU 27 = 48,8%; Slovenija = 34,6%). Ali drugače, na osnovi podatkov je mogoče sklepati, da v Sloveniji zgolj tretjina mladih zaposlenih »uživa« petdnevni delovnik in da se situacija v zadnjih desetih letih praktično ni opazno spremenila (za razliko od Slovenije, je v družbah EU 15 / EU 27 mogoče zaznati premik v smeri povečanja deleža tistih, ki so poklicno aktivno zgolj pet dni na teden).

O stabilnosti pa ni mogoče govoriti, ko gre za nedeljsko delo. To v Sloveniji, sodeč po podatkih EUROSTAT-a, narašča, pri čemer je ta porast še posebej očiten med mladimi zaposlenimi.

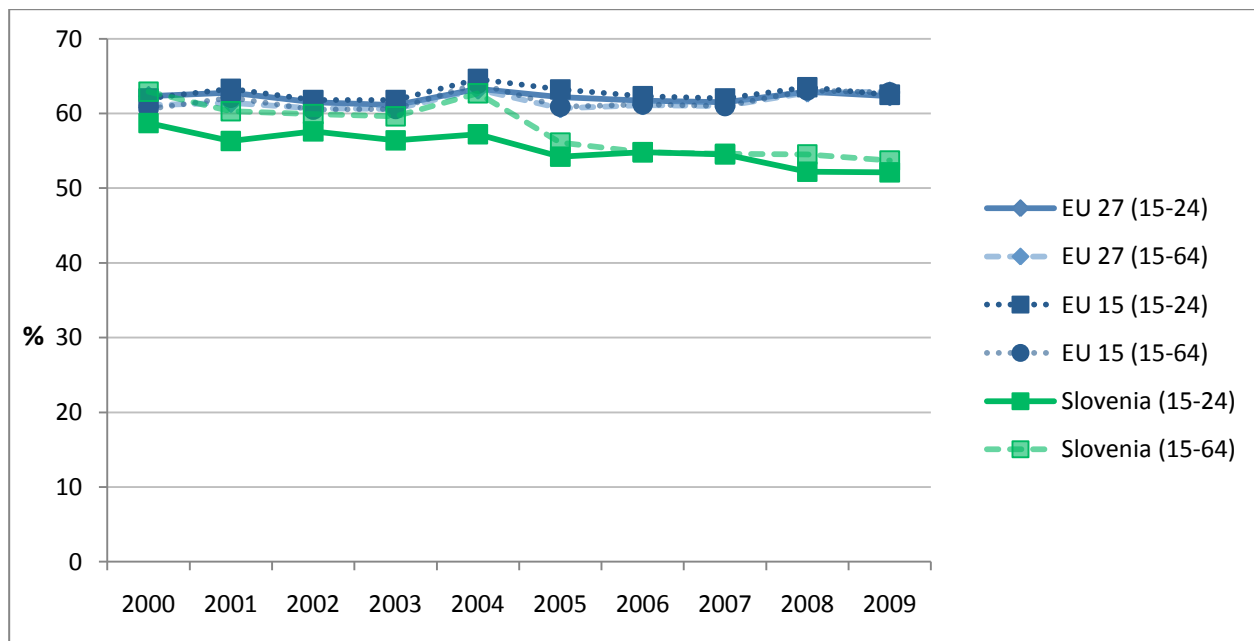
Graf 30: Delež zaposlenih (med vsemi zaposlenimi), ki »nikoli« ne dela v nedeljo, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.



Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Podoben trend kot pri nedeljskem delu je mogoče zaznati tudi pri večernem delu, kjer se je v zadnjih desetih letih delež tistih zaposlenih, ki nikoli ne dela zvečer, zmanjšal iz 63 na 54 odstotkov (starostna skupina 15-64 let) oziroma iz 59 na 52 odstotkov (starostna skupina 15-24 let).

Graf 31: Delež zaposlenih (med vsemi zaposlenimi), ki »nikoli« ne dela zvečer, EU in Slovenija, po starostnih skupinah in izbranih letih.

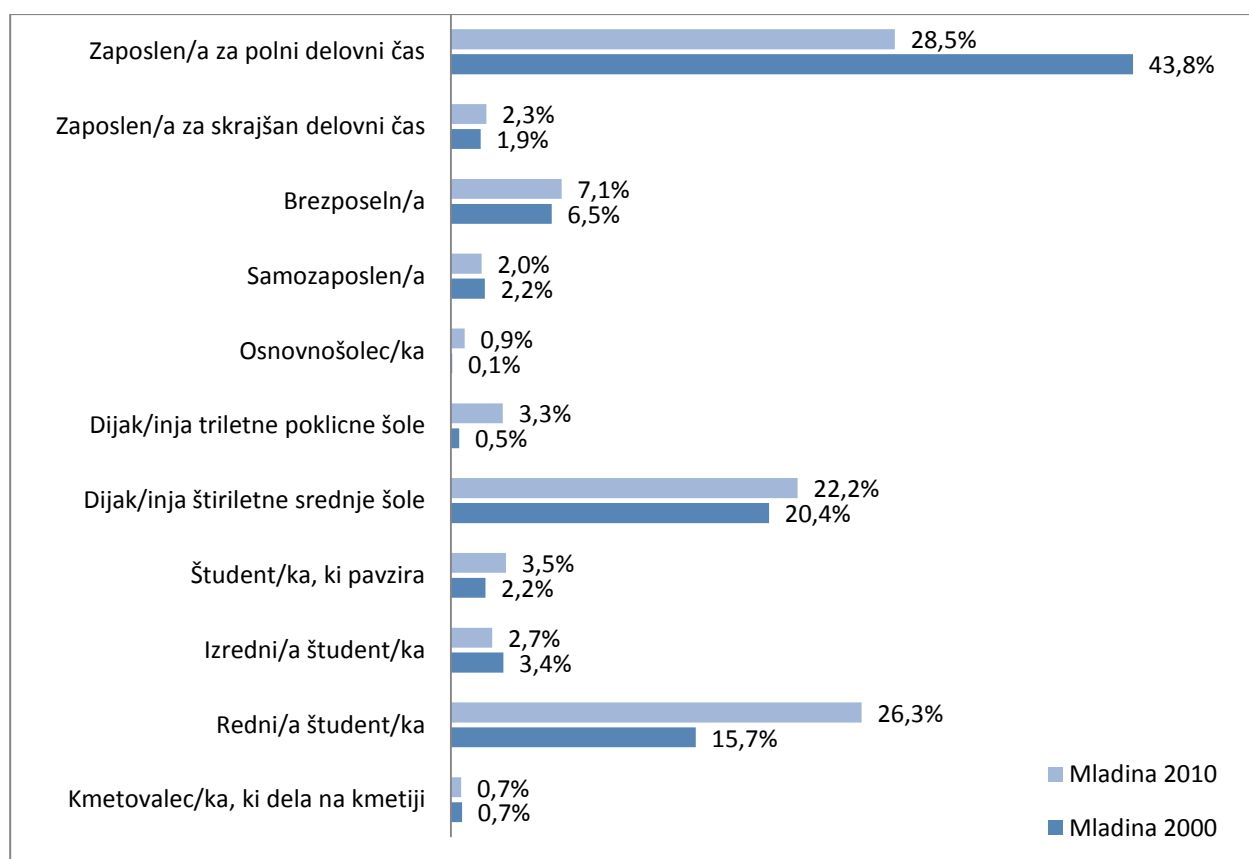


Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Mladi zaposleni v Sloveniji v primerjavi z mladimi zaposlenimi v EU prednjačijo, ko gre za izmensko, sobotno, nedeljsko in večerno delo, v longitudinalni perspektivi pa Slovenija pri zadnjih dveh zaposlitvah v »asocialnem času« izkazuje trende, ki so nasprotnim tistimi, ki jih je mogoče zaznati v gospodarsko najbolj razvitih družbah EU.

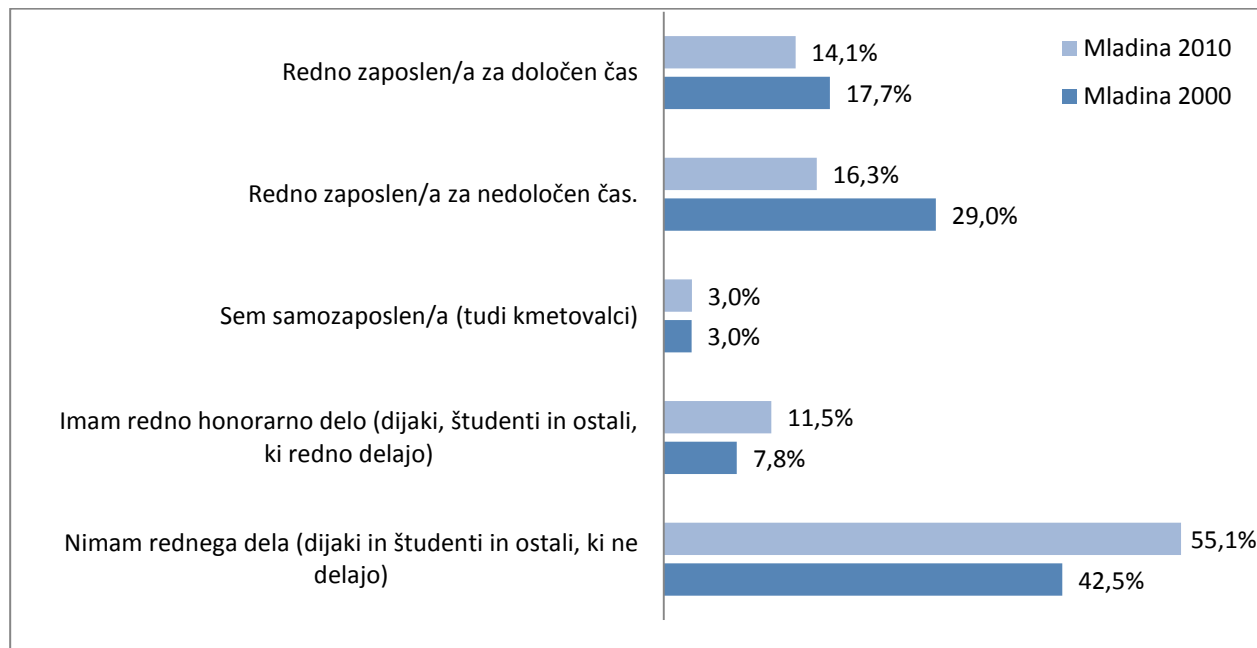
Na nove razmere na trgu dela kažejo tudi podatki, ki so bili pridobljeni v okviru pričujoče študije. Primerjava stanja v letih 2000 in 2010 glede prevladujoče delovne aktivnosti mladih v Sloveniji (graf spodaj) namreč pokaže, da se je med mladimi v Sloveniji v zadnjih desetih letih močno zmanjšal delež zaposlenih, povečal pa delež vključenih v (predvsem terciarno) izobraževanje.

Graf 32: Prevladujoča delovna aktivnost mladih (15-29), Mladina 2000, Mladina 2010.



Razlike so še večje, če se omejimo na starostno skupino 25-29, ki je posebej zanimiva z vidika realizacije prehoda v svet dela. Delež polno zaposlenih se je v tej skupini zmanjšal iz 74,5 % na 57 %, medtem ko se je delež rednih študentov povečal iz 3,7 na 14%, delež brezposelnih pa iz 7 % na 11,2 %. Povsem jasno se torej kaže trend podaljševanja in zaostrovanja pogojev prehoda iz sistema izobraževanja v stanje redne zaposlitve.

Graf 33: Osnovni zaposlitveni status mladih (15-29), Mladina 2000, Mladina 2010.



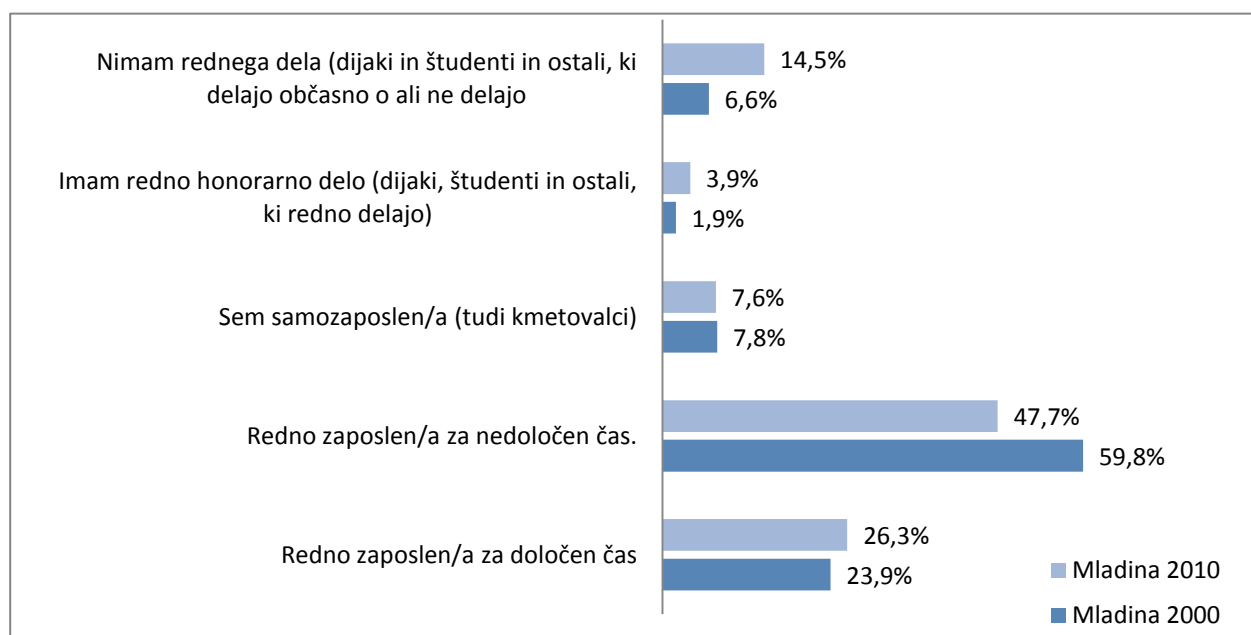
Enako zgodbo potrjujejo premiki razmerij v okviru osnovnega zaposlitvenega statusa.

Delež zaposlenih za nedoločen čas se je v obdobju 2000-2010 skoraj prepolovil, izrazito pa se je povečal delež mladih brez, ali z manj stalnimi oblikami dela.

Enake trende opazimo, če se omejimo na starostno skupino 25-29 let. Delež redno zaposlenih za nedoločen čas je upadel iz 52,4 % na 32,8 %, medtem ko je delež vključenih v honorarno delo rahlo narasel (iz 6,8% na 8,6%). Pri tem je posebej zanimiv podatek, da se je delež mladih, ki so brez rednega dela v tej skupini povečal iz 12,1 % na 25,7 %. Razlika nastaja predvsem zaradi večjega deleža vprašanih, ki je v tej starosti še vedno vključena v terciarno izobraževanje, v manjšem obsegu pa tudi zaradi višje stopnje brezposelnosti.

Z vidika uspešnosti prehoda k redni zaposlitvi je še najbolj zanimiva analiza najstarejše skupine anketirancev.

Graf 34: Osnovni zaposlitveni status med starimi 29 let, Mladina 2000 in Mladina 2010.



V 29 letu starosti je leta 2000 redno zaposlitev za nedoločen čas imelo približno 60 %, leta 2010 pa le še 48 % mladih.

Na drugi strani se je nekoliko povečal delež zaposlenih honorarno ali za določen čas, predvsem pa se je bistveno povečal delež tistih, ki ne delajo (iz 6,6 % na 14,5 %). Med njimi v letu 2010 izrazito (s 65 %) prevladujejo brezposelni. Ostali so (še vedno) vključeni v izobraževanje.

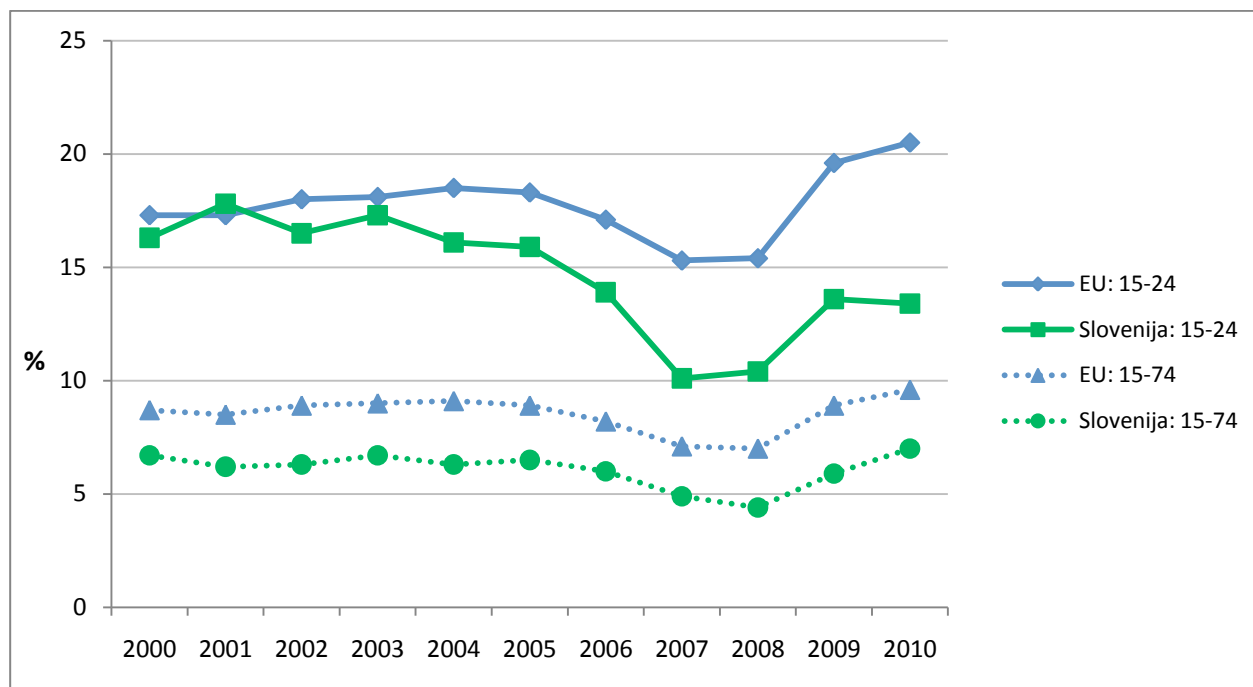
Pogled na prevladujočo aktivnost med 29-letniki razkrije še en pomemben vidik: delež brezposelnih se je v tej skupini povečal iz 3,5 % na 9,8 %. To povečanje lahko sicer vsaj deloma pripišemo gospodarski krizi zadnjih let. Vendar je za bolj veljavne sklepe potrebna podrobnejša analiza brezposelnosti mladih.

4.2 BREZPOSELNOST MLADIH

Sorazmerno slabši položaj mladih glede brezposelnosti se je kot sistematičen vzorec v zahodnih državah začel pojavljati po recesiji zgodnjih 1980-tih let v ZDA in zahodni Evropi, in sicer kot izraz splošnega pomanjkanja delovnih mest, ki se je, povsem logično, najbolj odrazilo med mladimi kot

novimi iskalci dela. Mladi so tako postali nosilci sorazmerno največjega dela bremena splošne brezposelnosti (Furlong in Cartmel, 2007: 36-37).

Graf 35: Stopnje brezposelnosti starostnih skupin 15-24 in 15+, EU27 in Slovenija, 2000-2010.



Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Zgornji grafikon za aktualne slovenske razmere ponuja vsaj štiri ključne ugotovitve:

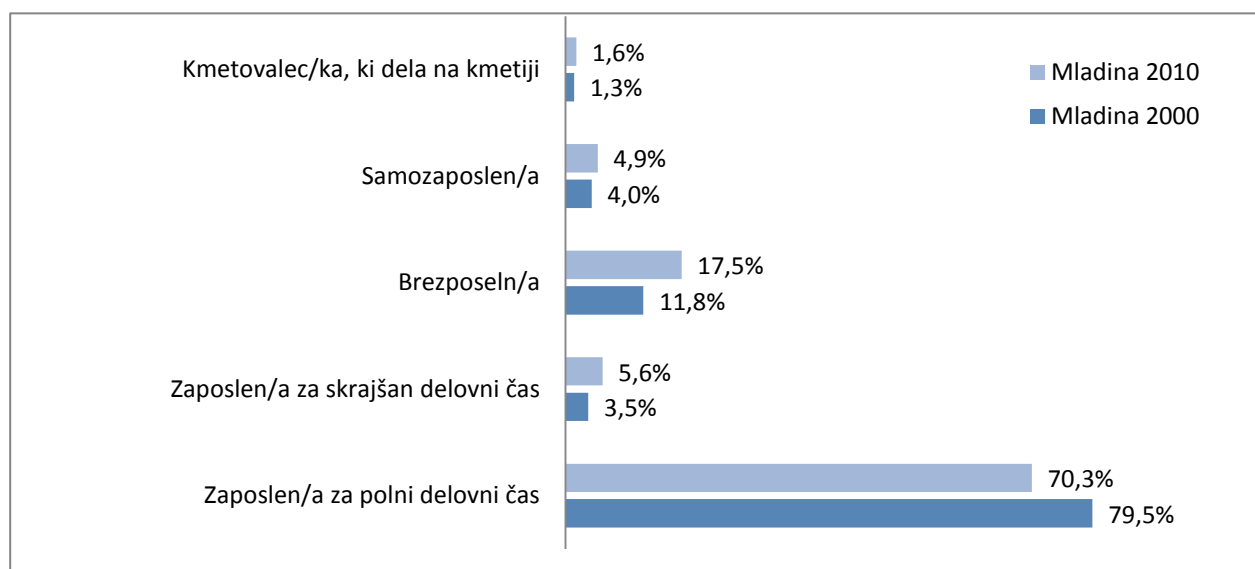
- Brezposelnost mladih je (v Sloveniji in EU) občutno višja v primerjavi s celotnim aktivnim prebivalstvom. Tudi za Slovenijo je torej značilen že omenjeni širši vzorec sorazmerno slabšega položaja mladih na trgu delovne sile. Furlong in Cartmel ocenjujeta da so stopnje brezposelnosti mladih v razvitih državah v povprečju dva do trikrat višje v primerjavi s stopnjami brezposelnosti odraslih. (Furlong in Cartmel, 2007: 37).
- Razlika v stopnjah brezposelnosti med mladimi in celotnim aktivnim prebivalstvom se tendenčno zmanjšuje. Če je bila leta 2000 razlika med obema skupinama 9,6 odstotnih toč, je v drugem četrtletju leta 2010 znašala le še 6,4 odstotne točke.
- Slovenska mladina je v primerjavi s povprečjem EU 27 v ugodnejšem položaju. Če je bila leta 2001 brezposelnost mladih v Sloveniji celo nekoliko nad povprečjem EU 27, se je poslej tendenčno zniževala in v drugem četrtletju leta 2010 (po občutnem povečanju v recesiji leta 2009) znašala 13,4%. Povprečje za EU 27 se je medtem povzpelo na visokih 20,5 %.

- Nedavna gospodarska kriza je (v Sloveniji in EU) sorazmerno močnejše prizadela mlade. To je skladno z ugotovitvami raziskovalcev, da je brezposelnost mladih praviloma bistveno bolj občutljiva na gospodarska nihanja. V času recesije se v primerjavi s splošno brezposelnostjo povečuje občutno hitreje, v času okrevanja pa se bistveno hitreje zmanjšuje (Makeham 1980; O'Higgins 2001).

Pri tem je pomembno opozoriti na vpliv metode definiranja brezposelnih. Anketa o delovni sili, na kateri temeljijo zgoraj navedeni podatki, kot brezposelno definira »osebo, ki v zadnjem tednu (od ponedeljka do nedelje) pred anketiranjem ni niti eno uro delala za plačilo (denarno ali nedenarno), dobiček ali družinsko blaginjo, vendar v zadnjih štirih tednih aktivno išče delo in ga je v dveh tednih tudi pripravljena sprejeti. Med brezposelne osebe spadajo tudi tiste osebe, ki so že našle delo in ga bodo začele opravljati po anketiranju«²².

Takšna definicija je že na prvi pogled v precejšnjem nasprotju z zdravorazumskim dojemanjem brezposelnosti. Naši anketni podatki nam omogočajo prikazati stopnje brezposelnosti mladih po metodi, ki izhaja iz samo-percepcije posameznika. Analizo smo, skladno z uveljavljenim pristopom, omejili samo na aktivno prebivalstvo, torej zaposlene, samozaposlene in brezposelne, pri čemer kot brezposelne osebe v tej analizi nastopajo tisti posamezniki, ki sebe doživljajo kot brezposelne.

Graf 36: Zaposlenost in brezposelnost ekonomsko aktivnih mladih (15-29), Mladina 2000 in Mladina 2010.



²² <http://e-uprava.gov.si/ispo/delovnoprebivalstvo/osnovna.ispo?pageTo=/delovnoprebivalstvo/metodologija.jsp>

Tako definirana stopnja brezposelnosti kaže bistveno drugačno sliko, saj se v primerjavi s podatki EUROSTAT-a kaže ravno nasproten trend: brezposelnost (ekonomsko aktivnih) mladih se je v zadnjem desetletju občutno povečala. Če se omejimo samo na starostno skupino 15-24, so razlike še bistveno večje, saj je bilo po naši metodologiji v letu 2000 v tej skupini visokih 17,8 % mladih, leta 2010 pa kar 25 %. Od kod ta razlika?

Gre za tiste mlade, ki niso vključeni v rednem ali izrednem izobraževanju (niti niso študenti, ki pavzirajo), hkrati pa niso v rednem delovnem razmerju. Pri tem velja poudariti, da se v letu 2010 v starostni skupini 15-24 nihče izmed vprašanih, ki so opravljali redno honorarno delo, ni opredelil za brezposelnega²³. Gre skratka za mlade, ki niso nikakor vključeni niti v izobraževalni sistem, niti v kakršnokoli obliko rednega dela. Očitno je, da vedno večji del takšnih mladih ne ustreza definiciji brezposelne osebe po standardih ankete o delovni sili, razloge pa gre iskati predvsem v tem, da vedno večje število mladih opravlja priložnostna dela (v obsegu vsaj ene ure tedensko).

Vprašanje je tudi kakšno je razmerje med številom registriranih brezposelnih mladih in številom mladih, ki se počutijo kot brezposelni. Po podatkih ZRSZ (2010), se bilo septembra 2010 v Sloveniji registriranih 24.452 oseb starih do 30 let. Po naših podatkih se v starostni skupini 15-29, kot brezposelne opredeljuje 7,1% vprašanih. Upoštevajoč podatke EUROSTAT-a, da imamo leta 2010 v Sloveniji 387.493 prebivalcev starih med 15 in 29 let, lahko ocenimo, da je med njimi približno 27.512 takih, ki se počutijo brezposelne. Glede na nepopolno ujemanje starostnih razredov in projekтивно naravo podatkov, je sicer to oceno potrebno razumeti kot približno. S precejšnjo gotovostjo pa lahko trdimo, da je število mladih, ki se počutijo brezposelne za 10 do 15 % višje v primerjavi s številom registriranih brezposelnih mladih. Presežek lahko pripišemo posameznikom, ki iščejo delo preko drugih posrednikov, ne izpolnjujejo pogojev za vpis v evidenco brezposelnih oseb, ali pa se preprosto ne želijo prijaviti na ZRSZ.

V tem smislu je zgovorna ocena ene naših sogovornic:

"Veliko ljudi se ni prijavilo na zavod, ker pravijo, da jim tam težijo in da morajo pisati prošnje. Meni osebno to ni problem."

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

Vendar tudi Maja v prijavljenosti v evidenci brezposelnih oseb vidi problem:

"Vezana sem na zavod, delati pa na črno ne smem."

²³ V celotnem vzorcu sta bila takšna le dva anketiranca.

Naslednji sogovornik zgovorno priča o učinkovitosti ukrepov za zaposljivost mladih:

“Prjavu sm se na socialnu in sem juo duobu. Šou sm na nek’j izobraževanj, pisu pruošnje... pa vse vkep bolj za socialnu, ne da bi zares duobu službo.”

(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

Dani namreč opaža, da služb sicer res ni, je pa zato dela več, kot dovolj:

“Delam vse, polagam ploščice, zidam, ometavam, delam estrihe, špalete, tlakovce, kamen... skoraj vse na bajti, tudi malarijo. Dela je... ogromnu.”

Iz navedenih analiz lahko izpeljemo naslednjo ugotovitev:

Uradni statistični podatki za zadnje desetletje sicer kažejo trend zmanjševanja brezposelnosti mladih. Vendar pa se je v tem obdobju delež mladih, ki sebe dojemajo kot brezposelne občutno povečal. Upoštevajoč takšno definicijo brezposelne osebe, je stopnja brezposelnosti v starostni skupini 15-24, v letu 2000 znašala približno 18 %, v letu 2010 pa kar 25 %.

Tej ugotovitvi velja dodati, da še višje stopnje brezposelnosti med mladimi preprečujejo izrazito visoke stopnje vključenosti mladih v izobraževalni sistem. V Sloveniji je bilo po podatkih Eurostat-a v letu 2008 kar 71% populacije mladih (15-24) vključenih v formalne oblike rednega izobraževanja na sekundarni in terciarni ravni²⁴, pri čemer je povprečje EU 27 slabih 60%²⁵.

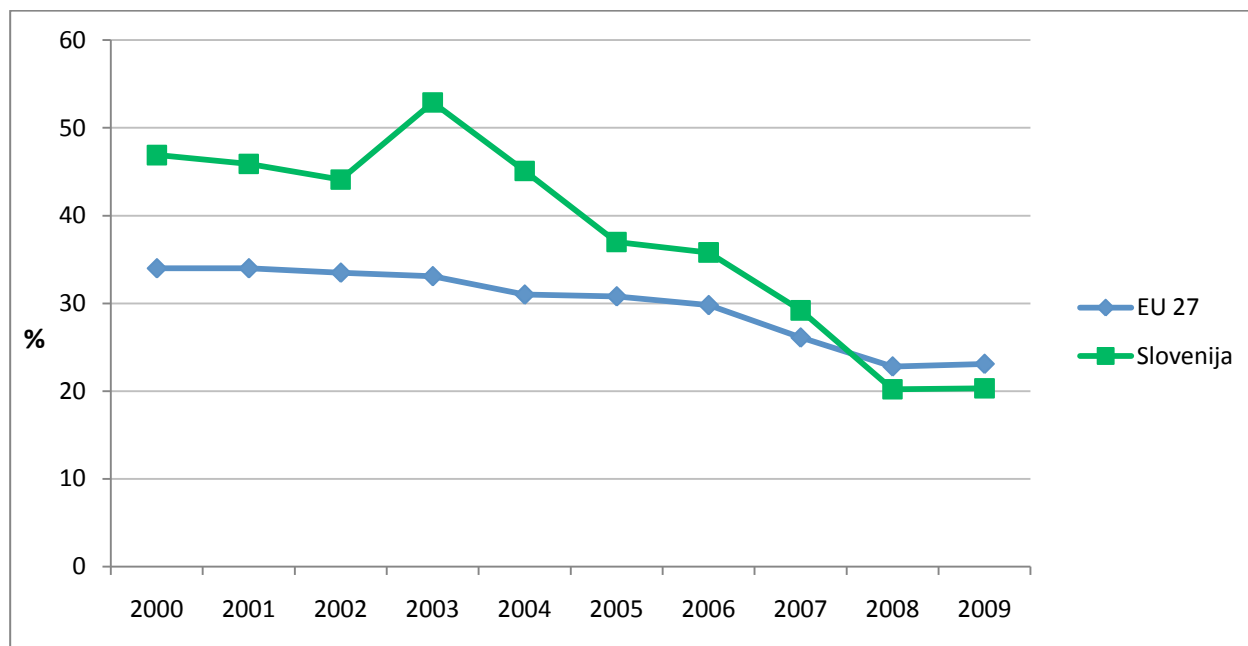
4.2.1 TRAJANJE BREZPOSELNOSTI MLADIH

Ob dejstvu, da je brezposelnost mladih sorazmerno visoka, je pomembno je poudariti, da je sorazmerno kratkotrajna. Zavod RS za zaposlovanje je na primer sporočil, da je aprila 2010 povprečna čakalna doba prijavljenih na Zavodu, pri mladih do 26. let znašala 8,1 meseca, pri vseh drugih pa 19,5 meseca (ZRSZ, 2010).

²⁴ Podatki naše ankete kažejo na nadaljevanje tega trenda, saj je letu 2010 že 74,8 % populacije 20-24 vključenih v redno izobraževanje na sekundarni ali terciarni ravni.

²⁵ Stopnja aktivnosti (delež delovno aktivnih in brezposelnih) mladih je po podatkih Eurostata v obdobju 2003-2009 sicer zrasla iz 35,5 % na 40,9 %. Vendar je treba upoštevati, da anketa o delovni sili kot delovno aktivno definira vse osebe, ki so v zadnjem tednu (od ponedeljka do nedelje) opravljale kakršnokoli delo za plačilo, dobiček ali družinsko dobrobit, ali imele status zaposlene ali samozaposlene osebe, čeprav niso delale (Kraigher, 2009). Na ta način se stopnja aktivnosti mladih povečuje tudi skozi povečevanje deleža študentov, ki opravljajo študentsko delo.

Graf 37: Delež brezposelnih mladih (15-24), ki so brezposelni 12 mesecev ali več.



Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Zgornji grafikon potrjuje na trend fleksibilizacije trga dela mladih. Mladi se torej po naših podatkih vedno bolj pogosto znajdejo v položaju brezposelnih, po drugi strani pa se je delež dolgoročno brezposelnih v zadnjem desetletju močno zmanjšal. Po zadnjih podatkih EUROSTAT-a za drugo četrtletje leta 2010, je ta delež sicer nekoliko narasel in znaša 25,2 %. (povprečje EU pa 24,2 %).

4.2.2 PRIČAKOVANI TRENDI V ZVEZI Z BREZPOSELNOSTJO MLADIH

Z vidika napovedovanja prihodnjih trendov na področju brezposelnosti mladih igra pomembno vlogo dejstvo, da bodo mladi v prihodnosti predstavljali vedno manjši delež aktivnega prebivalstva. V Sloveniji je v obdobju 2000-2009 delež mladih (15-29) med vsemi aktivnimi prebivalci po podatkih EUROSTAT-a upadel iz 24,6% na 21,8%. Mladi torej postajajo vse bolj redki človeški vir, glede na napovedane demografske trende (upad števila mladih za približno 20% v naslednjem desetletju) pa lahko pričakujemo, da se bo ta učinek v bližnji prihodnosti še stopnjeval.

Po nekaterih ocenah lahko izrazit primanjkljaj delovne sile v Sloveniji pričakujemo že okoli leta 2015 (Kraigher, 1995: 53-57). Martina Trbanc na tej osnovi predvideva postopno zniževanje stopenj mladinske brezposelnosti in izboljššan odnos delodajalcev do zaposlovanja mladih, pri čemer opozarja na grozeča strukturna neskladja na trgu delovne sile. Pričakujemo namreč lahko, da bo

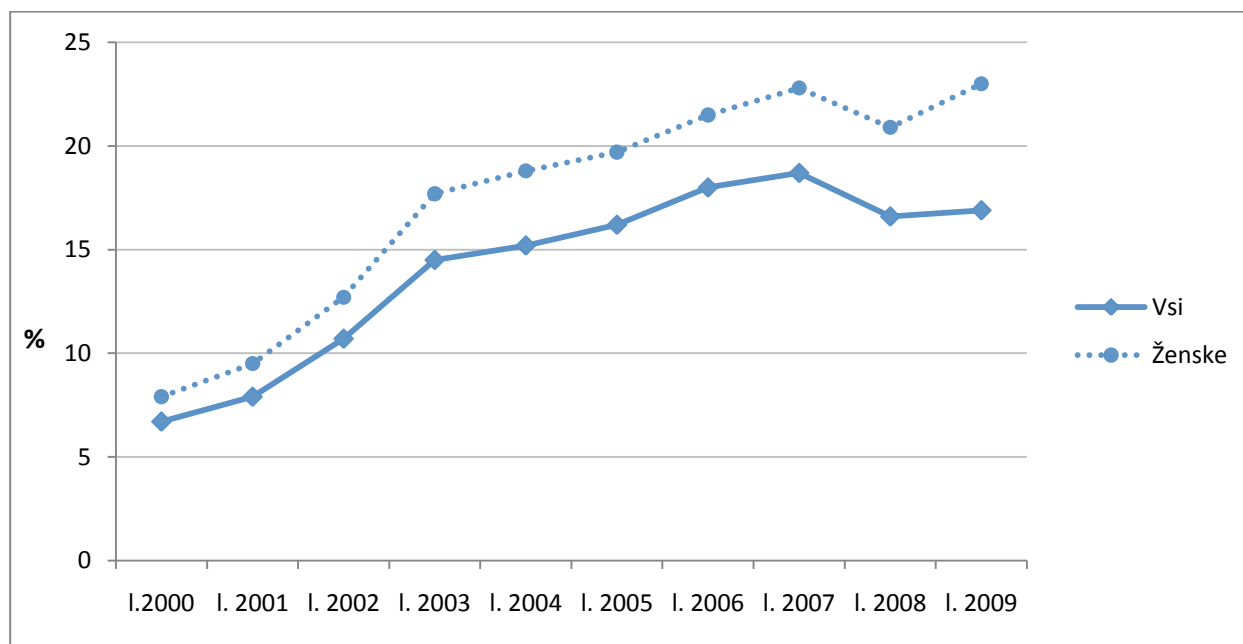
kljub splošnemu pomanjkanju delovne sile ostala brezposelnost nekaterih skupin mladih še vedno sorazmerno visoka (Trbanc, 2005).

Glede na demografske trende lahko v prihodnosti lahko pričakujemo tendenčno upadanje stopenj brezposelnosti mladih, pri čemer bodo nekateri segmenti iskalcev zaposlitve še vedno v izrazito neugodnem položaju.

4.2.3 BREZPOSELNOST DIPLOMANTOV IN (ŠE POSEBEJ) DIPLOMANTK

Vedno bolj pereče postaja vprašanje brezposelnosti diplomantov na terciarni ravni. Čeprav za večino evropskih držav še vedno velja, da tveganje brezposelnosti upada z doseženo ravno izobrazbe, se vrednost diplome kot zagotovila za varen vstop v trg dela, naglo zmanjšuje (EU Youth Report, 2009: 30). To potrjujejo tudi podatki za Slovenijo.

Graf 38: Delež brezposelnih diplomantov²⁶ med vsemi brezposelnimi v starostni skupini 25-30 let, Slovenija, 2000-2009.



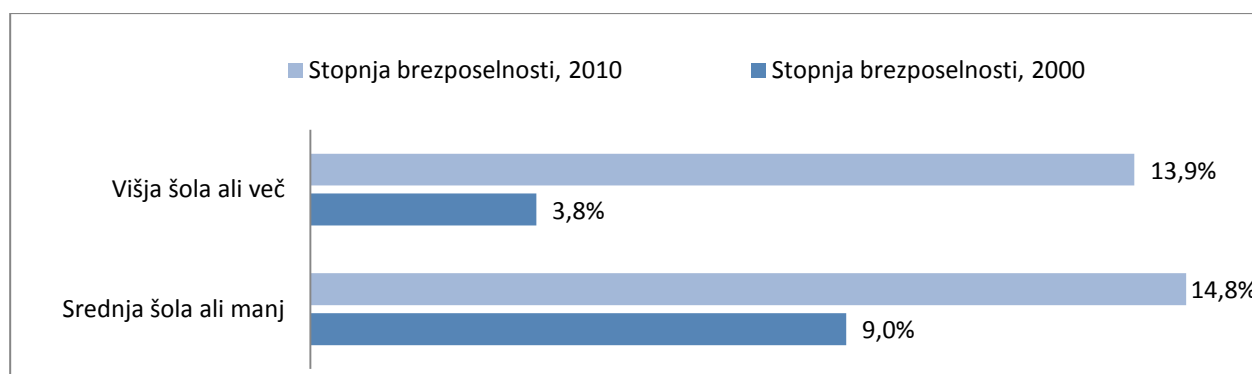
Vir: ZRSZ, Letna poročila, 2000-2009.

²⁶ V to skupino so vključeni tisti, ki so uspešno končali: visoko strokovno izobraževanje, univerzitetno dodiplomsko izobraževanje ali univerzitetno podiplomsko izobraževanje (magisterij).

Med brezposelnimi mladimi v starostni skupini med 25 in 30 let v obdobju 2000-2009 izrazito narašča delež brezposelnih s končano VII. Stopnjo izobrazbe. Pogled na absolutne številke razkrije, da se je število brezposelnih diplomantov v obdobju 2000-2009 povečalo za vrtočlavih 240 odstotkov, pri čemer je bilo povečanje še posebej drastično za žensko populacijo (278 %).

Podobno sliko ponujajo podatki iz zadnjih dveh raziskav mladine. Za začetek smo se omejili na starostno skupino 25-29 let in izračunali stopnje brezposelnosti glede na doseženo stopnjo izobrazbe. Pri tem smo zaradi preglednosti združili stopnje izobrazbe v dva razreda (srednja šola ali manj ter višja šola ali več), brezposelno osebo pa definirali kot tisto osebo, ki sebe opredeljuje kot brezposelno. V naslednjem grafikonu so predstavljeni deleži takšnih oseb med vsemi kategorijami mladih, ki jih lahko uvrstimo v kategorijo aktivnega prebivalstva.

Graf 39: Stopnje brezposelnosti ekonomsko aktivnih mladih (25-29), glede na najvišjo doseženo izobrazbo, Mladina 2000 in Mladina 2010.



Iz grafikona je jasno razvidno, da se je v desetletnem obdobju stopnja brezposelnosti občutno povečala v obeh kategorijah vprašanih. Vendar pa je bilo povečanje v skupini z doseženo terciarno stopnjo izobrazbe bistveno večje.

Če je leta 2000 dosežena terciarna stopnja izobrazbe za več kot dvakrat zmanjšala verjetnost, da se mladostnik znajde v položaju brezposelnosti, je ta prednost do leta 2010 skoraj v celoti skopnela.

Razlog temu je v izjemnem povečanju stopnje brezposelnosti anketirancev z doseženo terciarno stopnjo izobrazbe, ki je zrasla iz 3,8 % na 13,9 %. Tudi naši podatki (poleg že navedenih podatkov ZRSZ) potrjujejo, da je situacija v tej zvezi še posebej kritična za ženske. Stopnja brezposelnosti

diplomantk se je po naših izračunih v zadnjem desetletju povečala iz 4,3 % na 17,8 % (moških pa (le) iz 2,8 % na 7,5 %).

Ena izmed naših sogovornic, ki je diplomirala na dveh visokošolskih študijskih programih, po dolgotrajnem neuspešnem intenzivnem pošiljanju vlog za zaposlitev razmišlja takole:

Mama mi je vedno govorila, uči se da ne boš čistilka. Zdaj pa vidim, da bi bilo mogoče boljše, če bi bila čistilka.

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

Bistveno težji položaj mladih diplomantk na trgu dela ni presenečenje. Zanj obstajajo vsaj trije tehtni razlogi:

- V izobrazbeni strukturi žensk bistveno bolj prevladuje terciarna raven izobrazbe. Po podatkih EUROSTAT-a je v letu 2009 delež vsaj visokošolsko izobraženih žensk v starostni skupini 25-34 kar 39,5%, kar je skoraj dvakratnik deleža takšnih moških (21,9%), in tudi bistveno več v primerjavi z EU (36% žensk s terciarno stopnjo izobrazbe). Glede na podatke o vključenosti žensk v terciarno izobraževanje²⁷, lahko z gotovostjo pričakujemo, da se bo v naslednjih takšno stanje nadaljevalo.
- Diplomantke so izrazito skoncentrirane na širšem področjih izobraževanja, zdravstva in sociale, družboslovja in humanistike²⁸, kjer je stanje glede zaposljivosti že dlje časa najbolj problematično.
- Raziskave kažejo, da so delodajalci, predvsem zaradi višje odsotnosti z dela zaradi rojevanja in skrbi za otroke, bolj naklonjeni zaposlovanju moških (prim. Mrčela in Černigoj Sadar, 2006).

Naraščajoča brezposelnost mladih diplomantov in diplomantk je neposredna posledica trendov, kjer po eni strani izjemno hitro narašča število diplomantov²⁹, po drugi strani pa povpraševanje po visoko kvalificirani delovni sili stagnira. Po podatkih, ki jih v svoji raziskavi navajajo raziskovalci iz Zveze

²⁷ Po podatkih EUROSTAT-a je bil leta 2008 delež žensk med študenti v Sloveniji 58,1% (povprečje EU 27 pa je znašalo 55,3%).

²⁸ Po podatkih EUROSTAT-a je bil leta 2008 delež žensk med diplomanti na področju družboslovja, poslovnih ved in prava 71,1%, na področju humanistike in umetnosti 69,3%, na področju izobraževanja za pedagoško delo pa 85,7%.

²⁹ Po podatkih EUROSTAT-a, se je v Sloveniji delež diplomantov med osebami starimi od 20 do 29 let v obdobju 2000 do 2008 povečal iz 25,2% na 36%.

svobodnih sindikatov Slovenije, je med letoma 2007 in 2009 diplomiralo dobrih 52.000 ljudi, vsako leto pa je po ocenah raziskovalcev za diplomante razpoložljivih približno 8.000 delovnih mest (ZSSS,2010: 16). Letno v Sloveniji torej izobraževalni sistem pridela dobrih 9.000 presežnih delavcev s terciarno stopnjo izobrazbe. Povedano drugače: Slovenski trg dela je letno sposoben (na stopnji izobrazbe ustrezno delovno mesto) absorbirati manj kot polovico letne generacije diplomantov.

Pri tem se je treba zavedati, da se letni presežki (nad)izobražene delovne sile kopičijo, na osnovi česar lahko tudi v prihodnje pričakujemo izrazito stopnjevanje problema brezposelnosti diplomantov v Sloveniji. Temu v prid govori tudi dejstvo, da je pomemben delež mladih težavo nezaposlenosti reševal z nadaljnjim izobraževanjem³⁰, kar pomeni, da se bodo v prihodnje tudi ti mladi vračali na trg dela.

Brez večjega tveganja lahko torej sklenemo naslednje:

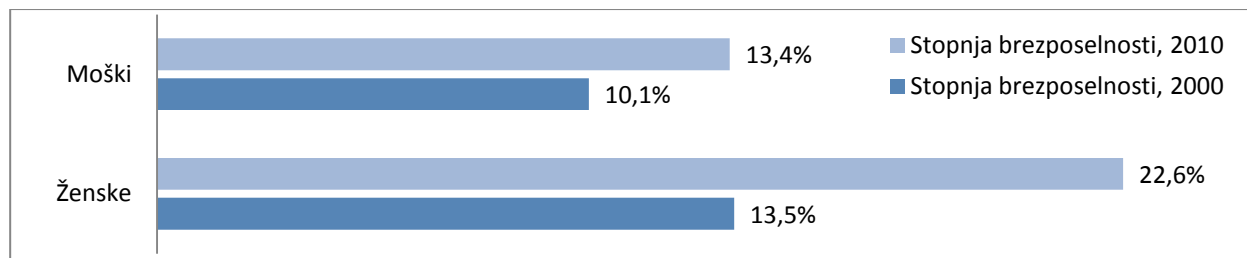
Mladinska politika se bo v prihodnje zagotovo soočala s sorazmerno velikim in rastočim večjim številom diplomantov in (predvsem) diplomantk, ki ne bodo našli svoji izobrazbi ustrezne zaposlitve.

³⁰ Po podatkih SURS in lastnih izračunih se je število podiplomskih študentov v Sloveniji od v obdobju 2000-2009 povečalo za vrtočlavih 305% in v letu 2009 znašalo že skoraj 16.000 študentov.

4.2.4 BREZPOSELNOST BISTVENO BOLJ GROZI MLADIM ŽENSKAM

Pri tem slabši položaj žensk glede zaposlovanja ni omejen zgolj na najbolj izobražene.

Graf 40: Stopnje brezposelnosti ekonomsko aktivnih mladih (15-29), glede na spol, Mladina 2000 in Mladina 2010.



Iz grafikona jasno izhaja, da je (1) brezposelnost je v primerjavi z mladimi moškimi bistveno bolj pogosta med mladimi ženskami, ter da se je zadnjem desetletju bistveno bolj povečala prav v okvirih ženske populacije mladih, s čimer so se razlike v položaju na trgu dela med spoloma močno povečale.

V starostni skupini med 25 in 29 let je po anketnih podatkih raziskave Mladina 2010 stopnja brezposelnosti za ženske za več kot dvakrat presegala stopnjo brezposelnosti med enako starimi moškimi.

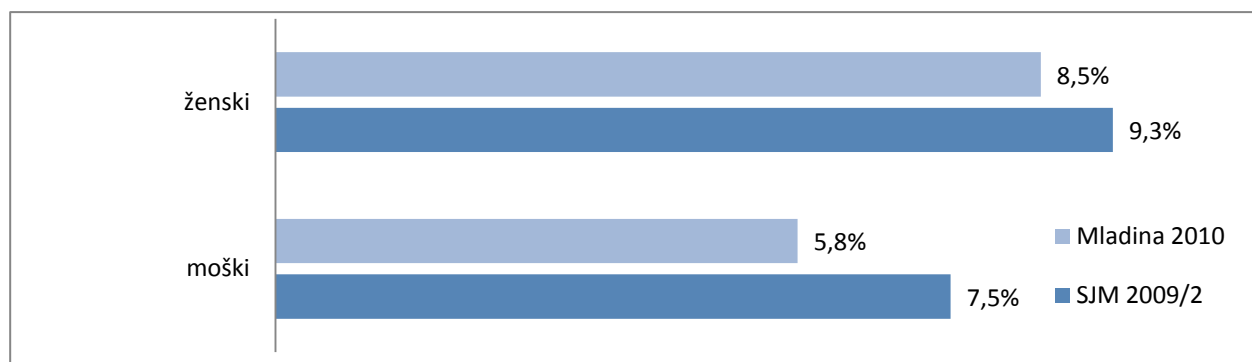
Velja poudariti, da uradni podatki tako ostrih razlik med spoloma ne kažejo. Po podatkih ZRSZ je bil v starostni skupini 25-30 delež žensk med vsemi brezposelnimi v letu 2010 približno enak deležu iz leta 2000 (okoli 55 %). Po podatkih EUROSTAT-a, je bila stopnja brezposelnosti za ženske v starostni skupini 15-24 v Sloveniji celo nekoliko nižja (13,4 %), kot za moške (13,8 %).

Ugotovljene razlike torej nastajajo prav v okviru posameznikov, ki sebe doživljajo kot brezposelne, čeprav jim uradna statistika ta status odreka. Med njimi je očitno bistveno več žensk, njihov delež pa je izrazito narasel prav v zadnjem desetletju. Glede na že omenjeno definicijo brezposelnih oseb po anketi delovne sile, lahko sklepamo, da gre predvsem za mlade ženske, ki niso vključene v redne oblike zaposlovanja ali izobraževanja, hkrati pa opravljajo neko obliko dela za (denarno ali nedenarno) plačilo. Trg dela mladim ženskam ponuja različna priložnostne, občasne, pa tudi

sorazmerno redne oblike dela, predvsem na področju gostinstva (predvsem strežbe) ter promocijskih in podobnih dejavnosti. Čeprav nimamo konkretnih podatkov se zdi za razlago ugotovljenih odstopanj dokaj verjetna teza, da mnoge mlade ženske opravljajo takšna in podobna dela, verjetno v veliki meri tudi v okviru t.i. sive ekonomije. Opravljanje takšnih del mlade ženske postavlja onkraj kriterijev, ki jih uradna statistika (bodisi anketna, bodisi evidenca brezposelnih oseb ZRSZ) postavlja za brezposelne osebe.

Glede na precejšnja odstopanja naših rezultatov od uradnih statistik, velja opraviti še dodaten preizkus njihove zanesljivosti, ki ga omogočajo podatki zadnje dostopne raziskave Slovenskega javnega mnenja iz leta 2009.

Graf 41: Deleži brezposelnih med vsemi mladimi (15-29), glede na spol, SJM 2009/2 in Mladina 2010.



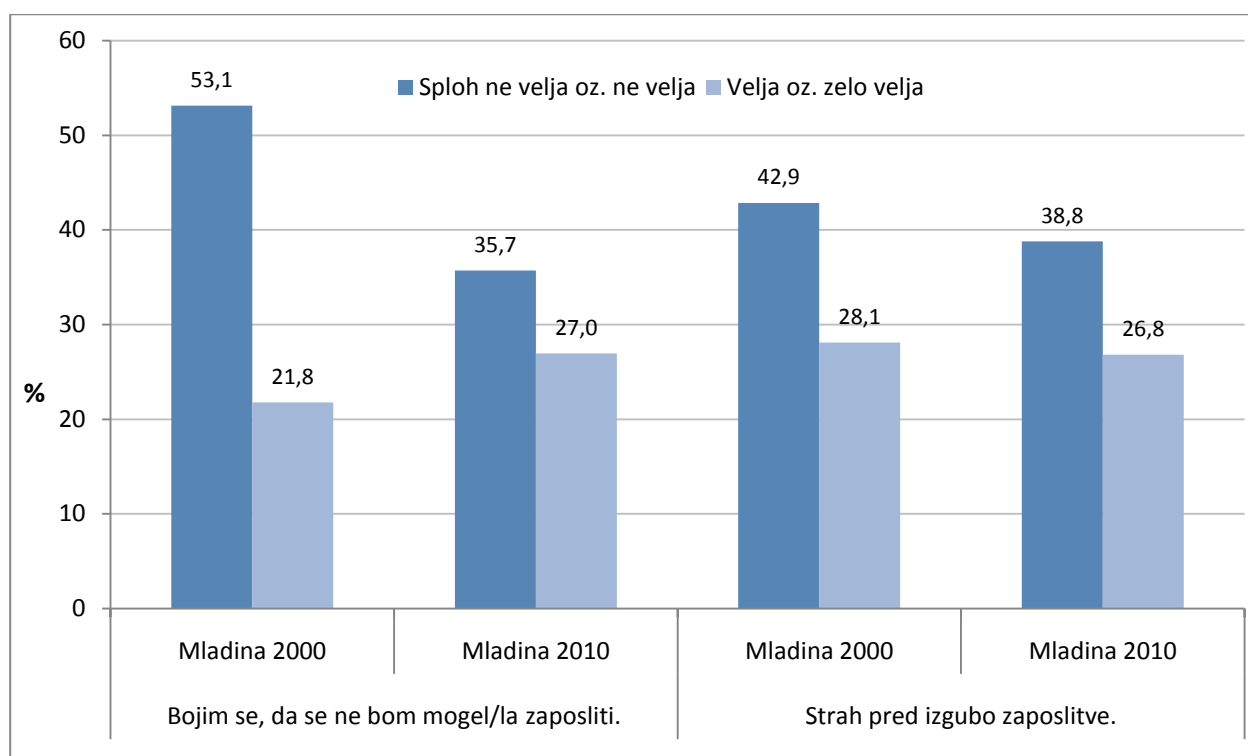
Razmerja med deležem brezposelnih moških in žensk so v obeh raziskavah skoraj identična. Po podatkih iz naše raziskave so deleži brezposelnih med vsemi vprašanymi³¹ sicer nekoliko nižji, kar lahko pripišemo rahlemu upadu brezposelnosti mladih v obdobju 2009-2010. Lahko torej sklenemo, da so v tem poglavju ugotovljene stopnje brezposelnosti, utemeljene na samo-percepciji posameznikov, dokaj zanesljive.

³¹ Velja opozoriti, da v tem primeru ne govorimo o stopnji brezposelnosti, ki se izračuna kot delež brezposelnih samo v okviru ekonomsko aktivnih prebivalcev.

4.2.5 STALIŠČA MLADIH V ZVEZI Z BREZPOSELNOSTJO

Delež mladih (15-29), ki se bojijo³², da se ne bodo mogli zaposliti, se je glede na podatke obeh zadnjih nacionalnih raziskav slovenske mladine, v zadnjem desetletju povišal iz 21,8 % na 27 %.

Graf 42: Mladi in odnos do prihodnosti (zaposlitev, izguba zaposlitve, strah pred neuspehom), Mladina 2000 in Mladina 2010 (15-29 let).



Glede na občutno povečanje tveganja brezposelnosti, takšen trend seveda ni nobeno presenečenje, nekoliko presenetljivo je morda dejstvo, da je sebi pripisalo strah pred izgubo službe (če jo imajo oz. ko/če jo bodo imeli) v letih 2000 in 2010 približno enako število vprašanih (okoli 27%³³). Glede na opisano stanje na trgu dela ni presenetljivo, da je strah glede pridobitve zaposlitve bistveno bolj značilen za ženske (33,5 %) kot za moške (20,8 %), podobno pa velja tudi za strah pred izgubo službe, ki je prisoten pri 30,2 % žensk in 23,5 % moških.

Pri tem je potrebno podčrtati, da je strah v zvezi s položajem na trgu dela značilen samo za približno četrtno mladih, in torej še zdaleč ni večinski pojav. Kljub temu pa je iz razgovorov z mladimi mogoče

³² To so tisti, ki so na petstopenjski lestvici izbrali, da zanje takšen strah velja ali zelo velja.

³³ Skoraj identične deleže dobimo, če se omejimo samo na mlade, ki so zaposleni.

razbrati, da ti stanje na trgu dela ocenjujejo za problematično in da se tudi zavedajo problemov, ki so bili predhodno nakazani (npr. problem brezposelnih diplomantov).

“Zalo slabo stanje, neproporcionalno povpraševanje po kadrih, ki so na voljo. Mladi nimajo možnosti.”

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

“Navzdol gre.... Tu ni pozitivnega mišljenja, država ne naredi nič.”

(Špela, 25 let, mlada natarica)

“Ni rožnato, nekaterih kadrov je preveč, vsi forsirajo fakultete in diplome ni pa poudarka na uporabnih poklicih. Vsak Pahor rabi kleparja, kos zaleti. Enim je to v veselje, pa se v družbi tretira kot manjvredno... mogoče pa bi kak odličnjak rad delal z lesom, pa mu tega ne omogočijo in ga stlačijo med gimnazijce.... Sam bi skoraj rajši šel na poklicno, bil bi kuhar... Pa so me stari stlačili na gimnazijo, naš pa že ne bo delal...”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

“Zaposlovanje med mladimi je slabo, služb je premalo, mladi se bomo morali bolj boriti za službe kot pa naši starši. Velika je tudi negotovost glede izobraževanja, saj ne veš kje boš delal. Delo je tudi nezanesljivo in potrebno bo več fleksibilnosti, dodatnega izobraževanja in agresivnosti. Več bo projektne dela.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

Mladi menijo, da je odgovornost za tako stanje deljena in da sta za reševanje nastale situacije pomembna individualna samoiniciativnost mladih, kot tudi aktivnejša vloga države:

“Po eni strani smo vsi odgovorni, po drugi država, po tretji strani EU... težko je opredeliti, sicer pa je po celem svetu tak, zakaj pa je do tega prišlo pa noben ne ve.”

(Špela, 25 let, mlada natarica)

“Vsak je po svoje odgovoren. Mladi se moramo pobrigati, da dobimo službo, tudi če služba ni ravno skladna s tvojo osnovno izobrazbo. Ne moreš čakati, da ti bo nekdo domov prinesel službo. Potem so tukaj svetovalci na socialni službi in da ti v resnici pomagajo najti nekaj primernega. Država pa bi morala ukiniti agencije za zaposlovanje, na primer ADECCO, ker te ti sicer iščejo službo, ti pa potem odtegnejo od plače.”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Oboje, posameznik je odgovoren za svoje reference in sposobnosti in iniciativnost, družba pa mora urediti zakonodajo in problematiko. To se mi zdi normalno, da je malo služb, saj so naši starši preveč trošili. Resursov je zmanjkalo in prišlo je obdobje pomanjkanja, ki pa se bo enkrat končalo in tudi za mlade pridejo boljši časi.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“... družba bi morala pravično upravljati s temi viri... tako ko pobirajo davke, bi lahko skrbeli za primerno zaposlovanje in delavnost ljudi.”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

“Družba nasploh je odgovorna. Država mora zagotoviti delavna mesta za tiste, ki so končali izobraževanje.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

Zaposlitvene možnosti bi bilo po njihovem mnenju mogoče izboljšati torej z večjo samoiniciativnostjo posameznikov in intervencijo države na trgu delovne sile. Mladi, ki pa so že zaposleni, pa vidijo stvar nekoliko drugače.

“Problem so davki... Znižat davke, ker bo to stimuliralo vse ostalo.”
(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

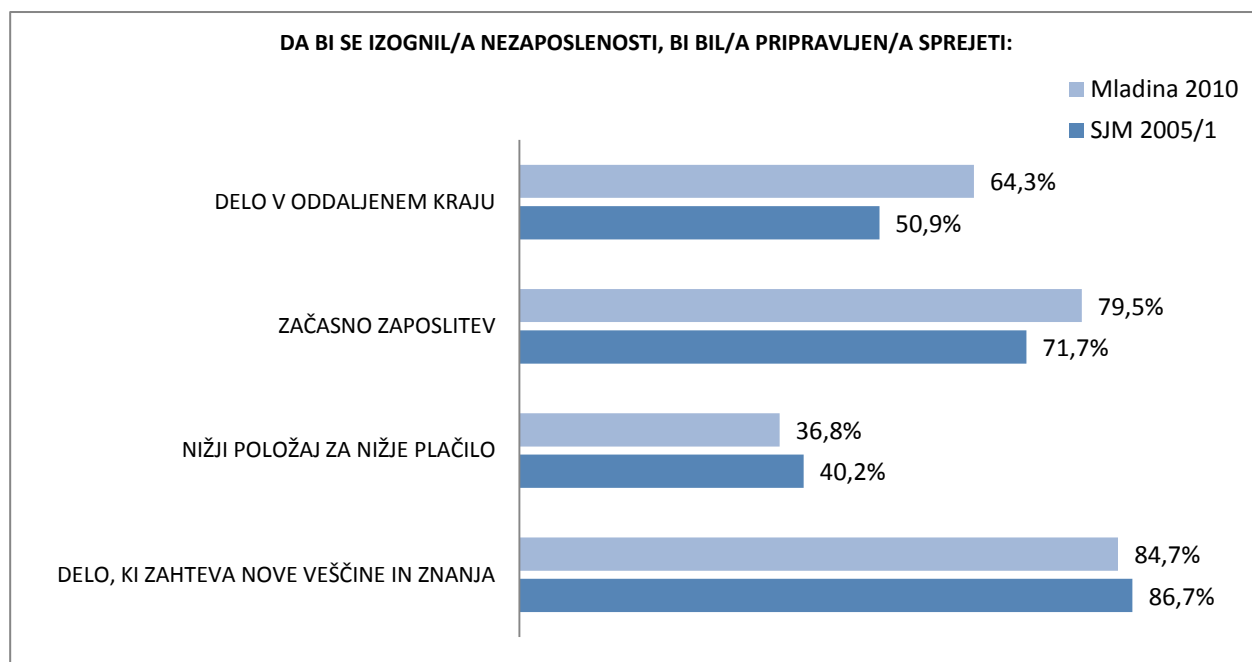
“Višje plače... dela je dovolj, denarja pa premalo. ”
(Oto, 28 let, zaposlen v mehanični delavnici, mladi oče)

Kvalitativni podatki kažejo tudi na to, da mladi načeloma ne povezujejo višje izobrazbe z boljšimi zaposlitvenimi možnostmi. Sami vidijo, bolj kot stopnjo izobrazbe, socialno mrežo kot tisto, ki igra pomembnejšo vlogo pri kandidiranju za delovno mesto. V tem momentu so torej dokaj realni, saj različne študije kažejo na velik pomen socialnih mrež v okviru trga dela. (Rees, 1966; Granovetter, 1973, 1995).

Glede lastne zaposlitve je njihova projekcija dokaj neelaborirana; mladi se z vsebino potencialne zaposlitve ne ukvarjajo preveč, saj vedo, da bo pač treba vzeti delo, ki jim bo ponujeno. Hkrati s tem pa ne izražajo prevelike zaskrbljenosti, saj menijo, da se bo nek vir dohodka za njih že našel.

Na tem mestu nas je zanimalo, kaj bi bili mladi pripravljene storiti, da se izognejo tveganju brezposelnosti. V ta namen smo uporabili inštrument strinjanja s štirimi trditvami, ki so ga uporabili v okviru mednarodne raziskave *Stališča o delu – SJM (Slovensko javno mnenje 2005/1)* (Malnar et al., 2005). V naslednjem grafikonu predstavljamo deleže tistih, ki so se (pretežno ali popolnoma) strinjali, da so pripravljene na posamezno navedeno odločitev.

Graf 43: Pripravljenost mladih (15-29) na dejanja, ki bi jim lahko zmanjšala tveganje brezposelnosti, SJM 2005/1 in Mladina 2010.



Medtem, ko se je delež pripravljenih na sprejemanje nižjega položaja in dela, ki zahteva nova znanja, nekoliko znižal, pri drugih dveh indikatorjih beležimo precejšnje povišanje.

Mladi so v primerjavi z letom 2005 za povečanje zaposlitvenih možnosti v letu 2010 bistveno bolj pripravljeni na geografsko mobilnost in občutno bolj pripravljeni sprejeti začasno zaposlitev.

Ta trend jasno kaže, da se mladi hitro prilagajajo fleksibilnemu trgu dela. Pri tem velja omeniti, da je med koncepti, ki statistično značilno korelirajo s »požrtvovalnostjo za zaposlitev«³⁴ najzanimivejša izobrazba ($r = 0,21$; $p < 0,01$). Bolj izobraženi mladi so torej bolj pripravljeni na različne prilagoditve, da bi si izboljšali zaposlitvene možnosti.

Na to pripravljenost pomembno vplivajo tudi nekatere osebnostne značilnosti, kot so socialna netolerantnost ($r = -0,21$; $p < 0,01$), usmerjenost v prihodnost ($r = 0,13$; $p < 0,01$), deviantnost ($r = -$

³⁴ Spremenljivka »požrtvovalnost za zaposlitev« je bila oblikovana na osnovi sumacije v grafikonu prikazanih štirih indikatorjev (Cronbachov koeficient interne konsistentnosti lestvice $\alpha = 0,68$).

0,20; $p < 0,01$) in permisivna socializacija ($r = - 0,17$; $p < 0,01$) in še nekatere druge. Na kratko, bolj požrtvovalni za zaposlitev mladi, ki so bolj socialno tolerantni, konformni, usmerjeni v prihodnost, in ki niso bili permisivno (ali avtoritarno) vzgojeni. Skupaj z izobrazbo so to očitno lastnosti, ki že same po sebi povečujejo verjetnost uspeha na trgu dela.

4.3 ŠTUDENSKO DELO

Strukturna neravnovesja na trgu delovne sile se vedno bolj – še posebej, kar zadeva mlade – rešujejo s fleksibilizacijo delovne sile. Ta tendenca je sestavni del ekonomske doktrine, oblikovane v okviru že omenjene gospodarske krize v začetku 1980tih, ki je po oceni raziskovalcev, kot sta Furlong in Cartmel (2007: 36), odločilno zaznamovala današnji zaposlitveni položaj mladih v Evropi. Nova ekonomska doktrina se je usmerila predvsem na zniževanje stroškov delovne sile, na povečevanje njene usposobljenosti, in še posebej njene fleksibilnosti.

V Sloveniji se je ta tendenca morda najbolj izrazito pojavila na področju študentskega dela. Z vidika delodajalcev je študentsko delo razumljivo ugodna rešitev. Zagotavlja namreč poceni in izrazito fleksibilno delovno silo, ki je poleg tega nadpovprečno energična in tudi sorazmerno dobro izobražena. Po drugi strani študentom ponuja možnost dodatnega zaslužka in v nekaterih primerih tudi pridobivanja delovnih izkušenj in ustvarjanje socialnih mrež, ki so pomembne za nadaljnjo poklicno pot.

Po podatkih raziskave Eurostudent SI 2007, se je leta 2007 v Sloveniji študentskega dela posluževalo 65 % študentske populacije, pri čemer je 57 % študentov opravljalo v povprečju več kot 5 ur takšnega dela na teden. Delež dohodka iz dela v celotnem dohodku študentov, ki delajo je v letu 2007 po oceni raziskovalcev znašal 43 %. Po analizah Šušteršiča in sodelavcev (2010) so skupni prihodki iz študentskega dela dosegli vrh leta 2004. Leta 2008 so bili v primerjavi z letom 2004 za 12% nižji, v letu 2009 pa so upadli še za nadaljnjih 8% in skupaj znašali okoli 314 mio €.

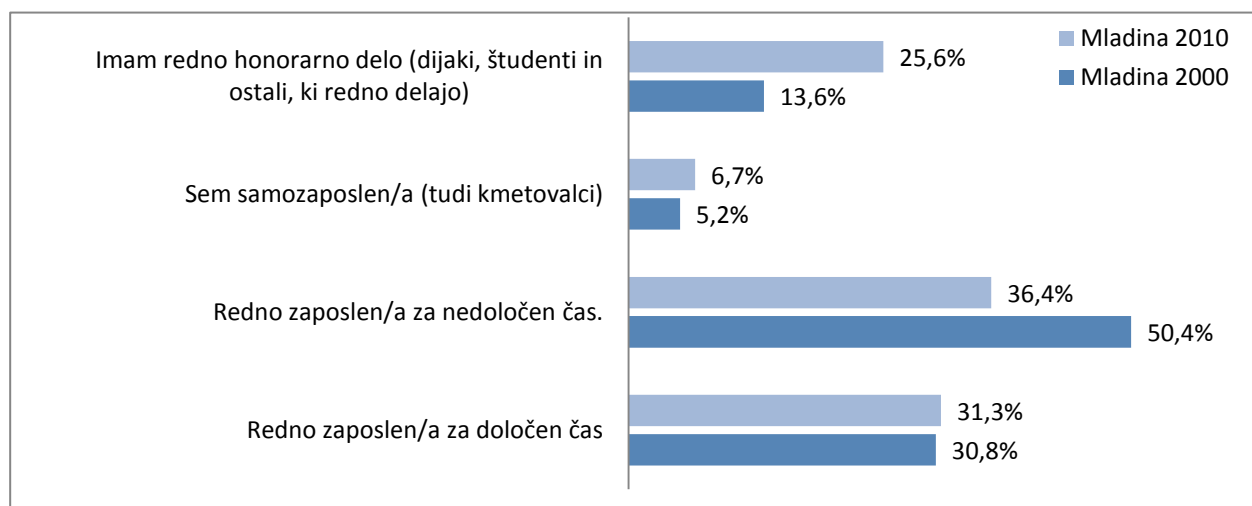
V naši raziskavi smo ponovili vprašanje iz raziskave Mladina 2000, ki respondentu sprašuje, ali se preživlja tudi z *dohodki iz občasnega dela, dela prek študentskega servisa, dohodka od nudenja inštrukcij, itd.* V okviru populacije rednih študentov je leta 2000 pritrdilno odgovorilo 78,3 %, leta 2010 pa kar 84,1 % vprašanih. V teh deležih so sicer poleg študentskega dela vključene tudi druge oblike občasnega dela, zato so ti nekoliko višji v primerjavi s podatki raziskave Eurostudent (2007).

Ne glede na to pa ti podatki dokaj zanesljivo kažejo, da se je delež študentov, ki se poslužujejo študentskega dela, v zadnjem desetletju občutno povečal.

4.4 ZADOVOLJSTVO Z DELOM MED MLADIMI Z REDNIM DELOM

V nadaljevanju na kratko obravnavamo tiste mlade, ki opravljajo kakršno koli obliko rednega dela (vključno s honorarnim delom). Za začetek pogledjmo, kako se je spremenila njihova struktura glede na osnovni zaposlitveni status.

Graf 44: Osnovni zaposlitveni status mladih (15-29), ki opravljajo redno delo, Mladina 2000 in Mladina 2010.

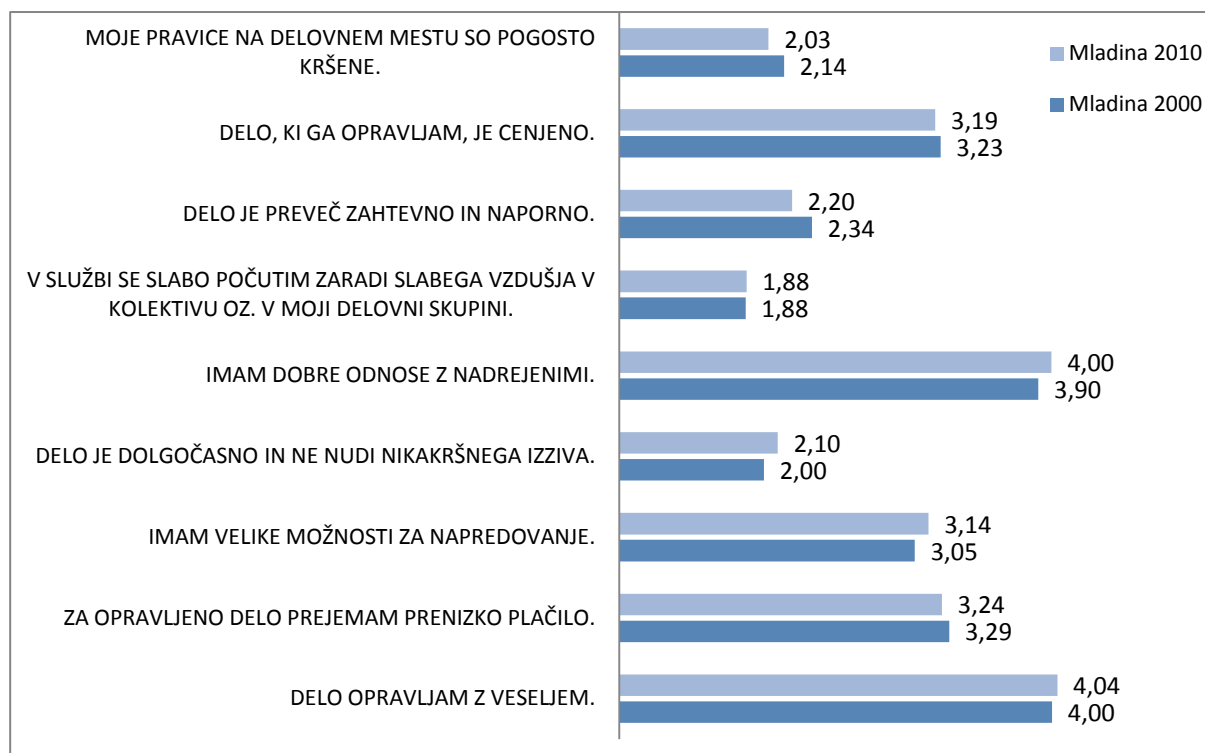


V zadnjem desetletju je v prikazani strukturi prišlo do precejšnjih premikov, ki ponovno potrjujejo izrazit trend fleksibilizacije trga dela za mlade.

Delež mladih, ki delajo honorarno v zadnjem desetletju skoraj podvojil in v letu 2010 znaša dobro četrtnino vseh, ki redno delajo. Pri tem se je občutno zmanjšal delež redno zaposlenih za nedoločen čas.

V nadaljevanju smo vse, ki redno delajo povprašali, kako so s svojim delom zadovoljni.

Graf 45: Povprečne vrednosti strinjanja s trditvami glede zadovoljstva z opravljanim rednim delom, Mladina 2000 in Mladina 2010.

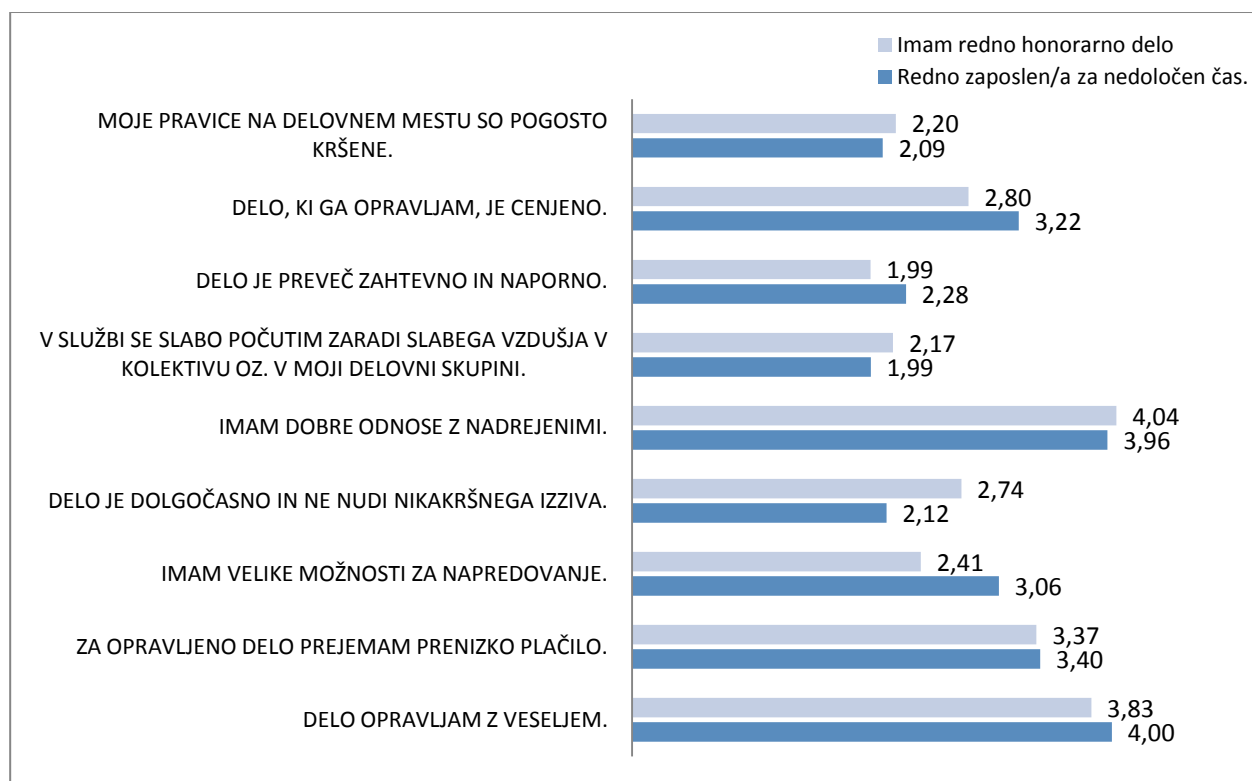


Opomba: 1 = sploh ne velja, 5 = zelo velja

Zgornji grafikon kaže, da se v zadnjem desetletju glede zadovoljstva z delom niso zgodile opaznejše spremembe. Zanimivo je, da so rahle spremembe, ki obstajajo, pretežno spremembe v smeri višje stopnje zadovoljstva z delom.

Vendar pa je, preden oblikujemo končno mnenje, glede na porast deleža mladih, ki opravljajo redno honorarno delo, smiselno preveriti, kako je z njihovim zadovoljstvom.

Graf 46: Primerjava zadovoljstva z opravljanim rednim delom med redno zaposlenimi za nedoločen čas in tistimi z rednim honorarnim delom, Mladina 2010.



Opomba: 1 = sploh ne velja, 5 = zelo velja

Razlike med skupinama so več kot očitne in konsistentne.

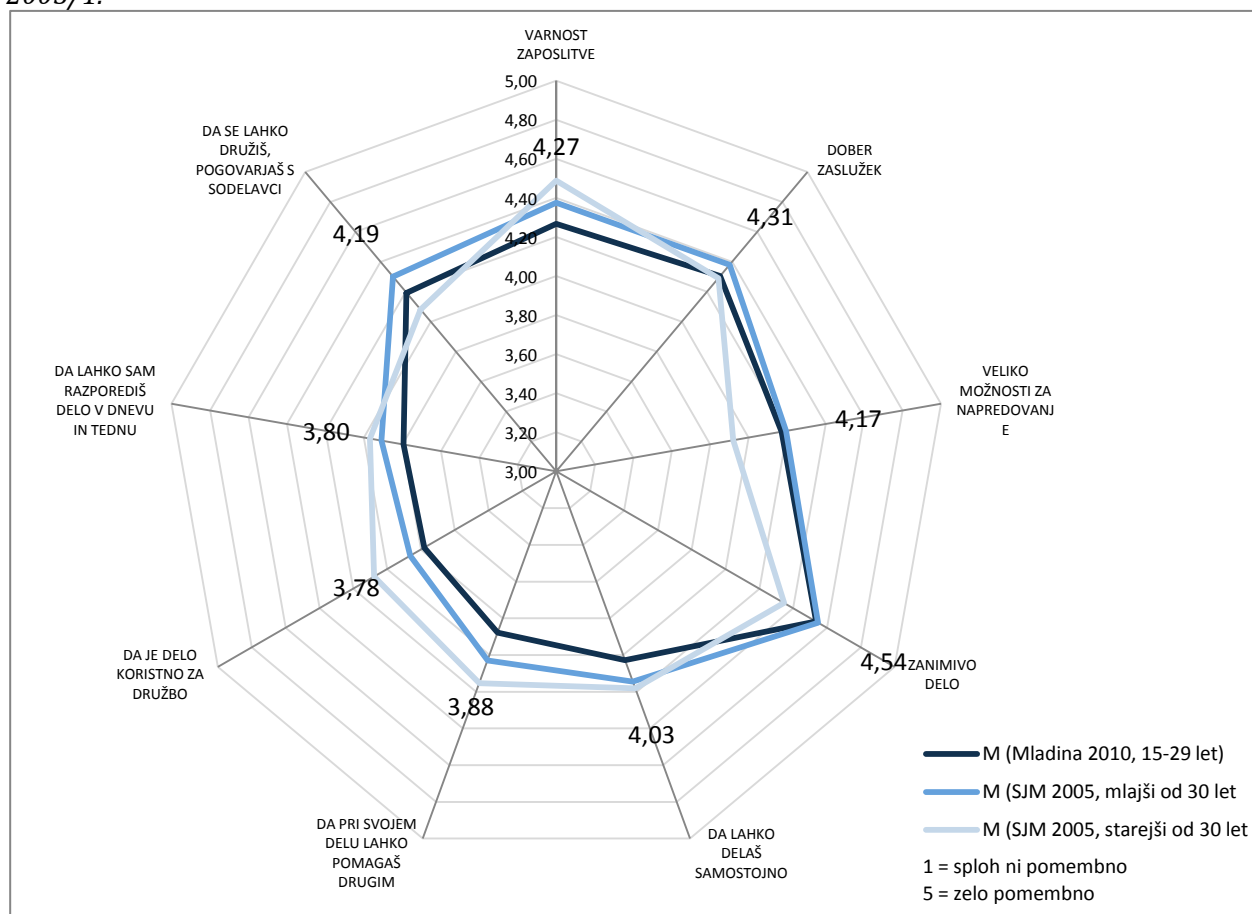
Mladi, ki opravljajo redno honorarno delo so v primerjavi z redno zaposlenimi za nedoločen čas bistveno manj zadovoljni z vsemi vidiki svojega dela.

Razlike se kažejo predvsem glede dolgočasnosti in nezahtevnosti dela, glede možnosti napredovanja in glede cenjenosti opravljanega dela. Očitno gre torej predvsem za dela, ki jih mladi ne vključujejo v svoje karijerne vizije, temveč predstavljajo predvsem vir sprotnega preživetja.

4.5 MLADIM JE NAJBOLJ POMEMBNO, DA JE NJIHOVO DELO ZANIMIVO

Eno izmed ključnih vprašanj ko gre za delo, je tudi vprašanje o tem, kaj je mladim pri delu/zaposlitvi najbolj pomembno - je to zaslužek, avtonomija ali kaj drugega? Graf spodaj prikazuje devet elementov dela oziroma zaposlitve in povprečne vrednosti odgovorov mladih.

Graf 47: Pomen posameznih elementov službe, povprečne vrednosti, Mladina 2010 (15-29 let), SJM 2005/1.



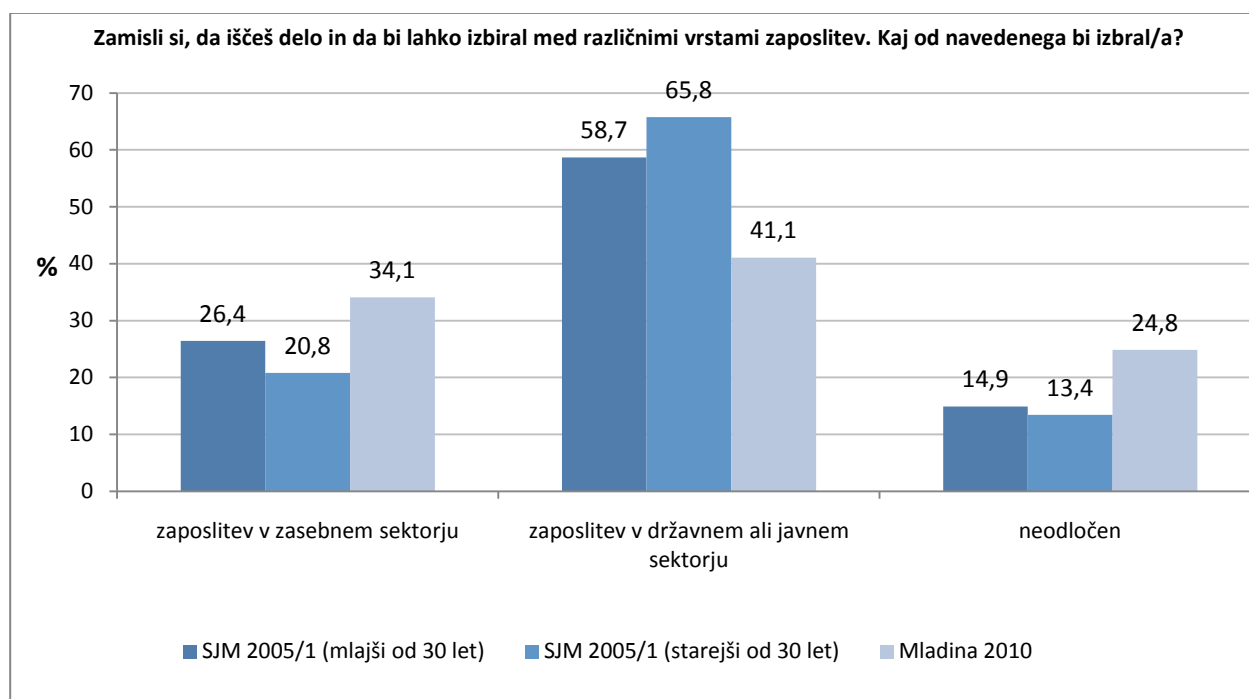
Iz podatkov izhaja, da je mladim v povprečju pri delu najbolj pomembno to, da je delo zanimivo. To velja ne glede na zaposlitveni status ali spol. Na drugem mestu je dober zaslužek, temu pa sledijo varnost zaposlitve, možnost druženja s sodelavci in napredovanja. Za najmanj pomemben element dela so mladi označili kategoriji »da pri svojem delu lahko pomagaš drugim«, »da lahko sam razporediš delo v dnevu in tednu« in »da je delo koristno za družbo«. Tozadevno velja izpostaviti razkorak med mladimi in tistimi, ki so v okviru raziskave SJM 2005, bili starejši od 30. let. Slednjim se je namreč »družbenokoristna« funkcija dela zdela bolj pomembna, relativno višje pa so vrednotili tudi avtonomijo pri delu in varnost zaposlitve. Slednja je bila sicer statistično značilno ($p < 0,001$) bolj pomembna ženskemumu spolu (ne glede na izbrano podskupino). Statistično značilna razlika med

spoloma se je sicer pokazala še pri »družbenokoristnemu« elementu in elementu pomoči drugim, kar nakazuje, da ženske v povprečju bolj poudarjajo pomembnost socialne funkcije dela kot pa to velja za moške.

Mladim je pri delu najbolj pomembno to, da je delo zanimivo. Sledi zaslužek in varnost zaposlitve, pomen katere poudarjajo predvsem mlade ženske.

Da je varnost zaposlitve pomemben element dela oziroma zaposlitve in da to še posebej velja za mlade ženske, je mogoče razbrati tudi iz analize njihovih izbir glede vrste zaposlitve (graf spodaj).

Graf 48: Preference glede vrste zaposlitve (javno-zasebno), Mladina 2010 (15-29 let), SJM 2005/1.



Mlade ženske bi se namreč najraje zaposlovale v državnem ali javnem sektorju, ki ga tradicionalno povezujemo z varnostjo. Med njimi se je za tovrstno izbiro odločilo 46,2 odstotkov vprašanih (za to izbiro se je odločilo »le« 36,2% mladih moških), kar je tudi povzročilo, da zaposlitev v javnem ali državnem sektorju predstavlja dominantno izbiro mladih (kljub temu, da mladi moški preferirajo zaposlitev v zasebnem sektorju: 39,2% naproti 36,2%; ženske so zaposlitev v zasebnem sektorju izbrale le v 28,7 % primerov). Ti podatki se opazno razlikujejo od podatkov, ki so bili pridobljeni v okviru raziskave »Slovensko javno mnenje« (Malnar et al., 2005). V okviru te študije je naklonjenost zaposlitvi v javnem ali državnem sektorju bila precej bolj izrazita. To velja tako za tiste, ki so bili

mlajši od 30 let, kot tudi za tiste, ki so bili starejši od 30 let. Med njimi bi se jih je kar 65,8 odstotka želelo zaposliti v javnem ali državnem sektorju. Gotovo je eden izmed dejavnikov prikazanih premikov, ta, da je mladim pri delu bolj pomembno to, da je delo zanimivo kot pa to, da je zaposlitev varna.

Mladi sicer še vedno preferirajo zaposlitev v javnem ali državnem sektorju pred zaposlitvijo v zasebni sferi (posledica izbir mladih žensk), vendar se razlika zmanjšuje, kar je po eni strani mogoče povezati z dejstvom, da se je povečal delež neodločenih, po drugi strani pa se je za mlade pomen varnosti zaposlitve nekoliko zmanjšal.

Sicer pa iz kvalitativnega dela raziskave izhaja, da je zaposlitev med mladimi razumljena kot izjemno pomembna, saj jo večina dojema kot korak pri osamosvajanju in posledično pri doseganju individualne odraslosti. Poleg lastne družine je namreč drugi najpomembnejši faktor pri definiciji lastne odraslosti v percepciji mladih. Mladi z zaposlovanjem povezujejo predvsem koncepte vezane na finančno samostojnost in prevzemanje odgovornosti, kar jim v osnovi pomeni pomemben korak v odraslost:

Mislim, da ko si finančno neodvisen in se odločaš samo zase in sam postavljaš svoje meje in kontroliraš svoje življenje.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“Ko se obnaša odraslo. To pomeni, da si funkcionalno dorasel. Recimo da imaš službo in da si odgovoren, da prevzemaš posledice za svoje odločitve... odrasel si ko se počutiš psihološko odraslega.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

Mladim zaposlitev pomeni tudi osnovo za zagotavljanje lastne varnosti, pa tudi kot osnovo za oblikovanje lastne družine, ki je druga pomembna stopnja v doseganju lastne odraslosti:

“Denar mi sigurno ni najpomembnejši. Bolj varnost, da imam službo ki mi omogoča, da se varno počutim... pa da sploh lahko imam družino.”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Jaz sam ne bi rad delal, samo na socialnem ne morem bit celo življenje....moram se zaposlit, da bom na varnem.... Socialne te pa lahko skine in potem, kaj si naredo? Nič!”

(Enver, 20 let, mladi rom)

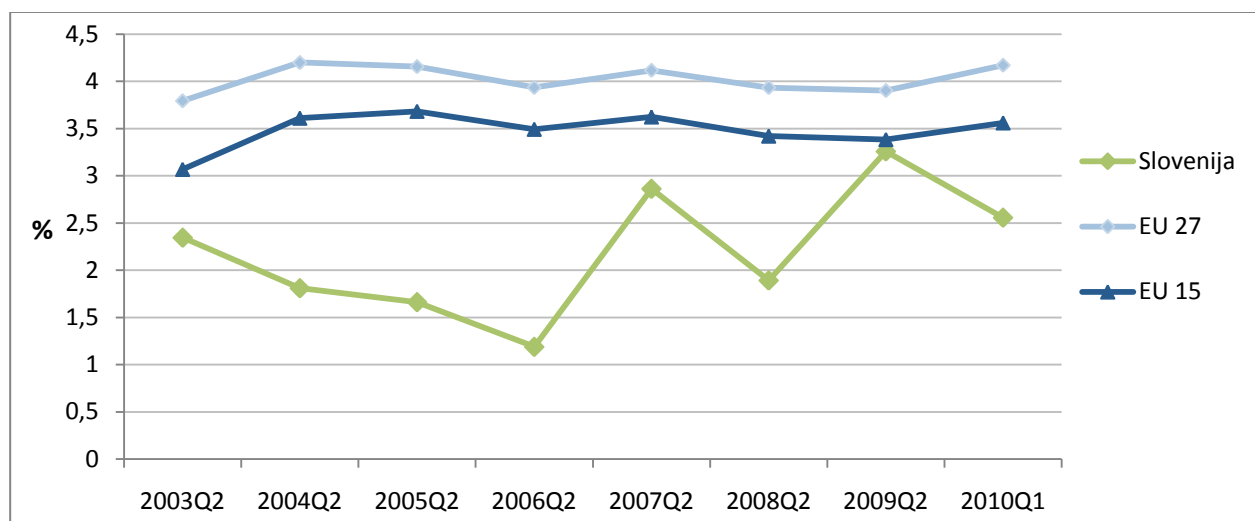
4.6 MLADI IN PODJETNIŠTVO

Vprašanje podjetništva, predvsem v smislu nizke podjetniške aktivnosti in inovativnosti, zaradi katere Slovenija relativno zaostaja za Evropsko povprečno ravniyo podjetniške usmerjenosti (Rebernik et al., 2009, 2010), je večkrat izpostavljeno in problematizirano. Ne samo zato, ker se višja raven podjetniške aktivnosti povezuje z višjo stopnjo gospodarske rasti, z višjo konkurenčnostjo, in inovativnostjo (Blanchflower in Oswald, 2009), temveč tudi zato, ker podjetništvo kot tako lahko predstavlja rešitev posameznika v primeru pomanjkanja prostih oziroma primernih delovnih mest (Ignjatović in Trbanc, 2009). Poleg tega bi naj samozaposleni imeli bolj izražen občutek samoizpolnitve, bolj pa naj bi bili tudi zadovoljni s svojim življenjem. Rezultati študije Blanchflowerja in Oswalda (2009) namreč kažejo, da so »mladi samozaposleni moški in ženske nenavadno zadovoljni s svojim življenjem in delom« (ibid.,: 195).

4.6.1 NIZKA RAVEN SAMOZAPOSILITEV MED MLADIMI OB RAHLO POZITIVNEM TRENDU

Kljub ukrepom, ki so bili sprejeti v smeri spodbujanja podjetništva, tudi med mladimi, pa le-to med slednjimi ni posebej navzoče. Tako je delež samozaposlenih mladih med vsemi zaposlenimi mladimi v prvem četrtletju leta 2010 znašal le 2,6%, kar je še vedno pod povprečjem EU 15/27 (EU 15: 3,6%; EU 27: 4,2%), čeprav je po letu 2005 mogoče opaziti nekoliko bolj pozitiven trend.

Graf 49: Delež samozaposlenih mladih (15-24 let) med mladimi zaposlenimi, EU (15, 27) in Slovenija, po izbranih letih.



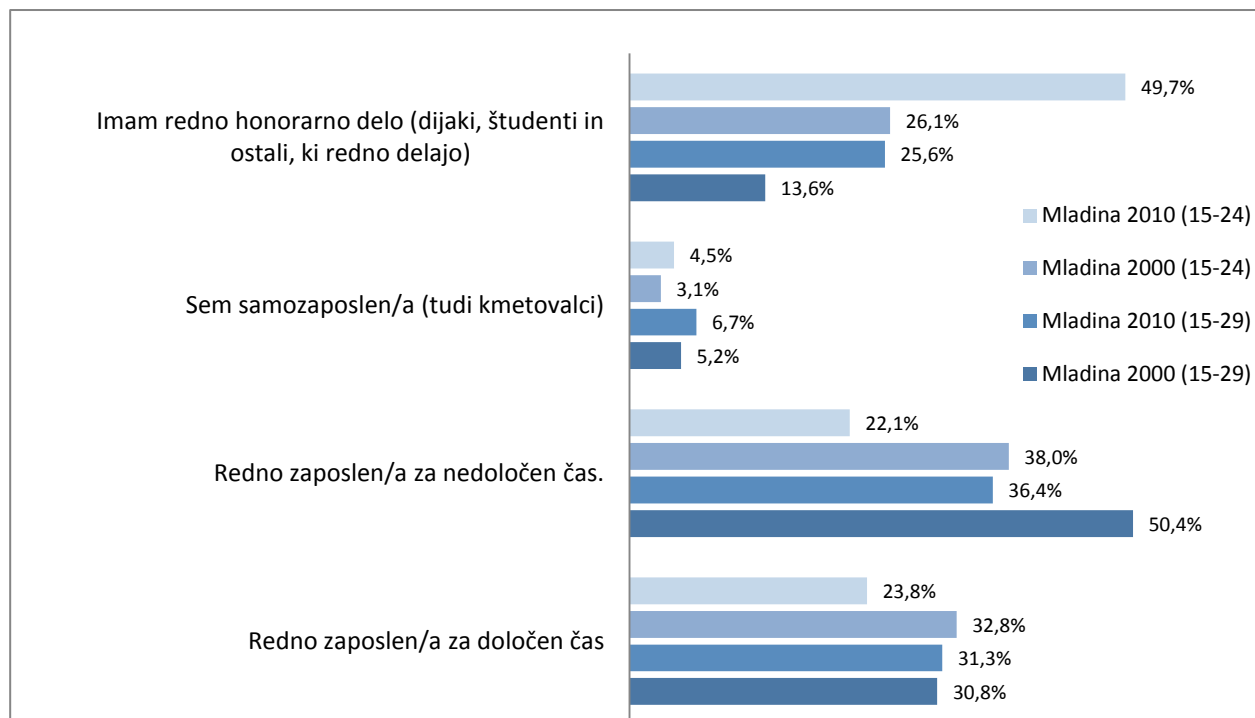
Opombe: Podatki se nanašajo na drugo četrtno leto, razen v primeru Slovenije v letu 2005, kjer so zaradi pomanjkljivih podatkov uporabljeni podatki iz tretjega četrtnega leta in v primeru leta 2010, kjer so navedeni podatki za prvo četrtno leto.

Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Sicer velja omeniti, da je delež samozaposlenih v starejših starostnih skupinah višji. Tako je prvem četrtnemu leta 2010 delež samozaposlenih, med vsemi zaposlenimi, starimi med 25-49 let, znašal 10,6% (leta 2003: 8,5%). Tudi v tem starostnem segmentu pa je Slovenija pod evropskim povprečjem, ki se je v enakem obdobju gibalo malo okoli 14% (EU 15: 13,7; EU 27: 14,1%). Ti podatki so sicer skladni z rezultati raziskavo podjetništva v Sloveniji (Rebernik et al., 2010): podjetniško najbolj aktiven del populacije v Sloveniji je star med 25 in 34 leti, v njemu pa prevladujejo moški (med vsemi nastajajočimi in novimi podjetniki je delež žensk znašal 24,2%; povprečje evropskih GEM držav 33,3%; Rebernik et al., 2010, 51-52).

Podatki pričujoče raziskave kažejo na podobno sliko, čeprav je mogoče zaznati določena odstopanja (graf spodaj).

Graf 50: Osnovni zaposlitveni status mladih, ki opravljajo redno delo, po starostnih skupinah, Mladina 2000 in Mladina 2010



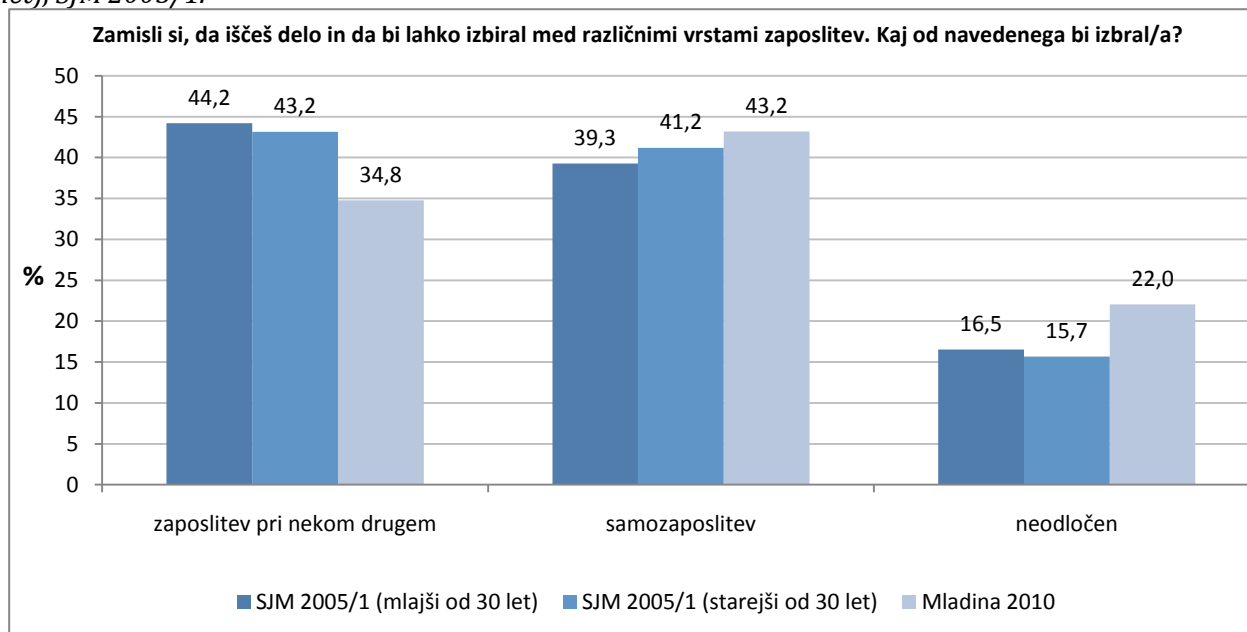
Delež samozaposlenih med vsemi mladimi, ki opravljajo redno delo (vključno s kmetovalci) je namreč nekoliko višji kot to izhaja iz podatkov Eurostat-a in znaša 4,5% (starostna skupina 15-24 let). Iz tega izhaja, da je delež samozaposlenih mladih, starih med 15-24 v Sloveniji celo nekoliko višji od evropskega povprečja, primerjava z letom 2000 pa tudi razkrije nekoliko bolj močan porast (2000: 3,1%; 2010: 4,5%). Vključitev starostne skupine od 24-29 let, skladno z rezultati drugih raziskav, dvigne delež samozaposlenih iz 4,5% na 6,7%.

Delež samozaposlenih mladih v Sloveniji je nekoliko pod evropskim povprečjem, ob relativno velikih nihanjih v zadnjem času pa je mogoče sklepati na rahel trend naraščanja.

4.6.2 VISOKA RAVEN PRIPRAVLJENOSTI ZA SAMOZAPOSLITEV, ŠE POSEBEJ MED MLADIMI MOŠKIMI

Nizka raven samozaposlitev preseneča, ko se jo primerja z izkazano intenco, oziroma ko se analizirajo preference mladih glede vrste zaposlitve (graf spodaj).

Graf 51: Preference glede vrste zaposlitve (pri nekom drugem - samozaposlitev), Mladina 2010 (15-29 let), SJM 2005/1.



Več kot 40 odstotkov mladih bi v primeru možnosti izbire namreč izbralo samozaposlitev. To je celo več od deleža tistih, ki bi raje izbrali zaposlitev pri nekom drugem (34,8%). Če se iz analize izločijo neodločeni³⁵, se delež tistih, ki bi si želeli biti samozaposlen dvigne na 55,4 odstotka, kar je v primerjavi s podatki Eurobarometra (Flash Eurobarometer 283, 2009) nad povprečjem EU 27 (povprečni delež tistih, ki bi si želeli biti samozaposleni znaša v okviru EU 27 48%). Sicer so samozaposlitev pogosteje izbirali tisti, ki imajo bolj izobrazene starše ($r_{oče, samozap}=0,07$; $p<0,05$; $r_{mati, samozap}=0,11$; $p<0,001$), ki so bili deležni permisivne socializacije ($r=0,12$; $p<0,001$), tisti, ki jim je pomembno to, da lahko sami razporejajo delo v dnevu in tednu ($r=0,13$; $p<0,001$), da lahko delajo samostojno ($0,08$; $p<0,05$) in tisti, ki jim je varnost zaposlitve relativno manj pomembna ($r=-0,10$; $p<0,001$). Ravno zaradi slednjega ne preseneča, da je med tistimi mladimi, ki bi se samozaposlili, več

³⁵ Izločitev neodločenih je bila nujna zaradi izvedbe primerjave s podatki Eurobarometra. V okviru slednje je tretja izbira vključevala kategorijo »nič od tega«, v okviru pričujoče študije pa »neodločen«. Da bi torej lahko primerjali rezultate obeh raziskav, smo iz obeh izločili tiste, ki so se odločili za tretjo izbiro.

moških kot žensk (58%), ki za razliko od mladih moških tudi preferirajo zaposlitev pri nekom drugem (med vsemi ženskami bi se jih samozaposlilo 37,3%, pri nekom drugem bi se jih zaposlilo 39,6%, neodločenih je 23,2%; moški: 48,7%, 30,3%, 21%). Slednje se odraža tudi v realizirani ravni samozaposlitev. Kot je že bilo omenjeno, je vključevanje žensk v podjetništvo v Sloveniji bistveno nižje kot pri moških (Rebernik et al. 2010).

Mladi v Sloveniji danes (še posebej mladi moški) preferirajo samozaposlitev pred zaposlitvijo pri nekom drugem, pri tem pa je delež tistih, ki bi danes izbral samozaposlitev višji od povprečja EU 27.

4.6.3 MNENJE MLADIH O PODJETNIKIH IN PODJETNIŠTVU NI NEGATIVNO

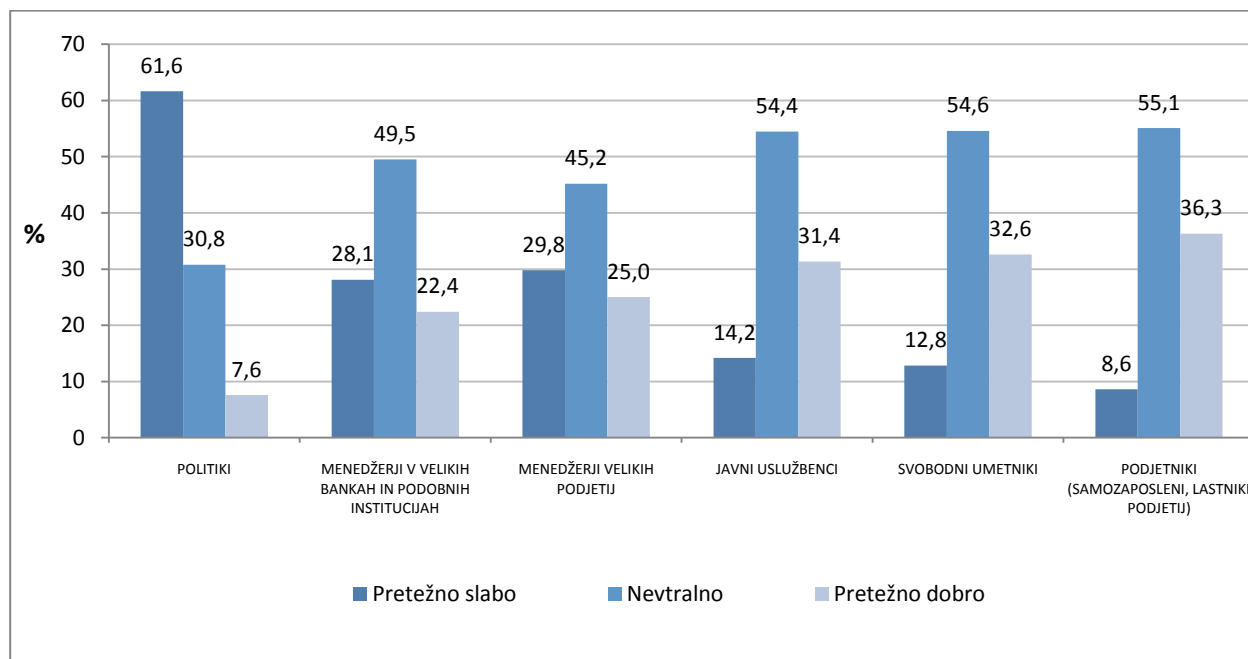
Na osnovi prikazanega se tako ponuja vprašanje, zakaj je raven podjetništva med mladimi v Sloveniji³⁶ tako nizka. Poleg različnih institucionalnih razlogov (administrativne ovire, pomanjkanje ustreznih virov financiranja, problem prenosa znanja, raziskav v podjetja, nizka raven vključitve podjetniških znanj v izobraževanje, neustrezna infrastruktura, davčna zakonodaja, ipd.) se med razlogi omenja tudi vprašanje glede splošnega družbenega odnosa do podjetništva.

»Odnos do podjetništva kaže splošno naklonjenost populacije do podjetniške kariere. Če je podjetništvo v družbi zaželeno, posameznik pozna dosti drugih podjetnikov ali verjame, da so uspešni podjetniki spoštovani in ugledni, bo verjetnost, da se bo sam podal na podjetniško pot večja, kot v nasprotnem primeru.« (Rebernik et al., 2010).

Rebernik s sodelavci (2010) tako npr. ugotavlja, da so izvedenci med temeljnimi slabostmi Slovenije za razvoj podjetništva najpogosteje izpostavili podjetništvu nenaklonjene kulturne in družbene norme (npr. težnja k egalitarnosti), raziskava Toplakove (2004) pa je pokazala, da je le 3,9 odstotka podjetnikov menilo, da je podjetništvo v Sloveniji cenjeno in priznано, da za »veliko večino prebivalstva podjetniki veljajo za koristoljubneže, goljufe, bogataše, lenuhe...« (ibid.:77). Mlade smo zato povprašali, kakšno je njihovo mnenje, ko gre za različne poklicne skupine, med katere so bili vključeni tudi podjetniki (graf spodaj).

³⁶ Na tem mestu velja omeniti, da je prikazan razkorak mogoče zaslediti v praktično vseh Evropskih državah, pa tudi v Veliki Britaniji in ZDA (glej npr. Banchflower in Oswald, 2009: 190).

Graf 52: Mnenja o različnih poklicnih skupinah, Mladina 2010 (15-29 let).



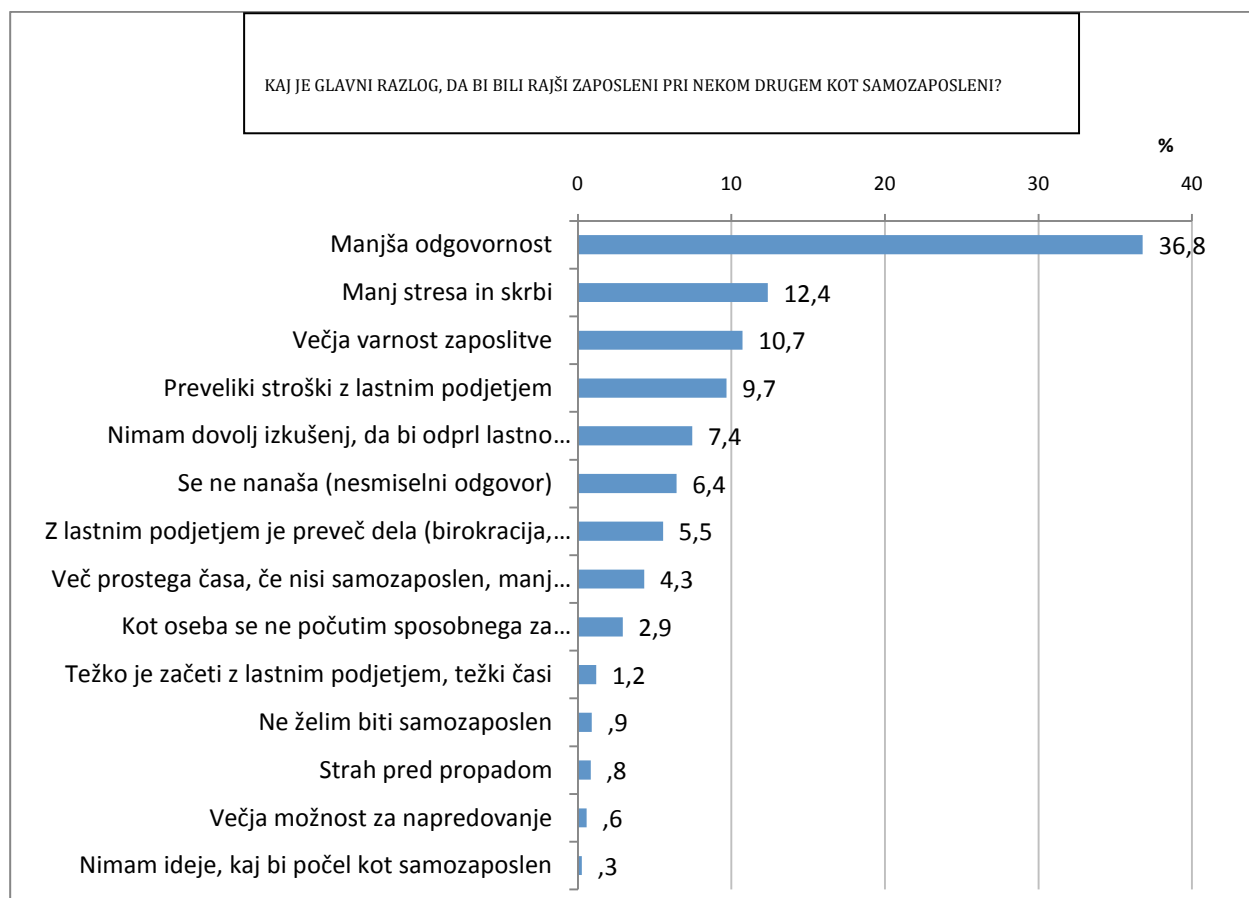
Rezultati so pokazali, da podjetniki kot poklicna skupina med mladimi uživajo relativno najvišjo raven naklonjenosti, da je zgolj 8,6% takšnih, ki imajo pretežno slabo mnenje o podjetnikih (politikom je takšno negativno oceno podelilo kar 61,6 % mladih). Čeprav je izkazana naklonjenost podjetnikom pod povprečjem EU 27 (rezultati raziskave Eurobarometer so pokazali, da je podjetnikom v povprečju naklonjeno 49% Evropejcev) (Flash Eurobarometer 283, 2009), pa je vendarle mogoče podati sklep, da mladi na podjetnike ne gledajo negativno. Temu pritrjuje tudi analiza opravljenih intervjujev, ki pokaže, da se odnos do podjetništva med mladimi kaže kot izjemno pozitiven, vendar na ravni, ki je nekoliko oddaljena. Mladi vidijo podjetnike kot inovativne, fleksibilne in drzne in zato tudi uspešne, ker pa sami pri sebi teh karakteristik ne zaznavajo v dovolj visoki meri, podjetništva tudi ne povezujejo s svojo potencialno realizirano prihodnostjo.

Mladi so, ko gre za mnenje o različnih poklicnih skupinah relativno najbolj naklonjeni podjetnikom, najmanj pa politikom. Podjetnike in podjetništvo nasploh ocenjujejo pozitivno.

4.6.4 KJE SO OVIRE?

Da bi podrobneje raziskali razloge, zakaj se mladi, kljub njihovi deklarirani naklonjenosti do podjetnikov in samozaposlitve, za slednjo ne odločajo pogosteje, smo tiste, ki so izbrali »zaposlitev pri nekom drugem«, povprašali o razlogih za njihovo odločitev (graf spodaj).

Graf 53: Razlogi, zakaj bi mladi raje bili zaposleni pri nekom drugem kot samozaposleni, v deležu odgovorov, Mladina 2010 (15-29 let).



Kot pglavitni razlog, zakaj bi bili rajši zaposleni pri nekom drugem kot pa samozaposleni, so mladi navajali manjšo odgovornost (ta odgovor je navedlo 36,8% vprašanih). Sledili so manj stresa, večja varnost zaposlitve, preveliki stroški z lastnim podjetjem in pomanjkanje izkušenj, iz opravljenih intervjujev pa je mogoče sklepati na dejavnike, ki jih tudi literatura navaja kot pglavitne - strah pred neuspehom (strah pred propadom, izgubo premoženja in nerednim dohodkom) in pomanjkanje sredstev (kar tretjina Evropejcev, mlajših od 65 let, kot glavni razlog, zakaj ne bodo ustanovili podjetja, navaja pomanjkanje finančnih virov oziroma neugodno gospodarsko klimo) (Flash Eurobarometer 283, 2009).

"Imela bi svoj salon... za nohte in ostalo kozmetiko. Če bi imela dovolj denarja, bi ga odprla."

(Afrodita, 21 let, mladi invalid)

"Svoje podjetje? Ne... pa v taki krizi? Tako propadem. Če pa bi imel firmo, pa bi vulkanizerstvo ali pa mehanik.... Dobro, ne znam delat, samo bi odprl firmo... Pa vidim, ko grem gume menjat, 40 Eur... Deset strank na dan rabim, pa mam dnar, ne rabim več."

(Enver, 20 let, mladi rom)

"Imel bi odprt s.p. za športnike ampak so dohodki bili premajhni, da bi se splačalo."

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

"Strah me je dolgovi, da bi zapadla v dolgove in da ne bi mogla več ven. Če pa bi, pa bi imela ekovrtnarstvo."

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

"Ne, zato ker moraš bi prvo finančno sposoben... Potem rabiš večjo željo, kot jo imam jas... potem rabiš parcele za delo... Mogoče bi lahko mela urejanje okolja. Ne morem bit sama za vse to, rabiš ljudi pod sabo, sam ne zmoreš..."

(Špela, 25 let, mlada natararica)

Iz odzivov lahko sklepamo, da je ustanovitev lastnega podjetja v njihovi percepciji zastopano kot malo verjeten načrt. Glavne ovire mladi vidijo predvsem v nezadostni finančni moči za zagon podjetja, v pomanjkanju idej, okoli katerih bi podjetje organizirali, pa tudi v pomanjkanju lastnih izkušenj, ki so za vodenje podjetja potrebne. Nekoliko drugače je s tistimi, ki so že podjetniki. Medtem, ko večina mladih vidi glavno oviro predvsem pri sebi, mladi podjetnik meni, da je ovira nekje povsem drugje, v sistemu:

"Davki so absolutno preveliki, predvsem na dobiček.... V prihodnosti vidim da bomo ljudje odpirali račune v tujini."

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

Nekateri so mnenja, da je rešitev mogoča samo skozi aktivno participacijo mladih in v okrepljeni aktivni vlogi države:

“Država bi sicer lahko naredila več, osredotočala bi se na ukrepe za mlade, sklad za deficitarne poklice... ima pa veliko vlogo tudi posameznik. Sama ne maram, da mladi vzdihujejo in krivijo državo za lasten neuspeh. Razumem, da so razočarani, samo ne moreš pa vedno drugje iskati krivca.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu RS)

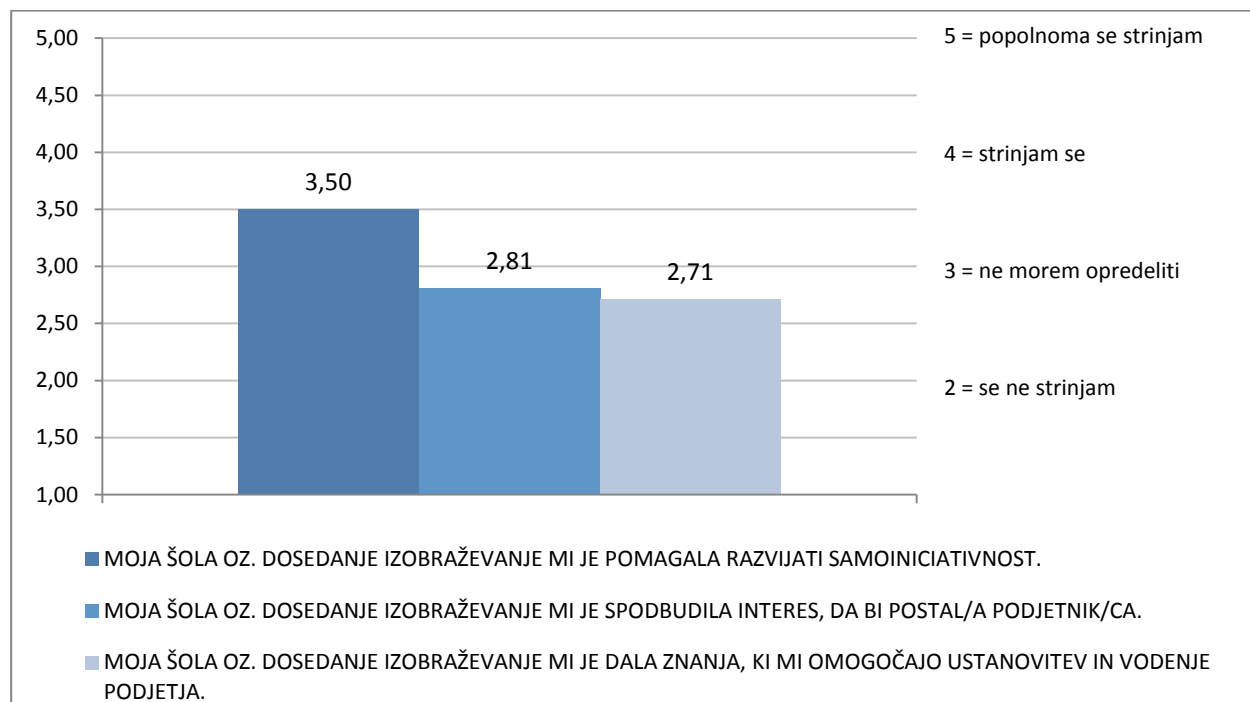
“Prosperiral bo profil mladih, ki bodo poklicno izobraženi, saj v družbi obstaja dejanska potreba po teh poklicih.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu RS)

Ustanovitev lastnega podjetja je v percepciji mladih zastopana kot malo verjeten načrt. Glavne ovire mladi vidijo predvsem v nezadostni finančni moči za zagon podjetja, v pomanjkanju idej, okoli katerih bi podjetje organizirali, pa tudi v pomanjkanju lastnih izkušenj, ki so za vodenje podjetja potrebne. Nekoliko drugače je s tistimi, ki so že podjetniki. Ti glavne ovire vidijo predvsem na sistemski ravni.

Mladi so sicer mnenja, da izobraževalni sistemi razvijajo samoiniciativnost, da pa formalno izobraževanje ne deluje spodbujevalno v smeri podjetništva in da ponuja relativno malo znanj, ki so potrebna za ustanovitev in vodenje podjetij.

Graf 54: Mnenja o pomenu izobraževanja za podjetništvo, povprečja, Mladina 2010.



Na osnovi podatkov je torej mogoče sklepati, da mladi vsekakor zaznavajo svojevrstno deficitarnost izobraževalnega sistema in da bi torej reforme v smeri večjega spodbujanja podjetniške miselnosti posameznikov lahko pripomogla k ustanavljanju novih in rasti že obstoječih podjetij. Kot nakaže Rebernik s sodelavci (2010), bi v Sloveniji podjetniško aktivnost lahko v največji meri spodbudili z ustreznim izobraževalnim sistemom in sistemom usposabljanja.

Mladi zaznavajo svojevrstno deficitarnost izobraževalnega sistema, na osnovi česar je mogoče sklepati, da bi reforme v smeri večjega spodbujanja podjetniške miselnosti posameznikov lahko pripomogla k ustanavljanju novih in rasti že obstoječih podjetij.

Na tej točki je torej mogoče sklepati, da gre ovire iskati tako na ravni sistema (slaba institucionalna podpora, tako v smislu dostopa do finančnih virov kot v smislu svetovalne podpore potencialnim mladim podjetnikom, administrativne ovire, neustrezna fiskalna politika, svojevrstna deficitarnost izobraževalnega sistema) kot tudi na ravni posameznika. Podatki namreč kažejo, da mladi v Sloveniji še vedno relativno visoko vrednotijo varnost zaposlitve in rednost dohodka in da so načeloma nenaklonjeni prevzemanju odgovornosti oziroma rizika, kar bi naj bil, kot to ugotavljajo tudi druge študije, tipično »evropski vzorec« (Shoof, 2006).

4.7 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Po uporabi začasnih zaposlitev med mladimi je Slovenija na prvem mestu v EU
2. Trg dela v Sloveniji je, predvsem ko gre za mlado populacijo, nadpovprečno prilagodljiv. Delež začasno in delno zaposlenih med delovno aktivnimi mladimi (15-24 let) v Sloveniji presega delež, ki ga v enakem segmentu izkazujejo gospodarsko najbolj razvite države Evrope (EU 15) oziroma Evropska unija v celoti (EU 27).
3. Mladi zaposleni v Sloveniji v primerjavi z mladimi zaposlenimi v EU prednjačijo, ko gre za izmensko, sobotno, nedeljsko in večerno delo, v longitudinalni perspektivi pa Slovenija. Pri zadnjih dveh zaposlitvah v »asocialnem času« izkazuje trende, ki so nasprotni tistimi, ki jih je mogoče zaznati v gospodarsko najbolj razvitih družbah EU.
4. Delež zaposlenih za nedoločen čas se je v obdobju 2000-2010 skoraj prepolovil, izrazito pa se je povečal delež mladih brez, ali z manj stalnimi oblikami dela.
5. V 29 letu starosti je leta 2000 redno zaposlitev za nedoločen čas imelo približno 60 %, leta 2010 pa le še 48 % mladih.
6. Uradni statistični podatki za zadnje desetletje sicer kažejo trend zmanjševanja brezposelnosti mladih. Vendar pa se je v tem obdobju delež mladih, ki sebe dojemajo kot brezposelne občutno povečal. upoštevajoč takšno definicijo brezposelne osebe, je stopnja brezposelnosti v starostni skupini 15-24, v letu 2000 znašala približno 18 %, v letu 2010 pa kar 25 %.
7. Glede na demografske trende lahko v prihodnosti lahko pričakujemo tendenčno upadanje stopenj brezposelnosti mladih, pri čemer bodo nekateri segmenti iskalcev zaposlitve še vedno v izrazito neugodnem položaju.
8. Če je leta 2000 dosežena terciarna stopnja izobrazbe za več kot dvakrat zmanjšala verjetnost, da se mladostnik znajde v položaju brezposelnosti, je ta prednost do leta 2010 skoraj v celoti skopnela.
9. Mladinska politika se bo v prihodnje zagotovo soočala s sorazmerno velikim in rastočim večjim številom diplomantov in (predvsem) diplomantk, ki ne bodo našli svoji izobrazbi ustrezne zaposlitve.
10. V starostni skupini med 25 in 29 let je po anketnih podatkih raziskave mladina 2010 stopnja brezposelnosti za ženske za več kot dvakrat presegala stopnjo brezposelnosti med enako starimi moškimi.

11. Mladi so v primerjavi z letom 2005 za povečanje zaposlitvenih možnosti v letu 2010 bistveno bolj pripravljeni na geografsko mobilnost in občutno bolj pripravljeni sprejeti začasno zaposlitev.
12. Delež mladih, ki delajo honorarno v zadnjem desetletju skoraj podvojil in v letu 2010 znaša dobro četrtno vseh, ki redno delajo. Pri tem se je občutno zmanjšal delež redno zaposlenih za nedoločen čas.
13. Mladi, ki opravljajo redno honorarno delo so v primerjavi z redno zaposlenimi za nedoločen čas bistveno manj zadovoljni z vsemi vidiki svojega dela.
14. Mladim je pri delu najbolj pomembno to, da je delo zanimivo. Sledi zaslužek in varnost zaposlitve, pomen katere poudarjajo predvsem mlade ženske.
15. Mladi sicer še vedno preferirajo zaposlitev v javnem ali državnem sektorju pred zaposlitvijo v zasebni sferi, vendar se razlika zmanjšuje.
16. Delež samozaposlenih mladih v Sloveniji je nekoliko pod evropskim povprečjem, ob relativno velikih nihanjih v zadnjem času pa je mogoče sklepati na rahel trend naraščanja.
17. Mladi v Sloveniji danes (še posebej mladi moški) preferirajo samozaposlitev pred zaposlitvijo pri nekom drugem, pri tem pa je delež tistih, ki bi danes izbral samozaposlitev višji od povprečja EU 27.
18. Mladi so, ko gre za mnenje o različnih poklicnih skupinah relativno najbolj naklonjeni podjetnikom, najmanj pa politikom. Podjetnike in podjetništvo nasploh ocenjujejo pozitivno.
19. Ustanovitev lastnega podjetja je v percepciji mladih zastopana kot malo verjeten načrt. Glavne ovire mladi vidijo predvsem v nezadostni finančni moči za zagon podjetja, v pomanjkanju idej, okoli katerih bi podjetje organizirali, pa tudi v pomanjkanju lastnih izkušenj, ki so za vodenje podjetja potrebne.
20. Mladi zaznavajo svojevrstno deficitarnost izobraževalnega sistema, na osnovi česar je mogoče sklepati, da bi reforme v smeri večjega spodbujanja podjetniške miselnosti posameznikov lahko pripomogle k ustanavljanju novih in rasti že obstoječih podjetij.

4.8 UPORABLJENI VIRI

Blanchflower, David G. in Oswald, A. (2009). *What makes a young entrepreneur?* V Andy Furlong (ur.), *Handbook of Youth and Young Adulthood*, str. 188-201. London & New York: Routledge.

Dwyer, P. in Wyn, J. (2001). *Youth, Education and Risk: Facing the Future*. London in New York: Routledge-Falmer.

EU Youth Report: Youth - Investing and Empowering (2009). Bruselj: Evropska komisija. Dostopno na: www.se2009.eu/polopoly.../European%20Youth%20Report%202009.pdf

EUROBAROMETER. (2009). *Entrepreneurship in the EU and beyond. Analytical report*. Flash EB Series 283 http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_283_en.pdf 15.11.2010

EUROSTAT, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database/> 1.10.2010

Evropska komisija/European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit D.2. (2010). *European Employment Observatory Review - Self-employment in Europe 2010*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2010.

EVROŠTUDENT SI (2007). *Raziskava o ekonomskem in socialnem položaju ter mednarodni mobilnosti študentov v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Dostopno na: www.avantis.si/media/evrostudent.si.2007.pdf

Furlong, A. in Cartmel, F. (2007). *Young people and social change*. Berkshire: Open University Press.

Furlong, A. in Kelly, P. (2005). The Brazilianization of youth transitions in Australia and the UK?, *Australian Journal of Social Issues*, 40, 207–25.

Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, 78(6): 1360-80.

Granovetter, M. (1995). *Getting a job: A study of contacts and careers*. 2nd Ed. Chicago: University of Chicago Press.

Ignjatović, M. in Trbanc, M. (2009). *Zaposlovanje in brezposelnost mladih: aktivni, fleksibilni in prilagodljivi*. V Tatjana Rakar in Urban Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo*, str. 39-55. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Kanjuo-Mrčela, A. in Černigoj-Sadar, N. (2006). Starši med delom in družino. *Teorija in praksa*, 43, 5-6, str. 716-736.

Kraigher, T. (1995). *Tendence razvoja socialno-ekonomske sestave prebivalstva Slovenije – problemi, ki se že nakazujejo*. V zborniku: Statistika dela, delovnih in življenjskih pogojev, Radenci '95. Statistični urad RS in Statistično društvo Slovenije, Ljubljana.

Makeham, P. (1980). *Youth Unemployment*. Department of Employment Research Paper, No.10. London: HMSO.

Malnar, B. in drugi (2005). Slovensko javno mnenje 2005/1. Mednarodna raziskava Stališča o delu [datoteka podatkov]. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2005. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2009.

Miheljak, V. in drugi. (2000). Mladina, 2000 [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Center za socialno psihologijo [izdelava], 2000. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], februar 2001.

O'Higgins, N. (2001). *Youth Unemployment and Employment Policy: A Global Perspective*. Geneva: ILO.

Rebernik, M., Tominc, P. in Pušnik, K. (2009). *Rast podjetniške aktivnosti v Sloveniji. GEM Slovenija 2008*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta Maribor.

Rebernik, M., Tominc, P. in Pušnik, K. (2010). *Slovensko podjetništvo v letu krize. GEM Slovenija 2009*. Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta Maribor.

Rees, A. (1966). Information Networks in Labor Markets. *American Economic Review*, 56(2): 559-66.

Shoof, U. (2006). *Stimulating Youth Entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people*. SEED Working Paper No. 76. Geneva: ILO.

SURS, podatkovna baza SI-STAT; http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp/ 1.9.2010

Toplak, M. (2004). *Uspehi in težave slovenskih malih podjetij*. Magistrsko delo, Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

Trbanc, M. (2005). *Zaposlovanje in brezposelnost mladih*. V Andreja Črnak-Meglič (ur.), *Otroci in mladina v prehodni družbi*. Ljubljana: Aristej.

Ule, M. in Vrcan, S. (1986). Mladina 1985: Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

UMAR (2006). Poročilo o razvoju 2006, Kmet Zupančič, Rotija (ur.). Ljubljana: UMAR, 2006.

UMAR (2008). Poročilo o razvoju 2008, Kmet Zupančič, Rotija (ur.). Ljubljana: UMAR, 2008.

UMAR (2010). Poročilo o razvoju 2010, Kmet Zupančič, Rotija (ur.). Ljubljana: UMAR, 2010.

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

ZRSZ (2010). *Mladi na trgu dela hitreje zaposljivi kot drugi iskalci zaposlitve*. Dostopno na: http://www.ess.gov.si/za_medije/novinarske_konference/novinarska_konferenca?aid=91, 1.10.2010

5 PARTICIPACIJA

Poleg družboslovnih klasikov kot so Aristotel, J. J. Rousseau, de Tocqueville, J. S. Mill in drugi, tudi sodobni avtorji poudarjajo izjemen pomen participacije državljanov v javnem življenju (med drugim npr. Almond in Verba, 1963; Dahl, 1971; Dalton, 1996; Inglehart, 1997; Barnes, 2004). Še več, predstavniki participativne (npr. Pateman, 1970; Barber, 1984) in minimalistične teorije demokracije (npr. Sartori, 1987) se strinjajo, da je državljanska participacija nujen pogoj demokracije (Parry in Moysen, 1994: 46; Norris, 2002: 5; glej tudi Almond in Verba, 1963; Inglehart, 1997). Verba nazorno strne misli o participaciji, ko pravi, da je državljanska participacija "v osrčju demokracije" (Verba et al., 1995: 1; gl. tudi Schlozman, 2002: 433).

Raziskave pa v zadnjih desetletjih kažejo, da v zahodnih in posttranzicijskih demokracijah prihaja do korenitih sprememb vzorcev in oblik državljanske participacije. Med drugim longitudinalne raziskave kažejo na upad volilne udeležbe (npr. Abramson in Aldrich, 1982; Wattenberg, 1998; Gray in Caul, 2000; Macedo et al., 2005; Blais, 2007), upad članstva in pogostosti aktivnosti v okviru političnih strank (Katz et al., 1992; Dalton, 2005; Scarrow, 2007), upadajo pa tudi stopnje navezanosti na politične stranke (Schmitt in Holmberg, 1995), zaupanje v politike (Holmberg, 1999) in v državne institucije (Crozier et al., 1975; Listhaug in Wiberg, 1995; Dalton, 2004). Ob vseh nakazanih longitudinalnih trendih političnega angažmaja in orientacij ne preseneča, da se mnogi avtorji sprašujejo o prihodnosti demokracije (Kaase in Newton, 1995: pogl. 7; Macedo et al., 2005).

5.1 POLITIČNA PARTICIPACIJA IN MLADI

Družbene spremembe, ki so jim bili priča od druge polovice 20. stoletja naprej, po mnenju nekaterih predstavljajo grožnjo za delovanje moderne družbe. Tako se pogosto predvideva, da so ljudje v modernih, individualiziranih, liberalnih demokracijah egoistični, hedonistični, narcisistični, nihilistični in atomizirani, med ljudmi pa bi naj bila razširjena predvsem egocentrična in potrošniška mentaliteta. Vse naštetu bi naj povzročilo bistveno zmanjšano zanimanje državljanov za javne in politične zadeve. Razmah opisanih vrednotnih orientacij se smatra kot še posebej destruktiven za medsebojno zaupanje in sodelovanje ljudi v javni sferi, krhka družbeni red ter večja odtujenost državljanov od političnih avtoritet (gl. Halman in Luijckx, 2006: 71). Nekateri kot glavne nosilce opisanih sprememb vidijo predvsem v mlajših generacijah. Z drugimi besedami, vidijo jih kot glavne »krivce« upada državljanske participacije. Za mladino na zahodu so tako pojavili številni termini,

med drugimi »generacija jaz« in generacija »karkoli« (ang. *whatever*, gl. Twenge, 2006) in generacija »najprej jaz« (Lipkin in Perrymore, 2009), ki izkazuje t.i. »ni nam mar« odnos do sveta (White, 1998: 9; povz. po Kimberlee, 2002: 87). Današnja mladina je nadalje pogosto označena kot egoistična in prevzetna, ki ne izkazuje skrbi za družbo in druge ljudi. Omenjene domnevne karakteristike bi naj posledično vplivale na manjšo udeležbo mladih v javnem življenju, predvsem pa v politični participaciji.

Politična in širša družbena aktivnost mladih je še posebej pomembna, saj kaže na »zdravje« in delovanje demokracije, pozitivno pa vpliva oblikovanje identitete mladostnika (Flanagan in Levine, 2010: 160). Participacija mladih je pomembna tudi ker politična in civilno-družbena aktivnost v adolescenci napoveduje posameznikovo aktivnost v odraslosti. Z drugimi besedami, najboljši napovednik politične participacije je posameznikova pretekla politična participacija (Obradović in Masten, 2007; Plutzer, 2002). Ne preseneča torej, da je participacija mladih v okviru reprezentativne demokracije in civilne družbe označena kot področje ukrepanja v Resolucije sveta Evropske unije o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine 2010-2018 (Uradni list EU/C311, 2009: 7). In čeprav študije kažejo, da mladi dejansko relativno redko (vsekakor pa redkeje od odraslih) participirajo v politiki (npr. Fahmy, 2008; Dalton, 2008; Quintelier, 2007; Zukin et al., 2006; Kirbiš, 2010a; Kirbiš et al., 2010), se nizka stopnja participacije mladine nanaša predvsem na *konvencionalno* politiko (formalno, institucionalno, strankarsko politično participacijo). Mladi se sicer zavedajo, da ima politika velik vpliv, vendar percipirajo politične institucije in elite kot neodzivne (Bennett, 1997; gl. tudi Marsh et al., 2007; povz. po Berry, 2008: 368), zaradi česar so odtujenost od političnega sistema (Henn et al., 2005: 574). Logično je, da se mladi zaradi tega ne poslužujejo konvencionalnih kanalov politične participacije, ampak posegajo po novih, neposrednih, individualiziranih oblikah participacije.

V kontekstu preučevanja državljske participacije slovenske mladine je pomembno omeniti tri ključne stvari. Prvič, raziskave izvedene na reprezentativnih nacionalnih vzorcih kažejo, da so indikatorji državljske udeležbe (v primerjavi s postkomunističnimi državami) v povprečju višji v ustaljenih in ekonomsko bolj razvitih zahodnih demokracijah (npr. Norris, 2002; Dalton in van Sickle, 2005; Newton in Montero, 2007). Vendar kljub sorazmerno visoki socioekonomski razvitosti Slovenije, primerjalne raziskave kažejo, da so Slovenci še posebej nizko na lestvicah političnega udejstvovanja in zanimanja, pa najsi gre za primerjalne raziskave na reprezentativnih nacionalnih vzorcih (npr. Rus in Toš, 2005; Miheljak, 2006; Newton in Montero, 2007), ali pa primerjalne raziskave mlade in študentske populacije, ki primerjajo stopnje participacije slovenske in drugih mladim (Kirbiš, 2010a; Kirbiš in Flere, 2010; Kirbiš et al., 2010). Povedano drugače, iz dosedanjih raziskav je znano, da Slovenci participiramo manj pogosto kot prebivalci večine držav EU in manj kot

prebivalci ostalih postjugoslovanskih družb (navkljub sorazmerno visoki stopnji socioekonomske razvitosti). In tretjič, raziskave iz večine držav svetu kažejo, da so mladi manj pogosto politično aktivni kot odrasli (npr. Bennett, 1997; Fahmy, 2008; Dalton, 2008; Quintelier, 2007; Zukin et al., 2006; Kirbiš et al., 2010), vendar praviloma le ko gre za konvencionalne oblike politične participacije. Če povzamemo, pretekle raziskave kažejo na nizko stopnjo političnega angažmaja in zanimanja za politiko med slovensko mladino (gl. Mihelj, 2002; Kuhar, 2005; Fištravec, 2009; Kirbiš 2010a; Kirbiš in Flere, 2010).

Glede na predstavljene izsledke nas v pričujoči analizi slovenske mladine zanimajo: 1) longitudinalni trendi politične participacije mladih; 2) ravni participacije slovenske mladine v primerjavi z odraslo populacijo; in 3) primerjava slovenske mladine z mladino iz EU. Za analizo omenjenih treh točk bomo uporabili indikatorje in baze podatkov, ki karseda v največji meri omogočajo zanesljivo longitudinalno analizo. Nekatere rezultate raziskave Mladina2010 bomo zato neposredno primerjali z rezultati preteklih raziskav slovenske mladine (Mladina 1985, Mladina 1993, Mladina 1995 in Mladina 2000), poslužili pa se bomo tudi podatkov iz drugih za slovensko populacijo reprezentativnih javnomnenjskih raziskav (European Values Survey (EVS), Slovensko javno mnenje (SJM) in European Social Survey (ESS)).³⁷ Pri analizi baz podatkov EVS in ESS smo populacijo razdelili v štiri skupine (slovenska mladina (15-29 let), slovenski odrasli (30 in več let), mladina v državah EU27 (15-29 let), in odrasli v državah EU27(30 in več let)).

V nadaljevanju najprej konceptualiziramo pojem *politične participacije*, ter njenih subdimenzij, konvencionalne in protestne politične participacije, nadaljujemo s predstavitvijo rezultatov longitudinalne primerjalne analize političnega udejstvovanja in stališč mladih, pregledamo najzanimivejše rezultate naše raziskave o politični participaciji mladih, poglavje pa končujemo s sklepi osrednjih dognanj pričujočega podpoglavja.

Participacijo v pričujoči raziskavi pojmuje kot »dejanja, ki se lahko izvajajo individualno ali kolektivno, in ki intrinzično zadevajo oblikovanje družbe v kateri živimo« (Vromen 2003: 82-83). Raziskovalci na podlagi teoretičnih in empiričnih kriterijev razvrščajo oblike participacije v več kategorij (Verba et al., 1995; Makarovič, 2002; Vromen, 2003; Claggett in Pollock, 2006), najpogostejša pa je delitev med konvencionalno politično participacijo, protestno participacijo in

³⁷ Naj še omenimo, da je bil merski instrument v raziskavi Mladina 2010 že vnaprej zastavljen na način, ki omogoča neposredno primerjavo osrednjih indikatorjev participacije (predvsem z raziskavo Mladina 2000); nekatere osrednje obravnavane spremenljivke v Mladini 2010 so bile torej identične spremenljivkam iz dosedanjih raziskav slovenske mladine in širše populacije.

civilno-družbeno participacijo (npr. Barnes, 1977; Barnes in Kaase et al., 1979; Mihailović, 1986; Pantić, 1988; Inglehart in Catterberg, 2002; Torney-Purta in Richardson, 2002; Zukin et al., 2006). V nadaljevanju najprej prikazujemo analizo konvencionalne in protestne politične participacije, medtem kot civilno-družbeno participacijo obravnavamo v podpoglavju Prostovoljne dejavnosti.

5.1.1 KONVENCIONALNA POLITIČNA PARTICIPACIJA

Konvencionalna politična participacija se nanaša predvsem na dejavnosti, ki so v neposrednem odnosu do formalnih institucij vladanja in konvencionalnih političnih akterjev – političnih strank in politikov; gl. Parry et al., 1992; Torney-Purta in Richardson, 2002; Claggett in Pollock, 2006; Ekman in Amnå, 2009).³⁸ V politično participacije se torej uvrščajo aktivnosti, katerih cilj je vpliv na politične odločitve. Natančneje, konvencionalna politična dejavnost je tista, katere namen ali posledica je vplivanje na javne odločitve oz. ukrepe; neposredno, preko vpliva na tvorbo ali implementacijo javne politike (ang. *public policy*); ali posredno, z vplivanjem na izbiro ljudi, ki izvajajo javno politiko (Verba et al., 1995: 38; glej tudi Kaase in Marsh, 1979: 42; Parry et al., 1992: 16; Brezovšek, 1995: 303). Iz naveden definicije izhaja, da je politična participacija prostovoljna (da torej ni obvezna), da vključuje politična dejanja v ožjem pomenu besede (vanjo se praviloma ne uvrščajo aktivnosti, kot je npr. spremljanje politike v medijih) in da so ta dejanja državljanov usmerjena k politikom, javnim funkcionarjem in/ali institucijam. Med konvencionalno politično participacijo se med drugim prištevajo naslednje dejavnosti: udeležba na volitvah, udeležba na političnih shodih, kontaktiranje politikov, prispevanje denarja in/ali opravljanje dela za politično stranko ali kandidata, prepričevanje drugih o izbiri kandidata/stranke ipd. (glej Henn et al., 2002: 187; Parry et al., 1992).³⁹

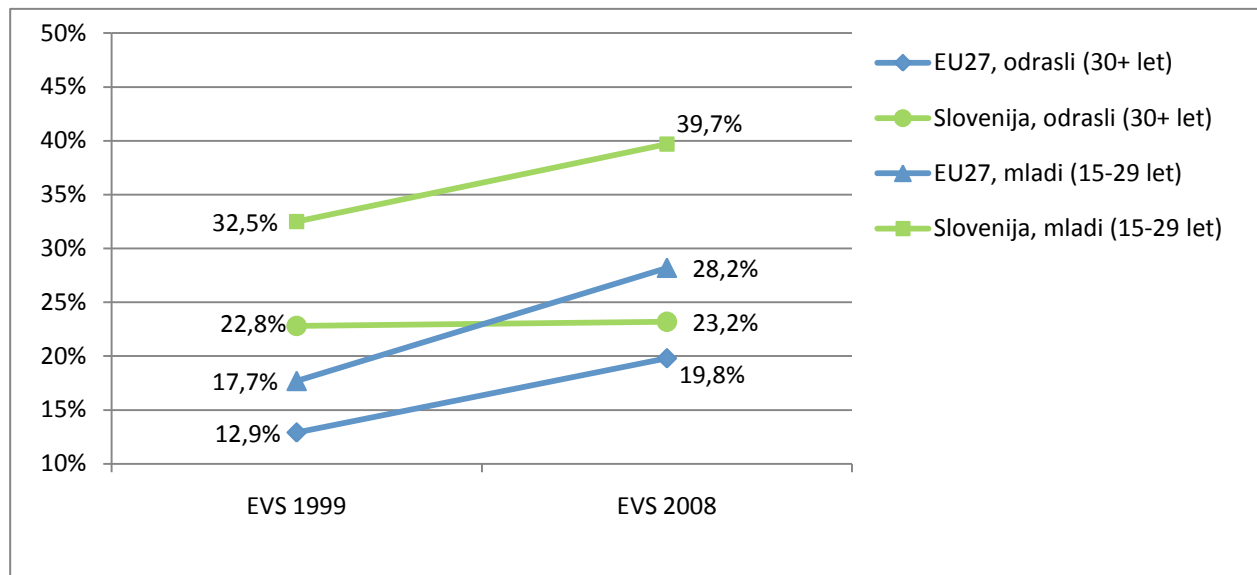
Kot smo že omenili, je udeležba na volitvah ena osrednjih oblik konvencionalne politične participacije. Ker v različnih valovih (letih) EVS raziskavo niso bili vključeni identični indikatorji volilne udeležbe, prikazujemo le primerjalne EVS podatke za leti 1999 in 2008. Tako prikazujemo odstotke tistih, ki so odgovorili, da »ne bi volili, če bi bile jutri volitve v parlament«. Graf spodaj kaže, da je narasel delež slovenske in EU27 mladine, ki se volitev »ne bi udeležili«, medtem ko je v obeh opazovanih letih le pri slovenski odrasli populaciji ostal ta delež nespremenjen. Graf kaže tudi, da je

³⁸ V pojem politične participacije avtorji praviloma torej ne uvrščajo zasedanja političnih položajev oz. izvrševanja političnih funkcij. Sami se v tem prispevku pridružujemo omenjeni konceptualizaciji.

³⁹ Razpravljanje o politiki z družino ali s prijatelji ter spremljanje medijev s politično vsebino se tako praviloma ne uvršča v koncept politične participacije, saj ta dejanja eksplicitno niso namenjena političnim elitam, do elit neposredno ne vršijo pritiska, prav tako pa od njih ne terjajo odziva (glej Verba et al., 1978: 336). Kljub temu pa v nadaljevanju analiziramo tudi ta indikatorja političnega udejstvovanja mladih.

slovenska mladina izmed štirih obravnavanih demografskih skupin najvišje na lestvici neudeležbe (izkazuje torej najnižjo stopnjo predvidene volilne udeležbe).

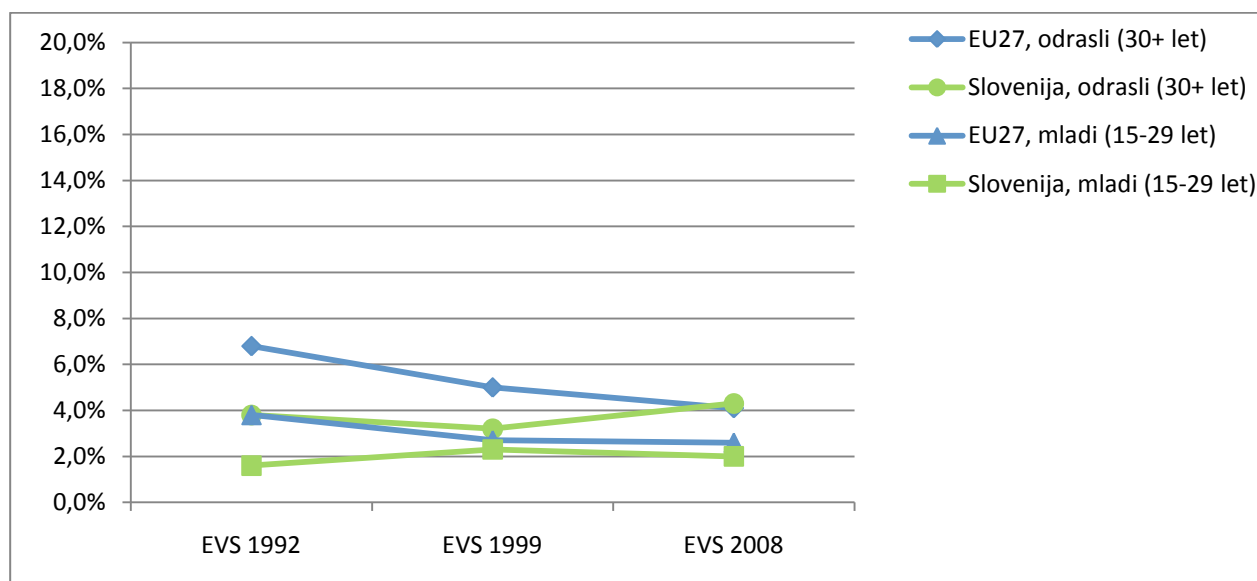
Graf 55: Delež mladih, ki se ne bi udeležili volitev parlament, Slovenija in EU27 v letih 1999 in 2008.



Vir: Podatki raziskave EVS

Članstvo v političnih strankah je prav tako eden izmed osrednjih indikatorjev konvencionalne politične participacije. Graf spodaj prikazuje delež prebivalstva, ki je včlanjen v politične stranke v državah EU27 v okviru raziskave EVS v letih 1992 in 1999 ter 2008 oz. v ustreznih valovih.

Graf 56: Članstvo v političnih strankah, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1999 in 2008.

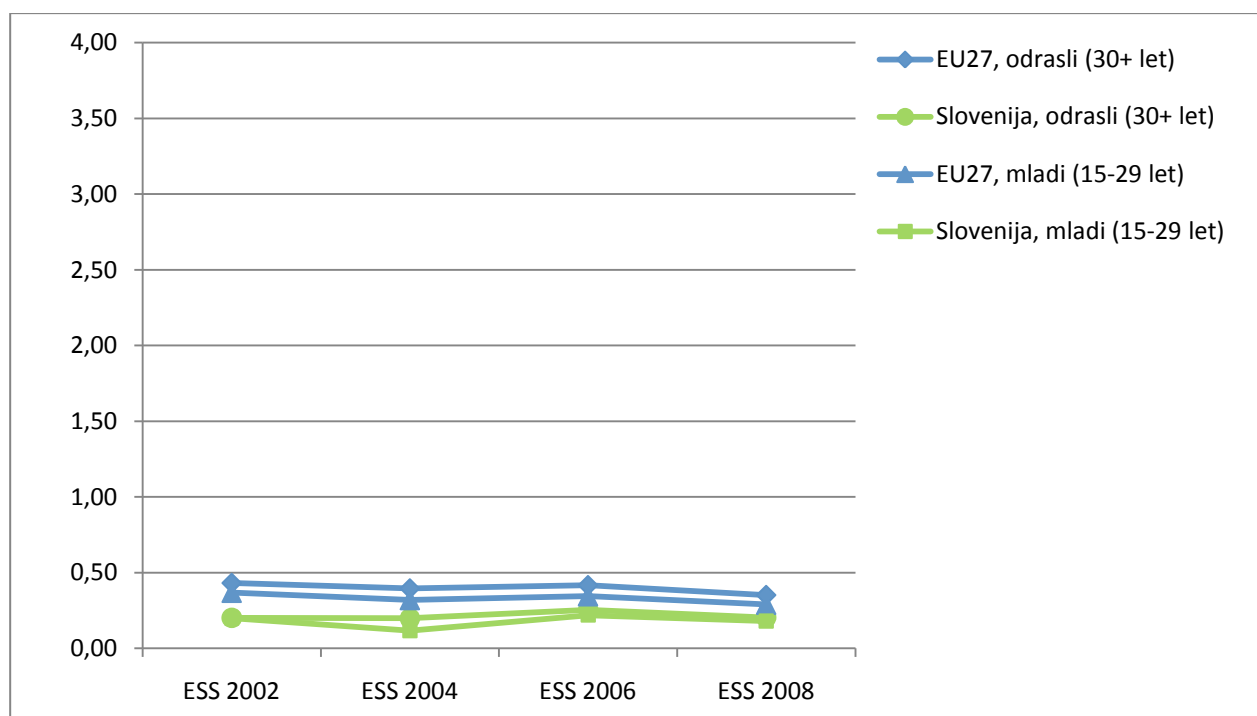


Vir: Podatki raziskave EVS

Rezultati kažejo: 1) da je le manjšina prebivalcev držav EU27 članov političnih strank; 2) da je med mladimi članstvo v političnih strankah nižje kot je povprečje v EU27; 3) da se članstvo med odraslimi v Sloveniji giblje 4 %, medtem ko sta le približno 2 % slovenske mladine včlanjena v politične stranke; 4) da so v dveh desetletjih stopnje članstva v Sloveniji ostale relativno stabilne (a so bile izvirno na nižji ravni), medtem ko so v državah EU27 v povprečju upadle; 5) da slovenska mladina izmed vseh štirih demografskih kategorij izkazuje najnižje stopnje članstva v političnih strankah.

Prav tako smo izvedli analizo longitudinalnih trendov na sestavljeni spremenljivki konvencionalne politične participacije na podlagi podatkov raziskave *European Social Survey* (ESS). Na grafu spodaj prikazujemo povprečne ravni participacije v letih 2002, 2004, 2006 in 2008. Kumulativni indikator participacije je bil sestavljen iz respondentove samoocene pogostosti izvajanja štirih oblik konvencionalne participacije (kontaktiranje politikov oz. javnih funkcionarjev, opravljanje dela za politično stranko, opravljanje dela v drugi organizaciji, nosil ali javno kazal značko/nalepko v znak podpori kandidatu ali stranki) v preteklih 12 mesecih (0 = brez dejanj, 4 = 4 dejanja).

Graf 57: Kumulativna konvencionalna participacija, Slovenija in EU27 v letih 2002, 2004, 2006 in 2008.



Vir: Podatki raziskave ESS

Iz grafa je mogoče razbrati: 1) nizke stopnje konvencionalne participacije, saj v poprečju respondenti v 12 mesecih izvedli bistveno manj kot eno navedeno konvencionalno politično dejanje ($0,20 < M <$

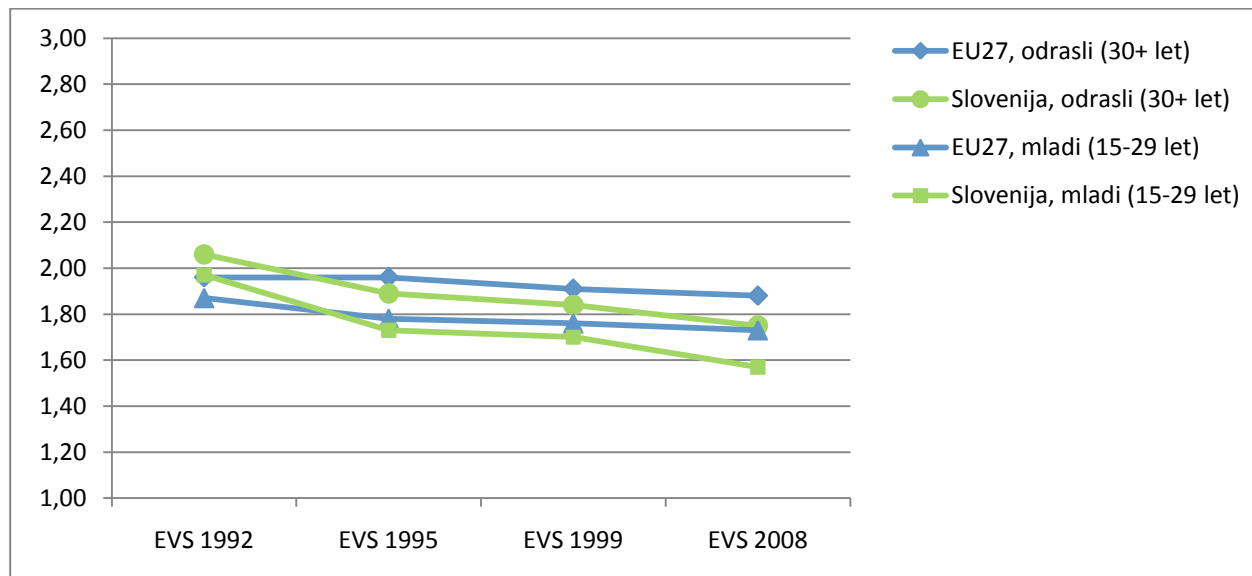
0,43); 2) višjo stopnjo konvencionalne participacije dosegajo odrasli; 3) trend stagnacije stopenj konvencionalne participacije, z nekaterimi manjšimi odstopanji v posameznih letih; 4) slovenska mladina izmed vseh štirih demografskih kategorij ima tudi na sestavljeni meri konvencionalne politične participacije najnižje stopnje participacije.

Mladi v Sloveniji v primerjavi z mladimi v EU27 v povprečju manj konvencionalno politično participirajo.

5.1.2 RAZPRAVLJANJE O POLITIKI IN SPREMLJANJE POLITIKE V MEDIJIH

Poleg zgoraj analiziranih političnih dejanj, je eden izmed najpogostejših oblik političnega angažmaja tudi razpravljanje o politiki – torej medosebna komunikacija, praviloma znotraj družine ter med prijatelji in vrstniki. Čeprav slednje, kot smo že omenili, po nekaterih definicijah ni nujno »politična participacija«, saj ne gre za neposredno »vplivanje na izbiro politikov oz. vpliv na sprejemanje vladnih/javnih ukrepov« (Schlozman, 2002: 433), gre vendarle za eden izmed indikatorjev političnega angažmaja, ki ga pri preučevanju mladine vsekakor velja analizirati. EVS podatki glede pogostosti »pogovarjanja o politiki s prijatelji« so prikazani na spodnjem grafu (1 = nikoli, 2 = včasih, 3 = pogosto) in so v veliki meri skladi z do sedaj ugotovljenim, saj je tudi na tem indikatorju političnega angažmaja ponovno najnižje mesto zaseda slovenska mladina. V tem smislu je edina večja posebnost ugotovitev, da se mladi in odrasli Slovenci v primerjavi z ostalimi Evropejci manj pogosto pogovarjajo o politiki in da posledično evropska mladina na tem indikatorju skorajda dosega povprečje slovenske odrasle populacije. Razlika med obema starostnima skupinama slovenske populacije je nekoliko večja od razlike med obema EU27 starostnima skupinama.

Graf 58: Razpravljanje o politiki, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1995, 1999 in 2008.

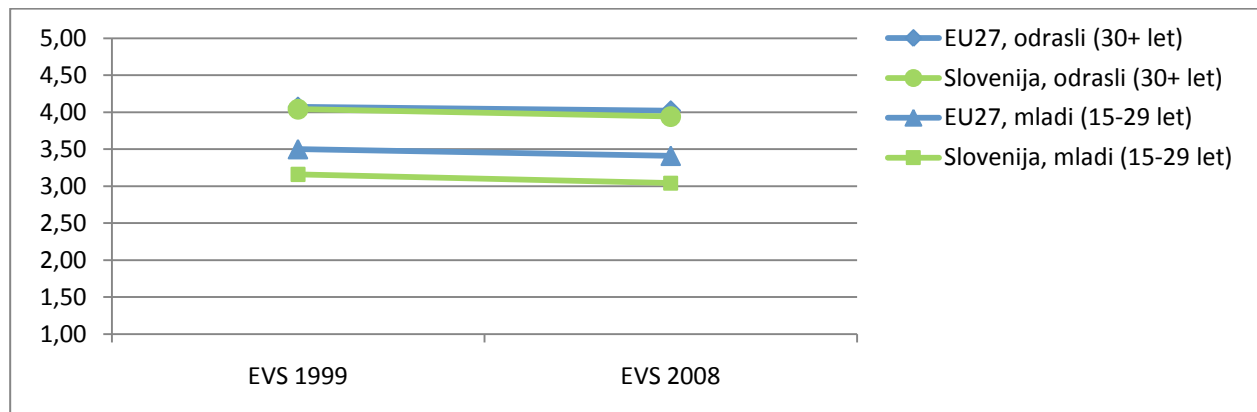


Vir: Podatki raziskave EVS

Poleg razpravljanja o politiki, tudi »spremljanje politike v medijih« velja za eno najpogostejših oblik političnega angažmaja.⁴⁰ Ta indikator je bil v EVS raziskavah zastavljen v valu 1999-2004 in v letu 2008 (1 = nikoli, 2 = manj pogosto, 3 = enkrat ali dvakrat na teden, 4 = večkrat na teden, 5 = vsak dan). Graf spodaj kaže, da je v obeh letih prišlo le do manjšega upada spremljanja medijev v državah EU27, ponovno pa najnižje stopnje tovrstnega angažmaja beleži slovenska mladina, ki politiko v medijih v povprečju spremlja le enkrat ali dvakrat tedensko. Razlike med obema slovenskima starostnima skupinama so tokrat ponovno večje kot med obema EU27 starostnima skupinama (zanimivo je, da je razlika med slovensko in EU27 populacijo minimalna).

⁴⁰ Podobno kot velja za razpravljanje o politiki, tudi spremljanje medijev s političnimi vsebinami nekateri avtorji ne uvrščajo v okvir »politične participacije«.

Graf 59: Spremljanje politike v medijih, Slovenija in EU27 v letih 1999 in 2008.



Vir: Podatki raziskave EVS

Glede konvencionalne (strankarske, institucionalne) politične participacije je na tej točki mogoče skleniti: 1) da je slovensko mladina v okviru tovrstne participacije aktivna manj kot starejša slovenska populacija; 2) da je konvencionalna participacija mladih v Sloveniji v primerjavi z državami EU27 na nižji ravni (podobno je bilo ugotovljeno tudi v raziskavah, ki slovensko mladino primerjajo z mladimi iz preostalih postjugoslovanskih družb; gl. npr. Kirbiš in Flere, 2010); 3) da je po osamosvojitvi v Sloveniji prišlo do upada konvencionalne politične participacije, da pa v drugem desetletju samostojne države stopnje konvencionalne participacije ostajajo relativno stabilne oz. je ta upad manjši;⁴¹ 4) primerjava štirih demografskih skupin pokaže, da si po skoraj vseh indikatorjih od najvišje do najnižje stopnje konvencionalne politične participacije sledijo: odrasli iz EU27, odrasla populacija Slovenije, mladina EU27, in slovenska mladina. To seveda pomeni, da v Sloveniji obstaja problem nizke stopnje konvencionalne politične participacije, še posebej med mladimi, vendar po drugi strani razlike med štirimi skupinami v nekaterih primerih niso velike, prav tako pa longitudinalni trendi ne kažejo na drastične spremembe v smer dodatnega (in nadaljnjega) upada konvencionalne politične participacije. Seveda pa se kljub temu lahko vprašamo, ali so tovrstne stopnje participacije »dovolj visoke« za »učinkovito« delovanje demokracije (gl. Welzel et al., 2003).

Konvencionalna politična participacija med mladimi v zadnjem desetletju tendenčno upada.

⁴¹ Ta trend je podoben drugim posttranzicijskim državam in ni presenetljiv.

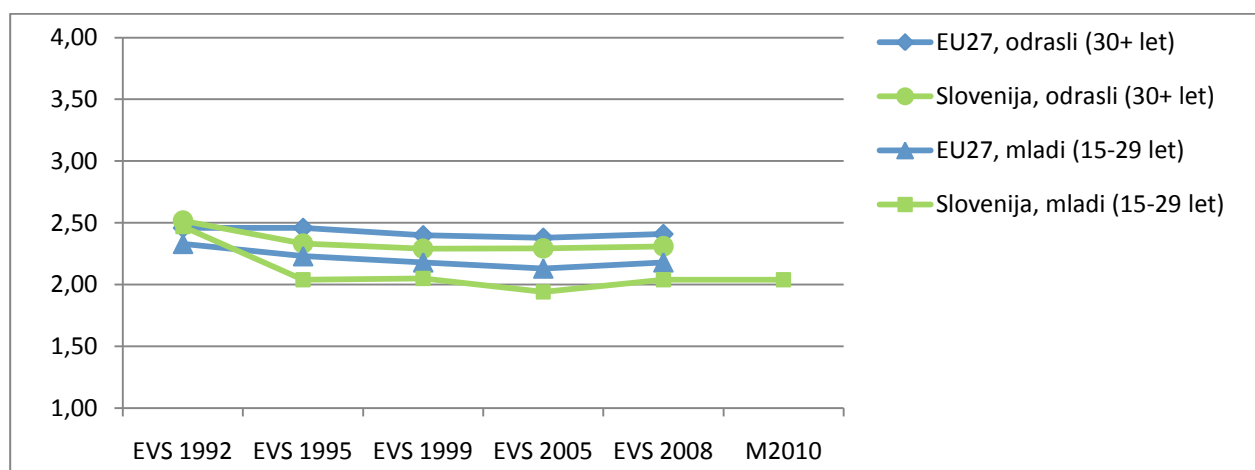
5.1.3 POLITIČNA STALIŠČA

V nadaljevanju iz naslednjih razlogov analiziramo tudi politično kulturo (torej politične orientacije, vrednote in stališča ljudi do politike): prvič, politična kultura se je izkazala za enega izmed osrednjih dejavnikov političnega vedenja (gl. Almond in Verba, 1963). Tako raziskave kažejo, da nezanimanje za politiko, občutki nezaupanja v politike, politične in državne institucije ter občutki lastne nekompetence političnega delovanja (negativno) vplivajo na ravni posameznikove politične participacije (Kim in Han, 2004; Torney-Purta et al., 2004; Grönlund in Setälä, 2007; Hadjara in Beck, 2010), čeprav lahko vpliv poteka tudi v obratni smeri, da torej politična participacija povratno vpliva na politične orientacije (gl. Finkel, 1985). Drugič, v širšem smislu je politični angažma posredno mogoče meriti preko političnih orientacij. In tretjič, pretekle raziskave kažejo ne le na spremembe politične participacije, ampak tudi na spremembe političnih stališč v zahodnih in postkomunističnih demokracijah, saj prihaja, kot smo videli do upada zaupanja v državne in politične institucije, politične in javne funkcionarje, ter zaupanja v delovanje oz. učinkovitost demokratičnega sistema (Crozier et al., 1975; Schmitt in Holmberg, 1995; Listhaug in Wiberg, 1995; Holmberg, 1999; Dalton, 2004).

5.1.3.1 Zanimanje za politiko

V prvi vrsti je eden izmed pokazateljev političnega angažmaja zanimanje respondentov za politiko. Spodnji graf prikazuje rezultate longitudinalne analize zanimanja za politiko (na lestvici od 1 (politika me sploh ne zanima) do 4 (politika me zelo zanima)) petih EVS/SJM valov in podatkov Mladine 2010.

Graf 60: Zanimanje mladih za politiko, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1995, 1999, 2005, 2008 in 2010.



Viri: Podatki raziskave EVS, podatki raziskave Mladina 2010

Iz grafa je mogoče razbrati: 1) v primerjavi z odraslo populacijo, slovenska mladina dosega skozi obe desetletji nižje stopnjo zanimanja za politiko; 2) poosamosvojitvena leta so bila »zlata« leta političnega zanimanja obeh generacij, ko so tudi razlike med obema bile najmanjše, kot posledica visoke mobilizacije prebivalstva v 1990ih v (post)tranzicijskih državah (gl. tudi Inglehart in Catterberg, 2002); 3) generalno gledano so longitudinalne spremembe v političnem zanimanju od 1995 do 2008 minimalne, a je kljub temu opaziti, da je v letu 1995 vendarle prišlo do upada pri obeh starostnih skupinah, še posebej pri mladih; 1999 večjih sprememb ni zaznati, 2005 pa je pri mladih prišlo do vnovičnega upada zanimanja za politiko, ki pa se je ponovno zvišal v 2008 in v zadnjih dveh letih ostaja na konstantni ravni (podatki Mladine 2010) s povprečno vrednostjo ($M = 2,04$), ki označuje odgovor »politika me le malo zanima«; 4) v evropskem primerjalnem kontekstu je razvidno, da slovensko mladino od 1995 dalje politika zanima manj kot njihove EU27 vrstnike. Rezultati torej ponovno kažejo, da mlade v Sloveniji in EU27 politika pretežno ne zanima, vendar pa se je trend upada zanimanja pri slovenski mladini v zadnjih letih ustalil oz. je prišlo do stagnacije, podobno kot od 1995 naprej pri odrasli populaciji. Zanimanje za politiko je pri slednji sicer nekoliko višje, vendar prav tako najbližje odgovoru »politika me ne zanima«.

Poleg zanimanja za politiko smo na podatkih EVS (2008) analizirali še v kolikšni meri je mladim v EU27 pomembna politika v njihovem življenju (1 = sploh ni pomembna, 2 = ne preveč pomembna, 3 = precej pomembna, 4 = zelo pomembna). Spremenljivko smo dihotomizirali, tako da smo sešteli vrednosti 1 in 2 (politika ni pomembna) in 3 in 4 (politika je pomembna). Rezultati so pokazali, da izmed vseh držav EU27, mladi v Sloveniji politiko ocenjujejo kot najmanj pomembno (le 8,4 % mladih jo smatra za pomembno), medtem ko je povprečje v državah EU27 31 %.

Slovenska mladina se v primerjavi z evropskim vrstniki od leta 1995 naprej v povprečju občutno manj zanima za politiko, prav tako pa izmed vseh držav EU27 mladi v Sloveniji politiki pripisujejo najnižji pomen v njihovem življenju.

5.1.3.2 Percepcija politične učinkovitosti

Sedaj si pogledajmo longitudinalne trende nekaterih političnih stališč. Najprej v raziskavah Mladina 2000 in Mladina 2010 primerjamo percepcijo mladih glede politične učinkovitosti. Graf spodaj kaže odstotek mladih, ki je na lestvici od 1 (sploh ne ustreza) do 5 (popolnoma ustreza) izbralo vrednosti 4 in 5 (ustreza ali popolnoma ustreza) pri štirih indikatorjih politične učinkovitosti, ki so bili

zastavljeni v obeh raziskavah. Prve tri trditve v spodnjem grafu so indikatorji t.i. *zunanje politične učinkovitosti*, ki meri prepričanje respondenta o odzivnosti političnih elit in institucij. Zadnja trditev pa predstavlja *notranjo politično učinkovitost*, ki meri respondentovo percepcijo, da sam ne zmore vplivati na politične dohodke in odločitve političnih elit (gl. Miheljak, 2002; Morrell, 2003; Southwell in Pirch, 2003).⁴²

Graf 61: Zunanja in notranja politična učinkovitost mladih, Mladina 2010 in Mladina 2000.



Viri: Podatki raziskave Mladina 2000, podatki raziskave Mladina 2010

Primerjava rezultatov iz let 2000 in 2010 kaže, da je v povprečju za približno 9 % narasel delež tistih, ki menijo, da elite niso odzivne na želje in ne delujejo skladno z interesi državljanov. Zanimivo, minimalno je narasel tudi delež tistih, ki so obkročili vrednosti 4 in 5 na meri notranje politične učinkovitosti, vendar je ta delež še vedno izjemno nizek. Natančneje, le 14 % mladih se po lastni oceni »precej razume na politiko«.

Če povzamemo: med mladimi je v zadnjih desetih letih narasla negativna percepcija politike in političnih elit. Mladi v Sloveniji izražajo visoke stopnje nezaupanja v politične funkcionarje, saj jih dobra polovica v Sloveniji meni, da se politiki ne odzivajo ne želje državljanov. Na to kažejo tudi spodnje izjave naših intervjuvancev.

"Mladi smo izbrali politike, da zastopajo nas in ne svojo stranko. Zakaj nikjer ne piše, da zastopajo ljudi. Oni v bistvu zastopajo sami sebe in ne nas. Politiki preveč delajo sami za sebe in premalo za ljudi."

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

"Zakaj bi (mladi) sploh hodili na volitve... tako ali tako ne morejo spremeniti nič."

⁴² Trditev »Ljudje, kot sem jaz, itak nimajo nobenega vpliva na to, kaj počne oblast« nekateri avtorji uvrščajo k notranji politični učinkovitosti (Miheljak, 2002), drugi pa k zunanji (Southwell in Pirch, 2003). Za namene pričujoče analize jo uvrščamo k zunanji učinkovitosti.

(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

"Ne, politika mi gre na živce. Če bi volitve kakroli spremenile bi bile prepovedane."
(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

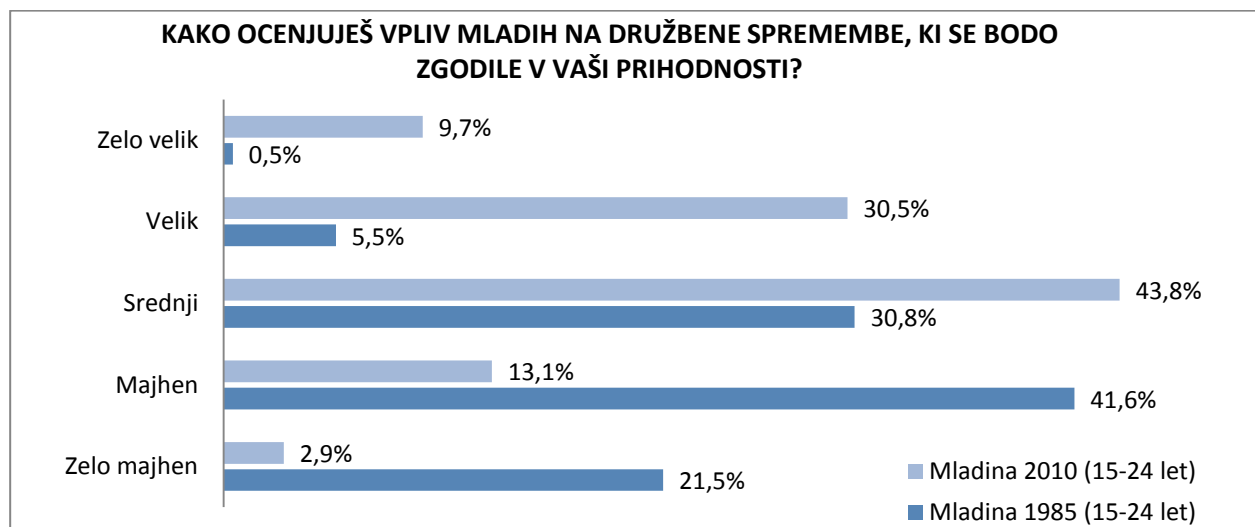
"Sem bila (politično aktivna), zato ker sem upala, da bom s pomočjo tega dobila službo. Se je pa zgodilo, da so me uporabili in potem pozabili na mene."
(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

Mnenje mladih o političnih elitah se je v zadnjem desetletju občutno poslabšalo in je v letu 2010 izrazito negativno. Mladi prav tako izražajo nizko stopnjo občutka lastnega političnega vpliva; le 14 % jih zase meni, da se razumejo na politiko.

Poleg notranje politične učinkovitosti, ki je percepcija lastne sposobnosti političnega delovanja in vplivanja, in kot taka pomemben dejavnik participacije (npr. Hadjara in Beck, 2010), gre pri mladih v tem oziru preučiti tudi občutek »skupinskega« vpliva na družbene spremembe v prihodnosti; ne gre torej za količino vpliva vsakega posameznika (oz. ne gre individualno notranjo politično učinkovitost, ki smo jo analizirali na prejšnjem grafu), temveč percepcijo učinkovitosti skupine s katero se identificirajo (torej percepcijo vpliva »mladih« na družbene spremembe). Za namene naše analize imamo na voljo indikator, ki nam omogoča longitudinalno primerjavo, saj je bil v identični obliki zastavljen v vsejugoslovanskih raziskavi mladine v letu 1986 (Ule in Vrcan, 1986) in v Mladini 2010.⁴³ Primerjava podatkov obeh raziskav (graf spodaj) pokaže, da mladi v Sloveniji v letu 2010 v primerjavi z 1986 svojo starostno skupino v povprečju percipirajo kot izrazito bolj vplivno.

⁴³ Iz razlogov opisanih v poglavju Metoda, smo v tem primeru analiziran vzorec v obeh raziskavah omejili na starostno skupino 15-24 let.

Graf 62: Percipirana notranja politična kompetenca (skupinska raven), Mladina 2010 in Mladina 1985.



Viri: Podatki raziskave Mladina 1985, podatki raziskave Mladina 2010

Natančneje, medtem ko je leta 1986 kar 63,2 odstotka mladih menilo, da imajo mladi »zelo majhen« ali »majhen« vpliv »na družbene spremembe, ki se bodo zgodile v njihovi prihodnosti«, je bilo leta 2010 takšnih le še 16,4 odstotka. Takšni rezultati na prvi pogled niso skladni s stopnjo konvencionalne politične participacije mladih, ki je, kot smo videli, nizka in ki je v zadnjih dveh desetletjih tendenčno upadala. Vendar je mogoče te rezultate interpretirati tudi drugače: po eni strani jih lahko pripišemo percepciji mladih, da lastni vpliv na »družbene spremembe« ne pojmujejo kot vpliv na »politične spremembe«, torej na sfero konvencionalne, strankarske politike, ki je sicer zanje v veliki meri nezanimiva in so do nje močno nezaupljivi, po drugi strani pa sredstvo za doseg »družbenih sprememb« mladi verjetno ne vidijo v konvencionalni politični aktivnosti, ampak v širšem, družbenem angažmaju (ki pa seveda lahko ima pomembne »politične« posledice).

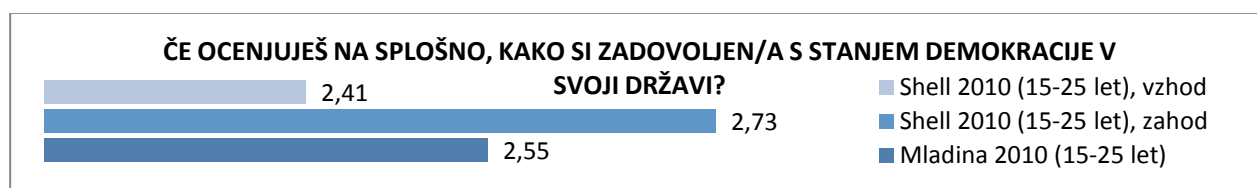
5.1.3.3 Zadovoljstvo s stanjem demokracije

Poleg stališč mladih do sebe kot političnega subjekta in do političnih objektov, pa številne študije politične kulture in participacije namenjajo pozornost tudi »demokratičnosti« prebivalcev, predvsem v postkomunističnih demokracijah (npr. Mishler in Rose, 2001; Dowley in Silver, 2002). V tem smislu obstajata dva vidika odnosa do demokracije: ocena stanja obstoječe demokracije, ter podpora demokraciji kot idealu. Prvi izmed obeh meri zadovoljstvo prebivalcev z stanjem oz. delovanjem obstoječe demokracije. Natančneje, gre za analizo percepcije, ki jo imajo prebivalci glede »realizacije« demokracije v posamezni državi. Rezultati primerjave podatkov Mladina 2000 in Mladina 2010 pokažejo, da je zadovoljstvo z demokracijo med mladimi (v primerjavi z letom 2000) v 2010 bistveno

upadlo (iz 21 % »zadovoljnih« ali »zelo zadovoljnih« z demokracijo na 13 %, torej se je skoraj prepolovilo).

Če primerjamo zadovoljstvo slovenske mladine s stanjem demokracije v Sloveniji s podatki nemške raziskave mladine Shell 2010 (graf spodaj), vidimo, da je povprečno zadovoljstvo slovenske mladine z demokracijo (1 = sploh nisem zadovoljen, 5 = povsem zadovoljen) nekoliko nižje ($M = 2,55$)⁴⁴ od zadovoljstva mladine iz zahodnega dela Nemčije ($M = 2,41$), vendar pa je višje od zadovoljstva vzhodnonemške mladina.⁴⁵

Graf 63: Zadovoljstvo z demokracijo, Mladina 2010 in Shell 2010.



Viri: Podatki raziskave Shell 2010, podatki raziskave Mladina 2010

V Sloveniji je le vsak osmi mladi zadovoljen s stanjem demokracije v Sloveniji.

5.1.3.4 Odnos do demokracije kot ideala

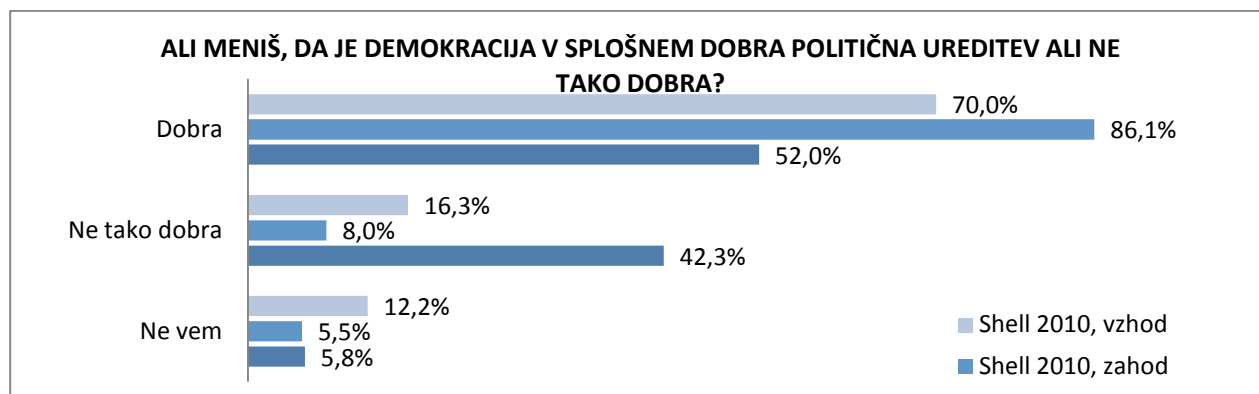
Drugi indikator pa meri odnos prebivalcev do demokracije kot ideala, torej kaže na demokratični potencial prebivalstva (oz. obratno, preučuje nedemokratični (avtoritarni) potencial prebivalstva). Smiselno se je namreč vprašati, ali zgoraj ugotovljeno nizko zadovoljstvo s stanjem demokracije sovпада z nedemokratično (avtoritarno) usmeritvijo mladih. Z drugimi besedami, zanima nas ali zgornji rezultati kažejo na manj demokratični karakter slovenske mladine. Primerjava podatkov raziskave Mladina 2010 in nemške raziskave mladine Shell 2010 pokaže, da ima slovenska mladina v večji meri odklonilen odnos do demokracije kot ideala. Natančneje, na vprašanje »Ne glede na to kako si zadovoljen/a s stanjem demokracije v Sloveniji, ali meniš, da je demokracija v splošnem dobra politična ureditev ali ne tako dobra?« 42 % slovenskih anketirancev odgovorilo z »ne tako

⁴⁴ Na celotnem vzorcu Mladina 2010 je zadovoljstvo z demokracijo nekoliko nižje ($M = 2,51$).

⁴⁵ V Mladini 2010 je bilo zadovoljstvo z demokracijo merjeno na lestvici od 1 (zelo nezadovoljen) do 5 (zelo zadovoljen), v nemški raziskavi Shell 2010 pa na lestvici 1-4. Ker je bilo vprašanje v Nemčiji zastavljeno mladim v starostni skupini od 15-25 let, smo zaradi neposredne primerljivosti v slovenskem vzorcu analize izvedli v enaki starostni skupini.

dobra«, medtem ko je bil v obeh nemških vzorcih delež tega odgovora občutno nižji (8 % v zahodni in 17 % v vzhodni Nemčiji).⁴⁶

Graf 64: Odnos do demokracije kot ideala, Mladina 2010 in Shell 2010.

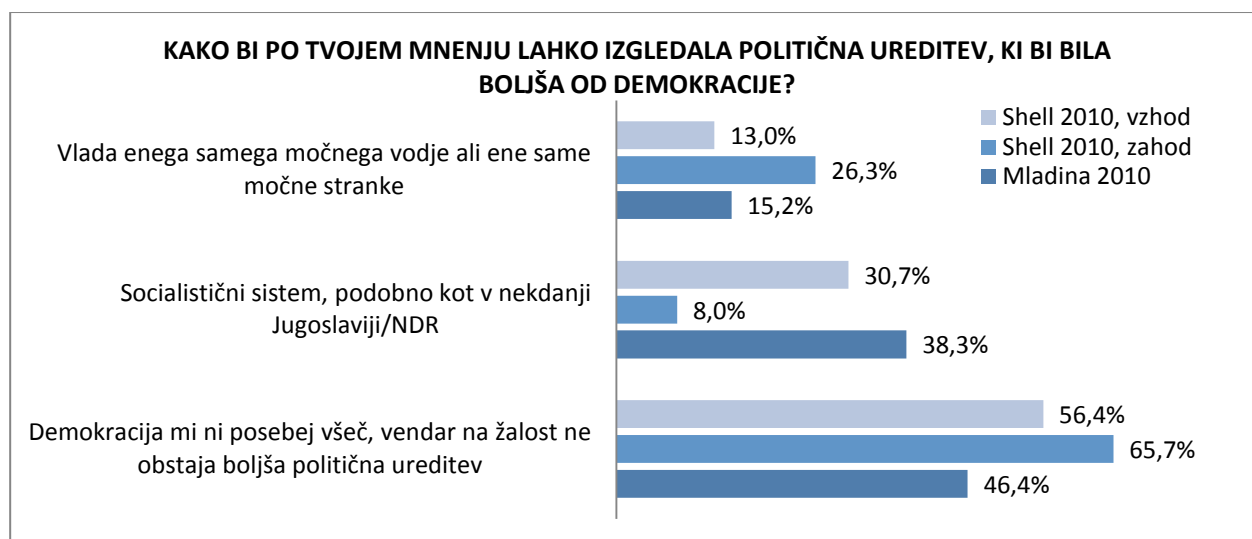


Viri: Podatki raziskave Shell 2010, podatki raziskave Mladina 2010

Glede na nizko oceno obeh indikatorjev demokracije smo mlade, ki menijo, da »demokracija ni tako dobra politična ureditev«, povprašali tudi, kako bi po njihovem mnenju lahko izgledala politična ureditev, ki bi bila boljša od demokracije (na to vprašanje je torej v Sloveniji odgovarjalo 42,3 % respondentov, v vzhodni Nemčiji 16,6 %, v zahodni pa 8 %). Identično vprašanje je bilo postavljeno tudi v nemški raziskavi mladine. Primerjava rezultatov na grafu spodaj kaže, da je med slovenskimi mladimi, ki menijo da »demokracija ni tako dobra politična ureditev«, 42,7 odstotka takšnih, ki meni da jim »demokracija ni posebej všeč, vendar na žalost ne obstaja boljša politična ureditev« (nekoliko večji delež respondentov je izbral enak odgovor v obeh delih Nemčije).

⁴⁶ Vprašanje se je v Shellovi raziskavi glasilo: »Ne glede na to kako si zadovoljen/a s stanjem demokracije v Nemčiji, ali meniš, da je demokracija v splošnem dobra politična ureditev ali ne tako dobra?«

Graf 65: Kako bi po tvojem mnenju lahko izgledala politična ureditev, ki bi bila boljša od demokracije?, Mladina 2010 in Shell 2010.



Viri: Podatki raziskave Shell 2010, podatki raziskave Mladina 2010

Vendar je hkrati več kot polovica vprašanih mladih v Sloveniji izbralo trditev, da je od demokracije boljši »Socialistični sistem, podobno kot v nekdanji Jugoslaviji«, ki ga je izbralo 38,3 % vprašanih (30,7 % v vzhodni in 8 % v zahodni Nemčiji).⁴⁷ Rezultati torej kažejo, da je med mladimi nostalgija po Jugoslaviji še posebej visoka, kar so na študentskih vzorcih ugotavljali že drugi raziskovalci v letu 2009 (npr. Flere in Kirbiš, 2009), kar ponazarja tudi spodanj izjava našega intervjuvanca.

“Saj veš kako je bilo v Jugi... glavni problem je bil to, da nisi sme povedat, kaj si misliš, za vse ostalo, za službe, stanovanja in penzije, pa je poskrbel sistem. Pol pa so se stari zibunli... da bi radi zraven tega, da so meli vse, še govorili. No, pa smo dobli kapitalistično in demokratično Slovenijo. Zdaj lahko govoriš kaj hočeš, nobenega nič ne briga... za službo stanovanje in penzijo pa se sam pobrigaj.”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Odnos mladih do demokracije kot ideala smo analizirali tudi preko indikatorjev sprejemanja (oz. nasprotovanja) avtoritarnim ureditvam (npr. Norris in Inglehart, 2009: 263-264). V EVS raziskave so bili v preteklih letih vključeni tudi indikatorji, ki respondente sprašujejo po najboljšem načinu vodenju države. Respondenti so v EVS raziskavah tako ocenjevali strinjanje s tremi trditvami na lestvici od 1 (zelo slab [način vodenja države]) do 4 (zelo dober [način vodenja države]). Izvedli smo analizo naslednjih trditev: »Imeti močnega voditelja, ki odloča brez parlamenta in volitev«; »Da o tem, kaj je najbolje za državo, odločajo strokovnjaki in ne vlada«; ter »Da državo vodi vojska«, tako da smo vse tri trditve sešteli v lestvico, rezultati longitudinalne analize pa so pokazali, da so spremembe

⁴⁷ V nemški raziskavi se je ekvivalenten odgovor glasil »Socialistični sistem, podobno kot v nekdanji Nemški demokratični republiki (DDR)«.

v opazovanih valovih EVS zadnjih dveh desetletij minimalne, prav tako pa so minimalne razlike med povprečnimi vrednostmi povprečja EU27 in slovenske mladine (ki je sicer minimalno nad povprečjem), pri obeh skupinah pa se povprečne vrednosti gibljejo okoli vrednosti 2 (torej respondenti smatrajo avtoritarni način vodenja države kot »slab«).

V kontekstu obeh indikatorjev odnosa do demokracije lahko torej sklenemo, da je podpora demokraciji kot idealu v dveh desetletjih med slovensko mladino (in odraslimi) ostala več ali manj nespremenjena, da pa so mladi v zadnjem desetletju postali bolj bistveno bolj kritični glede stanja demokracije v Sloveniji, da so z delovanjem demokracije torej občutno manj zadovoljni in da jih v tem kontekstu lahko označimo kot »kritične državljane« (Kirbiš et al., 2010). Tak trend sicer ni novost, saj ga raziskovalci opažajo tudi v drugih državah (gl. Norris, 1999). Prav tako pa je padec zadovoljstva z demokracijo logičen, če vemo, da časovno sovpada z upadom nekaterih drugih indikatorjev političnih stališč, ki smo jih že omenili (npr. upad zaupanja v politike in politične oz. državne institucije, upad zanimanja za strankarsko politiko, itd.), nenazadnje pa je skladen tudi z upadom politične participacije. Prav tako ne gre pozabiti, da je zadovoljstvo z delovanjem demokracije lahko prav tako povezano z globalno ekonomsko in družbeno krizo, ki prav gotovo pripomore k višjemu nezadovoljstvu mladih (in preostale populacije). Sicer je pričakovati, da bo ob izboljšanju sedanjih globalnih družbeno-ekonomskih razmer nekoliko naraslo tudi zadovoljstvo z delovanjem demokracije, čeprav je verjetno osrednji dejavnik, ki lahko največji meri zviša zadovoljstvo državljanov, odzivnost političnih elit.

Nizko zadovoljstvo z delovanjem demokracije v prvi vrsti kaže na razočaranje mladih nad političnim sistemom. Ne pozabimo, da so bila pričakovanja ob prehodu iz socialističnega v demokratični sistem visoka, ki jih realnost danes pač ne dosega. Glede na nizko stopnjo izraženih avtoritarnih preferenc mladih, lahko sklepamo, da so nezadovoljni predvsem s »predstavniško« demokracijo, saj je ta edina s katero imajo neposredne izkušnje. Seveda je tukaj jasno vidna priložnost k večanju »participativne«, »neposredne« demokracije, še posebej ob rezultatih, ki kažejo, da je neposredna participacija pri mladih najbolj priljubljena oblika družbenega udejstvovanja (gl. spodaj). Če bi reprezentativna demokracija v prihodnje ponudila tovrstne kanale participacije še v večji meri, hkrati pa bi se na tovrstna neposredno izražena stališča mladih politične institucije in elite *odzvale v večji meri*, bi to zvišalo zaupanje mladih v delovanje demokracije in politiko samo.

5.1.4 PROTESTNA POLITIČNA PARTICIPACIJA

Poleg konvencionalne participacije si sedaj pogledajmo še drugačne, v preteklosti poimenovane »alternativne« oz. »nekonvencionalne« oblike participacije. Protestna participacija (podpisovanje peticij, udeležba zakonitih demonstracij, pridružitvi se bojkotu, sodelovanje pri nenapovedanih stavkah, zasedanje poslopij ali tovarn v protestne namene) predstavlja osrednjo obliko neinstitucionalizirane, neposredne, individualizirane oblike državljske aktivnosti, ki jo številni raziskovalci smatrajo kot osrednjega pomena za delovanje in stabilnost sodobnih demokracij, pripravljenost za protestni angažma pa se smatra za lastnost demokratične javnosti (npr. Kaase in Marsh, 1979; Inglehart, 1997; Inglehart in Catterberg, 2002). To potrjujejo tudi študije, ki med drugim kažejo, da državljani, ki so se v večji meri pripravljene protestno udeleževati, prav tako v večji meri sprejemajo temeljna demokratična načela in vrednote, npr. politično tolerantnost, ki označuje pripravljenost ljudi, da imajo tudi skupine, ki jih sami sicer ne marajo, enake demokratične in državljske pravice kot ostali (gl. Guérin et al., 2004). Protestniki tako lahko igrajo ključno vlogo pri procesu konsolidacije novih demokracij. Protestne oblike participacije so v zadnjih desetletjih porastu predvsem zaradi procesa (post)modernizacije. Z drugimi besedami, socioekonomski razvoj povzroči spremembe politične kulture, vrednot, orientacij; državljani manj zaupajo avtoriteti, v večji meri so prisotne vrednote samoizražanja, državljani pa so se bolj pripravljene soočiti z in nasprotovati političnim elitam (Inglehart, 1997; Dalton in van Sickle, 2005; Inglehart in Welzel, 2007; Welzel, 2007). Vse navedeno torej spodbuja protestni angažma prebivalstva. Za razliko od konvencionalnih oblik politične participacije, je protestni participativni potencial v zadnjih desetletjih v ustaljenih zahodnih demokracijah v povprečju naraščal, v posttranzicijskih demokracijah pa upadal (Inglehart in Catterberg, 2000), kar priča o veljavnosti teze o individualizaciji izbire državljskih aktivnosti in vse pogostejši »k cilju orientirani«⁴⁸ politični participaciji (Norris, 2004; gl. tudi Harris et al., 2010).

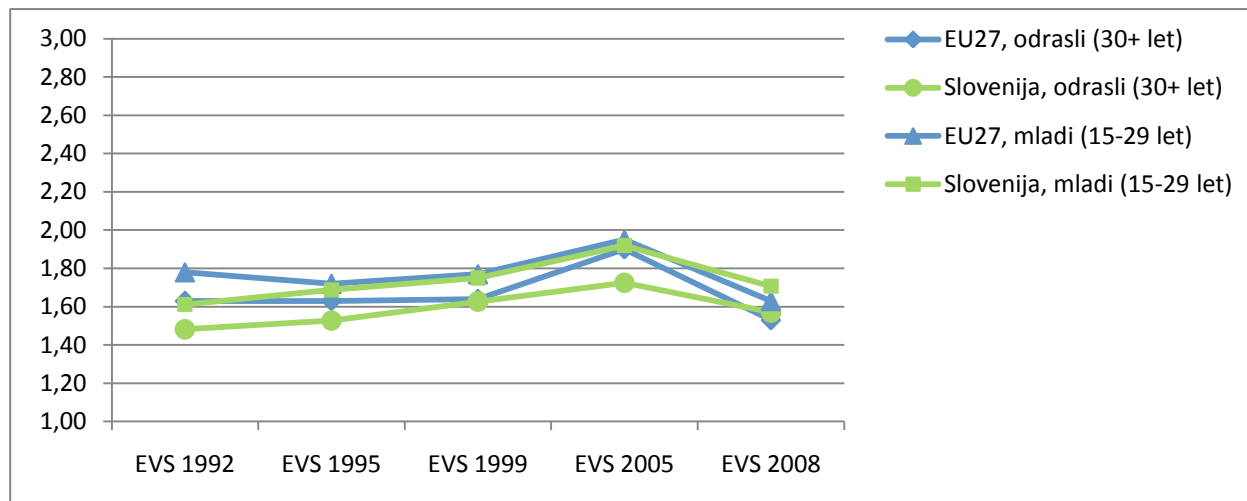
V pričujoči raziskavi analiziramo pogostost participacije mladih skozi pet protestnih aktivnosti v bazah petih EVS/SJM valov, tudi tokrat pa smo primerjali štiri demografske skupine.⁴⁹ Spodnji graf prikazuje longitudinalno analizo protestnega potenciala v Sloveniji in EU27. Merski instrument v EVS poleg dejanske protestne participacije meri tudi pripravljenost za participacijo – vrednosti 1 in 2 na lestvici od 1 do 3 (1 = nikoli ne bi, 2 = morda bi, 3 = to sem že delal). Respondente smo torej

⁴⁸ Ang. *cause-oriented politics*.

⁴⁹ Aktivnosti, ki so bile uvrščene v lestvico protestne participacije so bile: podpisati peticijo, udeležiti se zakonitih demonstracij, pridružitvi se bojkotu, sodelovati pri nenapovedanih stavkah, in zasesti poslopja ali tovarne.

povprašali o njihovi pretekli in potencialni prihodnji participaciji, saj že iz klasične študije Almonda in Verbe (1963) izhaja, da je za vsako državo pomemben participativni potencial, ki ga izkazujejo njeni državljani (in katerega je možno, ko nastopi potreba, udejanjiti) in ne nujno pogostost njihove pretekle politične aktivnosti.

Graf 66: Protestna participacija, Slovenija in EU27 v letih 1992, 1995, 1999, 2008 in 2010.



Viri: Podatki raziskave EVS, podatki raziskave Mladina 2010

Rezultati na grafu zgoraj kažejo: 1) da ima slovenska mladina skozi obe desetletji višji protestni potencial v primerjavi z odraslo populacijo, podobna slika pa je tudi v skupini držav EU27; 2) da je do 2005 obstajal konstanten trend naraščanja protestnega potenciala; 3) da je v 2008 prišlo do upada protestnega angažmaja pri obeh starostnih skupinah (tako v Sloveniji kot v EU27), ki pa je pri slovenski mladini še vedno nad izhodiščnim povprečjem iz leta 1992, 4) da slovenska mladina v 2008 v primerjavi z vrstniki iz EU27 beleži nadpovprečno visoko protestno participacijo.

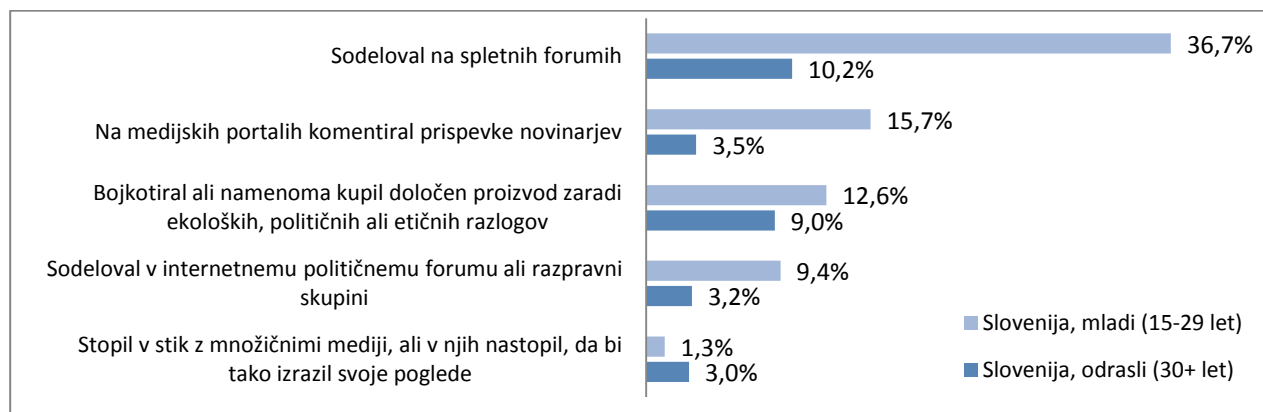
V primerjavi s starejšimi in z vrstniki iz EU, je za slovensko mladino značilna sorazmerno visoka raven protestne politične participacije. Ta potencial v zadnjih dveh desetletjih tendenčno narašča.

5.1.5 INFORMACIJSKO-TEHNOLOŠKE IN INDIVIDUALIZIRANE OBLIKE POLITIČNE PARTICIPACIJE

Poleg protestne participacije si pogledjmo še nekatere druge oblike nekonvencionalnih participativnih dejanj. Kot že omenjeno, v zadnjih desetletjih predvsem med mladimi generacijami prihaja do novih,

individualiziranih oblik participacije, kjer je poleg protestnih dejavnosti poudarek predvsem na t.i. potrošniški participaciji (npr. bojkot ali nakup določenih proizvodov zaradi ekoloških, političnih ali etičnih razlogov) ter participaciji v okviru informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT), npr. sodelovanje na spletnih forumih, komentiranje prispevkov novinarjev na spletnih medijskih portalih ipd. V raziskavi SJM iz leta 2009 (Malnar et al., 2009), izvedene v okviru mednarodne raziskave ISSP, se je respondente med drugim spraševalo o pogostosti tovrstnih oblik politične aktivnosti. Ker podatki za ostale države vključene v ISSP raziskavo javnosti še niso dostopni, v naslednji analizi primerjamo le obe slovenski populaciji (mlade do 29 let in starejše od 29 let). Graf spodaj kaže ločeno analizo petih indikatorjev individualizirane in IKT participacije (delež tistih, ki so že sodelovali v posamezni dejavnosti).

Graf 67: Individualizirane oblike politične participacija, Slovenija v letu 2009.



Vir: Podatki raziskave SJM091

Rezultati kažejo, da so mladi v primerjavi z odraslimi aktivnejši v štiri informacijsko-tehnoloških dejavnostih, le pri kontaktiranju množičnih medijev so odrasli nekoliko aktivnejši, vendar so razlike med obema starostnima skupinama pri tem indikatorju minimalne ter najmanjše. Največje so pri sodelovanju na spletnih forumih, a je slednje široko zastavljen indikator in lahko zajema tudi manj politične oz. civilno-družbene forume, vsekakor pa gre lahko tudi pri slednjem za obliko političnega angažmaja. Na podlagi vidnega lahko potrdimo, da se tudi v Sloveniji mladina v individualiziranih in IKT oblikah politične aktivnosti praviloma pogosteje udeleži, podobno zgoraj ugotovljenim razlikam med starostnima skupinama v protestnih oblikah participacije. Pričakovana je tudi ugotovitev, da je kontaktiranje medijev edini indikator, ki se ga mladi ne poslužujejo v večji meri kot odrasli, ker gre pravzaprav za najmanj neposredno politično dejanje, saj že v osnovi zajema »posrednika« (v tem primeru medij).

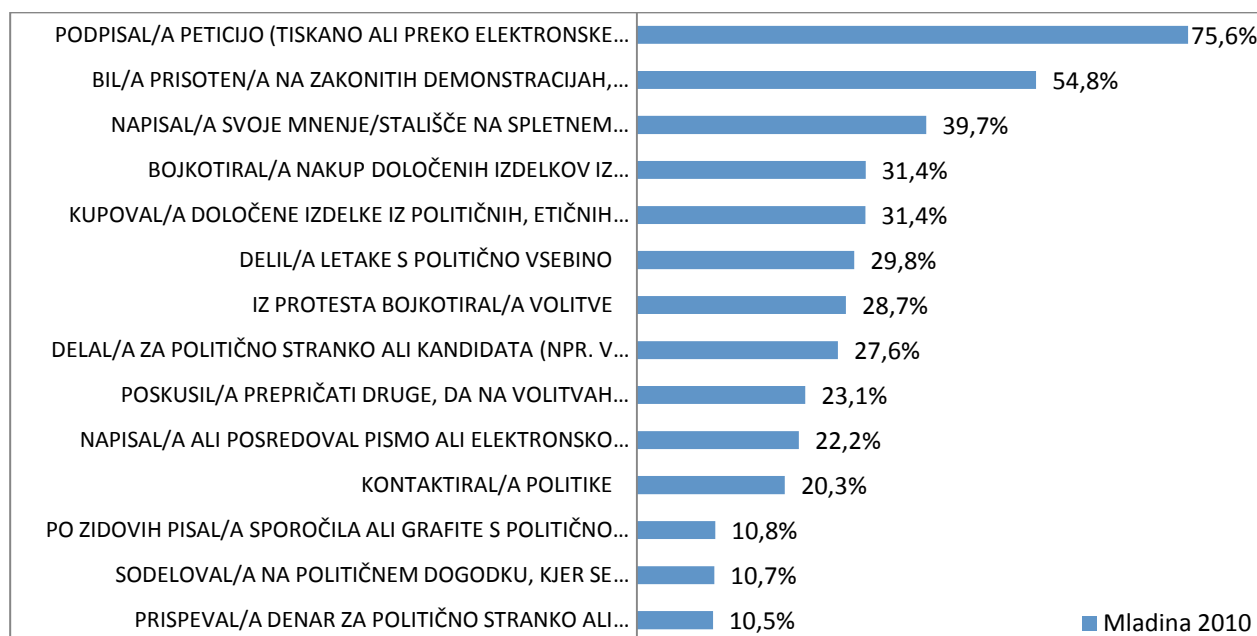
Mladi so bistveno pogosteje aktivnih v IKT in individualiziranih oblikah politične participacije.

5.1.6 POLITIČNA PARTICIPACIJA MLADINE V 2010

Glede na do sedaj ugotovljeno nas je v okviru podatkov raziskave Mladina 2010 najprej zanimala pogostost posameznih političnih dejavnosti slovenske mladine. Rezultati indikatorja volilne udeležbe so pokazali, da se je po podatkih raziskave Mladina 2010 državnoborskih volitev v letu 2008 udeležilo 62,2 % mladih volilnih upravičencev, kar sovpada z rezultati EVS iz istega leta.⁵⁰

Poleg volilne udeležbe smo na lestvici od 1 do 3 (1 = zagotovo ne bi, 2 = verjetno bi, 3 = sem že) respondente povprašali o njihovi pogostosti in pripravljenosti za participacijo. Merilni instrument je bil zastavljen način, ki je omogočal neposredno primerjavo z nekaterimi zgoraj omenjenimi drugimi raziskavami (npr. EVS in SJM). Na spodnjem grafu prikazujemo delež mladih, ki so na posameznem indikatorju participacije izbrali vrednosti 2 (»verjetno bi«) ali 3 (»sem že«).⁵¹

Graf 68: Delež mladih, ki "verjetno bi" ali "je že" opravljalo navedeno politično dejavnost, Mladina 2010.



Vir: Podatki raziskave Mladina 2010

⁵⁰ Upoštevali smo le respondente, ki so v letu 2010 stari 20 ali več let (torej so bili v času volitev v letu 2008 stari najmanj 18 let) in ki niso izbrali odgovora »Septembra 2008 še nisem imel/a volilne pravice«.

⁵¹ Podobno kot pri raziskavah EVS, je tudi naša lestvica kombinirana mera pretekle in potencialne participacije.

Zgornji graf kaže, da se pogostost in pripravljenost mladih za posamezne politične dejavnosti precej razlikuje. Najvišja je pripravljenost je za podpisovanje peticij (76 %), nato po pogostosti/pripravljenosti sledi še prisotnost na zakonitih demonstracijah (55 %) – obe navedeni sta dejavnosti, ki spadata med protestne oblike politične participacije. Po pogostosti so na zadnjem mestu pisanje grafitov, poškodovanje tuje lastnine v okviru političnih zborovanj, in zanimivo, prispevanje denarja političnim strankam oz. kandidatom – konvencionalna politična dejavnost, ki so se je mladi v najmanjši meri pripravljene posluževati. Dolgoročno lahko pričakujemo, da bodo individualizirane in IKT oblike politične participacije postale še pogostejše. Mladim tovrstne dejavnosti torej ne predstavljajo alternative, ampak so postale osrednja oblika politične participacije.

Politična participacija je v letu 2010 med mladimi v Sloveniji bistveno pogostejša v protestnih, individualiziranih in IKT oblikah, bistveno nižja pa v konvencionalnih, institucionaliziranih, strankarskih dejavnostih. Mladi se v protestnih dejavnostih udeležujejo v večji meri kot starejša populacija.

5.1.6.1 Dimenzije in dejavniki participativnih dejavnosti v Mladini 2010

Poleg pogostosti nas zanima tudi kako se indikatorji participacije grupirajo v skupine. Analizirali smo dvanajst indikatorjev participacije (iz faktorke analize smo izločili dva indikatorja participacije).⁵² Faktorska analiza je pokazala, da lahko indikatorje združimo v sestavljeno spremenljivko »Politična participacija«.⁵³

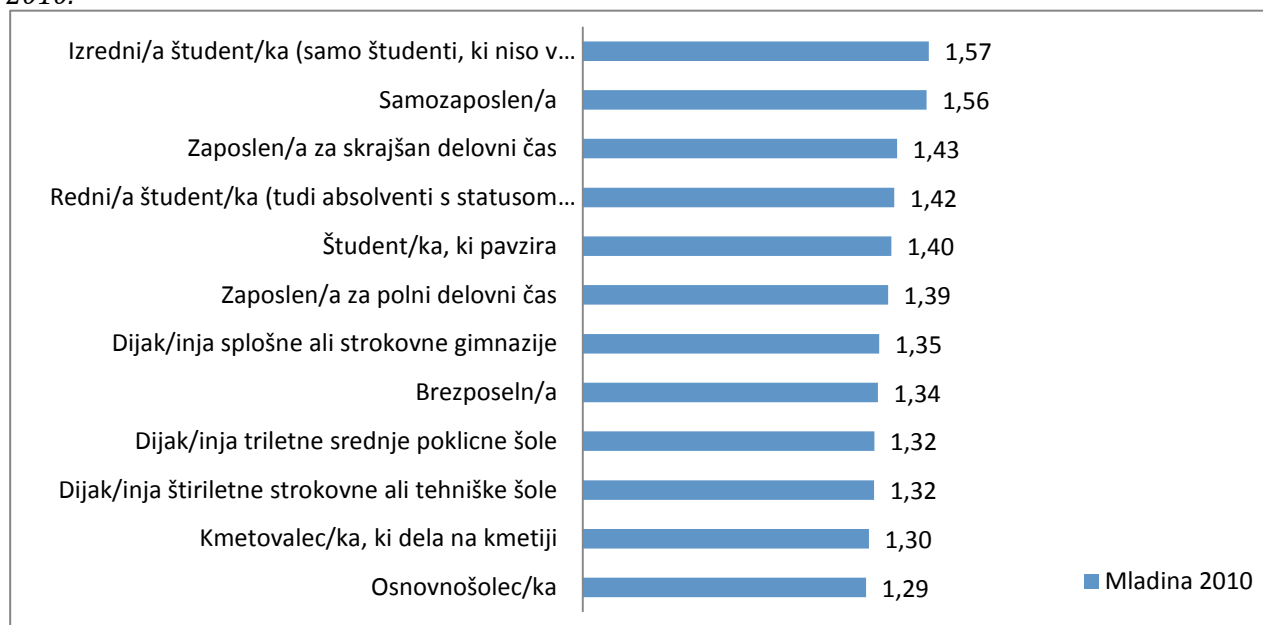
V nadaljevanju analiziramo vpliv naslednjih sociodemografskih spremenljivk na politično participacijo: spol, starost, dohodek posameznika, ekonomski status respondentove družine,

⁵² Oba omenjena indikatorja (»pisanje grafitov« in »poškodovanje lastnine v okviru političnih zborovanj«) tudi v faktorski analizi tvorita ločeno dimenzijo politične participacije, kar potrjuje smotrnost izločitve iz metodološki razlogov. Drugi razlog je seveda vsebinski, saj sta obe obliki participacije nezakoniti.

⁵³ Natančneje, faktorska analiza je najprej pokazala, da je v okviru danih dvanajstih spremenljivk participacije mogoče oblikovati dva faktorja oz. dimenziji, ki jih glede na spremenljivke, ki jih vsebujejo, lahko poimenujemo »konvencionalna politična participacija« in »protestna/individualizirana participacija«. Oba faktorja pojasnujeta 43,88 % skupne variance (prvi faktor pojasnjuje 31,65 % variance, drugi pa 12,22 %). Na osnovi rezultatov faktorke analize smo oblikovali dve sestavljeni spremenljivki, in sicer tako, da smo za vsakega anketiranca izračunali aritmetično sredino odgovorov na dvanajstih indikatorjih participacije. Nato smo na obeh sestavljenih spremenljivkah ponovno izvedli faktorsko analizo drugega reda, kjer se je izkazalo, da oba faktorja tvorita eno samo latentno dimenzijo, ki smo jo poimenovali »politična participacija«. Na osnovi rezultatov faktorke analize smo oblikovali eno samo spremenljivko, na kateri smo izvedli vse nadaljnje statistične analize. Obe omenjeni dimenziji sta obtežili skupen faktor "politične participacije" z utežmi 0,87 ($r = 0,514$; $p < 0,001$), latenten faktor »Politična participacija« pa pojasni 75,70 % skupne variance.

izobrazba respondenta in njegovih staršev in velikost kraja bivanja. Pri predstavitvi rezultatov se bomo zaradi preglednosti omejili samo na statistično značilne in zanimive korelacije. Izmed navedenih dejavnikov na politično participacijo pozitivno in sorazmerno močno vplivajo: višja starost ($r = 0,165$; $p < 0,001$), respondentovi mesečni dohodki ($r = 0,065$; $p < 0,05$), izobrazba respondenta ($r = 0,150$; $p < 0,001$), očeta ($r = 0,141$; $p < 0,001$) in matere ($r = 0,121$; $p < 0,001$), in trenutno bivanje ($r = 0,166$; $p < 0,001$) in odraščanje v urbanem okolju ($r = 0,118$; $p < 0,001$), medtem ko se spol⁵⁴ in subjektivno zaznani ekonomski status družine nista izkazala za statistično značilna dejavnika politične participacije. Primerjava participacije glede na prevladujočo delovno aktivnost (graf spodaj) je pokazala, da so politično najbolj aktivni izredni študenti in samozaposleni, najmanj pa so aktivni brezposelni, kmetovalci, dijaki, v najmanjši meri pa pričakovano osnovnošolci, glede na politični status in pravice, ki jih kot nepolnoletni državljani (n)imajo.

Graf 69: Pogostost političnih participativnih dejavnosti po delovnem statusu respondentov, Mladina 2010.



Vir: Podatki raziskave Mladina 2010

Opomba: Število osnovnošolcev ($n = 11$), kmetovalcev ($n = 8$) in respondentov, ki niso obkrožili nobene izmed naštetih delovnih aktivnosti ($n = 6$) manjše od 1 % celotnega vzorca (skupaj tvorijo 2,1 % vzorca). Glede na malo število

⁵⁴ Čeprav številne tuje raziskave (Parry et al., 1992; Rosenstone in Hansen 1993; Verba et al., 2003; Vasaallo, 2006) kažejo, da med spoloma obstajajo razlike v stopnji politične participacije in kognitivnega angažmaja, se spol že v raziskavi Mladina 2000 (Miheljak, 2002) ni izkazal za statistično značilni prediktor »zanimanja za politiko«. Podrobnejša analiza podatkov Mladina 2010 je pokazala, da razlik med spoloma ni ne na lestvici konvencionalne ne protestne participacije. Na celotnem vzorcu prav tako ni razlik v zanimanju za politiko, so pa razlike v najstarejši starostni skupini mladih (25-29) let, kjer moški izkazujejo večje stopnje zanimanja. Prihodnje raziskave bi morale podrobneje preučiti razloge, ki v pozni mladosti pripeljejo do razlik v zanimanju za politiko med spoloma (delno je to pripisati notranji politični učinkovitosti, kjer razlike med spoloma nastanejo šele v omenjeni starostni skupini; z drugimi besedami, moški (25-29 let) torej v večji meri menijo, da se razumejo na politiko kot to menijo ženske). Čeprav se je v naši raziskavi izkazalo, da razlik v participaciji ni, pa nekatere druge raziskave slovenske mladine kažejo na večjo angažiranost moških (Gril et al., 2009).

respondentov, je za omenjene tri delovne statuse v mnogo manjši meri mogoče zanesljivo sklepati o njihovi stopnji politične participacije.

Za statistično značilna dejavnika višje volilne udeležbe so se izkazali starost ($r = 0,242$; $p < 0,001$) izobrazba respondenta ($r = 0,219$; $p < 0,01$) in izobrazba matere ($r = 0,089$; $p < 0,01$).

Glede na ugotovljene dejavnike politične participacije lahko sklenemo:

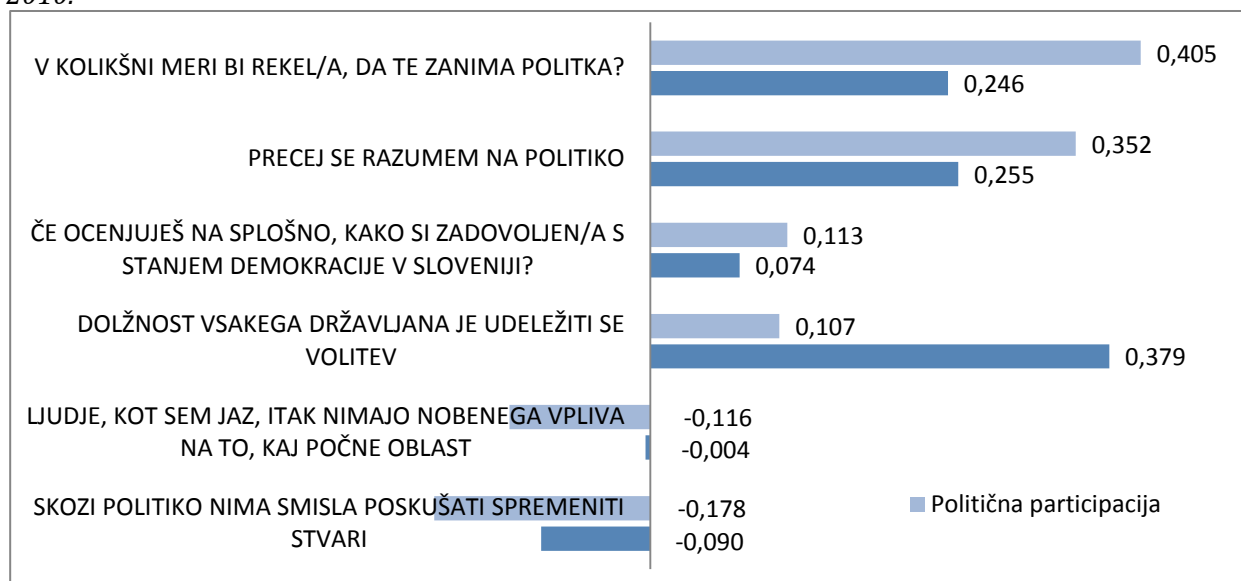
Politično pogosteje participirajo mladi iz družin z višjim socioekonomskim statusom in iz urbanih okolij.

5.1.6.2 Politično–kulturni dejavniki politične participacije

Poleg sociodemografskih dejavnikov smo na podatkih Mladina 2010 preverili še, ali in kako so s politično participacijo mladih povezana politična stališča mladih. Kot smo že videli, je v zadnjih dveh desetletjih med mladimi prišlo do upada zanimanja za politiko, do porasta nezadovoljstva s političnimi funkcionarji in do povečanja nezadovoljstva z delovanjem demokracije. Povezanost politične participacije s politično-kulturnimi spremenljivkami bi nakazovalo, da je upad nekaterih političnih orientacij eden ključnih vzrokov upada politične participacije.

Na spodnjem grafu prikazujemo povezanost med nekaterimi prej analiziranimi preučeniimi političnimi stališči in politično participacijo.

Graf 70: Povezanost med nekaterimi političnimi orientacijami in dvema oblika participacije, Mladina 2010.



Vir: Podatki raziskave Mladina 2010

Ugotovili smo: 1) da so se za statistično značilne dejavnike dveh oblik politične participacije (*volilna udeležba* ter sestavljena spremenljivka *politična participacija*) izkazale večina spremenljivke političnih orientacij, na grafu zgoraj pa prikazujemo šest izmed njih; *politično participacijo* sta v največji meri višata (in nižata) zanimanje za politiko in percepcija lastnega razumevanja politike (notranja politična učinkovitost), *volilno udeležbo* pa stališče, da je poleg obeh navedenih pozitivno povezano tudi stališče respondenta, da je udeležba na volitvah dolžnost vsakega državljana. V manjši meri participirajo tisti, ki so nezadovoljni s stanjem demokracije v Sloveniji ter tisti, ki politične funkcionarje, in sfero politiko nasploh, vidijo v negativni luči.

Sklenemo lahko, da na longitudinalen upad politične participacije vplivajo tudi politično-kulturne spremenljivke (upad zanimanja za politiko, nizka stopnja percepcije lastne politične učinkovitosti, negativno videnje institucionalne politike ter nezaupanje do nosilcev oblasti). Še posebej pomemben je podatek, da se politično bolj udeležujejo mladi, ki so zadovoljni z delovanjem demokracije (vemo da je zadovoljstvo v zadnjem desetletju upadlo, kar je lahko vplivalo tudi na upad politične participacije). Z drugimi besedami, participativno v večji meri sodelujejo državljani, ki so zadovoljni z delovanjem demokracije, kar dodatno povečuje participativno izključenost nezadovoljnih mladih.

Mladi, ki niso zadovoljni z delovanjem demokracije, so manj politično aktivni.

5.1.7 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Mladi v Sloveniji v primerjavi z mladimi v EU27 v povprečju manj konvencionalno politično participirajo.
2. Konvencionalna politična participacija med mladimi v zadnjem desetletju tendenčno upada.
3. Slovenska mladina se v primerjavi z evropskim vrstniki od leta 1995 naprej v povprečju občutno manj zanima za politiko, prav tako pa izmed vseh držav EU27 mladi v Sloveniji politiki pripisujejo najnižji pomen v njihovem življenju.
4. Mnenje mladih o političnih elitah se je v zadnjem desetletju občutno poslabšalo in je v letu 2010 izrazito negativno. Mladi prav tako izražajo nizko stopnjo občutka lastnega političnega vpliva; le 14 % jih zase meni, da se razumejo na politiko.
5. V primerjavi s starejšimi in z vrstniki iz EU, je za slovensko mladino značilna sorazmerno visoka raven protestne politične participacije. Ta potencial v zadnjih dveh desetletjih tendenčno narašča.
6. Politična participacija je v letu 2010 med mladimi v Sloveniji bistveno pogostejša v protestnih, individualiziranih in IKT oblikah, bistveno nižja pa v konvencionalnih, institucionaliziranih, strankarskih dejavnostih. Mladi so v protestnih dejavnostih udeleženi v večji meri kot starejša populacija.
7. Politično pogosteje participirajo mladi iz družin z višjim socioekonomskim statusom in iz urbanih okolij.
8. Mladi, ki niso zadovoljni z delovanjem demokracije, so manj politično aktivni.

5.2 UPORABLJENI VIRI

Adam, F., Makarovič, M., Rončević, B. in Tomšič, M. (2005). *The challenges of sustained development: the role of socio-cultural factors in East-Central Europe*. New York, Budapest: Central European University Press.

Almond, G. in Verba, S. (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Balsano, A. B. (2005). Youth Civic Engagement in the United States: Understanding and Addressing the Impact of Social Impediments on Positive Youth and Community Development. *Applied Developmental Science*, 9, 188-201.

Barber, B. R. (1984). *Strong democracy: participatory politics for a new age*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Barnes, S. H. (1977). *Some Political Consequences of Involvement in Organizations*. Paper presented at Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, D.C., September 1-4, 1977.

Barnes, S. H. (2004). *Political Participation in Post-Communist Central and Eastern Europe*. Center for the Study of Democracy, Paper 04'10. Dostopno prek <http://repositories.cdlib.org/csd/04-10> (10.11.2007).

Berry, C. (2008). Labour's Lost Youth: Young People and the Labour's Lost Youth: Young People and the Labour Party's Youth Sections. *The Political Quarterly*, 79, 366-376.

Blais, A. (2007). Turnout in Elections. V Russell Dalton in Hans-Dieter Klingemann (ur.), *Oxford Handbook of Political Behavior*, 621-635. Oxford, New York: Oxford University Press.

Claggett, W. in Pollock, P. H. (2006). The Modes of Participation Revisited, 1980-2004. *Political Research Quarterly*, 59, 593-600.

Crozier, M., Huntington, S., P. in Watnuki, J. (1975). *The crisis of democracy: report on the governability of democracies to the Trilateral Commission*. New York, N.Y.: New York University Press.

Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: participation and opposition*. New Haven: Yale University Press.

Dalton, R. J. (1996). *Democracy and its Citizens: Patterns of Political Change*. Center for the Study of Democracy (University of California, Irvine). Dostopno prek <http://escholarship.org/uc/item/9pn25985> (21.03.2010).

Dalton, R. J. (1996). *Democracy and its Citizens: Patterns of Political Change*. Center for the Study of Democracy (University of California, Irvine). Dostopno prek <http://escholarship.org/uc/item/9pn25985> (21.03.2010).

Dalton, R. J. (2004). *Democratic challenges, democratic choices: the erosion of political support in advanced industrial democracies*. Oxford, New York: Oxford University Press.

Dalton, R. J. (2005). *Citizen politics: public opinion and political parties in advanced industrial democracies*. Washington, DC: CQ Press.

Dalton, R. J. (2008). *The good citizen: how a younger generation is reshaping American politics*. Washington (D.C.): CQ, Press.

Dalton, R. J. in van Sickle, A. (2005). *The Resource, Structural, and Cultural Bases of Protest Center for the Study of Democracy* (University of California, Irvine). Dostopno prek <http://escholarship.org/uc/item/3jx2b911> (21.03.2010).

Dowley, K. M. in Silver, B. D. (2002). Social Capital, Ethnicity and Support for Democracy in the Post-Communist States. *Europe-Asia Studies*, 54, 505-527.

Ekman, J. in Amnå, E. (2009). *Political Participation and Civic Engagement: Towards A New Typology*, dostopno preko <http://www.oru.se/PageFiles/14371/Ekman%20and%20Amn%C3%A5%202009-1.pdf> (21.03.2010).

EU Youth Report Youth - Investing and Empowering (2009). Bruselj: Evropska komisija. Dostopno prek: www.se2009.eu/polopoly.../European%20Youth%20Report%202009.pdf, 18.12.2010

EUROBAROMETER. (2007). *Young Europeans. A survey among young people aged between 15-30 in the European Union. Analytical Report*. Flash EB Series 202, dostopno prek http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_202_en.pdf, 18.12.2010.

Fahmy, E. (2006). *Young citizens. Young people's involvement in politics and decision making*. Burlington: Ashgate.

Finkel, S. E. (1985). Reciprocal Effects of Participation and Political Efficacy: A Panel Analysis. *American Journal of Political Science*, 29, 891-913.

Fištravec, A. in Šipuš, K. (2005). Politične orientacije. V Sergej Flere et al. (ur.), *Družbeni profil študentov Slovenije: poročilo o rezultatih raziskave v letu 2005*, 122-131. Maribor: ŠOS.

Flanagan, C. in Levine, P. (2010). Civic Engagement and the Transition to Adulthood. *The Future of Children*, 20, 159-179.

Flere, S. in Kirbiš, A. (2009). *Image of Yugoslavia and of own states in the perception of post-Yugoslav youth in 2009*. Paper presented at international conference Europe twenty years after the fall of the Berlin Wall: overcoming "East and West": Parliament Buildings, Wellington, New Zealand, 3-4 November, 2009.

Gray M. in Caul, M. (2000). Declining Voter Turnout in Advanced Industrial Democracies, 1950 to 1997. The Effects of Declining Group Mobilization. *Comparative Political Studies*, 33, 1091-1122.

Grönlund, K. in Setälä, M. (2007). Political Trust, Satisfaction and Voter Turnout. *Comparative European Politics*, 5, 400-422.

Hadjar, A. in Beck, M. (2010). Who Does Not Participate In Elections In Europe And Why Is This? *European Societies*, 12, 521-542.

Halman, L. in Luijckx, R. (2006). Social capital in contemporary Europe: evidence from the European Social Survey. *Portuguese Journal of Social Science*, 5, 65-90.

Harris, A., Wyn, J. in Younes, S. (2010). Beyond apathetic or activist youth 'Ordinary' young people and contemporary forms of participation. *Young*, 18, 9-32.

Henn, M., Weinstein, M. in Forrest, S. (2005). Uninterested Youth? Young People's Attitudes towards Party Politics in Britain. *Political Studies*, 53, 556-578.

Holmberg, S. (1999). Down and down we go: Political trust in Sweden. V Pippa Norris (ur.), *Critical citizens: global support for democratic government*, 103-122. Oxford, New York: Oxford University Press.

Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton (New Jersey), Chichester: Princeton University Press.

Inglehart, R. in Catterberg, G. (2002). Trends in Political Action: The Developmental Trend and the Post-Honeymoon Decline. *International Journal of Comparative Sociology*, 43, 300-316.

- Inglehart, R. in Welzel, C. (2007). *Modernization, cultural change, and democracy: the human development sequence*. New York: Cambridge University Press.
- Kaase, M. in Marsh, A. (1979). Political Action. A Theoretical Perspective. V Samuel Barnes, Max Kaase, et al. (ur.), *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*, 27-56. London: Sage.
- Kaase, M. in Newton, K. (1995). *Beliefs in government*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Katz, R. S. et al. (1992). The Membership of Political Parties in European Democracies, 1960–1990. *European Journal of Political Research*, 22, 329-345.
- Kim, E. in Han, J. Y. (2004). *The Antecedents of Online Political Activities: How news media use and political orientations promote civic engagement*. Conference Papers - American Association for Public Opinion Research; 2004 Annual Meeting, Phoenix, AZ.
- Kimberlee, R. H. (2002). Why Don't British Young People Vote at General Elections? *Journal of Youth Studies*, 5, 85-98.
- Kirbiš A., Flere, S. in Tavčar Kranj, M. (2010). *Longitudinalna analiza politične udeležbe slovenske mladine ter njenih stališč do demokracije: primerjava z državami EU*. Predstavljeno na 25. sociološkem srečanju, Portorož, 18-20 november, 2010.
- Kirbiš, A. (2010a). *Political inequality and social structure: a comparative study of political voice among students in Post-Yugoslav societies*. Paper presented at XVII ISA World Congress of Sociology Sociology on the Move, Gothenburg, Sweden 11 - 17 July, 2010.
- Kirbiš, A. in Flere, S. (2010a). *Youth citizen engagement in post-communist societies: the case of Post-Yugoslav entities*. Paper presented at XVII ISA World Congress of Sociology Sociology on the Move, Gothenburg, Sweden 11 - 17 July, 2010.
- Kuhar, M. (2005). Youth and politics in Slovenia: a pre-political group in a post-political age. V Joerg Fobrig (ur.), *Revisiting Youth Political Participation: Challenges for research and democratic practice in Europe*, 53-60. Strassbourg: Council of Europe, Publishing Division.
- Listhaug, O. in Grønflaten, L. (2007). Civic Decline? Trends in Political Involvement and Participation in Norway, 1965–2001. *Scandinavian Political Studies*, 30, 272-299.
- Listhaug, O. in Wiberg, M. (1995). Confidence in political and private institutions. V Hans-Dieter Klingemann in Fuchs Dieter (ur.), *Citizens and the state*, 298-322. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Macedo, S., Alex-Assensoh, Y. in Berry, J. (2005). *Democracy At Risk: How Political Choices Undermine Citizen Participation And What We Can Do About It*. Washington, D.C.:Brookings Institution Press.
- Makarovič, M. (2002). Politična participacija v desetletju demokratizacije. V Niko Toš in Ivan Bernik (ur.), *Demokracija v Sloveniji*, 65-87. Ljubljana: FDV, IDV, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij.
- Malnar, Brina, Hafner Fink, Mitja in skupina (2009). *Slovensko javno mnenje 2009/1: Mednarodna raziskava: religija (ISSP 2008) in družbene neenakosti (ISSP 2009) [datoteka podatkov]*. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2009. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2010.
- Marsh, D., O'Toole, T. in Jones, S. (2007). *Young People and Politics in the UK: Apathy or Alienation?* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

- Mihailović, S. (1986). Odnos omladine prema politici. V Srđan Vrcan (ur.), *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije: preliminarna analiza rezultata istraživanja*, 169-186. Beograd: Centar za istraživačku, dokumentacionu i istraživačku delatnost predsedništva konferencije SSOJ.
- Miheljak, V. (2002). Mladi kot subjekt in objekt politike. V Vlado Miheljak (ur.), *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, 105-164. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.
- Miheljak, V. (2006). Slovenia in Central Europe: merely meteorological or a value kinship? V Hans-Dieter Klingemann, Dieter Fuchs in Jan Zielonka, (ur.), *Democracy and political culture in Eastern Europe*, 119-147. London, New York: Routledge.
- Mishler, W. in Rose, R. (2001). Political Support for Incomplete Democracies: Realist vs. Idealist Theories and Measures. *International Political Science Review*, 22, 303-320.
- Morrell, M. E. (2003). Survey and experimental evidence for a reliable and valid measure of internal political efficacy. *Public Opinion Quarterly*, 67, 589-602.
- Newton, K. in Montero, J. R. (2007). Patterns of political and social participation in Europe. V Roger Jowell et al. (ur.), *Measuring attitudes cross-nationally: lessons from the European Social Survey*, 205-238. Los Angeles [etc.]: Sage Publications.
- Norris, P. (2002). *Democratic phoenix: reinventing political activism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, P. (ur.) (1999). *Critical citizens: global support for democratic government*. Oxford: Oxford University Press.
- Obradović, J. in Masten A. S. (2007). Developmental Antecedents of Young Adult Civic Engagement. *Applied Developmental Science*, 11, 2-19.
- Pantić, D. (1988). Politička kultura i članstvo SKJ. V Vladimir Falatov, Branislav Milošević, Ratko Nešković (ur.), *Tito – partija*, 489-509. Beograd: Memorijalni centar "Josip Broz Tito": Narodna knjiga.
- Parry, G. in Moyser, G. (1994). More Participation, More Democracy? V David Beetham (ur.), *Defining and measuring Democracy*, 44-62. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Pateman, C. (1970). *Participation and democratic theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Plutzer, E. (2002). Becoming a Habitual Voter: Inertia, Resources and Growth in Young Adulthood. *American Political Science Review*, 96, 41-56.
- Quintelier, E. (2007). *Differences in political participation between young and old people: A representative study of the differences in political participation between young and old people*. Paper prepared for presentation at the Belgian-Dutch Politicologenetmaal 2007, Antwerp, Belgium, 31 May – 1 June 2007.
- Rus, V. in Toš, N. (2005). *Vrednote Slovencev in Evropejcev: analiza vrednotnih orientacij Slovencev ob koncu stoletja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV, CJMMK.
- Sartori, G. (1987). *The theory of democracy revisited* (2 vols.). Chatham: Chatham House Publishers.
- Scarrow, S. E. (2007). Political activism and party members. V Russell Dalton in Hans-Dieter Klingemann (ur.), *Oxford Handbook of Political Behavior*, 636-654. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Schlozman, Lehman K. (2002). Citizen Participation in America: What Do We Know? Why Do We Care? V Ira Katznelson in Helen V. Milner (ur.), *Political Science: The State of the Discipline*, 433-461. New York: W.W. Norton.

- Schmitt, H. in Holmberg, S. (1995). Political Parties in Decline? V Hans-Dieter Klingemann in Dieter Fuchs (ur.), *Citizens and the State*, 95-133. Oxford: Oxford University Press.
- Siemienska, R. (2002). Intergenerational Differences in Political Values and Attitudes in Stable and New Democracies. *International Journal of Comparative Sociology*, 43, 386-390.
- Southwell, P. L. in Pirch K. D. (2003). Political Cynicism and the Mobilization of Black Voters. *Social Science Quarterly*, 84, 906-917.
- Torney-Purta, J. in Richardson, W. (2002). *Trust in Government and Civic Engagement among Adolescents in Australia, England, Greece, Norway and the United States*. Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Boston Marriott Copley Place, Sheraton Boston & Hynes Convention Center, Boston, Massachusetts, Aug 28, 2002.
- Torney-Purta, Judith, Klandl Richardson, W. in Henry-Barber, C. (2004). *Trust in Government-Related Institutions and Civic Engagement among Adolescents: Analysis of Five Countries from the IEA Civic Education Study* (Working Paper 17). College Park, MD: Circle.
- Twenge, J. M. (2006). *Generation Me: Why today's young Americans are more confident, assertive, entitled—and more miserable than ever before*. New York: Free Press.
- Ule, M. in Vrcan, S. (1986). *Mladina 1985: Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Uradni list EU/C311. (2009). *Resolucija Sveta z dne 27. novembra 2009 o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine (2010–2018)*. Dostopno prek <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:311:0001:0011:SL:PDF>, 18.12.2010.
- Verba, S. Schlozman, K. in Brady, H. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Vromen, A. (2003). 'People Try to Put Us Down ...Participatory Citizenship of Generation X', *Australian Journal of Political Science*, 38, 79-99.
- Wattenberg, M. (1998). *Turnout Decline in the U.S. and other Advanced Industrial Democracies*. Center for the Study of Democracy (University of California, Irvine). Dostopno prek <http://escholarship.org/uc/item/1kh6r88m> (21.03.2010).
- Welzel, C., Inglehart, R. in Klingemann, H. D. (2003). The theory of human development: A cross-cultural analysis. *European Journal of Political Research*, 42, 341-379.
- White, M. (1998). Irvine blames 'don't care culture'. *Guardian*, 8 August, 9.
- Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K. in Delli Carpini, M. X. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford: Oxford University Press.

5.3 PROSTOVOLJNE DEJAVNOSTI

5.3.1 UVOD

Civilno-družbena participacija je druga izmed obeh temeljnih tipov participacije državljanov v javnem življenju (poleg politične participacije, gl. Mihailović, 1986; Pantić, 1988; Torney-Purta in Richardson, 2002; Zukin et al., 2006). Civilno-družbena participacija je širše zastavljen koncept in zajema predvsem prostovoljne dejavnosti, ki so v dobro skupnosti in se nujno ne nanašajo na politične institucije in stranke. Pri njej gre za orientiranost k širšim družbenim vprašanjem, ki se lahko smatrajo kot politična kvečjemu implicitno (npr. prostovoljno delo v korist različnih nevladnih organizacij, članstvo v društvih in združenjih ipd.; Fištravec in Šipuš, 2005: 122-3; gl. tudi Keeter et al., 2002; Torney-Purta et al., 2004; Zukin et al., 2006). Prostovoljne dejavnosti so torej vse vrste prostovoljnega angažmaja in aktivnosti, za katere je značilno, da so odprte, neplačane, posameznik pa se jih udeležuje prostovoljno, imajo pa neformalno izobraževalno in dodano družbeno vrednost (EU Youth Report, 2009). Kot smo videli v podpoglavju Politična participacija, v zadnjih desetletjih zaznavamo upad predvsem konvencionalne politične participacije, vendar je trend upada zaznati tudi v civilno-družbenem angažmaju prebivalcev; raziskave npr. nakazujejo trende upadanja članstva v prostovoljnih organizacijah in združenjih (gl. Rosenstone in Hansen, 1993; Putnam, 1995).

Klub upadu prostovoljnih dejavnosti oz. civilno-družbene participacije, pa empirične raziskave hkrati kažejo, da so mladi v primerjavi z odraslimi aktivnejši v tovrstnih dejavnostih. Pogosteje torej participirajo v prostovoljnih (in protestnih) dejavnostih (Keeter et al., 2002; Norris, 2004; Zukin et al., 2006; Dalton, 2008). Glavni razlog za angažiranost mladih skozi tovrstne dejavnosti so po mnenju Daltona stališča mladih, ki v konvencionalnih političnih kanalih ne vidijo učinkovitega sredstva za izražanje svojih mnenj. Posledično so aktivnejši v civilno-družbeni participaciji, protestni participaciji, v političnem potrošništvu, v participaciji vezani na IKT, itd. Raziskovalci zato poudarjajo, da bi moral biti fokus usmerjen ne le na »politično«, ampak na »civilno-družbeno«, torej ne le na konvencionalne in formalne, ampak tudi na nekonvencionalne, nestrankarske, družbene oblike političnega angažmaja (Norris, 2004; Dalton, 2008; Marien et al., 2010).

Raziskave vzpodbudno kažejo, da so s prostovoljnimi dejavnostmi povezane številne prosocialne vrednote. Po Daltonu prostovoljne dejavnosti⁵⁵ zajemajo tudi norme avtonomnosti – predvsem

⁵⁵Izraza »prostovoljne dejavnosti« in »civilno-družbena« participacija v pričujočem prispevku uporabljamo izmenjaje.

razumevanje in spoštovanje mnenj drugih oz. solidarnost do drugih ter drugače mislečih, pa tudi empatijo in nudenje pomoči sočloveku, ter izoblikovanje lastnega mnenja na podlagi informiranosti. Prostovoljno/družbeno angažiran posameznik torej poskuša razumeti položaj drugih, je pripravljen delovati v skladu s svojimi (prosocialnimi) načeli, hkrati pa je pripravljen izzvati politične elite, če slednje ne deluje po omenjenimi načeli (Dalton, 2008: 28). V okviru civilno-družbenega udejstvovanja predstavlja pomemben element še participacija (a ne v konvencionalnih in strankarskih političnih kanalih). Kot zadnja ključna dimenzija civilno-družbene participacije je politična toleranca, ki je ena izmed osrednjih vrednot demokratične družbe. V okviru naše raziskave lahko torej pričakujemo, da so prostovoljne dejavnosti tudi pri slovenski mladini povezane s pozitivnimi vrednotami in psihosocialnim razvojem mladih. Tudi številne druge študije namreč potrjujejo povezanost med prostovoljnimi dejavnostmi in pozitivnim razvojem mladostnikov (za pregled gl. Balsano, 2005).

Pretekle raziskave so pokazale tudi, da obstajajo nekateri ključni dejavniki civilno-družbenega angažmaja. Če bi v okviru konvencionalne politične participacije na podlagi preteklih študij (Parry et al., 1992; Rosenstone in Hansen 1993; Verba et al., 2003; Vasaallo, 2006) lahko predvideli, da moški pogosteje politično participirajo (a se je v Mladini 2010 izkazalo, da razlik med spoloma ni), pa novejša raziskava civilno-družbene participacije kažejo, da ženske participirajo pogosteje (Schlozman et al., 1995; Krishnamurthy et al., 2001; Inglehart in Norris, 2005; Norris et al., 2006: 298). Nadalje, poleg starosti in spola so se kot posebej pomembni dejavniki prostovoljnih dejavnosti izkazali še izobrazba, dohodek in kraj bivanja (Barnes, 1977; Halman in Luijkx, 2006; MacFarland in Thomas, 2006; White in Gager, 2007; Van der Meer et al., 2008).

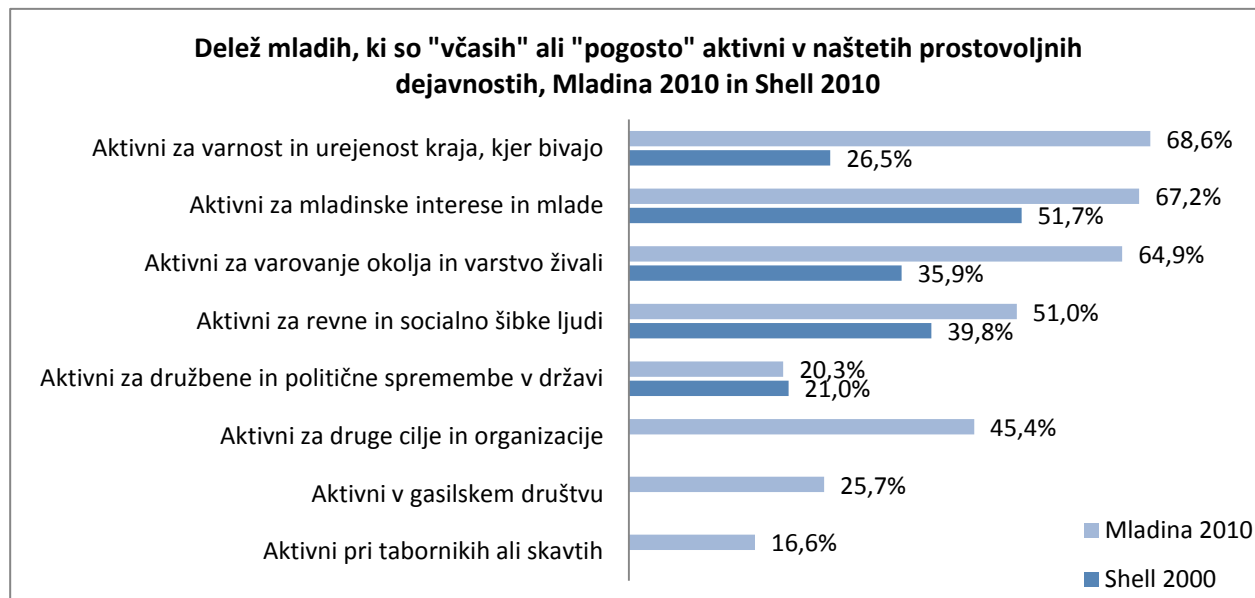
V nadaljevanju analiziramo: 1) obseg prostovoljstva med slovensko mladino; 2) longitudinalne trende (spremembe) pripravljenosti na civilno-družbeni angažma; 3) ravni prostovoljstva slovenske mladine v primerjavi z nemško mladino; ter 4) psihosocialne korelate in 5) sociodemografske dejavnike pogostosti prostovoljnih dejavnosti.

5.3.2 POGOSTOST PROSTOVOLJNIH DEJAVNOSTI

V raziskavo Mladina 2010 kje bilo vključenih več indikatorjev prostovoljnih dejavnosti mladih, vse pa spadajo v osnovni okvir pojmovanja prostovoljnih dejavnosti oz. civilno-družbene participacije: 1) neformalno opravljanje dela oz. aktivnost, ki se praviloma izvaja v sodelovanju z drugimi s ciljem reševanja določenih problemov, in 2) članstvo v prostovoljnih društvih in organizacijah (Keeter et al., 2002). Na spodnjem grafu prikazujemo osem oblik prostovoljnih dejavnosti slovenske mladine, za

pet izmed teh dejavnosti imamo na voljo tudi primerljive podatke nemške študije mladine Shell 2010.

Graf 71: Prostovoljne dejavnosti mladih, Mladina 2010 in Shell 2010.



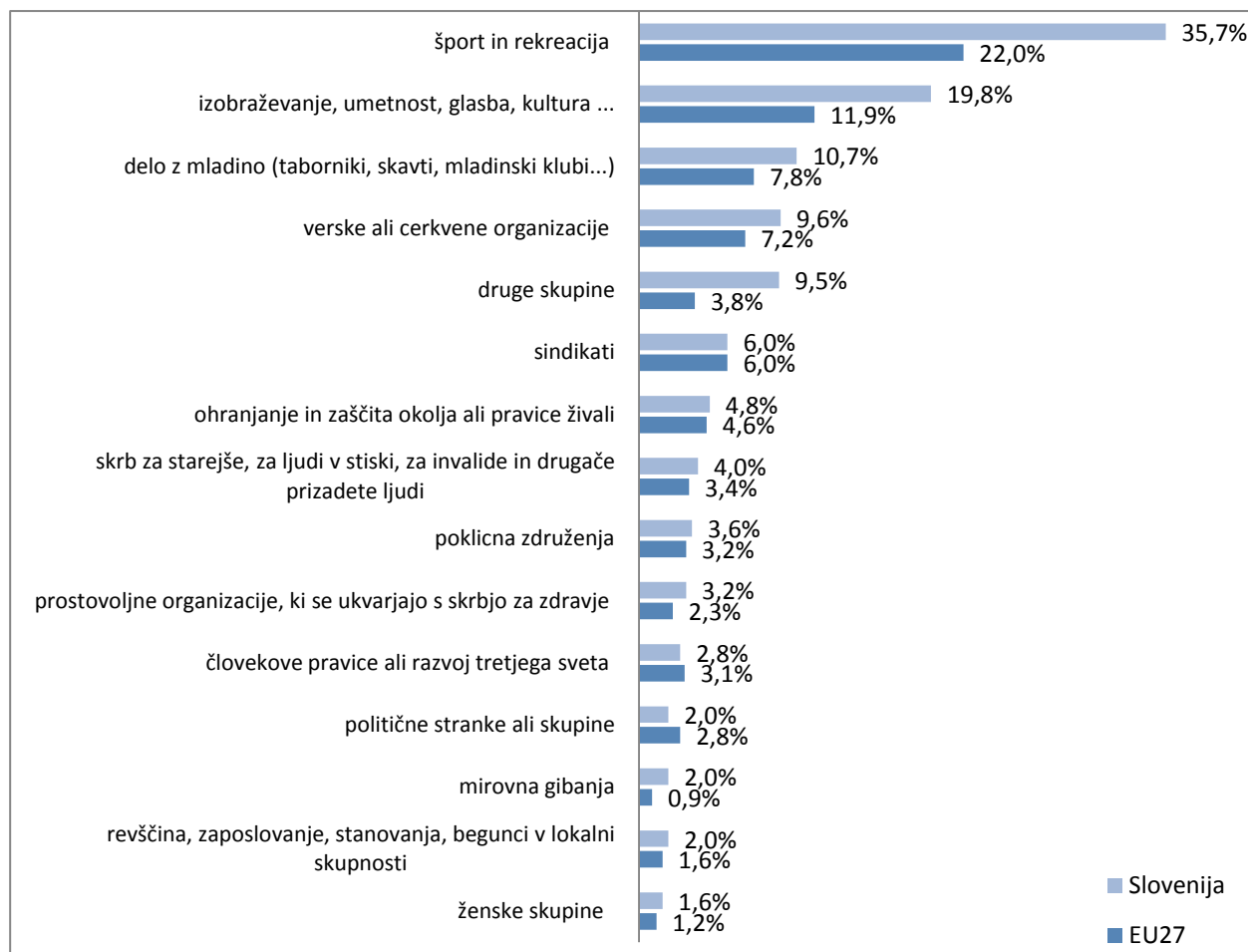
Viri: Podatki raziskave Mladina 2010, podatki raziskave Shell 2010

Primerjava petih indikatorjev (kjer analiziramo delež mladih, ki je »včasih« ali »pogosto« aktiven v navedenih prostovoljnih dejavnostih) pokaže, da je slovenska mladina aktivnejša v štirih oblikah dejavnosti, najpogosteje v dejavnostih vezane na varnost in urejenost kraja, kjer biva respondent (68,6 % mladih), ter za aktivnosti za mladinske interese in mlade (67,2 %). Aktivnost za »družbene in politične spremembe« je edina oblika dejavnosti, kjer je nemška mladina minimalno pogosteje angažirana (v Sloveniji je tovrstno aktivnih 20,3 % mladih). Nizko angažiranost mladih gre v tem primeru bržkone pripisati konvencionalnemu »političnemu«, ki je, kot smo videli v prejšnjem poglavju, s strani slovenske mladine percipirano kot pretežno negativno (nizke stopnja zaupanja v politične funkcionarje in institucij, nizka konvencionalna participacija, itd.). Podatki kažejo tudi, da je približno četrtina slovenske mladine aktivna v okviru gasilskih društev, slabih 17 % pa pri tabornikih ali skavtih. Graf torej kaže na relativno visoko raven civilno-družbenega angažmaja mladih v Sloveniji, še posebej v primerjavi z nemško mladino, kar je skladno tudi z rezultati raziskave evropske mladine, po kateri slovenska mladina dosega najvišje stopnje prostovoljnega udejstvovanja tudi v primerjavi z drugimi članicami EU (Flash Eurobarometer 202, 2007).

Prav tako smo preverili v kolikšni meri je slovenska mladina (v primerjavi z mladino EU27) včlanjena v prostovoljne organizacije. Podatki na spodnjem grafu kažejo, da je slovenska mladina na 12ih od

15ih indikatorjih dosega višji delež članstva. Največje razlike članstvu v prid slovenske mladine so v dveh vrstah organizacij, ki imata največ članov: športne/rekreativne organizacije ter kulturne organizacije. Pri slovenski mladini je občutno nižje le članstvo v političnih strankah, kar je skladno z rezultati v podpoglavju »Politična participacija«.

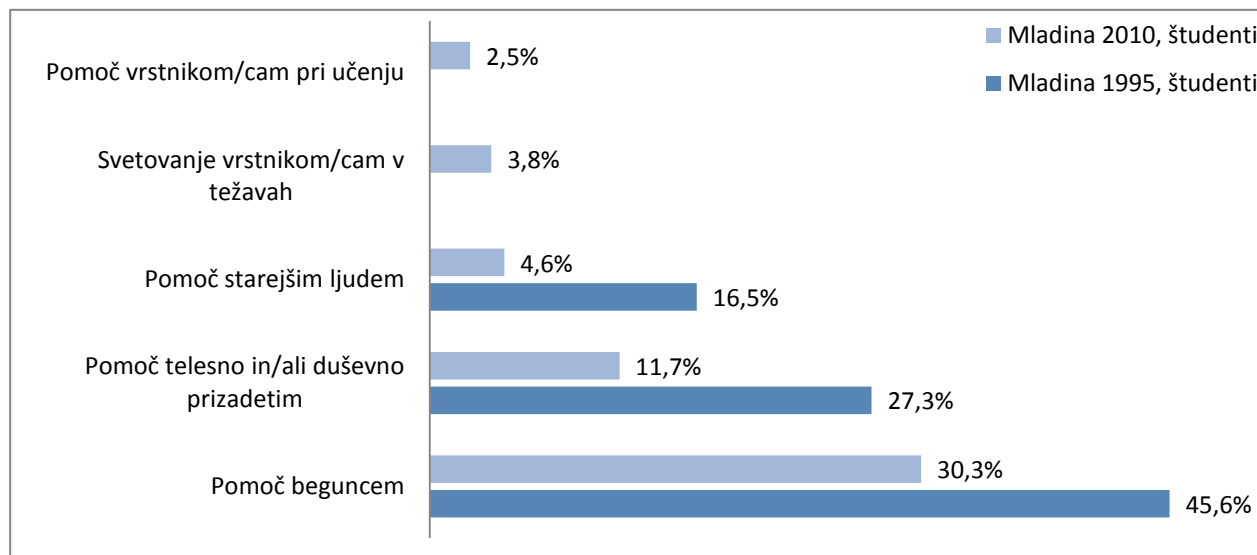
Graf 72: Članstvo mladih v prostovoljnih organizacijah, Slovenija in EU27.



Na grafu spodaj prikazujemo analizo drugačnega indikatorja prostovoljnega angažmaja: (ne)pripravljenost mladih za udeleževanje v prostovoljnih dejavnostih, primerjamo pa podatke raziskave Mladina 1995 in Mladina 2010. Preden si pogledamo rezultate je potrebno omeniti: 1) le trije indikatorji so bili zastavljeni v obeh raziskavah, zato je longitudinalna primerjava mogoča le na teh treh pokazateljih; 2) v raziskavi Mladina 1995 sta bila možna odgovora na pripravljenost opravljanja prostovoljnih dejavnosti »bi sodeloval« (1) in »ne bi sodeloval« (2). Na grafu podatki Mladine 1995 tako prikazujejo delež mladih, ki »ne bi sodelovali« v navedeni dejavnosti, podatki Mladine 2010 pa prikazujejo delež mladih, ki v navedenih dejavnostih »zagotovo ne bi sodeloval«; 3) raziskava Mladina 1995 je zajela študente ljubljanske in mariborske univerze, Mladina 2010 pa prikazuje povprečne vrednosti vseh študentov v vzorcu Mladine 2010.

Prostovoljne dejavnosti so na spodnjem grafu razvrščene po stopnji pripravljenosti/pogostosti od največje do najmanjše (ne pozabimo, da vrednosti prikazujejo, tiste, ki *ne bi sodelovali* v posameznih dejavnostih).

Graf 73: Delež mladih, ki »ne bi sodelovali« v navedenih prostovoljnih dejavnostih, Mladina 2010 in Mladina 1995, študentska populacija.



Viri: Podatki raziskave Mladina 2010, podatki raziskave Mladina 2000

Rezultati kažejo, da so mladi v 2010 v največji meri pripravljeni pomagati vrstnikom pri učenju (le 2,5 % jim vrstnikom ne bi pomagal), svetovati vrstnikom, če se ti znajdejo v težavah (le 3,8 % mladih jim ne bi svetovalo) ter nuditi pomoč starejšim (le 4,6 jim ni pripravljeno nuditi pomoči). Na zadnjih dveh mestih po pripravljenosti za prostovoljne dejavnosti sta pomoč telesno in duševno prizadetim (11,7 % mladih zagotovo »ne bi sodelovalo« v takšnih prostovoljnih dejavnostih) ter pomoč beguncem (30,3 % mladih jim ne bi pomagal beguncem skozi prostovoljne dejavnosti). Gledano longitudinalno (ob upoštevanju zgoraj navedenih omejitev), rezultati kažejo, da se je pripravljenost mladih za prostovoljne dejavnosti v 2010 povečala, medtem ko je razmerje oz. zaporedje treh dejavnosti analiziranih v obeh letih ostalo nespremenjeno. Da je pripravljenost za pomoč beguncem in prizadetim osebam najmanjša ne preseneča, saj te osebe mladi verjetno v največji meri percipirajo kot »drugačne«. Relativno zaskrbljujoč je le podatek, da slaba tretjina mladih ni pripravljena pomagati beguncem, vendar je pričakovati, da bo s časom dodatno upadla še ta oblika neangažmaja, če vemo, da je bil leta 1995 bistveno večji delež mladih, ki beguncem ni bilo pripravljeno pomagati. Če sklenemo: v 2010 torej zaznavamo bistveno povečanje pripravljenosti nudenja pomoči starejšim ter telesno/duševno prizadetim osebam in beguncem.

Slovenska mladina je v primerjavi s 1995 bistveno bolj aktivna na področju prostovoljstva, bistveno bolj pa je aktivna tudi v primerjavi z nemško mladino.

Analiza povprečij, ki je ne prikazujemo, je še pokazala še, da imajo v primerjavi s protestnimi oblikami participacije, prostovoljne dejavnosti višje povprečne vrednosti. Za protestnimi dejavnostmi po slednjimi zaostaja le pogostost oz. pripravljenost nudenja pomoči beguncem, ki pa se sicer po povprečni vrednosti od protestne participacije bistveno ne razlikuje. Če iz rezultatov podpoglavja »Politična participacija« vemo, da je protestna dejavnost med mladimi bolj priljubljena kot konvencionalna politična participacija, lahko sklenemo, da so prostovoljne dejavnosti tiste oblike družbenega angažmaja, ki se jih mladi poslužujejo v največji meri. To ponazorita tudi odgovora dveh izmed udeleženk intervjujev v Mladini 2010, na vprašanje, kdaj sta politično ali družbeno aktivni.

"Kaj pa vem... Rada grem pomagat, če je. Šla sem nogometašem na miting prodajat pijačo zastoj... Sodelujem pri projektu Očistimo Skorbo... v dramskem krožku tudi brezplačno pomagam strečt pijačo, pospravlat... kolegom pomagam doma, na trgatvi recimo... Rada bi šla na krvodajalsko, pa ne pridem zraven..."
(Špela, 25 let, mlada natakarka)

"Če bi bilo politično delo vezano na zadeve manjšine in če bi dobila delo za katerega sem sposobna, da bi to imelo smisel za manjšino in za naš kraj. Da pa bi šlo samo za politiko kot tako, pa je zapravljanje časa."
(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

Po drugi strani pa so nekateri mladi do prostovoljnega udejstvovanja tudi kritični, kar nakazujeta izjavi naše intervjuvanke:

"Prostovoljstvo izhaja iz tebe samega, da hočeš nekomu pomagati. Če bi ga formalizirali, na primer kot reference pri delu, se pojavi nevarnost zlorabe. Neformalno pa je stvar posebno močna. Oboje bi bilo potrebno (ustrezno) povezati."
(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

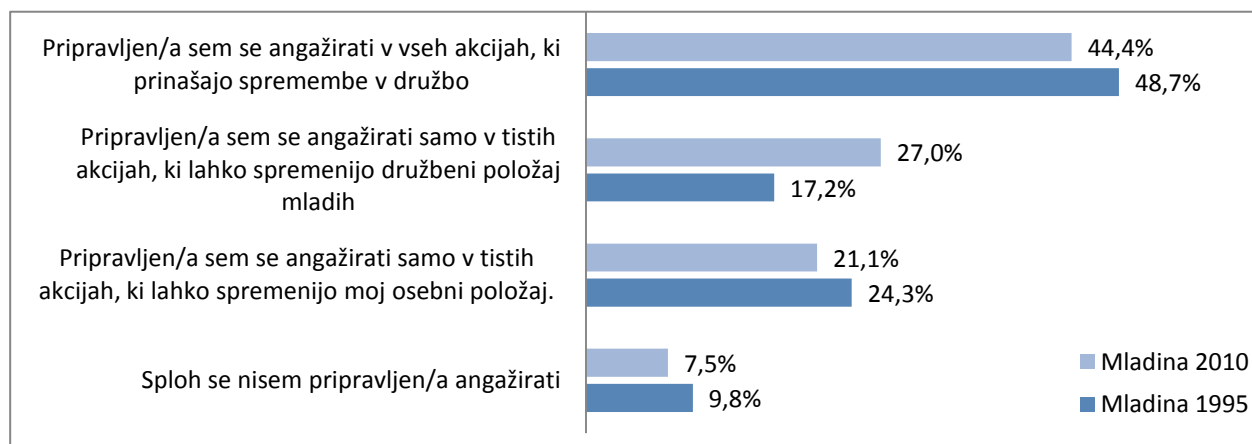
"Če je masa, imajo (mladi moč vpliva). Je pa med mladimi vse preveč parcialno. Demonstracije na primer – efekt je bil negativen, bila pa je masa. Preveč je mladinskih društev in klubov, ki so ločeni in s kom se naj pogovarjajo politiki, da bo pravilno dojeto stališče mladih."
(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Mladi se izmed vseh oblik participacije najpogosteje udeležujejo prostovoljnih dejavnosti. Poleg vključenosti v zaposlitev in izobraževanje, predstavljajo prostovoljne dejavnosti osrednji mehanizem socialne vključenosti v Sloveniji.

5.3.3 PRIPRAVLJENOST ANGAŽIRANJA ZA DRUŽBENE SPREMEMBE

Naslednji indikator prostovoljnih dejavnosti mladih se nanaša na njihovo pripravljenost za družbeni angažma. Natančneje, mlade smo vprašali v kolikšni meri so se »pripravljene angažirati v izvajanju družbenih sprememb«. Indikator se torej ne nanaša izključno na polje »družbenega«, ampak lahko potencialno zajema tudi sfero »političnega«. Na spodnjih grafih prikazujemo primerjavo podatkov raziskav Mladina 2010 in Mladina 1995. Ker je bila raziskava Mladina 1995 izvedena na populaciji študentov, prikazujemo primerjavo podatkov, ki se nanašajo le na študentke vzorce.

Graf 74: Pripravljenost študentov na družbeni angažma, Mladina 2010 in Mladina 1995.



Primerjava študentske populacije iz 1995 in 2010 na grafu zgoraj kaže, da se je pripravljenost za angažma v »vseh akcijah, ki prinašajo družbene spremembe« v letu 2010 nekoliko zmanjšala (iz 48,7 % na 44,4 %), se je pa med študenti povečala pripravljenost za akcije, ki bi spremenile »položaj mladih« (iz 17,2 na 27 %), kar posredno kaže na visoko identifikacijo mladih s svojo starostno skupino in pripravljenost za delovanje v skladu z interesi mladih kot skupine. Nekoliko je tudi narasel odstotek mladih, ki se niso pripravljene angažirati v nobenih akcijah, upadel pa odstotek mladih, ki so se pripravljene angažirati le v tistih akcijah, ki bi spremenile njihov osebni položaj. Podobne trende zaznamo, če primerjamo dijaško populacijo raziskave Mladini 1993 in dijaško populacijo v okviru raziskave Mladina 2010 (ni prikazano).

Glede na prikazane rezultate lahko povzamemo, da se je generalna pripravljenost študentov za angažma za vse družbene spremembe zmanjšala, vendar pa so se študenti hkrati v večji meri pripravljene boriti za izboljšanje svojega položaja (kot skupine). Na to so v letu 2010, sicer z grenkim priokusom, pokazale tudi študentske demonstracije pred državnim zborom. Zmanjšana pripravljenost študentov za izboljšanje zgolj individualnega položaja posameznika posredno kaže, da se je solidarnost med njimi nekoliko povečala. V tem smislu je vrednota egalitarizma, ki je sicer značilnost postkomunističnih družb in ki se nanaša predvsem na ekonomsko sfero, zaznana tudi v družbeno-politični sferi mladih.

V zadnjih petnajstih letih se je močno povečala pripravljenost študentov za sodelovanje v akcijah, ki bi izboljšale položaj mladih.

5.3.4 DIMENZIJE PROSTOVOLJNIH DEJAVNOSTI

Preden analizo dejavnikov in korelatov prostovoljnih dejavnosti, je potrebno preučiti še dimenzionalnost dejavnosti. Spodaj zato najprej prikazujemo faktorsko strukturo prostovoljnih dejavnosti mladih, in sicer na trinajstih indikatorjih angažmaja. Faktorska analiza (tabela spodaj) je pokazala, da se prostovoljne dejavnosti mladih grupirajo v štiri dimenzije, ki smo jih poimenovali: 1) pomoč vrstnikom in starejšim; 2) okoljevarstvene dejavnosti, 3) društveno prostovoljstvo, in 4) pomoč marginaliziranim. Ko smo izvedli faktorsko analizo drugega reda na štirih nastalih faktorjih, se je izrisala ena sama latentna dimenzija prostovoljstva. Štiri faktorji z njihovimi faktorskimi vrednostmi (ang. *factor scores*) v nadaljevanju koreliramo z vrsto psihosocialnih konstruktov.

Tabela 12: Faktorska struktura prostovoljnih dejavnosti mladih, Mladina 2010.

	Faktor			
	Pomoč vrstnikom in starejšim	Okoljevarstvene dejavnosti	Društvena prostovoljstvo	Pomoč marginaliziranim skupinam
SVETOVANJE VRSTNIKOM/CAM V TEŽAVAH	,891			
POMOČ VRSTNIKOM/CAM PRI UČENJU	,848			
POMOČ STAREJŠIM LJUDEM.	,672			
AKTIVEN ZA VAROVANJE OKOLJA IN VARSTVO ŽIVALI		,886		
AKTIVEN ZA VARNOST IN UREJENOST KRAJA, KJER BIVAŠ		,858		
AKTIVEN ZA REVNE IN SOCIALNO ŠIBKE LJUDI		,567		
AKTIVEN ZA MLADINSKE INTERESE IN MLADE		,431	,300	
AKTIVEN ZA DRUŽBENE IN POLITIČNE SPREMEMBE V SLOVENIJI			,724	
AKTIVEN PRI TABORNIKI ALI SKAVTIH			,676	
AKTIVEN ZA DRUGE CILJE IN ORGANIZACIJE			,567	
AKTIVEN V GASILSKEM DRUŠTVU			,521	-,318
POMOČ BEGUNCEM				,849
POMOČ TELESNO IN/ALI DUŠEVNO PRIZADETIM				,584

5.3.5 KORELATI PROSTOVOLJNIH DEJAVNOSTI

Korelacijska analiza je pokazala, da se prostovoljne dejavnosti povezujejo z nekaterimi psihosocialnimi konstrukti (tabela spodaj). Tri oblike prostovoljstva so blago pozitivno povezane z narcisistično grandioznostjo, medtem ko pomoč marginaliziranim skupinam ni statistično značilen korelat.

Tabela 13: Korelati vsakodnevnih in prostočasovnih dejavnosti, Mladina 2010.

	Pomoč vrstnikom in starejšim (F1)	Okoljevarstvene dejavnosti (F2)	Društveno prostovoljstvo (F3)	Pomoč marginaliziranim skupinam (F4)
Avtoritarnost	0,140**	0,108**	-0,042	0,058*
Narcistična grandioznost	0,060*	0,058*	0,056*	0,017
Narcistična izkoriščevalnost	-0,190**	-0,067*	0,112**	-0,130**
Socialna netolerantnost	-0,113**	-0,022	0,082**	-0,140**
Odtujenost	-0,172**	0,039	0,142**	-0,029
Anomija	0,004	0,072*	-0,055	0,040
Usmerjenost v prihodnost	0,154**	0,153**	0,008	0,081**
Usmerjenost v sedanost (hedonistična)	0,037	0,048	0,119**	-0,053
Usmerjenost v sedanost (fatalistična)	-0,040	0,072*	0,059*	-0,085**
Deviantnost	-0,093**	0,006	0,195**	-0,048
Avtoritativna socializacija	0,123**	0,064*	0,041	0,075**
Avtoritarna socializacija	-0,088**	0,005	0,124**	-0,043
Permisivna socializacija	-0,075**	-0,009	0,099**	-0,094**
Politična participacija	0,061*	0,168**	0,339**	0,138**
Civilno-družbena participacija	0,726**	0,733**	0,580**	0,590**
Zadovoljstvo z življenjem	0,171**	0,030	-0,014	0,018
Zadovoljstvo z zdravjem	0,040	-0,032	-0,085**	-0,004
Stres	0,015	0,036	0,075**	0,042
Socialna izključenost	-0,111**	-0,079**	-0,099**	-0,045

Opomba: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

Prav tako so tri dimenzije prostovoljstva negativno povezane z narcisistično izkoriščevalnostjo, medtem ko je društveno prostovoljstvo z njo povezano pozitivno. Pomoč vrstnikom in starejšim ter pomoč marginaliziranim skupinam sta pozitivno povezana z socialno tolerantnostjo, medtem ko je društveno prostovoljstvo z njo povezano negativno. Pomoč vrstnikom je prav tako negativno povezana z odtujenostjo, društveno prostovoljstvo pa pozitivno, edino pa je povezano tudi z anomičnostjo. Z izjemo društvenega prostovoljstva, so ostale tri dimenzije pozitivno povezane z usmerjenostjo v prihodnost. Društveno prostovoljstvo je prav tako pozitivno povezano s hedonistično in fatalistično usmerjenostjo v sedanost. S slednjo so pozitivno povezano še okoljevarstvena dejavnosti, negativno pa pomoč marginaliziranim skupinam. Društveno prostovoljstvo je sorazmerno močno povezano še z deviantnostjo ($r = 0,195$; $p < 0,001$), medtem ko je pomoč vrstnikom in starejšim z deviantnostjo povezana negativno ($r = -0,093$; $p < 0,001$).

Zanimivo je tudi, da avtoritativna socializacija viša pogostost nudenja pomoči vrstnikom in starejšim, avtoritarna in permissivna pa jo nižata. Obraten je vzorec pri društvenem prostovoljstvu, ki ga višata avtoritarna in permissivna socializacija. Mladi, ki so pogosteje vključeni v društva so prav tako manj zadovoljni s svojim zdravjem in pogosteje čutijo stres. Pomoč vrstnikom in starejšim je edina dimenzija prostovoljstva pozitivno povezana z večjim zadovoljstvom z življenjem ($r = 0,171$; $p < 0,001$). Z izjemo nudenja pomoči marginaliziranim skupinam, v ostalih treh dimenzijah prostovoljstva socialno izključeni redkeje participirajo. Glede na veliko število povezav med društvenim prostovoljstvom in indikatorji manj prilagojenega psihosocialnega razvoja mladostnikov smo korelacijske analize izvedli še ob kontroli sociodemografskih spremenljivk. Moč povezanosti se praviloma ni bistveno spremenila, koeficienti pa so ostali statistično značilni.

Prostovoljne dejavnosti so pretežno povezane z bolj prilagojenim psihosocialnim razvojem mladih. Pripravljenost pomagati vrstnikom in starejšim je v večjem meri povezana z indikatorji bolj prilagojenega razvoja, članstvo v prostovoljnih društvih (gasilska društva, taborniki ipd.) pa pretežno z negativnimi indikatorji razvoja.

Kljub povezanost društvenega prostovoljstva s pretežno manj ugodnimi psihosocialnimi konstrukti, to ne pomeni, da prostovoljna društva povzročajo ovire psihosocialnemu razvoju mladih, niti to ne

kaže na potrebo po destimulaciji tovrstne participacije. Vzroke manjši prilagojenosti članov prostovoljnih društev gre verjetno pripisati samoseleksijskim mehanizmom.

5.3.6 *SOCIODEMOGRAFSKI DEJAVNIKI PROSTOVOLJSTVA*

Za statistično značilne sociodemografske dejavnike prostovoljnih dejavnosti so se izkazali: ženski spol na skupni, latentni dimenziji prostovoljstva in na dveh subdimenzijah – pomoč vrstnikom in starejšim ($r = 0,169$; $p < 0,001$) ter pomoč marginaliziranim skupinam ($r = 0,158$; $p < 0,001$). Višja starost je povezana z okoljevarstvenimi dejavnostmi ($r = 0,099$; $p < 0,001$) in pomočjo marginaliziranim skupinam ($r = 0,239$; $p < 0,001$). Izobrazba respondenta je povezana s tremi oblikami prostovoljstva ($0,079 < r < 0,111$; $p < 0,01$), izjema je le društveno prostovoljstvo, kjer ni statistično značilnih razlik. Mladostniki, ki prebivajo (ali so odraščali) v ruralnih okoljih, so pogosteje dejavni na treh dimenzijah prostovoljstva ($0,059 < r < 0,109$; $p < 0,05$), le pomoč marginaliziranim skupinam pogosteje nudijo mladi iz urbanih okolji ($r = 0,083$; $p < 0,01$). Respondentova percepcija ekonomskega statusa njegove družine je pozitivno povezana z okoljevarstvenimi dejavnostmi in pomočjo marginaliziranim skupinam ($0,105 < r < 0,189$; $p < 0,001$). Nekatere pretekle raziskave slovenskih srednješolcev in študentov so v veliki meri skladne z našimi rezultati, kažejo pa tudi, da obstajajo družbene ovire družbeni participaciji mladih (npr. percepcija, da »mladi ne najdejo podpore za svoje ideje«, ali da »mladi niso sprejeti kot enakovredni partnerji pri odločanju«). Tovrstne družbene ovire mladi percipirajo kot pomembnejše od individualnih in informativnih ovir (gl. Gril, 2004; Gril et al., 2010: 96-97).

Ženski spol, višja starost, prebivanje v urbanem okolju, višja izobrazba respondenta ter višji ekonomski status družine so dejavniki, ki pozitivno vplivajo na večino oblik prostovoljstva.

5.3.7 *POVEZANOST MED POLITIČNIMI IN PROSTOVOLJNI DEJAVNOSTMI*

Na zadnje nas je še zanimala še povezanost med prostovoljnimi dejavnostmi in politično participacijo. Na podlagi preteklih raziskav je namreč mogoče pričakovati, da so civilno-družbeno angažirani mladi tudi pogosteje aktivni v politični participaciji (npr. MacFarland in Thomas, 2006; Kirbiš, 2010a). Rezultati to potrjujejo, saj je povezanost med skupno, latentno dimenzijo prostovoljstva in politično participacijo sorazmerno močna in pozitivna ($r = 0,262$; $r < 0,001$). Izmed štirih subdimenzij prostovoljstva si po moči povezave sledijo: društveno prostovoljstvo ($r = 0,339$; r

< 0,001), okoljevarstvene dejavnosti ($r = 0,168$; $r < 0,001$), pomoč marginaliziranim skupinam ($r = 0,138$; $r < 0,001$) in pomoč vrstnikom in starejšim ($r = 0,061$; $r < 0,001$).

Politične in prostovoljne dejavnosti so med seboj sorazmerno močno pozitivno povezane.

Pogostost in visoka pripravljenost mladih v Sloveniji za prostovoljne oz. civilno-družbene oblike dejavnosti iz stališča tujih raziskav mladine ne presenečajo (gl. npr. Dalton, 2008; Keeter, 2002; Zukin et al., 2006). Čeprav so eden glavnih razlogov za longitudinalne spremembe vzorcev in oblik participacije državljanov v javnem življenju socioekonomske spremembe, ki so se zgodile v zahodnih, ustaljenih demokracijah, v zadnjih dveh desetletjih pa še v večji meri v postsocialističnih družbah (npr. Inglehart, 1997; Inglehart in Welzel, 2007), pa je še drug pomemben razlog za visoko stopnjo angažiranosti (predvsem mladih) v prostovoljnih oblikah dejavnosti tudi ta, da jim (lahko) predstavljajo izkušnje in reference pri iskanju zaposlitve oz. z drugimi besedami, prostovoljstvo je lahko tudi odskočna deska za službo.⁵⁶

⁵⁶ Tako npr. preko slovenske spletne strani *Nefiks* mladi lahko beležijo svoje lastne kompetence (znanja, spretnosti, sposobnosti), ki jih pridobijo skozi različne oblike dejavnosti (prostovoljno delo, tečaji, konference, projekti, delavnice, seminarji, ipd.). Takšen projekt evidentiranja, priznavanja in uveljavljanja neformalno pridobljenih znanj lahko mlade dodatno vzpodbudi k večjemu civilno-družbenemu in neformalnemu angažmaju, ki lahko ima pozitivne učinke ne le za posameznika/mladostnika, ampak za celotno družbo.

5.3.8 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Slovenska mladina je v primerjavi s 1995 bistveno bolj aktivna na področju prostovoljstva, bistveno bolj pa je aktivna tudi v primerjavi z nemško mladino. Predlogi za mladinsko politiko:.
2. Mladi se izmed vseh oblik participacije najpogosteje udeležujejo prostovoljnih dejavnosti. Poleg vključenosti v zaposlitev in izobraževanje, predstavljajo prostovoljne dejavnosti osrednji mehanizem socialne vključenosti v Sloveniji.
3. V zadnjih petnajstih letih se je močno povečala pripravljenost študentov za sodelovanje v akcijah, ki bi izboljšale položaj mladih.
4. Prostovoljne dejavnosti so pretežno povezane z bolj prilagojenim psihosocialnim razvojem mladih. Pripravljenost pomagati vrstnikom in starejšim je v večji meri povezana z indikatorji bolj prilagojenega razvoja, članstvo v prostovoljnih društvih (gasilska društva, taborniki ipd.) pa pretežno z negativnimi indikatorji razvoja.
5. Ženski spol, višja starost, prebivanje v urbanem okolju, višja izobrazba respondenta ter višji ekonomski status družine so dejavniki, ki pozitivno vplivajo na večino oblik prostovoljstva.
6. Politične in prostovoljne dejavnosti so med seboj sorazmerno močno pozitivno povezane.

5.3.9 UPORABLJENI VIRI

Barnes, S. H. (1977). *Some Political Consequences of Involvement in Organizations*. Paper presented at Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington, D.C., September 1-4, 1977.

Dalton, R. J. (2008). *The good citizen: how a younger generation is reshaping American politics*. Washington (D.C.): CQ, Press.

EUROBAROMETER. (2007). *Young Europeans. A survey among young people aged between 15-30 in the European Union. Analytical Report*. Flash EB Series 202, dostopno prek http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_202_en.pdf, 18.12.2010.

Fištravec, A. in Šipuš, K. (2005). Politične orientacije. V Sergej Flere et al. (ur.), *Družbeni profil študentov Slovenije: poročilo o rezultatih raziskave v letu 2005*, 122-131. Maribor: ŠOS..

Halman, L. in Luijckx, R. (2006). Social capital in contemporary Europe: evidence from the European Social Survey. *Portuguese Journal of Social Science*, 5, 65-90.

Inglehart, R. in Norris, P. (2005). *Rising tide: gender equality and cultural change around the world*. New York: Cambridge University Press.

Keeter, S., C. Zukin, M. Andolina in K. Jenkins. (2002). The Civic and Political Health of the Nation: A Generational Portrait: Center for Information and Research on Civic Learning and Engagement.

Krishnamurthy, A., Prime, D. in Zimmeck, M. (2001). *Voluntary & Community Activities: Findings From the 2000 British Crime Survey*. Dostopno prek <http://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=191255>, 18.1.2010.

Marien, S., Hooghe, M. in Quintelier, E. (2010). Inequalities in Non-institutionalised Forms of Political Participation: A Multi-level Analysis of 25 countries. *Political Studies*, 58, 187-213.

McFarland, D. A. in Reuben, J. T. (2006). Bowling Young: How Youth Voluntary Associations Influence Adult Political Participation. *American Sociological Review*, 71, 401-425.

Mihailović, S. (1986). Odnos omladine prema politici. V Srđan Vrcan (ur.), *Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije: preliminarna analiza rezultata istraživanja*, 169-186. Beograd: Centar za istraživačku, dokumentacionu i istraživačku delatnost predsedništva konferencije SSOJ.

Norris, P. (2004). *Young People and Political Activism: From the Politics of Loyalties to the Politics of Choice?* Report for the Council of Europe Symposium: "Young people and democratic institutions: from disillusionment to participation." Strasbourg, 27-28th November 2003.

Pantić, D. (1988). Politička kultura i članstvo SKJ. V Vladimir Falatov, Branislav Milošević, Ratko Nešković (ur.), *Tito – partija*, 489-509. Beograd: Memorijalni centar "Josip Broz Tito": Narodna knjiga.

Parry, G. in Moyser, G. (1994). More Participation, More Democracy? V David Beetham (ur.), *Defining and measuring Democracy*, 44-62. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.

Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America *Political Science and Politics*, 27, 664-683.

Rosenstone S. J. in Hansen, J. M. (1993). *Mobilization, Participation and Democracy in America*. New York: Macmillan.

Schlozman, Lehman K., Burns, N., Verba, S. in Donahue, J. (1995) Gender and Citizen Participation: Is There a Different Voice? *American Journal of Political Science*, 39, 267-293.

Torney-Purta, J. in Richardson, W. (2002). *Trust in Government and Civic Engagement among Adolescents in Australia, England, Greece, Norway and the United States*. Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Boston Marriott Copley Place, Sheraton Boston & Hynes Convention Center, Boston, Massachusetts, Aug 28, 2002.

Van der Meer, T., Scheepers, P. and te Grotenhuis, M. (2008). Does the state affect the informal connections between its citizens? New institutionalist explanations of social participation in everyday life. V Heiner Meulemann (ur.), *Social capital in Europe: similarity of countries and diversity of people? Multi-level analyses of the European Social Survey 2002*, 41-72. Leiden & Boston: Brill.

Vassallo, F. (2006). Political Participation and the Gender Gap in European Union Member States. *Journal of Contemporary European Studies*, 14, 411-427.

Verba, S., Burns, N. in Schlozman, Lehman K. (2003). Unequal at the Starting Line: Creating Participatory Inequalities across Generations and among Groups. *The American Sociologist*, 34, 45-69.

White, A. M. in Gager, C. (2007). Idle Hands and Empty Pockets? Youth Involvement in Extracurricular Activities, Social Capital, and Economic Status. *Youth Society*, 39, 75-111.

Zukin, C., Keeter, S., Andolina, M., Jenkins, K. in Delli Carpini, M. X. (2006). *A New Engagement? Political Participation, Civic Life, and the Changing American Citizen*. Oxford: Oxford University Press.

5.4 SOCIALNA IZKLJUČENOST

5.4.1 UVOD

Socialna izključenost je večdimenzionalen koncept (Aasland in Fløtten, 2001), ki ga opredeljujejo na različne načine (Atkinson et al., 2002), med drugim tudi zato, ker se delno prekriva z nekaterimi drugimi relevantnimi koncepti. Enotna definicija in konceptualizacija tako ni le ne nemogoča, ampak tudi ni zaželena (Christian in Abrams, 2007: xiii). Čeprav nekateri avtorji opozarjajo na pomanjkljivosti pojma socialne izključenosti (npr. Rener, 2007), se je termin obdržal v znanstvenem, strokovnem in političnem diskurzu že nekaj desetletij.

Socialno izključenost se v splošnem pojmuje kot neprostoovoljno izključenosti/izločenost posameznikov in skupin in političnih, ekonomskih in družbenih procesov, s čemer se preprečuje njihova polna participacija v družbi v kateri živijo (Marlier in Atkinson, 2010). Gre za koncept, katerega nasprotje je »socialna vključenost«, t.j. obseg, do katerega imajo ljudje dostop do in so integrirani v institucije in družbene odnose (van der Maesen in Walker, 2005: 12). Kot pravi Carter (2003: 24), je socialna izključenost dinamičen proces, saj je vezana na sodobne družbene procese, ki lahko povzročijo izključenost določenih skupin in posameznikov, in ki tako postanejo marginalizirani s strani organizacij in institucij (Susinos, 2007; gl. tudi Skalli, 2001: 75; Bonell et al., 2003: 871; Abrams et al., 2005: 21).

Boj proti socialni izključenosti je v zadnjih letih postal eden glavnih ciljev številnih držav in Evropske unije (Uradni list EU/C311, 2009: 8). Eden izmed ključnih razlogov razlog za ugotavljanje obsega ter ukrepov v smer zmanjševanja socialne izključenosti so njene neposredne posledice. Kot ugotavlja Abrams s sodelavci (2005: 14), so posledice izključenosti za izključenega pravzaprav vselej negativne (med drugimi npr. nizka samopodoba, občutki frustracije in jeze ipd.).⁵⁷ Med drugim se je na primer izkazalo, da socialno izključeni mladostniki pogosteje konzumirajo alkohol in da prakticirajo manj varne spolne prakse (Bonell et al., 2003). Nadalje, Twenge in Baumeister (2005) v vrsti eksperimentalnih raziskav poročata o uniformnem negativnem učinku socialne izključenosti. Zanimivi so tudi rezultati nekaterih eksperimentalnih raziskav, ki kažejo, da se ob izključenosti iz družbe aktivirajo nekatere možganske reže, podobno kot ob izkušnji fizične bolečine, socialna izključenost pa prav tako zviša raven stiske, ki jo ob tem percipira izključeni (Eisenberger et al.,

⁵⁷ Izjema (ko izključenost torej nima negativnih posledic) so primeri, ko je posameznik izključen iz nezaželene situacije ali skupine (ibid.).

2003). Glede na problem, ki ga predstavlja socialna izključenost, je torej jasno, da mnogi pozivajo k celostnem reševanju tega problema, ki ga mora reševati celotna družba (Watt, 2001: 175).

5.4.2 DIMENZIJE SOCIALNE IZKLJUČENOSTI

Kljub temu, da nekateri avtorji ekonomskega položaja ne zajamejo v dimenzijo socialne izključenosti (gl. Aasland in Fløtten, 2001) in se vse bolj se odmikajo od definicij, ki bi pretežno temeljile na revščini (Yoshikawa et al., 2008: 80), je ena izmed temeljnih dimenzij socialne izključenosti vendarle posameznikov ekonomski položaj, ki ga raziskovalci merijo preko različnih indikatorjev (Berman in Phillips, 2000: 334). Koncept socialne izključenosti se sicer loči od koncepta revščine v tem, da je izključenost širši pojem, saj med drugim slednja ne zajema le objektivnih pokazateljev pomanjkanja, ampak tudi subjektivne ocene posameznikovega pripadanja oz. vključenosti v družbo (Popp in Schels, 2008: 166).

Druga pomembna dimenzija socialna izključenosti je izključenost iz trga dela in/ali izobraževanja. V »pozni modernosti« (Giddens, 1991) je socialna izključenost postala stalnica, pred tem pa je bila socialna *vključenost* eden ključnih predpogojev funkcioniranja kapitalističnega sistema (npr. vključenost mladih v izobraževalni sistem in v trg delovne sile), služila pa je delovanju ekonomskega sistema ter discipliniranju in nadzoru delavcev. V času pozne modernosti in ob sodobnih oblikah produkcije pa ima ekonomski sistem na voljo rezervno armado delovne sile, zaradi česar vključenost ljudi z ekonomskega vidika ni več osrednjega pomena. Hkrati se je država v postindustrijskih družbah vse bolj odmaknila od odgovornost in skrbi za zagotavljanje vključenosti članov družbe, to pa v vse večji meri (implicitno ali eksplicitno) prepušča trgu. Izhaja namreč iz predpostavke, da naj posameznik doseže svojo vključenost skozi lastne odločitve na trgu. Vendar distribucija dobrin, ki so temelj socialne vključenosti, ne temelji na pojmu vključenosti in z njim niti ni skladna. Distribucija dobrin in trg namreč temeljita na maksimiziranju dobička (cilj torej ni vključenost posameznikov). Zmanjšanje obsega države blaginje je le še dodatno zmanjšala možnosti depriviranih in marginaliziranih skupin za participacijo na trgu (Lister, 1990; povz. po France in Wiles, 1997: 66). Iz navedenih razlogov je izključenost iz trga dela in izobraževalne sfere ključna dimenzija socialne izključenosti. Še več, kot opozarjata Aasland in Fløtten, je tovrstna izključenost v številnih študijah pravzaprav edini indikator (ang. *proxy*) socialne izključenosti (Aasland in Fløtten, 2001: 1030; France in Wiles, 1997).

Socialne mreže, predvsem v okviru družine, prijateljev in vrstnikov, so še eden ključnih elementov socialne vključenosti (Shildrick in MacDonald, 2008: 48; Aasland in Fløtten, 2001). Močne socialne

vezi tako lahko omilijo siceršnje izključenost na drugih področjih, in tako pripomorejo k subjektivni percepciji posameznika, da se sam ne počuti izključenega (ibid.). Glede na skupne probleme in življenjske situacije s katerimi se srečujejo izključeni, ne preseneča, da posamezniki razvijejo različne subkulture v okviru katerih se soočajo s svojim položajem (Terpstra, 2006). Izključenost iz politične in civilno-družbene participacije je še zadnja izmed osrednjih dimenzij socialne izključenosti. Kot smo videli v podpoglavjih »Politična participacija« in »Prostovoljne dejavnosti«, obstajajo nekateri dejavniki, ki bistveno vplivajo na nižjo politično in civilno-družbeno participacijo, v nadaljevanju pa nas zanima, ali na proces izključenosti vplivajo podobni dejavniki kot na obe obliki participacije.

5.4.3 INDIKATORJI SOCIALNE IZKLJUČENOSTI

Socialna izključenost je torej proces, ko se posamezniki ali skupine srečujejo s kombinacijo medsebojno povezanih problemov, ki se medsebojno še dodatno krepijo (SEU, 2005; povz. po Macpherson, 2008: 364). Ena ključnih lastnosti socialne izključenosti je torej kumulativnost, zaradi česar je izhod iz nje za posameznika še posebej težaven (Gaetz, 2004: 428). Vendar je na drugi strani pomembno tudi, da temeljni elementi socialne izključenosti niso nujno povezani. Tako na primer tisti, ki živijo v slabih bivalnih razmerah ali so materialno deprivirani, hkrati nimajo nujno občutka pomanjkanja, izključenosti iz družbe, percepcije nemoči in pomanjkanja vpliva (Popp in Schels, 2008: 167; Aasland in Fløtten, 2001: 1042), čeprav je seveda *verjetneje*, da omenjeni elementi pri posamezniku sovpadajo. Glede na zgornja teoretična izhodišča smo v pričujoči analizi sestavili kombinirano lestvico socialne izključenosti, v nadaljevanju pa navajamo pokazatelje, ki v naši raziskavi predstavljajo posamezne dimenzije socialne izključenosti.⁵⁸

Dimenzijo izključenosti iz *trga dela ali izobraževalnega procesa* smo analizirali tako, da smo respondente povprašali po njihovi prevladujoči delovni aktivnosti. Tiste, ki so sebe opredelili kot »brezposelne« ali kot »študente, ki pavzirajo« smo uvrstili med izključene (dodelili vrednost 2), vse ostale pa kot neizključene (dodelili vrednost 0).

Dimenzijo *socialne omreženosti* smo preučili z večjim številom indikatorjev. V omreženost vezano na družino so bile vključene naslednje trditve, pri katerih respondenti izkazujejo svoja pričakovanja

⁵⁸ Nekateri avtorji zajemajo v pojmovanju socialne izključenosti tudi druge elemente. Tako npr. MacDonald (2006: 380) vanjo zajema tudi pogosto odsotnost od pouka (ko gre za mlade vključene v proces izobraževanja), ločitev staršev, nizko stopnjo izobrazbe, kot najpogostejše oblike izključenosti, delikventnost in dolgotrajno uživanje drog pa kot najbolj problematične oblike socialne izključenosti. Nekateri avtorji vanjo zajamejo še vrsto drugo spremenljivk: npr. negativni odnos do šole (Bonell et al., 2003). To nazorno kaže, da je pojmovanje socialne izključenosti sila raznoliko.

glede pomoči staršev (1 = ne pričakujem pomoči staršev, 3 = starši bodo zelo pomagali): »pri iskanju zaposlitve«, »pri reševanju stanovanjske problematike«, »pri varstvu otrok«, in »z denarjem, darili...«. Nadalje, v to dimenzijo so bile uvrščene še indikatorji kvalitete odnosov mladih s svojimi s starši (0 = nimam stikov, 5 = zelo dobro se razumem) »Z materjo se razumem« in »Z očetom se razumem«; ter trditvi (1 = sploh ne velja zame, 5 = zelo velja zame): »Imam občutek, da me imajo starši zelo radi« in »Doma se ne počutim/se nisem počutil zelo dobro«⁵⁹. Stopnjo izključenosti skozi komunikacijo z drugimi in respondentovo soočanje s problemi smo preučili z indikatorji, ki merijo respondentovo reakcijo, ko se soočijo z večjimi problemi (1 = nikoli ne reagiram na ta način, 4 = vedno reagiram na ta način): »Pogovorim se s starši ali drugimi odraslimi«, »Zaupam prijatelju/ici in ga/jo prosim za pomoč« in »Se umaknem, ker ocenim, da ne morem ničesar spremeniti«⁶⁰. Vse zgoraj navedene indikatorje smo sešteli v lestvico, to pa dihotomizirali po kriteriju povprečja: tiste, ki so dosegli nadpovprečno vrednost na lestvici socialne omreženosti smo uvrstili v neizključene (dodelili smo jim vrednost 0), tiste, ki so dosegli podpovprečno vrednostjo pa med izključene (dodelili smo jim vrednost 1).

Izključenost iz politične in družbene participacije smo analizirali preko indikatorjev politične participacije, ki smo jih podrobneje obravnavali že v prvem delu poglavja Participacija.⁶¹ Posledično smo oblikovali eno samo spremenljivko, respondente pa ponovno uvrstili v dve skupini: podpovprečno in nadpovprečno participirajoče in tako dobili dihotomno spremenljivko »Politična izključenost«. Nato smo preučili še vključenost mladih v prostovoljna združenja oz. organizacije: tisti, ki so člani vsaj enega združenja⁶² smo dodelili vrednost 0 (neizključeni), tistim, ki pa niso člani nobenega društva, pa vrednost 1 (izključeni). Nato smo obe navedeni dihotomni spremenljivki⁶³ sešteli in respondente razdelili med politično-družbeno neizključene (vrednost 0) in izključene (vrednost 1).

Kot zadnjo dimenzijo smo preučili še posredni indikator ekonomskega statusa, in sicer s spremenljivko respondentove ocene »stanovanjskih razmer prostora, kjer preživi večino svojega časa«, ki smo jo ponovno dihotomizirali (0 = vsaj dobre razmere, 1 = manj kot dobre razmere). Da

⁵⁹ To trditev smo rekodirali v obratno smer.

⁶⁰ To trditev smo rekodirali v obratno smer.

⁶¹ Kot je že bilo nakazano, smo na osnovi rezultatov faktorjske analize dvanajstih indikatorjih participacije oblikovali dve sestavljeni spremenljivki, in sicer tako, da smo za vsakega anketiranca izračunali aritmetično sredino odgovorov na vseh indikatorjih. Nato smo na obeh sestavljenih spremenljivkah ponovno izvedli faktorjsko analizo drugega reda, kjer se je izkazalo, da oba faktorja tvorita eno samo latentno dimenzijo, ki smo jo poimenovali »politična participacija«.

⁶² Združenja, ki ni politična stranka ali verska organizacija.

⁶³ Sešteli smo torej politično izključenost in civilno-družbeno izključenost.

zajamemo v ekonomsko dimenzijo izključenosti to spremenljivko, in ne drugih indikatorjev ekonomskega statusa, smo se odločili iz naslednjih razlogov: 1) frekvenčna analiza odgovorov respondentove ocene »ekonomskega statusa družine« se je izkazal za nizko variabilnega; 2) indikator respondentovega »skupnega čistega mesečnega dohodka v denarju« v okviru analize izključenosti ni bilo mogoče uporabiti, ker nam ne omogoča neposrednega vpogleda v obseg izključenosti (relativno nizek tovrstni mesečni dohodek (npr. 100 EUR) nujno ne pomeni, da je respondent ekonomsko depriviran/da živi v revščini, saj mu lahko na primer starši denarno pokrivajo vse materialne potrebe); 3) v kolikor bi oba omenjena indikatorja uvrstili v spremenljivko socialne izključenosti, bi bila manj metodološko smiselna nadaljnja korelacijska analiza z ekonomskim položajem; 4) analizirana populacija mladih je zelo heterogena (starostno in sicer), zaradi česar indikator »ekonomskega statusa družine« nujno ne odraža ekonomskega statusa mladega respondenta. Dodatna razloga za uporabo indikatorja »ocene stanovanjskega prostora« kot indikatorja materialnega statusa pa sta bila: 5) indikator združuje hkrati ekonomsko dimenzijo in prostorsko oceno kvalitete bivanja (prostorsko izključenost)); in 6) statistično se je izkazal za povezanega z respondentovo samooceno ekonomskega statusa družine ($r = 0,160$; $p < 0,001$).

Če povzamemo: socialna izključenost je večdimenzionalen pojav, ki ga v tej raziskavi pojmuje kot: nizek ekonomsko-bivanjski status, izključenost iz trga delovne sile ali izobraževanja, podpovprečna participacija v političnih dejavnostih in prostovoljnih društvih, ter izključenost iz socialnih mrež. Respondente smo nato na vsaki izmed zgoraj omenjenih štirih dimenzij (lestvic) razporedili v zgornjo in spodnjo skupino (podpovprečno vključeni in nadpovprečno vključeni), nato pa sešteli vrednosti. Čeprav obravnavamo štiri dimenzije, je 5 maksimalna vrednost, ki jo lahko doseže respondent (izključenosti iz trga delovne sile ali izobraževalnega sistema smo zaradi osrednjega pomena tovrstne izključenosti obtežili z vrednostjo dva).⁶⁴ Z drugimi besedami, tisti respondent, ki je izključen na vseh štirih dimenzijah socialne izključenosti je dosegel maksimalno število točk (5). Socialno izključene smo nato pojmovali tiste, ki so »zbrali« 3 točke od 5ih na lestvici izključenosti, kar je skladno z drugimi raziskovalci, ki definirajo kot izključene tiste, ki so izključeni na nekaterih, a ne nujno vseh dimenzijah socialne izključenosti (Aasland in Fløtten, 2001).

⁶⁴ Obteževanje dimenzij pri preučevanju socialne izključenosti je ena izmed težav s katerimi se srečujejo raziskovalci. Vprašanje, ki se postavlja je namreč, ali posameznim dimenzijam izključenosti dodeliti enako težo. Izključenost iz trga dela (brezposelnost) in iz izobraževalnega procesa (študenti, ki pavzirajo) je npr. osrednja dimenzija socialne izključenosti in smo ji iz tega vidika dodelili večjo težo kot preostalom. Po drugi strani pa so nekateri raziskovalci mnenja, da takšno uteževanje lahko potencialno zmanjša transparentnost in interpretativnost lestvice izključenosti (Robson et al., 1991; povz. po Aasland in Fløtten, 2001: 1049). Za namene pričujoče analize smo se kljub vsemu odločili, da bomo izključenost iz trga dela (ali iz izobraževalnega procesa) obtežili z vrednostjo 2, kar pomeni da v primerjavi z ostalimi dimenzijami nosi dvojno težo.

V metodološkem smislu pri socialni izključenosti ne gre za običajno sestavljeno lestvico, ki bi se nujno morala izkazati za notranje konsistentno oz. za enodimenzionalno. Prvenstveno nas je namreč zanimala le posameznikova kumulativna vrednost na štirih indikatorjih socialne izključenosti (gl. Aasland in Fløtten, 2001). Tudi v našem vzorcu sta izmed petih koeficientov povezanosti statistično značilna le dva: politična izključenost je povezana z izključenostjo iz trga dela ali izobraževalne sfer ($r = 0,071$; $p < 0,05$), dimenzija socialne omreženosti pa je povezana z ekonomsko/stanovanjsko izključenostjo ($r = 0,135$; $p < 0,001$).

Dimenzije socialne izključenosti medsebojno niso močno povezane.

5.4.4 SOCIODEMOGRAFSKI DEJAVNIKI SOCIALNE IZKLJUČENOSTI

V nadaljevanju analiziramo vpliv sociodemografskih spremenljivk na socialno izključenost, pri predstavitvi rezultatov pa se bomo ponovno omejili samo na statistično značilne in posebej relevantne korelacije.

Prva pomembna ugotovitev naše raziskave je, da je v Sloveniji po naših kriterijih 10,4 % mladih socialno izključenih (dobra desetina respondentov torej dosega vrednost 3 ali več na lestvici od 0 do 5). Nadalje, analiza je pokazala, da naslednji sociodemografski dejavniki večajo verjetnost socialne izključenosti mladih: višja starost ($r = 0,066$; $p < 0,05$), nizka izobrazba očeta ($r = -0,110$; $p < 0,001$) in matere ($r = -0,097$; $p < 0,001$), pa tudi nizek mesečni dohodek ($r = -0,063$; $p < 0,05$), nižje subjektivno ocenjen materialni položaj respondentove družine ($r = -0,073$; $p < 0,05$) ter odraščanje (ne pa tudi trenutno prebivanje) v urbanem okolju ($r = 0,073$; $p < 0,01$). Ostali sociodemografski dejavniki s socialno izključenostjo pri slovenski mladini niso povezani. Da socialna izključenost med pri slovenski mladini v največji meri izhaja ravno iz socioekonomskega položaja respondentove družine je še posebej pereč problem. Kot eden izmed ciljev Sveta Evropske unije je v Resoluciji o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine naveden ravno ta vidik izključenosti: cilj je preprečevanje socialne izključenosti mladih oz. preprečevanje »prenosa izključenosti iz generacije na generacijo« (Uradni list EU/C311, 2009: 8).

Sociodemografski dejavniki, ki višajo verjetnost socialne izključenosti mladih so: višja starost, nizka izobrazba očeta in matere, nizek mesečni dohodek, slabši materialni položaj respondentove družine ter odraščanje v urbanem okolju. Socialno izključeni mladostniki torej v pretežni meri izhajajo iz družin z nižjim socioekonomskim statusom kjer v veliki meri prevladujejo avtoritarni socializacijski vzorci.

5.4.5 PSIHOSOCIALNI KORELATI SOCIALNE IZKLJUČENOSTI

Socialna izključenost se je izkazala za povezano tudi s psihosocialnimi spremenljivkami. Tako je pozitivno povezana z odtujenostjo ($r = 0,320$; $p < 0,001$), narcisistično izkoriščevalnostjo ($r = 0,205$; $p < 0,001$), deviantnostjo ($r = 0,153$; $p < 0,001$), socialno netolerantnostjo ($r = 0,123$; $p < 0,001$) in anomijo ($r = 0,102$; $p < 0,001$). Socialno izključeni so prav tako v manjši meri usmerjeni v prihodnost ($r = -0,141$; $p < 0,001$) in v večji meri usmerjeni v sedanost (so torej fatalisti; $r = 0,061$; $p < 0,05$). Socialno izključeni so prav tako bistveno manj zadovoljni s svojim življenjem ($r = -0,188$; $p < 0,001$) pa tudi s svojim zdravjem ($r = -0,092$; $p < 0,001$) (slednje je še posebej relevantno, saj se je samoocena lastnega zdravstvenega stanja v številnih longitudinalnih raziskavah izkazala kot pomemben prediktor dejanske stopnje smrtnosti; gl. npr. Idler in Benyamini, 1997). Rezultati so še pokazali, da so s socialno izključenostjo v veliki meri povezani tudi socializacijski (vzgojni) stili. Avtoritativna (demokratična) socializacija namreč znižuje verjetnost socialne izključenosti ($r = -0,126$; $p < 0,001$), medtem ko jo avtoritarna zvišuje ($r = 0,098$; $p < 0,001$). Občutke v času izključenosti iz izobraževalnega procesa in trga dela tako opišeta naša intervjuvanca:

“Potem sem bila še eno leto doma. Imela sem leto za sebe, učila sem se nemščino, čeprav je spet nisem naredila. Prijavila sem se na zavod za zaposlovanje, naredila sem certifikat za računalništvo in se spet začela ukvarjati z različnimi stvarmi, izdelavo run, šloganje s kartami... tisto leto mi je bilo mučno, skoz doma in pogrešala sem šolo.... Nisem bila na tekočem in totalno izključena iz dogajanja. Grozno.”

(Natalija, 25 let, mlada vernica)

“Glavni motiv za iskanje zaposlitve pri mladih je varnost... ko si brezposeln, si depresiven, pa tudi izoliran si, saj večino časa preživiš sam doma. Če imaš službo si za družbo »normalen«.”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

Socialna izključenost se negativno povezuje s številnimi indikatorji psihosocialnega razvoja in s fizičnim zdravjem mladih.

5.4.6 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Dimenzije socialne izključenosti medsebojno niso močno povezane.
2. Sociodemografski dejavniki, ki višajo verjetnost socialne izključenosti mladih so: višja starost, nizka izobrazba očeta in matere, nizek mesečni dohodek, slabši materialni položaj respondentove družine ter odraščanje v urbanem okolju. Socialno izključeni mladostniki torej v pretežni meri izhajajo iz družin z nižjim socioekonomskim statusom kjer v veliki meri prevladujejo avtoritarni socializacijski vzorci.
3. Socialna izključenost se negativno povezuje s številnimi indikatorji psihosocialnega razvoja in fizičnim zdravjem mladih.

5.4.7 UPORABLJENI VIRI

Aasland, A. in Fløtten, T. (2001). Ethnicity and Social Exclusion in Estonia and Latvia. *Europe-Asia Studies*, 53, 1023-1049.

Abrams, D., Christian, J. in Gordon, D. (ur.) (2007). *Multidisciplinary handbook of social exclusion research*. Chichester: Wiley.

Abrams, D., Hogg, M. in Marques, J. (2005). A Social Psychological Framework for Understanding Social Inclusion and Exclusion. V Dominic Abrams, Michael A. Hogg in José M. Marques (ur.), *The social psychology of inclusion and exclusion*, 1-24. New York: Psychology Press.

Atkinson, T., B. Cantillon, E. Marliers in B. Nolan. (2002). *Social Indicators: The EU and Social Inclusion*. Oxford: Oxford University Press.

Berman, Y. in Phillips, D. (2000). Indicators of Social Quality and Social Exclusion at National and Community Level. *Social Indicators Research*, 50, 329-350.

Bonell, P. et al. (2003). Effect of Social Exclusion on the Risk of Teenage Pregnancy: Development of Hypotheses Using Baseline Data from a Randomised Trial of Sex Education. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 57, 871-876.

Carter, J. (2003). *Ethnicity, exclusion and the workplace*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Eisenberger, N. I., Lieberman, M. D. in Williams, K. D. (2003). Does Rejection Hurt? An fMRI Study of Social Exclusion. *Science, New Series*, 302, 290-292.

France, A. in Wiles, P. (1997). Dangerous Futures: Social Exclusion and Youth Work in Late Modernity. *Social Policy and Administration*, 31, 59-78.

Gaetz, S. (2004). Safe Streets for Whom? Homeless Youth, Social Exclusion, and Criminal Victimization. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 46, 423-455.

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.

Idler, E. I. in Benyamini, Y. (1997). Self-Rated Health and Mortality: A Review of Twenty-Seven Community Studies. *Journal of Health and Social Behavior*, 38, 21-37.

Lister, R. (1990). *The Exclusive Society: Citizenship and the Poor*. London: Child Poverty Action Group.

MacDonald, R. (2006). Social exclusion, youth transitions and criminal careers: five critical reflections on 'risk'. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 39, 371-383.

Macpherson, S. (2008). Reaching the top of the ladder? Locating the voices of excluded young people within the participation debate. *Policy and Politics*, 36, 361-379.

Marlier, E. in Atkinson, A. B. (2010). Indicators of Poverty and Social Exclusion in a Global Context. *Journal of Policy Analysis and Management*, 29, 285-304.

Popp, S. in Schels, B. (2008). 'Do you feel excluded?' The subjective experience of young state benefit recipients in Germany. *Journal of Youth Studies*, 11, 165-191.

Renar, T. (2007). Globalizacija, individualizacija in socialna izključenost mladih. *IB revija: revija za strokovna in metodološka vprašanja trajnostnega razvoja*, 41, 40-49.

Robson, B, Bradford, M. in Tye. R. (1995). The Development of the 1991 Local Deprivation Index. V Graham Room (ur.), *Beyond the Threshold: The Measurement and Analysis of Social Exclusion*, 191-211. Bristol, Polity Press.

SEU (Social Exclusion Unit). (2005). *Information on the work of the Social Exclusion Unit*. Dostopno prek <http://www.socialexclusionunit.gov.uk>.

Shildrick, T. in MacDonald, R. (2008). Understanding youth exclusion: critical moments, social networks and social capital. *Youth and Policy*, 99, 43-54.

Skalli, L. H. (2001). Women and Poverty in Morocco: The Many Faces of Social Exclusion. *Feminist Review*, 69, 73-89.

Susinos, T. (2007). 'Tell me in your own words': disabling barriers and social exclusion in young persons. *Disability & Society*, 22, 117-127.

Terpstra, J. (2006). Youth subculture and social exclusion. *Young*, 14, 83-99.

Twenge, J. M. in Baumeister, R. F. (2005). Social Exclusion Increases Aggression and Self-Defeating Behavior while Reducing Intelligent Thought and Prosocial Behavior. V Dominic Abrams, Michael A. Hogg in José M. Marques (ur.), *The social psychology of inclusion and exclusion*, 27-46. New York: Psychology Press.

Uradni list EU/C311. (2009). *Resolucija Sveta z dne 27. novembra 2009 o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine (2010-2018)*. Dostopno prek <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:311:0001:0011:SL:PDF>, 18.12.2010.

van der Maesen, L. in Walker A. C. Indicators of Social Quality: Outcomes of the European Scientific Network. *European Journal Of Social Quality*, 5, 8-24.

Watt, G. (2001). Policies To Tackle Social Exclusion: Must Deal With The Iceberg And Not Just Its Tip: This Is An Issue For All Society. *British Medical Journal*, 323, 175-176.

Yoshikawa, H., Godfrey, E. B. in Rivera, A. C. (2008). Access to institutional resources as a measure of social exclusion: Relations with family process and cognitive development in the context of immigration. In Hirokazu Yoshikawa in & Niobe Way (ur.), *Beyond the family: Contexts of immigrant children's development*. New Directions for Child and Adolescent Development, 121, 63-86.

6 USTVARJALNOST, KULTURA, PROSTI ČAS

6.1 UVOD

Mladi pomemben delež svojega časa posvetijo prostočasovnim dejavnostim, torej dejavnostim, ki ne spadajo v polje izobraževalnih, službenih ali družinskih obveznosti (Dumazedier, 1967). Po nekaterih podatkih mladi, ki so vključeni v izobraževalni sistem, preživijo več kot 40% svojega časa ob prostočasovnih dejavnostih, t.j. izven dejavnosti v okviru pouka oz. izven obveznega kurikula (Timmer et al., 1985), nekatere novejša raziskave pa kažejo, da prosti čas zasede 22 % celotnega časa v življenju posameznika, medtem ko plačano delo in izobraževanje skupaj zasedeta le 13 % posameznikovega življenja (na prvem mestu pa je spanje s 35 %; gl. Roberts, 2006: 11).⁶⁵ Raziskava porabe časa *HETUS* (2007) je pokazala, da imajo Slovenci na voljo slabih 5 ur dnevno za prostočasovne dejavnosti.⁶⁶ Raziskava preživljanja prostega časa mladih v Sloveniji, izvedena na vzorcu učencev osmih razredov ter dijakov tretjih letnikov (Kralj et al., 2007) pa je pokazala, da ima 40 % mladih več kot 3 ure prostega časa dnevno.⁶⁷ Glede na pomemben delež prostega časa torej ne preseneča zanimanje raziskovalcev za preučevanje prostočasovnega udejstvovanja, vendar je to le eden izmed razlogov. Drugi razlog je dejstvo, da je mladost, še posebej pa adolescenca, čas oblikovanja identitete posameznika, njegove lastne individualnosti, hkrati pa je čas prilagajanja mladih na širše družbene spremembe. V tem življenjskem obdobju prosti čas igra še posebej pomembno vlogo (Róiste in Dinneen, 2005; Roberts, 2006; Furlong in Cartmel, 2007; Wilson et al., 2010). Natančneje, mladostniki skozi prostočasovne dejavnosti (lahko) razvijajo zadovoljujoče družbene in medosebne odnose, ki bistveno prispevajo k njihovemu psihičnemu in osebnemu dobrotitju (Salend, 1999; Abbott-Chapman in Robertson, 2009). Mladi svoj prosti čas preživljajo v različnih kontekstih (druženje z vrstniki, športne dejavnosti, preživljanje časa z družino, spremljanje medijev in uporaba IKT, organizirane dejavnosti, kulturno-umetniške dejavnosti, športne dejavnosti ipd.), ki torej lahko pomembno vplivajo na njihov razvoj (Larson, 2000). Spodnje izjave naših intervjuvancev ponazarjajo kako mladi v Sloveniji dojemajo prosti čas:

⁶⁵ Raziskava je bila opravljena na reprezentativnem vzorcu Britancev starih več kot 15 let.

⁶⁶ Poleg prostega časa (v povprečju 4 ure in 59 minut (4:59) porabljenega časa dnevno), so bile kategorizirane še: osebna higiena (skupaj s spanjem, 10:31); delo (3:17), študij (0:17), gospodinjska opravila in skrb za družino (3:49) in potovanje (dnevna mobilnost, 1:06).

⁶⁷ Lastni izračun.

"...Prosti čas mi je, ko ne rabim odgovarjat nobenemu in gledam v zrak. Sam se ukvarjam s svojimi mislimi in glasbo, to je resnični prosti čas..."
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

"Čas v katerem bi človek naj skrbel za svoje duševno in telesno zdravje, z aktivnotmi, ki se mu zdijo za to primerne. Pri meni so to glasba, šport in druženje s prijatelji, branje, knjig in TV..."
(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

V splošnem številni avtorji ugotavljajo, da so predvsem strukturirane prostočasovne aktivnosti tiste, ki predstavljajo pozitiven dejavnik za mladostnikov psihosocialni razvoj (Holland in Andre, 1987; Young et al., 1997). Med strukturirane štejemo tiste dejavnosti, kjer mladi participirajo znotraj nekega sistema, ki zajema omejitve, pravila in cilje, pogosto po nadzorom oz. organizacijo odraslih (Larson, 2000). Večina raziskav kaže, da so predvsem znotrajšolske (obšolske, pošolske oz. interesne) prostočasovne dejavnosti v praviloma povezane s številnimi dimenzijami pozitivnega razvoja mladostnikov (McNeal, 1995; O'Brien in Rollefson, 1995; Feldman in Matjasko, 2005). Z drugimi besedami, učenci, ki participirajo v znotrajšolskih interesnih dejavnostih imajo višjo povprečno oceno, manjše tveganje nedokončanja šolanja, manj pogosto izostajajo od pouka, nižjo stopnjo šolske deviantnosti, tovrstna osnovnošolska participacija pa tudi pozitivno napoveduje nadaljevanje šolanja na fakulteti (Marsh, 1992; Finn, 1993; McNeal, 1995; Mahoney in Cairns, 1997; Yin et al., 1999; Prelow in Loukas, 2003; Zaff et al., 2003; Chambers in Schreiber, 2004; Dunn et al., 2004; Darling, 2005).

So pa tudi zunajšolske strukturirane (organizirane) prostočasovne dejavnosti (torej dejavnosti, ki potekajo pod nadzorom odraslih oseb, pogosto z namenom doseganja nekih *instrumentalnih ciljev*) povezane z bolj prilagojenim razvojem mladostnikov (gl. Beauvais, 2001; Busseri in Rose-Krasnor, 2009; Watts in Caldwell, 2008), longitudinalne raziskave pa kažejo, da obseg (raznoverstnost) in intenzivnost (pogostost) udejstvovanja v strukturiranih dejavnosti v času adolescence vplivata tudi na kasnejši razvoj mladostnikov (Denault in Poulin, 2009). Na drugi strani pa so pasivne, nestrukturirane dejavnosti (v okviru katerih mladostniki ne stremijo k doseganju neki instrumentalnih ciljev; npr. druženje z vrstniki, gledanje televizije, poslušanje glasbe ipd.) praviloma povezane z manj ugodnim psihosocialnim razvojem in vedenjem mladih (npr. Osgood et al., 1996; Vazsonyi et al., 2002; Caldwell in Smith, 2006; McHale, 2008; Bohnert et al., 2009). Seveda pasivne prostočasovne dejavnosti same po sebi niso problematične, težava pa je, če tovrstne dejavnosti postanejo prekomerne oz. prevladujoči ali celo edini način preživljanja prostega časa (Ule, 2000: 68).

Avtorji ponujajo dve temeljni razlagi zakaj so nestrukturirane dejavnosti pretežno povezane z manj ugodnim razvojem mladostnikov. Na eni strani se pojavlja razlaga ničelne vsote (ang. *zero-sum*), iz

katere izhaja, da vsakršno preživljanje časa v neorganiziranih, nestrukturiranih dejavnostih izpodriva čas, ki bi lahko bil namenjen strukturiranim dejavnostim (Coleman, 1961; Camp, 1990; Marsh, 1992). Vendar na drugi strani iz teorije *posameznikovega razvoja* izhaja, da lahko imajo tudi nestrukturirane, pasivne prostočasovne dejavnosti pozitiven vpliv na psihosocialni razvoj mladostnikov, saj skozi njih slednji izražajo in gradijo lastne talente, interese in identitete. V tej luči Larson in Verma vidita različne kontekste, kjer potekajo prostočasovne dejavnosti mladih, kot *izkustvene niše*, ki utegnejo mladostniku ponujati učno okolje s specifičnimi pravili, scenariji in motivacijskimi izkušnjami (Larson in Verma, 1999). Čas preživet v individualno izbranih dejavnostih torej lahko pomembno prispeva k razvoju mladostnika, saj skozi njih mladostnik gradi lastne kompetence ter spoznava nove družbene vloge (Eccles, 1999). Tudi Uletova (2000: 62-63) v zmanjšanem nadzoru nad mladostnikom (ki se v največji meri seveda kaže predvsem v nestrukturiranih in pasivnih dejavnostih) vidi pomembno dimenzijo prostega časa; poleg tega, da se posameznik v prostem času regenerira (regeneracija je potrebna zaradi izgub, ki nastajajo v drugih življenjskih sferah), v prostem čas pa prav tako rešuje konflikte v socialni sferi, hkrati pa mu omogoča druženje ter krepitev in vzdrževanje socialnih mrež, ki mladostniku predstavljajo ključno življenjsko oporo. Tudi raziskave kažejo, da mladim prosti čas predstavlja predvsem čas za sprostitvev, druženje s prijatelji in uživanje (Schiano et al., 2007). Zanimive (in nič presenetljive) so empirične študije, ki potrjujejo, da prostočasovne nestrukturirane dejavnosti mladih na primer vplivajo na njihovo zmanjšano doživljanje stresa (Kozar et al., 2006).

Nekaterih dejavnosti oz. vsebin pa vendarle ni mogoče vnesti v dihotomijo strukturiran/ nestrukturiran prosti čas. Sem na primer sodi ustvarjalnost in kulturna participacija, ki lahko v okviru prostega časa poteka v vrsti različno (ne)strukturiranih oblikah (zato jih nekateri avtorji poimenujejo *nestrukturirane aktivne* dejavnosti, gl. Bohnert et al., 2009). Čeprav je pojmovanje *ustvarjalnosti*, kot večina pojmov v družboslovju, večpomensko, se običajno kot ustvarjalna smatrajo domišljajska in ekspresivna dela, proizvodi in dejavnosti. *Ekspresivne* so tiste dejavnosti, skozi katere posameznik z drugimi deli del svojega jaza, del svoje osebnosti (Sefton-Green: 2000, 8; povz. po Lange in Ito, 2010: 245).

Čeprav so tradicionalni kanali ustvarjalnosti in kulturne participacije mladih danes še vedno prisotni (npr. ustvarjanje glasbe, petje in ples, likovna dejavnost, obiskovanje kina, muzejev, gledališč, razstav ipd.), pa vendarle več niso nujno prevladujoči. Ustvarjalnosti in kulturne participacije torej več ni mogoče preučevati le s konvencionalnimi oblikami participacije, ampak se je potrebno soočiti z raznolikostjo in heterogenostjo, celo eklekticizmom kulturne produkcije in ustvarjalnosti (Pronovost, 2002), ki sta predvsem pri mladih v vse večji meri vezani na informacijsko-komunikacijsko tehnologijo (IKT), predvsem na splet. Spletne strani kot so *Youtube*, *Facebook* in *MySpace*, dejavnosti

kot so pisanje spletnih dnevnikov (blogov) in komentarjev na spletnih portalih, ter »bivanje« v virtualnih spletnih svetovi (npr. t.i. *Second Life*), v katerih mladi komunicirajo, participirajo ter »živijo«, so postale pomembni načini kako mladi izražajo svojo ustvarjalnost in jo predstavljajo drugim in svetu (Lange in Ito, 2010; gl. tudi Buckingham, 2008).⁶⁸

6.2 SPREMEMBE POGOSTOSTI VSAKODNEVNIH IN PROSTOČASOVNIH DEJAVNOSTI MLADIH

Pretekle raziskave mladine v Sloveniji so povečini pokazale, da mladi v svojem prostem času najpogosteje družijo s prijatelji/cami in partnerji/partnerkami, poslušajo glasbo, gledajo televizijo, ukvarjajo s športom in z računalnikom (Ule in Mihelj, 1995: 81, 206; Nastran Ule, 1996: 230; Ule, 1996: 80; Ule in Kuhar, 2002: 69; Bajzek, 2003: 161; Gril, 2004: 15,16, 19; gl. tudi Škvor in Zupan, 2008; Fištravec, 2009; Kuhar, 2007; 2009, Kirbiš, 2010b). Sklep raziskovalcev glede prostega časa mladih je enoten: med mladimi v Sloveniji prevladujejo dejavnosti pasivnega značaja, čeprav se mladi relativno pogosto udeležujejo tudi v športnih dejavnostih.

Kljub dosedanjim pomembnim ugotovitvam o vzorcih preživljanja prostega časa slovenske mladine, pa imajo dosedanje raziskave mladine vendarle predvsem dve pomanjkljivosti: prvič, izvedene so bile na različnih starostnih (in geografskih) vzorcih mladih. Tokrat imamo prvič priložnost primerjati dva reprezentativna vzorca slovenske mladine starostne skupine stare 15-29 let.⁶⁹ In drugič, praviloma pretekle raziskave na reprezentativnih vzorcih mladine praviloma niso zajele analize povezanosti med prostočasovnimi dejavnostmi in psihosocialnim razvojem mladostnikov. Izjema sta npr. raziskava Uletove, ki med drugim kaže, da obstajajo vrednotni korelati prostočasovnih dejavnosti (avtoritarno in tradicionalno usmerjeni so na primer bolj angažirani v družinskih dejavnostih), ter raziskava Flereta in sodelavcev (2010), kjer se na vzorcu slovenskih srednješolcev izkazala največja pozitivna povezanost med strukturiranimi prostočasovnimi dejavnostmi in šolskim uspehom. Natančneje – 1) znotrajšolske, organizirane, in umetniške dejavnosti; 2) pasivne dejavnosti; 3) družinske in verske dejavnosti; 4) uporaba elektronskih množičnih medijev; in 5) športne dejavnosti – so se vse izkazale za pozitivno povezane s šolskim uspehom, tudi ob kontroli sociodemografskih spremenljivk, medtem ko je kot bila s šolskim uspehom edina negativno povezana šesta dimenzija prostočasovnih dejavnosti, t.j. druženje z vrstniki (gl. Kirbiš, 2010).

⁶⁸ Več o uporabi IKT mladih v poglavju Virtualizacija vsakdanjega življenja.

⁶⁹ Reprezentativen vzorec slovenske mladine je bil na voljo že v raziskavi Ule in Vrcan (1986), vendar nas v prvi vrsti zanima primerjava mladin iz poosamosvojitvenega obdobja.

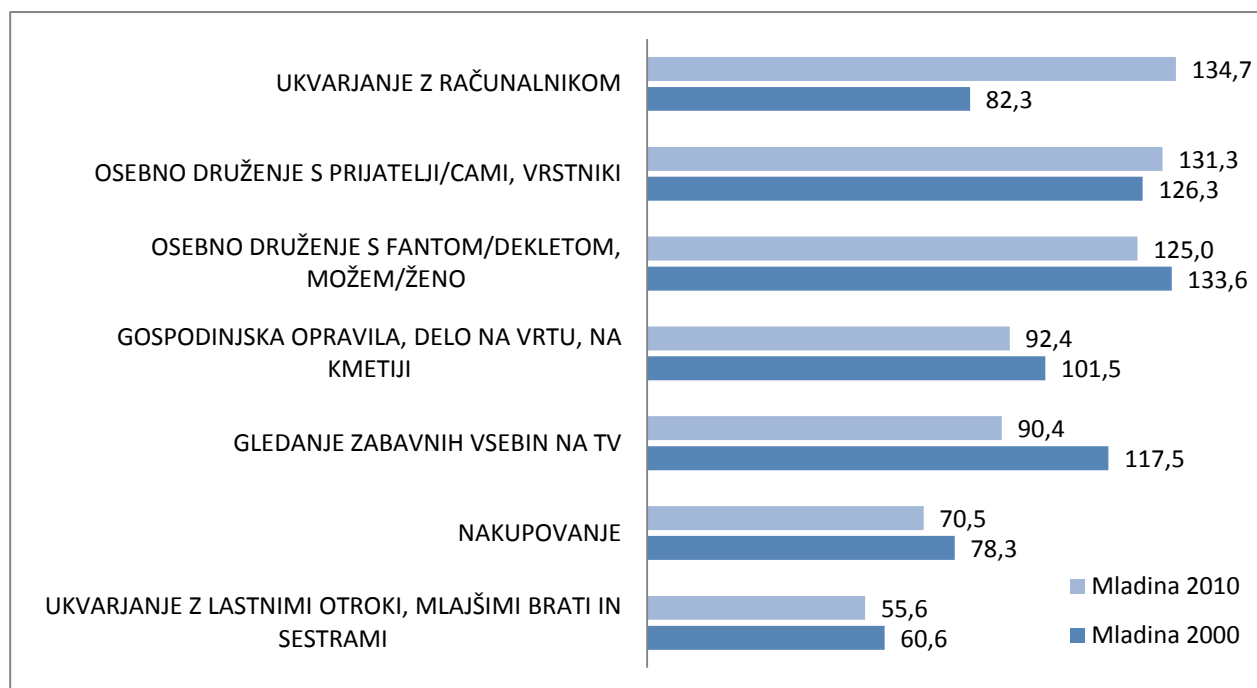
Pred analizo korelatov prostočasovnih dejavnosti mladih, pa najprej preučimo pogostost prostočasovnih dejavnosti pri slovenski mladini v zadnjem desetletju. V pričujočem prispevku sicer analiziramo od prostega časa širše področje dejavnosti (dejavnosti, ki torej niso nujno prostočasovne, a hkrati ne spadajo v sfero izobraževanja in dela, zato jih imenujemo vsakodnevne oz. »rutinske« dejavnosti, mladi pa v njih (bolj ali manj) pogosto preživljajo svoj vsakdan.⁷⁰ Rutinske dejavnosti so torej za bolj ali manj ponavljajoče se dejavnosti v življenju mladostnikov, gl. Cohen et al., 1979; Vazsonyi et al., 2002).

V raziskavi Mladina 2000 je bila pogostost vsakodnevnih/rutinskih dejavnosti merjena nekoliko drugače (1 = nikoli, 5 = zelo pogosto) kot v Mladini 2010 (1 = nikoli, 7 = vsak dan) zaradi česar primerjava v absolutnem smislu ni mogoča.⁷¹ Prav tako smo v naši raziskavi Mladina 2010 analizirali širši nabor vsakodnevnih dejavnosti. Še preden pa primerjamo pogostost vsakodnevnih dejavnosti v obeh letih, najprej longitudinalno primerjamo tiste indikatorje dejavnosti, ki so bili vključeni v obe raziskavi. To smo izvedli tako, da smo za obe obdobji izračunali povprečje vseh sedmih dejavnosti skupaj, nato pa to povprečje vzeli kot osnovo za izračun indeksov s stalno osnovo (povprečje vseh = 100) za vsako izmed sedmih dejavnosti. Tako smo za obe leti dobili vrednosti nad 100 pri dejavnostih, ki so v posameznih letih bile nad povprečjem, vrednosti pod 100 pa predstavljajo dejavnosti, ki so bile pod skupnim povprečjem. Indeksa dejavnosti za obe leti, 2000 in 2010, primerjamo za vsako izmed sedmih vsakodnevnih dejavnosti na spodnjem grafu.

⁷⁰ Primera tovrstnih rutinskih dejavnosti sta gospodinjsko delo, druženje z brati/sestrami, ipd.

⁷¹ Za spremembo instrumenta pogostosti prostočasovnih dejavnosti smo se v Mladini 2010 odločili, ker smo želeli pridobiti natančnejše podatke o njihovi pogostosti. Zanimalo nas je, ali mladi »nikoli«, »manj kot 1 krat na mesec«, »1-3 krat na mesec«, »1-3 krat na teden«, »4-6 krat na teden«, ali pa »vsak dan« izvajajo posamezne dejavnosti.

Graf 75: Vsakodnevne dejavnosti mladih (primerjava posamezne dejavnosti s povprečjem vseh sedmih dejavnosti), Mladina 2010 in Mladina 2000.



Viri: Podatki raziskave Mladina 2000, podatki raziskave Mladina 2010

Zgornji graf kaže, da je izmed sedmih dejavnosti po pogostosti v letu 2010 visoko nad povprečjem uporaba računalnika, ki je bila v 2000 še krepko pod povprečjem skupka analiziranih dejavnosti.⁷² Računalniške aktivnosti so torej po pogostosti najbolj napredovale (za vrednost +52,4). Osebno druženje s prijatelji in vrstniki je minimalno naraslo (+5,0), druženje s partnerjem pa minimalno padlo (-8,7). Nekoliko podpovprečne vrednosti vseh sedmih dejavnosti imajo gospodinjska opravila (delo na vrtu, kmetiji) ter gledanje zabavnih vsebin na TV. Gledanje televizije je tudi edina dejavnost, kjer je zaznati nekoliko večji upad (-27,1).⁷³ Pogostost nakupovanja in ukvarjanja z otroci sta prav tako nekoliko padla.

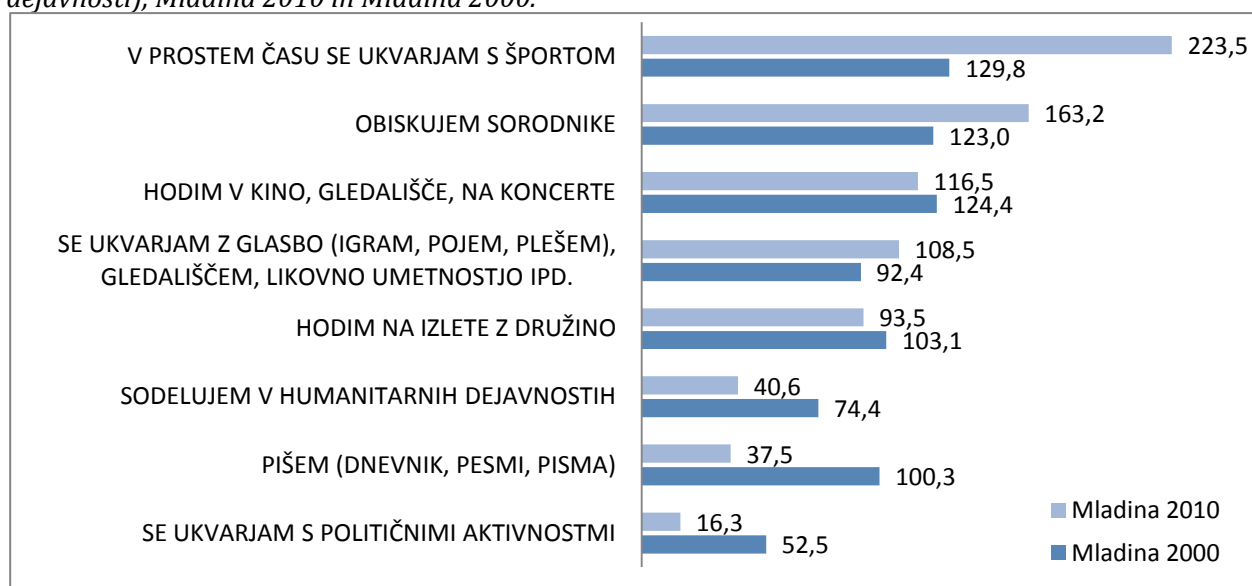
⁷² Ker je ta indeks odvisen od povprečja vseh dejavnosti, to še ne pomeni, kot bomo videli v nadaljevanju, da se mladi z računalnikom ukvarjajo najpogosteje.

⁷³ Ta upad je dejansko nekoliko manjši kot prikazuje graf, saj je v Mladini 2010 indikator meril »gledanje zabavnih vsebin na TV«, indikator v Mladini 2000 pa je »gledanje TV« (torej je meril zabavne in informativne vsebine). Ker pa je gledanje informativnih vsebin med mladimi bistveno manj pogosto kot zabavnih, je smiselno pričakovati, da je dejanska vrednost celokupnega gledanja TV padla za manj kot navedeno vrednost indeksa (-27,1).

V zadnjem desetletju se je v okviru vsakodnevnih dejavnosti izrazito povečal čas, ki ga mladi namenijo uporabi računalnika, zmanjšal pa se je čas namenjen gledanju televizije in opravljanju gospodinjskih opravil.

Spodnji graf prikazuje prostočasovne dejavnosti (ker gre za drugače zastavljen merski instrument, oba grafa oz. indeksov med seboj neposredno ni mogoče primerjati).

Graf 76: Prostočasovne dejavnosti mladih (primerjava posamezne dejavnosti s povprečjem vseh osmih dejavnosti), Mladina 2010 in Mladina 2000.



Viri: Podatki raziskave Mladina 2000, podatki raziskave Mladina 2010

Izmed osmih prostočasovnih⁷⁴ dejavnosti je po pogostosti najbolj naraslo ukvarjanje s športom (+93,7), pa tudi obiskovanje sorodnikov (+40,2), ki sta na prvih dveh mestih. Pod povprečjem je pogostost izletov z družino, najbolj pa je upadla pogostost pisanje dnevnika (pesmi in pisem; -62,9), ukvarjanje s političnimi dejavnostmi (-36,2) in sodelovanja v humanitarnih dejavnostih (-33,8). Nad povprečjem sta oba indikatorja kulturne participacije mladih. Prvi izmed obeh indikatorjev – obiskovanje kina (gledališč in koncertov), ki predstavlja *receptivno* kulturno participacijo (van Wel in Linssen, 1996) je v 2010 sicer minimalno upadel (-7,9), medtem ko je ukvarjanje z glasbo in druge ustvarjalne dejavnosti (igranje, petje, ples, gledališče, likovno ustvarjanje ipd., torej *aktivna* kulturna participacija) nekoliko naraslo (+16,1), in je sedaj nad povprečjem ostalih dejavnosti. Po drugi strani je pisanje (dnevnika, pesmi, pisem), ki jih pogojno lahko uvrstimo v *aktivno* kulturno participacijo

⁷⁴ »Prostočasovne« dejavnosti jih poimenujemo, ker smo respondente vpraševali po njihovi pogostosti v času, ki jim ostane na voljo po opravljenih službenih, šolskih, gospodinjskih obveznostih.

(van Wel in Linssen, 1996) močno upadlo (iz indeksa 100,3 na 37,5). Takšen upad pisanja (dnevnik, pesmi, pisem) je smiseln, če vemo, da je pomemben motiv za kulturno participacijo druženje s prijatelji in družino (poleg emocionalnega odziva/zadoščenja tudi pridobivanja novega znanja; gl. Ostrower, 2005), česar pisanje, ki je povečini individualna dejavnost, ne omogoča, verjetno pa je takšno individualno pisanje izgubilo na pogostosti tudi zaradi pogostejše uporabe IKT.

Velja še povedati, da so dolgoročni trendi porasta pogostosti ukvarjanja s športom in porast kulturnih dejavnosti (pri slovenski mladini predvsem *aktivne* kulturne participacije) vidni tudi v nekaterih drugih posttranzicijskih državah (Bouillet et al., 2008), spet v drugih pa so ti trendi obratni in kažejo na pretežen upad kulturne participacije (npr. Roberts et al., 2009). Tudi ugotovljena pogosta športna aktivnost mladih je vzpodbudna, in ne preseneča, saj je po podatkih evropske raziskave mladine med tistimi slovenskimi mladimi, ki so člani prostovoljnih društev in organizacij, kar 40 % članov športnih društev (Flash Eurobarometer 202, 2007: 24). Naši rezultati kažejo tudi na podobnosti v spremembah vzorcev preživljanja prostega časa z mladimi iz drugih posttranzicijskih držav (Bouillet et al., 2008).

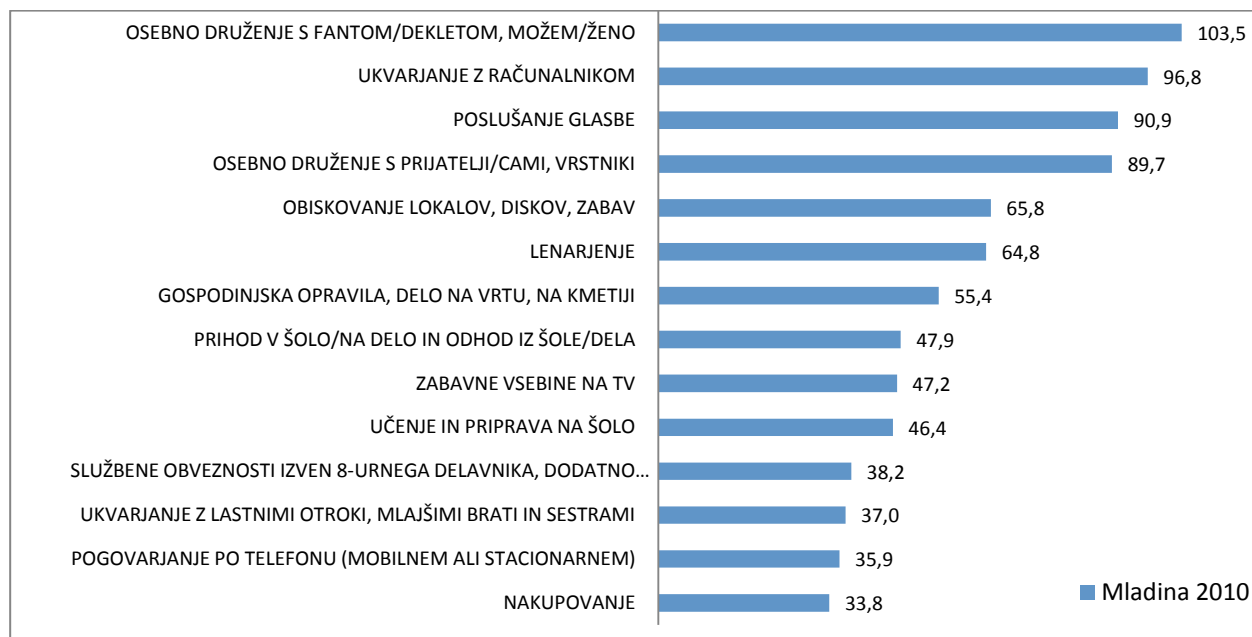
V primerjavi z letom 2000 v letu 2010 mladi manj časa namenjajo spremljanju kulturo-umetniških vsebin, bistveno več časa pa namenjajo kulturno-umetniškemu ustvarjanju.

6.3 POGOSTOST VSAKODNEVNIH DEJAVNOSTI MLADIH

V dosedanjih analizah smo preučili trende v pogostosti rutinskih in prostočasovnih dejavnosti, sedaj pa nas zanima koliko minut dnevno mladi preživijo ob določeni dejavnosti. V analizo so tokrat vključene tudi dejavnosti, ki jih zgoraj še nismo analizirali (ker niso bile zajete v raziskavo Mladina 2000). Graf spodaj prikazuje povprečne vrednosti preživljanja mladih v okviru rutinskih dejavnosti (v minutah).⁷⁵

⁷⁵ Metodološko pretvorbo v minute smo izvedli tako, da smo rekodirali vse intervale v njihovo srednjo vrednost: intervali pogostosti dejavnosti, ki so jih izbirali respondenti, so bili naslednji (0 = nič / se nikoli ne ukvarjam, 1 = do 15 minut (rekodirano v 7,5 minut), 2 = 15-30 minut (rekodirano v 22,5 minut), 3 = 30 minut do 1 uro (rekodirano v 45 minut), 4 = 1-2 uri (rekodirano v 90 minut), 5 = 2-3 ure (rekodirano v 150 minut), 6 = več kot 3 ure (rekodirano v 210 minut)). Povprečne vrednosti v minutah smo izračunali iz navedenih rekodiranih vrednosti.

Graf 77: Vsakodnevne dejavnosti mladih (v minutah), Mladina 2010.



Vir: Podatki raziskave Mladina 2010

Mladi se v povprečju 104 minute dnevno družijo s partnerjem/ko, 97 minut se ukvarjajo z računalnikom, 91 minut poslušajo glasbo, 90 minut pa družijo s prijatelji in vrstniki. Dobro uro na dan porabijo za obiskovanje lokalov oz. diskov in zabav, približno enako pogosto pa tudi lenarijo. Zabavno-razvedrilne vsebine na televiziji spremljajo 47 minut dnevno, približno toliko pa se tudi pripravljajo na šolo. Na dnu lestvice po porabljenem času je pogovarjanje po telefonu (36 minut) in nakupovanje (34 minut dnevno).

Seveda pa je pri tem potrebno upoštevati, da se struktura teh dejavnosti med posamezniki lahko močno razlikuje. To pričajo tudi odgovori naših sogovornikov v intervjujih:

“To je, da si brez skrbi, ukvarjaš se s tem kar te veseli...eni so za računalnikom in to je njihov prosti čas. Jaz računalnika nimam in grem rajši s prijatelji klepetat ali pa v dramski krožek... Doma pomagam, na vrtu z mamo, s prijatelji se družim, s fantom koliko nama čas dopušča, koliko ima on prostega časa, z družino, ob nedeljah pri babici na kosilu...”
(Špela, 25 let, mlada natakara)

“Preberem novice, grem na internet, pogledam kaj na TV. Probam čim manj razmišljat o drugih stvareh, položnicah in denarju.”
(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

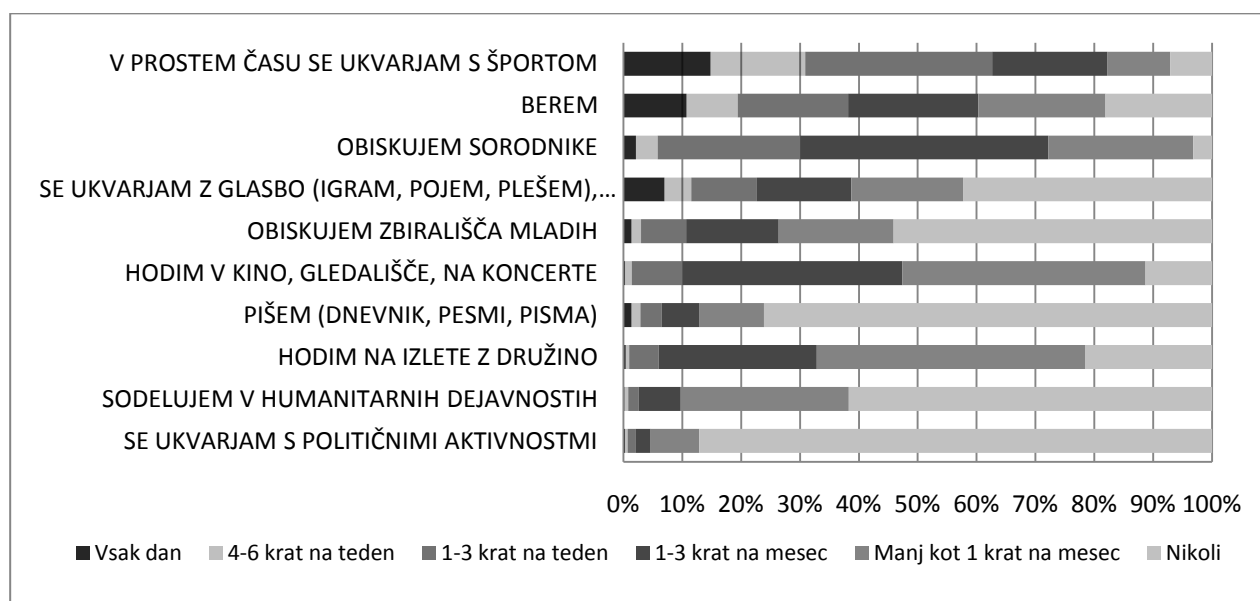
“Čas po večini ga preživljam z Jernejem... sprehodi, voziva se s kolesi... berem, TV, filmi, glasba, skrbim za vse živali, sestavljam puzzle in podobno.”
(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

“Včasih tisto kar sem se ukvarjal s športom, danes pa takrat ko se sprostim, ko ne razmišljam o poslu, ko pa bom imel otroke pa ko bom z otroci.”
(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

6.4 POGOSTOST PROSTOČASOVNIH DEJAVNOSTI MLADIH

Podobna analiza, tokrat prostočasovnih dejavnosti, je prikazana v nadaljevanju. Ker se je v anketi Mladine 2010 kodiranje spremenljivk razlikovalo od vsakodnevnih dejavnosti, so na spodnjem grafu po vrsti prikazani deleži mladih, ki posamezno prostočasovno dejavnost izvajajo od vsak dan (1) do nikoli (6). Analiza je usmerjena v delež mladih, ki se vsaj enkrat tedensko ukvarja s posamezno dejavnostjo.

Graf 78: Prostočasovne dejavnosti mladih, Mladina 2010.



Vir: Podatki raziskave Mladina 2010

Rezultati kažejo, da se v okviru preučениh desetih dejavnosti največji delež mladih – slabi dve tretjini – vsaj enkrat tedensko ukvarja s športom, slabih 31 % pa se jih v prostem času s športom ukvarja najmanj 4-krat tedensko. Po pogostosti nato sledijo branje (dobrih 19 % mladih v prostem času bere vsaj 4-krat tedensko), obiskovanje sorodnikov in ukvarjanje z glasbo. Štiri aktivnosti, v katerih se mladi najredkeje udeležujejo v prostem času in za katere jih več kot polovica mladih trdi, da v njih niso »nikoli« aktivni so: obiskovanje zbirališča mladih (54,1 % jih zbirališč mladih nikoli ne obišče), sodelovanje v humanitarnih dejavnostih, pisanje dnevnika (pesmi, pisem), ter ukvarjanje s političnimi dejavnostmi (87,1 % mladih v prostem času nikoli ni politično aktivnih).

Rezultati torej kažejo, da so mladi najpogosteje športno aktivni (le 7,1 % s jih s športom nikoli ne ukvarja), relativno pogosto pa tudi berejo. Kot ugotovljeno iz poglavja Participacija, mlade politične aktivnosti ne zanimajo (87,1 % se jih »nikoli« ne ukvarja s političnimi aktivnostmi). Glede na zabeleženo nizko stopnjo ukvarjanja s politiko lahko sklepamo, da je bila politika s strani respondentov razumljena v njeni tradicionalni, institucionalni, strankarski obliki, ki je, kot smo videli, med mladimi sila nepriljubljena.

Povzeti je mogoče, da se mladi v svojem prostem času predvsem družijo s partnerji in prijatelji (neposredno in virtualno), skrbijo pa tudi svoje dobro telesno počutje, in so tudi ustvarjalno-umetniško aktivni.

V okviru prostočasovnih dejavnosti je v zadnjem desetletju izrazito naraslo ukvarjanje mladih s športom, ki v letu 2010 (ob računalniških dejavnostih in druženju z vrstniki ter partnerjem) predstavlja najpogostejšo prostočasovno dejavnost, močno pa je v prostem času upadlo ukvarjanje s političnimi dejavnostmi, ki predstavlja najmanj pogosto prostočasovno dejavnost.

6.5 DIMENZIJE DEJAVNOSTI MLADIH

Preden analiziramo še dejavnike in korelate vsakodnevnih in prostočasovnih dejavnosti, je smiselno preučiti katere vsakodnevne in prostočasovne dejavnosti tvorijo skupne dimenzije. Na obstoj dimenzij prostočasovnih dejavnosti pri slovenski mladini so pokazale že pretekle raziskave srednješolske mladine (npr. Ule in Mihelj, 1995; Kirbiš, 2010), dimenzionalnost prostega časa pa kažejo tudi druge raziskave (Roberts et al., 2009; Sweeting in West, 2003). Spodaj prikazujemo faktorsko strukturo dejavnosti mladih v okviru raziskave Mladina 2010 (kljub različnemu kodiranju pogostosti, smo skupaj analizirali vsakodnevne in prostočasovne dejavnosti).⁷⁶

Faktorska analiza (tabela spodaj) je pokazala, da se dejavnosti mladih grupirajo v šest dimenzij, ki smo jih poimenovali: *družbeno-kulturni aktivizem*, *družabne dejavnosti* (druženje s prijatelji in

⁷⁶ Iz nadaljnje analize smo izločili tri spremenljivke: eno dejavnost, ki ni bila neposredno vezana na izbiro mladih, ampak je v veliki meri odvisna od razpoložljive prometne infrastrukture, t.j. čas, ki so ga porabijo za prevoz v šolo oz. na delo, ter dve dejavnosti, ki izključujeta veliko število mladih v vzorcu: 1) »učenje in priprava na šolo« – te dejavnosti nikoli ne počne 394 mladih (31,6 % respondentov), ter 2) »službene obveznosti izven 8-urnega delovnika oz. dodatno honorarno delo« – te dejavnosti nikoli ne počne 652 mladih (52,4 % respondentov).

vrstniki, obiskovanje zabav, diskov ipd.), *družinske dejavnosti*, *računalniške dejavnost*, *športne dejavnosti* in *televizija*. Če obravnavamo nastale dimenzije v okviru prej omenjene dihotomije strukturirane/nestrukturirane (organizirane/neorganizirane) dejavnosti, potem lahko družinske dejavnosti in športne dejavnosti uvrstimo med strukturirane (pogojno pa tudi družbeno-kulturni aktivizem). Na drugi strani je mogoče predvsem *družabne dejavnosti* in *računalniške dejavnosti* uvrstiti med nestrukturirani oblike preživljanja časa.⁷⁷ Faktor *televizija* je na vmesnem polu, glede na to, da je v ta faktor vključeno tudi obiskovanje sorodnikov (gl. tabelo spodaj), ki praviloma poteka pod nadzorom (oz. v družbi) staršev ali drugih odraslih (tisti, ki torej pogosto obiskujejo televizijo tudi pogosto gledajo zabavne televizijske vsebine). Vsekakor pa je glede na že prej omenjene dosedanje raziskave mogoče predvidevati, da so družinske dejavnosti in športne dejavnosti pretežno pozitivno povezane z indikatorji mladostnikovega psihosocialnega razvoja, predvsem družabne dejavnosti pa z manj ugodnim razvojem posameznika.

Tabela 14: Faktorska struktura vsakodnevnih in prostočasovnih dejavnosti mladih, Mladina 2010.

	Faktor					
	Družbeno-kulturni aktivizem	Družabne dejavnosti	Družinske dejavnosti	Računalniške dejavnosti	Športne dejavnosti	Televizija
SE UKVARJAM S POLITIČNIMI AKTIVNOSTMI	,771					
SODELUJEM V HUMANITARNIH DEJAVNOSTIH	,756					
PIŠEM (DNEVNIK, PESMI, PISMA)	,684					
OBISKUJEM ZBIRALIŠČA MLADIH	,523		-,307			
SE UKVARJAM Z GLASBO (IGRAM, POJEM, PLEŠEM), GLEDALIŠČEM, LIKOVNO UMETNOSTJO IPD.	,429			,301		
HODIM V KINO, GLEDALIŠČE, NA KONCERTE	,403				,394	

⁷⁷ Takšna klasifikacija je idealnotipska v Webrovem pomenu besede, saj je jasno, da so mogoče tudi izjeme, ki so odvisne od vsake konkretne oblike dejavnosti.

OBISKOVANJE LOKALOV, DISKOV, ZABAV	,753		
OSEBNO DRUŽENJE S PRIJATELJI/CAMI, VRSTNIKI	,660		
NAKUPOVANJE	,576	,392	
POGOVARJANJE PO TELEFONU (MOBILNEM ALI STACIONARNEM)	,529		
LENARJENJE	,503		
GOSPODINJSKA OPRAVILA, DELO NA VRTU, NA KMETIJI		,683	
UKVARJANJE Z LASTNIMI OTROKI, MLAJŠIMI BRATI IN SESTRAMI		,636	
OSEBNO DRUŽENJE S FANTOM/DEKLETOM, MOŽEM/ŽENO	,313	,610	-,363
HODIM NA IZLETE Z DRUŽINO		,473	
POSLUŠANJE GLASBE		,712	
UKVARJANJE Z RAČUNALNIKOM		,659	
BEREM		,427	
V PROSTEM ČASU SE UKVARJAM S ŠPORTOM		,823	
OBISKUJEM SORODNIKE		,345	,699
GLE DANJE ZABAVNIH TV VSEBIN			,645

Vir: Podatki raziskave Mladina 2010.

Na osnovi rezultatov faktorske analize se je s postopkom faktorskih vrednosti (ang. *factor scores*) izoblikovalo šest faktorjev. V nadaljevanju najprej analiziramo psihosocialne in sociodemografske korelate teh šestih spremenljivk novonastalih faktorjev (torej povezave med šestimi faktorskimi vrednostmi in psihosocialnimi konstrukti), nato pa še sociodemografske dejavnike, ki vplivajo na

pogostost dejavnosti mladih. Pri predstavitvi rezultatov se bomo zaradi preglednosti omejili samo na statistično značilne in zanimivejše korelacije.

6.6 KORELATI DEJAVNOSTI MLADIH

Korelacijska analiza je pokazala, da se prostočasovne dejavnosti v različnih smereh in intenzivnostih povezujejo z indikatorji psihosocialnega razvoja mladostnika (tabela spodaj). Natančneje družbeno-kulturni aktivizem in družabne dejavnosti pozitivno korelirajo z odtujenostjo, negativno pa so z odtujenostjo povezane družinske dejavnosti in športne dejavnosti.

Tabela 15: Korelati vsakodnevnih in prostočasovnih dejavnosti mladih, Mladina 2010.

	Družbeno- kulturni aktivizem (F1)	Družabne dejavnosti (F2)	Družinske dejavnosti (F3)	Računalniške dejavnosti (F4)	Športne dejavnosti (F5)	Televizija (F6)
Avtoritarnost	-0,154**	0,067*	0,164**	0,019	-0,032	0,084**
Narcistična grandioznost	0,094**	0,117**	-0,070*	0,123**	0,079**	-0,007
Narcistična izkoriščevalnost	0,122**	0,085**	-0,134**	-0,065*	-0,091**	0,055
Socialna netolerantnost	-0,039	-0,017	-0,041	-0,229**	-0,110**	0,061*
Odtujenost	0,169**	0,058*	-0,084**	0,039	-0,150**	0,033
Anomija	-0,095**	0,127**	0,096**	0,047	-0,068*	0,043
Usmerjenost v prihodnost	-0,105**	-0,068*	0,181**	-0,019	0,129**	0,023
Usmerjenost v sedanjost (hedonistična)	0,078**	0,242**	-0,151**	0,117**	0,068*	0,020
Usmerjenost v sedanjost (fatalistična)	0,053	0,193**	-0,146**	0,103**	-0,008	0,076**
Deviantnost	0,244**	0,155**	-0,150**	0,057*	-0,022	-0,007
Avtoritativna socializacija	0,007	-0,013	0,108**	0,046	0,092**	0,066*
Avtoritarna socializacija	0,121**	0,062*	-0,028	0,001	-0,088**	-0,066*

Permisivna socializacija	0,103**	0,171**	-0,094**	0,037	-0,096**	0,071*
Politična participacija	0,426**	-0,046	0,004	0,112**	0,088**	-0,028
Civilno-družbena participacija	0,330**	0,027	0,277**	0,084**	0,188**	0,047

Opomba: *p < 0,05; **p < 0,01.

Nadalje, z anomičnostjo so pozitivno povezane družabne dejavnosti in družinske dejavnosti, negativno pa družbeno-kulturni aktivizem in športne dejavnosti. Z usmerjenostjo v prihodnost so pozitivno povezane družinske dejavnosti in športne dejavnosti, negativno pa družbeno-kulturni aktivizem in družabne dejavnosti. Na drugi strani je kar pet dejavnosti pozitivno povezanih s hedonistično in/ali fatalistično usmerjenostjo v sedanost, le družinske dejavnosti so z obema časovnjima orientacijama povezane negativno. Družbeno-kulturni aktivizem, družabne dejavnosti in računalniške dejavnosti so prav tako pozitivno povezanih z deviantnostjo, družinske dejavnosti pa pričakovano negativno. Čeprav sta prva dva faktorja – družbeno-kulturni aktivizem in družabne dejavnosti – v veliki meri povezana z indikatorji manj stabilnega psihosocialnega razvoja mladostnikov, pa je po drugi strani družbeno-kulturni aktivizem močno povezan s politično in civilno družbeno participacijo. S slednjo so pozitivno povezana tudi družinske dejavnosti, športne dejavnosti in računalniške dejavnosti. Športne in računalniške dejavnosti so povezane tudi s politično participacijo.

Višje stopnje receptivne, še posebej pa aktivne kulturne participacije so tesno povezane z višjimi stopnjami politične in civilno-družbene participacije.

Rezultati korelacijskih analiz torej kažejo, da so predvsem strukturirane dejavnosti (družinske in športne dejavnosti) povezane z boljšim stanjem psihosocialnega razvoja mladostnikov, nestrukturirane (predvsem družabne dejavnosti z vrstniki, delno tudi družbeno-kulturni aktivizem) pa z manj ugodnim psihosocialnim stanjem. Zanimalo nas je, katere izmed posameznih dejavnosti so v največji meri povezane z deviantnostjo. Njeni največji korelati so med drugimi naslednje dejavnosti: obiskovanje lokalov, diskov, zabav ($r = 0,177$; $r < 0,001$), lenarjenje ($r = 0,164$; $r < 0,001$) in obiskovanje zbirališč mladih ($r = 0,274$; $r < 0,001$). Gospodinjska dela ($r = 0,081$; $r < 0,01$) in druženje s partnerjem/partnerko ($r = 0,079$; $r < 0,001$) sta edini z deviantnostjo negativno povezani dejavnosti. Če povzamemo: družabne dejavnosti (druženje s prijatelji in vrstniki, obiskovanje lokalov

in zabav, itd.) in družbeno-kulturne dejavnosti so pretežno povezane z indikatorji slabšega psihosocialnega stanja mladostnikov, a so družbeno-kulturne dejavnosti hkrati pozitivno povezane s politično in civilno-družbeno participacijo mladih. Družinske dejavnosti in športne dejavnosti so večinsko in močnejše povezane z indikatorji bolj prilagojenega razvoja mladostnikov.

6.7 SOCIODEMOGRAFSKI DEJAVNIKI VSAKODNEVNIH IN PROSTOČASOVNIH DEJAVNOSTI

Korelacijske analize so pokazale, da se ženske pogosteje udeležujejo na štirih dimenzijah vsakodnevnih in prostočasnih dejavnosti: na družbeno-kulturnem aktivizmu, v družabnih dejavnostih, družinskih dejavnostih in dimenziji računalniških dejavnosti⁷⁸ ($0,069 < r < 0,266$; $p < 0,05$). Da so dekleta pogosteje aktivna v računalniških dejavnostih kažejo tudi novejša raziskave iz nekaterih drugih držav (gl. npr. Tufekci et al., 2008), čeprav se je na agregatnem vzorcu raziskave evropske mladine (Flash Eurobarometer 202, 2007: 89) izkazalo, da so v tovrstnih dejavnostih⁷⁹ v povprečju pogosteje angažirani moški. Tudi podrobnejša analiza treh dejavnosti, ki so se vrstile med računalniške dejavnosti (četrti faktor – uporaba računalnika, branje in poslušanje glasbe) je pokazala, da je spoloma ni razlik na indikatorjih pogostosti »uporabe računalnika« in »poslušanja glasbe«, medtem ko ženske v prostem času bistveno pogosteje berejo. Naši rezultati še kažejo, da se moški pogosteje udeležujejo v športnih dejavnostih ($r = 0,106$; $p < 0,001$), kar je skladno s trendom v EU (Flash Eurobarometer 202, 2007: 89). Nižja starost je povezana s pogostejšimi dejavnostmi v okviru petih dimenzij ($0,066 < r < 0,268$; $p < 0,05$), z izjemo družinskih aktivnosti, v okviru katerih se pričakovano pogosteje udeležuje starejša mladina ($r = 0,306$; $p < 0,001$). Izobrazba očeta in matere vplivata na tri dimenzije prostočasnih dejavnosti v pozitivni smeri: mladi bolj izobraženih staršev so pogosteje družbeno-kulturno aktivni (da socioekonomski status vpliva na kulturno participacijo mladih kažejo tudi druge raziskave; npr. Hanford et al., 1985; van Eijck in Knulst, 2005), prav tako pa se pogosteje ukvarjajo z računalniškimi in športnimi dejavnostmi ($0,102 < r < 0,200$; $p < 0,001$), medtem ko se redkeje ukvarjajo z družinskimi dejavnostmi ($0,162 < r < 0,187$; $p < 0,001$). Družbeno-kulturno ($r = 0,084$; $p < 0,01$) in v okviru računalniških dejavnosti ($r = 0,135$; $p < 0,001$) so prav tako aktivnejši mladi iz urbanih okolij (na kar prav tako kažejo tudi agregatni podatki raziskave evropske mladine, gl. Flash Eurobarometer 202, 2007: 88), redkeje pa v družinskih dejavnostih ($r = 0,199$; $p < 0,001$).

⁷⁸ Raziskava šolskih otrok (11-, 13- in 15- letnikov) iz 2002 je sicer pokazala, da so bili fantje pogosteje uporabljali računalnik in gledali televizijo (Currie et al., 2004: 100-103).

⁷⁹ Delno je lahko razlika v rezultatih posledica merskega instrumenta v raziskavi evropske mladine, kjer so mlade spraševali po pogostosti »uporabe interneta in igranja računalniških iger« (Youth Barometer, 2007: 89), saj ravno računalniške igre pogosteje igrajo fantje (tudi v našem vzorcu; $r = 0,261$; $p < 0,001$).

Fantje so aktivnejši le v okviru športnih dejavnosti, v okviru ostalih pa dekleta. Mladi manj izobraženih staršev so redkeje družbeno-kulturno aktivni in se redkeje ukvarjajo z računalniškimi in športnimi dejavnostmi, pogosteje pa z družinskimi dejavnostmi.

Sklenemo torej lahko, da se v zadnjem desetletju jasno kažejo nekatere spremembe vzorcev preživljanja prostega časa slovenske mladine. Pogostejša je uporaba računalnika (in informacijsko-komunikacijske tehnologije nasploh)⁸⁰, vendar se tudi nekatere druge dejavnosti (*aktivna* kulturna participacija in družabne dejavnosti) minimalno povečale. Izmed neračunalniških dejavnosti je bistveno naraslo še ukvarjanje s športom. Mladi so glede preživljanja prostega časa pretežno heterogena skupina, saj ga v veliki meri določajo sociodemografske spremenljivke, na kar kažejo tudi raziskave iz drugih zahodnih (Erwin, 2008) in posttranzicijskih demokracij (Bouillet et al., 2008). Če rezultati naše študije kažejo, da je v Sloveniji pomemben dejavnik kulturne participacije (in ostalih prostočasovnih dejavnosti) mladih predvsem socioekonomski položaj družine (npr. izobrazba staršev), pa iz drugih raziskav (npr. Hanford et al., 1985) vemo, da bi kulturna participacija bila ob nižjih stroških le-te višja.

Ne presenečajo tudi ugotovitve, da so se tudi pri slovenski mladini družinske in športne dejavnosti praviloma izkazala za pozitivno povezane z vrsto indikatorjev bolj prilagojenega razvoja mladostnikov. Podobne ugotovitve namreč dajejo tudi raziskave v drugih državah, čeprav to ne pomeni, da so povezave obeh omenjenih prostočasovnih dimenzij (družinske in športne dejavnosti) z razvojem mladostnikov vedno pozitivne. Tako so na primer športne dejavnosti lahko povezane s pozitivnimi kot tudi z negativnimi vidiki mladostnikovega razvoja (Wilson et al., 2010; Le Menester in Perkins, 2007). Vsekakor je pomembno tudi, da se mladi udeležujejo v čim bolj raznolikih dejavnostih, saj tudi druge raziskave kažejo, da raznolikost in pogostost prostočasovnih dejavnosti vplivata na številne pozitivne vidike mladostnikovega psihosocialnega razvoja v kasnejšem življenju (Denault in Poulin, 2009). Raziskave pričakovano prav tako kažejo, da je preživljanje prostega časa mladih odvisno predvsem od priložnosti (infrastrukture), ki jo imajo na voljo v svoji bližini (soseski) oz. skupnosti (Morrisey in Werner-Wilson, 2005). Mladim je torej pomembno zagotoviti zadostno podporo oz. priložnosti pri *aktivnem* in *strukturiranem* preživljanju prostega časa.⁸¹ Vemo namreč, da

⁸⁰ Uporabo IKT pri mladih podrobneje obravnavamo v poglavju Virtualizacija vsakodnevnega življenja.

⁸¹ Čeprav ima, kot smo rekli, pasivno preživljanje prostega časa (poleg nekaterih manj zaželenih) tudi številne pozitivne funkcije, pa za tovrstno preživljanje prostega časa vendarle niso potrebni zahtevnejši infrastrukturni in organizacijski pogoji.

lahko mladinski programi vzpodbudno delujejo na percepcije mladih o lastni odgovornosti (Wood et al., 2009), prav tako pa lahko starši s poznavanjem in zanimanjem za prosti čas otrok vplivajo na pozitivno doživljanje prostega časa mladih (vendar je pomembno, da starši prostega časa svojih otrokom ne »nadzorujejo« oz. jim ga ne vsiljujejo, saj ima to obratne, neželene učinke; Sharp et al., 2006).

Na koncu je potrebno omeniti še dvoje. Prvič, v javnosti se včasih porajajo bojzani, da imajo strukturirane prostočasovne dejavnosti lahko tudi negativne posledice. Natančneje, ob prevelikem obsegu in raznovrstnosti tovrstnih dejavnosti lahko mladostniki (ki sicer imajo še številne druge šolske, študijske ali delovne obveznosti) občutijo povečan stres, pomanjkanje »časa za odklop« in posledično »izgorevanje«. Čeprav raziskave kažejo, da je na primer stopnja anksioznosti večja pri mladih, ki so udeleženi v izjemno velikem številu strukturiranih dejavnosti (gl. Melman et al., 2007), isti mladostniki ne poročajo pogostejših simptomov depresije niti drugih (fizičnih) zdravstvenih težav. Vendar je omenjena študija Melmanove in sodelavcev v strukturirane dejavnosti zajela tudi plačano delo (in ostale strukturirane obveznosti), analiza posameznih (ločenih) dimenzij dejavnosti in treh indikatorjev manj prilagojenega razvoja pa je pokazala, da povezave niso statistično značilne. Preobremenjenost je lahko torej posledica prevelikega skupnega števila in prevelike pogostosti vseh strukturiranih dejavnosti (tudi plačanega dela), in tako v tem smislu o posledicah prostočasovne preobremenjenosti ni mogoče govoriti. Večina avtorjev pa tudi strinja, da je delež prostočasovno »preobremenjenih« mladih izjemno majhen⁸², in da je potrebno pozornost posvetiti predvsem tistim, ki v takšne dejavnosti sploh niso vključeni (Mahoney et al., 2006), saj so, kot smo videli, strukturirane dejavnosti praviloma povezane s številnimi indikatorji bolj prilagojenega razvoja mladih.

In drugič, pomembno je poudariti, da vzročnosti na podlagi naše raziskave ni mogoče ugotavljati (ali se na primer bolj deviantni mladostniki odločijo pogosteje družiti z vrstniki (ker jim na primer druženje z vrstniki v večji meri predstavlja omogoča deviantno vedenje), ali pa postanejo mladostniki deviantni šele za tem, ko se pogosteje družijo z (deviantnimi) vrstniki). Tako je lahko mladostniška deviantnost predhodnik, ali pa posledica druženja z vrstniki (gl. Bohnert et al., 2009). Jasno je tudi, da druženje z vrstniki samo po sebi ne predstavlja nevarnosti za psihosocialni razvoj mladostnika, saj ima številne pozitivne funkcije.

⁸² Po nekaterih podatkih manj kot desetina (gl. Mahoney et al., 2006).

6.8 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. V zadnjem desetletju se je v okviru vsakodnevnih dejavnosti izrazito povečal čas, ki ga mladi namenijo uporabi računalnika, zmanjšal pa se je čas namenjen gledanju televizije in opravljanju gospodinjskih opravil.
2. V primerjavi z letom 2000 v letu 2010 mladi manj časa namenijo spremljanju kulturo-umetniških vsebin, bistveno več časa pa namenijo kulturno-umetniškemu ustvarjanju.
Predlogi za mladinsko politiko:
3. V okviru prostočasovnih dejavnosti je v zadnjem desetletju izrazito naraslo ukvarjanje mladih s športom, ki v letu 2010 (ob računalniških dejavnostih in druženju z vrstniki ter partnerjem) predstavlja najpogostejšo prostočasovno dejavnost, močno pa je v prostem času upadlo ukvarjanje s političnimi dejavnostmi, ki predstavlja najmanj pogosto prostočasovno dejavnost.
4. Višje stopnje receptivne, še posebej pa aktivne kulturne participacije so tesno povezane z višjimi stopnjami politične in civilno-družbene participacije.
5. Fantje so aktivnejši le v okviru športnih dejavnosti, v okviru ostalih pa dekleta. Mladi manj izobraženih staršev so redkeje družbeno-kulturno aktivni in se redkeje ukvarjajo z računalniškimi in športnimi dejavnostmi, pogosteje pa z družinskimi dejavnostmi.

6.9 UPORABLJENI VIRI

Abbott-Chapman, J. in Robertson, M. (2009). Leisure activities, place and identity. V Andy Furlong (ur.), *Handbook of youth and young adulthood: New perspectives and agendas*, 243-248. Milton Park: Routledge.

Bajzek, J. et al. (2003). Prosti čas in sredstva obveščanja. V Jože Bajzek et al., (ur.), *Zrcalo odraščanja*, 158-181. Radovljica: Didakta.

Beauvais, C. (2001). *Literature Review on Learning through Recreation (Discussion Paper No. F/15)*. Ottawa, Ontario: Canadian Policy Research Networks.

Bohnert A. M., Richards, M., Kohl, K. in Randall, E. (2009). Relationships Between Discretionary Time Activities, Emotional Experiences, Delinquency and Depressive Symptoms Among Urban African American Adolescents. *Journal of youth and adolescence*, 38, 587-601.

Bouillet, D., Ilišin, V. in Potočnik, D. (2008). Continuity and Changes in Croatian University Students' Leisure Time Activities (1999-2004). *Sociologija i prostor*, 2, 123-143.

Buckingham, D. (ur.) (2008). *Youth, Identity, and Digital Media*. The John D. and Catherine T. MacArthur Foundation Series on Digital Media and Learning. Cambridge, MA: The MIT Press.

Busseri, M.A. in Rose-Krasnor, L. (2009). Breadth and intensity: Salient, separable, and developmentally significant dimensions of structured youth activity involvement. *British Journal of Developmental Psychology*, 27, 907-933.

Caldwell, L. L. in Smith, E. A. (2006). Leisure as a Context for Youth Development and Delinquency Prevention. *The Australian and New Zealand Journal Of Criminology*, 39, 398-418.

Camp, W. G. (1990). Participation in Student Activities and Achievement: A Covariance Structural Analysis. *Journal of Educational Research*, 83, 272-78.

Chambers, E. A. in Schreiber, J. B. (2004). Girls' academic achievement: varying associations of extracurricular activities. *Gender and Education*, 16, 327-346.

Cohen, L. E. in Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44:588-608.

Coleman, J. S. (1961). *The Adolescent Society*. New York: Free Press of Glencoe.

Currie, C., Roberts, C., Morgan, A., Smith, R., Settertobulte, W., Samdal, O. in Rassmussen, V. (2004). *Young people health in context*. Copenhagen: WHO.

Darling, N. (2005). Participation in extracurricular activities and adolescent adjustment: Cross-sectional and longitudinal findings. *Journal of Youth and Adolescence*, 34, 493-505.

Denault, A. S. in Poulin, F. (2009). Intensity and Breadth of Participation in Organized Activities During the Adolescent Years: Multiple Associations with Youth Outcomes. *Journal of youth and adolescence*, 38, 1199-1213.

Dumazedier, J. (1967). *Towards a Society of Leisure*. New York: Free Press.

Dunn, C., Chambers, D. in Rabren, K. (2004). Variables affecting students' decisions to drop out of school. *Remedial and Special Education*, 25, 314-323.

- Eccles, J. S. (1999). The development of children ages 6 to 14. *Future of Children*, 9, 30-44.
- Erwin, H. E. (2008). Middle School Students' Leisure Activity Engagement: Implications for Park and Recreation Administrators. *Journal of Park and Recreation Administration*, 26, 59-74.
- Feldman, A. in Matjasko, J. (2005). The Role of School-Based Extracurricular Activities in Adolescent Development: A Comprehensive Review and Future Directions. *Review of Educational Research*, 75, 159-210.
- Finn, J. (1993). *School engagement and students at risk (NCES 93470)*. Washington, DC: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics.
- Fištravec, A. (2009). *Prosti čas in participacija mladih*. V Tatjana Rakar in Urban Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo*, str. 113-127. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.
- Flere, S. (ur.) (2010). *Kdo je uspešen v slovenskih šolah?* Ljubljana: Pedagoški inštitut. Dostopno prek <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=77>, 18.12.2010.
- Furlong, A. in Cartmel, F. (2007). *Young people and social change*. Berkshire: Open University Press.
- Gril, A. (2004). *Prosti čas mladih v Ljubljani; psihosocialna analiza potreb in možnosti za njihovo uresničevanje: končno poročilo: raziskovalni projekt za potrebe MOL za leto 2003*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gril, A. Klemenčič, E. in Autor, S. (2009). *Udejstvovanje mladih v družbi*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Hanford, T. et al. (1985). *Cultural Participation in the Philadelphia Area*. Pennsylvania (Philadelphia): Maryland University, College Park, Survey Research Center.
- HETUS (2007). *Harmonised European Time Use Survey [online database version 2.0]*. Created 2005-2007 by Statistics Finland and Statistics Sweden. [reference date 2007-10-01]. Dostopno prek <https://www.h2.scb.se/tus/tus/StatMeanMact1.html/>, 18.12.2010.
- Holland, A. in Andre, T. (1987). Participation in Extracurricular Activities in Secondary-school - What is Known, What Needs to be Known. *Review of Educational Research*, 57, 437-466.
- Kirbiš, A. (2010b). Prostočasovne dejavnosti in šolska uspešnost. V Sergej Flere (ur.), *Kdo je uspešen v slovenskih šolah?*, 103-114. Dostopno prek <http://www.pei.si/Sifranti/StaticPage.aspx?id=77>, 18.12.2010.
- Kozar, J. M., Marcketti, S. B. in Gregoire, M. B. (2006). How Textiles and Clothing Students Spend Their Time and the Stressors They Reportedly Experience. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 35, 44-57.
- Kralj, A., Lenarčič, B., Medarič, Z. in Simčič, B. (2007). *Mladi in alkohol v Sloveniji: Youth and alcohol abuse in Slovenia* [datoteka podatkov]. Slovenija, Koper: Center za raziskovanje javnega mnenja, Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovano središče Koper [izdelava], 2007. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2010.
- Kuhar, M. (2007). Prosti čas mladih v 21. Stoletju. *Socialna pedagogika*, 11, 453-472.
- Kuhar, M. (2009). Prostočasne (in) participatorne dejavnosti mladih, 1-30. V Andrej Fištravec et al., (ur.), *Modeli izobraževanja za mladinsko delo: strokovne podlage: razvoj modelov neformalnega in formalnega izobraževanja za mladinskega delavca za vključevanje v programe organizacij*, 1-30. Maribor: IRDO - Inštitut za razvoj družbene odgovornosti.

- Lange, P. G. in Mizuko, I. (2010). Creative Production. V Mizuko Ito (ur.), *Hanging Out, Messing Around, and Geeking Out: Kids Living and Learning with New Media*, 243-256. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Larson, R. W. (2000). Toward a psychology of positive youth development. *American Psychologist*, 55, 170-183.
- Larson, R. W. in Verma, S. (1999). How children and adolescents spend time across the world? Work, play, and developmental opportunities. *Psychological Bulletin*, 125, 701-736.
- Le Menestrel, S. in Perkins, D. F. (2007). An Overview of How Sports, Out-of-School Time, and Youth Well-Being Can and Do Intersect. *New Directions for Youth Development*, 115, 13-25.
- Mahoney, J. L. in Cairns, R. B. (1997). Do extracurricular activities protect against early school dropout? *Developmental Psychology*, 33, 241-253.
- Mahoney, J. L., Harris, A. L. in Eccles, J. S. (2006). Organized activity participation, positive youth development, and the over-scheduling hypothesis. *Social Policy Report, A publication of the Society for Research in Child Development*, 20(4), 3-31.
- Marsh, H. W. (1992). Extracurricular Activities: Beneficial Extension of the Traditional Curriculum or Subversion of Academic Goals? *Journal of Educational Psychology*, 84, 53-562.
- McHale S. M., Updegraff, K. A., Kim, J. Y. in Cansler, E. (2009). Cultural Orientations, Daily Activities, and Adjustment in Mexican American Youth. *Journal of youth and adolescence*, 38, 627-641.
- McNeal, R. B. (1995). Extracurricular activities and high-school dropouts. *Sociology of Education*, 68, 62-80.
- Melman, S., Little, S. G., Akin-Little, K. A. (2007). Adolescent Overscheduling: The Relationship between Levels of Participation in Scheduled Activities and Self-Reported Clinical Symptomology. *High School Journal*, 90, 18-30.
- Morrissey, K. M. in Werner-Wilson, R. J. (2005). The relationship between out-of-school activities and positive youth development: An investigation of the influences of communities and families. *Adolescence*, 40, 67-85.
- Nastran-Ule, M. (1996). Življenjski stili, (sub)kulture. V Mirjana Ule (ur.), *Mladina v devetdesetih: analiza stanja v Sloveniji*, 217-234. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče: Ministrstvo za šolstvo in šport Republike Slovenije, Urad Republike Slovenije za mladino.
- O'Brien, E. in Rollefson, M. (1995). *Extracurricular Participation and Student Engagement. Education Policy Issues: Statistical Perspectives*. Washington, DC.: National Center for Education Statistics.
- Osgood, W., Wilson, J., Bachman, J., O'Malley, P. in Johnston, L. (1996). Routine Activities and Individual Deviant Behavior. *American Sociological Review*, 61, 635-655.
- Ostrower, F. (2005). *The Diversity of Cultural Participation: Findings from a National Survey. Building Arts Participation: New Findings from the Field*. Washington: The Urban Institute.
- Prelow, H. M. in Loukas, A. (2003). The role of resource, protective, and risk factors on academic achievement-related outcomes of economically disadvantaged Latino youth. *Journal of Community Psychology*, 31, 513-529.

Pronovost, G. (2002). *A Review of Surveys on Cultural Participation*. Paper, presented at International Symposium on Culture Statistics, October 21-23, Montreal, Canada. Dostopon prek http://www.colloque2002symposium.gouv.qc.ca/PDF/Pronovost_paper_Symposium.pdf.

Roberts, K. (2006). *Leisure in contemporary society*. Wallingford: CABI Publishing.

Roberts, K., Pollock, G., Tholen, J. in Tarkhnishvili, L. (2009). Youth leisure careers during post-communist transitions in the South Caucasus. *Leisure Studies*, 28, 261-277.

Róiste, de Á. in Dinneen, J. (2005). Young People's Views about Opportunities, Barriers and Supports to Recreation and Leisure: *A Research Report by Cork Institute of Technology on behalf of the National Children's Office*. Dublin: Brunswick Press.

Salend, S. (1999). Facilitating friendships among diverse students. *Intervention in School and Clinic*, 35, 9-15.

Schiano D. J., Elliott, A. in Bellotti V. (2007). A Look at Tokyo Youth at Leisure: Towards the Design of New Media to Support Leisure Outings. *Computer Supported Cooperative Work*, 16, 45-73.

Sefton-Green, J. (2000). Introduction: Evaluating Creativity. V Julian Sefton-Green in Rebecca Sinker (ur.), *Evaluating Creativity: Making and Learning by Young People*, 1-15. London: Routledge.

Sharp, E. H., Caldwell, L. L., Graham J. W. in Ridenour, T. A. (2006). Individual Motivation and Parental Influence on Adolescents' Experiences of Interest in Free Time: A Longitudinal Examination. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 359-372.

Škvor, Z. in Zupan, B. (ur.) (2008). *Mladi in prosti čas: [zbornik posveta Mladi in prosti čas, 20. 3. 2006, Ljubljana]*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad RS za mladino.

Sweeting, H. in West, P. (2003). Young People's Leisure and Risk-Taking Behaviours: Changes in Gender Patterning in the West of Scotland during the 1990s. *Journal of Youth Studies*, 6, 391-412.

Timmer, S., Eccles, J. in O'Brien, I. (1985). How children use time. V Thomas Juster in Frank Stafford (ur.), *Time, goods, and well-being*. Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research.

Tufekci, Z., Cotten, S. in Flow-Delwiche, E. (2008). *Internet Use and Gender, Race and Class: The Digital Divide in the Era of Youtube and Facebook*. Paper presented at the annual meeting of the American Sociological Association Annual Meeting, Sheraton Boston and the Boston Marriott Copley Place, Boston, MA, Jul 31.

Ule, M. (1996). Identiteta študentske mladine v Sloveniji. V Blanka Tivadar (ur.), *Predah za študentko mladino*, 55-84. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo: Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M. in Kuhar, M. (2002). Sodobna mladina. V Vlado Miheljak (ur.), *Mladina 2000: slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*, 39-77. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Maribor: Aristej.

Ule, M. in Miheljak, V. (1995). *Prihodnost mladine*. Ljubljana: DZS: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M., Renner, T., Mencin Čepelak, M. in Tivadar, B. (2000). *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino; Šentilj: Aristej.

van Eijck, K. in Knulst, W. (2005). No More Need for Snobbism: Highbrow Cultural Participation in a Taste Democracy. *European Sociological Review*, 21, 513-528.

- Van Wel, F., Linssen, H., Kort, T. in Jansen, E. (1996). Ethnicity and youth cultural participation in the Netherlands. *Journal of Leisure Research* 28, 85-95.
- Vazsonyi, A. T., Pickering, L. E., Belliston, L. M., Hessing, D. in Junger, M. (2002). Routine Activities and Deviant Behaviors: American, Dutch, Hungarian, and Swiss Youth. *Journal of Quantitative Criminology*, 18, 397-422.
- Watts, C. E. in Caldwell, L. L. (2008). Self-determination and free time activity participation as predictors of initiative. *Journal of Leisure Research*, 40, 156-181.
- Wilson, D. M., Gottfredson, D. C., Cross, A. B., Rorie, M. in Connell, N. (2010). Youth Development in After-School Leisure Activities. *Journal of Early Adolescence*, 30, 668-690.
- Wood D., Larson R. W. in Brown J. R. (2009). How Adolescents Come to See Themselves as More Responsible Through Participation in Youth Programs. *Child Development*, 80, 295-309.
- Yin, Z., Katims, D. S. in Zapata, J. T. (1999). Participation in Leisure Activities and Involvement in Delinquency by Mexican American Adolescents. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 21, 170-185.
- Young, B. N., Helton, C. in Whitley, M. E. (1997). *Impact of School-Related, Community-Based, and Parental-Involvement Activities on Achievement of At-Risk Youth in the High School Setting*. Paper presented at the annual meeting of the Mid-South Educational Research Association, Memphis, TN.
- Youth Barometer. (2007). *Young Europeans - A survey among young people aged 15-30 in the European Union (EU27)*. European Commission.
- Zaff, J. F., Moore, K. A., Papillo, A. R. in Williams, S. (2003). Implications of extracurricular activity participation during adolescence on positive outcomes. *Journal of Adolescent Research*, 18, 599-630.

7 VIRTUALIZACIJA VSAKODNEVNEGA ŽIVLJENJA

7.1 UVOD

Množični mediji⁸³ (in širše, informacijsko-komunikacijska tehnologija – IKT), eden osrednjih elementov sodobne »informacijske družbe« (Webster, 2006), pomembno vplivajo na sfero politike, ekonomije, kulture, pa tudi na vsakdanje življenje (McQuail, 2005). Raziskovalci še posebno pozornost posvečajo vlogi množičnih medijev v življenju otrok in mladostnikov, med drugim iz naslednjih razlogov: 1) ker so mladi najpogostejši uporabniki medijev (v Sloveniji je v 2010 kar 99 % mladih (10-15 let) v zadnjih treh mesecih uporabljalo računalnik; gl. SURS), 2) ker mladi najhitreje privzamejo uporabo novonastajajočih (elektronskih) medijev, in 3) ker so se medijske oblike v zadnjih letih in desetletjih bistveno spremenile (Roberts et al., 2005). Današnjo mladino zato nekateri imenujejo tudi *Generacija M* (t.i. *medijska generacija*)⁸⁴, saj bi naj po raziskavi *Kaiser Family Foundation* bila v 2005 več kot četrtnina vsakdana ameriškega mladostnika posvečena uporabi medijev, oz. bi naj dnevno medije uporabljali skoraj šest ur in pol (Roberts et al., 2005: 37), v 2010 pa celo sedem ur in pol (Rideout et al., 2010: 2).⁸⁵ V okviru množičnih medijev je še posebej pomemben splet/internet, ki je postal »integralni del življenja mladostnikov« (McMillan in Morrison, 2006). Tako nedvomno ustreza še eno poimenovanje današnje generacije mladih – t.i. *spletna generacija* (ang. *Net Generation*, gl. Van den Beemt et al., 2010).⁸⁶

Ne preseneča, da je glede na osrednjo vlogo IKT v sodobni družbi, odnos raziskovalcev, politike in javnosti do uporabe IKT in množičnih medijev, njihovih učinkov in posledic v veliki meri ambivalenten. Na eni strani številne nacionalne in EU institucije poudarjajo pomen, ki ga predstavlja IKT za prihodnost posamezne države in njeno konkurenčnosti v globalnem svetu, pa tudi številni raziskovalci poskušajo ugotoviti obseg »digitalnega razkoraka/digitalne ločnice« (ang. *digital divide*), t.j. razlik v dostopnosti do IKT med člani neke družbe, kot tudi razlik med posameznimi državami (npr. Vromen, 2007; Wong et al., 2009; Wold, 2010). Tako rezultati dostopnosti gospodinjestev do

⁸³ Množične medije pojmuje kot organizirane sisteme množične komunikacije (McQuail, 2005: 4).

⁸⁴ Glede na porast pogostosti uporabe medijev s strani mladih v zadnjih petih letih pa se je pojavil še izraz »medijska generacija na kvadrat« (»M²«, gl. Rideout et al., 2010).

⁸⁵ Če upoštevamo še, da mladi pogosto spremljajo več medijev hkrati, skupna dnevna raba medijskih vsebin znese kar 10 ur in 45 minut (Rideout et al., 2010: 2).

⁸⁶ Pojavljajo se še številne druge oznake nove generacije mladih, ki je odraščala skupaj s spletom in drugimi oblikami informacijske tehnologije: med drugim *Generacija Y* (Lipkin in Perrymore, 2009), *Naslednja generacija* (ang. *Generation Next*; gl. Pew, 2007) in *Milenijska generacija* (Howe in Strauss, 2000).

spleta in računalnika publikacije *Youth in Europe* (Domžalska, 2009: 138) za leto 2008 kažejo, da je bila Slovenija v zgornji polovici držav po dostopnosti do spleta (dostop je imelo 59 % gospodinjstev) in po dostopnosti do računalnika (65 % gospodinjstev), splet pa je sicer v največji meri dostopen v ekonomsko najbolj razvitih (predvsem skandinavskih) državah EU. V Sloveniji je delež gospodinjstev z dostopom do spleta v 2009 narasel na 64 %, v prvem četrletju 2010 pa že na 68 % (SURS).

Medije in IKT mnogi smatrajo za posebej pomembne, ker za posameznika opravljajo številne funkcije: nudijo priložnost za informiranje, za zabavo, pa tudi za soočanje v vsakdanjimi problemi ali pa za (začasen) odmik od njih (Rubin, 1994; Lohaus et al., 2005; Kirsh, 2010), kar lahko ima seveda tudi pozitivne učinke. Prav tako številne raziskave kažejo, da so mediji (še posebej pa informativne medijske vsebine) povezani s številnimi pozitivnimi pokazatelji razvoja družbe in posameznika (gl. Norris in Inglehart, 2009). Nekatere študije na primer kažejo, da spletni uporabniki dosegajo višje povprečne vrednosti na indikatorjih pozitivnega psihosocialnega razvoja (Chen in Persson, 2002; Jackson, 2009), raziskava Johnsonove (2010) pa je pokazala, da je z uporabo spleta pozitivno povezan kognitivni razvoj otroka. Tudi iz raziskave medijskih navad slovenskih mladostnikov je znano, da splet pogosteje uporabljajo mladostniki, ki imajo v povprečju višji šolski uspeh (gl. Dolničar in Nadoh, 2004). Ohannessianova (2009) poroča, da je uporaba medijev lahko tudi varovalni mehanizem v problematičnih družinah – v omenjeni raziskavi so fantje, ki so izhajali iz takšnih družin in so pogosteje spremljali medije, izkazovali nižje stopnje anksioznosti (čeprav je hkrati obstajala obratna povezanost pri dekletih). Nekatere druge raziskave sicer ne kažejo na pozitivno povezanost medijev in indikatorjev psihosocialnega razvoja, kažejo pa, da med uporabniki in neuporabniki IKT (npr. spleta) v psihosocialnem razvoju ni bistvenih razlik (npr. Subrahmanyam in Lin, 2007).

Na drugi strani pa številni avtorji pogosto poudarjajo, da lahko ima virtualizacija življenjskega vsakdana (torej vse pogostejša uporaba IKT in večanje pomena le-te v posameznikovem življenju) negativne posledice tako za posameznika kot družbo (Buddemeier, 1999; Stivers, 2004; Fištravec et al., 2008). Raziskave namreč kažejo, da je pogostejša uporaba spleta (Park, 2009; Ybarra et al., 2007), televizije (Primack et al., 2009; Romer et al., 2009) in računalnika (Lohaus et al. 2005) povezana s številnimi indikatorji manj ugodnega psihosocialnega razvoja mladostnikov (za pregled gl. Subrahmanyam et al., 2001; Kirsh, 2010), med drugim tudi s pogostejšimi simptomi depresije in z nižjim šolskim uspehom (Mythily et al., 2008), s pogostejšo uporabo alkohola, tobaka in drugih substanc ter s slabšim zdravstvenim stanjem mladih (Sun et al., 2005).

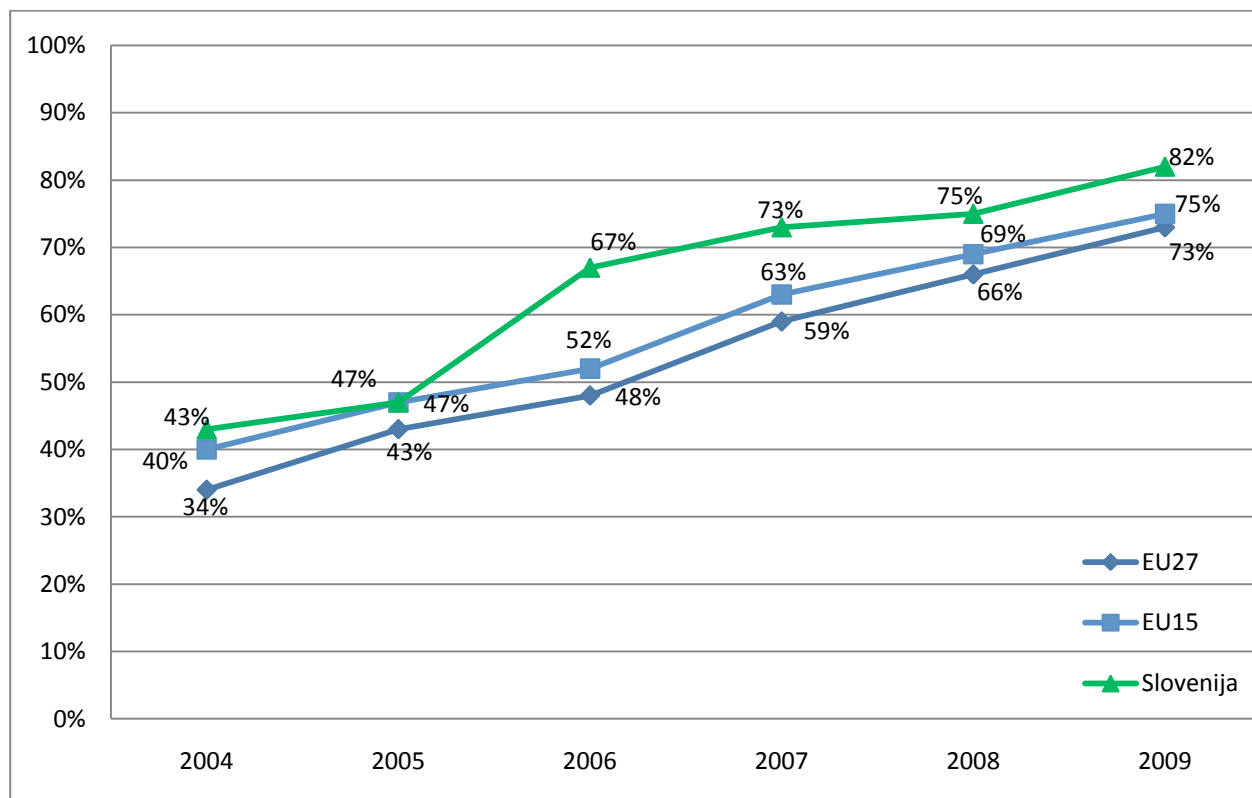
Glede na zgoraj povedano bi bilo potrebno skozi analizo uporabe medijev in IKT pri slovenski mladini poskušati odgovoriti na naslednja vprašanja: 1) ali longitudinalna analiza pokaže pogostejšo uporabo virtualnih dejavnosti v letu 2010 v primerjavi z letom 2000?, 2) ali so neposredne oz. osebne (ang. *face-to-face*) oblike druženja v letu 2010 (v primerjavi z 2000) izgubile na pogostosti?, 3) ali sta na ravni posameznika obe vrsti dejavnosti negativno povezani (ali se torej posamezniki, ki pogosteje uporabljajo IKT, manj pogosto osebno (neposredno) družijo s prijatelji/vrstniki in partnerji?)?, in 4) kako so virtualne dejavnosti povezane s psihosocialnim razvojem posameznika?. Na tretje zastavljeno vprašanje je še posebej pomembno odgovoriti, ker med neposredno komunikacijo in IKT posredovano komunikacijo obstajajo razlike v štirih temeljnih dimenzijah. Pri IKT komunikaciji je namreč: a) mogoča večja anonimnost, b) zmanjšan je pomen telesnega/fizičnega videza; c) povečan je nadzor na časom, krajem ter hitrostjo komunikacije, ter 4) mogoče je lažje locirati/kontaktirati »sebi enake« (Amichai-Hamburger in Barak, 2009). Vsaka izmed omenjenih razlik lahko s sabo nosi pozitivne in negativne posledice, zato je najprej pomembno vedeti ali in kako se s časom spreminjajo vzorci komunikacije med mladimi.

7.2 NEPOSREDNE/OSEBNE OBLIKE DRUŽENJA IN UPORABA IKT

Odgovor na prvi dve izmed zgoraj zastavljenih vprašanj smo dali že v poglavju *Ustvarjalnost, kultura, prosti čas*, kjer smo ugotavljali, da so se »računalniške dejavnosti« v primerjavi z letom 2000 po pogostosti v 2010 povzpele na drugo mesto (indeks pogostosti se je zvišal za računalniške aktivnosti, ki so po pogostosti najbolj napredovale (za vrednost +52,4, in sicer iz 82,3 na 134,7). Prav tako smo ugotovili, da je večina neposrednih oblik druženja v primerjavi z letom 2000 izgubila le minimalno (druženje s partnerjem, druženje s prijatelji, nekoliko bolj pa se je zmanjšala pogostost ukvarjanja z lastnimi otroci/brati/sestrami).

Na spodnjem grafu prikazujemo primerjalne podatke uporabe spleta v državah EU27, in sicer delež mladih (16-24 let), ki splet uporablja pogosto (tisti, ki so ga v zadnji treh mesecih v povprečju uporabljali vsak ali skoraj vsak dan). Podatki kažejo ne le, da so mladi v Sloveniji pogosti uporabniki spleta, ampak temveč tudi, da je slovenska mladina po pogostosti nad povprečjem držav EU27 in celo nad povprečjem socioekonomsko bolj razvitih držav EU15.

Graf 79: Delež mladih (16-24 let), ki splet uporablja vsak ali skoraj vsak dan, Slovenija, EU 15 in EU27.



Vir: EUROSTAT

82 odstotkov mladih (skoraj) vsak dan uporablja splet. Delež takšnih uporabnikov spleta je v Sloveniji nad povprečjem držav EU15 in EU27.

Analiza podatkov Mladina 2010 je pokazala, da le 1,9 % mladih v Sloveniji »nikoli« ne uporablja spleta. Če vemo, da je imelo v letu 2010 dostop do spleta 68 % gospodinjstev, lahko sklepamo, da mladi do spleta pogosto dostopajo tudi izven doma, še posebej v izobraževalnih institucijah, pa tudi v knjižnicah in drugih ustanovah, zaposleni pa tudi na delovnem mestu. Podobno so že pretekle raziskave slovenske mladine (npr. Dolničar in Nadoh, 2004) pokazale, da mladi medije uporabljajo relativno pogosto.

V nadaljevanju analiziramo kakšna je danes povezanost med obema vrstama dejavnosti na ravni posameznika. Ali se torej tisti, ki preživijo več »skupnega časa na spletu«, na »spletnih straneh za socialno mreženje«, in tisti, ki pogosteje »uporabljajo računalnik«, tudi manj neposredno družijo z vrstniki, prijatelji, partnerji itd. Analizirali smo več indikatorjev pogostosti uporabe medijev, informacijske tehnologije oz. virtualne komunikacije, in sicer: 1) kumulativno mero zabavno-

razvedrilnih medijskih vsebin⁸⁷, 2) kumulativno mero informativno-političnih medijskih vsebin⁸⁸, 3) ukvarjanje z računalnikom, 4) uporabo spleta, 5) uporabo spletnih strani za socialno mreženje, ter 6) pogovarjanje po telefonu. Rezultati⁸⁹ so pokazali, da je »osebno druženje s prijatelji in vrstniki« pozitivno povezano ($0,061 < r < 0,331$; $p < 0,05$) s petimi navedenimi IKT spremenljivkami, negativno pa le s kumulativno mero informativno-politično medijskih vsebin ($r = -0,069$; $p < 0,05$). Ideničen vzorec petih pozitivnih koeficientov se je izrisal pri analizi indikatorja »obiskovanje lokalov, diskov, zabav« ($0,112 < r < 0,318$; $p < 0,01$), negativno korelira le z informativno-političnimi medijskimi vsebinami ($r = -0,076$; $p < 0,01$). Na drugi strani je »osebno druženje s partnerjem« statistično značilno in pozitivno povezano le z mero informativno-politično medijskih vsebin ($r = 0,076$; $p < 0,01$) ter s pogovarjanjem po telefonu ($r = 0,098$; $p < 0,01$). Nadalje, obiskovanje sorodnikov in druženje z družino na izletih je prav tako pozitivno povezano z obema kumulativnima merama uporabe medijev ($0,086 < r < 0,152$; $p < 0,01$), z ostalimi indikatorji virtualnih/IKT dejavnosti pa ne. Večina medijsko-virtualnih dejavnosti je prav tako statistično značilno pozitivno povezanih z ustvarjalnimi, kulturnimi dejavnostmi, humanitarnimi in političnimi dejavnostmi (na povezanost političnih dejavnosti in virtualnih dejavnosti, predvsem uporabe spleta, kažejo tudi druge raziskave; npr. Anduiza et al., 2009).

Rezultati naše študije torej kažejo, da med mladimi v Sloveniji uporaba IKT ne izpodriva neposredne (medosebne) komunikacije (podobne rezultate je dala tudi raziskava ameriške mladine stare 8-18 let, gl. Roberts et al., 2005), saj se v večji meri neposredno družijo tisti mladi, ki medije uporabljajo v večji meri (edina izjema so tisti mladi, ki pogosteje spremljajo informativno-politične medije, vendar so negativni koeficienti v tem primeru zelo šibki). Čeprav respondentov tega nismo vprašali, lahko iz kvantitativnih rezultatov posredno sklepamo (iz kvalitativnih pa neposredno), da je virtualna komunikacija in uporaba množičnih medijev dopolnilo neposredni komunikaciji oz. da mladi virtualno komunicirajo z osebami, s katerimi komunicirajo tudi neposredno (seveda ob drugih, »nevirtualnih« priložnostih). Na podobno sliko sovpadanja obeh vrst komunikacij sicer kažejo tudi druge raziskave, ki ugotavljajo, da večina mladih s prijatelji komunicira »v živo« in tudi »virtualno« (gl. Markow, 2006). V tem kontekstu Langeova pravi, da mladi preko virtualnih aktivnosti »konkretizirajo svoja lokalna socialna omrežja« (Lange, 2007) oz. drugače, virtualna komunikacija utrjuje (in širi) socialne vezi mladih (gl. Bonds-Raacke in Raacke, 2010). Raziskava Iannottija in

⁸⁷ Lestvica je bila sestavljena iz štirih indikatorjev, kjer so respondenti odgovarjali na vprašanje »Kako pogosto spremljaš politiko oz. novice v naslednjih množičnih medijih...?«, in sicer za televizijo, tiskane revije, radio in splet.

⁸⁷ Respondente smo spraševali po uporabi mobilnega in stacionarnega telefona (skupno).

⁸⁸ Lestvica je bila sestavljena iz štirih indikatorjev, kjer so respondenti odgovarjali na vprašanje: »V običajnem delovnem dnevu, koliko časa v povprečju dnevno spremljaš zabavne/razvedrile vsebine v naštetih medijih...?«, in sicer za televizijo, tiskane revije, radio in splet.

⁸⁹ Za izračune koeficientov smo uporabili nerekodirane rezultate.

sodelavcev (2009) je v tem kontekstu pokazala, da imajo mladi, ki pogosteje spremljajo medije, bolj kvalitetne odnose z vrstniki (npr. večje število prijateljev, pogostejše neposredno druženje z njimi ipd).

Povzamemo lahko, da tudi med slovensko mladino o negativni povezanosti uporabe IKT ter pogostostjo *neposrednega, osebnega druženja in komunikacije* ni mogoče govoriti.⁹⁰ Na drugi strani pa rezultati kažejo, da da virtualne dejavnosti in spremljanje množičnih medijev v veliki meri sovpadajo s kulturnimi, umetniškimi in politično-humanitarnimi dejavnostmi slovenske mladine, verjetno predvsem zaradi svoje informativne funkcije. Na tej točki lahko torej sklenemo:

Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije ne izpodriva neposredne medosebne komunikacije, temveč je z njo v veliki meri pozitivno povezana. Pri slovenski mladini podoben pozitiven odnos najdemo tudi med pogostostjo uporabe IKT na eni in kulturnimi, umetniškimi, humanitarnimi in političnimi dejavnostmi na drugi strani.

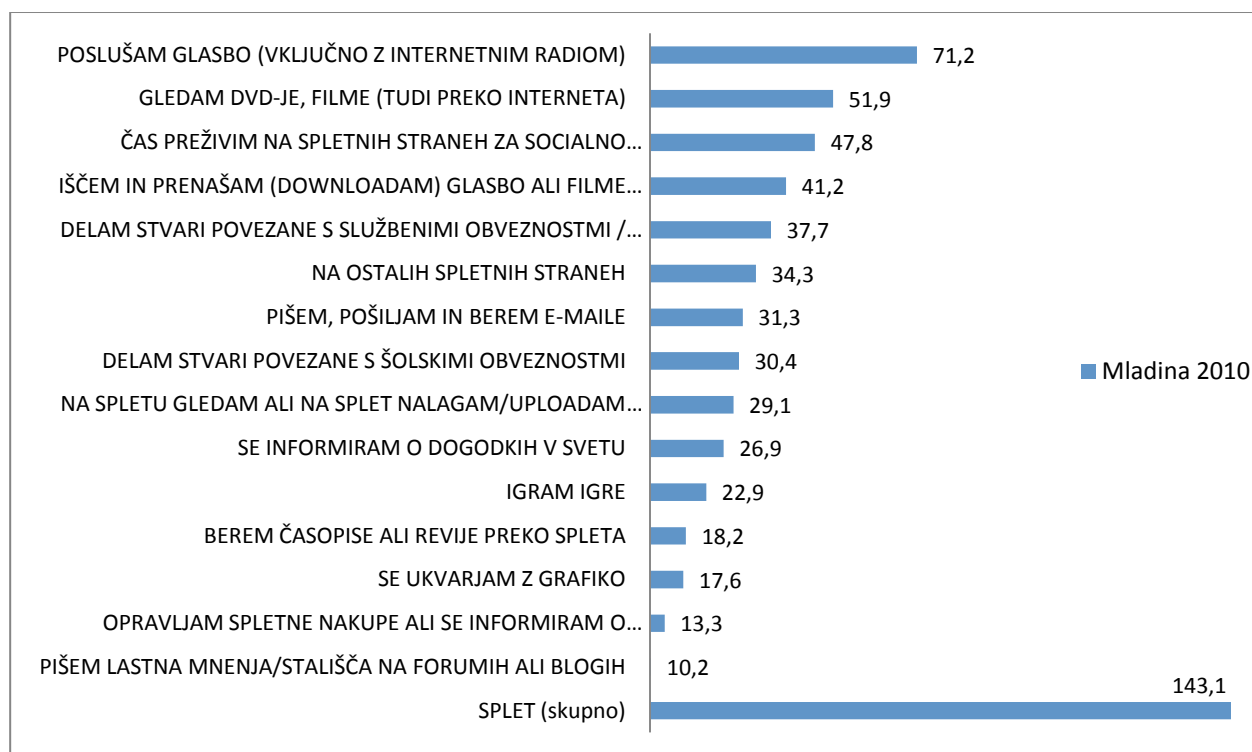
7.3 POGOSTOST POSAMEZNIH RAČUNALNIŠKIH DEJAVNOSTI

Graf spodaj prikazuje uporabo računalnika pri slovenskih mladostnikih. Gre za širok nabor dejavnosti, ki so delno povzete po ameriški raziskavi *Kaiser Family Foundation* (Roberts et al., 2005). Dejavnosti na spodnjem grafu so razvrščene po pogostosti povprečne dnevne uporabe v minutah.⁹¹

⁹⁰ Kljub temu pa nekatere študije mladine iz razvitih demokracij kažejo, da računalniške dejavnosti, predvsem v okviru doma, izpodrivajo neposredno druženje s prijatelji in družino (gl. Vilhelmson in Thulin, 2008: 615) oz. manjšajo kvaliteto odnosov s prijatelji (Mesch, 2001).

⁹¹ Metodološko pretvorbo v minute smo izvedli na način, ki je zapisan že v poglavju *Ustvarjalnost, kultura, prosti čas*. Da povzamemo: rekodirali smo intervale v njihovo srednjo vrednost, intervali pogostosti dejavnosti, med katerimi so izbirali respondenti, pa so bili naslednji (0 = nič / se nikoli ne ukvarjam, 1 = do 15 minut (rekodirano v 7,5 minut), 2 = 15-30 minut (rekodirano v 22,5 minut), 3 = 30 minut do 1 uro (rekodirano v 45 minut), 4 = 1-2 uri (rekodirano v 90 minut), 5 = 2-3 ure (rekodirano v 150 minut), 6 = več kot 3 ure (rekodirano v 210 minut)). Povprečne vrednosti v minutah smo izračunali iz navedenih rekodiranih vrednosti.

Graf 80: Delež mladih, ki se s posameznimi prostočasovnimi dejavnostmi ukvarja vsaj enkrat tedensko, Mladina 2010.



Vir: Podatki raziskave Mladina 2010.

Rezultati na zgornjem grafu kažejo, da je najpogostejša računalniška dejavnost poslušanje glasbe (dobrih 71 minut dnevno). Da je ravno ta računalniška dejavnost najpogostejša ni presenetljivo, če vemo, da je mogoče glasbo poslušati »v ozadju«, torej hkrati z drugimi (računalniškimi in neračunalniškimi) dejavnostmi. Sicer je tovrstno udejstvovanje v večjem številu dejavnosti hkrati (ang. *multitasking*) značilno ne le pri računalniških dejavnostih, ampak tudi pri uporabi IKT nasploh (Roberts et al., 2005: 35-37; Bardhi et al., 2010). Posledično dejavnosti na zgornjem grafu ni mogoče preprosto sešteti in tako dobiti skupno dnevno uporabo računalnika, lahko pa jih predvsem smiselno rangiramo in primerjamo njihovo pogostost.⁹²

Po pogostosti sta posebej visoko še gledanje DVD-jev oz. filmov (51,9 minut), ter preživljanje časa na spletnih socialnih omrežjih, ki se jih po naših podatkih mladi poslužujejo okoli 47,8 minut dnevno.⁹³

⁹² Metodološko najustreznejše (in najbolj zanesljive) analize uporabe medijev sicer praviloma temeljijo na kombinaciji različnih metod, na primer kombinaciji anketnega vprašalnika in respondentovo pisanje dnevnika oz. beleženje dnevne uporabe množičnih medijev oz. IKT (gl. npr. Roberts et al., 2005). Kljub temu naša (anketna) metoda omogoča vpogled v uporabo IKT slovenske mladine, čeprav obstaja verjetnost, da so podatkih o dnevni dejavnosti (v minutah) nekoliko precenjeni (gl. Kirsh, 2010).

⁹³ Najnovejši študija raziskovalne hiše Nielsen izvedene v ZDA je pokazal, da je socialno omrežje Facebook po pogostosti uporabe vodilno ne le v primerjavi z drugimi spletnimi socialnimi omrežji, temveč tudi v primerjavi

Nato si po pogostosti sledijo še naslednje dejavnosti: iskanje in prenašanje glasbe in filmov s spleta, dejavnosti, ki so vezane na službene obveznosti, deskanje po ostalih spletnih straneh, ter pisanje, pošiljanje in branje elektronske pošte (emailov). Izmed naštetih so med slovensko mladino najmanj pogoste dejavnosti: opravljanje spletnih nakupov (oz. informiranje o nakupih) in pisanje lastnih mnenj oz. stališč na forumih ali blogih. Ker nekatere izmed teh dejavnosti zajemajo preživljanje časa na spletu, druge pa ne, smo mlade povprašali tudi, koliko časa dnevno preživijo na spletu (ocenjevali so uporabo spleta v urah, gl. zadnji stolpec na zgornjem grafu). Povprečna vrednost dnevne uporabe spleta na celotnem vzorcu je bila slabi dve uri in pol oz. dobrih 143 minut dnevno.⁹⁴ Mladi se torej relativno pogosto udeležujejo v virtualnih dejavnostih, kar pa ponazarjajo tudi izjave intervjuvancev v naši raziskavi:

“Računalnik uporabljam kar veliko... facebook, predvsem za veliko ohranjanje stikov prijatelji, s celega sveta... in to je edini način da ohranjamo stik... internet pa bolj za informacije.”
(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“[Vloga digitalnih medijev v tvojem prostem času je]...velika, predvsem računalnik, telefon in TV... brskam po internetu, Youtube in podobno...”
(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

Mladi računalnik uporabljajo predvsem za komunikacijo in zabavo.

Rezultati torej kažejo, da najpogostejše računalniške dejavnosti spadajo v sfero zabave, razvedrila in komunikacije, kar ni presenetljivo. Lahko bi rekli, da so računalniške dejavnosti (še posebej uporaba spleta, znotraj njega pa virtualno socialno mreženje) postale nepogrešljiv del vsakdana slovenskega mladostnika, a kljub temu so nekateri mladi kritični do uporabe spleta, še posebej Facebooka, na kar kažeta spodnji izjavi dveh intervjuvancev v Mladini 2010:

“Po mojem preždijo (mladi) tam (za računalnikom) celo popoldne, kolko majo cajta... po eni strani je sicer zanimivo, ok, se družijo... Se pa ne znajo več zmenit na štiri oči. Saj lahko tam dobiš tudi nekaj koristnih informacij, ni napačno, me pa to ne zanima...”
(Špela, 25 let, mlada natakaričica)

“Premalo dejanskega druženja, preveč interneta... Niti mobitel ni več aktualen ker je vse na Facebooku... za poslovni svet je to dobro, velika priložnost, za družbo pa to ni dobro...”
(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

z drugimi spletnimi stranmi. Spletni uporabniki v ZDA dnevno v povprečju namreč porabijo več časa za brskanje, urejanje in branje Facebook spletnih strani, kot pa skupaj porabijo za brskanje po naslednjih spletnih strani: Google, Yahoo, YouTube, Microsoft, Wikipedia in Amazon (Parr, 2010).

⁹⁴ Za primerjavo naj povemo, da mladi Američani (8-18 let) splet dnevno uporabljajo uro in pol (vendar izključujočo uporabo v šoli).

7.3.1 SOCIODEMOGRAFSKI DEJAVNIKI IN PSIHOSOCIALNI KORELATI UPORABE IKT

Pri analizi dejavnikov pogostosti računalniških dejavnosti smo najprej analizirali korelate uporabe spleta. Izmed sociodemografskih spremenljivk je le prebivanje v urbanem okolju (trenutno prebivanje: $r = 0,100$; $p < 0,001$; prebivanje v času odraščanja: $r = 0,106$; $p < 0,001$) povezano s pogostejšo uporabo spleta. Za statistično značilne korelate pogostosti uporabe spleta pa so se izkazali naslednji psihosocialni konstrukti: anomičnost ($r = 0,057$; $p < 0,05$), narcisistična grandioznost ($r = 0,090$; $p < 0,01$) in izkoriščevalnost ($r = 0,062$; $p < 0,05$), hedonistična ($r = 0,083$; $p < 0,01$) in fatalistična ($r = 0,075$; $p < 0,01$) usmerjenost v sedanost. Tisti, ki pogosteje uporabljajo splet, prav tako pogosteje doživljajo stres ($r = 0,101$; $p < 0,001$) in so manj zadovoljni s svojim zdravjem ($r = -0,076$; $p < 0,01$). Zanimivo je, da je s pogostejšo uporabo spleta povezana tudi permisivna socializacija ($r = 0,060$; $p < 0,05$).⁹⁵

Ker uporaba spleta sama po sebi še ne pokaže za kakšne vrste rabe spletnih vsebin gre, smo analizirali še nekaj konkretnih vsebin – najprej pogostost uporabe spletnih strani za socialno mreženje. Izkazalo se je, da je večina korelatov statistično značilnih, in sicer: narcisistična grandioznost ($r = 0,106$; $p < 0,01$) in izkoriščevalnost ($r = 0,080$; $p < 0,01$), odtujenost ($r = 0,134$; $p < 0,001$), anomičnost ($r = 0,102$; $p < 0,001$), usmerjenost v prihodnost ($r = -0,075$; $p < 0,01$), hedonistična ($r = 0,156$; $p < 0,001$) in fatalistična ($r = 0,188$; $p < 0,001$) usmerjenost v sedanost in deviantnost ($r = 0,097$; $p < 0,001$). Prav tako mladi, ki več časa preživijo na spletnih straneh za socialno mreženje, v povprečju spijo več časa kot vrstniki ($r = 0,121$; $p < 0,001$), v večji meri pa izkazujejo strahove⁹⁶ vezane na različna področja življenja, v manjši meri pa so bili deležni avtoritativnega socializacijskega stila ($r = -0,187$; $p < 0,01$).

Druga analizirana računalniška dejavnost je bila igranje iger na računalniku, kjer smo glede na pretekle raziskave (npr. Mathers et al., 2009; Weaver et al., 2009) pričakovali največ povezav z indikatorji manj prilagojenega razvoja posameznika. Večina zgoraj omenjenih psihosocialnih korelatov uporabe spleta je bila statistično značilna tudi v tem primeru, prav tako pa so računalniške igre pogosteje igrali mladi, ki so se slabše razumeli s svojo materjo ($r = 0,142$; $p < 0,001$) in očetom ($r = 0,78$; $p < 0,01$), v manjši meri imeli občutek, da so jih starši imeli radi ($r = -0,134$; $p < 0,001$), prav

⁹⁵ Tudi tuje raziskave so pokazale, da na pogostost uporabe spleta vplivajo socializacijski vzorci (Sun et al., 2005).

⁹⁶ Spremenljivka »bojazni« je bila sestavljena iz petih problemov, ki so jih mladi ocenjevali (1 = sploh ne velja zame, 5 = velja zame): »Bojim se, da se ne bom mogel/la zaposliti«, »Strah pred neuspehom v šoli, službi, poklicu«, »Strah pred izgubo zaposlitve«, »Pomanjkanje denarja« in »Stanovanjski problem«.

tako pa so bili v večji meri deležni avtoritarnih ($r = 0,140$; $p < 0,001$) in še posebej permisivnih ($r = 0,170$; $p < 0,001$) socializacijskih stilov. Razumljivo je, da odnos tistih mladih, ki pogosto igrajo računalniške igre, do njih ne zavzemajo kritičnega odnosa, kar ponazarja tudi izjava našega intervjuvanca:⁹⁷

“Klapa 6 do 8 ljudi, ki igrajo različne strelske igre, 3 do 4 krat na teden, ob večerih, včasih od 8 do 10, ali pa od petih do treh, kolikor ima kdo časa, več pa med počitnicami in med vikendi. Spiš cel dan in celo noč igraš. Igranje igre torej in voice chat... Mama na to ne reče nič, na šolo nima vpliva.”

(Aleš, 20 let, virtualizirani mladi)

Rezultati v tem smislu kažejo na pretežno negativno sliko uporabe računalnika in spleta. Igranje računalniških iger je bila tudi edina dejavnost, ki je se je izkazala tudi za statistično značilen korelat socialne izključenosti. Na podlagi naše raziskave sicer ni mogoče sklepati o smeri vzročnosti (ali npr. bolj anomični mladi pogosteje uporabljajo splet, ali pa uporaba spleta posamezniku poveča občutke anomičnosti), najverjetneje pa gre za recipročen proces oz. za obojestranski vpliv.⁹⁸

Prav tako je potrebno omeniti, da igranje računalniških iger ne vpliva nujno negativno na mladostnikov razvoj. Nekatere raziskave so namreč pokazale, da je igranje računalniških iger način soočanja s stresom in osamljenostjo in doživljanjem stresom (pri slovenski mladini slednja povezanost ni bila statistično značilna), in tako igranje računalniških in video iger predstavljajo priložnost za sprostitev in druženje (Wack in Tantleff-Dunn, 2009). To ponazarjata tudi dve izjavi naših intervjuvancev:

“Ko naredim vse kar ima za službo in šolo, grem na pir ali pa igram igrice, trenutno še nimam benda, se je pa začel razvijati.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“Večina prijateljev je v virtualnem svetu, nekaj malega pa tudi zunaj. S temi se poznam iz srednje šole. Včasih smo sicer igrali nogomet in šli na sprehod. Se mi pa ne da več, lažje je igrati igrice in se pogovarjati, sem se pa že nekajkrat zavedel, da bi lahko delal še kaj drugega. Večina virtualnih prijateljev je razsutih po Sloveniji. Včasih se zmanimo, da se dobimo pri kom, vsak prinese svojo konzolo in monitor, dobimo se pri kom doma in skupaj igramo igrice preko vikenda. Na zadnje smo se dobili v pri nekom Tržiču, nabavili hrane za nekaj dni in od petka do torka igrali streljačine.”

(Aleš, 20 let, virtualizirani mladi)

⁹⁷ Nazorna je tudi izjava petnajstletnika v raziskavi *Kaiser Family Foundation* (Rideout et al., 2010), ki glede učenja in igranja iger pravi: »Doma se ne učim. Moja metoda je, da sem pri pouku zelo pozoren. Učenje doma je le izguba časa namenjenega Xboxu«, gl. (Kaiser Family Foundation, 2010).

⁹⁸ Naj še dodamo, da pozitivna povezanost nujno ne pomeni, da pogostejša uporaba IKT nujno pomeni tudi višje vrednosti psihosocialne neprilagojenosti pri njeni uporabnikih. Znani so namreč primeri, ko je povprečna (srednja) uporaba IKT pozitivno povezana z nekaterimi indikatorji razvoja (npr. proizobraževalnimi orientacijami), podpovprečna in nadpovprečna pa negativno (npr. Willoughby, 2008).

Sklenemo torej lahko:

Z uporabo računalnika v zabavne namene (spletne strani za socialno mreženje, igranje računalniških iger) se pozitivno povezujejo pretežno manj ugodne psihosocialne lastnosti mladih.

7.3.2 UPORABA IKT IN POLITIČNA IN CIVILNO-DRUŽBENA PARTICIPACIJA

Politična participacija se je v naši raziskavi izkazala za pozitivno povezano s pogostostjo »ukvarjanja z računalnikom« ($r = 0,106$; $p < 0,001$), prav tako pa tudi s pogostostjo uporabe spleta ($r = 0,082$; $p < 0,01$). Zanimivo je, da se je v nekaterih tujih raziskavah izkazalo, da so uporabniki spletnih strani za socialno mreženje v večji meri civilno-družbeno aktivni (Park et al., 2009; Pasek et al., 2009), medtem ko na vzorcu slovenske mladine ta povezanost ni bila statistično značilna ne za politično ne za civilno-družbeno participacijo.

Glede na dosedanje rezultate bi lahko povzeli, da v okviru IKT več časa preživljajo psihološko manj stabilni mladostniki in da splet v tem smislu uporabe medijev nudi določeno kompenzacijsko funkcijo (Ko et al., 2005). To še posebej velja za tiste mladostnike, ki več časa preživijo na spletnih socialnih omrežjih (Park et al., 2009; Quan-Haase in Young, 2010).⁹⁹ Naša analiza je prav tako pokazala, da je potrebno poleg oblik dejavnosti v prihodnjih raziskavah analizirati predvsem vsebino virtualnih/računalniških dejavnosti, saj so različne vrste dejavnosti (spletno socialno mreženje, učenje oz. izobraževanje, splošno informiranje, delovne aktivnosti itd.) s psihološkimi konstrukti povezani v različnih smereh in intenzivnostih. Na drugi strani je s politično participacijo praviloma pozitivno povezana tudi pogostost uporabe IKT (ne pa tudi uporabe spletnih socialnih omrežij), nobena izmed analiziranih IKT dejavnosti pa ni povezana s civilno-družbeno participacijo.

Večina avtorjev se vendarle strinja, da internet ponuja možnosti za nove oblike družbeno-političnega angažmaja (npr. Stanley in Weare, 2004; Lin et al., 2005; Anduiza et al., 2009) in da je hkrati edinstvena podlaga za realizacijo političnih identitet mladih (Collin, 2008). Posledično je pomembno, da ukrepi na področju mladinske politike upoštevajo potencial IKT (še posebej spleta) in dostop do

⁹⁹ Vse ugotovljeno seveda ne pomeni, da ima uporaba spletnih strani za socialno mreženje nujno negativne posledice (oz. drugače, da je pogostost rabe povezana z neželenimi pojavi). Boschova (2009) npr. ugotavlja, da ima *Facebook* velik potencial za učenje in poučevanje.

mladih, ki ga ponuja. Seveda pa je še posebej spodbudno, da ima medij, ki je med mladimi najbolj priljubljen, tudi med slovensko mladino pozitiven učinek na politični angažma mladih, ne glede na to, da pomembno funkcijo spleta mladi vidijo v »zabavi« (gl. Chan in Fang, 2007; tudi Tufekci et al., 2008). Ne gre namreč pozabiti, da prav tako velik delež mladih kot razlog za uporabo spleta navaja tudi »delo in študij« (78 %), ter »komunikacijo z družino in prijatelji« (77 %, gl. Vromen, 2007). Kombinacija raznolikih motivov za uporabo spleta je le še njegoa dodatna prednost.

7.4 TRADICIONALNI MEDIJI: ZABAVNO-RAZVEDRILNE IN INFORMATIVNO-POLITIČNE VSEBINE

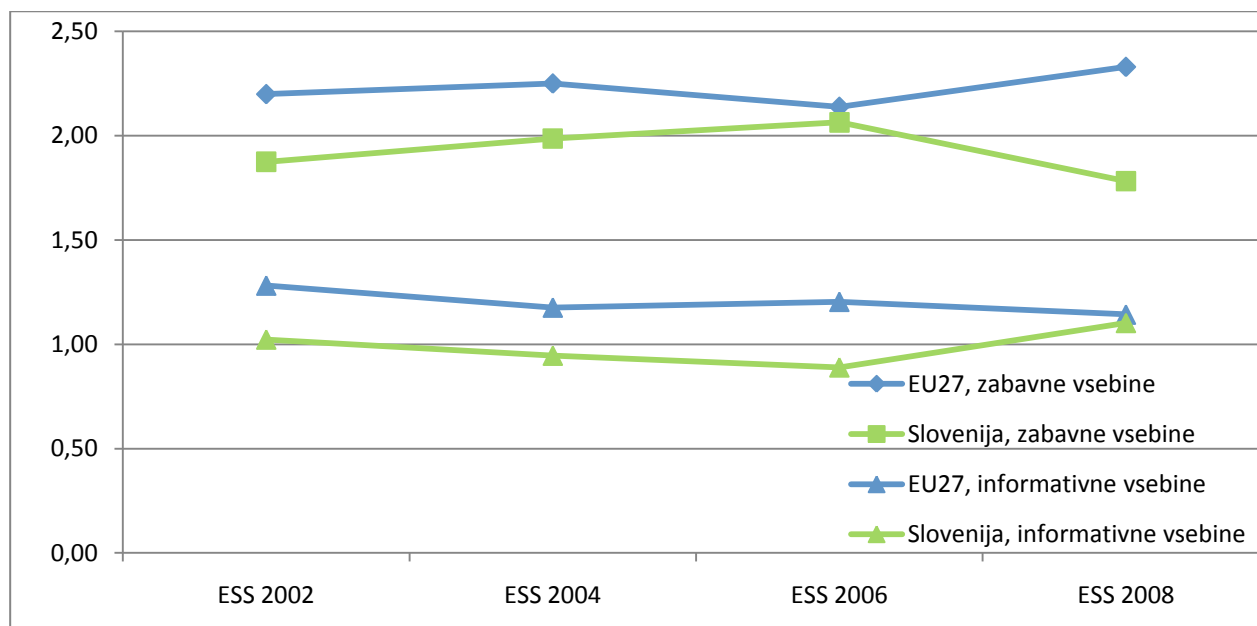
Poleg različnih novejših oblik IKT (računalnik, splet) in dejavnosti (igranje računalniških iger, komunikacija po mobilnem telefonu in preko spletnih socialnih omrežij ipd.) je potrebno preučiti tudi kako pogosto slovenska mladina spremlja »tradicionalne« množične medijev (televizija, radio, ter časopisi in revije, gl. McQuail, 2005). Predvsem je treba ločiti med dvema oblikama medijske vsebine: zabavno-razvedrilne in informativno-politične. Pričakovati je namreč mogoče, da obstaja razlike med mladostniki, ki pogosto spremljajo zabavno-razvedrilne medijske vsebine (gledanje razvedrilnih filmov, TV oddaj, branje rumenega tiska itd.), ter mladostniki, ki pogosteje spremljajo informativno-politične medijske vsebine (npr. informativni programi, novice, dnevna poročila ipd). Predvidimo lahko, da sta obe vsebini povezana s psihosocialnimi konstrukti, vendar glede na zgoraj ugotovljeno, v drugačni smeri. To potrjujejo tudi pretekle študije, ki so pokazale, da so zabavno-razvedrilne vsebine pretežno (a ne izključno) povezane z negativnimi vidiki psihosocialnega razvoja (Bryant in Miron, 2002; Comstock, 2004), politično-informativne vsebine pa predvsem s pozitivnimi (Fleming et al., 2005; Norris in Inglehart, 2009). Seveda ugotovitve v preteklih raziskavah niso vselej enoznačne. Spremljanje zabavno-razvedrilnih TV vsebin (npr. telenovel) in poslušanje glasbe v prostem času se je eni izmed študij raziskavi izkazalo za povezano s pozitivnimi psihološkimi stanji oz. emocijami (gl. Hills in Argyle, 1998).

Preden se lotimo analize sociodemografskih dejavnikov, predvsem pa psihosocialnih korelatov spremljanja obeh tipov medijskih vsebin, je najprej smiselno pridobiti vpogled v longitudinalne trende spremljanja medijski vsebin. Podatki za tovrstno analizo so nam na voljo v okviru raziskave *European Social Survey* (raziskava je bila izvedena v letih 2002, 2004, 2006 in 2008), ki meri skupno medijsko izpostavljenost ter spremljanje novic/informativnih vsebin skozi različne tradicionalne množične medije (televizija, časopisi/revije in radio).¹⁰⁰ Na spodnjem grafu za tri množične medije

¹⁰⁰ Pri podatkih ESS smo pri vsakem respondentu odšteli pogostost spremljanja informativnih vsebin od celokupnega spremljanja medijev in tako dobili vpogled v povprečne vrednosti spremljanja zabavno-razvedrilnih vsebin.

prikazujemo pogostost spremljanja informativno-političnih vsebin na eni strani, ter zabavno-razvedrilnih na drugi strani. Za oba tipa vsebine smo sešteli po tri oblike medijev (spremljanje zabavno-razvedrilnih televizijskih programov, radija in branje revij je tvorilo spremenljivko »zabavni mediji«, spremljanje informativnih vsebin na televiziji, radiu ter branje časopisov pa je tvorilo spremenljivko »informativni mediji«). Takšen instrument je bil sestavljen na lestvici od 0 (ne spremljam tovrstne vsebine) do 7 (tovrstno vsebino spremljam več kot 3 ure dnevno).

Graf 81: Spremljanje zabavnih in informativnih medijskih vsebin, Slovenija in EU27, 2002-2008.



Viri: Podatki raziskave ESS 2002, ESS 2004, ESS 2006 in ESS 2008

Rezultati na zgornjem grafu kažejo, da slovenska mladina: 1) v povprečju spremlja medije manj pogosto kot je povprečje v državah EU27, tako zabavne, kjer je razlika med Slovenijo in povprečjem EU27 večja, pa tudi informativne vsebine, kjer je razlika minimalna; 2) pogosteje spremlja zabavno-razvedrilne vsebine kot informativno-politične, 3) v primerjavi z odraslo populacijo manj pogosto spremlja politično-informativne vsebine (ni prikazano).

Posebej je zanimivo, da je slovenska mladina »šele« v letu 2008 začela pogosteje spremljati informativne medijske vsebine, medtem ko je v letih 2002-2006 zaznati upad. Nadalje, v primerjalnem kontekstu je tudi na tem indikatorju vidno, da slovenska mladina v primerjavi z mladino EU27 redkeje izkazuje interes za politiko in informativne dogodke preko spremljanja informativno-političnih medijskih vsebin, kar je skladno z ugotovitvami v poglavju Participacija. Glede na zaznane trende je mogoče sklepati, da so pri slovenski mladini zabavne medijske vsebine verjetno izgubile na račun informativnih vsebin (morda zato ker informativne vsebine postajajo vse

bolj »zabavne«). Na tej točki sklenemo, da pri slovenski mladini ne zaznavamo zasuka v smer večjega spremljanja razvedrilnih tradicionalnih medijskih vsebin (kot je to značilno za EU27 mladino), ampak je trend ravno obraten.

V obdobju 2002-2008 se je med mladimi v Sloveniji v okviru spremljanja tradicionalnih medijev nekoliko povečala pogostost spremljanja informativnih, zmanjšala pa pogostost spremljanja zabavnih vsebin.

7.4.1 SOCIODEMOGRAFSKI DEJAVNIKI IN PSIHOSOCIALNI KORELATI UPORABE ZABAVNIH IN INFORMATIVNIH MEDIJSKIH VSEBIN

Analiza sociodemografskih dejavnikov uporabe vsebin v okviru tradicionalnih medijev je pokazala, da zabavne vsebine pogosteje spremljajo respondentke ženskega spola ($r = 0,119$; $p < 0,001$) in mladi z nižjim povprečnim mesečnim dohodkom ($r = -0,061$; $p < 0,05$), informativne vsebine pa na drugi strani pogosteje spremljajo starejše starostne skupine mladih ($r = 0,201$; $p < 0,001$), respondenti z višjo izobrazbo ($r = 0,202$; $p < 0,001$)¹⁰¹, respondenti katerih očetje imajo višjo izobrazbo ($r = 0,086$; $p < 0,01$), ter respondenti, ki živijo v mestih ($r = 0,059$; $p < 0,05$) in imajo v povprečju višji mesečni dohodek ($r = 0,138$; $p < 0,001$).

Izmed psihosocialnih korelatov se je spremljanje zabavnih medijskih vsebin pri slovenski mladini izkazalo povezano z nižjim zadovoljstvom z življenjem ($r = -0,094$; $p < 0,001$; informativne vsebine: $r = -0,075$; $p < 0,01$), pogostejšim doživljanjem stresa ($r = 0,089$; $p < 0,01$; informativne vsebine: $r = 0,129$; $p < 0,01$), manjšim zadovoljstvom z lastno postavo ($r = -0,109$; $p < 0,001$), večjo anomičnostjo ($r = -0,068$; $p < 0,05$), hedonistično ($r = 0,057$; $p < 0,05$) in fatalistično ($r = 0,081$; $p < 0,01$) usmerjenost v sedanost, avtoritarnostjo ($r = 0,127$; $p < 0,001$), narcisistično izkoriščevalnostjo ($r = 0,094$; $p < 0,001$), odtujenostjo ($r = 0,101$; $p < 0,001$), permisivno socializacijo ($r = 0,137$; $p < 0,001$) in deviantnostjo ($r = 0,064$; $p < 0,05$).

Na drugi strani pa nekatere statistično značilne korelate najdemo izključno pri informativno-političnih vsebinah: usmerjenost v prihodnost ($r = 0,075$; $p < 0,01$), socialna tolerantnost ($r = 0,092$;

¹⁰¹ Slednji koeficient je rezultat povezanosti med starostjo in izobrazbo. Ko smo kontrolirali starost, je povezanost med izobrazbo in informativni vsebinami ostala statistično značilna.

$p < 0,001$) in avtoritativna socializacija ($r = 0,064$; $p < 0,001$). Mladi, ki pogosteje spremljajo informativne vsebine se prav tako pogosteje zdravo prehranjujejo¹⁰² ($r = 0,093$; $p < 0,001$), v povprečju pa spijo manj ur dnevno ($r = -0,111$; $p < 0,001$).

Naši rezultati torej sovpadajo s študijami, ki kažejo na povezanost pogostega spremljanja zabavnih vsebin in indikatorjev manj prilagojenega psihosocialnega razvoja mladih (Romer et al., 2009). Kot pravi Romer s sodelavci, zabavne medijske vsebine mladim lahko ponujajo beg iz realnosti (na kar je mogoče posredno sklepati tudi pri slovenski mladini, saj imajo na primer mladi, ki pogosteje spremljajo zabavne vsebine večjo stopnjo »strahov«; $r = 0,154$; $p < 0,001$)¹⁰³, prav tako pa zabavni medijo predstavljajo relativno nizko stopnjo kognitivne zahtevnosti (gl. tudi Rubin, 1994). Vsekakor je glede na ugotovljeno potrebno povedati tudi, da zabavne vsebine niso vselej povezane z negativnimi vidiki posameznikovega razvoja, so pa v predvsem kadar gre za njihovo *prekomerno* spremljanje. Glede informativnih vsebin so rezultati pričakovani: podobno kot pri Mladini 2010, je tudi v drugih študijah uporaba informativnih vsebin povezana z indikatorji ugodnejšega razvoja mladih ter z nekaterimi indikatorji družbenega angažmaja (npr. Norris in Inglehart, 2009; Romer et al., 2009).

7.4.2 *POLITIČNA IN CIVILNO-DRUŽBENA PARTICIPACIJA IN ZABAVNO-RAZVEDRILNE IN INFORMATIVNO-POLITIČNE MEDIJSKE VSEBINE*

Poleg psihosocialnih korelatov uporabe tradicionalnih medijev nas zanima tudi njihova morebitna povezanost s politično in civilno-družbeno participacijo. Nekateri avtorji upad družbeno-političnega angažmaja v veliki meri pripisujejo pojavu in vse pogostejšemu gledanju televizije (Putnam, 1995), medtem ko, kot smo videli zgoraj, drugi avtorji upravičeno opozarjajo na različni pomen medijskih vsebin. Medtem ko se je celokupno spremljanje televizije sicer izkazalo za negativno povezano s številnimi indikatorji politično-družbenega angažmaja, je spremljanje političnih in informativnih vsebin z njimi povezano pozitivno (Norris, 1999; Norris in Inglehart, 2009; za Slovenijo gl. Gril et al., 2009: 109). Z drugimi besedami, pretekle raziskave kažejo, da je tudi pri preučevanju odnosa med spremljanjem medijev in participacijo pomembna predvsem vsebina medija.

¹⁰² Pogosteje jejo sadje in zelenjavo.

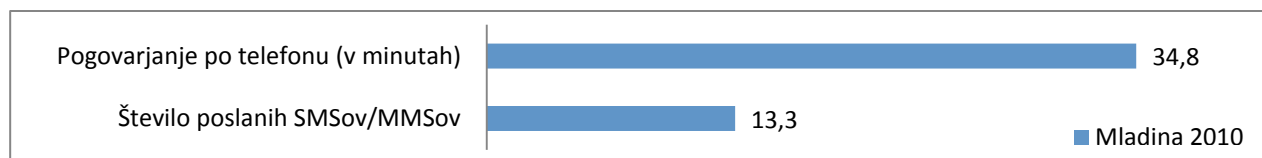
¹⁰³ Zanimivo, spremenljivka »strahovi« je povezana tudi s spremljanjem informativnih vsebin, vendar je ta povezanost bistveno manj močna ($r = 0,059$; $p < 0,05$).

Podatki Mladine 2010 kažejo, da obstaja pozitivna povezanost med politično participacijo in obema medijskima vsebinama¹⁰⁴: z informativnimi vsebinami je povezava pričakovano močna ($r = 0,307$; $p < 0,001$), z zabavnimi vsebinami pa šibkejša, a zanimivo, še vedno pozitivna ($r = 0,089$, $p < 0,01$). Tudi civilno-družbena participacija je pozitivno povezana z obema vsebinama, ponovno močneje z informativnimi vsebinami ($r = 0,172$, $p < 0,001$), statistično značilna pa je tudi povezanost z zabavnimi medijskimi vsebinami ($r = 0,146$, $p < 0,001$). Zdi se torej, da so tudi zabavne medijske vsebine (sicer v mnogo manjši meri kot informativne) pri slovenski mladini povezane z višjo stopnjo politične in civilno-družbene participacije.

7.5 UPORABA TELEFONA

Nazadnje prikazujemo še analizo uporabe telefona med mladimi. Kot je znano iz prejšnjih raziskav, komuniciranje preko mobilnega telefona pri slovenski mladini zaseda vse večji delež celotne komunikacije, mobilni telefoni pa vnašajo spremembe v komunikacijske vzorce in v medsebojne odnose (Kuhar, 2007). Naši podatki na spodnjem grafu kažejo, da se v povprečju slovenska mladina po telefonu¹⁰⁵ pogovarja slabih 35 minut dnevno, dnevno pa pošlje dobrih 13 SMSov/MMSov.

Graf 82: Povprečna dnevna uporaba telefona (pogovarjanja in pošiljanje sporočil), Mladina 2010.



Vir: Podatki raziskave Mladina 2010

Statistično značilno se po telefonu pogosteje pogovarjajo ženske ($r = -0,095$; $p < 0,001$), mlajši ($r = -0,096$; $p < 0,001$) ter manj izobraženi respondenti ($r = -0,067$; $p < 0,05$). V povprečju SMSov/MMSov prav tako pogosteje pošiljajo mlajši ($r = -0,343$; $p < 0,001$) in manj izobraženi respondenti ($r = -0,258$; $p < 0,001$), ter tisti z nižjim mesečnim dohodkom ($r = -0,215$; $p < 0,001$).¹⁰⁶

Za statistično značilne psihosocialne korelate pogovarjanja po telefonu pa so se izkazali zadovoljstvo z zdravjem ($r = -0,095$; $p < 0,001$), doživljanje stresa ($r = 0,131$; $p < 0,001$), slabše razumevanje z očetom ($r = -0,060$; $p < 0,05$), anomičnost ($r = 0,170$; $p < 0,001$), hedonistična ($r = 0,120$; $p < 0,001$) in

¹⁰⁴ Kumulativna mera informativnih in zabavnih medijev je bila identična meri v zgoraj opisani ESS raziskavi.

¹⁰⁵ Mobilnem in/ali stacionarnem.

¹⁰⁶ Sicer je nižji dohodek povezan tudi s starostjo.

fatalistična usmerjenost v sedanost ($r = 0,109$; $p < 0,001$), narcisistična grandioznost ($r = 0,079$; $p < 0,01$) in izkoriščevalnost ($r = 0,060$; $p < 0,05$), odtujenost ($r = 0,069$; $p < 0,05$), pa tudi avtoritarna ($r = 0,090$; $p < 0,01$) in permisivna socializacija ($r = 0,142$; $p < 0,001$) ter deviantnost ($r = 0,105$; $p < 0,001$). V veliki meri so se podobni psihosocialni korelati izkazali tudi pri analizi količine poslanih SMSov/MMSov. Zanimivo je, da je pri slovenski mladini (poleg uporabe računalnika in spleta) tudi pogostejša uporaba telefona povezana z omenjenimi psihosocialnimi korelati, medtem ko študije iz nekaterih drugih držav kažejo, da nekatere izmed omenjenih povezav niso statistično značilne (Mathers et al., 2009).

Kot smo ugotavljali že pri zgoraj analiziranih računalniških dejavnostih, lahko glede uporabe telefona izpeljemo podoben sklep:

Pogostejša komunikacija po telefonu je povezana s slabšim psihosocialnim stanjem posameznika.

Povzeti je mogoče, da je uporaba IKT tudi pri slovenski mladini povezana tako s pozitivnimi kot tudi z negativnimi vidiki razvoja mladostnikov in njihove vpetosti v družbo. Po eni strani je višja pogostost uporabe IKT povezana s številnimi psihosocialnimi korelati, ki kažejo na slabše psihosocialno stanje mladostnikov, po drugi strani pa je pozitivno povezana s politično-družbenim angažmajem ter s pogostostjo neposrednih medosebnih stikov mladih s svojimi prijatelji/vrstniki in partnerji. Na medije torej ni mogoče gledati enostransko (torej negativno), predvsem pa je v prihodnje potrebno posvečati poudarek medijskim vsebinam, ne pa le obliki. Vsebina je namreč osrednjega pomena: informativne IKT vsebine so povečini povezane z indikatorji »zaželenega« psihosocialnega razvoja, zabavne pa pretežno z »nezaželenim« razvojem. Vendar za manj zelene psihosocialne lastnosti mladih ne moremo »kriviti« zabavnih medijskih vsebin. Zabavne IKT vsebine namreč niso (nujno) problem same po sebi, saj pogosto le predstavljajo blažilo in način soočanja za slabše psihosocialno stoječe mladostnike. Je pa njihovo pogostejše spremljanje lahko indikator problemov mladih, čeprav kot smo že omenili obstaja verjetnost, da imajo tovrstne vsebine tudi povratni (negativni) vpliv na gledalca in gre v tem smislu za proces recipročnosti.

7.6 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. 82 odstotkov mladih (skoraj) vsak dan uporablja splet. Delež takšnih uporabnikov je v Sloveniji nad povprečjem držav EU15 in EU27.
2. Uporaba informacijsko-komunikacijske tehnologije ne izpodriva neposredne medosebne komunikacije, temveč je z njo v veliki meri pozitivno povezana. Pri slovenski mladini podoben pozitiven odnos najdemo tudi med pogostostjo uporabe IKT na eni in kulturnimi, umetniškimi, humanitarnimi in političnimi dejavnostmi na drugi strani.
3. Mladi računalnik uporabljajo predvsem za zabavo in komunikacijo.
4. Z uporabo računalnika v zabavne namene (spletne strani za socialno mreženje, igranje računalniških iger) se pozitivno povezujejo pretežno manj ugodne psihosocialne lastnosti mladih.
5. V obdobju 2002-2008 se je med mladimi v Sloveniji v okviru spremljanja tradicionalnih medijev nekoliko povečala pogostost spremljanja informativnih, zmanjšala pa pogostost spremljanja zabavnih vsebin.
6. Pogostejša komunikacija po telefonu je povezana s slabšim psihosocialnim stanjem posameznika.

7.7 UPORABLJENI VIRI

Amichai-Hamburger, Y. in Barak, A. (2009). Internet and well-being. V Yair Amichai-Hamburger (ur.), *Technology and Psychological Well-being*, 34-76. Cambridge: Cambridge University Press.

Anduiza, E., Cantijoch, M. in Gallego, Aina. (2009). Political participation and the internet. *Information, Communication & Society*, 12, 860-878.

Bardhi, F., Rohm, A. J. in Sultan, F. (2010). Tuning in and tuning out: media multitasking among young consumers. *Journal of Consumer Behaviour*, 9, 316-332.

Bonds-Raacke, J. in Raacke, J. (2010). MySpace and Facebook: Identifying Dimensions of Uses and Gratifications for Friend Networking Sites. *Individual Differences Research*, 8, 27-33.

Bosch, T. E. (2009). Using online social networking for teaching and learning: Facebook use at the University of Cape Town. *Communicatio*, 35: 185-200.

Bryant, J. in Zillmann, D. (2002). Entertainment as media effect. V Jennings Bryant in Dolf Zillmann (ur.), *Media effects: Advances in theory and research*, 549-582. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Buddemeier, H. (1999). Mediji, omika, socialno: računalnik - rešitelj iz človeških zagat? *Dialogi*, 35, 22-29.

Chan, K. in Fang, W. (2007). Use of the internet and traditional media among young people. *Young Consumers*, 8, 244-256.

Chen, Y. in Persson, A. (2002). Internet use among young and older adults: Relation to psychological well-being. *Educational Gerontology*, 28, 731-744.

Collin, P. (2008). The internet, youth participation policies, and the development of young people's political identities in Australia. *Journal of Youth Studies*, 11, 527-542.

Comstock, G. (2004) Paths From Television Violence to Aggression: Reinterpreting the Evidence. V L. J. Shrum (ur.), *Psychology of entertainment media*, 193-212. London: Lawrence Erlbaum

Dolničar V. in Nadoh J. (2004). *Medijske navade med slovenskimi mladostniki*. Ljubljana: ŠOU.

Domžalska, M. B. (manager). (2009). *Youth in Europe: A Statistical Portrait*. Brussels: Eurostat.

Fištravec, A., Klanjšek, R., Naterer, A. in Kirbiš, A. (2008). Virtualizacija prostega časa mladih. V Olga Dečman Dobrnjič, Metod Černetič in Martina Šetina Čož (ur.), *Modeli vzgoje v globalni družbi*, 1-8. Kranj: Fakulteta za organizacijske vede; Celje: Skupnost dijaških domov Slovenije; Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport: Društvo vzgojiteljev Slovenije.

Flemin, K., Thorso, E. in Peng Z. (2005). Associational Membership as a Source of Social Capital: Its Links to Use of Local Newspaper, Interpersonal Communication, Entertainment Media, and Volunteering. *Mass Communication & Society*, 8, 219-240.

Flemin, K., Thorson, E. in Peng, Z. (2005). Associational Membership as a Source of Social Capital: Its Links to Use of Local Newspaper, Interpersonal Communication, Entertainment Media, and Volunteering. *Mass Communication & Society*, 8, 219-240.

Hills, P. in Argyle, M. (1998). Positive moods derived from leisure and their relationship to happiness and personality. *Personality and Individual Differences*, 25, 523-535.

- Howe, N. in Strauss, W. (2000). *Millennials rising: The next great generation*. New York: Vantage.
- Iannotti, R. J. et al. (2009). Interrelationships of adolescent physical activity, screen-based sedentary behaviour, and social and psychological health. *International Journal of Public Health*, 54, 191-198.
- Jackson, L. A. (2009). Self-Concept, Self-Esteem, Gender, Race, and Information Technology Use. *Cyberpsychology & Behavior*, 12, 437-440.
- Johnson, G. M. (2010). Internet Use and Child Development: Validation of the Ecological Techno-Subsystem. *Technology & Society*, 13, 176-185.
- Kaiser Family Foundation. (2010), dostopno prek <http://www.comminit.com/en/node/309457/3499/>, 18.12.2010.
- Kirsh, S. J. (2010). *Media and youth: a developmental perspective*. Malden: Wiley-Blackwell.
- Ko, H., Cho, C. H. in Roberts M. S. (2005). Internet Uses And Gratifications: A Structural Equation Model of Interactive Advertising. *Journal of Advertising*, 34, 57-70.
- Kuhar, M. (2007). Vpliv mobilne telefonije na medosebne odnose in sebstvo. V Vasja Vehovar (ur.), *Mobilne refleksije*, 221-241. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lange, P. (2007). *Fostering Friendship Through Video Production: How Youth Use YouTube to Enrich Local Interaction*. Conference Papers - International Communication Association; 2007 Annual Meeting.
- Lin, W. Y., Kim Y. C., Jung J. Y. in Cheong P. H. (2005). *Growing Up Digital: Exploring Youth's Civic Uses of the Internet in Digital Cities of East Asia*. Paper presented to the Political Communication Division, 55th Annual Conference of the International Communication Association. May 26-30, 2005, New York, New York.
- Lipkin, N. A. in Perrymore, A. J. (2009). *Y in the Workplace: Managing the "Me First" Generation*. Franklin Lakes: Career Press.
- Lohaus, A., Ball, J., Klein-Hessling, J. in Wild, M. (2005). Relations between media use and self-reported symptomatology in young adolescents. *Anxiety, Stress, and Coping*, 18, 333-341.
- Markow, D. (2006). Friendships in the age of Social Networking Websites. *Trend & Tudes*, 5, 1-5.
- Mathers, M., Canterford, L., Olds, T. Hesketh, K. Ridley, K. in Wake, M. (2009). Electronic media use and adolescent health and well-being: cross-sectional community study. *Academic Pediatrics*, 9, 307-314.
- McMillan, S. J. in Morrison, M. (2006). Coming of age with the Internet: A qualitative exploration of how the internet has become an integral part of young people's lives. *New Media & Society*, 8, 73-95.
- McQuail, D. (2005). *McQuail's mass communication theory*. London: SAGE Publications.
- Mesch, G. S. (2001). Social Relationships and Internet Use among Adolescents in Israel. *Social Science Quarterly*, 82, 329-339.
- Mythily, S. Qiu, S. in Winslow, M. (2008). Prevalence and correlates of excessive Internet use among youth in Singapore. *Annals Of The Academy Of Medicine, Singapore*, 37, 9-14.
- Norris, P. (1996). Does television erode social capital? A reply to Putnam. *Political Science & Politics*, 29, 474-480.

Norris, P. in Inglehart, R. (2009). *Cosmopolitan communications/cultural diversity in a globalized world*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ohannessian, C. M. (2009). Media Use and Adolescent Psychological Adjustment: An Examination of Gender Differences. *Journal of Child and Family Studies*, 582-593.

Park, N., Kee, K. F. in Valenzuel, S. (2009). Being Immersed in Social Networking Environment: Facebook Groups, Uses and Gratifications, and Social Outcomes. *Cyberpsychology & Behavior*, 12, 729-733.

Park, S. (2009). The Association Between Internet Use and Depressive Symptoms Among South Korean Adolescents. *Journal for Specialists in Pediatric Nursing*, 14, 230-238.

Parr, B. (2010). Facebook Is the Web's Ultimate Timesink. Dostopno prek <http://mashable.com/2010/02/16/facebook-nielsen-stats/>, 18.12.2010.

Pasek, J., More, E. in Romer, D. (2009). Realizing the Social Internet? Online Social Networking Meets Offline Civic Engagement. *Journal of Information Technology and Politics*, 6, 197-215.

Pew. (2007). *How Young People View Their Lives, Futures and Politics. A portrait of "Generation Next"*. Washington, D.C.: Pew Research Center.

Polat, R. K. (2005). The Internet and Political Participation: Exploring the Explanatory Links. *European Journal of Communication*, 20, 435-459.

Primack, B. A., Swanier, B., Georgiopoulos, A., Land, S. in Fine M. J. (2009). Association Between Media Use in Adolescence and Depression in Young Adulthood: A Longitudinal Study. *Archives of General Psychiatry*, 66, 181-188.

Putnam, R. D. (1995). Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America. *Political Science and Politics*, 27, 664-683.

Quan-Haase, A. in Young, A. L. (2010). Uses and Gratifications of Social Media: A Comparison of Facebook and Instant Messaging. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 30, 350-361.

Rideout, V., Foehr, U. G. in Roberts, D. F. (2010). *Generation M2: Media in the Lives of 8- to 18-Year-Olds*. Menlo Park CA: Kaiser Family Foundation.

Roberts, D. F., Foehr, U. G. in Rideout, V. (2005). *Generation M: Media in the Lives of 8-18 year-olds*. Menlo Park CA: Kaiser Family Foundation.

Romer, D., Jamieson Hall, K. in Pasek, J. (2009). Building Social Capital in Young People: The Role of Mass Media and Life Outlook. *Political Communication*, 26, 65-83.

Rubin, A. (2002). The uses-and-gratification perspective of media effects. V Jennings Bryant in Dolf Zillmann (ur.), *Media effects: Advances in theory and research*, 453-488. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Stanley, J. W. in Weare, C. (2004). The Effects of Internet Use on Political Participation: Evidence From an Agency Online Discussion Forum. *Administration & Society*, 36, 503-527.

Stivers, R. (2004). *Shades of Loneliness: Pathologies of a Technological Society*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.

Subrahmanyam, K. in Lin, G. (2007). Adolescents on the net: Internet use and well-beeing. *Adolescence*, 42, 659-677.

- Subrahmanyam, K., Kraut, R. E., Greenfield, P. in Gross, E. (2001). New forms of electronic media: The impact of interactive games and the Internet on cognition, socialization, and behavior. V Dorothy G. Singer in Jerome L. Singer (ur.), *Handbook of Children and the Media*, 73-99. Los Angeles, CA: Sage.
- Sun, P. et al. (2005). Internet Accessibility and Usage among Urban Adolescents in Southern California: Implications for Web-Based Health Research. *Cyberpsychology & Behavior*, 8, 441-453.
- SURS, podatkovna baza SI-STAT; dostopno prek http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3604/, 18.12.2010.
- Van den Beemt, A., Akkerman, S. in Simons, R. J. (2010). The use of interactive media among today's youth: Results of a survey. *Computers in Human Behavior*, 26, 1158-1165.
- Vilhelmson, B. in Thulin, E. (2008). Virtual mobility, time use and the place of the home. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 99, 602-618.
- Vromen, A. (2007). Australian young people's participatory practices and Internet use. *Information, Communication & Society*, 10, 48-68.
- Wack, E. in Tantleff-Dunn, S. (2009). Relationships between Electronic Game Play, Obesity, and Psychosocial Functioning in Young Men. *Cyber Psychology & Behavior*, 12, 241-244.
- Weaver, J. B. et al. (2009). Health-risk correlates of video-game playing among adults. *American Journal Of Preventive Medicine*, 37, 299-305.
- Webster, F. (2006). *Theories of the Information Society*. New York: Routledge.
- Willoughby, T. (2008). A short-term longitudinal study of Internet and computer game use by adolescent boys and girls: prevalence, frequency of use, and psychosocial predictors. *Developmental Psychology*, 44, 195-204.
- Wold, T. (2010). Protection and access: To regulate young people's internet use. *International Journal of Media and Cultural Politics*, 6, 63-79.
- Wong, Y. C., Law, C. K., Fung, J. in Lam, J. (2009). Perpetuating Old Exclusions and Producing New Ones: Digital Exclusion in an Information Society. *Journal of Technology in Human Services*, 27, 57-78.
- Ybarra, M. L., Alexander, C. in Mitchell, K. J. (2005). Depressive symptomatology, youth Internet use, and online interactions: a national survey. *Journal of Adolescent Health*, 36, 9-18.

8 ZDRAVJE IN DOBRO POČUTJE

8.1 ZDRAVSTVENO STANJE SLOVENSKE MLADINE

Zdravje in dobro počutje sta pomembna pokazatelja doživljanja in prilagajanja mladih na telesne in duševne spremembe v obdobju adolescence, hkrati pa odražata tudi odziv na širše družbene spremembe. Telesna in duševna kondicija se namreč ne povezujeta zgolj s posameznikovim osebnim vidikom bivanja, ampak zrcalita posameznikovo vpetost v medosebni in širši družbeni prostor.

Zdravje kot stanje popolne telesne, duševne in socialne blaginje je opredeljeno kot področje ukrepanja Sveta Evropske unije v Resoluciji o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine (2010-2018) (UL EU C 311, 2009). Cilj na tem področju je poskrbeti za zdravje in dobro počutje mladih s poudarkom na spodbujanju duševnega in spolnega zdravja, športa, telesne dejavnosti in zdravega načina življenja ter preprečevanju in zdravljenju poškodb, motenj prehranjevanja, odvisnosti in zlorabe drog (ibid.: 7).

Zdravje pa je prav tako pomemben individualen življenjski cilj oz. projekt, saj med vrednotami v raziskavah Mladina 2000 in Mladina 2010 zaseda prvo mesto po zaznani pomembnosti v življenju posameznikov.

V nadaljnjem bomo navedli pogloblitve izsledke dosedanjih raziskav in analiz zdravja in dobrega počutja mladih, ki posebej obravnavajo slovensko mladino (starostno skupino med 15. in 29. letom) ali pa je le-ta vključena v primerjalne analize evropskih držav. Podrobneje bodo rezultati različnih raziskav zdravja slovenske (in primerjalno tudi evropske) mladine vključeni v analizah posameznih kazalnikov zdravja in dobrega počutja, ki smo jih vključili v analizo v okviru raziskave Mladina 2010.

V analizi zdravja mladostnikov in mlajših odraslih v publikaciji Med otroštvom in odraslostjo: Analiza položaja mladih v Sloveniji 2009 Rok Simonova in Mihevc Ponikvarjeva (2009) ugotavljata, da so slovenski mladi praviloma zdravi, njihove zdravstvene težave in bolezni so večinoma vezane na značilnosti razvojnega obdobja (puberteta in adolescenca) in na življenjski slog; med mladimi je umrljivost nizka in resne kronične bolezni so redke, pojavljajo pa se nekatere razmeroma pogoste bolezni, kot alergije, bolečine v vratu in hrbtu, glavoboli, utrujenost in depresivnost (str. 95). Nove

oblike obolevnosti mladih se vežejo na tvegano vedenje in nezdravo preživljanje časa. Kazalniki zdravja mlajših odraslih (med 20. in 29. letom) so slabši (Rok Simon, Mihevc Ponikvar, 2009).

Podrobneje je po številnih kazalnikih zdravstveno stanje analizirano v zborniku strokovnih razprav za nacionalno poročilo Mladina v devedesetih: Analiza stanja v Sloveniji (1996). Poglavitne ugotovitve analiz lahko strnemo v naslednje sklepe: 1) subjektivne ocene zdravja mladih so višje od ocen starejših od trideset let, pri čemer mladi moški ocenjujejo svoje zdravje bolje kot mlade ženske; 2) mladi pogosteje kot starejši uporabljajo zdravstvene storitve, kar je v veliki meri odraz ekstenzivnega medicinskega nadzora mladosti; 3) mladi poročajo o manjšem številu zdravstvenih težav kot starejši od 30 let; 4) v letu 1994 so bili mladi najpogosteje hospitalizirani zaradi poškodb in zastrupitev, pri čemer je bila stopnja splošne hospitalizacije višja pri ženskah, specifična stopnja hospitalizacije zaradi poškodb in zastrupitev pa je bila znatno višja v skupini mladih moških; 5) v začetku 1990-tih je imela velika večina srednješolcev in študentov dobro ocenjeno zdravstveno stanje; 6) umrljivost skupine mladih (med 15. in 29. letom) je znatno nižja od splošne populacije, pri čemer je umrljivost moških trikrat višja od žensk, najpogostejši vzroki smrti mladih pa so poškodbe in zastrupitve, pri čemer so poškodbe najpogosteje posledica prometnih nesreč; 7) število kadilcev med mladimi se zmanjšuje, najpogostejša droga pa je alkohol; 8) v letu 1994/95 je imelo okoli 81 % mladih od 15. do 29. leta spolne odnose, pri čemer je od 1960-tih do 1990-tih izrazito narasla uporaba kontracepcijskih metod pri prvem spolnem odnosu (Tivadar, 1996: 194-198).

Analiza zdravstvenega stanja slovenske mladine je vsekakor zanimiva v primerjalnem kontekstu držav Evropske unije. Iz Eurostatove publikacije Youth in Europe (2009) lahko izpostavimo, da je v letu 2006 več kot 91 % evropskih mladih (med 15. in 24. letom) ocenilo svoje zdravje kot dobro ali zelo dobro, slovenski vzorec mladih pa se je s 87,6 % umestil na 21. mesto med 25 zajetimi evropskimi državami (str. 51). V starostni skupini med 25. in 34. letom je takšne ocene lastnega zdravja podalo 80,2 % posameznikov v slovenskem vzorcu, pri čemer Slovenija skupaj z Latvijo izstopa v tem, da v tej starostni skupini več kot 4 % posameznikov poroča o slabem oz. zelo slabem zdravstvenem stanju. Povprečna pričakovana življenjska doba ob rojstvu je bila leta 2006 v državah Evropske unije okoli 81 let, pri čemer je Slovenija zasedla 17. mesto med 27 državami (78,3 leta), pri čemer je pričakovana življenjska doba za slovenske ženske 82,0 let, za slovenske moške pa 74,5 let. Nadalje slovenski mladi med 15. in 24. letom zasedajo 17. mesto med 26 analiziranimi evropskimi državami po deležu posameznikov s previsoko težo ali debelostjo (15,7 %), v starostni skupini med 25. in 34. letom pa so skupaj z Latvijo na 21. do 22. mestu (32,0 %); glede na delež mladih s prenizko telesno težo pa so slovenski mladi med 19. do 24. letom na 23. mestu (5,0 %), v starostni skupini med 25. in 34. letom pa na 2. mestu (6,9 %). Najpogostejši vzrok smrti evropskih mladih so poškodbe zaradi prometnih nesreč, pri čemer je Slovenija skupaj z Grčijo, Litvo, Estonijo, Ciprom, Bolgarijo in

Luksemburgom med državami EU, kjer so stopnje smrtnosti zaradi prometnih nesreč precej nad evropskim povprečjem. Tudi glede stopenj smrtnosti zaradi namernih samopoškodb (kamor je vključen tudi samomor) je Slovenija tako pri moških kot ženskah nad povprečjem evropskih držav. Slovenski mladi med 15. in 29. letom so pod evropskim povprečjem glede odstotka na novo diagnosticiranih primerov HIV, pri čemer je velika večina teh povezana s prenosom zaradi homoseksualnega spolnega odnosa. Glede deleža posameznikov, ki redno uživajo tobak, so slovenski mladi v starostni skupini med 15. in 24. letom na 11. mestu med 26 evropskimi državami (28,8 %), v starostni skupini med 25. in 34. letom pa na 9. mestu (36,7 %). Povprečna starost prve pijanosti je tako za slovenska dekleta kot fante v primerjavi 24 evropskih držav nekoliko višja (med 13. in 14. letom), po deležu mladih (med 15. in 16. letom), ki so v zadnjih 12 mesecih uživali alkohol ali pa bili v enakem obdobju pijani, pa je Slovenija nekoliko nad povprečjem 26 evropskih držav.

Omenjene evropske statistične podatke o mladih lahko strnemo v poudarke, ki jih je Evropska komisija pripravila v poročilu EU Youth Report (2009): 1) mladi bodo živeli dlje; 2) mladi Evropejci se ocenjujejo kot zdravi; 3) približno tretjina mladih ima težave s telesno težo, vendar so velike razlike med evropskimi državami; 4) večina mladih umre zaradi zunanjih vzrokov, kot so prometne nesreče in namerne samopoškodbe s samomori; 5) tobak uživa približno četrtnina mladih Evropejcev, povprečna starost prve pijanosti pa je med 13. in 14. letom.

Za ocenjevanje zdravstvenega stanja in dobrega počutja slovenskih mladih v okviru raziskave Mladina 2010 smo uporabili kombinacijo splošnih kazalnikov, dostopnih iz uradnih evidenc (SURs, EUROSTAT), kot sta pričakovana življenjska doba ob rojstvu in stopnje umrljivosti z vzroki smrti; ter specifičnih kazalnikov, ki se navezujejo na samoporočanje mladih, kot so ocena zadovoljstva z življenjem in ocena lastnega zdravstvenega stanja, zadovoljstvo s telesno podobo, pogostost doživljanje stresa, zdrava prehrana, pogostost ukvarjanja s športnimi aktivnostmi, uživanje alkohola, tobaka in drugih drog, ter posredni indikator na podlagi samoocenjevanja – indeks telesne mase. Omenjene kazalnike smo primerjalno analizirali s podatki večjih domačih in mednarodnih raziskav (Mladina 1985, Mladina 2000, SJM, EHIS, WVS, EVS).

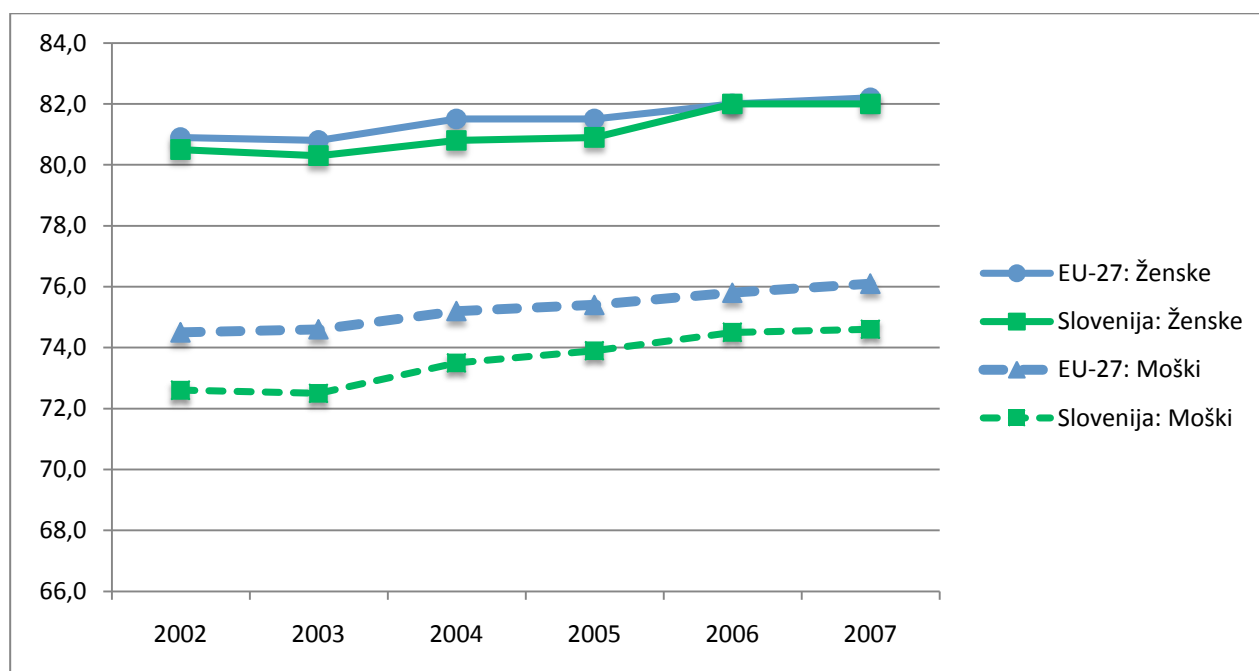
8.2 PRIČAKOVANA ŽIVLJENJSKA DOBA, UMR LJIVOST IN NAJPOGOSTEJŠI VZROKI SMRTI MLADIH

Družbene spremembe z ekonomskim razvojem, izboljšanimi življenjskimi razmerami in zdravimi življenjskimi stili, posledično tudi s spremembami v zdravstvenih sistemih povsod po Evropi, imajo za posledico zviševanje pričakovane življenjske dobe ob rojstvu. Če pogledamo iz drugega zornega kota, je po Eurostatovih podatkih stopnja umrljivosti v vseh državah Evropske unije upadla

(povprečno za 30 %), Slovenija pa je s 47 % upadom umrljivosti celo na tretjem mestu med državami Evropske unije (za Estonijo in Italijo) (OECD, 2010).

V državah Evropske unije se je od leta 2002 do 2007 pričakovana življenjska doba pri ženskah zvišala z 80,9 na 82,2 leti, pri moških pa s 74,5 na 76,1 leta. V Sloveniji je v omenjenem obdobju pričakovana življenjska doba žensk narasla z 80,5 na 82 let, pri moških pa iz 72,6 na 74,6 leta. V primerjalni perspektivi slovenski moški nekoliko zmanjšujejo razliko do evropskega povprečja, medtem ko so ženske v primerjalnem obdobju znatno bližje evropskemu povprečju. Če je razlika v povprečni pričakovani življenjski dobi med spoloma v evropskih državah okoli 6 let, je razlika med ženskami in moškimi v Sloveniji med 7,5 in 8 let. Med možnimi vzroki večjih odstopanj slovenskih moških od evropskega povprečja in od pričakovane življenjske dobe slovenskih žensk Rok Simonova in Mihevc Ponikvarjeva izpostavljata (2009: 96) visoko umrljivost zaradi prometnih nezgod in samomorov.

Graf 83: Gibanje pričakovane življenjske dobe ob rojstvu za ženske in moške v Sloveniji in EU27, izbrana leta.

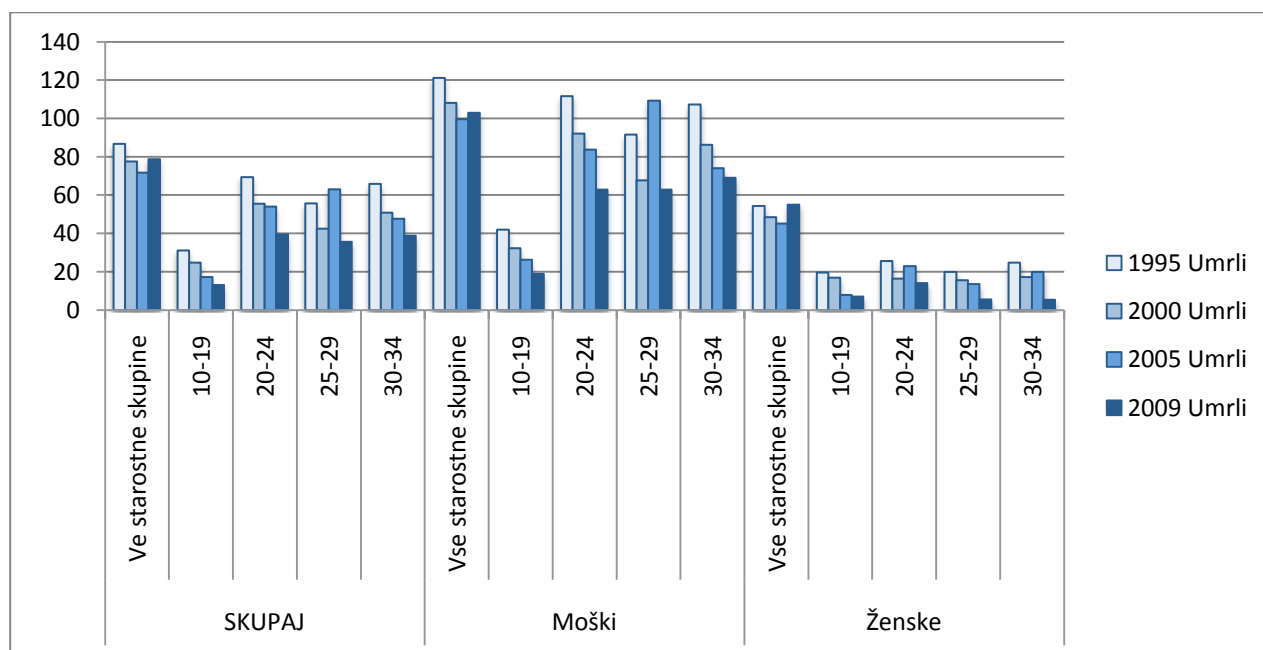


Vir: EUROSTAT

Prav pri mladi starostni skupini so najpogostejši vzroki smrti zunanji, med njimi pa največji delež predstavljajo prometne nezgode in samomori. V splošni populaciji je bila Slovenija leta 2008 primerjalno z drugimi evropskimi državami na 10. mestu po stopnji umrljivosti zaradi prometnih nezgod in na 4. mestu po stopnji umrljivosti zaradi samomorov (OECD, 2010).

V nadaljnem je prikazano gibanje umrljivosti po zunanjih vzrokih smrti v petletnih razdobjih od 1995 do 2009, pri čemer smo zaradi možnosti primerjave število smrti izrazili s pomočjo podatkov o prebivalstvu v zajetih letih in številom prebivalcev v posamezni starostni skupini in zaradi večje nazornosti pomnožili s 100000. Tako smo dobili populacijsko oz. starostnospecifične stopnje umrljivosti na 100000 prebivalcev.

Graf 84: Gibanje starostnospecifičnih stopenj umrljivosti (na 100.000 prebivalcev) po zunanjih vzrokih v izbranih starostnih skupinah za ženske in moške v Sloveniji, izbrana leta.



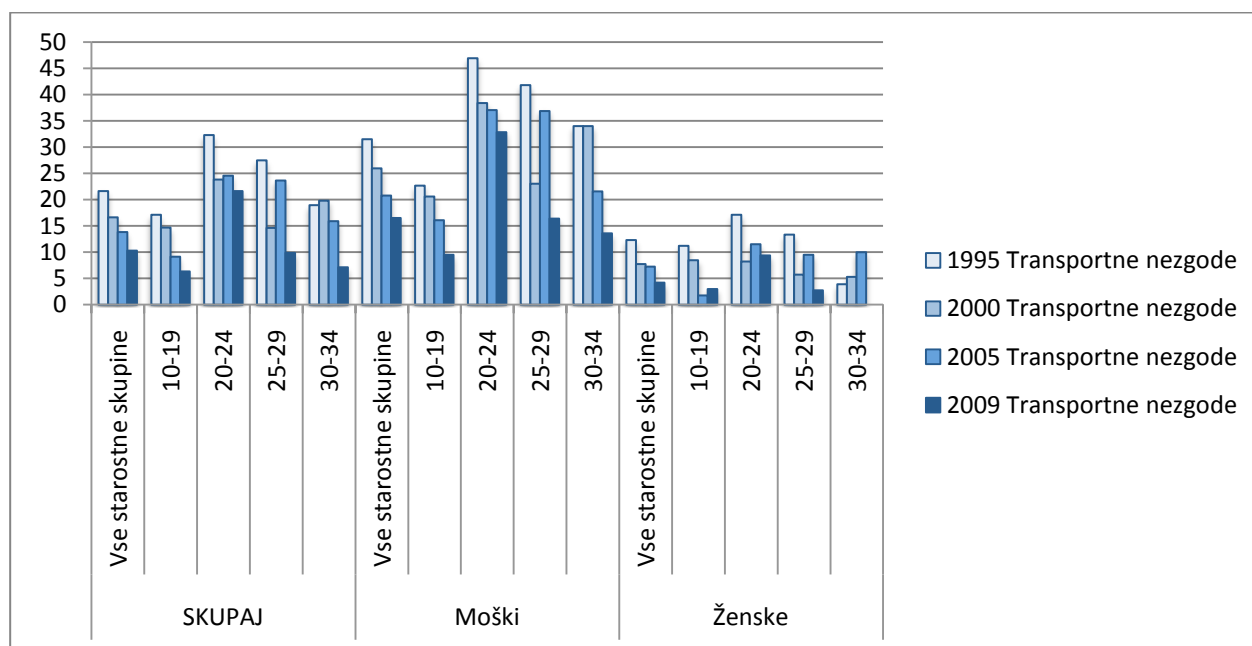
Vir: SURS

Iz grafa zgoraj je razvidno, da se je stopnja umrljivosti v vseh starostnih skupinah v celotnem obdobju 1995 -2009 znižala od 86,8 na 78,7 primerov na 100000 prebivalcev, vendar je prav tako opazen porast od leta 2005, ko je bila ta 71,8. Slednje je glede na prikaze po spolu povezano predvsem z gibanjem umrljivosti pri ženskah, kjer je opazen znaten porast od 45,3 v letu 2005 na 55,0 primerov v letu 2009.

Pri mladih so stopnje umrljivosti znatno nižje, vendar pa je podobno kot pri celotni populaciji pomembna razlika v stopnji umrljivosti moških in žensk (v vseh starostnih skupinah skupaj je razmerje 121,2 v letu 1995 in 103,0 v letu 2009 pri moških ter 54,4 v letu 1995 in 55,0 v letu 2009 pri ženskah). V obdobju 1995 – 2009 so se stopnje umrljivosti v vseh primerjanih starostnih skupinah mladih in pri obeh spolih znižale.

V nadaljevanju smo podrobneje analizirali dve skupini najpogostejših zunanjih vzrokov smrti mladih, prometne nezgode in samomore. Pri prometnih nezgodah je umrljivost mladih med 20. in 24. letom na splošno višja od populacijske stopnje, pri čemer še posebej izstopajo moški. Primerjava med letoma 1995 in 2009 kaže, da so se stopnje umrljivosti v vseh starostnih skupinah znižale.

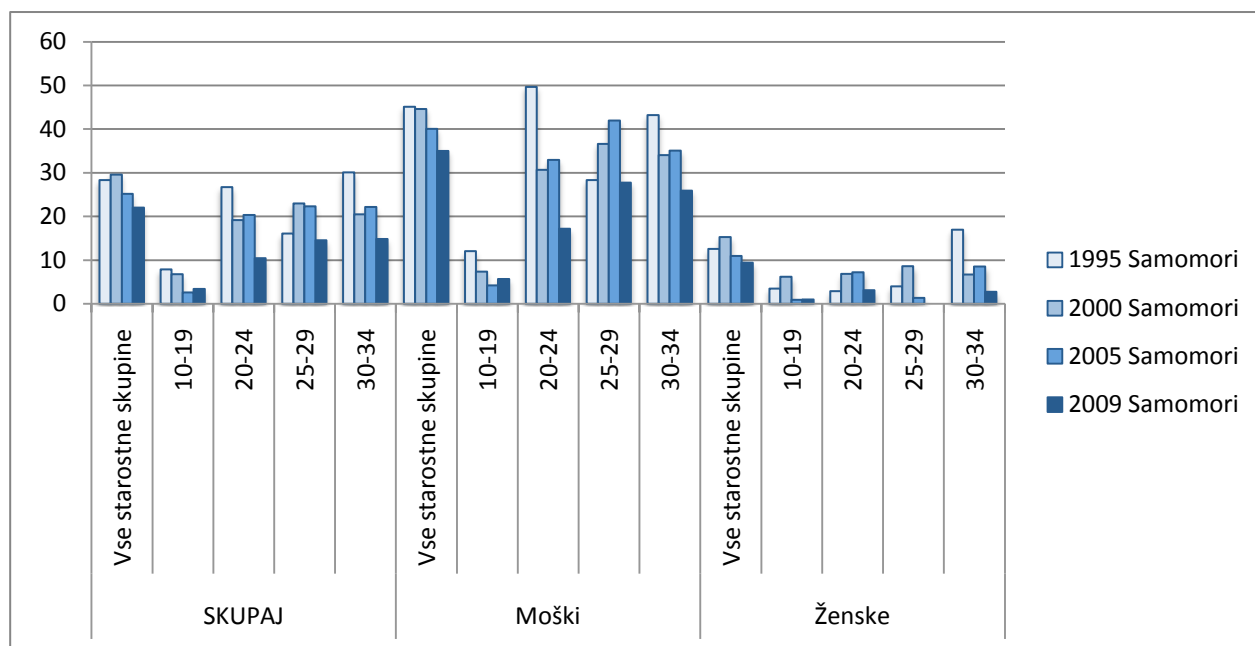
Graf 85: Gibanje starostnospecifičnih stopenj umrljivosti (na 100000 prebivalcev) po zunanjem vzroku – prometnih nezgodah v izbranih starostnih skupinah za ženske in moške v Sloveniji, izbrana leta.



Vir: SURS

Tudi pri analizi druge večje skupine zunanjih vzrokov smrti mladih, samomorih, je na splošno opazen trend upadanja umrljivosti v vseh analiziranih starostnih skupinah, pri čemer je upad najmanjši in skozi primerjalno obdobje nelinearen v starostni skupini med 25. in 29. letom pri moških, pri ženskah pa je med 20. in 24. letom opazen manjši porast sicer že v osnovi zelo nizke stopnje umrljivosti zaradi samomora. Podobno kot pri prometnih nezgodah je stopnja umrljivosti zaradi samomora znatno višja med moškimi.

Graf 86: Gibanje starostnospecifičnih stopenj umrljivosti (na 100000 prebivalcev) po zunanjem vzroku – samomorih v izbranih starostnih skupinah za ženske in moške v Sloveniji, izbrana leta.



Vir: SURS

Omenjeni trendi upadanja umrljivosti mladih glede na najpogostejše vzroke smrti se skladajo s podatki o upadu stopenj umrljivosti zaradi prometnih nezgod in samomorov v celotnih populacijah evropskih držav. Po Eurostatovih podatkih je Slovenija s 56 % upadom umrljivosti zaradi prometnih nezgod v obdobju 1994-2008 na četrtem mestu med evropskimi državami (za Estonijo, Portugalsko in Švedsko) in 43 % upadom umrljivosti zaradi samomorov na tretjem mestu (za Estonijo in Latvijo) (OECD, 2010). Omenjene spremembe v umrljivosti zaradi prometnih nezgod in samomorov med slovenskimi mladimi lahko kažejo na učinkovitost politik na področju prometa in prometne varnosti ter urejanja področja duševnega zdravja. Samomori so namreč tesno povezani z depresijo in uživanjem alkohola in drugih psihoaktivnih snovi, zgodnje odkrivanje teh psihosocialnih problemov in visoko rizičnih skupin pa je del preventivnih akcij, učinkovitih intervencij in pomoči (OECD, 2010; Rok Simon in Mihevc Ponikvar, 2009).

Na podlagi analiz v tem poglavju lahko tako sklenemo naslednje:

V zadnjih petnajstih letih v starostni skupini mladih upada umrljivost zaradi prometnih nezgod in samomorov, ki sta v tem življenjskem obdobju najpogostejša vzroka umrljivosti .

8.3 ZADOVOLJSTVO Z ŽIVLJENJEM, TELESNA PODOBA IN OCENA ZDRAVSTVENEGA STANJA

Med pomembnimi kazalniki doživljanja zdravja in dobrega počutja so zadovoljstvo z življenjem, subjektivna ocena zdravstvenega stanja in zadovoljstvo s telesno podobo. Prvi je pomemben indikator pozitivne naravnosti oz. dobrega počutja in se navezuje na duševno zdravje, ocena zdravstvenega stanja vključuje duševni in telesni vidik, zadovoljstvo s telesno podobo pa se navezuje na vidik telesne sheme, ki pomembno vpliva na doživljanje posameznika.

V spodnji tabeli so prikazane ocene navedenih kazalnikov, ki smo jih pridobili v raziskavi Mladina 2010, in sicer v vzorcu vseh sodelujočih mladih ter ločeno po spolu, starosti in velikosti naselja, v katerem bivajo.

Tabela 16: Zadovoljstvo z življenjem, z zdravjem in s postavo za celoten vzorec in ločeno po spolu, starosti in velikosti naselja.

	VSI	PO SPOLU		PO STAROSTI			PO VELIKOSTI NASELJA		
		Ženske	Moški	15-18	19-24	25-29	Vas	Manjše mesto	Večje mesto
Zadovoljstvo z življenjem	7,26	7,18	7,33	7,53	7,35	7,04	7,33	7,38	7,04
Zadovoljstvo z zdravjem	4,17	4,11	4,24	4,11	4,27	4,12	4,19	4,21	4,11
Zadovoljstvo s telesno podobo	3,55	3,41	3,68	3,48	3,65	3,49	3,53	3,54	3,60

Opomba: Zadovoljstvo z življenjem smo merili z 10-stopenjsko lestvico (1- povsem nezadovoljen, ... 10 – povsem zadovoljen), Zadovoljstvo z zdravjem in Zadovoljstvo s telesno podobo pa na 5-stopenjskih ocenjevalnih lestvicah (1 – zelo nezadovoljen, ... 5 – zelo zadovoljen).

71,0 % vseh mladih v raziskavi je ocenilo, da so zadovoljni z lastnim življenjem (ocene med 7 in 10), 80,5 % mladih je zadovoljnih ali zelo zadovoljnih s svojim zdravjem (oceni 4 in 5), medtem ko jih je s telesno podobo zadovoljnih ali zelo zadovoljnih 53,6 % (oceni 4 in 5). 'Večja kritičnost' do postave je lahko posledica večje medijske izpostavljenosti telesa, ki skozi mehanizme socialnega vplivanja in socialne primerjave postavlja referenčno točko izven posameznika. Zadovoljstvo z življenjem je statistično pomembno povezano tako z oceno zdravja kot tudi z oceno telesne podobe ($r = 0,341$ in $r = 0,214$; $p < 0,01$), zadovoljstvo z zdravjem pa prav tako ($r = 0,190$; $p < 0,01$). Višje ocene prvega kazalnika so povezane z višjimi ocenami drugih dveh.

Gornji podatki so primerljivi z zaključki raziskave HBSC Slovenija 2006, kjer raziskovalci v vzorcih slovenskih osnovnošolcev in srednješolcev ugotavljajo, da je večina mladih zadovoljna s svojim življenjem in večina prav tako ocenjuje svoje zdravje kot dobro ali odlično (Jeriček, 2007: 29). Prav tako pa zadovoljstvo z zdravjem in počutjem izpričujejo kvalitativni intervjuji.

"Če se malo poslušáš, te nima bit kaj strah. Seveda bi rad bil zdrav, samo se ne bojim bolezni. Glej, na primer, že deset let si ne merim vročine in je nimam že deset let."
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

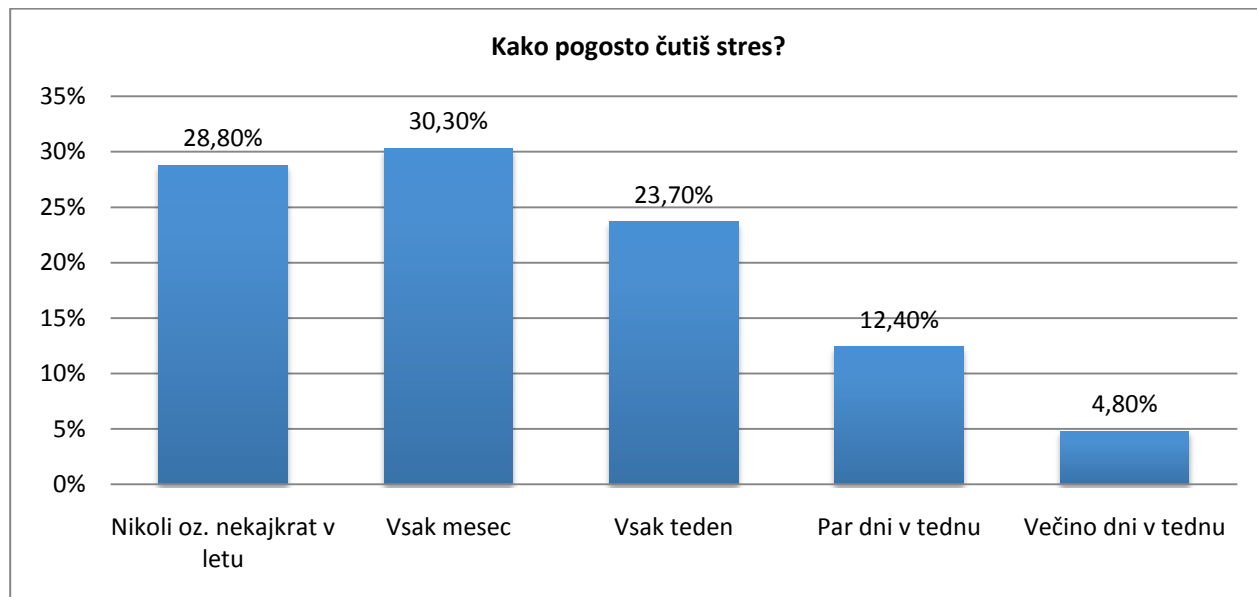
"Zdrav sem in dobro se počutim."
(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

Pri ocenah po spolu in starosti respondentov ter velikosti naselja so z odebeljenim tekstom prikazane skupine, ki od ostalih v posameznem kriteriju odstopajo, pri čemer smo razlike med povprečji preverjali s t preizkusom (spol) in analizo variance (starost, velikost naselja). Pri zadovoljstvu z življenjem so statistično pomembne razlike med starostnimi skupinami, kjer izstopa kot manj zadovoljna starostna skupina med 25. do 29. letom, in v primerjavi po velikosti naselja, kjer je zadovoljstvo manjše pri mladih iz večjih mest. Pri zadovoljstvu z zdravjem in zadovoljstvu s telesno podobo so bolj zadovoljni moški in starostna skupina med 19. in 24. letom.

Med drugimi statistično pomembnimi povezavami lahko izpostavimo pozitivno povezanost zadovoljstva z usmerjenostjo življenja v prihodnost ($r = 0,232$; $p < 0,01$) in z avtoritativno (demokratično) socializacijo ($r = 0,188$; $p < 0,01$), ter negativno povezanost z odtujenostjo ($r = -0,340$; $p < 0,01$) in avtoritarno socializacijo ($r = -0,203$; $p < 0,01$). Korelacije s subjektivno oceno materialnega položaja, izobrazbo očeta in matere so bile nizke ($r < 0,150$).

Vsi gornji kazalniki zadovoljstva so tudi negativno povezani s pogostostjo stresa, ki ga občuti posameznik. Iz grafa spodaj je razvidno, da največ respondentov doživlja stres vsak mesec, pri čemer pa se kaže razlika med spoloma, saj ga 47,9 % žensk doživlja vsaj enkrat na teden, pri moških pa je takšnih 34,9 %. Razlike so tudi glede na velikost naselja bivanja, saj v večjih mestih stres doživlja vsaj enkrat na teden 48,8 % mladih, v manjših mestih 40,0 %, na vasi oz. na podeželju pa 37,3 %.

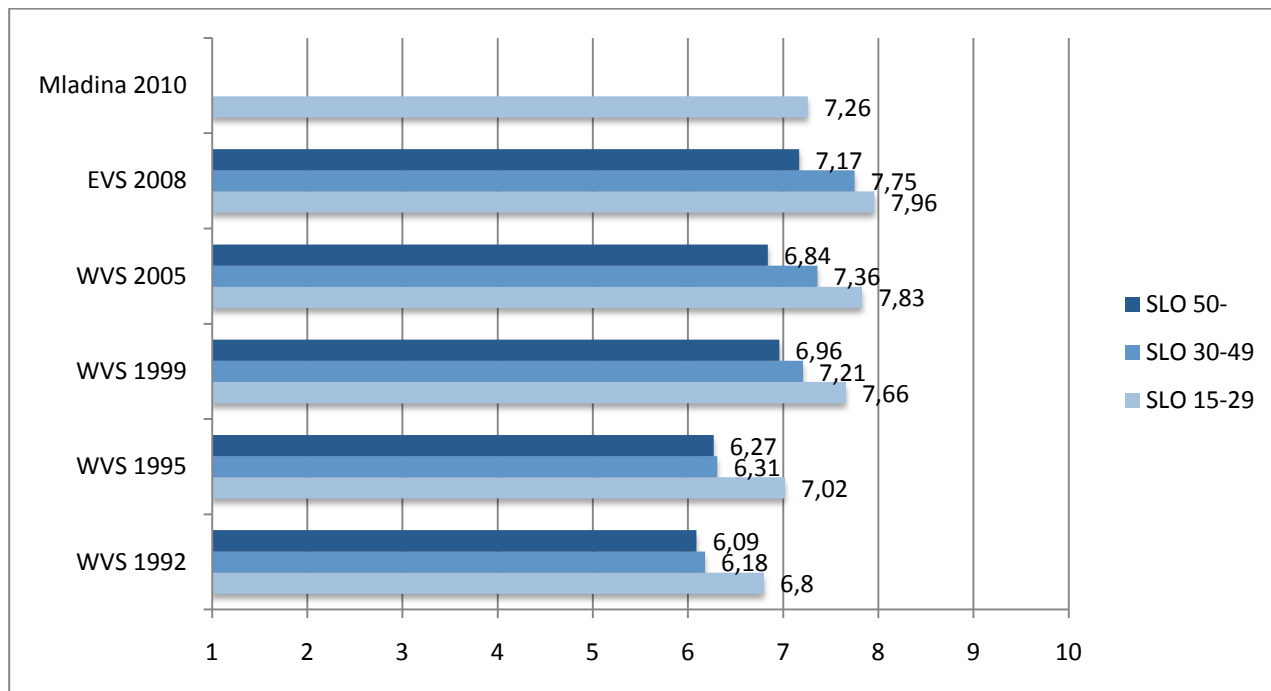
Graf 87: Pogostost doživljanja stresa mladih, Mladina 2010.



Rezultate raziskave Mladina 2010 smo soočili tudi z rezultati mednarodnih primerljivih raziskav, kjer lahko v časovnih intervalih opazujemo gibanje zadovoljstva z življenjem in zadovoljstva z zdravjem.

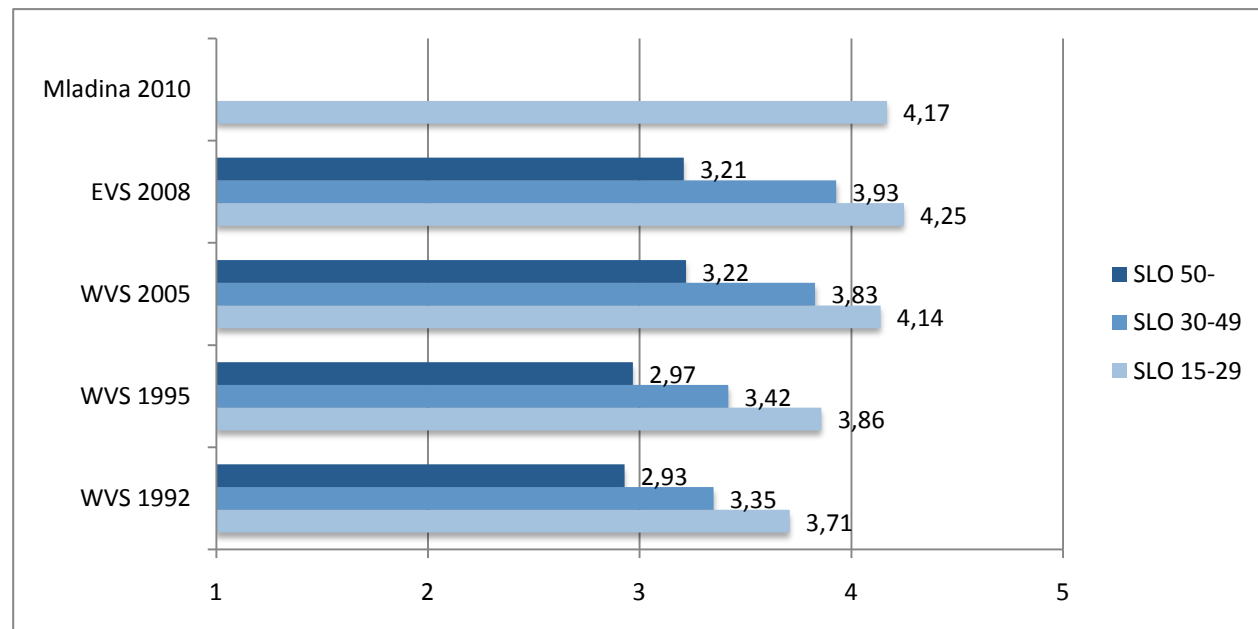
Iz naslednjih dveh grafov spodaj je razvidno, da se skozi obdobje od leta 1992 do 2008 tako zadovoljstvo z življenjem kot tudi zadovoljstvo z zdravjem povečujeta, pri čemer jim mlada starostna skupina pripisuje najvišje ocene. V raziskavi Mladina 2010 so ocene na obeh lestvicah nižje, pri čemer je občutnejši padec pri zadovoljstvu z življenjem, kjer je povprečna ocena mladih iz leta 2008 (EVS) s 7,96 padla na 7,26 v letu 2010 (Mladina 2010). Za podrobnejšo interpretacijo tega padca bi bilo potrebno pridobiti meritve za ostale starostne skupine, saj bi nam omenjena primerjava podala jasnejšo sliko glede samega padca v zaznavi zadovoljstva z življenjem. Vsekakor je lahko padec posledica svetovne gospodarske in finančne krize, ki lahko zelo neposredno vpliva na percepcijo danih življenjskih razmer in osnovni (pozitivni) naravnosti posameznika. V primeru zadovoljstva z zdravjem je vpliv posrednejši, saj se ta ocena modificira z modifikacijo v osnovnem počutju (torej zadovoljstvu z življenjem) in percepcijo širših strukturnih sprememb, ki vplivajo na zdravje (slabši standard, poslabšane družbene razmere in posledično tudi poslabšano stanje zdravstvenega sistema).

Graf 88: Gibanje zadovoljstva z življenjem v različnih raziskavah po starostnih skupinah, izbrana leta.



Viri: WVS 1992, 1995, 1999, 2005, EVS 2008, Mladina 2010

Graf 89: Gibanje zadovoljstva z zdravjem v različnih raziskavah po starostnih skupinah, izbrana leta.

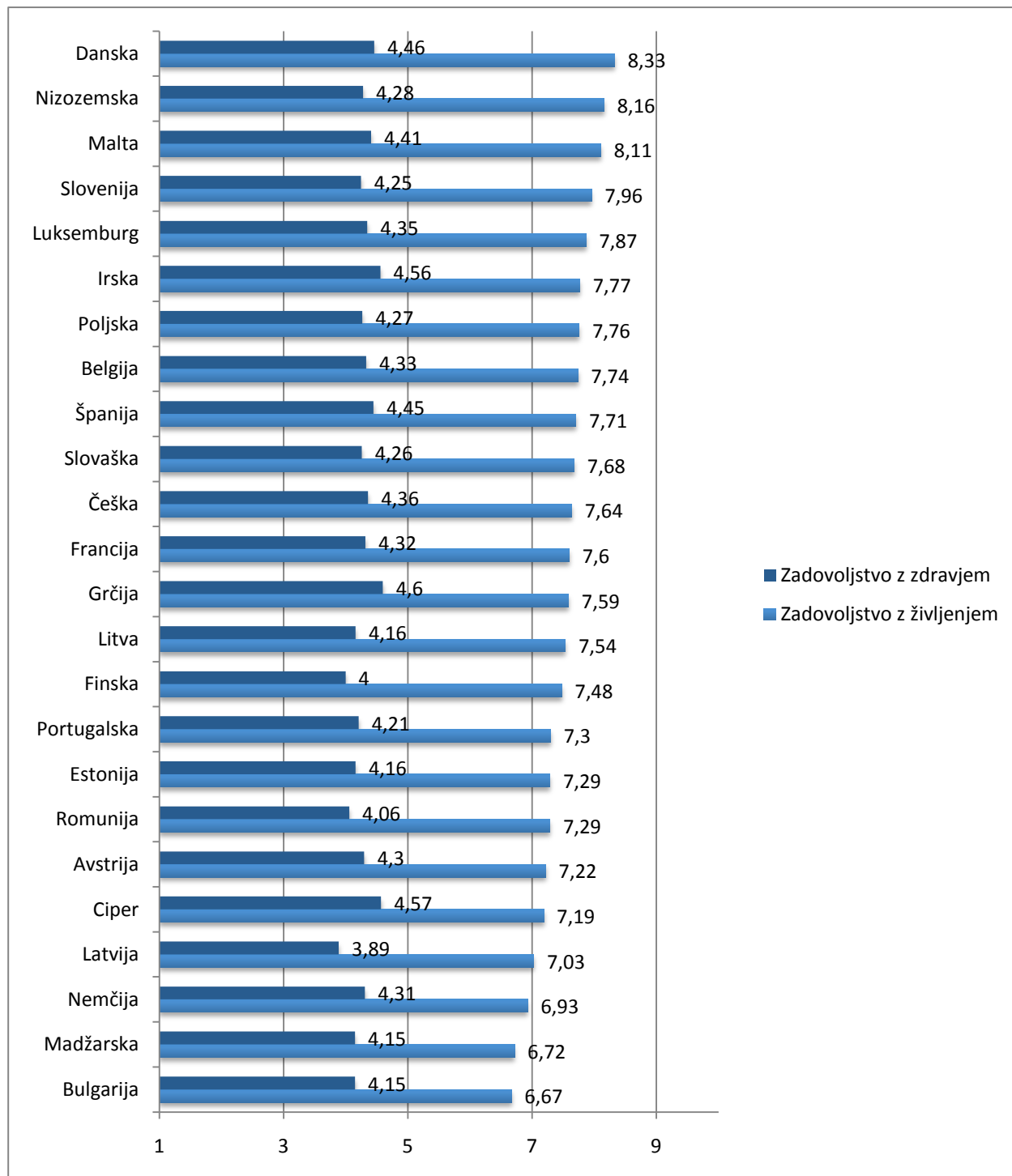


Viri: WVS 1992, 1995, 1999, 2005, EVS 2008, Mladina 2010

Prav tako pa je zanimiva primerjava slovenskih mladih z mladimi drugih držav EU. Iz grafa spodaj je razvidno, da je Slovenija po zadovoljstvu z življenjem na 4. mestu, po zadovoljstvu z zdravjem pa na

16.. Lahko torej trdimo, da so mladi v Sloveniji sorazmerno zadovoljni z življenjem nasploh. Glede ocene zadovoljstva z zdravjem so razlike med evropskimi državami manjše, v Sloveniji pa so mladi v nekoliko manjši meri zadovoljni z zdravjem kot njihovi evropski vrstniki. Slednje potrjujejo tudi primerjave evropskih podatkov za splošne populacije (OECD, 2010: 45).

Graf 90: Zadovoljstvo z življenjem in zadovoljstvo z zdravjem v državah EU, leto 2008.



Vir: EVS 2008

Na podlagi analiz v tem poglavju lahko povzamemo:

Zadovoljstvo z življenjem in zadovoljstvo z zdravjem mladih sta glede na druge starostne skupine višja. Primerjalno z evropskimi državami so slovenski mladi sorazmerno zadovoljni z življenjem nasploh. Pri oceni zadovoljstva z zdravjem so razlike med evropskimi državami manjše, štiri petine slovenskih mladih pa je s svojim zdravjem zadovoljnih ali zelo zadovoljnih.

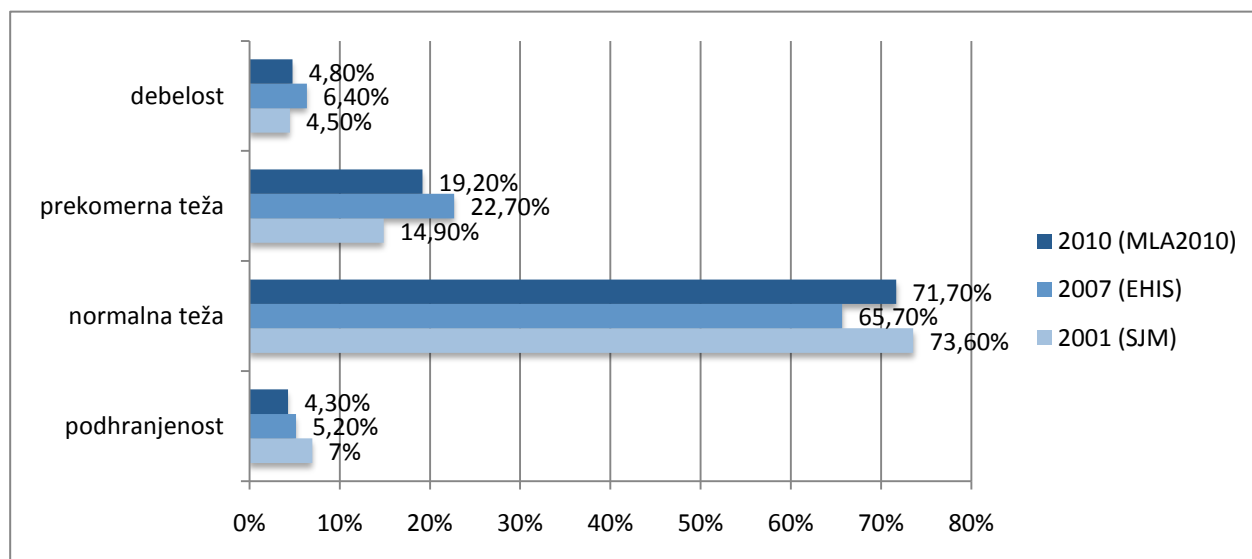
8.4 INDEKS TELESNE MASE

Pomemben kazalnik zdravja je debelost, ki predstavlja enega glavnih izzivov javnega zdravstva v 21. stoletju, saj je samo v Evropi predebelih že več kot 5 milijonov šolajočih se otrok, ki se jim vsako leto pridruži 300.000 novih (Vertot, 2009: 105). Prav tako podatki kažejo, da prekomerna teža in debelost oseb v Evropski uniji naraščata, tako pri otrocih kot pri odraslih (Božič, Zupančič, 2009: 18). Slovenija je med evropskimi državami na 8. mestu po deležu otrok med 11. in 15. letom, ki so prekomerno težki ali debeli (OECD, 2010: 65). Poglavitna razloga prevelike teže sta spremenjene prehranjevalne navade mladih (hitra prehrana) in povečana neaktivnost mladih, ki je povezana s spremembami v preživljanju prostega časa (televizija in računalnik).

V raziskavo Mladina 2010 smo vključili vprašanja o višini in teži posameznika, iz katerih lahko izračunamo indeks telesne mase (ITM), kazalec prehranjenosti in posredno tudi debelosti. Za nadaljnje analize smo uporabili splošno sprejeto klasifikacijo po kriterijih Svetovne zdravstvene organizacije (WHO), s splošnimi kategorijami podhranjenosti (ITM pod 18,5 kg/m²), normalne prehranjenosti (ITM med 18,5 in 25 kg/m²), prekomerne prehranjenosti (ITM med 25 in 30 kg/m²) in debelosti (ITM nad 30 kg/m²).

V grafu spodaj so prikazi treh raziskav, kjer so bili zajeti slovenski mladi (med 15. in 29. letom) in kjer je bilo možno izračunati ITM. Primerjalno iz skupne slike nekoliko izstopa raziskava EHIS (European Health Interview Survey; IVZ, 2009), kjer je nekoliko manj mladih z normalno težo in nekoliko več s prekomerno. Na splošno je opazen trend zmanjševanja deleža podhranjenih mladih in naraščanje deleža prekomerno težkih.

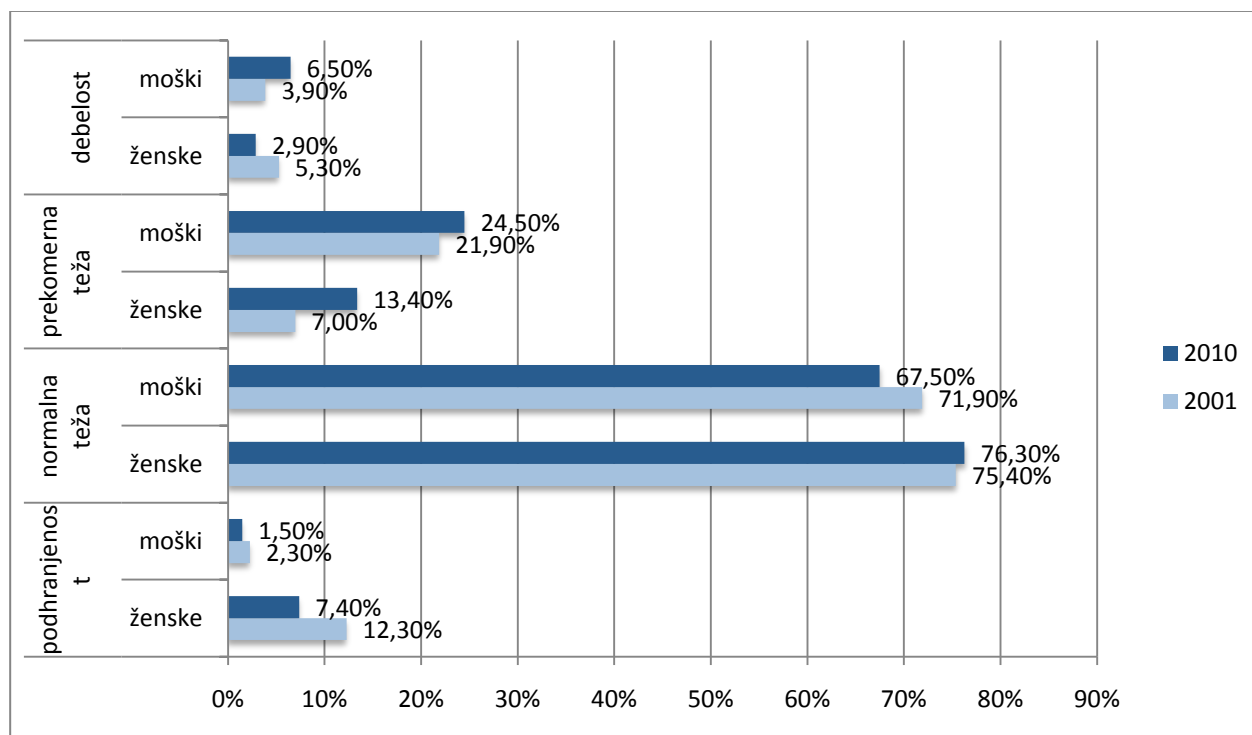
Graf 91: Hranjenost mladih glede na indeks telesne mase, izbrane raziskave.



Viri: SJM 2001/3, EHIS 2007, Mladina 2010

Med spoloma so razlike v (graf spodaj), znatno več je prekomerno težkih in manj podhranjenih med moškimi. Te razlike se v obdobju 2001 in 2010 ohranjajo, pri čemer pri ženskah upada odstotek podhranjenih in narašča delež prekomerno težkih, pri moških pa narašča delež prekomerno težkih in debelih. V omenjenem obdobju je delež debelih žensk upadel s 5,3% na 2,9%.

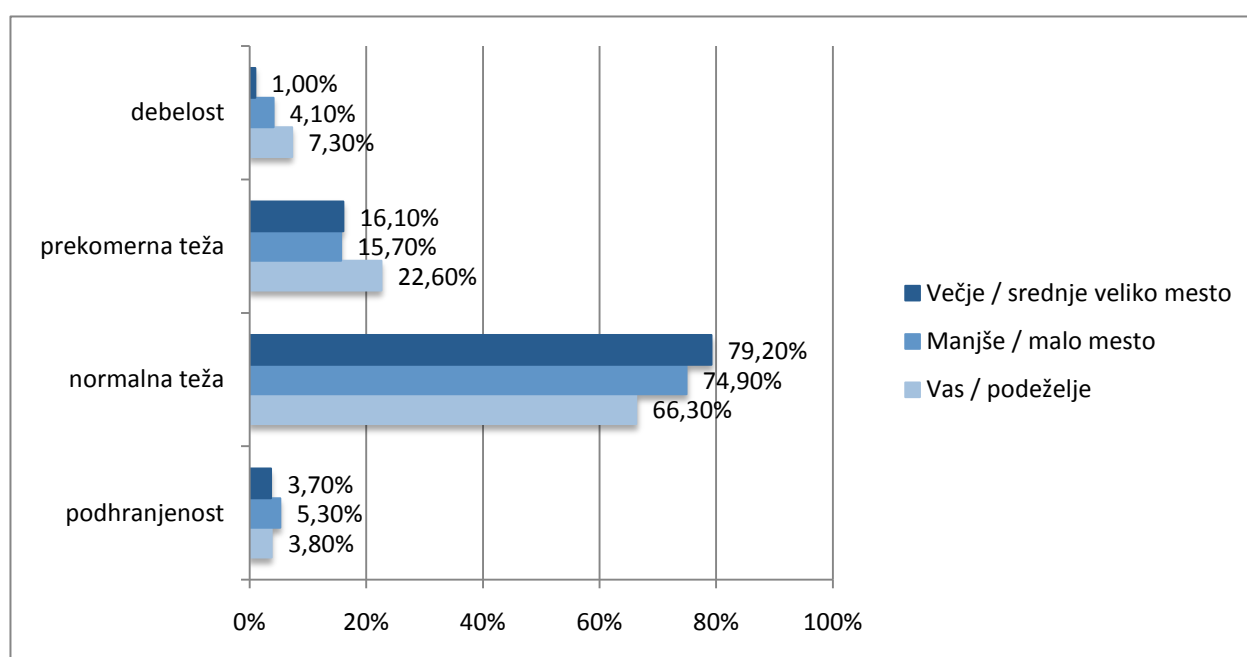
Graf 92: Hranjenost mladih glede na indeks telesne mase po spolu, izbrane raziskave.



Viri: SJM 2001/3, Mladina 2010

Če povzamemo, je še vedno več kot dve tretjini slovenskih mladih z normalno težo. Bodoči trendi, glede na raziskave šolajoče se mladine, pa se gibljejo v smeri večanja deleža prekomerno težkih in debelih mladih (OECD, 2010; Rok Simon, Mihevc Ponikvar, 2009). Po posameznih starostnih skupinah mladih je prav tako splošen trend naraščanja prekomerno težkih in debelih. V starostni skupini od 15 do 18 let je takšnih 13,6 %, v starostni skupini od 19 do 24 let jih je 23,3 %, med 25. in 29. letom pa jih je 30,7 %. Tudi glede velikosti naselja so določene zakonitosti, saj je prekomerno težkih in debelih največ na vasi oz. podeželju, in sicer 29,9 %, v manjših mestih jih je 19,8 %, v večjih mestih pa 17,1 %. Slednje je prikazano na naslednjem grafu.

Graf 93: Hranjenost mladih glede na indeks telesne mase po velikosti naselja.



Vir: Mladina 2010

Med ostalimi spremenljivkami lahko izpostavimo negativno povezanost z zadovoljstvom s postavo ($r = -0,241$; $p < 0,01$) in pozitivno povezanost s subjektivno oceno materialnega stanja ($r = 0,171$; $p < 0,01$).

Pomembna preventivna vidika, ki se povezujeta s prekomerno težo in debelostjo, sta zdrava prehrana in športna aktivnost. Po raziskavi Mladina 2010 85,5 % mladih je zelenjavo in sadje vsaj večkrat na teden, od tega 23,4 % večkrat na dan. 92,9 % mladih je športno aktivnih, od tega 62,7 % vsaj enkrat na teden. Delež športno aktivnih mladih se je glede na raziskavo Mladina 2000 povečal, saj se je takrat aktivno ukvarjalo s športom 89,5 % mladih.

Na podlagi analiz v tem poglavju lahko sklenemo naslednje:

Več kot dve tretjini mladih v Sloveniji ima normalno težo, glede na začetek desetletja pa se povečuje delež prekomerno težkih ali debelih. Več prekomerno težkih ali debelih mladih je med moškimi in na podeželju.

8.5 ZDRAVJU TVEGANO VEDENJE

Med zdravju tvegana vedenja, ki smo jih obravnavali v raziskavi Mladina 2010, so uživanje tobaka, alkohola in drog. V tabeli spodaj so podatki o deležih mladih, ki so poročali, da vsaj občasno uživajo alkohol ali tobak in prav tako delež tistih, ki so vsaj poskusili marihuano ali hašiš in trde droge.

Tabela 17: Odstotki mladih, ki vsaj občasno uživajo tobak ali alkohol in ki so vsaj poskusili marihuano, hašiš ali trde droge, za celoten vzorec in ločeno po spolu, starosti in velikosti naselja.

	VSI	PO SPOLU		PO STAROSTI			PO VELIKOSTI NASELJA		
		Ženske	Moški	15-18	19-24	25-29	Vas	Manjše mesto	Večje mesto
Tobak	44,5	42,1	46,8	34,5	48,8	44,5	41,4	45,3	48,1
Alkohol	89,5	87,8	91,1	89,7	91,6	87,7	88,5	89,1	91,4
Marihuana ali hašiš	50,1	48,6	51,6	33,8	53,8	55,1	42,6	54,2	60,2
Trde droge	13,3	11,2	15,3	8,1	13,9	14,1	10,5	17,0	14,0

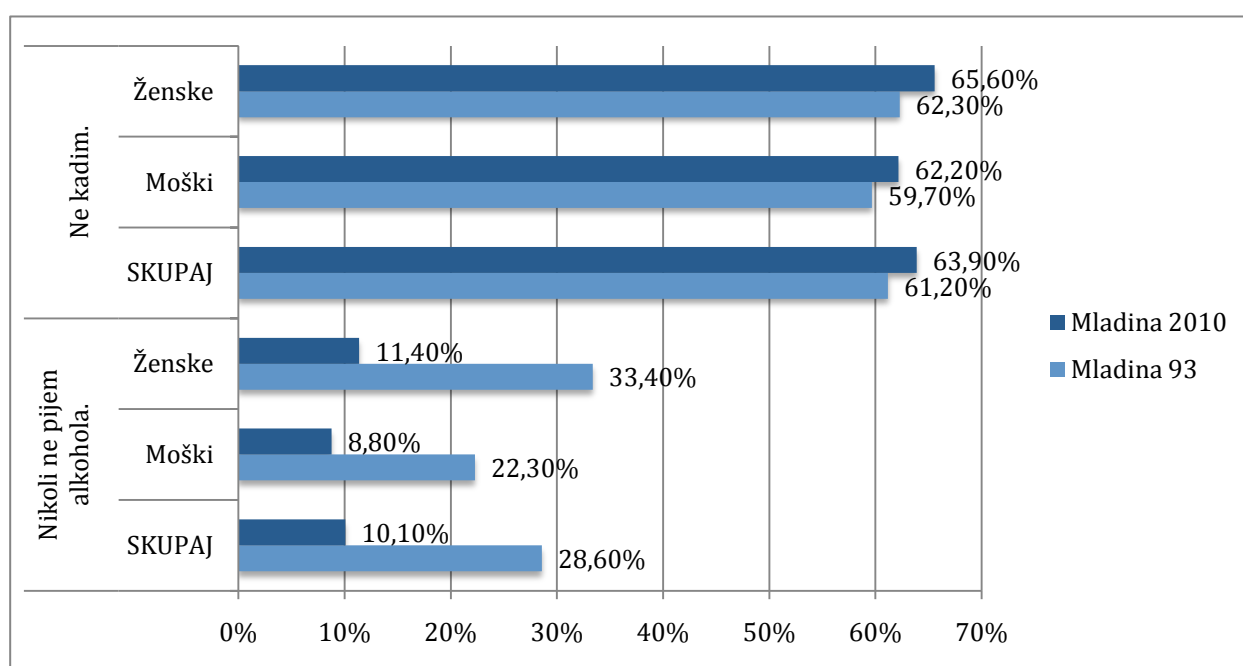
Vir: Mladina 2010

Velika večina mladih vsaj občasno uživa alkohol in znatno več mladih ima izkušnje z uživanjem marihuane ali hašiša kot pa trdih drog. Prav tako so vsa zdravju tvegana vedenja pogostejša pri moških, alkohol in tobak pa še posebej v starostni skupini med 19. in 24. letom. Vse obravnavane substance so bolj prisotne v urbanih okoljih.

Če so zgornji zaključki precej pričakovani, je zanimivo primerjati podatke raziskave Mladina 2010 z nekaterimi prejšnjimi.

Na grafu spodaj je prikazana primerjava deleža nekonzumentov alkohola in tobaka v raziskavah Mladina 93 in Mladina 2010. Zaradi primerljivosti vzorcev so bili v obeh primerih vključeni mladi med 15. in 19. letom. Delež mladih, ki ne uživa alkohola, je upadel od 28,6 % na 10,1 %. V primerjanem obdobju je poraslo število mladih, ki ne uživajo tobaka, in sicer tako pri moških kot tudi ženskah. O podobnem trendu zmanjševanja uporabe tobaka med slovenskimi osnovnošolci in srednješolci poročajo tudi v raziskavi HBSC Slovenija 2006 (Bajt, 2007: 129). V letu 2008 je bila Slovenija v primerjavi z evropskimi državami med tremi državami, kjer je bil delež rednih kadilcev v celotni populaciji ljudi, starejših od 15 let, najnižji (pod 20 %) (OECD, 2010: 68).

Graf 94: Deleži mladih (med 15. in 19. letom), ki ne pijejo alkohola in ne kadijo, izbrana leta.



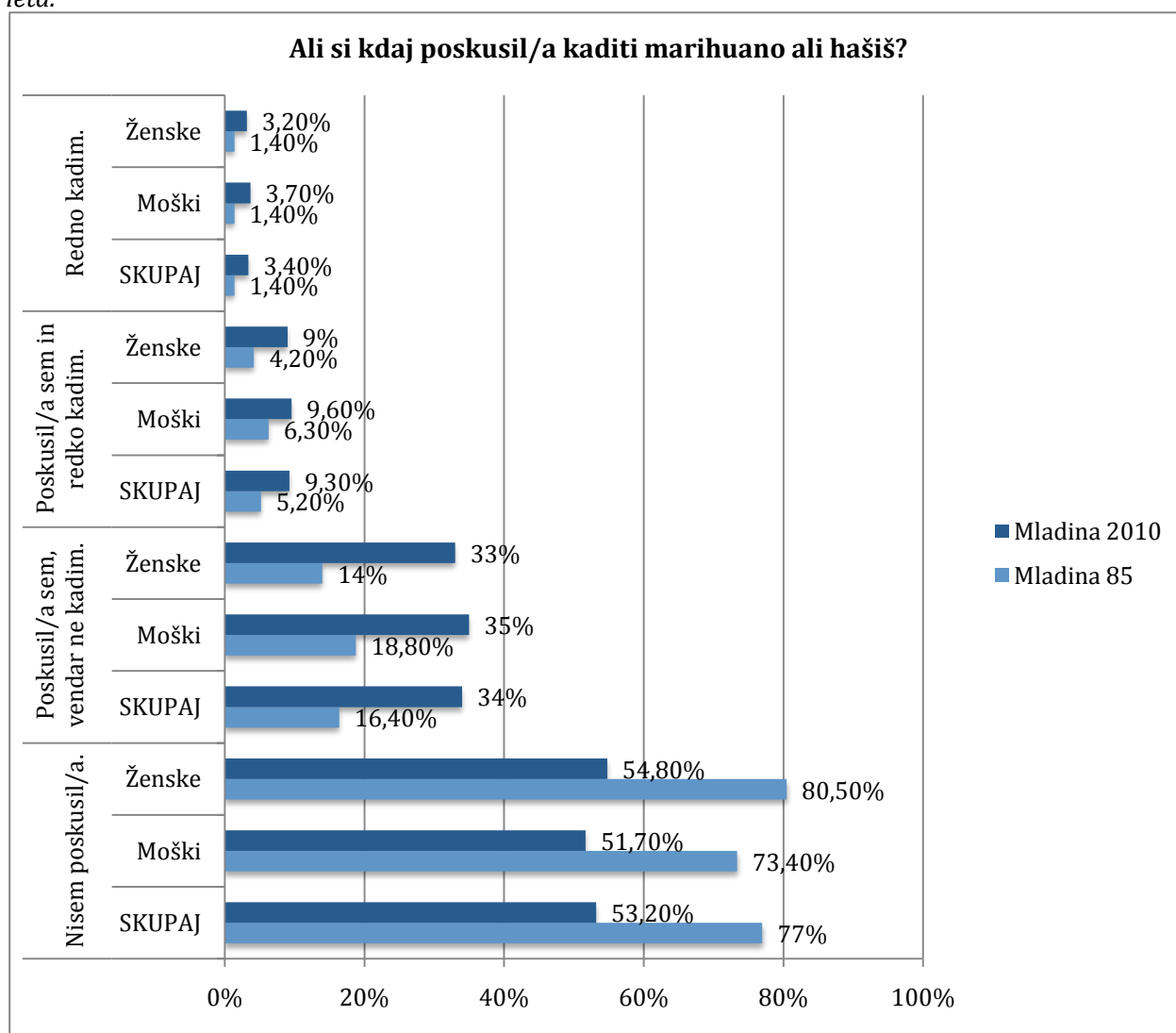
Vira: Mladina 1993, Mladina 2010

Če družbena regulativa na področju uživanja tobaka kaže na določene spremembe v smeri zmanjševanja uporabe tobaka in tobačnih izdelkov, pa je na področju uživanja alkohola precej drugače. Če podatki lahko kažejo, da se podoba tobaka in uporaba tobaka pri mladih spreminja v bolj socialno nezaželeno smer, pa je področje uživanja alkohola (kljub večjim regulativam) še vedno polje neformalno dopustnega in lahko tudi v določeni socialni skupini (kot so tudi mladi) zaželenega. Nekatere raziskave sicer kažejo premike tudi na področju alkohola, in sicer upad deleža rednih pivcev alkohola med slovenskimi petnajstletniki (Bajt, 2007: 136), vendar ti podatki ne omogočajo zanesljivih zaključkov o pomembnih spremembah na področju uporabe alkohola med mladimi v Sloveniji. Po primerljivih podatkih populacije nad 15 let je bila Slovenija leta 2008 z 10,9 litra

alkohola na prebivalca blizu povprečja Evropske unije (10,8 litra na prebivalca), v obdobju 1980 – 2008 pa ni bilo spremembe v količini popitega alkohola na prebivalca (OECD, 2010: 71).

Primerjava deleža mladih, ki so poskusili marihuano ali hašiš, v raziskavah Mladina 1985 in Mladina 2010 je prikazana na grafu spodaj. Zaradi primerljivosti vzorcev so bili v obeh primerih vključeni mladi med 15. in 24. letom. Od leta 1985 se je med mladimi (pri obeh spolih) na račun zmanjšanja deleža nekonzumentov najbolj povečal delež tistih, ki so poskusili marihuano oz. hašiš, prav tako pa sta se povečala deleža občasnih in rednih kadilcev marihuane oz. hašiša.

Graf 95: Deleži mladih (med 15. in 24. letom), ki so poskusili ali uživajo marihuano ali hašiš, izbrana leta.



Vira: Mladina 1985, Mladina 2010

Na podlagi analiz v tem poglavju lahko ugotovimo:

Uporaba tobaka in tobačnih izdelkov med mladimi je v blagem upadanju, več mladih pa ima izkušnje z uživanjem alkohola in prepovedanih drog. Večje uživanje tobaka in alkohola je med moškimi, med 'študentsko' starostno skupino in v urbanem okolju, izkušnje s prepovedanimi drogami pa so bolj značilne za moške in v urbanem okolju.

8.6 UPORABLJENI VIRI

Bajt, M. (2007). *Tvegana vedenja: Uporaba tobaka, alkohola in marihuane*. V Helena Jeriček, Darja Lavtar in Tatjana Pokrajac (ur.), *HBSC Slovenija 2006: Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju*, str. 121-150. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.

Božič, A., Zupanič, T. (2009). *Zdravje in zdravstveno varstvo v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

EUROSTAT, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database/>, 7.12.2010.

EUROSTAT (2009). *Youth in Europe: A statistical portrait*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2009

EU Youth Report: Youth - Investing and Empowering (2009). Bruselj: Evropska komisija. Dostopno na: www.se2009.eu/polopoly.../European%20Youth%20Report%202009.pdf

EVS (2010). *European Values Study 2008, 4th wave, Integrated Dataset*. GESIS Data Archive, Cologne.

Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije, Evropska raziskava o zdravju / European Health Interview Survey (EHIS), www.ivz.si, 30.11.2010

Jeriček, H. (2007). *Doživljanje zdravja*. V Helena Jeriček, Darja Lavtar in Tatjana Pokrajac (ur.), *HBSC Slovenija 2006: Z zdravjem povezano vedenje v šolskem obdobju*, str. 19-30. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja Republike Slovenije.

Miheljak, V. in drugi. (2000). *Mladina, 2000 [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Center za socialno psihologijo [izdelava], 2000. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], februar 2001.

Mihevc Ponikvar, B. in Rok Simon M. (2009). *Zdravje mladostnikov in mlajših odraslih*. V Tatjana Rakar in Urban Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo*, str. 95-110. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino : Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

OECD (2010). *Health at a Glance: Europe 2010*, OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/health_glance-2010-en, 14.12.2010

SURS, podatkovna baza SI-STAT, <http://www.stat.si/pxweb/dialog/statfile2.asp>, 7.12.2010.

Tivadar, B. (1996). *Zdravstveno stanje*. V Mirjana Natran Ule (ur.), *Mladina v devedestih: Analiza stanja v Sloveniji*, str. 143-198. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Toš, N. in drugi. (2001). *Slovensko javno mnenje 2001/3: Raziskava o zdravju in zdravstvu IV. in Raziskava o obrambi in varnosti [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [izdelava in distribucija], maj 2002.

Ule, M. in Vrcan, S. (1986). *Mladina 1985: Položaj, svest i ponašanje mlade generacije Jugoslavije [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Ule, M. in drugi. (1993). *Mladina '93: Vrednote in življenjski stili mladih [datoteka podatkov]*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [izdelava in izdelava], 2000.

Uradni list Evropske unije (2009). RESOLUCIJA SVETA z dne 27. novembra 2009 o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine (2010–2018) (2009/C 311/01) .

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid.

8.7 KLJUČNE UGOTOVITVE

1. V zadnjih petnajstih letih v starostni skupini mladih upada umrljivost zaradi prometnih nezgod in samomorov, ki sta najpogostejša vzroka umrljivosti mladih.
2. Zadovoljstvo z življenjem in zadovoljstvo z zdravjem mladih sta primerjalno z drugimi starostnimi skupinami višja. Primerjalno z evropskimi državami so mladi v Sloveniji sorazmerno zadovoljni z življenjem nasploh. Pri oceni zadovoljstva z zdravjem so razlike med evropskimi državami manjše, štiri petine slovenskih mladih pa je s svojim zdravjem zadovoljnih ali zelo zadovoljnih.
3. Več kot dve tretjini mladih v Sloveniji ima normalno težo, glede na leto 2000 pa se povečuje delež prekomerno težkih ali debelih. Več prekomerno težkih ali debelih mladih je med moškimi in na podeželju.
4. Uporaba tobaka in tobačnih izdelkov med mladimi je v blagem upadanju, več mladih pa ima izkušnje z uživanjem alkohola in prepovedanih drog. Pogostejše je uživanje tobaka in alkohola med moškimi, v 'študentski' starostni skupini in v urbanem okolju; izkušnje s prepovedanimi drogami pa so bolj značilne za moške in v urbanem okolju.
5. Če povzamemo vse ugotovitve analize zdravstvenega stanja slovenskih mladih in pri te izvzamemo subjektivne ocene zadovoljstva z življenjem, zdravjem in s telesno podobo, moški po pričakovanju predstavljajo najbolj distinktivno rizično skupino.
6. Glede najpogostejših vzrokov smrti mladih (prometne nezgode, samomori) in zdravju tveganih vedenj so posebej izpostavljena skupina mladi med 19. in 24. letom, tj. 'študentska' populacija.
7. Pri prehrani pa je potrebno posebno pozornost nameniti podeželskim mladim, saj je med njimi za več kot 10 % pretežkih in debelih posameznikov kot jih najdemo primerjalno v urbanih okoljih.

9 EKONOMSKI POLOŽAJ MLADIH

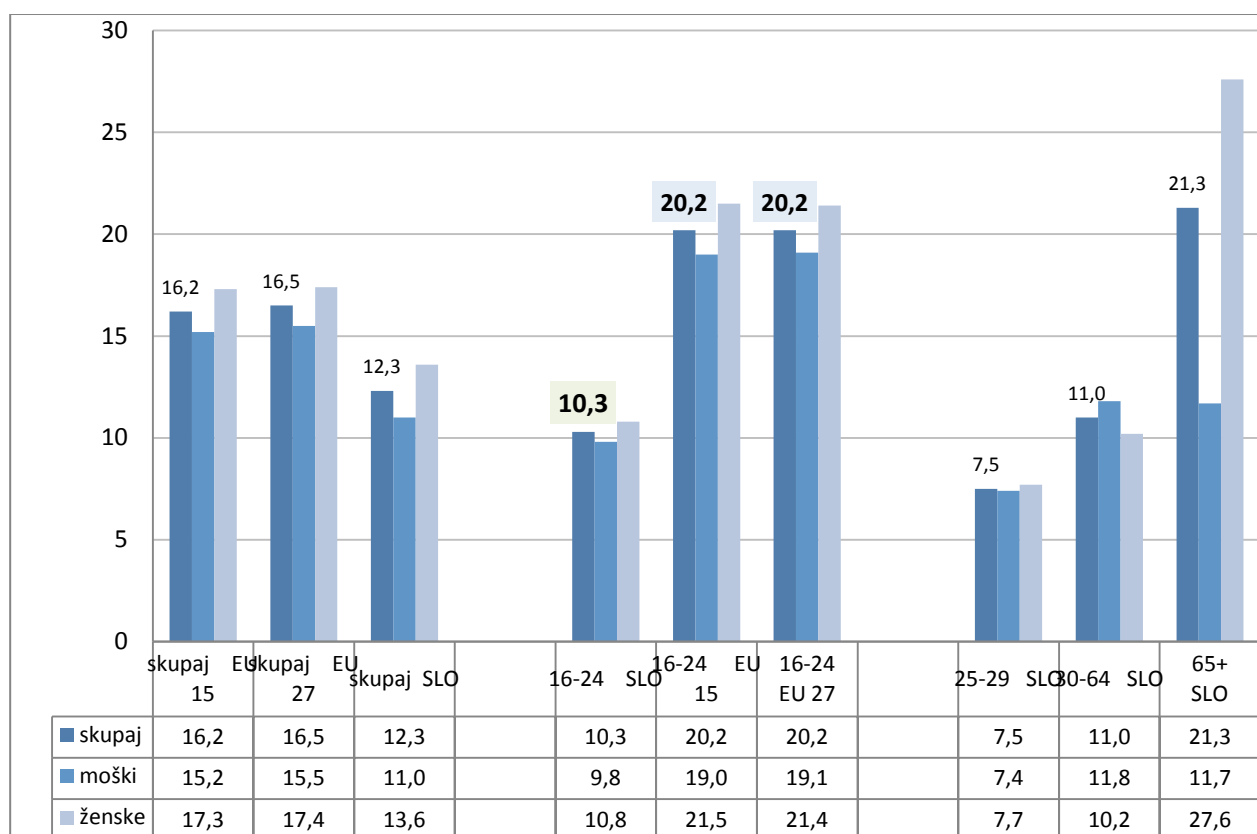
Ko se govori o ekonomskem položaju mladih, se običajno najprej govori o njihovem razpoložljivem dohodku in o glavnih virih tega dohodka, nato pa še o dejavnikih, ki določajo višino tega dohodka in o njihovih korelatih. V tem kontekstu se najpogosteje izpostavljajo kategorije kot so zaposlitveni status in raven dosežene izobrazbe, ni pa se mogoče izogniti vprašanjem, ki se navezujejo na dostop do trga dela in izobraževanja, na mobilnost, na stanovanjsko politiko, na socialno politiko ter socialno varstvo itd. Iz povedanega izhaja, da je ekonomski in socialni položaj mladih tesno povezan oziroma odvisen od politik, ki se navezujejo na trg dela, na ukrepe države blaginje, na izobraževalno, družinsko, socialno in še katero politiko.

9.1 REVŠČINA MLADIH V SLOVENIJI POD EVROPSKIM POVPREČJEM

Problemi, ki se tozadevno pojavljajo, vplivajo na stopnjo zaposlenosti med mladimi, na to kdaj odidejo od doma, v kakšnih razmerah živijo, kdaj se odločajo za družine ipd., posredno in neposredno pa vplivajo tudi na raven revščine med mladimi. Nagodetova, Smolejeva in Boljka (2009) nakažejo, da so slovenski mladi, ko gre za njihovo izpostavljenost tveganju revščine, v relativno boljšem položaju kot njihovi Evropski vrstniki, toda ob tem opozarjajo, da »za to ni odgovoren trg delovne sile, na katerega se mladi le s težavo vključujejo, ampak predvsem delovanje neformalnih podpor, ki se kažejo v podaljševanju bivanja mladih v izvorni družini in razmeroma uspešno delovanje sistema socialnega varstva« (ibid: 57).

Da je stopnja revščina med slovenskimi mladimi (16-24 let) res na opazno nižji ravni od evropskega povprečja, nakazujejo tudi zadnji podatki, ki so na voljo (2008; graf spodaj).

Graf 96: Stopnja tveganja revščine glede na starost in spol (dohodek brez dohodka v naravi), EU 15, EU 27, Slovenija, letno (2008).



Opomba: Stopnja tveganja revščine je izražena kot odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih z razpoložljivim ekvivalentnim dohodkom pod pragom tveganja revščine (60 % mediane dohodka na ekvivalentnega člana. Za obrazložitev načina izračuna glej opombo 107).

Vir podatkov: Eurostat, SURS

Stopnja tveganja revščine v skupini 16-24 let v Evropi presega slovensko za skoraj 100 odstotkov, tudi sicer pa velja, da je stopnja tveganja revščine v Sloveniji pod evropskim povprečjem, kar je v očitnem nasprotju z javnim mnenjem. Kar 78 odstotkov Slovencev namreč meni, da je revščina v Sloveniji zelo razširjena (v povprečju tako meni 73 % Evropejcev) (Eurobarometer, 2010).

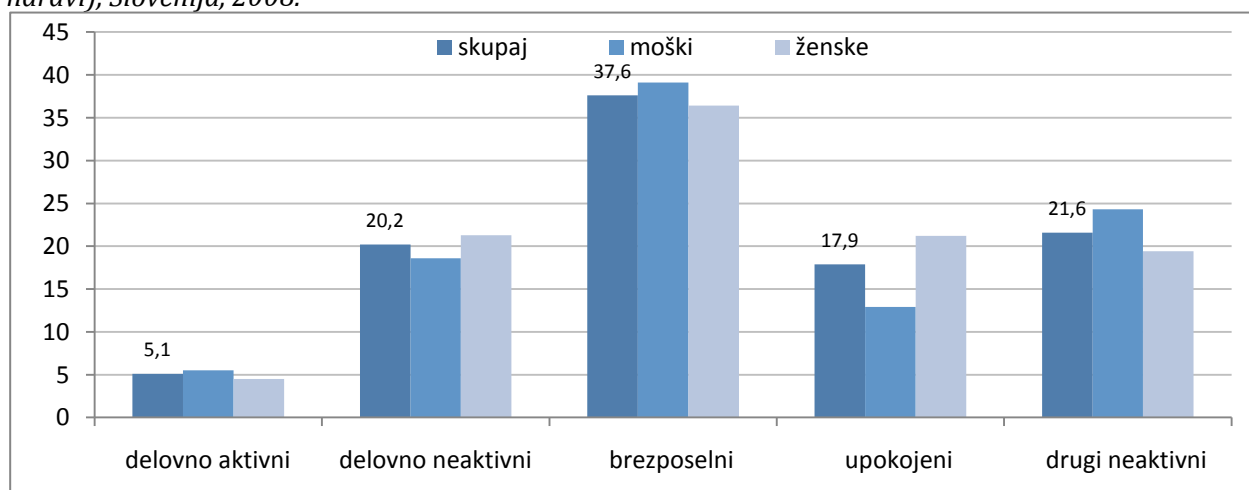
¹⁰⁷ Razpoložljivi ekvivalentni dohodek oz. razpoložljivi dohodek na ekvivalentnega člana dobimo tako, da se najprej za vsako gospodinjstvo izračuna letni razpoložljivi neto dohodek (sešteje se vse neto dohodke vseh članov gospodinjstva: iz zaposlitve, vključno z nadomestilom za prehrano in prevoz na delo, iz samozaposlitve, pokojnine, nadomestila za brezposelnost, nadomestila za bolniško odsotnost, štipendije, družinske in socialne prejemke, obresti, dividende, prejete denarne transferje od drugih gospodinjstev, boniteto za uporabo službenega avtomobila v zasebne namene in del lastne proizvodnje samozaposlenih – vrednost izdelkov, prenesenih v gospodinjstvo iz lastne delavnice, podjetja ali trgovine; odšteje pa se transferje, plačane drugim gospodinjstvom, ter davek na premoženje, vključno z nadomestilom za uporabo stavbnega zemljišča). Nato se za vsako gospodinjstvo izračuna razpoložljivi neto dohodek na ekvivalentnega člana, s pomočjo OECD-jeve prilagojene ekvivalenčne lestvice. Lestvica daje prvemu odraslemu članu utež 1, drugim članom, starim 14 let ali več, utež 0,5, otrokom, mlajšim od 14 let, pa utež 0,3. Štiričlansko gospodinjstvo dveh odraslih in dveh otrok ima tako 2,1 ekvivalentnega odraslega člana (izračun: $1*1+1*0,5+2*0,3=2,1$). Dohodek na ekvivalentnega člana gospodinjstva se izračuna tako, da se letni razpoložljivi neto dohodek gospodinjstva deli s številom ekvivalentnih članov v gospodinjstvu (SURS, 2010).

Iz prikazanih podatkov pa je razvidno še eno odstopanje Slovenije od Evrope. Medtem, ko so mladi v Evropi v primerjavi s povprečnim Evropejcem bolj izpostavljeni tveganju revščine, za mlade v Sloveniji velja ravno obratno. Kot je bilo že bilo nakazano, lahko to razliko vsaj deloma pripišemo sistemu neformalnih podpor, natančneje, dejstvu, da mladi v Sloveniji zelo pozno zapuščajo dom svojih staršev (Mandič, 2009; glej tudi poglavje »Stanovanjske in bivanjske razmere mladih«), kar v tem kontekstu pomeni, da so pozni odhodi od doma pravzaprav funkcionalni iz vidika ohranjanja relativno ugodne slike, ki jo glede revščine mladih izkazuje Slovenija.

Stopnja tveganja revščine med mladimi v Sloveniji je opazno nižja od stopnje tveganja, s katero se soočajo mladi v Evropi. Del teh razlik je mogoče pojasniti s pomočjo poznega odhoda slovenskih mladih od doma svojih staršev.

Seveda pa obstaja nevarnost, da se bo v okviru situacije, kjer se mladi vse težje vključujejo na trga dela, če pa že, pa so tam primorani sprejemati vse manj varne zaposlitve, ta slika poslabšala. Najvišje stopnje revščine v Sloveniji je namreč mogoče najti med brezposelnimi (graf spodaj).

Graf 97: Stopnja tveganja revščine glede na status in spol (starost 18+, dohodek brez dohodka v naravi), Slovenija, 2008.



Opomba: ¹ Stopnja tveganja revščine je izražena kot odstotek oseb, ki živijo v gospodinjstvih z razpoložljivim ekvivalentnim dohodkom pod pragom tveganja revščine (60 % mediane razpoložljivega dohodka na ekvivalentnega člana.

² Stopnja tveganja revščine glede na najpogostejši status aktivnosti je izračunana glede na prevladujoči status aktivnosti osebe v celem letu. Osebe, ki so mlajše ali starejše od določene starosti, se pri izračunu tega kazalnika ne upoštevajo. Prevladujoči status aktivnosti osebe je status, ki ga je oseba imela vsaj sedem mesecev v dohodkovnem referenčnem letu. Osebe, ki jim najmanj za sedem mesecev v letu ni mogoče določiti nobenega statusa aktivnosti, se pri izračunu tega kazalnika ne upoštevajo. Delovno aktivne so osebe, ki so bile zaposlene ali samozaposlene vsaj sedem mesecev v letu. Delovno neaktivne so vse osebe, ki so bile brezposelne, upokojene ali drugače neaktivne vsaj sedem mesecev v letu. Druge neaktivne osebe so gospodinje, dijaki in študenti ter za delo nezmožne osebe.

Vir podatkov: Eurostat, SURS

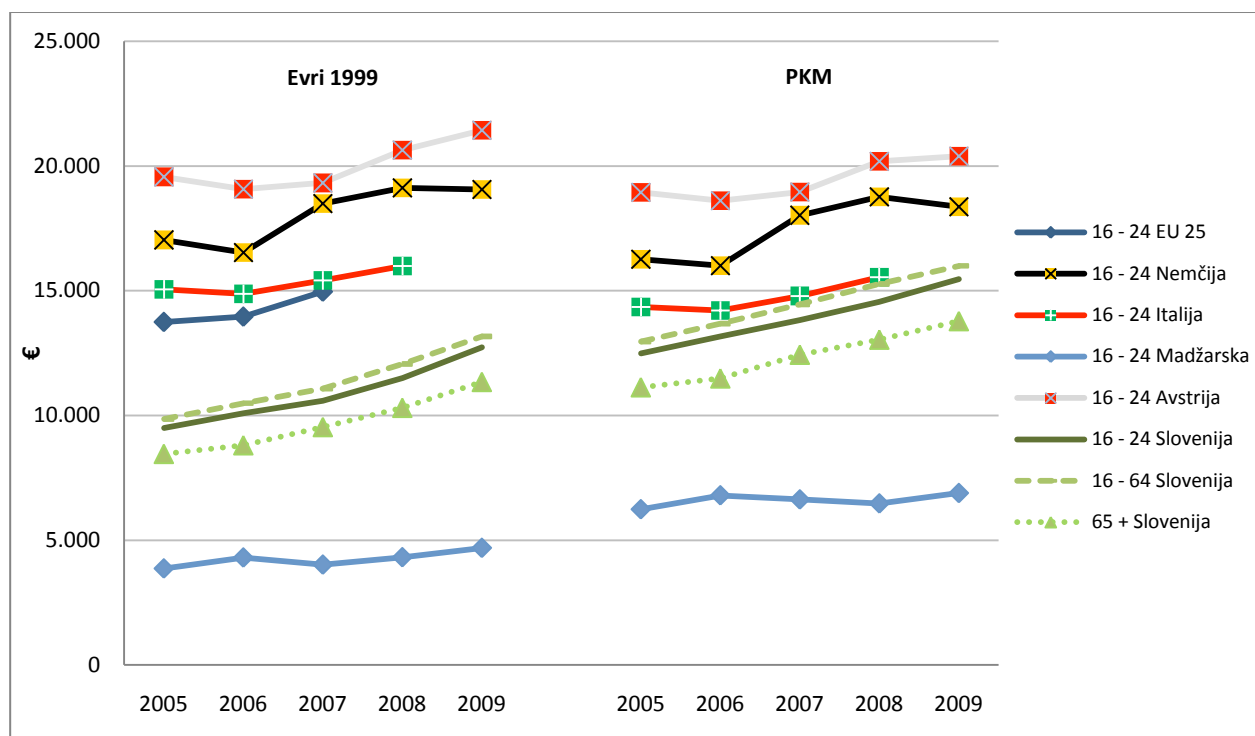
Na osnovi predhodno nakazanih podatkov je tako mogoče sklepati, da bo vse bolj otežen prehod na trg dela, mlade postavljaj pred vse večje tveganje, da postanejo revni.

9.2 DOHODKI MLADIH V SLOVENIJI - RAZKORAK MED URADNIMI PODATKI IN SAMOOCENO

Analiza dohodka mladih (16-24 let) pokaže, da je bil leta 2007 povprečni letni ekvivalentni neto razpoložljivi dohodek mladih v EU 25 za približno 40 odstotkov višji od dohodka mladih v Sloveniji (Nagode, Smolej in Boljka, 2009; v Rakar in Boljka, 2009) pri čemer je razlika še večja, če se slovenske mlade primerja z italijansko, nemško ali avstrijsko mladino. Sodeč po podatkih Eurostata, je slednja leta 2009 v povprečju »razpolagala«¹⁰⁸ s skoraj 70 odstotki višjimi dohodki. Je pa ta ista starostna skupina v Sloveniji po drugi strani razpolagala z dohodki, ki so v povprečju bili za kar 170 odstotkov višji od tistih s katerimi je razpolagala madžarska mladina, ki v tem pogledu tudi vse bolj zaostaja (graf spodaj).

¹⁰⁸ Kot je razvidno iz prejšnje opombe, ne gre za dohodek, ki so ga prejele osebe v določeni starosti, ampak gre za dohodek, ki se izračuna na podlagi ekvivalentnega dohodka oseb določene starosti (ki je odvisen od dohodka gospodinjstva, v katerem osebe živijo).

Graf 98: Povprečni letni ekvivalentni razpoložljivi neto dohodek mladih v Sloveniji¹ (izražen v Evrih 1999 in v PKM²) primerjavi z drugimi starostnimi skupinami in mladimi v Evropi³, 2005 – 2009.



Opomba: ¹ Osnova za izračun je letni ekvivalentni razpoložljivi neto dohodek gospodinjstev, ki so sodelovala v Raziskovanju o dohodkih in življenjskih pogojih (SILC; za podroben opis izračuna letnega ekvivalentnega razpoložljivega neto dohodka gospodinjstva, glej sprotno opombo 107) in na osnovi katerega se izračuna razpoložljivi neto dohodek na ekvivalentnega člana. Na tej osnovi se nato izračuna povprečni dohodek za Slovenijo skupaj in po posameznih starostnih skupinah. Povprečni dohodek se ne izračuna na podlagi dohodka, ki so ga prejele osebe v določeni starosti, ampak na podlagi ekvivalentnega dohodka oseb določene starosti (ki je odvisen od dohodka gospodinjstva, v katerem osebe živijo). Sešteje se (uteženi) ekvivalentni dohodek oseb v starostni skupini in deli s številom oseb (uteženim) v starostni skupini (SURSTAT, 2010).

² PKM – pariteta kupne moči (izločitev vpliva razlik med cenami).

³ Ker zadnji razpoložljivi podatki EUROSTAT ne vključujejo podatkov za EU, smo za obdobje 2005-2007 uporabili podatke, ki jih v svojem poročilu navajajo Nagode, Smolej in Boljka (2009: 60; v Rakar in Boljka, 2009).

Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Living conditions and welfare/Income and living condition/Income distribution and monetary poverty.; Rakar in Boljka, 2009.

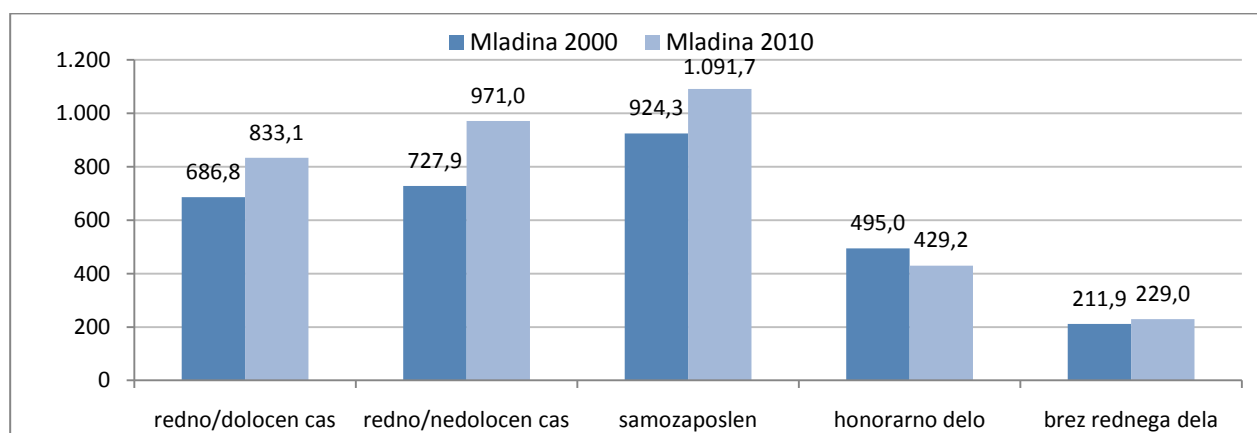
Velja pa na tem mestu izpostaviti, da so razlike med državami manjše, ko se upoštevajo razlike v cenah (desna stran grafa zgoraj). Tako se prej omenjena razlika med neto razpoložljivim dohodkom avstrijske in slovenske mladine zmanjša iz 70 na dobrih 30 odstotkov. Še bolj opazno je tovrstno zmanjšanje razlik ko slovensko mladino primerjamo z njihovimi italijanskimi vrstniki. Če so leta 2008 mladostniki v Italiji v povprečju razpolagali z dohodkom, ki je bil v absolutnem znesku za slabih 40 odstotkov višji od razpoložljivega dohodka slovenskih mladostnikov, so lahko s tem zneskom v povprečju kupili le za slabih 7 odstotkov več primerljivih dobrin.

Sicer so slovenski mladi v relativno boljšem položaju tudi, ko se njihov razpoložljivi dohodek primerja z najstarejšo populacijo (65 let in več). Njihov povprečni razpoložljivi dohodek je bil leta 2009 za okoli 11 odstotkov nižji od tistega, s katerim je razpolagal skupina mladih starih od 16-24 let, uradni podatki Eurostata pa tudi kažejo, da vse starostne skupine v Sloveniji, vključno z mladimi, realno pridobivajo, in to ne glede na to, ali je dohodek izražen v stalnih cenah, ali v PKM.

Čeprav uradni podatki Eurostata kažejo, da je razpoložljivi dohodek mladih v Sloveniji opazno nižji od povprečja EU 25, pa ti isti podatki nakazujejo, da razpoložljivi dohodek mladih (16-24 let) realno raste, ob upoštevanju razlik v cenah, pa se kupna moč mladih v Sloveniji celo približuje kupni moči mladih, ki prihajajo iz ekonomsko bolj razvitih držav EU (Italija, Nemčija, Avstrija).

Rezultati naše študije kažejo nekoliko drugačno sliko. Na osnovi ocen mladih glede njihovega skupnega razpoložljivega dohodka, je mogoče ugotoviti, da so v zadnjih desetih letih realno pridobile le nekatere skupine mladih, predvsem tisti, ki imajo redno zaposlitev ali pa so samozaposleni. Honorarno zaposleni, torej tudi tisti mladi, ki opravljajo razna dela preko študentskih servisov, so danes realno na slabšem kot so bili njihovi vrstniki leta 2000 (graf spodaj).

Graf 99: Ocena povprečnega mesečnega razpoložljivega dohodka mladih (15-29) glede na zaposlitveni status, v EUR, Mladina 2000¹ in Mladina 2010.



Opomba: ¹ Povprečni razpoložljivi dohodek iz leta 2000 je bil po uradnem tečaju preračunan v EUR in nato revaloriziran, pri čemer je bil kot začetni in končni datum vzet 15.6. (2000, 2010).

Realni upad povprečnega mesečnega razpoložljivega dohodka honorarno zaposlenih je ob hkratnem povečanju njihovega števila tudi povzročil, da je povprečni mesečni razpoložljivi dohodek mladih danes praktično identičen tistemu izpred desetih let (l. 2000: 487 EUR, l. 2010: 489 EUR)¹⁰⁹.

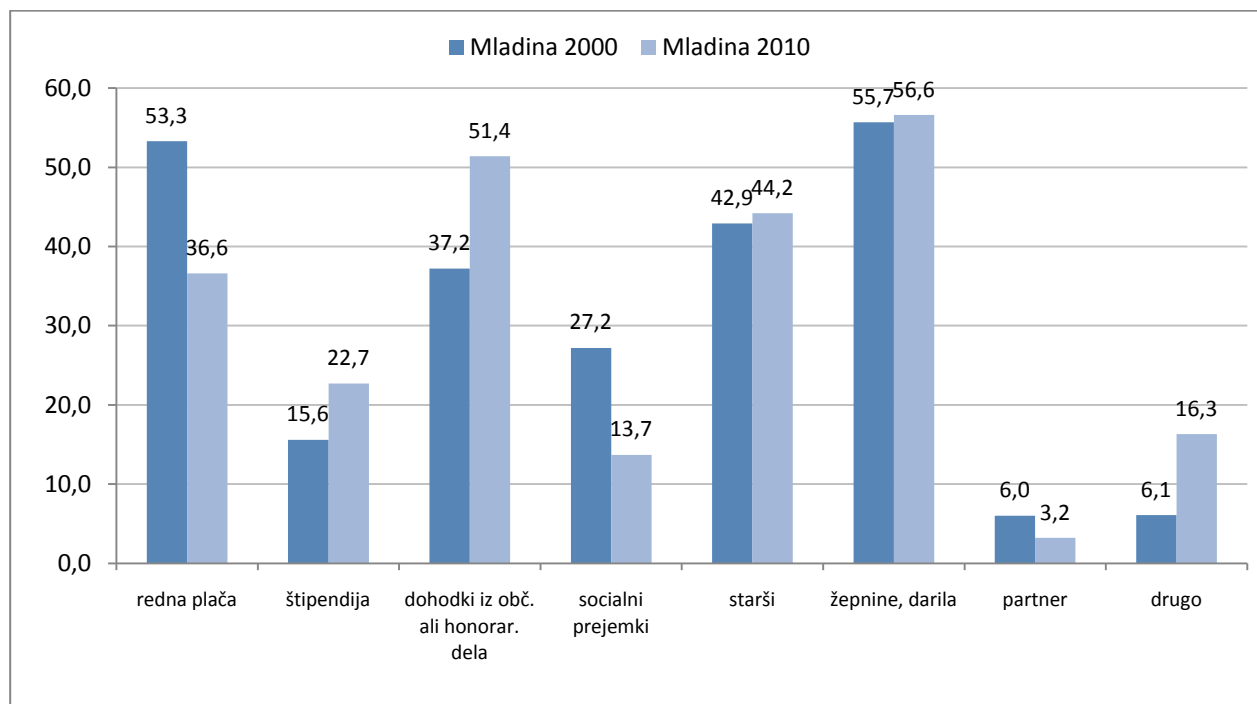
Analiza ocene skupnega mesečnega razpoložljivega dohodka mladih razkrije, da se povprečni razpoložljivi dohodek mladih v letu 2010 glede na leto 2000 realno ni spremenil in da se giblje okoli 500€. Podrobnejša analiza razkrije, da je slednje posledica dejstva, da se je med mladimi zmanjšal delež redno zaposlenih (ti so v letu 2010 glede na leto 2000 sicer prejeli realno višje dohodke) in povečal delež honorarno zaposlenih (ki so v letu 2010 glede na leto 2000 prejeli realno nižje dohodke).

9.3 GLAVNI VIR DOHODKOV MLADIH SO ŽEPNINE, DARILA IN DOHODKI IZ OBČASNIH ALI HONORARNIH DEL

Upad dohodka iz naslova honorarnega dela je prav gotovo mogoče povezati s porastom obsega študentskega dela, ki vključuje tudi vse več slabše plačanih del, za katera se poteguje vse več upravičencev (ekspanzija terciarnega izobraževanja). Da je honorarno delo v porastu je mogoče razbrati tudi iz strukture vira dohodkov mladih (graf spodaj).

¹⁰⁹ Iz podatkov je tudi razvidno, da so prikazani zneski opazno nižji od tistih, ki so navedeni iz strani Eurostata. Iz naše raziskave namreč izhaja, da se povprečni razpoložljivi letni dohodek mladih (16 – 24 let) giblje nekje okoli 4.052 EUR (kot je razvidno iz grafa 98, je ekvivalent letnega razpoložljivega dohodka v leta 2009 za isto starostno skupino v Sloveniji leta 2009 znašal 12.727,5 EUR, torej cca. trikrat več). Čeprav gre za drugačen način izračunavanja (»ekvivalizacija«), se vendarle zdi, da podatki Eurostata nikakor ne odražajo realnega stanja. Znesek je namreč višji od zneska, ki ga pridobimo, če pomnožimo povprečno neto plačo, ki je po podatkih SURS-a v septembru 2010 znašala 963,8 EUR.

Graf 100: Viri dohodkov mladih (15-29 let), Mladina 2000 in Mladina 2010.



Opomba: Grafikon prikazuje deleže tistih, ki so označili, da je kategorija vir njihovega dohodka. Skupna vsota je tako večja od 100 odstotkov, saj imajo mladi različne vire dohodkov.

Skladno s predhodno prikazanimi podatki, ki kažejo na večjo (pogostokrat fiktivno) vključenost mladih v izobraževanje, na podaljševanje študija, na porast brezposelnosti (med mladimi diplomanti), ne preseneča, da je v letu 2010 delež tistih, ki se financirajo (tudi) iz naslova občasnega ali honorarnega dela (kamor sodi tudi študentsko delo) opazno višji kot leta 2000. Ti premiki se odražajo tudi v okviru deleža mladih, katerih vir dohodka predstavlja redna plača (teh je le še dobra tretjina) in na drugi strani štipendija.

Longitudinalna analiza razkrije, da je prišlo do spremembe v strukturi virov dohodkov mladih. Tako se je zmanjšal delež tistih, ki prejemajo redne plače ali socialne prejemke, povečal pa delež tistih, ki prejema štipendije, predvsem pa delež tistih, ki prejema dohodke iz občasnega ali honorarnega, tj. tudi študentskega dela.

Tudi iz kvalitativnega dela raziskave je mogoče sklepati, da je osebni proračun mladih po večini kombiniran in z vidika frekventnosti vključuje tri stebre: fiksne dohodke, delno fiksne dohodke in variabilne dohodke. Mladi kot fiksne dohodke razumejo štipendije oziroma ostale dohodke (na

primer žepnine), ki jih dobivajo in so relativno stalni in stabilni. V večini primerov mladi tovrstne dohodke porabijo za pokrivanje fiksnih stroškov, kot sta na primer študentska prehrana in študentski dom. Sami ocenjujejo, da ta znesek predstavlja približno 30 do 40 odstotkov njihovega celotnega osebnega mesečnega proračuna. Največji del osebnega mesečnega proračuna predstavljajo delno fiksni dohodki, ki so v veliki meri osredinjeni na študentskem oziroma dijaškem delu. Večina izprašanih mladih dela preko študentskega servisa, nekateri pa zraven tega opravljajo še kakšna dela za takojšnje plačilo na roko, torej na črno. Mladi ocenjujejo, da ta vir dohodka prinaša od 40 do 50 odstotkov njihovega osebnega mesečnega proračuna, v veliki meri pa ta denar porabijo za osebne potrebe:

Kot variabilne dohodke mladi iz naših intervjujev razumejo dohodke, ki so najmanj redni in na katere se, kljub temu, da so izjemno dobrodošli, ne gre zanašati. Po večini so to različne donacije in darila sorodnikov in prijateljev, respondenti pa jih največkrat porabijo za hedonistične namene. Na tem mestu velja omeniti, da je večina izprašanih svoj materialni položaj ocenila kot relativno dober.

“Načeloma pa še nisem bil v finančni stiski, se je nekako nabralo za luksus...”
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

“(Lastni materialni položaj) Zdaj dober, imam štipendijo in delam. Imam veliko lastnega dohodka. Zelo mi odgovarja, da sem finančno neodvisna od staršev in da lahko s fantom načrtujeva neke zadeve... avto.”
(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“Dokaj soliden... ne čutim pomanjkanja, čeprav si ne morem kupiti veliko stvari. Ponavadi mi ostane za čike in kafeje, nekaj dam mami za stroške...”
(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

“Ne morem rečt, da mi gre težko... pač lahko grem na pir pa za čike tudi mam... Živim in jem pri starših, za luksuz pa si zaslužim... največkrat s priložnostnim delom...”
(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

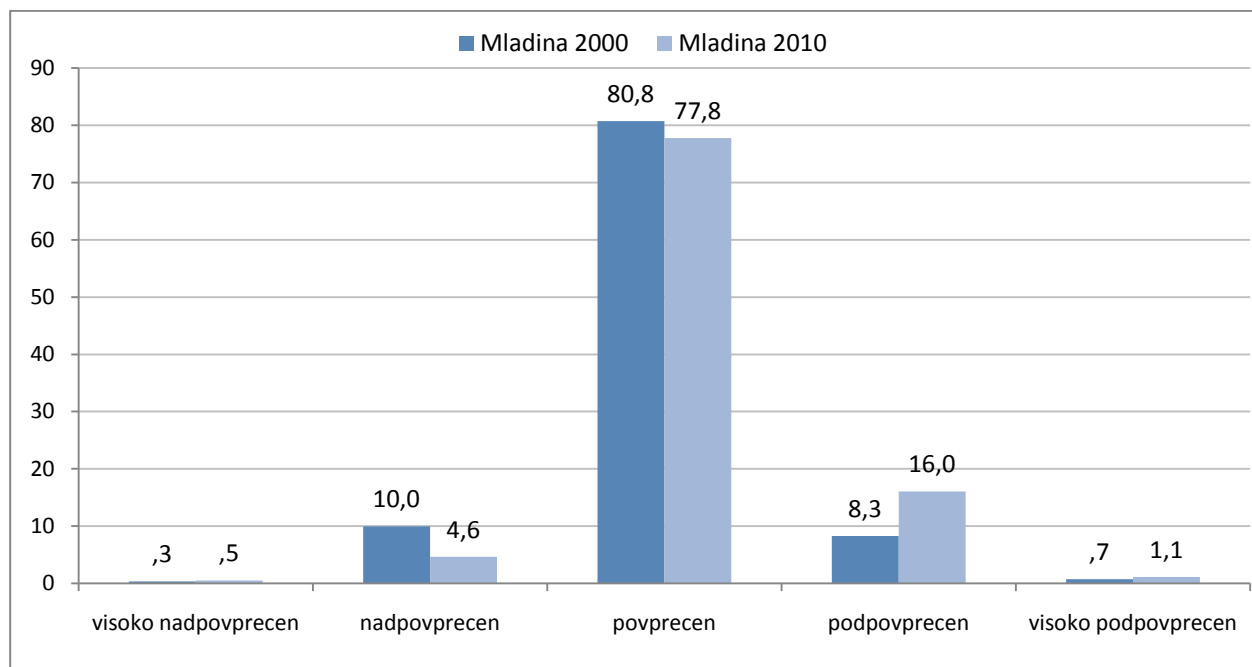
“Ne ravno najboljši, si pa lahko privoščim skoraj vse. Sicer moram premisliti, kaj bi rada in potem si to lahko občasnim varčevanjem tudi kupim.”
(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

“Zadovoljen se z njim... temelji na tem, da ne rabim skrbet za vsak cent, ki ga zapravim. Pe defaultu sem kot ekonomist izjemno varčen.”
(Davor, 22 let, mladi politik)

Potrebno pa je poudariti, da mladi, ki so bili vključeni v kvalitativni del raziskave svoj materialni položaj strogo ločujejo od materialnega položaja staršev, za katerega pa večina vprašanih meni, da je

sicer stabilen, ni pa preveč dober. Slednje se kaže tudi v okviru analize anketnih podatkov (graf spodaj).

Graf 101: Ocena materialnega položaja družine, Mladina 2000, Mladina 2010.

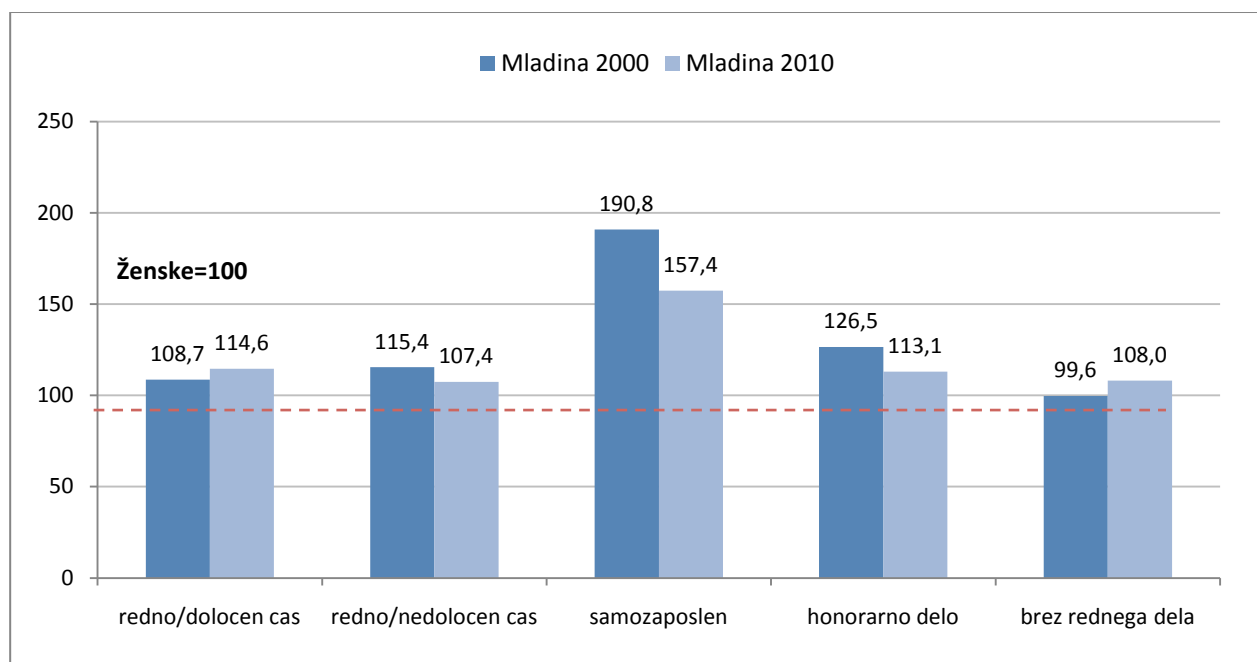


Čeprav velika večina mladih ekonomski položaj družine zaznava kot povprečen, se je povprečna ocena iz leta 2000 ($M=3,0$; $SD=0,47$; razpon: 1=visoko podpovprečen, 3=povprečen, 5= visoko nadpovprečen) v letu 2010 premaknila na nekoliko nižjo raven ($M=2,9$; $SD=0,51$), kar je razvidno tudi iz grafikona.

9.4 MLADI MOŠKI ŠE VEDNO ZASLUŽIJO VEČ KOT MLADE ŽENSKE

Primerjava dohodkov glede na spol, je pokazala, da v okviru vseh zaposlitvenih statusov mladi moški zaslužijo več od mladih žensk, da pa je razlika statistično značilna ($p<0,05$) le v primeru, ko gre za redno zaposlene za določen čas in samozaposlene (graf spodaj).

Graf 102: Razlike med dohodki glede na spol, po posameznih zaposlitvenih statusih, Mladina 2000, Mladina 2010.



Longitudinalna analiza razkriva, da so se v zadnjih desetih letih razlike med dohodki mladih moških in mladih žensk zmanjšale v treh, povečale pa okviru dveh zaposlitvenih statusov. Medtem ko so redno zaposleni mladi moški za določen čas leta 2000 v povprečju prejeli za dobrih 8 odstotkov višje dohodeke, je ta razlika v leta 2010 narasla na dobrih 14 odstotkov. Do nekoliko večjega porasta je prišlo v skupini tistih, ki so brez rednega dela. Če so bili leta 2000 dohodki v tej skupini praktično enaki, pa je leta 2010 povprečni dohodek mladih moških bil za 8 odstotkov višji od dohodka mladih žensk.

Mladi moški zaslužijo več kot mlade ženske in to ne glede na zaposlitveni status. Največje razlike so pri dohodkih samozaposlenih, najmanjše pa pri redno zaposlenih za nedoločen čas. Longitudinalna analiza razkriva, da so se v zadnjih desetih letih razlike med dohodki mladih moških in mladih žensk zmanjšale v okviru treh zaposlitvenih statusov (nedoločen čas, samozaposleni, honorarno zaposleni), povečale pa v okviru dveh zaposlitvenih statusov (določen čas, brez rednega dela).

9.5 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Stopnja tveganja revščina med mladimi v Sloveniji je opazno nižja od stopnje tveganja s katero se soočajo mladi v Evropi. Del teh razlik je mogoče pojasniti s pomočjo poznega odhoda slovenskih mladih od doma svojih staršev.
2. Čeprav uradni podatki Eurostata kažejo, da je razpoložljivi dohodek mladih v Sloveniji opazno nižji od povprečja EU 25, pa ti isti podatki nakazujejo, da razpoložljivi dohodek mladih (16-24 let) realno raste, ob upoštevanju razlik v cenah, pa se kupna moč mladih v Sloveniji celo približuje kupni moči mladih, ki prihajajo iz ekonomsko bolj razvitih držav EU (Italija, Nemčija, Avstrija).
3. Analiza ocene skupnega mesečnega razpoložljivega dohodka mladih razkrije, da se povprečni razpoložljivi dohodek mladih v letu 2010 glede na leto 2000 realno ni spremenil in da se giblje okoli 500€. Podrobnejša analiza razkrije, da je slednje posledica dejstva, da se je med mladimi zmanjšal delež redno zaposlenih (ti so v letu 2010 glede na leto 2000 sicer prejeli realno višje dohodke) in povečal delež honorarno zaposlenih (ki so v letu 2010 glede na leto 2000 prejeli realno nižje dohodke).
4. Longitudinalna analiza razkrije, da je prišlo do spremembe v strukturi virov dohodkov mladih. Tako se je zmanjšal delež tistih, ki prejema redne plače ali socialne prejemke, povečal pa delež tistih, ki prejema štipendije, predvsem pa delež tistih, ki prejema dohodke iz občasnega ali honorarnega, tj. tudi študentskega dela.
5. Iz razgovorov z mladimi je mogoče razbrati, da so mladi s svojim materialnim položajem relativno zadovoljni.
6. Mladi moški zaslužijo več kot mlade ženske in to ne glede na zaposlitveni status. Največje razlike so pri dohodkih samozaposlenih, najmanjše pa pri redno zaposlenih za nedoločen čas. Longitudinalna analiza sicer razkriva, da so se v zadnjih desetih letih razlike med dohodki mladih moških in mladih žensk zmanjšale v okviru treh zaposlitvenih statusov (nedoločen čas, samozaposleni, honorarno zaposleni), povečale pa v okviru dveh zaposlitvenih statusov (določen čas, brez rednega dela).

9.6 UPORABLJENI VIRI

EUROBAROMETER. (2010). Poverty and Social Exclusion. Special Eurobarometer 321. Dostopno na: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_321_en.pdf 1.12.2010

EUROSTAT, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database/> 1.10.2010

Mandič, S. (2009). *Stanovanjske razmere Mladih*. V Rakar, Tatjana in Boljka, Urban (ur.) *Med otroštvom in odraslostjo*, 57-75. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino : Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Miheljak, V. in drugi. (2000). *Mladina, 2000* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Center za socialno psihologijo [izdelava], 2000. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], februar 2001.

Nagode, M., Smolej, S. in Boljka, U. (2009). *Socialni in ekonomski položaj mladih*. V Tatjana Rakar in Urban Boljka (ur.), *Med otroštvom in odraslostjo*, str. 57-75. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

SURS, podatkovna baza SI-STAT; http://www.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/Dem_soc.asp/ 1.9.2010

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

10 STANOVANJSKE IN BIVANJSKE RAZMERE MLADIH

Kot ugotavlja Mandičeva (2009; v Boljka in Rekar, 2009) so analize stanovanjskih in bivanjskih razmer mladih zanimive in pomembne iz vidika delovanja sistema stanovanjske oskrbe (stanovanjske razmere mladih kot pokazatelj delovanja sistema stanovanjske oskrbe), iz vidika demografske reprodukcije (samostojno stanovanje kot funkcija ustanavljanja samostojnega gospodinjstva) in iz vidika stanovanjske ranljivosti mladih (možnost in dostop mladih do stanovanja, njegova primernost).

V okviru stanovanjske problematike mladih je v slovenski javnosti v zadnjem času posebej aktualno vprašanje relativno poznega odseljevanja mladih od njihovih staršev. Prehod k samostojnemu gospodinjstvu se v literaturi in v javni percepciji pogosto razume kot eden ključnih označevalcev tranzicije k odraslosti. Kot ugotavlja Mulderjeva (2009), prehod sovpada s procesi prevzemanja vloge odraslega, kot so npr. vodenje lastnega gospodinjstva, samostojno odločanje o finančnih zadevah, o porabi, o preživljanju prostega časa ipd., s seboj pa običajno prinaša tudi spremembo odnosa med mlado osebo in njenimi starši. Toda kot ugotavljajo raziskovalci, je ta prehod mnogokrat večplasten in fluiden. Mnogi mladi se na primer po odhodu vrnejo na dom svojih staršev (študenti, tisti, ki se znajdejo v finančnih in drugih težavah), včasih mladi živijo hkrati doma in na svojem (novem) naslovu, včasih njihov odhod od doma ne označuje »prave« neodvisnosti, saj so kljub lastnemu domu mladi v različni meri še vedno finančno, socialno in emocionalno odvisni od svojih staršev (več o tem, glej npr. Goldscheider in Goldsheider, 1999; Mitchell, 2000). V literaturi se zato pojavlja več dimenzij odhoda, ki se potem analizirajo ločeno. De Jong Gierveld s sodelavci (1991) tako npr. govori o odhodu zaradi partnerja, o odhodu zaradi dela ali izobraževanja in o odhodu zaradi želje po samostojnosti oziroma neodvisnosti.

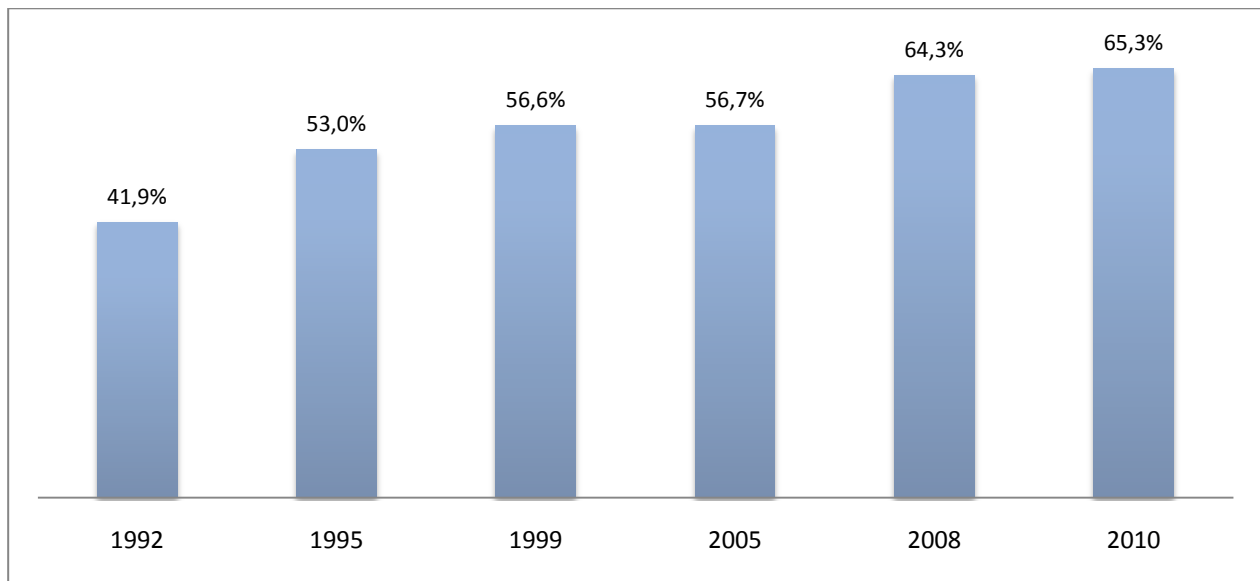
10.1 ZAKAJ MLADI V SLOVENIJI ODLAŠAJO S PRESELITVIJO OD STARŠEV?

Raziskave glede starosti mladih pri odseljevanju od staršev kažejo na precejšnje razlike med družbami. Kot na primeru analize ekonomsko najbolj razvitih družb ugotavlja Mulderjeva (2009) obstajajo največje na liniji sever-jug: najhitreje dom svojih staršev zapustijo mladi v Severni Evropi (prednjačijo mladi iz Norveške, Švedske, Finske in Danske) in Severni Ameriki, najkasneje pa odidejo mladi iz Južne Evrope (Italija, Španija). Slovenija sodi med tiste evropske države, ki imajo najvišji odstotek mladih, tako moških kot žensk, starih med 18 in 34 let, ki živijo s starši (Mandič, 2009;

2008). Medtem ko Mandičeva (2009) na osnovi podatkov iz leta 2003 navaja, da v tej starostni skupini skupaj s starši živi 48 odstotkov mladih (delež je višji za moške in nižji za mlade ženske), pa Vertotova (2005) na osnovi podatkov iz leta 2004 ugotavlja, da je delež še višji ko gre skupino, staro med 25 in 35 let - kar 57 odstotkov jih naj bi še živelo doma.

Podatki Svetovne raziskave vrednot (World values survey, 2009) v kombinaciji s podatki naše raziskave (za leto 2010), ponujajo še bolj jasen vpogled v časovni perspektivi.

Graf 103: Deleži mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki živijo v gospodinjstvu skupaj s starši, 1992-2010.



Vir: World Values Survey 2009 in Mladina 2010

Še bolj je zgovoren podatek iz raziskav slovenske mladine 2000 in 2010 o deležih mladih, ki živijo v družini skupaj z materjo:

Delež mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki živijo v skupnem gospodinjstvu s svojo materjo se je v obdobju 2000-2010 povečal iz 44,4 odstotka na 66,2 odstotka.

Čprav se podatki v primerjavi z deleži mladih, ki v gospodinjstvu staršev, rahlo razlikujejo, je osnovni trend povsem jasen in kaže na stabilen in dokaj oster trend odlaganja odselitve od staršev.

Po podatkih Eurostata (Choroszevicz in Wolf, 2010) je bila Slovenija v okviru 27-terice na drugem mestu glede odstotka mladih, starih med 18 in 34 let, ki so leta 2008 še vedno živeli s starši.

Choroszevicz in Wolf kot dejavnike tozadevnih razlik med državami navajata predvsem naslednje:

1. Materialni pogoji za ustvarjanje samostojnega gospodinjstva. V tem smislu sta ključna dejavnika predvsem dostopnost ustrezne zaposlitve in razmere na trgu nepremičnin.
2. Vključenost mladih v izobraževanje. Večji deleži vključenosti so povezani z daljšim ostajanjem v gospodinjstvu staršev.
3. Nujnost preseljevanja zaradi izobraževanja ali zaposlovanja. Majhnost države, kjer se večji del populacije lahko od doma vozi na šolo/fakulteto ali na delo v večje mesto, v tem smislu nastopa kot dejavnik počasnejšega odseljevanja mladih. V tem okviru so pomembne tudi objektivne okoliščine bivanja v gospodinjstvu staršev. Bolj, ko so te ugodne (npr. prostorna hiša), manjši je interes za preselitev. Podoben vpliv ima (skromna) ponudba študentskih in dijaških domov.
4. Kulturni dejavniki, kot so pomen nuklearne družine in prilagajanje izvornih družin v smislu zagotavljanja avtonomije mladih v okviru doma lahko pomembno vplivajo na motivacijo za odselitev od doma.
5. Delež mladih, ki skupaj živi v partnerski skupnosti; oblikovanje kohabitacijske partnerske skupnosti povečuje verjetnost zgodnejše odselitve od staršev.

Ta spisek nam omogoča dobro identifikacijo razlogov za odlaganje odselitve od doma v relativno pozna leta v Sloveniji. Pri tem bomo obravnavali posamezne dejavnike po vrstnem redu (ocenjene) pomembnosti za primer Slovenije.

10.1.1 MATERIALNI POGOJI ZA ODSELITEV SE ZAOSTRUJEJO, MLADI PA SI ŽELIJO LASTNE HIŠE

Materialni dejavniki, ko so redna zaposlitev, dohodek, cene stanovanj in najemnin so po mnenju mnogih raziskovalcev ključen dejavnik poznega odseljevanja mladih od doma. (prim. Nillson in Strandh, 1999; Vertot, 2009; Choroszevicz in Wolf, 2010).

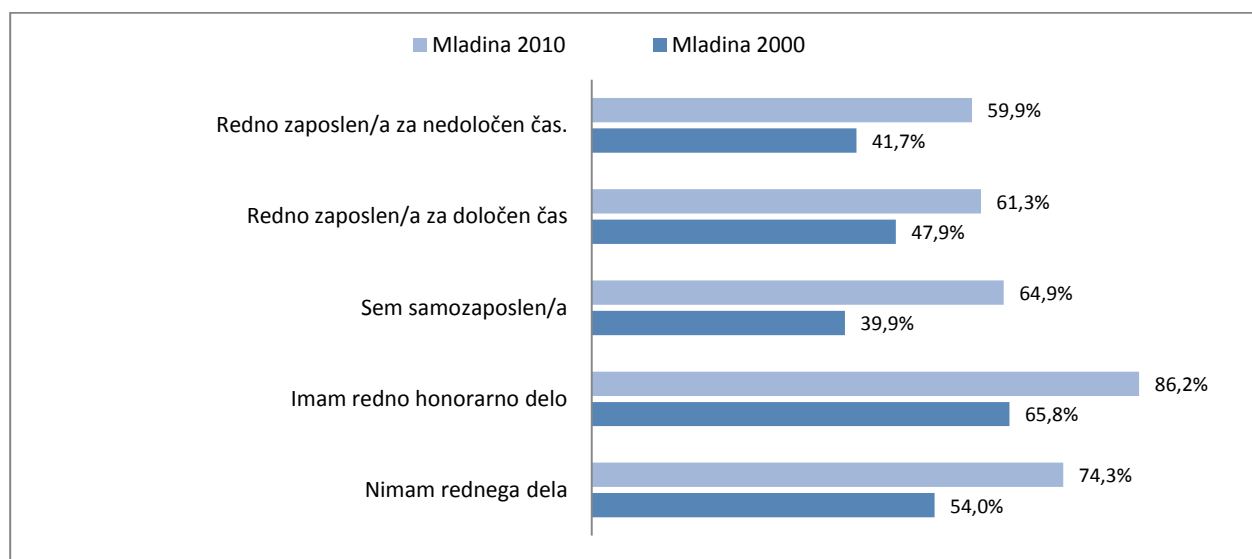
Delež redno zaposlenih (za polni delovni čas) mladih v starostni skupini 15 do 29 let je po podatkih svetovne raziskave vrednot v obdobju 1992-2005 v Sloveniji upadel iz 58,4 odstotka na 44,4 odstotka (World Values Survey, 2009), v letu 2010 pa je po podatkih naše raziskave znašal le še 28,5 odstotka. V obdobju 2000-2009 se je po podatkih Eurostata hkrati močno povečal delež začasno zaposlenih mladih (15-24), in sicer iz 43,2 odstotka na 65,5 odstotka. Po uporabi začasnih zaposlitev

med mladimi je Slovenija na prvem mestu v EU. Pri tem se je po rezultatih zadnjih raziskav slovenske mladine delež mladih, ki so zaposleni za nedoločen čas, zmanjšal iz 29 odstotka na 16,3 odstotka (to problematiko sicer podrobneje obravnavamo v posebnem poglavju). Na tem mestu je ključno spoznanje, da se je položaj mladih na trgu dela skozi obdobje tranzicije v Sloveniji vztrajno slabšal, ter da se je radikalno poslabšanje (iz vidika stabilnosti in varnosti zaposlitve) zgodilo prav v zadnjem desetletju.

Vpliv zaposlenosti na verjetnost odselitve od staršev kaže podatek, da je leta 2010 doma (delno ali v celoti) živelo 59,3 odstotka mladih (25-29) z redno zaposlitvijo za nedoločen čas in 70,9 odstotka vseh ostalih anketiranih v tem starostnem razredu.

Vendar pa, kot razkriva spodnji grafikon, zaostrovanje razmer na trgu dela ne more bistveno prispevati k razlagi povečanja deleža mladih, ki med 25-tim in 29-tim letom živijo pri starših.

Graf 104: Deleži mladih (25-29), ki živijo v družini skupaj z materjo, glede na zaposlitveni status, Mladina 2000 in Mladina 2010.



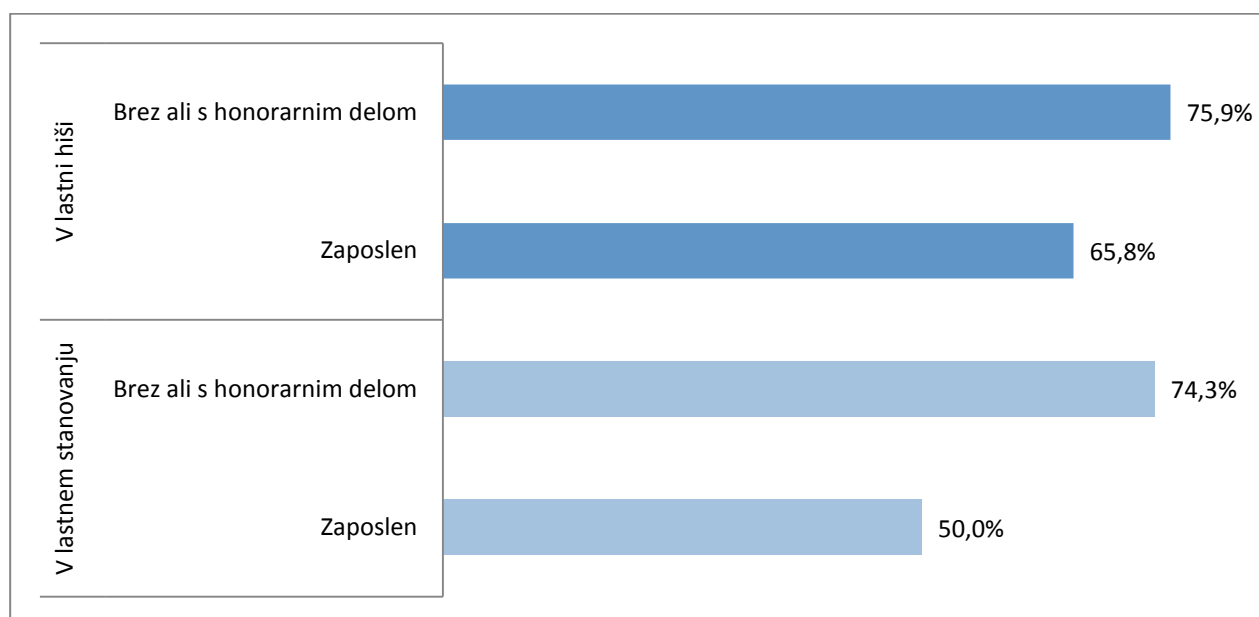
Delež mladih, ki živijo s starši¹¹⁰ se je približno enakomerno povečal v vseh skupinah glede na zaposlitveni status, vključno s tistimi, ki imajo redno zaposlitev za nedoločen čas.

¹¹⁰ Uporabili smo indikator bivanja z materjo, saj ta omogoča primerljivost s podatki raziskave iz leta 2000.

Sicer se tudi po tem indikatorju redna zaposlitev (v obeh obravnavanih obdobjih) kaže kot pomemben dejavnik zgodnejše odselitve, zato je še vedno upravičeno sklepanje, da je zmanjšanje deleža redno zaposlenih mladih prispevalo svoj delež k poznejšemu odseljevanju mladih od doma. Vendar pa nas zgornji grafikon opozarja, da je potrebno vzroke za ta pojav iskati tudi drugje.

Bistveno bolj jasno sliko dobimo, če vpliv zaposlenosti kombiniramo z vplivom nepremičnine, v kateri prebivajo starši naših anketirancev.

Graf 105: Deleži mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki živijo v gospodinjstvu skupaj s starši, glede na zaposlitveni status in nepremičnine, v kateri prebivajo starši anketirancev.

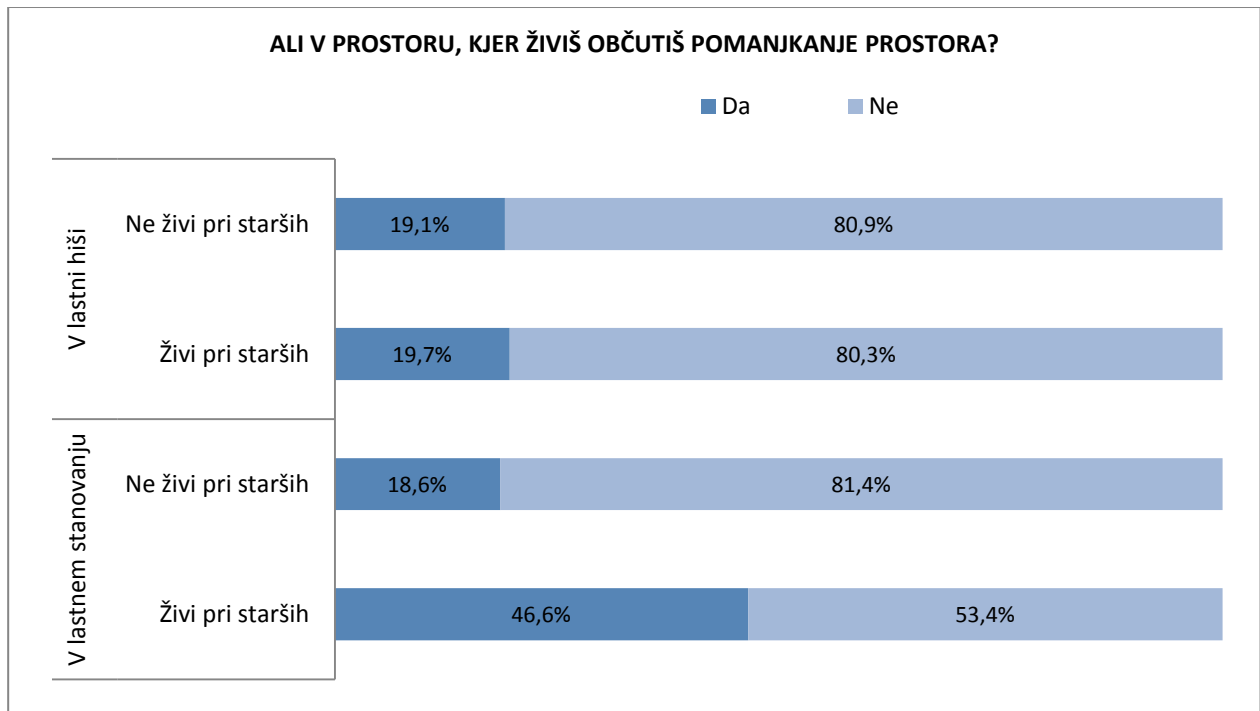


Grafikon razkriva, da mladi, katerih starši živijo v hišah zelo pogosto ostajajo doma tudi, če imajo zaposlitev (združili smo vse oblike zaposlitev). Zaposlitev očitno spodbuja mlade za odhod od doma šele, če je ta povezana s prostorsko stisko.

Izrazito nizek (50 %) delež zaposlenih mladih (25-29), katerih starši živijo v stanovanju kaže na to, da so visoki deleži pri starših živečih mladih v Sloveniji povezani predvsem s kombinacijo odsotnosti redne zaposlitve in v hišah živečih staršev.

Vpliv bivanja staršev v hiši lahko razložimo z manjšo verjetnostjo pomanjkanja stanovanjskega prostora v hišah (v primerjavi s stanovanji).

Graf 106: Deleži mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki občutijo pomanjkanje stanovanjskega prostora, glede na bivanje skupaj s starši in vrsto nepremičnine, v kateri prebivajo starši.



Zgornji grafikon jasno razkriva, da mladi v večji meri občutijo pomanjkanje prostora le, če ostajajo pri starših, ki živijo v stanovanjih. Odselitev od staršev, ki živijo v hiši pa zaznave pomanjkanja prostora praktično ne spremeni. Pri tem je ključen podatek, da je med mladimi (25-29), kar dobrih 67 odstotkov takih, katerih starši živijo v hiši. Skupina zaposlenih, katerih starši živijo v stanovanju pa med vsemi starimi 25 do 29 let tvori vsega dobrih 13 odstotka. Sorazmerno zgodnje osamosvajanje te skupine ima torej minimalen vpliv na povprečje med vsemi mladimi v obravnavani starostni skupini.

Na verjetnost odselitve pomembno vplivajo tudi dohodki (prim. Mulder in Clark, 2000). Če se omejimo samo na zaposlene z dohodki 1.000€ ali več, se delež živečih pri starših zmanjša na 52 odstotka med tistimi, katerih starši živijo v hiši in vsega slabih 31 odstotka med tistimi, katerih starši živijo v stanovanju.

Materialni dejavniki se kažejo kot zelo pomemben dejavnik verjetnosti, da se mladi odselijo od svojih staršev. Pri starših živi kar dobre tri četrtine mladih (25-29), katerih starši živijo v hišah, sami pa nimajo zaposlitve, in manj kot tretjina takih, katerih starši živijo v stanovanjih, sami pa imajo redno zaposlitev in mesečni dohodek vsaj 1.000€.

Očiten je torej pomen zaposlitve z dovolj visokimi dohodki (ki bi na primer lahko omogočali najem in odplačevanje kredita za nakup lastne nepremičnine). V tej zvezi se, glede na opravljene kvalitativne intervjuje, zdijo ambicije mladih dokaj visoke. Na vprašanje »Kje se vidiš čez 10 let?« so bili tipični odgovori v zvezi s stanovanjsko problematiko taki:

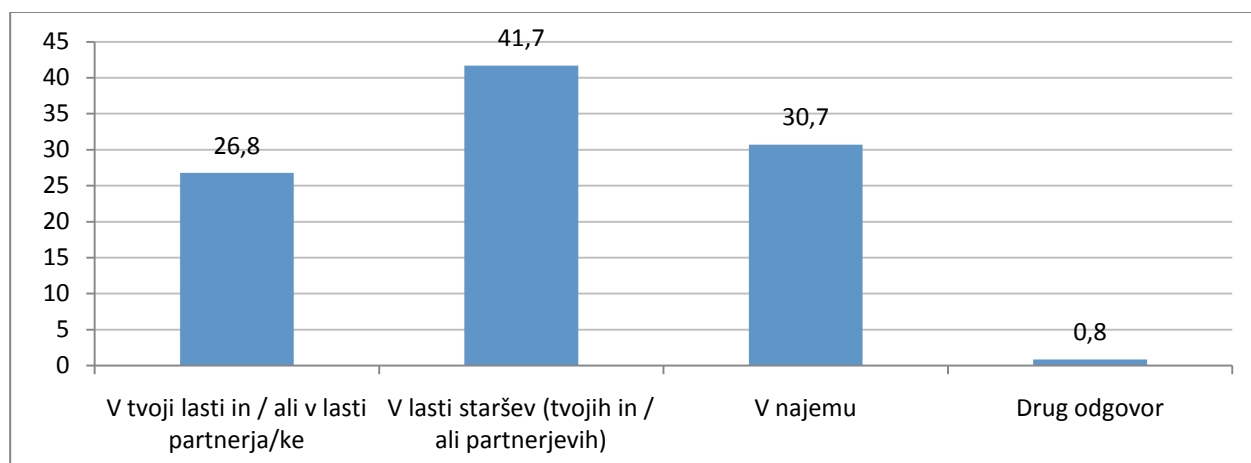
...imam dva otroka in hišo ob gozdu.
(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

...v urejeni pritlični hiški... na vasi, veliko zelenice, ali pa v gozdu.
(Oto, 28 let, avtomehanic)

Živimo v večjem stanovanju ali pa v manjši hiši, na obrobju mesta, s hitrim dostopom do centra, veliko je zelenih površin, ob potoku, športni objekti so v bližini, dovolj prostora je za psa.
(Mojca, 23 let, študentka)

Realne možnosti za nakup lastnega stanovanja (kaj šele financiranje hiše na idilični lokaciji) so na drugi strani za večino mladih sorazmerno majhne.

Graf 107: Mladi (15-29) in kraj bivanja glede na lastništvo, Mladina 2010.



Kot je razvidno iz rezultatov, prevladujejo najemniška stanovanja in stanovanja, ki so v lasti njihovih staršev ali staršev partnerja. Tisti, ki so lastniki stanovanj v katerih živijo, so do njih prišli v največji

meri tako, da so jih podedovali (48,7) ali pa so vzeli kredit (32,9%). Gotovinski nakupi so redki (sredstva staršev ali sorodnikov: 7,6%, lastna sredstva 10,8%). Povedano drugače:

Le dobrih 15 odstotkov mladih, ki so se odselili od staršev, si je nepremičnino v kateri živijo kupilo s svojimi sredstvi ali kreditom.

Očitno je torej, da stanje na trgu nepremičnin v kombinaciji z razpoložljivimi dohodki, mladim le izjemoma omogoča nakup stanovanja brez pomoči staršev. Pomenljiv je podatek, da med tistimi, ki so se odselili od doma, prepričljivo največjo skupino (41,7 %) predstavljajo takšni, ki živijo v nepremičnini, ki je v lasti njihovih staršev¹¹¹. Če k temu prištejemo še tiste, ki so jim starši (so)financirali nakup nepremičnine, ugotovimo, da so večini (55,4 %) mladih, ki so se odselili od doma, to odselitev v ekonomskem smislu neposredno omogočili starši¹¹².

Na pomen materialnih dejavnikov kaže tudi visoko neskladje med željami in realnostjo glede odselitve. V tem smislu je pomenljiva naslednja ugotovitev:

V starosti 15-18 let se 92,1 odstotkov mladih želi odseliti od doma do 29-tega leta starosti. Na drugi strani jih pri 29-tih letih starosti le 31,6 odstotkov živi povsem ločeno od staršev.

Glede na povedano se materialni pogoji za osamosvajanje (še posebej glede na želje po lastni nepremičnini, še posebej hiši) kažejo kot ključni dejavnik odlaganja odselitve od staršev. Slabšanje položaja mladih na trgu dela je ob solidnih pogojih (so)bivanja v hišah njihovih staršev v preteklem desetletju logično vodilo v odlaganje odselitve mladih od njihovih staršev.

10.1.2 MLADIM JE BIVANJE PRI STARŠIH SORAZMerno UGODNO

¹¹¹ Med njimi je 77 % takih, katerih starši živijo v hiši. To navaja na sklep, da velik del te skupine v resnici živi na istem naslovu s starši, pri tem pa (po njihovi oceni) vodijo samostojno gospodinjstvo.

¹¹² V luči teh podatkov tudi ne preseneča, da skoraj 89 % mladih iz naše raziskave računa na pomoč staršev pri reševanju stanovanjske problematike.

Med možnimi dejavniki odseljevanja od staršev avtorji omenjajo tudi stopnjo družinskega konflikta (manj harmonije → hitrejši odhod) (Mulder, 2000). Slovenija glede kvalitete odnosov med otroci in starši sodi v sam vrh evropskih držav (Currie idr., 2004). Visoko stopnjo sožitja zaznavajo tudi slovenske nacionalne raziskave mladih. Po podatkih iz leta 2010 med vsemi anketiranimi 84,5 odstotka svoje odnose z materjo ocenjuje kot dobre ali zelo dobre. Ko gre za očeta, je ta delež 76,4 odstotka, kar 88,8 odstotka pa se pretežno ali popolnoma strinja, da jih imajo starši zelo radi. To potrjujejo tudi opisi udeležencev naših intervjujev:

Zelo sem zadovoljna, da imam tako družino, sem zelo ponosna na svoje starše in stare starše. V domačem okolju se odlično počutim. Zelo mi je všeč, da nas je doma veliko.
(Vali, 23 let, mlada predstavnikica madžarske manjšine)

Brez staršev ne moreš narediti nič... Dobro, če imaš svojo družino, samo to ni dovolj. Dedek mi vedno pomaga... čustvena podpora, socialna podpora, finančna podpora).
(Enver, 20 let, mladi Rom)

Naša družina je odprta, vsak misli s svojo glavo, dovoljena so različna mnenja, o stvareh se pogovorimo, dosegamo konsenz. Dobro sodelujemo!
(Davor, 22 let, študent ekonomije).

...vse delamo skupaj. Jaz sem zadolžena, da imam svoje stvari pospravljene... brat pomaga očetu... Drugače pa nam nič ne manjka. Stanovanje je bolj malo, ampak mi se imamo radi.
Afrodita, invalid, 21 let

Naši podatki sicer ne kažejo statistično značilne povezanosti med družinskimi odnosi in verjetnostjo odseljenosti od staršev, kar kaže na to, da mladi doma staršev ne zapuščajo zaradi slabih odnosov. Natančneje: delež tistih, ki se doma ne počuti dobro je enako nizek (15 %) tako med tistimi, ki živijo pri starših, kot med tistimi, ki so (že) odseljeni.

Mladi se po odselitvi od staršev v svojem novem domu v povprečju ne počutijo nič bolje, kar je jasen znak, da bivanje pri starših mladim v emocionalnem smislu ne predstavlja bistvene prikrajšanosti.

Zdi se logično, da splošno visoka raven kakovosti odnosov s starši ob sorazmerno ugodnih prostorskih pogojih (življenje v hiši) povečuje verjetnost, da mladi v razmerah tveganih prehodov k ekonomski neodvisnosti ostajajo doma.

Naši rezultati po drugi strani kažejo na negativen vpliv permisivne vzgoje na verjetnost odseljenosti od staršev v starostni skupini 25-29 ($r=-0,103$; $p<0,05$). Ta rezultat ni presenetljiv, saj različne

študije jasno kažejo povezavo med permisivno socializacijo v otroštvu in nižjimi ravnmi socialne in instrumentalne kompetentnosti v poznejših letih (prim. Baumrind, 1991), ki pa so seveda ključne pri vzpostavljanju avtonomije. V tej zvezi je pomenljiva ugotovitev, da visoko permisivno vzgajani mlajši mladostniki (15-18) v povprečju bistveno prej načrtujejo odselitev od staršev, kot pa to velja za njihove nizko permisivno vzgajane vrstnike (21,3 leta napram 23,8 let). Permisivno vzgojeni otroci bi si sicer želeli osamosvojiti čim prej, vendar pa jim to v resnici uspeva sorazmerno pozno. Razlog temu se zdi smiselno iskati v pomanjkanju ključnih kompetenc, ki pogojujejo tovrstni prehod v odraslost, hkrati pa tudi v iskanju ugodja, ki naj bi bilo posebej značilno za permisivno vzgojene posameznike (prim. Godina, 2009: 8), pri čemer velja upoštevati tudi, da so permisivno naravnani starši verjetno tudi v obdobju mladosti svojih otrok, še vedno usmerjeni predvsem na maksimiranje ugodja svojega otroka.

Žal nismo našli zanesljivih podatkov o tem, ali je obseg permisivne vzgoje staršev v Sloveniji naraščal v času otroštva naših respondentov, zato ne moremo ustrezno oceniti vpliva te dimenzije na odlaganje odseljavanja od staršev. Kljub temu velja upoštevati ocene nekaterih analitikov (prim. Novak, 2005; Godina 2009; Godina, 2010), da se je v zadnjih desetletjih (tudi) v Sloveniji povečala permisivnost socializacije v okviru družine. Katarina Vodopivec (2008) v posebni študiji dokazuje, da se trend permisivizacije jasno kaže tudi kot v okviru šolskega sistema. Če upoštevamo te ocene kot izhodišče, se zdi upravičen naslednji sklep:

Glede na razpoložljive podatke bi lahko bila naraščajoča permisivnost socializacije, poleg zaostrovanja strukturnih pogojev osamosvajanja, pomemben dejavnik podaljševanja obdobja bivanja pri starših v Sloveniji.

V zvezi z ugodjem, povezanim z bivanjem v gospodinjstvu staršev, velja opozoriti še na ugotovitev, da je družbeno življenje mladih, ki ostajajo doma, občutno bolj virtualizirano. V starostni skupini 25-29, mladi, ki živijo pri starših, občutno pogosteje uporabljajo internet za prenašanje (ti. *downloadanje*) glasbe ali filmov ($r = 0,213$; $p < 0,01$) ter za gledanje in nalaganje (ti. *uploadanje*) videov ($r = 0,114$; $p < 0,05$). Pogosteje tudi igrajo računalniške igre ($r = 0,110$; $p < 0,05$) in v povprečju pošiljajo več SMS sporočil ($r = 0,121$; $p < 0,01$).

V tem smislu lahko rečemo, da lastnosti, ki se v popularnem diskurzu pripisujejo 'generaciji Y'¹¹³, prispevajo svoj delež k podaljševanju bivanja pri starših. Vsekakor se zdi povsem logično, da je takšno bivanje ob pogoju dobrih odnosov s starši in podpori informacijsko-komunikacijskih tehnologij, bistveno bolj privlačna (ali vsaj manj neprivlačna) izbira.

Iz razpoložljivih podatkov je možno sklepati, da je napredovanje digitalnih in komunikacijskih tehnologij v zadnjem desetletju prispevalo k večji privlačnosti odločitve za bivanje v skupnem gospodinjstvu s starši.

10.1.3 KULTURNI DEJAVNIK: BOLJE JE OSTATI DOMA, KAKOR TVEGATI REVŠČINO

Raziskave kažejo zanimiv trend, da je (predvsem) v državah z liberalnim režimom prehodov in s tem povezanim zgodnjim odhodom od doma, tveganje revščine za mlade, ki ne živijo pri starših, bistveno večje v primerjavi s tistimi, ki ostajajo doma. V državah subprotektivnega (mediteranskega) režima pa teh razlik skorajda ni (Aassve, Iacovou, in Mencarini, 2006). Avtorji omenjene raziskave ugotavljajo, da je to mogoče pojasniti samo s kulturnimi dejavniki. Obdobje tveganja revščine in socialne izključenosti (vključno s tveganjem, da se to obdobje razvleče skozi celo življenje) je v državah z liberalnimi režimi prehodov sprejemljivo, morda v smislu svojevrstne iniciacije mlade osebe celo zaželeno. V državah subprotektivnega tipa pa mladi tipično bistveno redkeje sprejemajo tveganje revščine in raje dlje časa ostajajo v zavetju doma svojih staršev.

Žal nimamo podatkov, ki bi za Slovenijo neposredno in mednarodno primerljivo potrjevali takšen (do revščine nizko toleranten) kulturni vzorec. Posredno je na nizek tolerančni prag Slovencev glede revščine možno sklepati iz raziskave Eurobarometer (2010), po kateri kar 78 odstotkov vprašanih Slovencev meni, da je revščina v državi zelo razširjena (na ravni EU27 je ta delež 73 %). To odstopanje je pomenljivo predvsem ob dejstvu, da je po podatkih Eurostata za leto 2008, stopnja tveganja revščine (tudi med mladimi) v Sloveniji daleč pod povprečjem EU¹¹⁴.

¹¹³ Osnovna lastnost generacije Y (okvirno rojeni med leti 1985 in 2000) je vraščenost v svet digitalnih tehnologij. Gre za prvo generacijo, ki ji je bila digitalna tehnologija 'položena v zibelko'. Posledično so pripadniki te generacije nenehno povezani z digitalnimi oblikami prenosa informacij, kar v marsičem vpliva na njihovo vsakodnevno funkcioniranje. Ena izmed lastnosti te generacije, ki jo izpostavi večina avtorjev, je tudi zelo izražena potreba po zabavi. Za generacijo Y velja tudi ocena, da sorazmerno visoko vrednotijo družinsko življenje in se dobro razumejo s starši (Brečko, 2005).

¹¹⁴ Več o tem govorimo v poglavju o ekonomskem položaju mladih.

Preferiranje domače stabilnosti in ugodja ter s tem povezano previdnost mladih pri odseljevanju od staršev lepo izražajo tudi nekatere izjave udeležencev naših intervjujev. Vsi so sicer izrazili željo, da bi živeli v svoji hiši oziroma stanovanju. Vendar:

Zakaj bi se odselil, če pa je pol bajte pisane na mene. Pa doma je komot... itak. Glej, nisem najbolj ponosen na to, samo tak pač je.
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Še bolj je zgovorno razmišljanje Danija, ki se preživlja s honorarnim delom:

Doma je dobru.... Nič mi ne manka, vsega imamo zadosti....no, hladilnik je zmeraj poln in topl tudi imamo...

Bi rad šel na svoje? (A.N.)

Seveda, sej tudi enkrat mislim.... Samu tu ni k'r taku. Dobru moraš premislit kaku in kaj. Ne mor'sh k'r taku naenkrat, zdej pa grem jaz na svoje.... Dobru je treba premisl't.... Če ne premisliš dobru se ti zgodi, da greš na slabše.

Kaj bi se moralo zgoditi, da bi ti šel od doma?

Ne vem. Na loteriji bi moral zadet sedmicu. Al' pa da bi me vrgli iz hiše. Zaenkrat mi še ni treba.
(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

10.1.4 MAJHNOST SLOVENIJE IN SOLIDNA CESTNA INFRASTRUKTURA

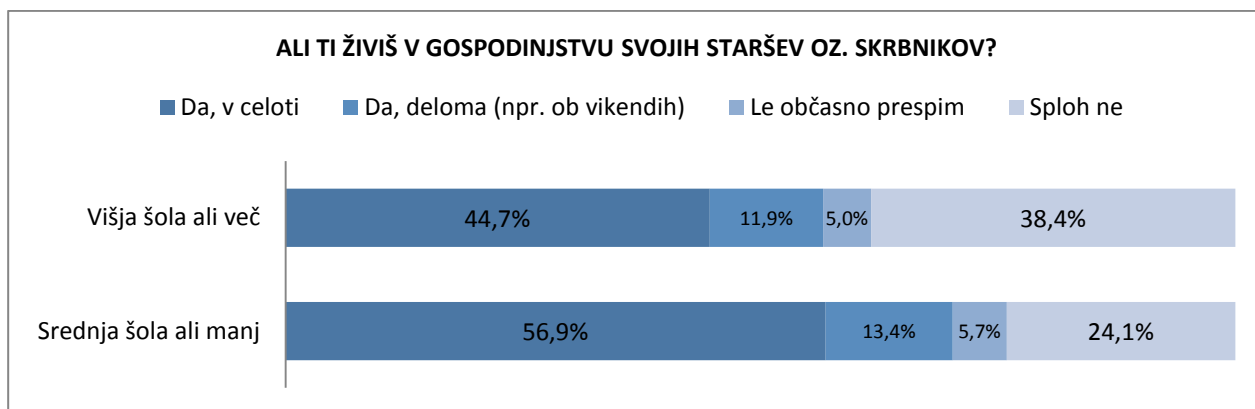
Slovenija je sorazmerno majhna država z razmeroma solidno urejeno (cestno) infrastrukturo, kar mladim omogoča dnevne migracije na delo in izobraževanje in s tem zmanjšuje potrebo po odseljevanju od staršev. To potrjujejo podatki raziskave Eurostudent (Orr et al., 2008), po kateri so slovenski študenti z 49 odstotki med vodilnimi (na 4. mestu) v Evropi po deležu tistih, ki živijo pri starših. Tudi naši podatki potrjujejo nizko potrebo po tovrstni mobilnosti, saj praktično ni zaznati preseljevanja mladih iz vasi v mesta (med tipom naselja trenutnega bivanja in tipom naselja iz otroštva ni bistvenih razlik). Še več, po raziskavah iz drugih držav se mladi iz manjših krajev v povprečju hitreje odseljujejo od staršev (Mulder in Clark, 2000), kar je logično z vidika boljših zaposlitvenih in izobraževalnih možnosti v mestih. V Sloveniji je smer povezanosti ravno obratna: medtem, ko med mladimi (15-29) iz mest z nad 10.000 prebivalci doma živi (le) 59,8 odstotka vprašanih, je takih med mladimi iz manjših krajev in vasi 67,3 odstotka.

Zgovoren je tudi podatek, da se dobrih 91 odstotkov mladih v šolo ali na delo vozi z avtom, avtobusom ali vlakom, in da se v povprečju slovenski mladi dnevno vozijo v šolo ali na delo 22 km daleč. Očitno je torej, da se znotraj Slovenije dostop do izobraževanja in dela lahko zagotovi z dnevnimi migracijami, kar za mlade gotovo zmanjšuje pritisk na odseljevanje od staršev.

10.1.5 IZRAZITO PODALJŠEVANJE OBDOBJA VKLJUČENOSTI V IZOBRAŽEVALNI SISTEM

Slovenija je v vrhu EU27 glede vključenosti mladih v redno izobraževanje. Po podatkih, ki jih navajata Choroszeviczeva in Wolf, je Slovenija s 77 odstotki z naskokom prva v Evropi po deležu mladih (18-24), ki živijo doma in so hkrati v izobraževanju (za celotno EU27 je ta delež 58,8 %). Kuharjeva (2009) pri tem opozarja na sorazmerno visoko (tretjinsko) stopnjo študentskega osipa in dolžino študija, ki je v povprečju daljši od sedem let. Visoko izobraževanje po njeni oceni »služi predvsem kot neke vrste inkubator, ki omogoča prelaganje vstopa na trg dela« (str. 29). Pri tem, po oceni Kuharjeve, pomembno vlogo igra študentsko delo, ki pomembno prispeva k podaljševanju študija in množičnosti vpisa v visokošolsko izobraževanje. Naši podatki kažejo v tej luči nekoliko presenetljivo sliko.

Graf 108: Mladi med 25-tim in 29-tim letom, glede na najvišjo stopnjo dosežene izobrazbe in (ne)bivanje pri starših.



Mladi, ki so študirali, kot izhaja iz zgornjega grafikona, v povprečju odhajajo od doma celo občutno prej ($r = 0,145$; $p < 0,01$) kot njihovi manj izobraženi vrstniki (25-29). Nedvomno je to povezano z občutno višjim skupnim mesečnim dohodkom, ki ga prejemajo bolj izobraženi (tisti, ki imajo vsaj višjo šolo v povprečju prejemajo 922,3 €, tisti z največ srednješolsko izobrazbo pa 705,4 €), pa tudi z nekaterimi psihološkimi značilnostmi uspešnejših v šolanju (bolj izobraženi so npr. bolj usmerjeni v prihodnost ($r = 0,137$; $p < 0,01$)).

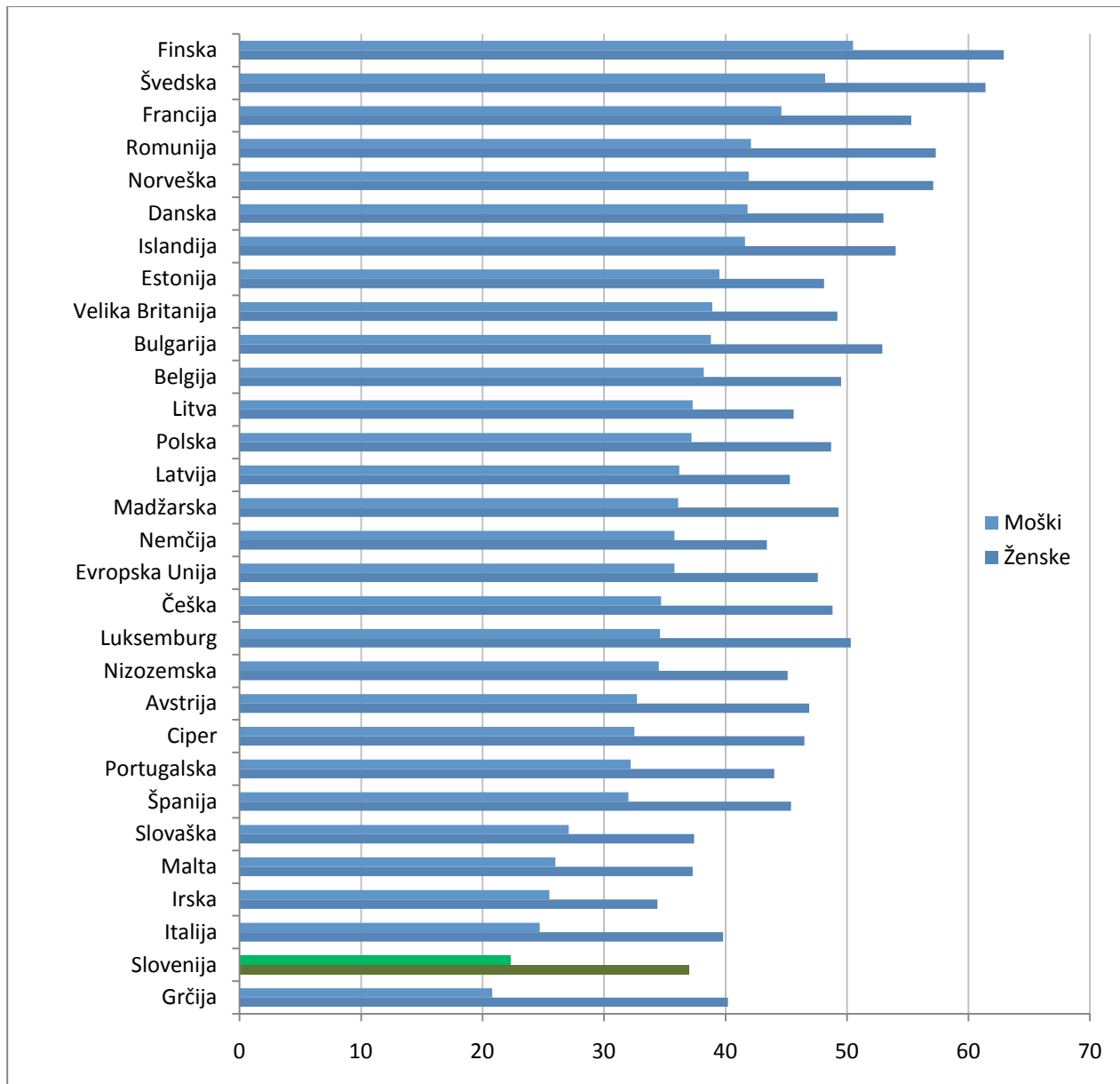
Sklenemo torej lahko naslednje:

Kljub izrazitemu podaljševanju vključenosti v izobraževalni sistem, se ta vključenost ne kaže kot pomemben dejavnik podaljševanja obdobja bivanja pri starših.

10.1.6 MLADIM USTREZA PARTNERSKO ŽIVLJENJE PO SISTEMU 'SKUPAJ IN NARAZEN'

Kot kaže naslednji grafikon, je delež mladih, ki skupaj živi v partnerski skupnosti v Sloveniji izrazito nizek. Pri tem slovenski mladostniki, ki živijo v kohabitacijskih partnerskih zvezah, v perspektivi EU celo nekoliko nadpovprečno pogosto zapuščajo domove svojih staršev. Po podatkih Choroszeviczeve in Wolfa (2010: 4) je namreč slovenskih mladih, ki kohabitirajo v trajni partnerski zvezi in hkrati živijo pri svojih starših, nekoliko nižji od deleža takšnih mladih na ravni celotne EU (kjer znaša 4,5 %).

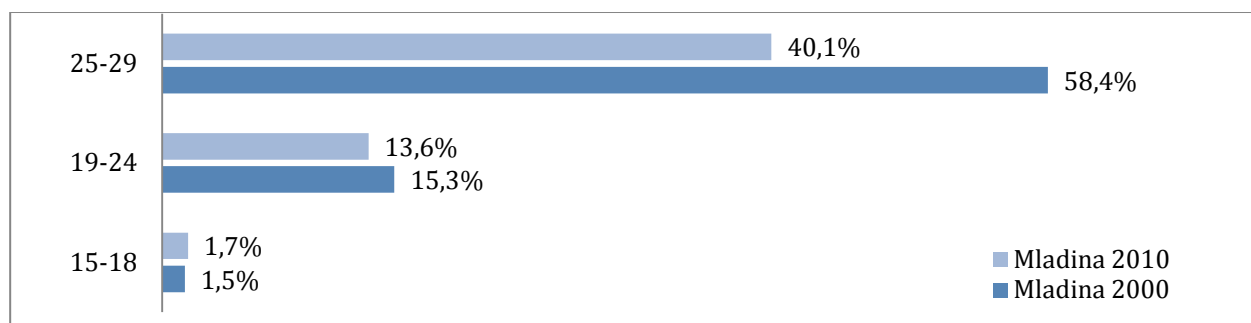
Graf 109: Delež moških in žensk (18-34), ki so leta 2008 živeli v kohabitacijski partnerski zvezi, države EU27.



Vir: Choroszevicz in Wolf, 2010

Ob tem ni presenetljivo, da je delež mladih, ki živijo skupaj v partnerski zvezi v Sloveniji močno upadel.

Graf 110: Deleži mladih, ki živijo skupaj s partnerjem, glede na starostno skupino, Mladina 2000 in Mladina 2010.



Izrazit upad se je zgodil prav v najstarejši skupini (25-29), in sicer iz 58,4 odstotka na 40,1 odstotka. Seveda je to odlašanje lahko tesno povezano z drugimi dejavniki, ki zaviralno delujejo na odseljevanje od doma. Vendar je pri tem potrebno upoštevati, da v obeh zadnjih raziskavah slovenske mladine (2000, 2010), mladi postavljajo (pričakovano) odselitev od staršev približno eno leto pred (predvidenim) skupnim bivanjem s partnerjem (graf 2). Kaže torej, da se slovenskim mladim sorazmerno (in vedno bolj) malo mudi s skupnim partnerskim življenjem, kar gotovo zmanjšuje motivacijo za zgodnejšo odselitev od doma.

10.1.7 PSIHOLOŠKE POTEZE MLADIH NISO ZNAČILNO POVEZANE Z ODSELITVIJO

Ob navedenem, velja na kratko analizirati še socialno-psihološke dejavnike odseljevanja mladih od doma. Pri analizi smo najprej uporabili spremenljivko samo-ocenjene starosti pri odselitvi od staršev in se omejili zgolj na najstarejše mlade (stare 25-29 let) v naši raziskavi, saj jih v tej starosti le še dobra polovica (52 %) še živi v gospodinjstvu svojih staršev, zato so njihovi odgovori najbolj zanesljivi glede realnega časovnega okvira odselitve. Po naših podatkih korelacije med (pričakovano) starostjo ob odselitvi od doma in obema merama narcisizma (grandioznost in izkoriščevalnost) še zdaleč niso statistično značilne. Prav tako ni statistično značilna korelacija med permisivno vzgojo v otroštvu in starostjo ob odselitvi od doma. V naših podatkih tudi ni nobenih statistično značilnih korelacij med starostjo ob odselitvi od doma in različnimi indikatorji hedonizma. Mladi, ki pozneje odhajajo (ali nameravajo oditi) od doma niso nič bolj usmerjeni v uživanje 'danes, ne glede na jutri', nič bolj jim ni pomembna zabava in razvedrilo, uživanje hrane in pijače, lenarjenje, spolnost in ljubezen, in podobno.

Naši podatki ne potrjujejo teze, da je naraščanje povprečne starosti, pri kateri mladi zapuščajo dom, povezano s hedonizmom in nepripravljenostjo mladih na sprejemanje odgovornosti.

V tej zvezi je zgovorna tudi ugotovitev (ki jo podrobneje obravnavamo v poglavju o zaposlovanju in podjetništvu), da so mladi za povečanje zaposlitvenih možnosti (ki so pomembna odskočna deska za odselitev od staršev) vedno bolj pripravljeni na geografsko mobilnost in na sprejemanje začasnih zaposlitev. Na tej osnovi bi težko obranili tezo, da je naraščanje povprečne starosti, pri kateri mladi zapuščajo dom, povezano s psihološkimi dejavniki, kot je hedonizem in nepripravljenost mladih na sprejemanje odgovornosti.

10.2 ALI JE POZNO ODSSELJEVANJE OD STARŠEV (NUJNO) PROBLEM?

Čeprav ne gre podcenjevati pomena odselitve od staršev za razvoj avtonomije in s tem povezan psihološki razvoj mladostnika, se zdi vendarle smiselno ovrednotiti fenomen poznega odseljevanja od doma tudi z druge plati. Daljše ostajanje pod isto streho s starši lahko na primer razumemo kot ekonomsko racionalno vedenje, ki zmanjšuje življenjske stroške, s tem pa na makro ravni tudi pritiska na porabo dobrin. V tem smislu bi takšno vedenje lahko razumeli kot odmik od potrošniške usmerjenosti in ga umestili v okvir trajnostnega načina družbenega delovanja, o katerem sicer govorimo v posebnem poglavju. Razmisliti velja tudi o priložnosti, ki jo »*socialni amortizer velikih hiš in prijaznih staršev*« omogoča za razvoj podjetništva, saj očitno zmanjšuje eksistencialno tveganje (potencialnih) mladih podjetnikov.

Pri tem pa se je na drugi strani treba zavedati vsaj tega, da je ustvarjanje lastnega gospodinjstva med mladimi v Sloveniji ključen pogoj za ustvarjanje družine.

V 29-tem letu starosti ima vsaj enega otroka 50 odstotkov mladih, ki živijo v samostojnem gospodinjstvu, med tem ko je takih med mladimi, ki živijo pri starših le dobrih 15 odstotkov.

Pomen odselitve od staršev se pokaže kot ključen dejavnik ($\beta = 0,331$; $p < 0,01$) števila otrok tudi, če njegov vpliv v regresijski analizi kontroliramo z vplivom dohodka (ki v tej kombinaciji ni značilen) in zaposlenostjo ($\beta = 0,108$; $p < 0,05$).

Če se odselitev od staršev in ustanovitev lastne družine zdi prezahtevna, je precejšnja verjetnost, da se mladi zanjo ne bodo odločali:

Moja mama je imela brata pri 19, mene pa pri 25. Danes se mi to zdi daleč... iz svojega življenja bi rad kaj drugega, kot pa kisel ksiht pri 65 in hvala za penzijo. Žalostno, da ne moreš imet otroke drugače kot da se ubiješ, in jaz tega nočem.
(Nejc, 26 let, zapolsen po sili)

Pogosto je, predvsem za ženske, problem tudi usklajevanje zahtev kariere z željami po družini – sploh, če upoštevamo slovenski ideal družine, ki živi v idilični hiši:

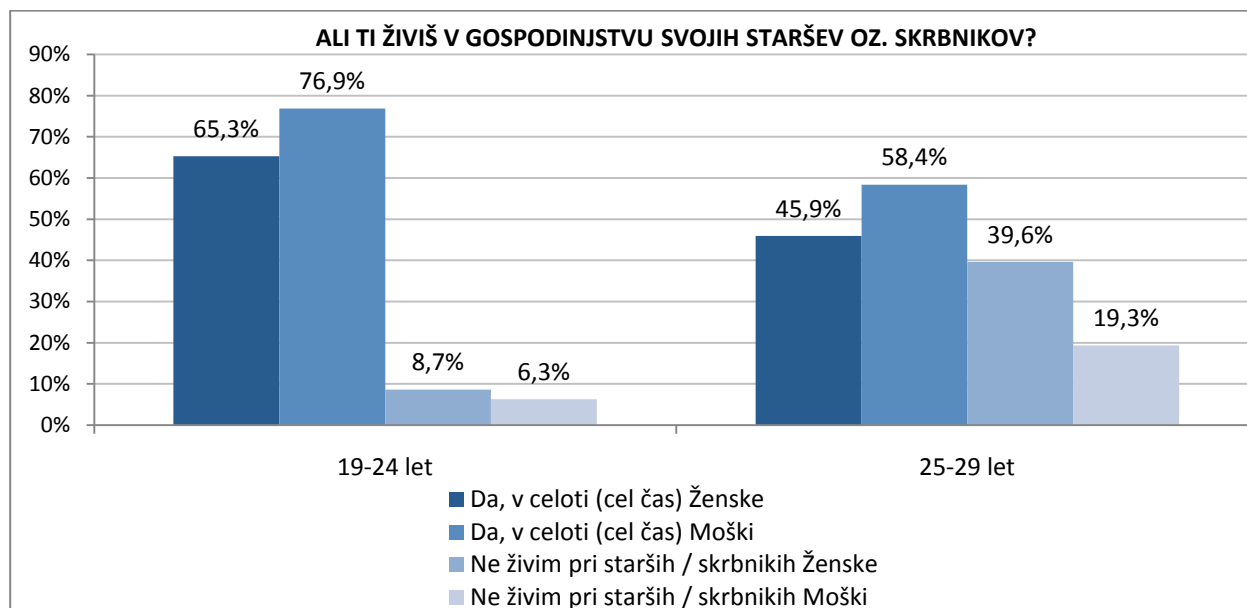
Fajn bi bilo imeti otroke. Ta trenutek bolj gledam na kariero, kot pa na otroke... rada bi živela v svoji hiši, pa nimam možnosti. Imam sicer svoje nadstropje pri starših in to je to... Nimam družine, in po družbeni normi bi jo morala imeti pri 29. Ta norma me nekoliko bremeni.
(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Če je torej cilj mladinske politike podpora pri zviševanju/ohranjanju stopnje rodnosti (kar se zdi glede na pričakovani upad števila mladih smotrno), potem je mladim nujno potrebno zagotoviti boljše pogoje za ustvarjanje samostojnega gospodinjstva. To je še posebej očitno, če upoštevamo podatke, da ima v okviru skupine odseljenih od staršev otroke samo okoli 23 odstotkov vprašanih (15-29), ki živijo v nepremičnini, ki je v lasti njihovih staršev, ali, ki je v najemu, in skoraj 42 odstotkov takih, ki imajo nepremičnino v svoji lasti ali lasti partnerja.

10.3 EKSKURZ: ZAKAJ SE DEKLETA ODSELJUJEJO PREJ?

Delež mladih moških, ki v celoti živijo v gospodinjstvu svojih staršev oziroma skrbnikov, je po naših podatkih višji od deleža žensk ne glede na to, katera starostna skupina je opazovana. Medtem ko pri starših ne živi skoraj 40 odstotkov žensk, starih med 25-29 let, je med enako starimi moških takšnih le dobrih 19 odstotkov.

Graf 111: Mladi in kraj bivanja (pri starših/skrbnikih-samostojno), po starosti in spolu, Mladina 2010.



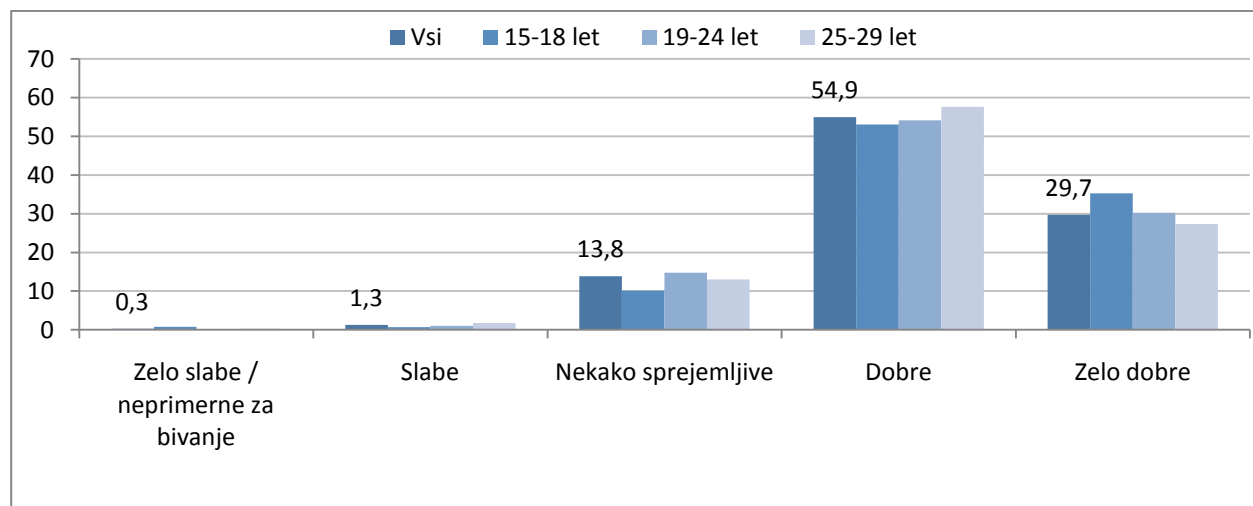
Mulderjeva (2009) takšne razlike razlaga s tezo, da je za odhod od doma potrebna določena zrelost in da ženske odidejo od doma prej, ker dozori prej od moških. Pri tem se zdi ključno vprašanje ali od doma dekleta odidejo prej zaradi pomoči (starejšega) partnerja ali zato, ker bi želele živeti same, kot to nakaže Mulderjeva (2002). Slednje se zdi malo verjetno, saj je med tistimi ženskami, ki ne živijo doma (skupina 19-29 let)¹¹⁵, le 4,9 odstotka takšnih, ki živijo same (moški: 12,9%). Podobno razmerje dobimo tudi, če v okviru iste starostne skupine opazujemo vse tiste, ki so samski. Med ženskami, ki ne živijo pri starših, je le 4,9 odstotka samskih, medtem ko je takšnih moških 16,4 odstotka. Po drugi strani je med vezanimi moškimi nekoliko več takšnih, ki živijo pri svojih starših kot pa je takšnih med vezanimi ženskami (32,4% / 34,7%), kar pomeni, da se nekoliko več žensk preseli v partnerjevo družino, kot pa to velja za mlade moške. Mlade ženske, ki ne živijo pri starših tudi bistveno pogosteje preživljajo partnerji (14,9% / 1,7%). Sklepati je torej mogoče, da ženske ne zapustijo stanovanja svojih staršev prej od moških samo zato, ker prej dozori ali ker bi želele živeti same, ampak tudi zato, ker ženske praviloma sklepajo partnerske zveze z nekoliko starejšimi moškimi, ki so jih pripravljene/zmožni preživljati in s katerimi bodisi živijo v lastnem (najemniškem, lastniškem) stanovanju, bodisi v stanovanju njegovih staršev.

¹¹⁵ Vsi navedeni izsledki od te točke naprej (razen, če ni drugače nakazano) se nanašajo na starostno skupino 19-29 let. Kot nakaže Mandičeva (2009), v Sloveniji analiza samostojnega stanovanjskega statusa mlajših od 19 let sploh ni smiselna (delež mlajših od 19 let, ki ne živi pri svojih starših oziroma skrbnikih, je namreč praktično zanemarljiv).

10.4 MLADI SVOJ BIVANJSKI STANDARD PRETEŽNO OCENJUJEJO KOT ZADOVOLJIV

Mladi prostor v katerem preživijo največ časa ocenjujejo kot zadovoljiv, saj le 1,6 odstotka mladih ocenjuje stanovanjske razmere kot zelo slabe oziroma slabe, pri čemer razlike med posameznimi starostnimi skupinami niso statistično značilne ($p > 0,05$).

Graf 112: Zadovoljstvo mladih s stanovanjskimi razmerami, po starostnih skupinah, Mladina 2010.



Ta ocena mladih nekoliko preseneča, še posebej, če se jo postavi v okvir izsledkov raziskave EQLS (Evropska raziskava kvalitete življenja). Iz nje je namreč mogoče razbrati, da je približno četrtnina mladih (15-29 let) v Sloveniji izpostavljena neprimernim stanovanjskim razmeram (Mandič, 2009: 82-83). Bolj primerljivi so rezultati, ko gre za pomanjkanje prostora. Občutek pomanjkanja prostora ima namreč 22,4 odstotka mladih (15-18 let: 18,3%, 19-24 let: 21,5%, 25-29 let: 23,6%), kar je nekoliko več kot je bilo ugotovljeno v okviru EQLS (15-18 let: 15%, 19-24 let: 16%, 25-29 let: 21%) (ibid.).

Na relativno zadovoljstvo je mogoče sklepati tudi iz opravljenih intervjujev. Mladi se v nobenem primeru ne pritožujejo nad prostorsko stisko oziroma kvaliteto življenja. Vsak od vprašanih je imel prostor, ki ga je opisal kot svoj zasebni prostor in glede na to, da večina mladih živi v hiši oziroma stanovanju svojih staršev je mogoče skleniti, da je za bivanjske razmere dobro poskrbljeno.

Mladi v Sloveniji, ne glede na starost svoj bivanjski standard ocenjujejo kot zadovoljiv, saj jih le 1,6 odstotka izraža mnenje, da so stanovanjske razmere, katerim so izpostavljeni, slabe oziroma zelo slabe.

10.5 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Delež mladih med 25-tim in 29-tim letom, ki živijo v skupnem gospodinjstvu s svojo materjo se je v obdobju 2000-2010 povečal iz 44,4 odstotka na 66,2 odstotka.
2. Materialni dejavniki se kažejo kot zelo pomemben dejavnik verjetnosti, da se mladi odselijo od svojih staršev. Pri starših živi kar dobre tri četrtine mladih (25-29), katerih starši živijo v hišah, sami pa nimajo zaposlitve, in manj kot tretjina takih, katerih starši živijo v stanovanjih, sami pa imajo redno zaposlitev in mesečni dohodek vsaj 1.000€.
3. Mladi se po odselitvi od staršev v svojem novem domu v povprečju ne počutijo nič bolje, kar je jasen znak, da bivanje pri starših mladim v emocionalnem smislu ne predstavlja bistvene prikrajšanosti.
4. Glede na razpoložljive podatke bi lahko bila naraščajoča permisivnost socializacije, poleg zaostrovanja strukturnih pogojev osamosvajanja, pomemben dejavnik podaljševanja obdobja bivanja pri starših v Sloveniji.
5. Iz razpoložljivih podatkov je možno sklepati, da je napredovanje digitalnih in komunikacijskih tehnologij v zadnjem desetletju prispevalo k večji privlačnosti odločitve za bivanje v skupnem gospodinjstvu s starši.
6. Kljub izrazitemu podaljševanju vključenosti v izobraževalni sistem, se ta vključenost ne kaže kot pomemben dejavnik podaljševanja obdobja bivanja pri starših.
7. Naši podatki ne potrjujejo teze, da je naraščanje povprečne starosti, pri kateri mladi zapuščajo dom, povezano s hedonizmom in nepripravljenostjo mladih na sprejemanje odgovornosti.
8. V 29-tem letu starosti ima vsaj enega otroka 50 odstotkov mladih, ki živijo v samostojnem gospodinjstvu, med tem ko je takih med mladimi, ki živijo pri starših le dobrih 15 odstokov.
9. Mladi v Sloveniji, ne glede na starost svoj bivanjski standard ocenjujejo kot zadovoljiv, saj jih le 1,6 odstotka izraža mnenje, da so stanovanjske razmere, katerim so izpostavljeni, slabe oziroma zelo slabe.

10.6 UPORABLJENI VIRI

Aassve, A., Iacovou, M. in Mencarini, L. (2006). Youth poverty and transition to adulthood in Europe. *Demographic Research*, 15 (2), 21-50.

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.

Brečko, D. (2005). Generacijske razlike na delovnem mestu. *HRM*, 3 (10), 48-55. 3.

Currie, C. in drugi (2004): *Young people's health in context. Health behaviour in School-aged Children (HBSC) study: international report from the 2001/2002 survey*. Copenhagen: World Health Organization.

Eurobarometer 321 (2010). *Poverty and Social Exclusion. Fieldwork: August - September 2009*. www.ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_321_en.pdf, 9.12.2010.

Goldscheider, F. and C. Goldscheider, 1999. *The Changing Transition to Adulthood: Leaving and Returning Home*. Sage Publishing Company. 1999.

Godina, V. V. (2009). *Mladinsko delo in socializacijski stili : kontekstualizacija problema*. V: Fištravec, Andrej (ur.), Cepin, Matej (ur.), Hrast, Anita (ur.). *Modeli izobraževanja za mladinsko delo : strokovne podlage : razvoj modelov neformalnega in formalnega izobraževanja za mladinskega delavca za vključevanje v programe organizacij*. Maribor: IRDO - Inštitut za razvoj družbene odgovornosti, str. 1-12.

Godina, V. V. (2010). *Kdo bo ščitil starše?* (Intervju). *Jana*, 1, 2010.

Nagode, Mateja, Smolej, Simona, Boljka, Urban. 2009. Socialni in ekonomski položaj mladih. V Rakar, Tatjana in Boljka, Urban (ur.) *Med otroštvom in odraslostjo*, 57-75. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino : Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Mandič, Srna. 2009. Stanovanjske razmere Mladih. V Rakar, Tatjana in Boljka, Urban (ur.) *Med otroštvom in odraslostjo*, 57-75. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino : Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo.

Mitchell, B.A. (2000). *The Refilled Nest: Debunking the Myth of Families in Crisis*. V. E.M. Gee and G. Gutman (ur.), *The Overselling of Population Aging: Apocalyptic Demography, intergenerational Challenges and Social Policy*, str: 88-99. Toronto: Oxford University Press.

Lewis. K. R.(2003). *Managing multiple generations in the workplace can be a challenge*. Newhouse: News Service.

Mulder, Clara H. 2009. *Leaving the parental home in young adulthood*. V Andy Furlong (ur.), *Handbook of Youth and Young Adulthood*, str: 203-209. London & New York: Routledge.

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

De Jong Gierveld, J., Liefbroer, A.C., & Beekink, E. (1991). The effect of parental resources on patterns of leaving home among young adults in the Netherlands. *European Sociological Review*, 7, 55-71.

Mandič, S. (2007): *Odhod v prvo samostojno stanovanje: primerjalna analiza med državami EU*. *Družboslovne razprave XXIII* (54): 7-24.

Novak, M. (2005). *Kako sodelovati z generacijo Y*. *Manager*, 5, 36-37.

Nilsson, K., and Strandh, M. (1999). "Nest Leaving in Sweden: The Importance of Early Educational and Labor Market Careers." *Journal of Marriage and the Family* 61:1068–1079.

Boyd, M. and D. Norris (1995). "Leaving the Nest: The Impact of Family Structure." *Canadian Social Trends*, Statistics Canada, Autumn.

Aquilino, W. 1991. Family structure and home-leaving: a further specification of the relationship. *Journal of Marriage and the Family* 53:999-1010.

Mulder, C. H. and Clark, W. A. V. (2000), Leaving home and leaving the State: evidence from the United States. *International Journal of Population Geography*, 6:423–437.

Vodopivec, K. (2008). Education in the narcissistic society: An analysis of the situation in some selected Slovenian primary schools. *Anthropological Notebooks*. 14 (1): 103–117.

World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid.

11 GLOBALIZACIJA IN MOBILNOST MLADIH

11.1 KAJ JE GLOBALIZACIJA IN KAJ TA POJEM PREDSTAVLJA MLADIM

Globalizacija je nedvomno postala najbolj uporabljana, prav gotovo pa tudi najbolj zlorabljena, napačno razumljena ter politično najučinkovitejša, najbolj sporna in najbolj udarna beseda zadnjih nekaj let. Ohlapnost in izmuzljivost pojma, ki zaradi sebi lastne vseobčnosti ne omogoča trdne, enoznačne definicije zna biti namreč zelo prikladna lastnost, še posebej kadar se zavoljo subjektivnih interesov in ciljev želi izpostaviti zgolj njena specifična dimenzija. Tako imamo ob splošnih definicijah, ki govorijo o prostorski in časovni kompresiji, o soodvisnosti in povezovanju, o delovanju in (so)življenju prek razdalj (prim. Giddens, 2000; Guillen, 2001; Harvey, 1989), najprej tiste, ki poudarjajo pozitivne elemente tega procesa (npr. nadnacionalno sodelovanje, nižanje stroškov, prepustnost mej, gospodarska rast itd.; glej npr. Levitt, 1983; Ohmae, 1990), nato pa še tiste, ki opozarjajo na negativne vidike tega procesa (npr. na problem globalnega kriminala, večanja razlik, spodkopavanja socialne varnosti, večanja brezposelnosti, onesnaževanja okolja, večanjem negotovosti itd.; prim. Beck, 2004; Rodrik, 1997).

Pričujoča študija je pokazala, da mladi globalizacijo razumejo kot novodobni pojav, ki je vezan na modernizacijo, kapitalizem in demokratizacijo sveta. V veliki meri je proces globalizacije v njihovi percepciji omejen na področje tehnologije in kulture in na teh področjih globalizacijo razumejo pretežno negativno. V osnovi procesov globalizacije, kot jih razumejo sami, so tendence kulturnega kolonializma, ki uničuje lokalne avtohtone značilnosti različnih kultur, kot izvor teh procesov pa največkrat mladi omenjajo Združene države Amerike:

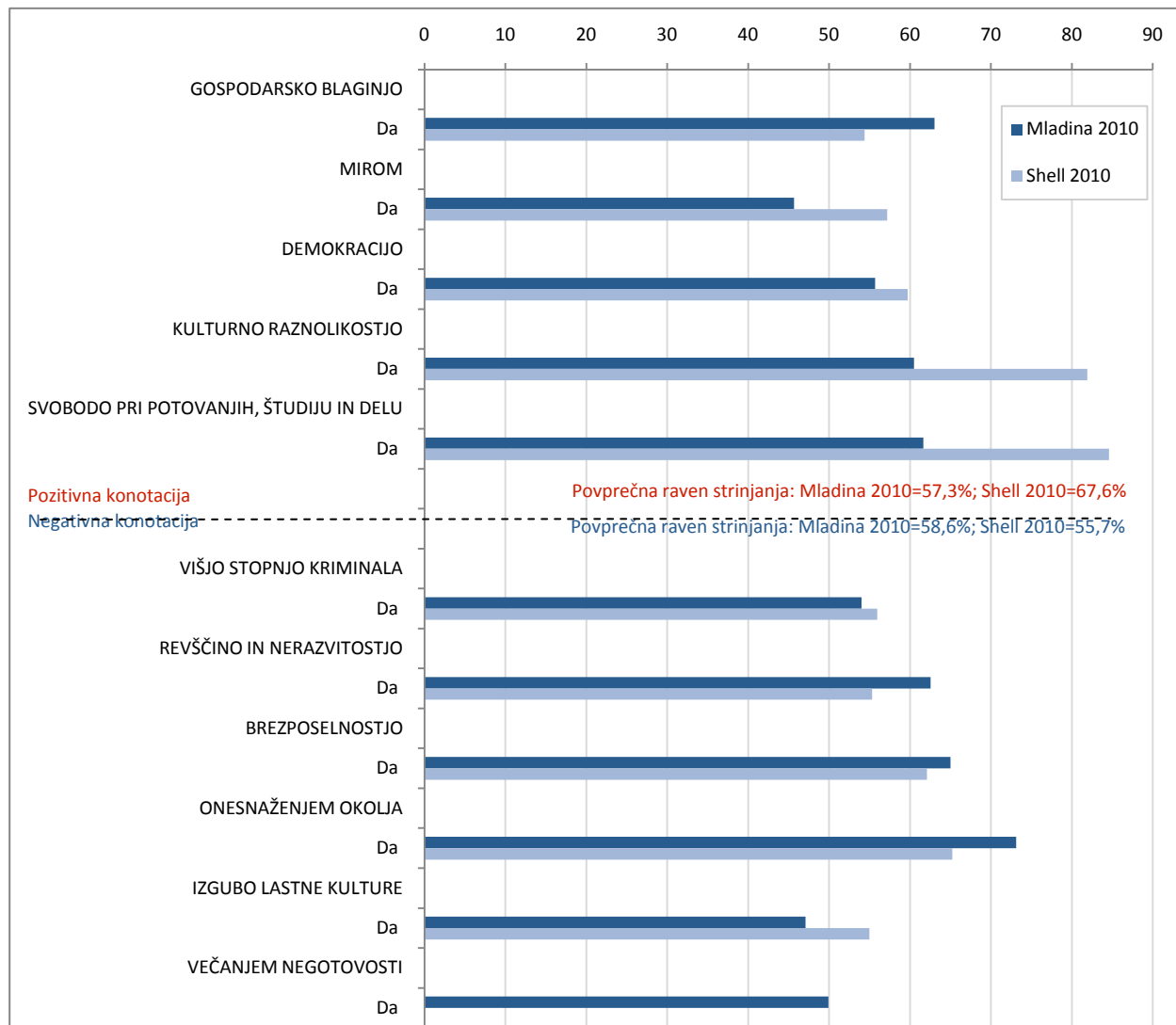
“MTV je povsod, ne samo na MTV. McDonald’s je povsod ne samo v McDonald’su.”
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Trend globalizacije pa se po mnenju nekaterih mladih kaže tudi na drugih področjih:
“Ja, jaz mislim, da je glavni cilj globalizacije vzgoja posameznik, ki bo služil kapitalu.”
(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

Tudi empirični podatki Mladine 2010 so pokazali, da imajo mladi v Sloveniji do globalizacije ambivalenten odnos, ki ga je sicer mogoče zaslediti tudi pri avtorjih strokovne in znanstvene literature. Večina mladih pojem globalizacije povezuje tako s »civilizacijskimi« kot tudi z »destruktivnimi procesi« (Guilen, 2001) (gl. graf spodaj). Ali drugače, mladi v svojem odnosu do

globalizacije poosebljajo stališče, ki ga pod naslovom »Globalizacija: Ne pekel ne Nebesa« izrazi Svetličič (2000).¹¹⁶

Graf 113: Kaj mladi (15-25 let) povezujejo s pojmom globalizacija, Mladina 2010 in Shell 2010.



Kot je razvidno iz grafikona, slovenska mladina v primerjavi z nemškimi vrstniki (Shell, 2010) v povprečju pogosteje povezuje proces globalizacije z gospodarsko rastjo, redkeje pa z drugimi nematerialnimi kategorijami kot so npr. mir, demokracija, kulturna raznolikost in mobilnost. To je tudi glavni razlog, zakaj je povprečna raven strinjanja, da ima globalizacija pozitivne učinke pri slovenski mladini (57,3 %) nižja kot pri nemški mladini (67,6 %). Na drugi strani slovenska mladina pojem globalizacije pogosteje povezuje z negativnimi izidi kot to velja za nemško mladino, čeprav je razkorak v tem primeru manjši. V tem kontekstu velja izpostaviti dejstvo, da slovenska v primerjavi z

¹¹⁶ Ang. *Globalisation: Neither Hell Nor Paradise.*

nemško mladino proces globalizacije redkeje povezuje z izgubo lastne kulture (47 % v primerjavi s 55 %). Slednje je gotovo zanimivo, če se upošteva ustaljen vidik, da proces globalizacije ogroža predvsem manjše, ekonomsko in politično šibkejšje kulture (glej npr. Schnurr in Holtz, 1998).

Mladi v Sloveniji imajo do globalizacije ambivalenten odnos. Povezujejo jo tako s »civilizacijskimi« (demokratizacija, svoboda pri delu, potovanjih in študiju) kot tudi z »destruktivnimi procesi« (kulturni kolonializem, onesnaževanje okolja, revščina, kriminal).

Podrobnejša analiza je sicer razkrila, da so mladi, ko gre za percepcijo pojma globalizacija, relativno homogena skupina (analiza povprečij tako ni pokazala statistično značilnih razlik ($p < 0,001$) glede na kategorijo kot so npr. spol, ekonomski položaj družine, starost, ali zaposlitveni status).

11.2 MOBILNOST IN NJEN POMEN ZA POSAMEZNIKA IN ZA DRUŽBO

Odveč je poudarjati, da je sam pojem mobilnosti¹¹⁷ tesno povezan s samim pojmom globalizacije, saj npr. Held s sodelavci (1999) slednjo definira ravno preko pojma mobilnosti: »Globalizacija je proces, ki ga poganja okrepljena čezmejna mobilnost blaga, storitev, denarja, informacij, kultur in ljudi« (Held et al., 1999: 16). Mobilnost je torej elementarni del globalne družbene realnosti. Je njen odraz, rezultat in gorivo hkrati, pri čemer se mobilnost ljudi neredko obravnava v luči pozitivnih učinkov, ki bi jih naj le-ta imela na blaginjo posameznika in na blaginjo družbe kot celote.

Tako Bertoncini s sodelavci (2008) na primeru mladih ugotavlja, da mobilnost mladih prispeva k njihovi splošni adaptivni sposobnosti; natančneje, k njihovi lažji (re)integraciji na (nad)nacionalni trg dela (glej tudi Findlay et al., 2006). Mobilnost naj bi namreč omogočala posameznikom, da pridobijo znanja in veščine, ki jih danes od njih zahteva globalna ekonomija oziroma globalni trg dela – znanje tujih jezikov, odprtost, strpnost do drugačnosti, pripravljenost na medkulturni dialog in sposobnost čezmejnega sodelovanja. Študija Kinga in Ruiz-Gelicesa (2003) je tako na primeru mobilnosti študentov pokazala, da so mobilni študenti po dokončanju študija pogosteje zasedali bolj plačana

¹¹⁷ Čeprav je v grobem mobilnost mogoče ločiti na socialno in geografsko, bo v okviru tega poglavja govora le o geografski mobilnosti, pri čemer se pojem, razen kjer to ni izrecno naznačeno, nanaša na čezmejno mobilnost. Sam pojem mobilnosti bo ob tem konceptualno izenačen s pojmom migracije, ki jo je v najbolj splošnem pomenu besede mogoče definirati kot »premik oseb med dvema geografskima krajema v določenem časovnem obdobju.« (Boyle et al., 1998: 34).

mesta, da so se pogosteje prijavljali na delovna mesta v tujini in da so svojo kariero pogosteje videli v mednarodnem kontekstu.

O učinku mobilnosti na blaginjo družbe je mogoče brati v različnih poročilih, ki jih izdajajo evropske institucije. Ta mobilnost povečini povezujejo s konkurenčnostjo Evrope kot celote (CEC, 2009), na njen širši pomen pa najbolje kaže uvodni del poročila Evropske komisije *Youth on the Move* (2010: 3):

»Eden izmed glavnih ciljev Evropske unije je pametna, inkluzivna in trajnostna rast, uresničitev tega cilja pa je odvisna od mladih, katerih potencial je mogoče realizirati le ob kvalitetnem izobraževanju, vključujočem trgu dela in njihovi večji mobilnosti«.

Sicer pa različne študije kažejo, da pomena mobilnosti ne gre iskati zgolj v okviru posameznikovega in družbenega blagostanja (tj. v okviru materialne dobrobiti), ampak širše. Tu velja izpostaviti predvsem idejo, da mobilnost preko neposrednega stika krepi samostojnost, da vodi do boljšega razumevanja in od tod do solidarnosti in strpnosti do »drugačnih«, ki ju je mogoče razumeti kot nujni pogoj za sožitje in mir, ne le v okviru nacionalnega ali evropskega prostora, ampak tudi v okviru sveta kot celote (več o tem glej npr. Deutsch et al., 1968; Findlay et al., 2006; Fligstein, 2008; Sigalas, 2010). V tej luči je mogoče brati tudi Resolucijo sveta Evropske unije o prenovljenem okviru za evropsko sodelovanje na področju mladine 2010-2018 (Uradni list EU/C311, 2009), saj se v njej mobilnost omenja ravno in predvsem v kontekstu razumevanja drugačnosti, spoštovanja človekovih pravic, krepitve evropske identitete in ideje evropskega državljanstva ipd.

Da ima mobilnost večsmerne pozitivne vplive kažejo tudi mnenja mladih, ki so bili vključeni v kvalitativni del pričujoče raziskave. Mladi, ki imajo neposredno izkušnjo mobilnosti, jo namreč opisujejo kot izjemno pozitivno in zagovarjajo stališče, da je to možnost, ki jo mora izkoristiti vsak:

“2003 je sem v Nemčijo na prakso za 6 mesecev...če ne bi bilo vize bi ostala tam“
(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

“Študij v tujini je zakon. Škoda da ni več tega.“
(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

11.3 OVIRE MOBILNOSTI

Če se sprejme sklep, da je mobilnost nekaj, kar ima pozitivne učinke tako za posameznika kot tudi za družbo¹¹⁸, naslednji korak vključuje identifikacijo ovir, ki to mobilnost bodisi onemogočajo, bodisi zavirajo. V grobem jih je mogoče razdeliti na dve skupini, na objektivne in subjektivne. Medtem ko je prve mogoče povezati predvsem z odsotnostjo legalnih in ekonomskih (z)možnosti (npr. problem priznavanja pridobljenih kvalifikacij, visoki ekonomski stroški mobilnosti) ter s pomanjkanjem institucionalne podpore (informiranje glede možnosti, potencialnih koristi ipd.), je slednje mogoče povezati predvsem s samim odnosom mladih do mobilnosti (tj. s subjektivno percepcijo koristi oziroma nagrad ter potencialnih nevarnosti, s predstavami in stališči do drugačnosti ipd.).

Obseg objektivnih ovir naj bi po podatkih Združenih narodov bil največji za tiste slabo izobražene, manjši pa predvsem za mlade, še posebej za študente (HDR, 2009: 2). Sicer pa o omejitvah mobilnosti ljudi dovolj zgovorno priča podatek, da se delež migrantov v celotni (tj. svetovni) populaciji, kljub nižjim stroškom, ki so povezani z mobilnostjo, ni spremenil že petdeset let. Ta se namreč giblje okoli 3 odstotkov (HDR, 2009). Mogoče je torej skleniti, da so meje, ko gre za mobilnost ljudi, najbolj prepustne za (bodoče) visoko izobražene mlade, ki pa tega dejstva pogostokrat ne izkoristijo. Kot na primeru študije evropske mladine nakaže Bertoncini s sodelavci (2008), je precej mladih, ki za mobilnost niso zainteresirani, še posebej bi naj to veljalo za tiste iz nižjih slojev. Po njegovem mnenju je zato ena izmed ključnih nalog nacionalnih in nadsocijalnih institucij v okviru Evropske Unije predvsem ta, da se mladim bolje predstavijo konkretni učinki mobilnosti, ob tem pa nadaljujejo s procesi odpravljanja objektivnih ovir in z napor, ki vključujejo vse od programov učenja tujih jezikov, različnih spodbud v smislu krepitve medkulturne zavesti, do programov mednarodnih štipendij, praks in drugih oblik izmenjav.

Ko se govori o mobilnosti mladih se seveda ni mogoče izogniti vprašanju mobilnosti študentov, saj v večini evropskih držav študenti predstavljajo pomemben del mladih. Po podatkih Statističnega urada RS je v šolskem letu 2008/2009 skoraj polovica vseh oseb starih od 19 do 24 let, bila vključena v terciarno izobraževanje (Vertot et al., 2009), kot je razvidno iz pričujoče študije, pa proces inkluzije mladih v terciarno izobraževanje izkazuje izrazito pozitiven trend. V kontekstu ovir, ki se nanašajo na mobilnost študentov, velja izpostaviti ugotovitve Schnitzerja in Zempel-Ginota (2002) ter Findleya in

¹¹⁸ Pojem družbe je v tem kontekstu uporabljen v smislu človeške skupnosti, ki ni zamejena z nacionalnimi mejami (konkretno, v mislih se ima družbo, ki jo zaobsega Evropska unija). Ne gre namreč pozabiti, da ima lahko mobilnost povsem negativne učinke na nacionalno družbo, predvsem v okviru tistega, kar se običajno označuje s pojmom »beg možganov« oziroma s pojmom »prisilne mobilnosti« (Bertoncini et al., 2008: 16).

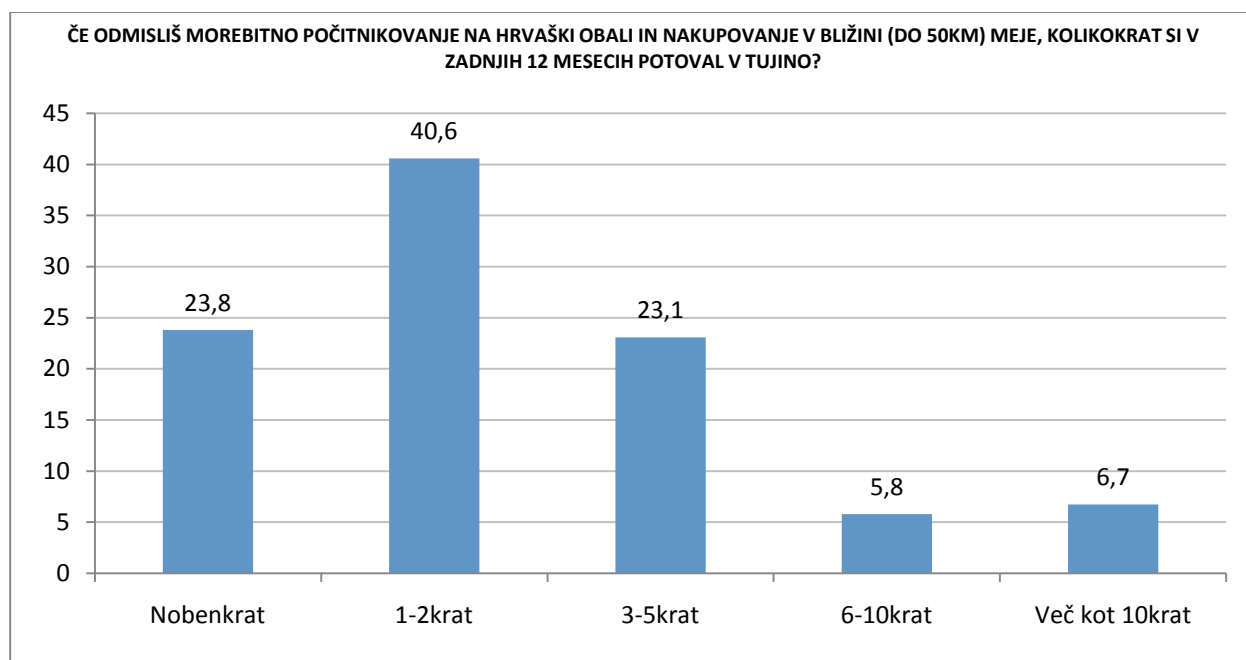
sodelavcev (2006). Medtem ko prva na primeru študentske mobilnosti ugotavljata, da so v programih študentske mobilnosti nadpovprečno zastopane »bela dekleta iz višjih slojev« (ibid.: 115), pa Findlay s sodelavci (2006) ugotavlja, da je v Veliki Britaniji kar 80 odstotkov študentov kot oviro za mobilnost navedlo pomanjkanje finančnih virov, predvsem v smislu strahu, da bi po vrnitvi izgubili delne zaposlitve in s tem dohodek, ki jim omogoča študij na domači instituciji. Sicer je ta ista raziskava pokazala še, da je na drugem mestu skrb zaradi (neznanja) jezika, sledile pa so skrbi glede nepriznavanja vsebin, podaljšanja študija, zapustitev partnerja in družine, skoraj polovica pa jih je tudi izrazila skrbe glede življenja v drugi državi/kulturi (ibid.: 305). Od tod je mogoče torej sklepati, da je v ukrepe, katerih cilj je okrepitev mobilnosti študentov, potrebno vključiti ne samo več finančnih spodbud, ampak tudi na promociji nematerialnih prednosti oziroma koristi, ki jih mobilnost prinaša, na kar je sicer opozoril tudi eden izmed intervjuvancev.

“Po mojem mladi (študentje) sploh ne vejo, kaj vse jim je omogočeno. Več je potrebno reklame za te programe... več prezentacij. Pa boj bi se morali povezati (z izobraževalnimi institucijami iz tujine) s tujino, da bi lahko lažje vnovčili ECTSje.”
(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

11.4 MOBILNOST MLADIH V SLOVENIJI IN OVIRE ZANJO

Iz pogovorov z mladimi je mogoče izluščiti, da je pojem mobilnosti v percepciji mladih zastopan v prvi vrsti v okviru študija in programov študijske mobilnosti, ki jih vzpodbuja Evropska Unija, kot sta na primer programa Erasmus in Socrates. Toda študijska mobilnost je le del nečesa, kar bi lahko imenovali splošna mobilnosti. To smo v okviru pričujoče študije merili tako, da smo mlade povprašali, če in kolikokrat so v preteklem letu (izključujoč počitnikovanje in nakupovanje) bili v tujini. Rezultati so pokazali, da »le« četrtnina mladih v preteklem letu ni bila v tujini (»le« zato, ker bo iz nadaljevanja razvidno, da drugi indikatorji mobilnosti kažejo precej drugačno sliko), kar pomeni, da ima več kot 75 odstotkov mladih takšno ali drugačno izkušnjo »drugačnosti« (graf spodaj).

Graf 114: Splošna mobilnost mladih (15-29 let) - pogostost potovanj v tujino v zadnjih 12 mesecih (v %), Mladina 2010.



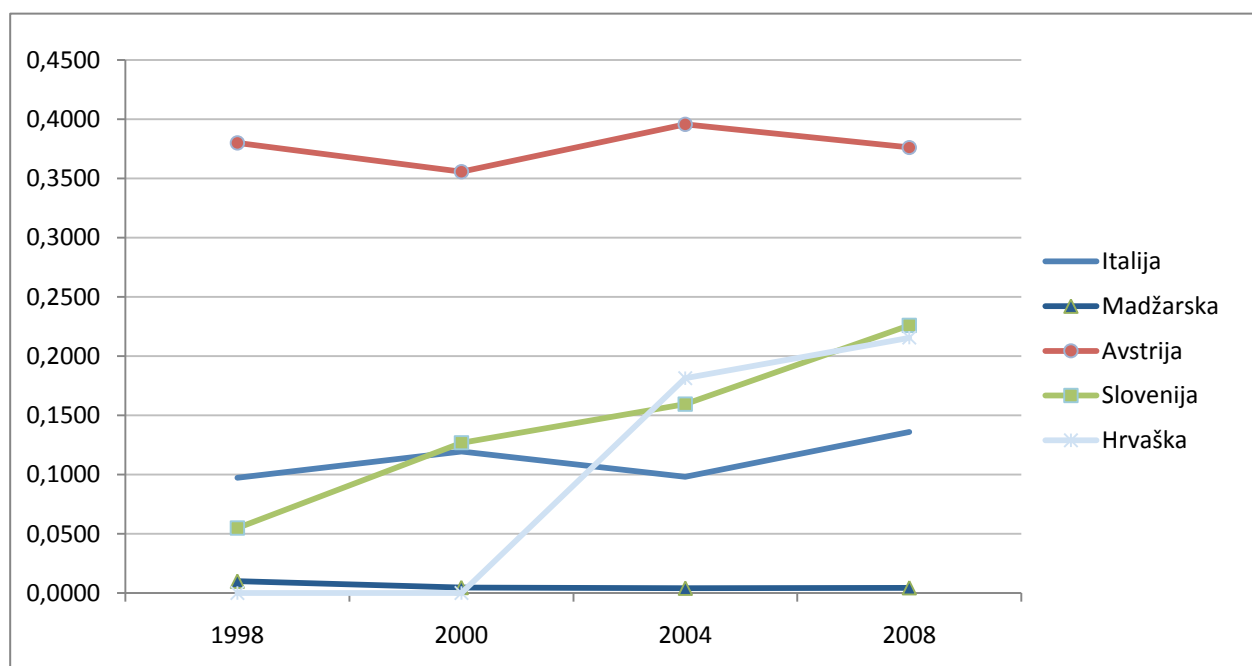
Poglobljena analiza je pokazala, da glede pogostosti potovanja med spoloma ni statistično značilnih razlik ($p > 0,05$), enako pa se je izkazalo tudi v primeru primerjav med starostnimi skupinami (15-18, 19-24, 25-29 let). Po pričakovanjih so tisti, ki so potovali večkrat, v tujini skupno preživeli več časa, tovrstna mobilnost pa je povezana tako z materialnim položajem respondentove družine ($r = 0,12$; $p < 0,001$) kot tudi z dohodkom, s katerim ona ali on, razpolaga ($r = 0,13$; $p < 0,001$).

Izkušnja tujine je med mladimi v Sloveniji večinski pojav in to ne glede na starost ali spol, vendar je ta izkušnja povečini kratkotrajna.

Iz gornjih podatkov je torej mogoče sklepati, da je izkušnja tujine večinski pojav med slovenskimi mladimi in to ne glede na starost ali spol. Drugače je, ko se pogleda trajanje te izkušnje. Delež mladih, ki so v preteklem letu v tujini prebili obdobje daljše od dveh mesecev, znaša le skromnih 3,6 odstotka. Ta delež je še nižji, ko gre za obdobje, ki je daljše od 12 mesecev.

Delež takšnih je po podatkih Eurostata, tako kot pri sosednjih državah, praktično zanemarljiv. Giblje se pod 0,25 % mladih, velja pa omeniti, da je v Sloveniji mogoče zaznati trend naraščanja (graf spodaj).

Graf 115: Delež mladih (15-29 let), ki so emigrirali v tujino za čas daljši od 12 mesecev.



Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

Čeprav v Sloveniji delež mladih (15-29 let), ki v tujino emigrira za čas daljši od 12 mesecev, vse od leta 1998 narašča, pa je ta delež še vedno praktično zanemarljiv (leta 2008 je znašal cca. 0,25%).

Podoben trend naraščanja je mogoče zaznati tudi, ko gre za mobilnost študentov v okviru programa Socrates/Erazmus, čeprav velja tudi tu izpostaviti, da se možnosti tega programa še vedno poslužuje relativno malo študentov (manj kot 1 odstotek študentske populacije), kljub temu, da iz razgovorov z mladimi bilo mogoče razbrati, da so z možnostmi in z vsebino programov študijske mobilnosti relativno dobro seznanjeni ter da jim je možnost študija v tujini načeloma všeč.

Tabela 18: Odstotek študentov, udeleženih v programu mobilnosti ERAZMUS za študij v tujini, od vseh študentov, vpisanih v terciarno izobraževanje v Sloveniji, 2000/2001-2008/2009.

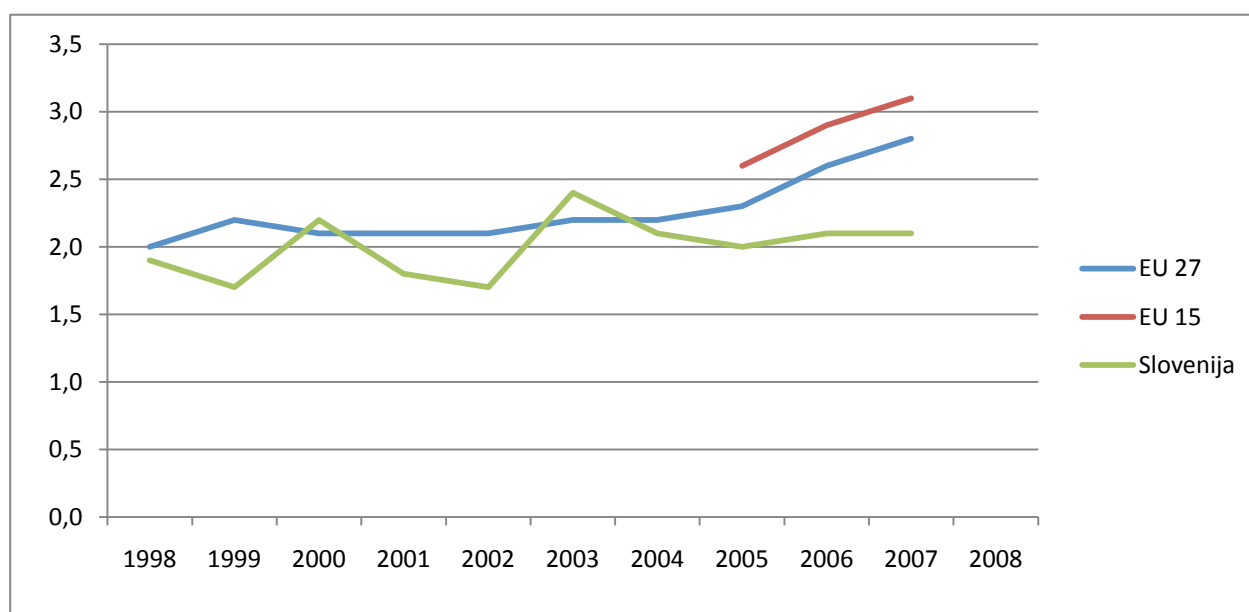
Leto	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
%	0,20	0,25	0,39	0,45	0,55	0,74	0,88	0,84	0,89

Opomba: Študenti višješolskih izobraževalnih programov so v program ERAZMUS vključeni od študijskega leta 2007/2008. Pri računanju odstotka študentov so do leta 2007 zajeti študenti, ki so vpisani v visokošolske študijske programe, od leta 2007 pa vsi terciarni študenti.

Vir: SURS, CMEPIUS, preračuni MVZT.

Delež mobilnih študentov je nekoliko višji, če se gledajo vsi programi mobilnosti, toda iz teh podatkov je po drugi strani mogoče razbrati, da se celotna mobilnost študentov v Sloveniji ne povečuje, saj se vse od leta 1998 do 2008 giblje okoli 2 odstotkov, zaradi česar slovenska študentska mobilnost vse bolj zaostaja za Evropskim povprečjem.

Graf 116: Delež študentov (ISCED 5-6) v celotni populaciji študentov, ki študira v drugi državi članici EU 27, EFTE, ali državi kandidatki, 1998/1999-2007/2008.



Vir: EUROSTAT - Population and social conditions/Employment and unemployment (Labour Force Survey)

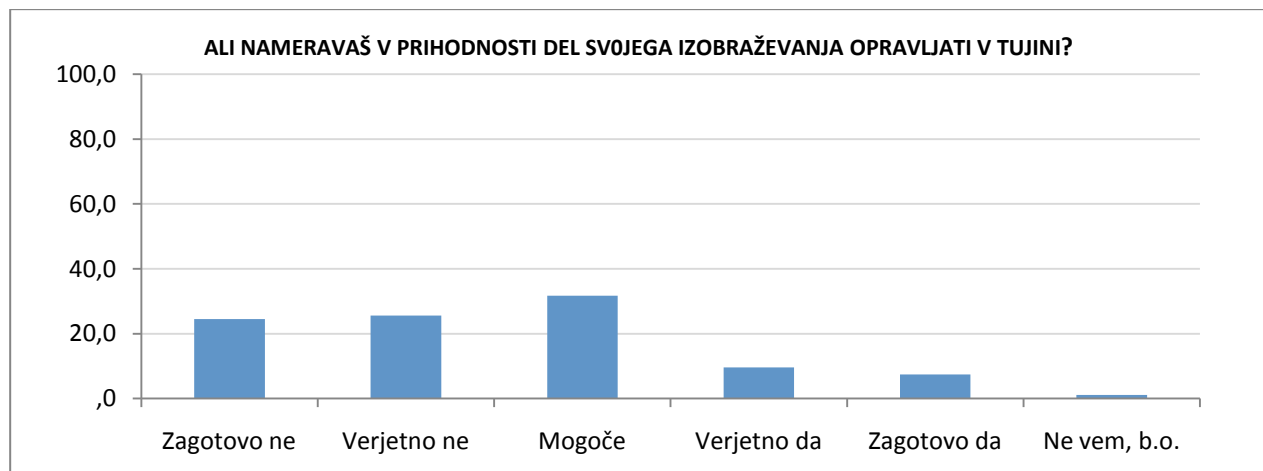
Delež mednarodno mobilnih študentov v Sloveniji je pod Evropskim povprečjem in v longitudinalnem pogledu izkazuje relativno stabilnost. Trend naraščanja je mogoče zaznati le v okviru programa Erasmus, v katerega pa je leta 2008 še vedno bil vključen manj kot odstotek študentske populacije.

Prikazan obseg mobilnosti je vsekakor zanimiv tudi iz vidika, da je v okviru raziskave *Družbeni profil študentov Slovenije* (Flere et al., 2005) 12 odstotkov vprašanih študentov (N=3.378) izjavilo, da zagotovo namerava del študija opravljati v tujini. Podobno visoko namero študentov, še posebej med bolonjskimi študenti, je mogoče zaznati tudi v okviru študije *Evroštudent* (2007).

Na relativno visoko prisotnost namere mladih, da bi del svojega izobraževanja opravili v tujini (glede na realizirano) je mogoče sklepati tudi v okviru pričujoče študije. Rezultati so namreč pokazali, da 86,3 odstotka mladih ni opravljalo dela svojega izobraževanja v tujini (ta delež je sicer nižji kot pri študentski populaciji, vendar so vanj vključene tudi kratkotrajne¹¹⁹ mobilnosti, ki jih podatki prikazani na grafu spodaj ne upoštevajo), čeprav je ob tem le 24,6 odstotka mladih nakazalo, da dela svojega izobraževanja zagotovo ne nameravajo opravljati v tujini (graf spodaj). Ali drugače, rezultati pričujoče študije kažejo, da pri študijski mobilnosti mladih obstaja pomemben razkorak med načrtovano in realizirano študijsko mobilnostjo.

Rezultati kažejo, da pri študijski mobilnosti mladih obstaja sorazmerno velik razkorak med načrtovano in realizirano mobilnostjo.

Graf 117: Delež mladih, ki namerava del svojega izobraževanja opravljati v tujini, Mladina 2010.

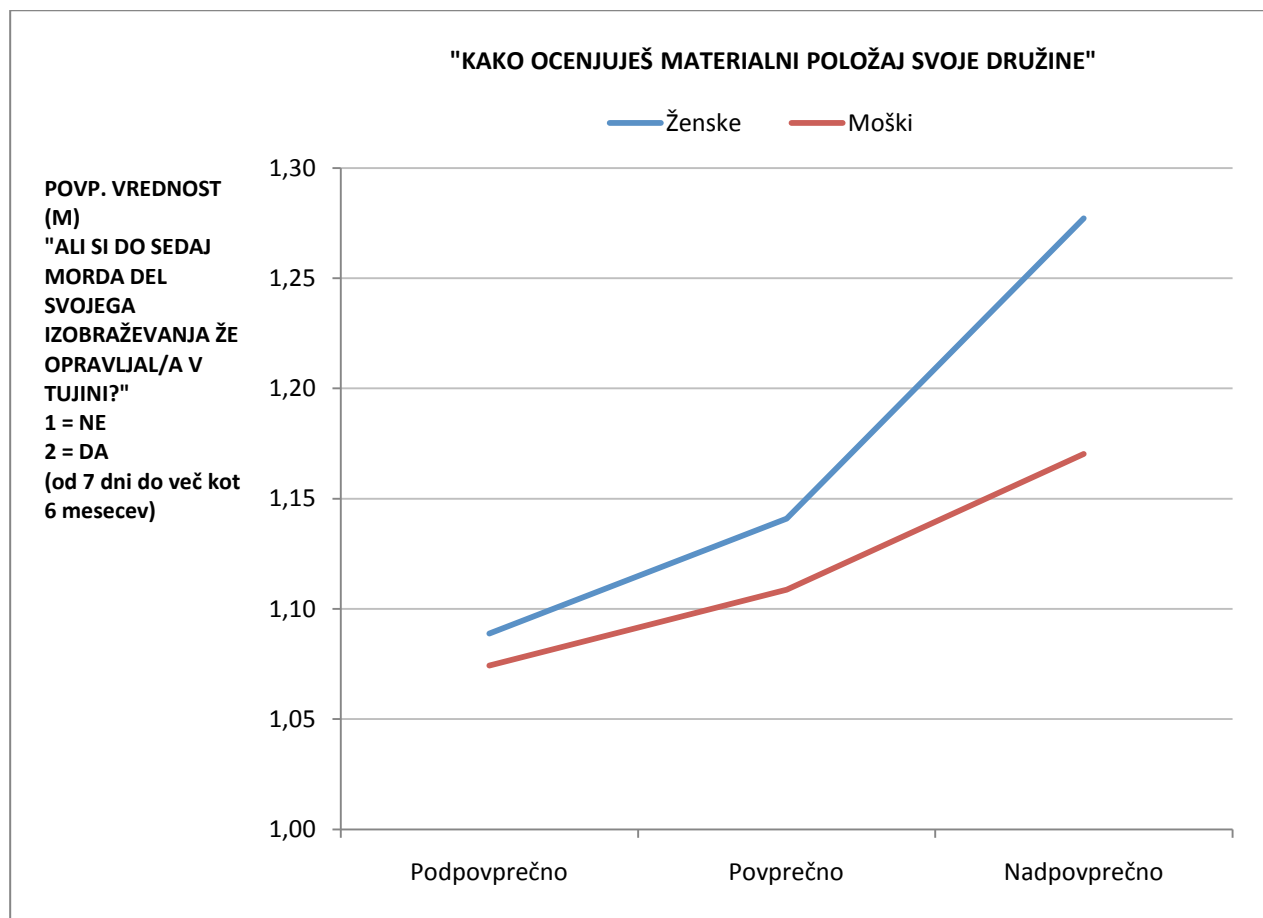


Na tej točki se je seveda smiselno vprašati, kje so vzroki za ta razkorak. Eden izmed možnih odgovor se skriva v dejstvu, ki ga je razkrila že omenjena raziskava Flereta in sodelavcev (Flere et al., 2005).

¹¹⁹ Med "mobilne" se je štelo vse mlade, ki so v tujini opravili del svojega izobraževanja in so tam bili dan ali več. Delež kratkotrajno mobilnih (skupno trajanje izobraževanja v tujini ≤ 1 mesec) je med vsemi mobilnimi znašal 55,4 odstotka.

Rezultati te študije so namreč pokazali, da je zgolj 3 odstotke vprašanih menilo, da so štipendije za študij v tujini dovolj visoke (ta delež je bil sicer nekoliko višji med tistimi, ki so v času svojega študija že bili v tujini – 8,7 %). Na podoben sklep navajajo tudi podatki raziskave Evroštudent, ki so pokazali, da največji delež stroškov, ki nastanejo ob mobilnosti, nosita udeleženec/-ka in njegova oz. njena družina, ki v povprečju skupaj zagotovijo 56 odstotkov potrebnih sredstev (Evroštudent, 2007: 61). Da je materialno ozadje družine pomembno, ko gre za študijsko mobilnost, je mogoče sklepati tudi iz pričujoče raziskave (graf spodaj).

Graf 118: Povprečna mobilnost mladih, glede na materialni položaj respondentove družine in glede na spol, Mladina 2010.



Rezultati pokažejo, da zaznani materialni položaj družine pozitivno korelira s študijsko mobilnostjo, pri čemer to velja nekoliko bolj za dekleta kot za fante (dekleta: $r = 0,14$; $p < 0,001$; fantje: $r = 0,09$; $p < 0,05$), ki tudi sicer izkazujejo višjo raven študijske mobilnosti (med tem ko ima 16 % deklet za seboj vsaj eno obliko študijske mobilnosti, je med fanti takšnih le dobrih 11 %). V tem pogledu je mogoče ugotoviti skladnost naših izsledkov z izsledki Zempel-Ginotejeve (2002), tj. da v okviru študijske mobilnosti prevladujejo dekleta iz višjih slojev.

Med mladimi, ki so vsaj del študijskih obveznosti opravili v tujini prevladujejo dekleta in tisti, ki izhajajo iz materialno boljše situiranih družin.

Kljub izkazani povezavi, pa je iz mer povezanosti razvidno, da so te povezave šibke, kar je skladno s poprej omenjeno raziskavo Evroštudent, ki je pokazala, da je finančni dejavnik šele na drugem mestu. Glavna ovira mobilnosti študentov gre po njihovem mnenju iskati v nizki podpori mobilnosti v domači državi, ki se navezuje na dostopnost informacij, na priznavanje obveznosti, na pričakovan zastoj pri študiju, na slabo vrednotenje tako pridobljene izobrazbe ter na omejen dostop do programov mobilnosti. Znanje jezikov in osebna motivacija sta imela manjšo težo (Evroštudent, 2007: 62). Na osnovi teh podatkov je torej mogoče povzeti, da gre ovire za mobilnost študentov v Sloveniji iskati predvsem v okviru objektivnih dejavnikov (nezadostne finančne spodbude, slaba institucionalna podpora ipd.).

Na slednje je mogoče tudi sklepati iz razgovorov z mladimi (premalo promocije, problemi priznavanja v tujini opravljenih vsebin), čeprav so v okviru intervjujev kot najpogostejši razlog za nemobilnost mladi navajali obveznosti, ki jih vežejo na domače okolje. Med temi obveznostmi je največkrat omenjeno delo, bodisi vezano na šolo, študentski servis ali pa dom, vseeno pa številni mladi možnosti za študij v tujini ne izključujejo popolnoma:

“Tujina me sicer zanima, ampak ne še zdaj... imam doma preveč dela. Mogoče na podiplomcu ali pa na specializaciji.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

Ko gre za ovire študijske mobilnosti mladih, gre za mešanico objektivnih in subjektivnih dejavnikov, pri čemer velja, da prevladujejo prvi (prenizke finančne spodbude, premalo promocije potencialnih koristi, nepriznavanje v tujini opravljenih obveznosti, odgovornost do obveznosti, ki jih vežejo na domače okolje).

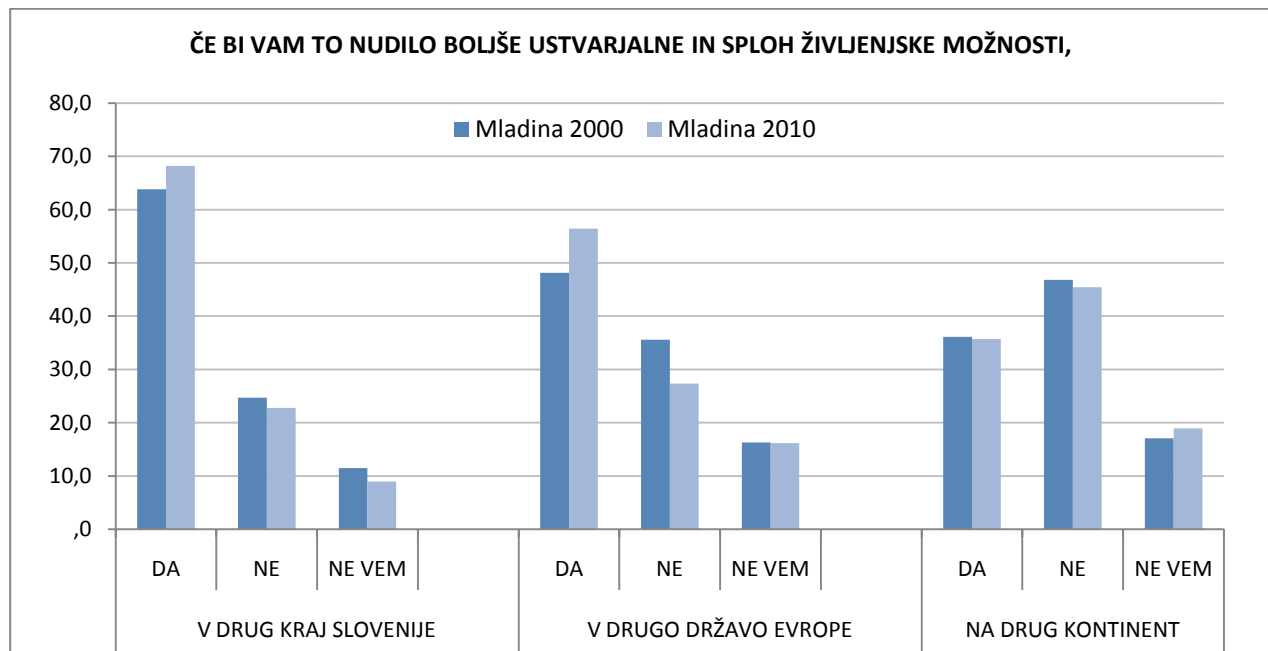
Rezultati so pokazali tudi, da je namera »izobraževati se v tujini« statistično značilno povezana s predhodno izkušnjo mobilnosti (v okviru izobraževanja: $r = 0,28$; $p < 0,001$; s pogostostjo potovanja v tujino: $r = 0,15$; $p < 0,001$; s trajanjem bivanja v tujini: $r = 0,20$; $p < 0,001$), z materialnim položajem mladostnikove družine ($r = 0,15$; $p < 0,001$), z znanjem enega izmed svetovnih jezikov ($r = 0,29$; $p <$

0,001) ter s socialno tolerantnostjo ($r = 0,16$; $p < 0,001$). Mogoče je torej skleniti, da kakršna koli oblika pretekle mobilnosti deluje spodbujevalno na odnos do izobraževalne mobilnosti (bolj, če je bilo trajanje te predhodne mobilnosti daljše). Skladno s pričakovanji pa sta tako pogostost potovanja v tujino kot trajanje samega potovanja statistično značilno povezana z materialnim položajem mladostnika ($r = 0,13$; $p < 0,001$) oziroma z materialnim položajem mladostnikove družine ($r = 0,12$; $p < 0,001$).

Na tej točki velja omeniti še spodbudno ugotovitev, da se pripravljenost za izobraževanje v tujini ne razlikuje glede na spol ($p > 0,05$), verjetno manj spodbudno pa je dejstvo, da povprečna pripravljenost za izobraževanje v tujini pada s starostjo respondentov ($p < 0,001$). To velja tudi v primeru, ko se odnos med spremenljivkama kontrolira s spolom, z zaposlitvenim statusom in prevladujočo aktivnostjo ($p < 0,05$).

Rezultati pričujoče študije še kažejo, da je tudi pripravljenost na selitev v tujino relativno visoka. Natančneje, delež mladih, ki bi se zavaljo izboljšanja ustvarjalnih in življenjskih možnosti bil pripravljen preseliti v tujino, se giblje med 56 odstotki (pripravljenost seliti v drugo državo Evrope) in 35 odstotki (seliti na drug kontinent; graf spodaj).

Graf 119: Pripravljenost mladih za selitev, Mladina 2010 in Mladina 2000.



Podobno visoko (oziroma še višjo) pripravljenost na selitev v tujino je mogoče zaznati tudi med študenti. Kar 63,8 odstotkov vprašanih je namreč nakazalo, da bi po končanem študiju bili

pripravljene oditi v tujino (ne za vedno, bi pa za daljši čas: 41,0 %; za vedno, če bi imel-a priložnost: 20,7 %; za vedno ne glede na vse: 2,1 %; gl. Flere et al. 2005).

Longitudinalna analiza podatkov pokaže, da se je med mladimi nekoliko povišala naklonjenost lokalni in evropski mobilnosti. Pripravljenost mladih, da bi se zavoljo izboljšanja njihovega položaja selili na drug kontinent, je praktično ostala na ravni iz leta 2000 (Mihelj et al., 2000). Tudi kvalitativni del raziskave nakazuje, da je tujina mladim privlačna. Mladi so po večini mnenja, da je v tujini veliko lažje dobiti službo, ter da so plače in pogoji dela veliko boljši kot v Sloveniji:

“V Avstriji si na primer ne moreš privoščiti, da bi izkoriščal ljudi, ker politika tega ne dovoli. Pri nas pa veliko podjetij preživi ravno na račun teh malih ljudi.”
(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

“Sej ne rječem, d je pr ns slabu. Samu lhku bi blu bulše. Če s n popravi, buom šou pa delat u Italijo.”
(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

“Rada bi dela v tujini, vseeno mi je kaj bi delala, samo da grem ven...”
(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

“Živel bi pa najrajši v Barceloni. Lepo mesto, morje in veliko ljudi z veliko potenciali...”
(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

Sicer iz rezultatov empirične analize izhaja, da so tisti, ki so pripravljene na tovrstno mobilnost znotraj Slovenije, bolj naklonjeni tako evropski kot tudi globalni mobilnosti ($p < 0,001$) in da je ta naklonjenost nekoliko višja med redno zaposlenimi (mladimi moškimi, ko gre za lokalno mobilnost; ko gre za evropsko ali globalno mobilnost med spoloma ni statistično značilnih razlik), ki so večino svojega življenja preživeli na vasi ali podeželskem naselju v okviru družin, katerih materialnih položaj oni sami danes ocenjujejo kot podpovprečen. Ali drugače, najmanj so lokalni, evropski in globalni mobilnosti v povprečju naklonjeni tisti, ki opravljajo honorarna dela (vključno s študenti) v večjem mestu in ki praviloma izhajajo iz nadpovprečno situiranih družin.

Na osnovi prikazanega je torej mogoče oblikovati sklep, da mladi v Sloveniji izkazujejo relativno pozitiven odnos do študijske in splošne mobilnosti, vsekakor pa se zdi, da so potrebne poglobljene raziskave v smeri iskanja vzrokov za relativno nizko realizacijo.

11.5 KLJUČNE UGOTOVITVE

Ključne ugotovitve tega poglavja lahko, skupaj s priporočili za izvajanje mladinske politike, strnemo v naslednjih točkah:

1. Mladi v Sloveniji imajo do globalizacije ambivalenten odnos. Povezujejo jo tako s »civilizacijskimi« (demokratizacija, svoboda pri delu, potovanjih in študiju) kot tudi z »destruktivnimi procesi« (kulturni kolonializem, onesnaževanje okolja, revščina, kriminal).
2. Izkušnja tujine je med mladimi v Sloveniji večinski pojav in to ne glede na starost ali spol, vendar je ta izkušnja povečini kratkotrajna.
3. Čeprav v Sloveniji delež mladih (15-29 let), ki v tujino emigrira za čas daljši od 12 mesecev, vse od leta 1998 narašča, pa je ta delež še vedno praktično zanemarljiv (leta 2008 je znašal cca. 0,25%).
4. Delež mednarodno mobilnih študentov v Sloveniji je pod Evropskim povprečjem in v longitudinalnem pogledu izkazuje relativno stabilnost. Trend naraščanja je mogoče zaznati le v okviru programa Erasmus, v katerega pa je leta 2008 še vedno bil vključen manj kot odstotek študentske populacije.
5. Med mladimi, ki so vsaj del študijskih obveznosti opravili v tujini prevladujejo dekleta in tisti, ki izhajajo iz materialno boljše situiranih družin.
6. Rezultati kažejo, da pri študijski mobilnosti mladih obstaja sorazmerno velik razkorak med načrtovano in realizirano mobilnostjo.
7. Ko gre za ovire študijske mobilnosti mladih, gre za mešanico objektivnih in subjektivnih dejavnikov, pri čemer velja, da prevladujejo prvi (prenizke finančne spodbude, premalo promocije potencialnih koristi, nepriznavanje v tujini opravljenih obveznosti, odgovornost do obveznosti, ki jih vežejo na domače okolje).

11.6 UPORABLJENI VIRI

Beck, U. (2004). *Kaj je Globalizacija? Zmote globalizma – odgovori na globalizacijo*. Ljubljana: Založba Krtina, Knjižna zbirka Krt.

Bertoncini, Y., Chassard, Y., Harfi, M., Milliat, MC., Barbier-Gauchard, A., Chopin, T. in Lemoine, K. (2008). *Encourage young people's mobility in Europe. Strategic orientations for France and the European Union*. Paris: La Documentation française.

Boyle, P., Halfacree, K. in Robinson, V. (1998). *Exploring Contemporary Migration*. London: Longman.

CEC - Commission of the European Communities (2009). Youth - Investing and Empowering Commission staff working document. SEC(2009) 549 Final. Brussels: COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. Dostopno na: http://ec.europa.eu/youth/news/doc/new_strategy/youth_report_final.pdf 2.12.2010.

Deutsch K, Burrell SA, Kann RA, et al 1968 [1957]. *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

EUROSTAT, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/database/> 1.10.2010

Evropska Komisija/European Commission. (2010). *Youth on the Move – An initiative to unleash the potential of young people to achieve smart, sustainable and inclusive growth in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

EVROŠTUDENT (2007). *Raziskava o ekonomskem in socialnem položaju ter mednarodni mobilnosti študentov v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Dostopno na: www.avantis.si/media/evrostudent.si.2007.pdf 1.10.2010

Flere, S., Fištravec, A., Tavčar Krajnc, M., Lavrič, M., Klenovšek, T., Klanjšek, R., Šipuš, K. (2005). *Družbeni profil študentov Slovenije : poročilo o rezultatih raziskave v letu 2005*. Maribor : ŠOS.

Fligstein, N. (2008). *Euro-Clash: The EU, European Identity, and the Future of Europe*. Oxford: Oxford University Press.

Giddens, A. (2000). *Runaway World: How Globalization is Reshaping our Lives*. New York: Routledge

Guillen, Mauro F. (2001). Is Globalization Civilizing, Destructive or Feeble? A Critique of Five Key Debates in the Social Science Literature. *Annual Review of Sociology*, 27 (2001): 235-260.

Harvey, D. (1989). *The Condition of Postmodernity*. Oxford: Blackwell.

HDR. (2009). *HDR 2009 – Human development report 2009. Overcoming barriers: Human mobility and development*. New York: Palgrave Macmillan.

Held, D, McGrew A, Goldblatt D, Perraton J. (1999). *Global Transformations*. Stanford, CA: Stanford Univ. Press.

Hurrelman, K. in drugi (2010). *Shell-Jugendstudie 2010*. [datoteka podatkov]. München: TNS Infratest.

King, R. and Ruiz-Gelices, E. (2003). International Student Migration and the European "Year Abroad": Effects on European Identity and Subsequent Migration Behaviour. *International Journal of Population Geography*, 9 (3): 229–52.

Levitt, T. (1983). The globalization of markets. *Harvard Bus. Rev.*, 61(3):92–102.

Miheljak, V. in drugi. (2000). *Mladina, 2000* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Center za socialno psihologijo [izdelava], 2000. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], februar 2001.

Ohmae, K. (1990). *The Borderless World*. New York: Harper Business.

Rodrik, D. (1997). *Has Globalization Gone Too Far?* Washington, DC: Inst. Int. Econ.

Schnitzer, K. in Zempel-Gino, M. (2002). *Euro Student: Social and Economic Conditions of Student Life in Europe 2000*. Hannover: Hochschul-Informations-System.

Schnurr, J. in Holtz, S. (1998). *The cornerstone of development : Integrating environmental, social, and economic policies*. Boca Raton: Lewis publishers.

Sigalas, E. (2010). Cross-border mobility and European identity: The effectiveness of intergroup contact during the ERASMUS year abroad. *European Union Politics*, 11(2) 241–265.

Svetličič, M. (2000). Globalisation: Neither Hell Nor Paradise. *Journal of International Relations and Development*, 3 (4), 369-394.

Vertot, N. (2009). *Mladi v Sloveniji*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.

12 VREDNOTE, TRAJNOSTNI NAČIN DRUŽBENEGA DELOVANJA IN VIZIJE PRIHODNOSTI

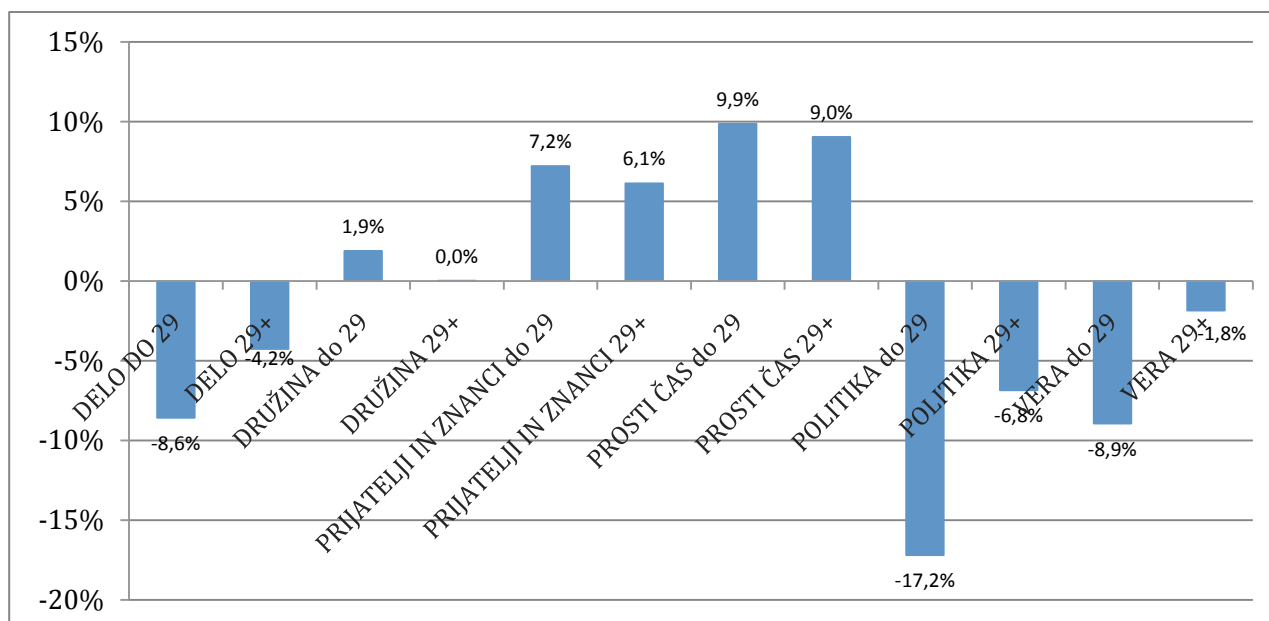
12.1 TRENDI NA PODROČJU VREDNOT IN VREDNOTNIH USMERITEV MLADIH

Vrednote kot prepričanja o zaželenem odslikavajo družbeno v psihološkem ustroju posameznika. Kot ideali, cilji ali standardi oblikujejo točke stremjenja posameznikov in usmerjajo njihova življenja. Kot osrednje motivacijske teme družbe in družbenih sprememb pa so vrednote prav tako vpete v vse dosedanje raziskave slovenske mladine (prim. Ule, 1996a, 2008; Ule, Miheljak, 1995; Ule, Renner, 1998; Miheljak, 2002).

Če povzamemo najpomembnejšo ugotovitev slovenskih mladinskih študij, je splošna značilnost populacije mladih 1990-ih preusmeritev iz ukvarjanja z družbo v ukvarjanje s samim seboj (Ule, 1996b: 23). Na vrednotni ravni posameznikov naj bi se slednje odražalo v premiku od globalnih, ideološko in celostno zgrajenih vrednotnih sistemov k partikularnim, navidezno fragmentarnim in konkretnim vrednotam, med katerimi prevladuje povečana senzibilnost za medosebne odnose in za kvaliteto vsakdanjega življenja (Ule, 1996c: 241). Kot najpomembnejše vrednote slovenske mladine se tako kažejo partikularne vrednote, kot so zdravje, resnično prijateljstvo, družinsko življenje, pa tudi globalne vrednote, kot je mir na svetu, varovanje narave, varnost naroda pred sovražniki ter karieristične (uspeh v šoli) in libelarne vrednote (svoboda mišljenja in delovanja) (Ule, 1996c: 243; Ule, Kuhar: 2002). Hkrati se v raziskavah odraža odklon mladih od zanimanja za področja politike in političnih dogodkov, vere in verskega življenja ter vojske in vojaških zadev (Ule, 1996c: 257; Miheljak, 2002: 243).

Upad velikih idejnih tem (politika, vera, delo) in porast tem zasebne sfere (kot so družina, prijatelji, prosti čas) je razviden tudi na spodnjem grafu, kjer je prikazan porast ali upad pomembnosti posameznih vrednotnih kategorij v razdobju 1992-2008 na podlagi raziskav Slovenskega javnega mnenja (SJM). Primerjalno s starejšimi od 30 let so spremembe v pomembnosti pri slovenskih mladih v vseh vrednotnih kategorijah podobno usmerjene, vendar pa prav v vseh primerih tudi znatnejše. Posebej pri mladih izstopa izrazit upad pomembnosti politike in vere v njihovem življenju.

Graf 120: Spremembe pomembnosti posameznih vrednotnih kategorij v obdobju 1992-2008 ločeno za mlado starostno skupino (do 29 let) in starejšo (nad 29 let).



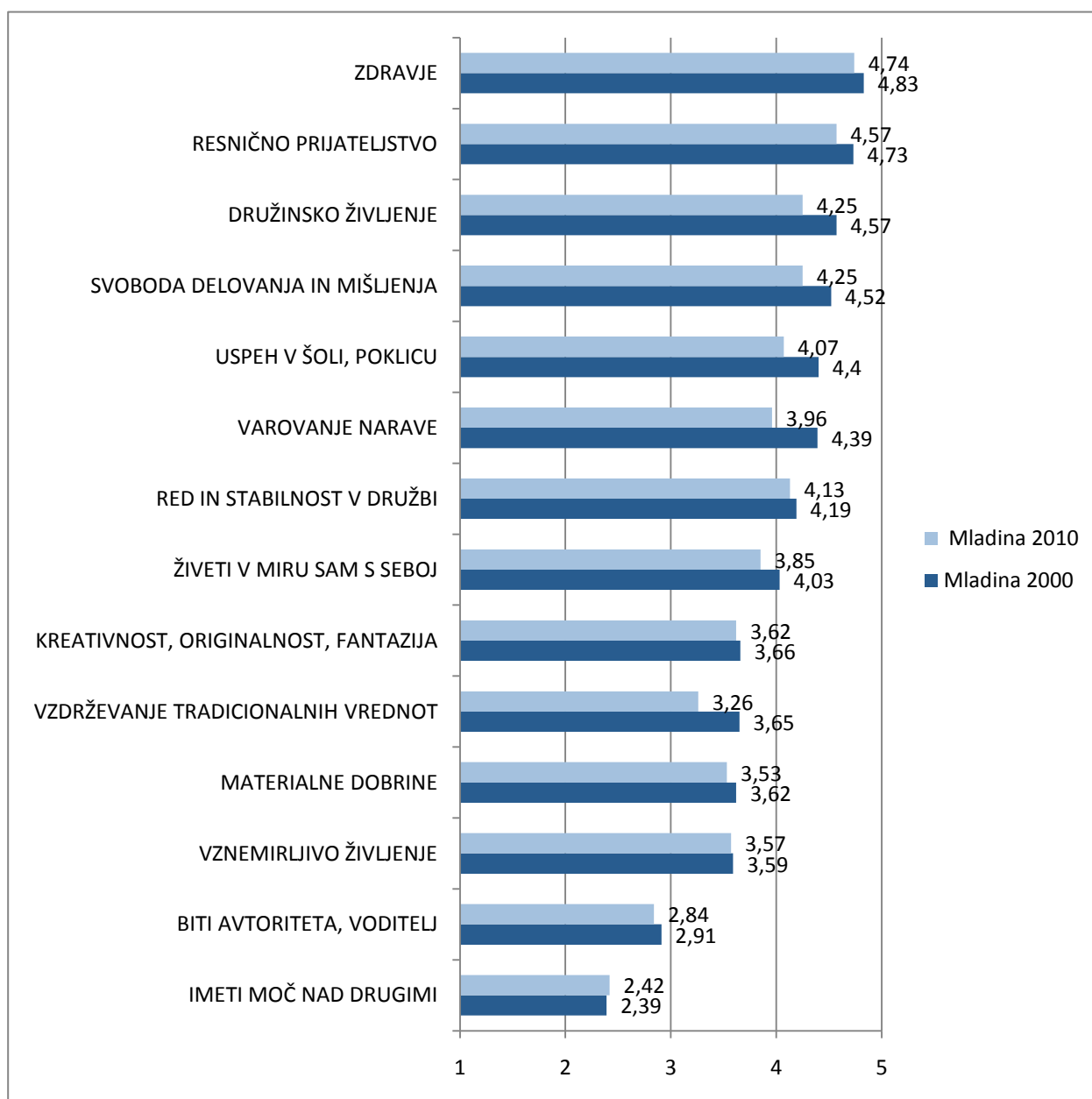
Vir: SJM 1992, SJM 2008

Podobno kažejo tudi raziskave družbenega profila študentov (prim. Flere et al., 2001; 2002; 2004; 2005). Med posameznimi vrednotami oziroma življenjskimi aspiracijami študentje pripisujejo največji pomen stabilnim socialnim vezem v krogu družine in prijateljev, ki posredno odraža tudi pomen vrednot varnosti; nadalje pa je izrazito zastopana tudi težnja po svobodi oziroma 'biti sam svoj gospodar', ki odraža močno umeščenost zahodnega liberalizma in individualizma v slovenski prostor (Fištravec, Lavrič, 2002: 100). V kasnejši raziskavi pri študentih izstopajo tri vrednotne orientacije: individualizem (npr. 'biti neodvisen', 'imeti zanesljivega partnerja'); konvencionalnosti (z 'urejenim družinskim življenjem', spoštovanjem avtoritete države, 'biti odgovoren', 'varnost' in 'kariera'); ter humanizma ('altruizem', 'toleranca', 'ustvarjalnost', 'socialna občutljivost', 'ekologija') (Fištravec, 2005: 70).

V nadaljnjem prikazujemo primerjalne podatke o pomembnosti vrednot, ki so bile vključene v raziskavi Mladina 2000 in Mladina 2010.

Iz prikaza je jasno razvidno, da na nivoju hierarhije vrednot ni prišlo do očitnih sprememb. V splošnem se torej vrstni red vrednot po pomembnosti ujema, v raziskavi Mladina 2010 je nekoliko višje le vrednota *red in stabilnost*, pri vzdrževanju tradicionalnih vrednot pa je zaznati padec pomembnosti in posledično pomik med manj pomembne vrednote.

Graf 121: Pomembnost posameznih vrednot* slovenske mladine, izbrane raziskave.



Viri: Mladina 2000, Mladina 2010

Opomba: *Pomembnost vrednot smo merili s 5-stopenjsko lestvico (1- sploh ni pomembna, ... 5 – zelo pomembna).

Naslednja skupna ugotovitev je, da imajo v raziskavi Mladina 2010 prav vse vrednote z izjemo vrednote *imeti moč nad drugimi* nižje povprečne ocene pomembnosti kot v raziskavi 2000. Pri slednji je razlika med povprečjema ocen minimalna. V povezavi z nekaterimi drugimi indikatorji in njihovimi trendi (npr. zadovoljstvo z življenjem, ki je analizirano v poglavju Zdravje in dobro počutje, in zaupanje v druge, ki ga bomo podrobneje predstavili v tem poglavju pri analizi problemov mladih in vizijah njihove prihodnosti) nižje ocene pomembnosti ne kažejo na apatičnost mladih in možne

interpretacije o krizi vrednot, lahko pa na mikro ravni odsevajo kritičnost mladih do družbe oz. njenih nosilnih latentnih idej.

In katere so najpomembnejše vrednote mladih? *Zdravje* ostaja na prvem mestu, sledijo mu *resnično prijateljstvo, družinsko življenje in svoboda delovanja in mišljenja*. Pri prvih treh gre za usmerjenost v tradicionalizem in zasebnost, zadnja vrednota pa spada med ekspresivne vrednote, ki so vezane na idealistično predstavo o svetu in življenju (prim. Ule, Kuhar, 2002: 35). Med vrednotami, ki so jim respondenti ocenjevali z nižjimi ocenami pomembnosti, je razpoznana skupina statusno-materialističnih oz. hedonskih vrednot (*materialne dobrine, vznemirljivo življenje, biti avtoriteta, voditelj in imeti moč nad drugimi*). Po nadaljnjih analizah (t preizkusi) je skupina tradicionalnih vrednot med pomembnejšimi vrednotami bolj izražena pri ženskah, skupina statusno-materialističnih pa je nekoliko bolj izražena pri moških respondentih.

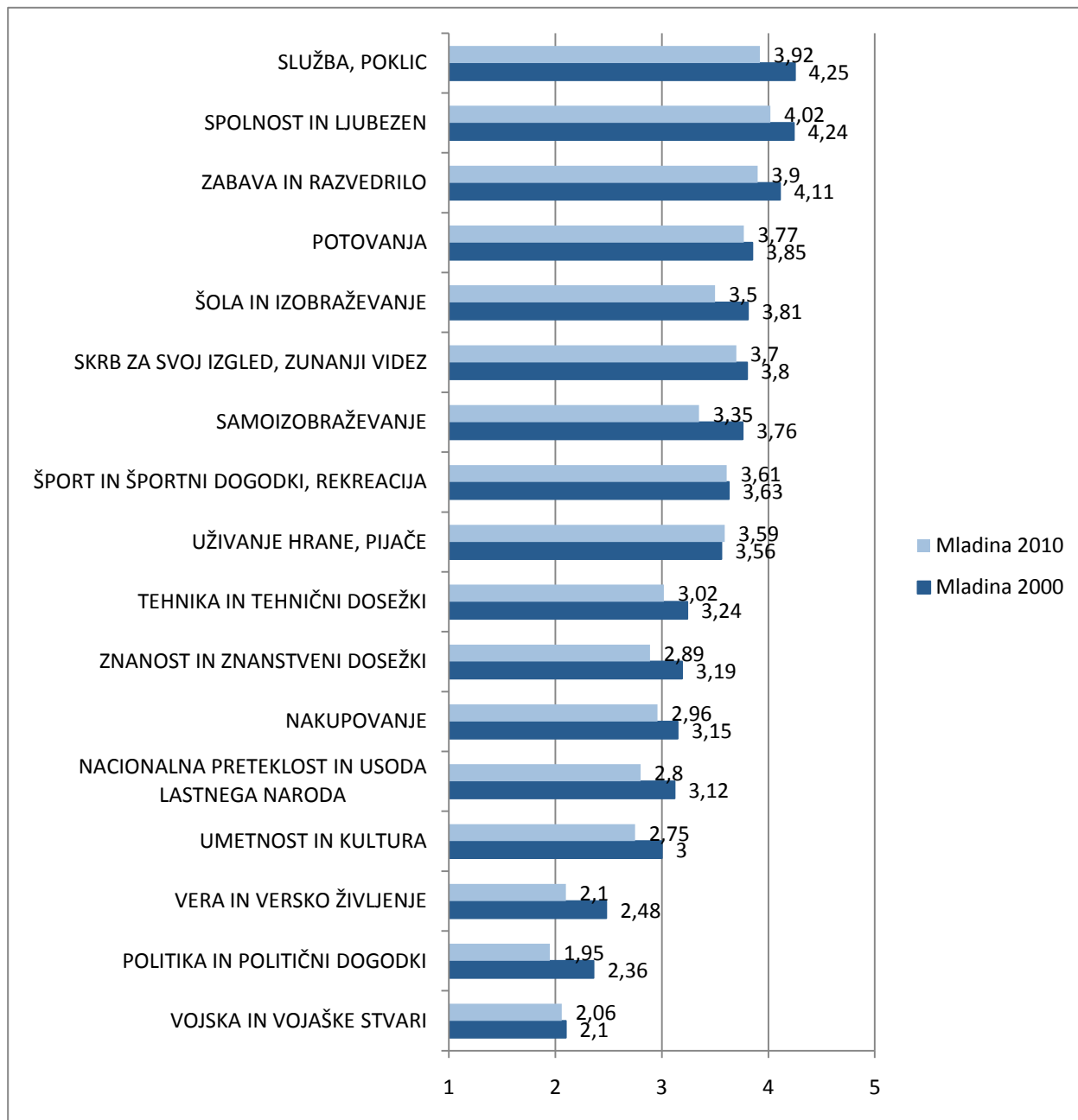
Glede na starost so trendi pričakovani. Pomembnost vrednot tradicionalizma in zasebnosti (po Ule, Kuhar, 2000: 55), kamor lahko umestimo *zdravje, red in stabilnost v družbi, vzdrževanje tradicionalnih vrednot, družinsko življenje, varovanje narave*, z leti narašča, upada pa pomen vrednot *vznemirljivo življenje in uspeh v šoli in poklicu*. Velja prav tako poudariti, da se zgoraj omenjena skupina vrednot (usmerjenost v tradicionalizem in zasebnost) pozitivno povezuje z usmerjenostjo v prihodnost, avtoritativno socializacijo ter negativno z avtoritarno socializacijo.

Podobno sliko kažejo tudi primerjave ocen interesnih področjih med raziskavama Mladina 2000 in Mladina 2010. Hierarhiji interesov v obeh raziskavah sta si namreč na moč podobni. Najvišji interes je za področja spolnosti in ljubezni, službe in poklica, zabave in razvedrila; najmanjši pa je interes za politiko in politične dogodke, vojsko in vojaške zadeve, vero in versko življenje. V hierarhiji interesov po mestu in stopnji najbolj upadel interes za solo, izobraževanje in interes za samoizobraževanje; po stopnji pa je znaten padec tudi na področjih znanosti, nacionalne preteklosti, vere, politike in umetnosti. Podobno kot pri vrednotah so v raziskavi Mladina 2010 primerjalno z Mladino 2000 vse ocene interesov nižje z izjemo neznatno povišanega interesa za uživanje hrane in pijače.

Rezultati na področju interesov mladih potrjujejo trend zmanjševanja pomena velikih družbenih tem in prevlado interesov, vezanih na posameznikovo vsakdanje, individualno bivanje. To ponazarja tudi drevesna struktura iz analize na podlagi statistične metode razvrščanja v skupine (klasterska analiza), prikazani na grafu spodaj. Razločimo lahko dve skupini interesnih področij. V prvi so področja, na katerih respondenti izkazujejo večje zanimanje in predstavljajo individualistične

interese (področja od spolnosti do nakupovanja). V drugi skupini pa so širše družbene teme, kjer je interes mladih nižji (od vojske do nacionalnosti).

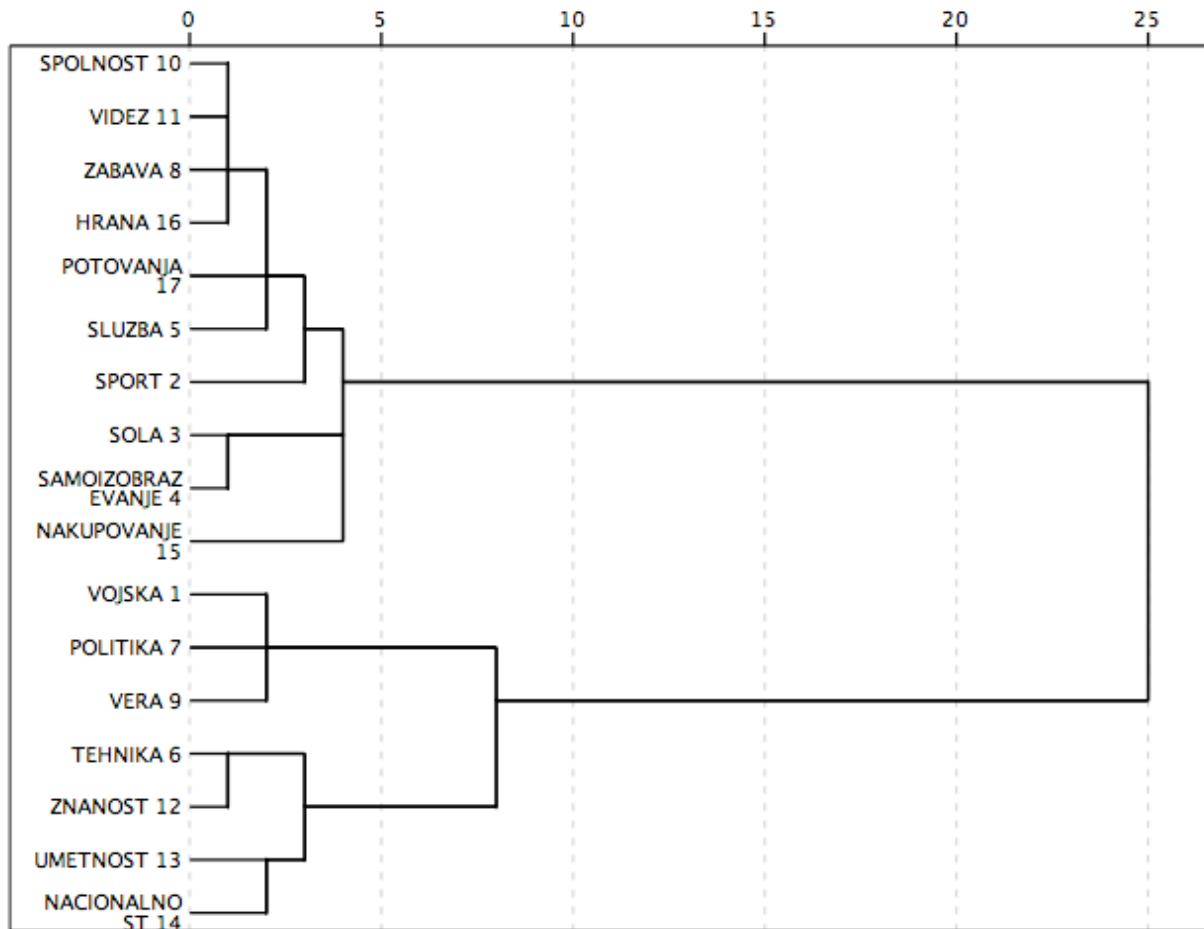
Graf 122: Zainteresiranost mladih za posamezna področja*, izbrane raziskave.



Vira: Mladina 2000, Mladina 2010

* Interese smo merili s 5-stopenjsko lestvico (1- nič, ... 5 – zelo).

Graf 123: Dendrogram interesnih področij mladih, rezultat razvrščanja v skupine (klasterska analiza).

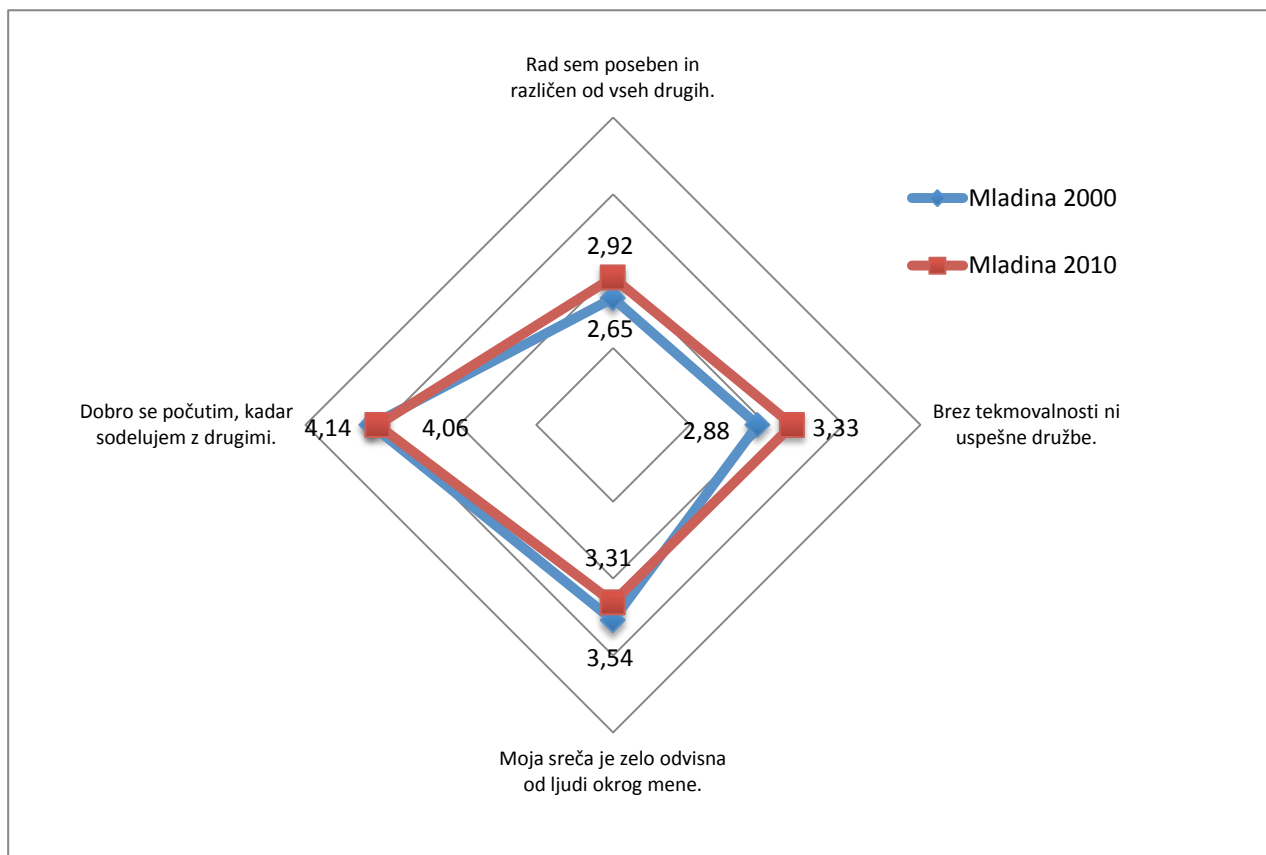


Opomba: V klusterski analizi smo uporabili Wardovo metodo.

Primerjave povprečij (t preizkusi, analize variance) kažejo določene spolne in starostne značilnosti interesnih področij. Vojska in vojaške zadeve, šport in športni dogodki z rekreacijo, tehnika in tehnični dosežki, znanost in znanstveni dosežki, nacionalna preteklost in usoda lastnega naroda so interesna področja moških; pri ženskah pa so bolj poudarjeni interesi za šolo in izobraževanje, samoizobraževanje, službo in poklic, vero in versko življenje, skrb za svoj izgled, zunanji videz, umetnost in kulturo, nakupovanje in potovanja. Glede na zgornjo klasifikacijo interesnih področij so pri moških bolje zastopane socialno širše teme, pri ženskah pa socialno ožje (individualistične oz. intimne) teme, kar se precej sklada s stereotipi o spolnih vlogah. Pričakovano z leti upadajo interesi za vojsko in vojaške zadeve, šolo in izobraževanje, zabavo in razvedrilo; po drugi strani pa naraščajo interesi za samoizobraževanje, službo in poklic, tehniko in tehnične dosežke, politiko in politične dogodke, spolnost in ljubezen, znanost in znanstvene dosežke, nacionalno preteklost in usodo lastnega naroda in nakupovanje.

Pomik v individualnost nadalje odpira vprašanja, vezana na osebnostne dimenzije, pri čemer v ospredje stopa distinkcija med usmerjenostjo na sebe in usmerjenostjo v skupino oz. individualistična in kolektivistična orientacija. V presečnem prostoru dveh raziskav (Mladina 2000 in Mladina 2010) smo primerjali štiri postavke, od katerih se dve navezujeta na individualistično usmerjenost ('rad sem poseben in različen od drugih', 'brez tekmovalnosti ni uspešne družbe'¹²⁰), dve pa na kolektivistično usmerjenost ('moja sreča je zelo odvisna od ljudi okrog mene', 'dobro se počutim, kadar sodelujem z drugimi').

Graf 124: Spremembe v povprečnih ocenah strinjanja s postavkami individualistične oz. kolektivistične usmerjenosti*, izbrane raziskave.



Viri: Mladina 2000, Mladina 2010

* Respondenti so strinjanje s trditvami ocenili na 5-stopenjski lestvici (1- sploh se ne strinjam, ... 5 – popolnoma se strinjam).

¹²⁰ Trditev 'brez tekmovalnosti ni uspešne družbe' predstavlja vidik vertikalnega individualizma, kjer posamezniki stremijo k prepoznavnosti in pridobivanju statusa, kar pa počno z orientacijo v tekmovanje z drugimi (Triandis, 1995). Za razliko trditev 'rad sem poseben in različen od drugih' predstavlja vidik horizontalnega individualizma, kjer so predpostavljene razlike med posamezniki, vendar le-te niso nujno hierarhične.

Primerjava raziskav kaže, da se je med letoma 2000 in 2010 zgodil premik v smeri individualizma. Identificiranje mladih z obema trditvama kolektivistične usmerjenosti je upadla, hkrati pa je naraslo strinjanje z individualističnima trditvama, pri čemer še posebej izstopa tekmovalnost. Pri trditvi 'moja sreča je zelo odvisna od ljudi okrog mene' je delež posameznikov, ki se z njo strinjajo ali popolnoma strinjajo, upadel iz 84,2 % na 79,8 %, pri trditvi 'dobro se počutim, kadar sodelujem z drugimi' pa iz 54,6 % na 45,9 %. Po drugi strani se je delež posameznikov, ki se strinja ali popolnoma strinja s trditvijo 'rad sem poseben in različen od drugih' dvignil iz 23,7 % na 27,7 %, pri trditvi 'brez tekmovalnosti ni uspešne družbe' pa iz 33,4 % na 46,7 %.

Pomenljiva je analiza povezav trditev 'moja sreča je zelo odvisna od ljudi okrog mene' in 'brez tekmovalnosti ni uspešne družbe' z vrednotami. Pri prvi trditvi lahko izpostavimo povezanost z *resničnim prijateljstvom* ($r = 0,262, p < 0,01$), *redom in stabilnostjo v družbi* ($r = 0,218, p < 0,01$), *zdravjem* ($r = 0,209, p < 0,01$), *družinskim življenjem* ($r = 0,187, p < 0,01$) in *varovanjem narave* ($r = 0,186, p < 0,01$); z vrednotami, ki imajo obeležje tradicionalizma in zasebnosti. Pri drugi trditvi pa lahko izpostavimo povezanost z *biti avtoriteta, voditelj* ($r = 0,239, p < 0,01$) in *imeti moč nad drugimi* ($r = 0,202, p < 0,01$); torej z vrednotami, ki poudarjajo status.

Iz zgornjih analiz lahko izpostavimo, da se časovno kristalizirata sledeči poziciji slovenskih mladih: posameznik kot merilo in tekmovanje z drugimi kot strategija, ki lahko predstavljata odgovor mladih na negotove družbene razmere in prehode. Ob bok omenjenim podatkom lahko dodamo, da se 86,9 % vseh respondentov prav tako strinja ali popolnoma strinja s trditvijo 'verjamem, da je s trdim delom in prizadevnostjo mogoče uspeti', ki kot notranji kredo ilustrira slovenski avtostereotip delavnega Slovenca in hkrati posredno kaže na najpripravnejšo strategijo posameznika v socialnem delovanju, da se nasloni nase in na svojo prizadevnost.

Iz vseh zgornjih analiz vrednot, vrednotnih usmeritev in interesov lahko povzamemo:

Trend upadanja pomena velikih družbenih tem (npr. politika) in hkraten porast tem zasebne sfere (npr. zdravje, družina, prijatelji) pri slovenskih mladih se nadaljuje. Mladi se interesno usmerjajo na vsakdanje teme, ki se neposredno dotikajo njihovega življenja. Pri tem pa se časovno večja tudi poudarek na individualnosti in tekmovalnosti kot strategiji soočanja z negotovimi in spreminjajočimi se družbenimi razmerami, v katerih mladi živijo.

12.2 TRAJNOSTNI NAČIN DRUŽBENEGA DELOVANJA

Koncept trajnostnega načina družbenega delovanja je tesno povezan s konceptom družbene odgovornosti, ki jo lahko najsplošneje opredelimo kot obveznost človeštva, da uresničuje skupne cilje (Cooper in Vargas, 2004; Brandon in Lombardi, 2005). Opredelimo ga lahko kot način delovanja, ki presega osebne in ožje socialne družbene (npr. družinske, prijateljske) interese v smislu, da vključuje skrb za dolgoročno stabilnost in blaginjo širše družbe. V aktualnih družbenih razmerah se trajnostni način družbenega delovanja izraža predvsem v dejanjih, povezanih s skrbjo za naravno okolje, z naporji za mir v svetu in z družbeno solidarnostjo. Slednje se izraža predvsem v naporih za blaženje družbenih neenakosti in skrbi za marginalizirane družbene skupine, z vidika mladih pa še posebej tudi z vidika pripravljenosti na medgeneracijsko solidarnost. V nadaljevanju se bomo osredotočili na skrb in delovanje za zaščito naravnega okolja, saj ostale dimenzije opisanega koncepta podrobno obravnavamo v drugih poglavjih poročila.

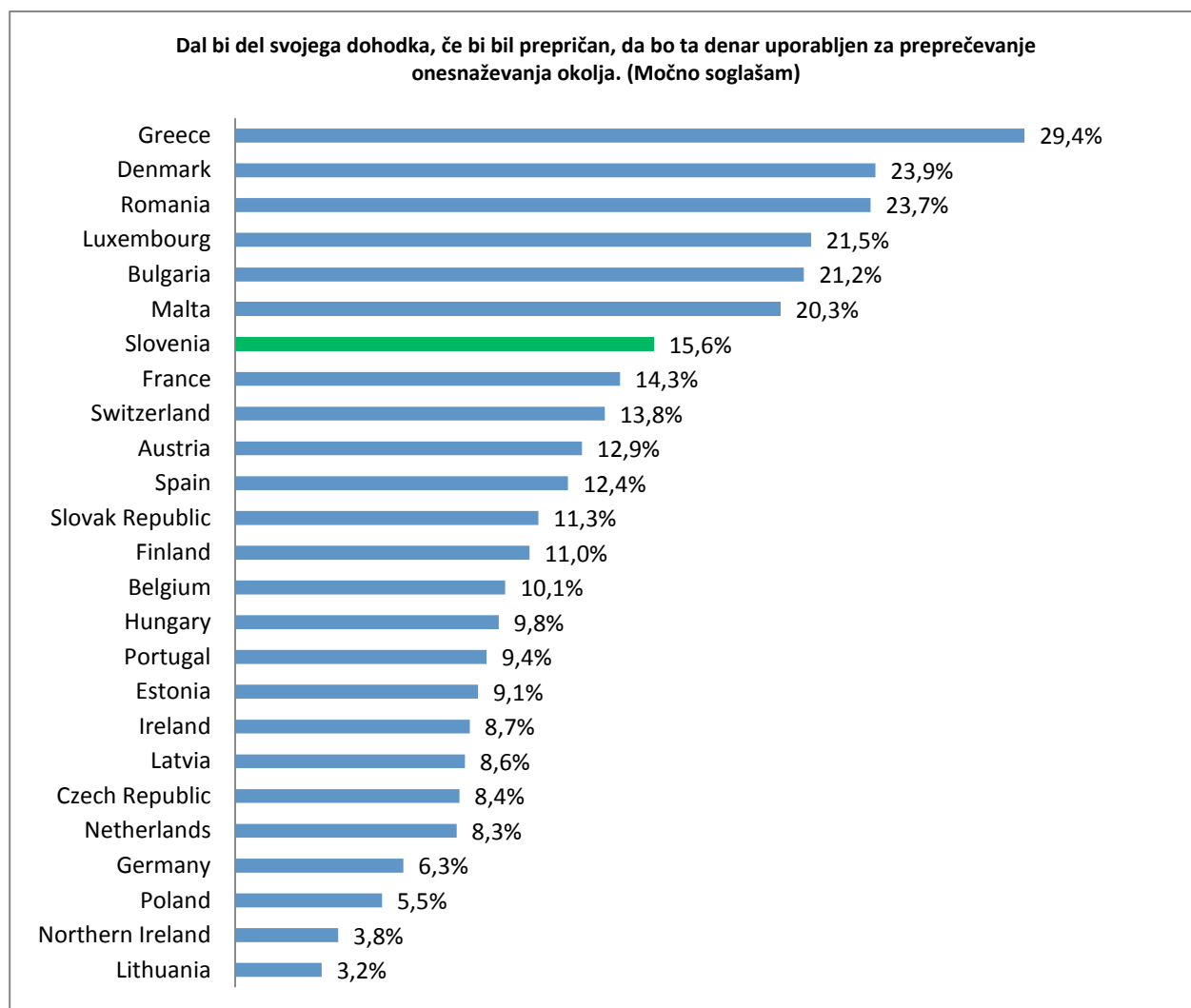
Eden najpogosteje uporabljenih indikatorjev za merjenje skrbi za naravno okolje je pripravljenost posameznika, da bi del svojega dohodka namenil za ohranjanje naravnega okolja.

Graf spodaj prikazuje deleže mladih v nekaterih evropskih državah, ki izražajo tako pripravljenost.

Podatki iz grafikona kažejo predvsem naslednje:

1. Ekološka zavest mladih (merjena z zgoraj uporabljenim indikatorjem) ni jasno povezana z gospodarsko razvitostjo države ali razvitostjo predstavniške demokracije. Očitno gre na ravni mednarodnih primerjav za kompleksnejši preplet dejavnikov, analiza katerega presega namen tega dela.
2. Slovensko mladino lahko po tem indikatorju glede okoljske ozaveščenosti uvrstimo med evropskih držav, v katerih je ekološko zavest nekoliko bolj prisotna.

Graf 125: Deleži mladih (15-29) iz nekaterih evropskih držav, ki močno soglašajo s trditvijo 'Dal bi del svojega dohodka, če bi bil prepričan, da bo ta denar uporabljen za preprečevanje onesnaževanja okolja'.



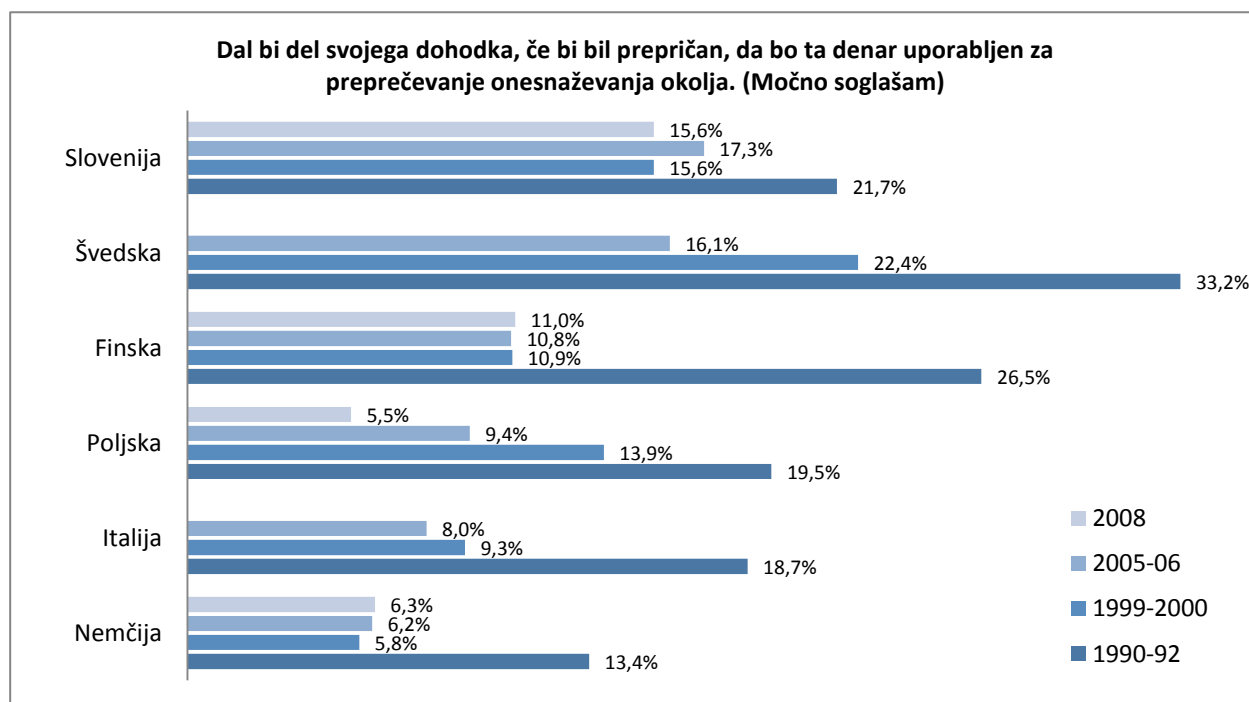
Vir: EVS, 2008

Podobno umeščeno Sloveniji je pokazala tudi tematska raziskava Eurobarometer (2008), po kateri je Slovenija na petem mestu v okviru EU27, ko gre za pripisovanje osebnega pomena okoljski problematiki.

Podatki svetovne raziskave vrednot (World values survey, 2009) nam omogočajo tudi časovno primerjavo, in sicer med leti 1995 in 2005. Primerjava pokaže, da v omejenem obdobju ni prišlo do bistvenih sprememb med mladimi (15-29 let). Delež (aktivnih ali neaktivnih) članov ekoloških gibanj je sicer rahlo narasel iz 3,4 na 4,4. Pri tem pa se je delež tistih, ki se bolj zavzemajo za zaščito okolja kot za gospodarsko rast rahlo zmanjšal (iz 55,3 % na 54,2 %).

Podatki svetovne raziskave vrednot nam omogočajo postaviti sprejemanje ekoloških stališč še v daljšo časovno perspektivo.

Graf 126: Deleži Pripravljenost mladih (15-29), da bi del svojega dohodka namenili za preprečevanje onesnaževanja okolja, Slovenija in primerljive države, 1990-2008.*



Viri: Svetovna raziskava vrednot, 1992-2005; EVS, 2008

* Izbrane so bile evropske države, za katere obstajajo primerljivi podatki

Iz grafikona je razvidno vsaj naslednje:

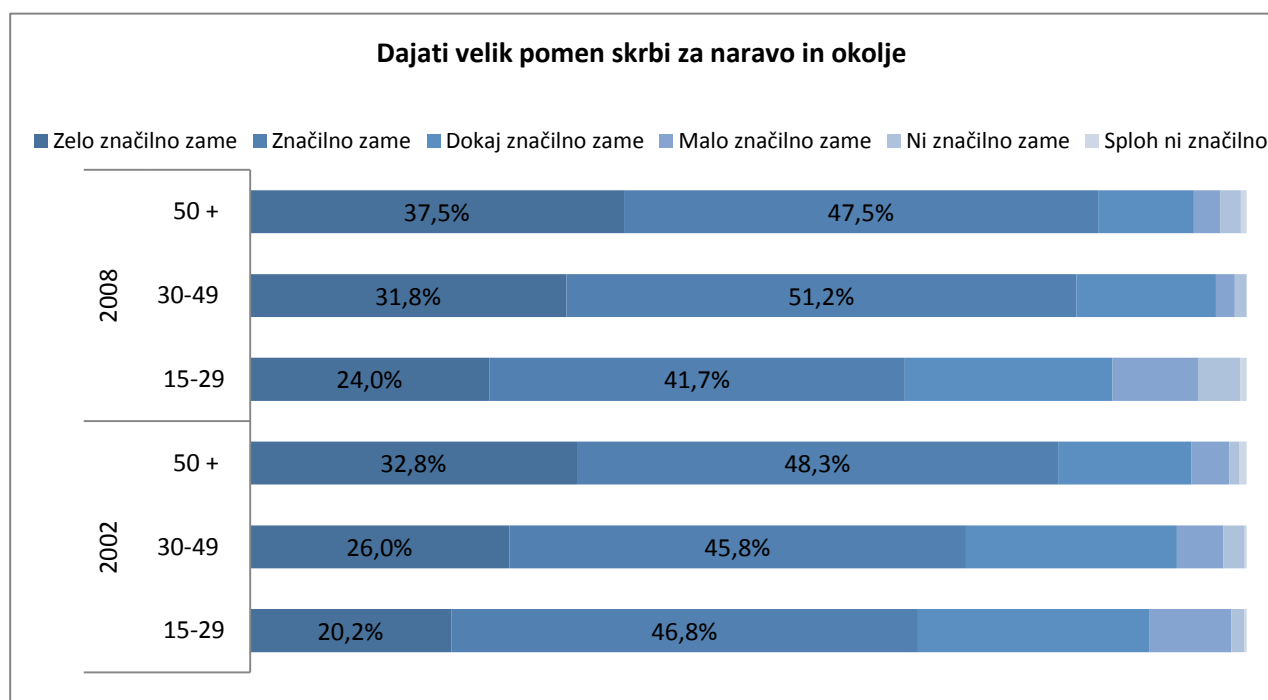
V devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je pripravljenost na ekološki davek bistveno zmanjšala v vseh opazovanih državah.

V obdobju 2000-2008 se v večini držav ni bistveno spreminjala, ali pa je rahlo upadala.

Slovenska mladina kaže med primerjanimi državami sorazmerno visoko stopnjo ekološke zavesti.

Glede prvih dveh točk velja poudariti, da enaki trendi veljajo tudi za starejše generacije (30 let in več). Nekoliko popolnejšo sliko dobimo, če pogledamo podatke Evropske družboslovne raziskave (ESS), ki omogočajo vpogled v nekoliko drugačen indikator ekološke zavesti.

Graf 127: Poudarjanje skrbi za naravo in okolje, Slovenija, 2002-2008.



Viri: ESS 2002, 2008

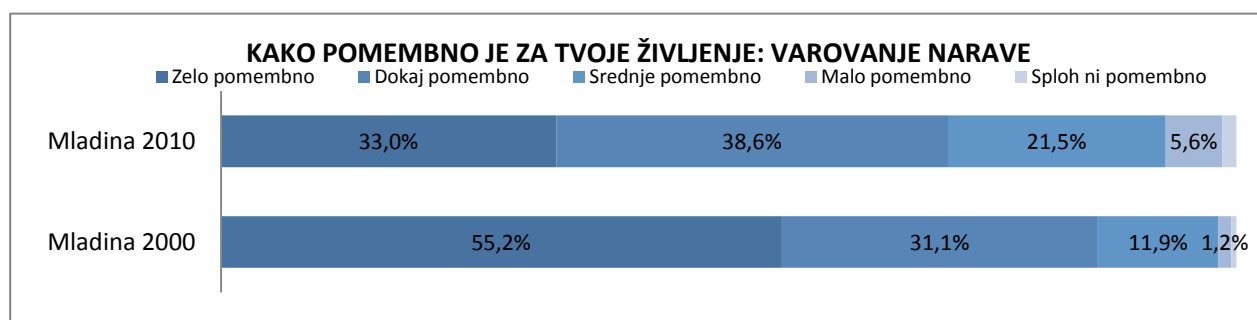
Zgornji grafikon po drugi strani kaže naslednje:

V obdobju 2002-2008 se je delež tistih, ki sebe doživljajo kot zelo ekološko ozaveščene rahlo povečal v vseh starostnih skupinah. Med mladimi se je delež takih povečal iz 20,2 % na 24 %, vendar pa se je delež takih, ki so izbrali najvišji dve možnosti (značilno ali zelo značilno zame) v tej skupini celo nekoliko zmanjšal; iz 67 % na 65,2 %. Iz povedanega torej ni mogoče sklepati, da bi se mladi v obdobju 2002-2008 tendenčno vedno bolj (ali manj) identificirali z ekološko zavestjo.

Mlajša generacija je v primerjavi s starejšimi občutno manj ekološko ozaveščena (to smo opazili tudi v okviru indikatorja pripravljenosti na ekološki davek).

K temu velja dodati še primerjavo iz zadnjih dveh raziskav slovenske mladine:

Graf 128: Pomen varovanja narave v življenju mladih (15-29), Mladina 2000 in Mladina 2010.



Povedano in prikazano lahko strnemo v naslednjem:

Mladi v Sloveniji so v evropskem merilu nekoliko nadpovprečno ekološko ozaveščeni. V zadnjih dvajsetih letih je ekološka zavest mladih v Sloveniji (kot tudi v primerljivih državah) nekoliko upadla, ves čas pa je bistveno nižja v primerjavi s starejšimi generacijami.

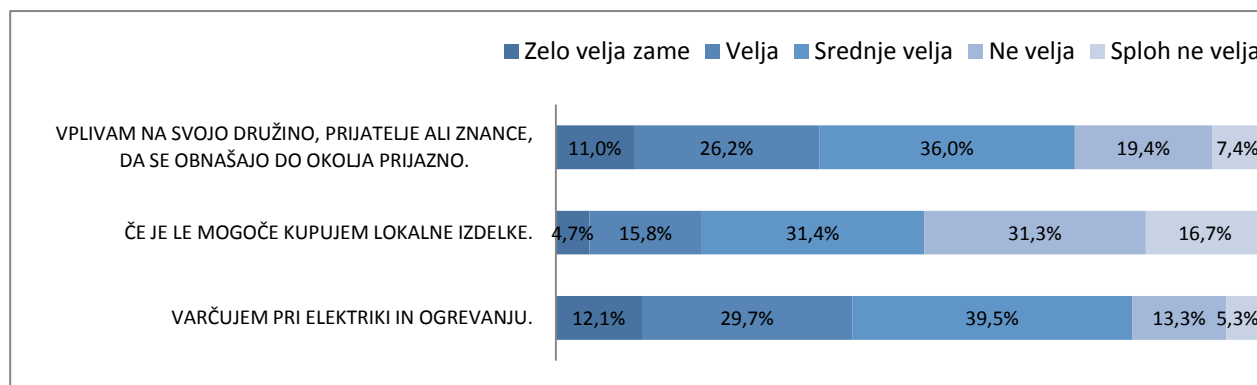
Čeprav se zdijo trendi z vidika obširnega medijskega pokrivanja ekoloških problemov nekoliko presenetljivi, velja poudariti, da smo do enakih rezultatov prišli na osnovi treh med seboj povsem neodvisnih raziskovalnih programov. Takšne trende potrjujejo tudi podrobnejše longitudinalne raziskave stališč do okoljske problematike v Evropi in ZDA (prim. Wray-Lake, Flanagan in Osgood, 2010; Franzen in Vogl, 2010; Franzen in Meyer, R. 2010). Glede na podatke Evropske družboslovne raziskave (ESS) lahko sicer ugotovimo, da se na ravni identifikacije z ekološko ozaveščenostjo morda nakazujejo celo rahli pozitivni trendi. Vendar pa je po drugi strani jasno razvidno, da tako pripravljenost na odrekanje iz ekoloških razlogov kot tudi pomen varovanja narave v vsakdanjem življenju v zadnjem desetletju med mladimi kažeta več znakov usihanja kakor naraščanja.

Za podrobnejši vpogled v dejavnike, ki lahko vplivajo na ekološko ozaveščeno vedenje, smo v naši bazi podatkov oblikovali indikator, ki je sestavljen iz strinjanja (1 = sploh ne velja zame; 5 = popolnoma velja zame) z naslednjimi trditvami ($\alpha = 0,703$):

- *Varčujem pri elektriki in ogrevanju.*
- *Če je le mogoče kupujem lokalne izdelke, ki se ne prevažajo po velikih razdaljah.*
- *Vplivam na svojo družino, prijatelje ali znance, da se obnašajo do okolja prijazno.*

Če kot mejo ekološko usmerjenega vedenja postavimo, da je moral respondent pri teh treh trditvah doseči vrednost več kot tri (torej, da je v povprečju bolj nagnjen k 'popolnoma velja'), potem lahko ugotovimo prisotnost ekološke vedenjske usmerjenosti pri 41,6 % vprašanih. Na konkretnem primeru: 41,8 % mladih na primer meni, da je zanje značilno varčevanje pri elektriki in ogrevanju.

Graf 129: Elementi ekološko ozaveščenega vedenja med mladimi (15-29), Mladina 2010.



V nadaljevanju nas je zanimalo, kateri dejavniki delujejo spodbujevalno na ekološko vedenje.

1. Starost ($r = 0,265$; $p < 0,01$) ima sorazmerno močan pozitiven vpliv, kar ni presenetljivo z razvojno-psihološkega vidika, saj družbena odgovornost nasploh z leti tendenčno narašča. Ta ugotovitev se dobro ujema tudi z že navedeno ugotovitvijo, da je ekološka zavest prisotnejša med starejšimi generacijami. V tej zvezi tudi ni presenetljiva povezanost ekološkega vedenja z boljšim zaposlitvenim statusom ($r = 0,178$; $p < 0,01$) in dohodki ($r = 0,173$; $p < 0,01$).
2. Med psihološkimi korelati izstopata usmerjenost v prihodnost ($r = 0,215$; $p < 0,01$) in avtoritativna socializacija ($r = 0,175$; $p < 0,01$), kar skupaj z zgornjo ugotovitvijo kaže, da je ekološka usmerjenost tesno povezana s splošno osebnostno zrelostjo mladostnika. Temu v prid pričajo tudi negativne korelacije z deviantnostjo ($r = 0,149$; $p < 0,01$) in narcisistično izkoriščevalnostjo ($r = -0,154$; $p < 0,01$).
3. Podobno interpretacijo nam kažejo korelacije z osebnimi interesi. Bolj ekološko usmerjeni so mladi, ki jih bolj zanima izobraževanje ($r = 0,153$; $p < 0,01$) in samoizobraževanje ($r = 0,240$; $p < 0,01$), znanost ($r = 0,199$; $p < 0,01$), umetnost ($r = 0,211$; $p < 0,01$) in poklic ($r = 0,208$; $p < 0,01$).
4. V okviru korelacij z vrednotnimi usmeritvami se ekološko vedenje povezuje s skupino tradicionalnih vrednot (po Ule, Kuhar, 2002), in sicer najmočneje z vrednoto varovanja narave ($r = 0,406$; $p < 0,01$), nadalje vrednotami vzdrževanje tradicionalnih vrednot ($r = 0,204$; $p < 0,01$), družinsko življenje ($r = 0,206$; $p < 0,01$) in redom in stabilnosti v družbi ($r = 0,194$; $p < 0,01$).

Na kratko torej lahko povzamemo:

Bolj ekološko ozaveščeno se vedejo mladi, ki so starejši, osebno zrelejši, in v širšem smislu družbeno bolj odgovorni.

Povezanost med ekološko zavestjo in splošno družbeno umeščenostjo posameznika ni presenečenje, kaže pa na pomen širokega in celostnega pristopa k spodbujanju trajnostnega delovanja mladih.

Kvalitativni del raziskave je sicer pokazal, da se lahko ekološka ozaveščenost veže na različne profile mladih.

Helena je v naših intervjujih nastopala kot primer uspešne gimnazijke in je odličen primer dobro integriranega mladostnika:

"Je, ekološko delovanje je izjemno pomembno. Vsi mislijo, da z vsemi odpadki in problemi nismo šli predaleč. V Sloveniji na primer v trgovinah še vedno delijo plastične vrečke, ki jih potem doma vsi mečemo v stran. Nekaj je potrebno ukreniti glede onesnaževanja, uporabljati je treba manj plastike in več stvari, ki se jih da reciklirati. Lahko bi imeli električne avtomobile."
(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

Iz kvalitativnih intervjujev je razbrati tudi tendenco umeščanja zelenih stališč v okviru ostrejših družbene kritike. Matjaž je star 29 let in trenutno brez zaposlitve:

"Generalno je hiperindustrija glavni krivec za uničevanje Zemlje... Človek preveč troši, več kot v resnici sploh rabi. Večinoma gre za nepotreben prestiž na račun trpljenja narave."
(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

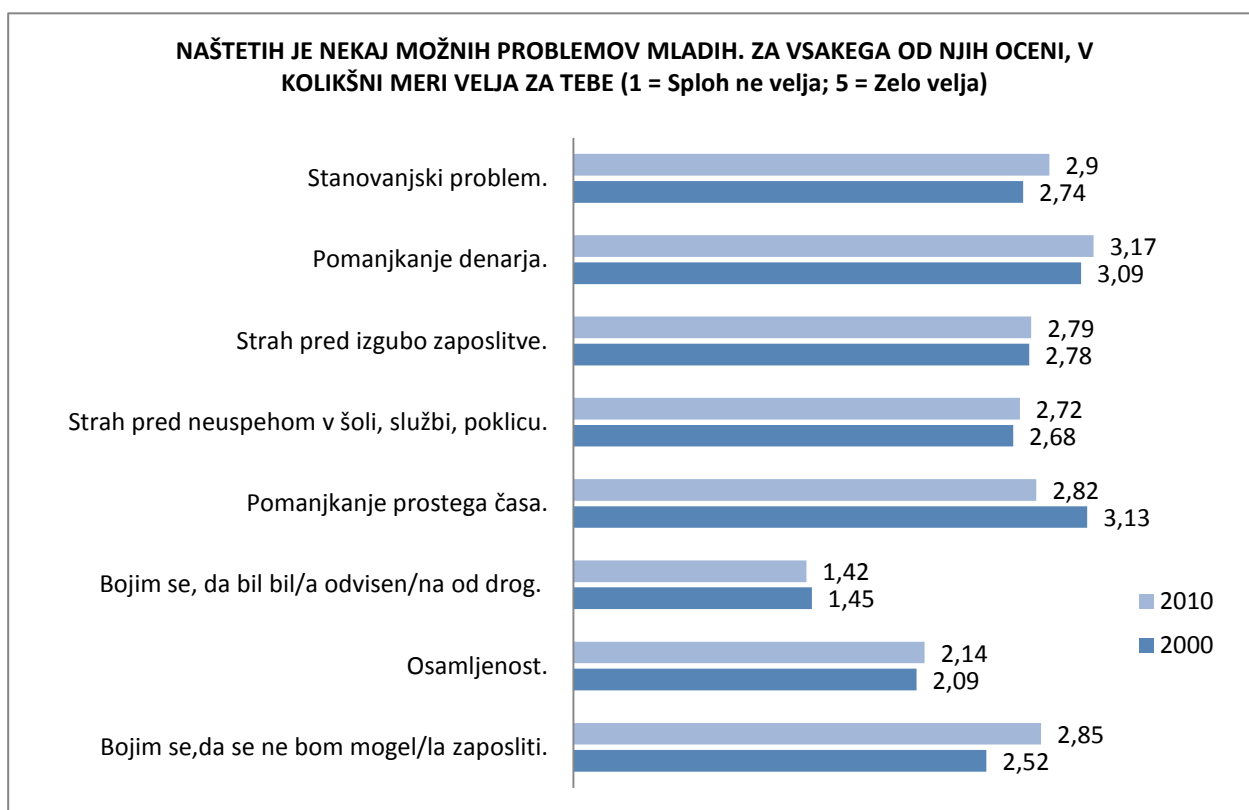
Nekateri mladi v okolju prijaznih tehnologijah vidijo tudi upanje za sorazmerno neodvisnost od družbe (predvsem službe). Nejc, ki sebe opiše kot 'službomrzneža', razmišlja takole:

"Zapalil sem se za biodinamiko... dejansko se da to narediti doma, na mali površini in da se živet dokaj trajnostno."
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

12.3 PROBLEMI MLADIH IN NJIHOVE VIZIJE (OSEBNE/DRUŽBENE) PRIHODNOSTI

Časovna primerjava prisotnosti nekaterih tipičnih problemov in strahov mladih razkriva pričakovano sliko.

Graf 130: Problemi in strahovi mladih (15-29), Mladina 2000 in Mladina 2010.



Med osmimi obravnavanimi kategorijami se je občutnejši premik zgodil predvsem v primeru strahu pred brezposelnostjo. Glede na zaostrovanje razmer na trgu dela, ki jih opisujemo v temu namenjenemu poglavju, ta sprememba ni presenetljiva. V tej zvezi pa je nekoliko presenetljiva stagnacija strahu pred izgubo zaposlitve, ki verjetno kaže na to, da imajo mladi v svoje percepcije že vračunane okoliščine t.i. *prožne varnosti*. Ni namreč verjetno, da se ne bi zavedali, da je izguba službe vedno bolj realna možnost, zato ostaja najbolj verjetna razlaga ta, da se jim izguba službe zdi danes manj tragična, kakor pred 20-timi leti.

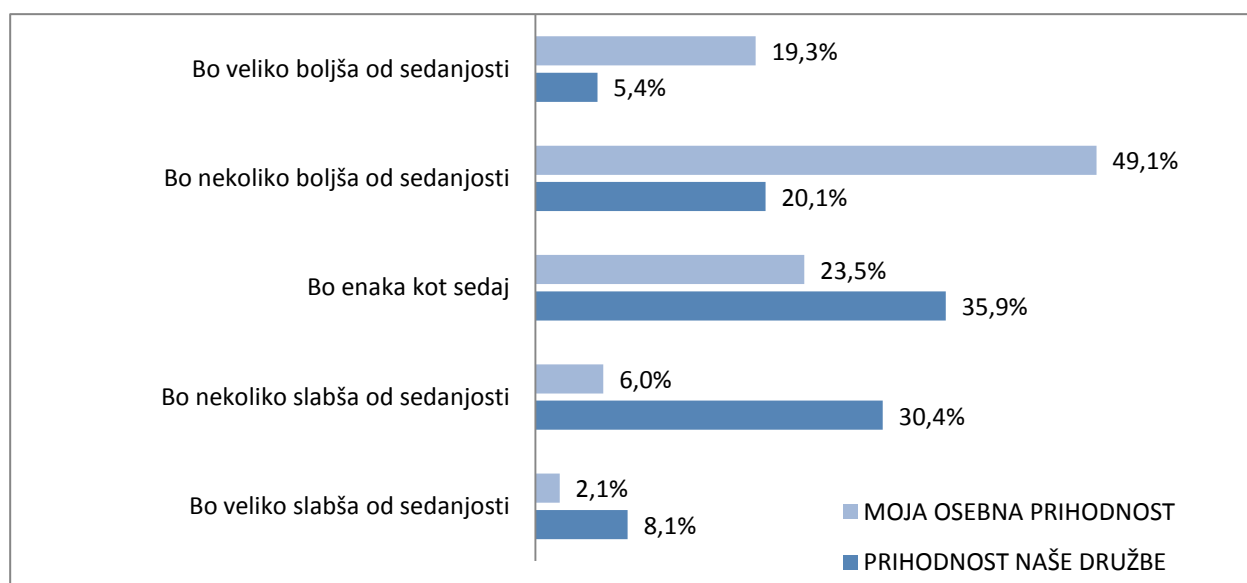
Rahlo povečanje nelagodja beležimo tudi na področju stanovanjske problematike in pomanjkanja denarja, kar lahko razumemo kot dodaten argument v prid tezi, da so prav materialne okoliščine ključen dejavnik za odlaganje odseljevanja od staršev v Sloveniji (podrobneje o tem govorimo v poglavju o stanovanjskih razmerah mladih).

Če so torej raziskovalci (Ule in Kuhar, 2002) pred desetimi leti lahko ugotavljali, da se strahovi, povezani z zaposlovanjem in materialnim osamosvajanjem takrat niso izkazali kot pereči v primerjavi z rezultati predhodnih raziskav slovenske mladine (1985, 1993, 1995 in 1998), je danes slika bistveno drugačna.

Mladi glede svoje prihodnosti največ nelagodja občutijo v zvezi s pomanjkanjem denarja, stanovanjsko problematiko in negotovostjo glede zaposlovanja. Prav ti strahovi mladih so se v zadnjem desetletju občutno povečali.

Vendar po to ne pomeni, da so mladi glede prihodnosti pesimistični.

Graf 131: Vizije družbene in lastne prihodnosti mladih (15-29), Mladina 2010.



Pogled na zgornji grafikon kaže na zanimiv paradoks.

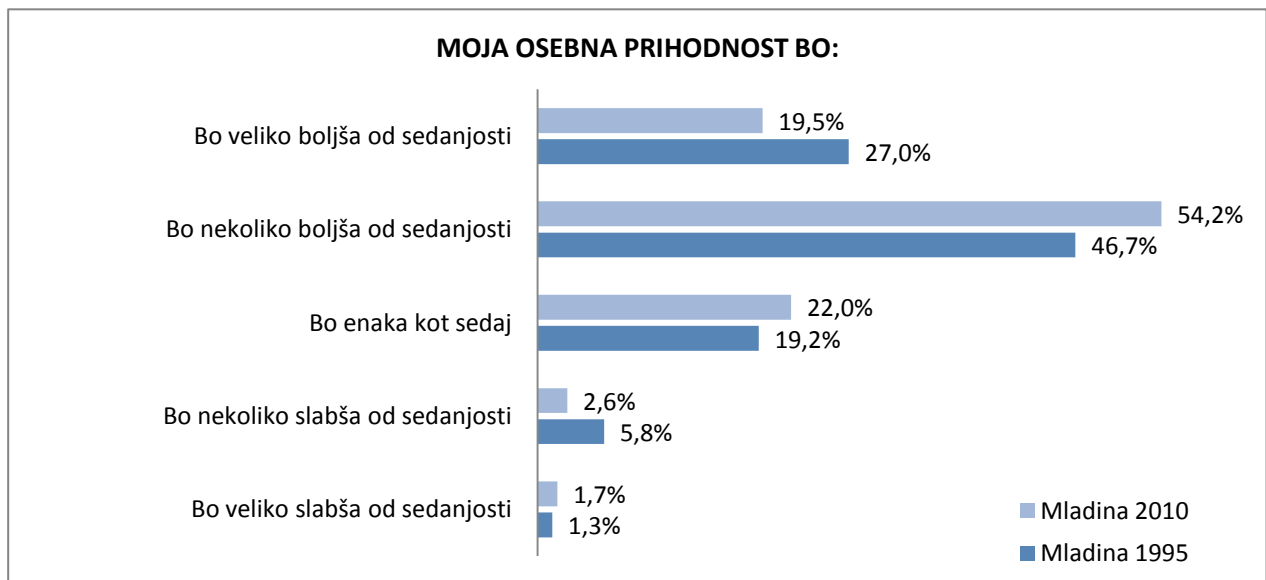
Mladi so glede osebne prihodnosti izrazito optimistični, glede prihodnosti naše družbe pa bistveno bolj pesimistični.

Korelacija med obema vizijama je sicer pozitivna in zelo močna ($r = 0,380$; $p < 0,01$). Optimizem glede lastne prihodnosti je na ravni posameznika povezan tudi z večjim optimizmom glede prihodnosti družbe.

Za nas je bolj zanimivo, da velika večina (68,4 %) mladih svojo osebno prihodnost vidi kot boljšo od sedanjosti, medtem ko je glede nje pesimističnih (le) dobrih 8 % vprašanih.

Razpoložljivi podatki nam omogočajo tudi primerjavo s študentsko populacijo iz leta 1995.

Graf 132: Vizije osebne prihodnosti študentov in študentk, Mladina 1995 in Mladina 2010.



Čeprav na ekstremih naše lestvice prihaja do določenih odstopanj, lahko rečemo, da so mladi danes približno enako optimistični glede svoje prihodnosti, kot pred 15 leti. Svojo prihodnost je leta 1995 in leta 2010 videlo kot boljšo od sedanjosti natanko 73,7 % študentov in študentk, medtem ko se je delež takih, ki svojo prihodnost vidijo kot slabšo v tem obdobju rahlo zmanjšal (iz 7,1 % na 4,3 % vprašanih).

V okviru kvalitativnih intervjujev smo mlade povprašali, kje se vidijo čez 10 let. Odgovori so bili brez izjeme optimistični:

“Svojo prihodnost vidim kot izjemno svetlo... končala bom faks, arhitekturo v Ljubljani, delala bom v kakem arhitekturnem biroju... upam, da bova skupaj z Jernejem, da imava hišo in avto, o otrocih pa še ne razmišljam.”
(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

“Matjaž je napredoval v neko stabilno osebnost, ki je finančno zadovoljen skozi delo, ki ga vsaj malo zanima in radosti. Igram v bendu, delno pa denar služim z delom... delo je samo varnostna mreža. Ja, prihodnost je svetla!”

(Matjaž, 29 let, trenutno brez zaposlitve)

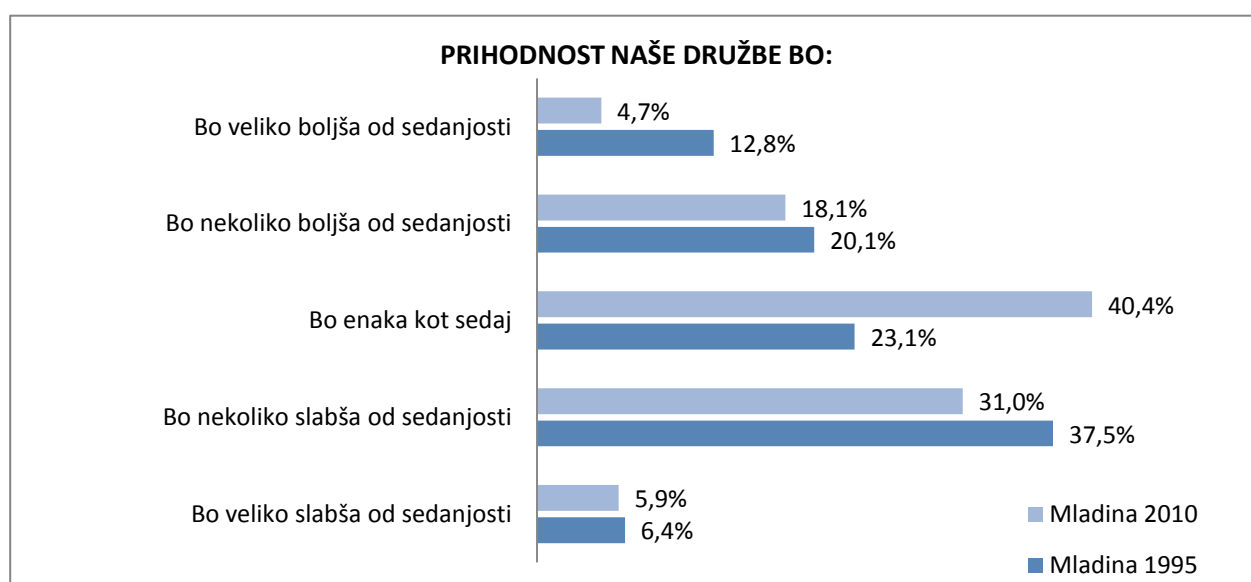
“(Čez 10 let) sem bolj sproščena, ne bo me več skrbelo za denar... Poklicno se težko vidim... če bi bilo po mojem bi imela svoj kafič, v katerem kelnarim in sem šefica... imamo svojo hišo, ki nima več kot 85 kvadratov...”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“V lasti bi rad imel lepo stanovanje, družino, 2 otroka..... Imel bom podjetje, ki je samo moje in delal tisto kar me veseli.”

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

Graf 133: Vizije družbene prihodnosti študentov in študentk, Mladina 1995 in Mladina 2010.



Podobno lahko ugotovimo v zvezi s prihodnostjo družbe. V tem primeru se je sicer zmanjšal delež tako optimistov, kot tudi pesimistov, povprečje pa je ostalo približno nespremenjeno.

Glede vizij družbene prihodnosti je sicer smiselno opozoriti na upad deleža optimistov iz 32,9 % na 22,8 %, kar pa ni težko povezati z aktualno gospodarsko krizo ter z njo povezanim usihanjem vere v učinkovitost tržnega sistema in predstavnikiške demokracije. Vendar pa na drugi strani občutno zmanjšanje deleža pesimistov kaže na to, da še zdaleč ni mogoče govoriti o kakem apokaliptičnem razpoloženju mladih v Sloveniji.

Seveda pa to ne pomeni, da mladi niso družbeno kritični:

“To (prihodnost) je zaskrbljujoče: v prvi vrsti čisto praktično, problem bo s pokojninami in plačami. Mlada populacija, ki ima moč ne bo mogla skrbeti za penzije starejših.”
(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

“Saj pa vidiš zakaj bo tak... Kdo pa bo imel otroka pri 25. če pa še študira do 35. Krivi so pa valjda vedno novi genialni in sijajni zakoni... pokojninska reforma, premalo podpore umetnosti in tistemu kar ljudi veseli, politikom se ne da... mignit niti za tovarne, pol pa nič, pa naj se majo fajn...”
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

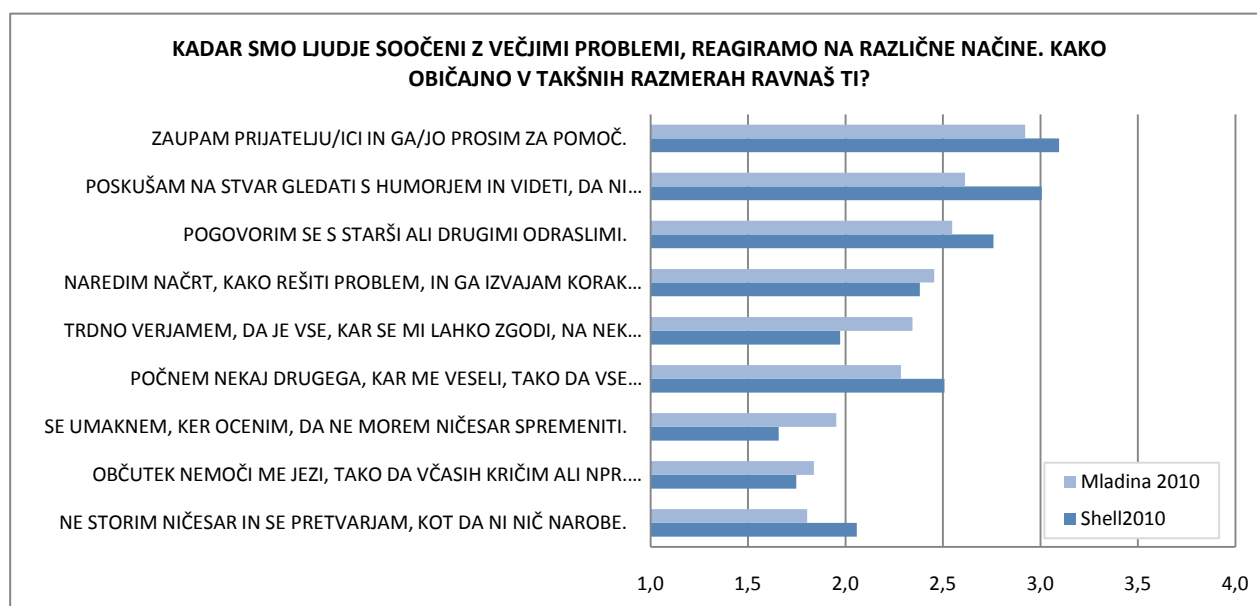
Obstoječe stanje družbe torej mladi ocenjujejo dokaj kritično (nekoliko podrobneje o tem govorimo v poglavju o politični participaciji), hkrati pa po večini ne pričakujejo bistvenih sprememb. Ob tem se zdi bistveno upoštevati podatek, da mladi znotraj danega družbenega okvira za sebe v veliki večini vidijo realne možnosti za uspešen prehod v odraslost, ter da je bilo takih, ki bi bili glede svoje prihodnosti eksplicitno pesimistični, leta 2010 celo nekoliko manj kot leta 1995.

Mladi v Sloveniji so danes približno enako optimistični glede lastne in družbene prihodnosti, kot so bili leta 1995.

Naše ugotovitve v tem smislu nasprotujejo tezi, da mlade prihodnost ogroža in posledično ne zanima, ki jo v nedavni knjigi *Grozljivi gost. Nihilizem in mladi* (2010), zagovarja italijanski filozof Umberto Galimberti. Prav tako lahko rečemo, da slovenska mladina, generalno gledano, ne ustreza tezi o 'prezentifikaciji' mladih, ki jo zagovarja Leccardijeva (2005).

Tezi o prezentifikaciji mladih v Sloveniji nasprotujejo tudi podatki o usmerjenosti v prihodnost, ki je, kot poročamo v poglavju o osebnostnih lastnostih, med slovenskimi mladimi sorazmerno visoka. Naši podatki omogočajo še sorodno primerjavo z mladimi iz Nemčije.

Graf 134: Načini soočanja s težavami med mladimi (15-25), Mladina 2010 in Shell 2010.



Opomba: Navedene so povprečne vrednosti na lestvici od 1 (Sploh ne velja zame) do 4 (Zelo velja zame)

Slovenski mladi se glede načina soočanja s težavami le malo razlikujejo od svojih nemških vrstnikov. Največkrat se zaupajo prijateljem in staršem, ter poskušajo na stvar gledati vedro. Čeprav so ti načini med slovenskimi mladimi nekoliko manj prisotni, so tudi v Sloveniji prevladujoči. Predvsem pa je pomembno, da mladi v Sloveniji, v primerjavi z nemško mladino, celo nekoliko pogosteje uberejo pot sistematičnega reševanja problema, kar je z vidika uspešne vključitve v družbo in svet odraslih še posebej pomembno.

12.4 KLJUČNE UGOTOVITVE

1. Trend upadanja pomena velikih družbenih tem (npr. politika) in hkraten porast tem zasebne sfere (npr. zdravje, družina, prijatelji) pri slovenskih mladih se nadaljuje. Mladi se interesno usmerjajo na vsakdanje teme, ki se neposredno dotikajo njihovega življenja. Pri tem pa se časovno večja tudi poudarek na individualnosti in tekmovalnosti kot strategiji soočanja z negotovimi in spreminjajočimi se družbenimi razmerami, v katerih mladi živijo.
2. Mladi v Sloveniji so v evropskem merilu nekoliko nadpovprečno ekološko ozaveščeni. V zadnjih dvajsetih letih je ekološka zavest mladih v Sloveniji (kot tudi v primerljivih državah) nekoliko upadla, ves čas pa je bistveno nižja v primerjavi s starejšimi generacijami.
3. Bolj ekološko ozaveščeno se vedejo mladi, ki so starejši, osebno zrelejši, in v širšem smislu družbeno bolj odgovorni.
4. Mladi glede svoje prihodnosti največ nelagodja občutijo v zvezi s pomanjkanjem denarja, stanovanjsko problematiko in negotovostjo glede zaposlovanja. Prav ti strahovi mladih so se v zadnjem desetletju občutno povečali.
5. Mladi so glede osebne prihodnosti izrazito optimistični, glede prihodnosti naše družbe pa bistveno bolj pesimistični.
6. Mladi v Sloveniji so danes približno enako optimistični glede lastne in družbene prihodnosti, kot so bili leta 1995.

12.5 LITERATURA

Cooper, P. in Vargas, C. (2004). *Implementing Sustainable Development*. Lanham: Rowman and Littlefield.

Eurobarometer (2008) Attitudes of European citizens towards the environment survey. European Commission. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_295_en.pdf, 14.12.2010.

ESS Round 1: European Social Survey Round 1 Data (2002). Data file edition 6.1. Norwegian Social Science Data Services.

ESS Round 4: *European Social Survey* Round 4 Data (2008). Data file edition 3.0. Norwegian Social Science Data Services

EVS (2010). *European Values Study 2008*, 4th wave, Integrated Dataset. GESIS Data Archive, Cologne

Fištravec, A. (2005). Vrednotne in politične orientacije. V S. Flere, A. Fištravec, M. Lavrič, M. Tavčar Krajnc, T. Klenovšek, R. Klanjšek R.. Družbeni profil študentov Univerze v Mariboru : Poročilo o rezultatih raziskave v letu 2004 (67-78). Maribor : ŠOUM.

Fištravec, A., Lavrič, M. (2002). Vrednotne in politične orientacije. V S. Flere, A. Fištravec, M. Lavrič, T. Klenovšek, D. Kovačič, M. Ferk. Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2002: Poročilo o rezultatih raziskave (96-108). Maribor : ŠOUM.

Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Klenovšek, T., Ferk, M. (2001). Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru : Poročilo o rezultatih raziskave. Maribor : ŠOUM.

Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Klenovšek, T., Ferk, M., Klanjšek, R. (2004). Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2003: Poročilo o rezultatih raziskave. Maribor : ŠOUM.

Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Klenovšek, T., Kovačič, D. Ferk, M. (2002). Družbeni profil študentov in študentk Univerze v Mariboru 2002: Poročilo o rezultatih raziskave. Maribor : ŠOUM.

Flere, S., Fištravec, A., Lavrič, M., Tavčar Krajnc, M., Klenovšek, T., Klanjšek, R. (2005). Družbeni profil študentov Univerze v Mariboru : Poročilo o rezultatih raziskave v letu 2004. Maribor : ŠOUM.

Franzen, A. and Vogl, D. (2010): Social Reaction to the Climate Debate in Germany and Switzerland. *Analyse & Kritik* 01/2010.

Franzen, A. and Meyer, R. (2010): Environmental Attitudes in Cross-National Perspective: A Multilevel Analysis of the ISSP 1993 and 2000. *European Sociological Review*. 26(2):219-234

Galimberti, U. (2009). *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.

Hurrelman, K. in drugi (2010). *Shell-Jugendstudie 2010. [datoteka podatkov]*. München: TNS Infratest.

Leccardi, C. (2005). Facing uncertainty: temporality and biographies in the new century. *Young*, 13, 123-146.

Miheljak, V. (ur.) (2002). *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje*. Maribor: Aristej.

Miheljak, V., Ule, M., Miheljak, V., Renner, T., Mencin Čeplak, M., Tivadar, B., Kuhar, M. (2001): *Mladina, 2000* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo [izdelava], 2000. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija].

Toš, Niko in skupina. Slovensko javno mnenje 2008/1: Evropska raziskava vrednot [datoteka podatkov]. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2008. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2009.

Toš, Niko et al. Slovensko javno mnenje 1992/1: Mednarodna raziskava vrednot [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], februar 1992. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000.

Triandis, H.C. (1995). *Individualism and Collectivism*. Boulder: Westview Press.

Ule, M. (ur.) (1996a). *Mladina v devedesetih: Analiza stanja v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (1996b). Sociološki oris mladosti/ mladine. V M. Ule (ur.). *Mladina v devedesetih: Analiza stanja v Sloveniji (9-24)*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (1996c). Vrednote. V M. Ule (ur.). *Mladina v devedesetih: Analiza stanja v Sloveniji (235-260)*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. (2008). *Za vedno mladi? Socialna psihologija odraščanja*. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede (Knjižna zbirka Psihologija vsakdanjega življenja).

Ule, M., Kuhar, M. (2002). *Sodobna mladina: Izziv sprememb*. V V. Miheljak (ur.). *Mladina 2000: Slovenska mladina na prehodu v tretje tisočletje (39-77)*. Maribor: Aristej.

Ule, M., Miheljak, V. (1995). *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana: DZS in Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino.

Ule, M., Miheljak, V., Renner, T., Mencin, M. (2000). *Mladina '95: Mladi in družbene spremembe* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za socialno psihologijo [izdelava], 1995. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija].

Ule, M., Renner, T. (ur.) (1998). *Youth in Slovenia: New Perspectives from the Nineties*. Ljubljana: Ministry of Education and Sport, Youth Department.

Brandon, P. & Lombardi, P. (2005). *Evaluating Sustainable Development*. Oxford: Blackwell.

World Values Survey 1981-2008 Official Aggregate v.20090901. (2009). World Values Survey Association (www.worldvaluessurvey.org). Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid.

13 OSEBNOSTNE ZNAČILNOSTI IN RELIGIOZNOST MLADIH

V tem poglavju bomo obravnavali nekatere klasične in nekatere novejšje psihološke in socialnopsihološke konstrukte, ki veljajo za prediktorje vedenja mladih. Prikazali bomo, v kolikšni meri so prisotni pri današnji slovenski mladini, ter ali so res povezani z različnimi drugimi področji. Že v sami izbiri konstruktov in nadalje pri interpretaciji je potrebno upoštevati, da so bile v Sloveniji v času izvedbe raziskave Mladina 2010 gospodarsko in tudi družbeno krizne razmere.

13.1 ČASOVNA ORIENTACIJA (V SEDANJOST/PRIHODNOST)

Med relativno novejšimi koncepti psihološkega in socialnopsihološkega raziskovanja je *časovna usmerjenost* (Zimbardo in Boyd, 1999; 2009). Pri tem gre za to, ali so posamezniki pri svojem delovanju osredotočeni na sedanost, omejeni z njo, jih ne motivirata preteklost, zlasti pa ne prihodnost. Ali pa nasprotno: vse, kar nekdo počne je osredotočeno na cilje v prihodnosti, posameznik dolgoročno načrtuje in podreja svoja dejanja uresničevanju teh ciljev in načrtov. Ta usmerjenost omogoča, da se posameznik dolgoročno šola in načrtuje svoje vklapljanje v delovne procese ter usmeri svoja prizadevanja k uresničevanju dolgoročnih ciljev, kar je predpostavka v meritokratičnem modelu družbe.

Sicer ena usmerjenost ne izključuje popolnoma drugih; gre namreč za to, katera časovna dimenzija posameznika predvsem motivira oz. je njegovo psihološko izhodišče. Poleg časa samega gre tudi za to, kako ga posameznik dojema, kjer se prihodnost lahko dojema tudi transcendentno (kar je pravzaprav povezano z intenzivno religioznostjo) – ne pa kot lastno prihodnost v tuzemstvu in v teku svojega življenja (kar je značilno za osnovno obliko usmerjenosti v prihodnost).

Usmerjenost v sedanost lahko dojemamo različno, po Zimbardu in Boydu (2009) pa predvsem fatalistično, ali pa hedonistično. To pomeni, da se posamezniki, pri katerih ta usmerjenost prevladuje, ne ozirajo niti na preteklost in – zlasti pomembno – ne načrtujejo svoje prihodnosti.

Zimbardo in Boyd v knjigi *Time Paradox* (2009: 100) glede omejenosti na sedanost pravita, da politična in ekonomska nestabilnost povzročata nestabilnost tudi znotraj nekaterih družin in nadalje povzročata, da ljudje zaupajo samo v to, kar lahko držijo v svojih rokah. Razvoj usmerjenosti v

prihodnost predpostavlja stabilnost in konsistentnost sedanosti, v nasprotnem pa ljudje ne morejo narediti razumnih presoj o nastopajočih posledicah svojega delovanja. Kriza naj bi producirala nezmožnost oblikovanja usmerjenosti v prihodnost, ki je nujna za načrtovanje, prelaganje zadovoljitev, kar je zelo pomembno v mladosti, ko se je treba pripravljati na zagotavljanje pogojev za življenje v odraslosti.

Zimbardo in Boyd (2009: 101) prav tako izpostavljata, da naj bi manj izobraženi bili v večji meri usmerjeni v sedanost. Zanimivo je, da usmerjenost v sedanost napoveduje uživanje drog, saj le-to predstavlja nekakšno obliko vezanosti za sedanji trenutek. Usmerjenost v prihodnost deluje kot predpostavka za vstopanje in ohranjanje pripadnosti srednjemu razredu. Bogati iz višjega razreda pa si lahko privoščijo katerokoli časovno perspektivo.

V aktualnem raziskovanju mladine utegnejo biti nekatere od teh orientacij relevantne, saj kriza lahko sili mlade v omejevanje njihove perspektive na sedanost, na odsotnost predvidevanja prihodnosti in vlaganja naporov v prihodnost, kar je nujno za oblikovanje in izvajanja šolskega, delovnega in odgovornega zasebnega angažmaja.

Inštrument

V raziskavi Mladina 2010 smo uporabili del inštrumenta Zimbarda in Boyda (1999), in sicer po tri trditve za usmerjenost v prihodnost, hedonistično usmerjenost v sedanost in fatalistično usmerjenost v sedanost, ki so imele najvišjo vrednost v ustreznih faktorjih. Trditve s faktorskimi obtežitvami so prikazane v spodnji tabeli.

Tabela 19: Faktorska matrika časovne usmerjenosti, Mladina 2010.

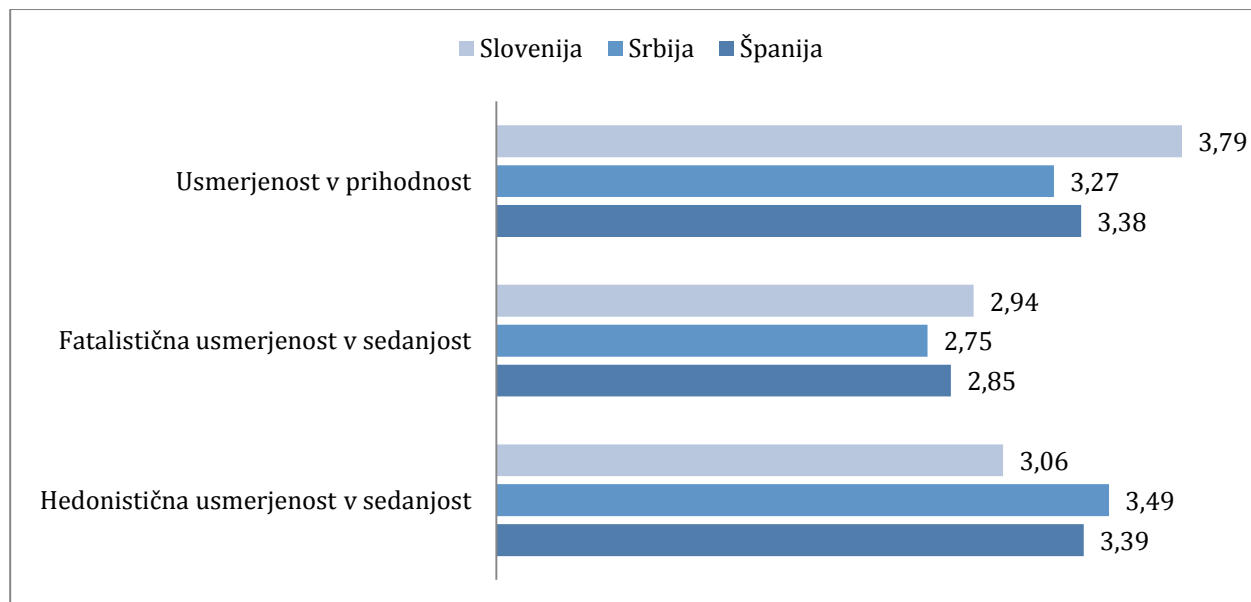
	Faktor		
	Usmerjenost v prihodnost	Hedonistična usmerjenost v sedanjost	Fatalistična usmerjenost v sedanjost
NALOGE, KI SI JIH ZADAM, Z VZTRAJNIM DELOM VEDNO SPELJEM DO KONCA.	,805		
KADAR ŽELIM KAJ DOSEČI, SI JASNO ZASTAVIM CILJE IN KONKRETNE POTI ZA DOSEGO TEH CILJEV.	,810		
ZNAM SE UPRETI SKUŠNJAVAM, KADAR VEM, DA JE KAKO DELO TREBA OPRAVITI DO KONCA.	,559		
RAD/A VELIKO TVEGAM, DA DOŽIVIM KAJ VZNEMIRLJIVEGA.			,555
VELIKOKRAT ME VZNEMIRJENJE V TRENUTKU TAKO PREVZAME, DA POZABIM NA VSE DRUGO.			,754
ZDI SE MI BOLJ POMEMBNO UŽIVATI V TRENUTKU, KOT PA VSAKO DELO PRAVOČASNO OPRAVITI.		,342	,398
NE VIDIM POSEBNEGA SMISLA V NAČRTOVANJU PRIHODNOSTI, SAJ SE LAHKO ZGODI KARKOLI IZVEN MOJEGA VPLIVA.		,561	
ŽIVLJENJE POSKUŠAM ŽIVETI VSAK DAN SPROTI, BREZ OZIRANJA V PRIHODNOST.		,812	
VEČKRAT SE ODLOČIM V TRENUTKU IN SI MISLIM KAR BO, PAČ BO		,616	
	$\alpha = 0,76$	$\alpha = 0,62$	$\alpha = 0,71$

Razširjenost časovnih usmeritev in povezanost z drugimi spremenljivkami v raziskavi Mladina 2010

Pri slovenski mladini je usmerjenost v prihodnost še vedno najbolj razširjena usmerjenost, drugi dve pa sta približno enako prisotni. Hkrati pri 32 % mladih prevladuje odsotnost usmerjenosti na prihodnost (v primerjavi z zanikanjem te usmerjenosti), pri 43 % prevladuje hedonistična usmerjenost na sedanjost in pri 38 % prevladuje fatalistična usmerjenost sedanjost.

V primerjalni analizi mladih iz Srbije, Španije in Slovenije je usmerjenost v prihodnost najbolj prisotna pri slovenskih mladostnikih, kar lahko tolmačimo na način, da so slovenski mladi v razmerju do ostalih dveh okolij najmanj prizadeti z družbeno krizo, ali pa z dolgoročnejsimi kulturno-zgodovinskimi vzorci.

Graf 135: Prisotnost treh časovnih usmeritev, slovenski, srbski in španski vzorec.



Opomba: Vzorci niso povsem primerljivi, saj srbski vzorec zajema samo študente, španski zajema stare med 22 in 29 let (Diaz Morales, 2006). Podatki iz Srbije iz 2009 so pridobljeni od Jelene Nedeljković, Univerza v Nišu, doslej neobjavljeni.

Glede spola ni razlik pri usmerjenosti v prihodnost, pri obeh usmerjenosti v sedanjost pa se kaže višja izraženost pri moških. Starost je statistično značilni povezana na način, da so pri mlajših bolj prisotne usmerjenosti v sedanjost (pri fatalistični usmerjenosti v sedanjost je $r = -0,175$; $p < 0,01$; pri hedonistični usmerjenosti v sedanjost je $r = -0,173$; $p < 0,01$). Razlog je lahko v tem, da kriza najbolj prizadene najmlajše, lahko pa je usmerjenost v prihodnost povezana tudi z doseganjem zrelosti oz. prevzemanjem odraslosti v družbi.

Fatalizem je znatno prisotnejši pri samskih v nasprotju s poročenimi, usmerjenost na prihodnost pa je najvišja (glede partnerskega statusa) pri tistih, ki imajo partnerja in živijo narazen, v nasprotju s samskimi, kjer je ta usmerjenost najnižja. Nadalje sta šolska uspešnost (uspeh v srednji šoli) in dosežena stopnja izobrazbe jasno povezana s časovnimi usmerjenostmi, kar bi bilo tudi pričakovati, tako glede na zastavitev Zimbarda in Boyda (2009). Prav tako je statistično značilna in močna negativna povezanost usmerjenosti v prihodnost in deviantnostjo.

Pri usmerjenosti v prihodnost najdemo tudi signifikantno povezanost z religioznostjo ($r = 0,100$; $p < 0,05$), kar kaže, da religioznost v današnjih razmerah daje gotovost, čeprav ta povezava ni tako intenzivna. Ta povezanost ni povsem linearna, saj tudi popolnoma nereligiozni kažejo visoko usmerjenost v prihodnost.

Nekatere ostale povezave, kjer se časovna usmerjenost pojavlja kot predpostavljena neodvisna spremenljivka, so navedena v drugih poglavjih.

Usmerjenost v prihodnost, povezana s konstruktivnim odnosom do reševanja lastnih življenjskih nalog, je med časovnimi usmerjenostmi najbolj razširjena med mladimi, hkrati pa je najmanj prisotna med najmlajšo starostno skupino.

13.2 NARCISIZEM

Narcisizem je pojem, ki ga je uvedel Freud, da bi nakazal patološko čutenje veličine kot rezultat nasprotujočih se procesov znotraj osebnosti. Narcistična poteza naj bi v neugodnih razmerah zagotavljala ravnotežje med libidinalno in destruktivno energijo.

Številni avtorji, med katerimi je morda najbolj znan Lasch (1991), so mnenja, da je narcisizem tipičen, če ne tudi prevladujoč kot osebnostno stanje v sodobnih razmerah. Po Laschu (1991) naj bi poleg napihnjene veličine vseboval tudi sebičnost, hladnost, plitvost čustev, željo po večni mladosti oz. nesprejemanje starosti, strah pred staranjem ipd.

Narcisizem je postal priljubljen predmet raziskovanja in vzporedno s tem se je širil njegov pomen, nastajale so različice, tako da lahko govorimo o zdravem narcisizmu, kot zdravem čutenju veličine in samozavesti, in patološkem narcisizmu, kjer pa obstaja veliko število raziskovalnih konstruktov.

V raziskavi nas je narcisizem zanimal glede na njegov potencialno negativen vpliv na vedenjske in osebnostne vzorce posameznikov. V slovenski javnosti se namreč pogosto pojavlja ocena o narcisistični slovenski mladini.

Inštrument

V raziskavi smo uporabili omejeno število trditev narcisizma (pet). S faktorško analizo smo dobili dva faktorja, ki sta teoretično smiselna in smo jih poimenovali narcisistična grandioznost in narcisistična izkoriščevalnost.

Tabela 20: Faktorska matrika narcisizma, Mladina 2010.

	Faktor	
	Narcisistična grandioznost	Narcisistična izkoriščevalnost
UŽIVAM, ČE SEM OPAŽEN/A IN SPOŠTOVAN/A.	,860	
POMEMBNO MI JE, DA NAREDIM VTIS NA DRUGE.	,842	
RAD/A SEM POSEBEN/A IN RAZLIČEN/A OD VSEH DRUGIH.	,740	
ČE IMAM PRILOŽNOST IZKORISTITI DRUGE, TO STORIM BREZ VEČJIH OBČUTKOV KRIVDE.		,862
ZAVEZAN/A SEM NAČELU PRAVIČNOSTI, VENDAR LE DOKLER JE TO V MOJO KORIST.		,838
	$\alpha = 0,75$	$\alpha = 0,63$

Razširjenost narcisizma in povezanost z drugimi spremenljivkami v raziskavi Mladina 2010

Konstrukta nista enako razširjena pri slovenski mladini: narcistična grandioznost je prisotna v večji meri ($M = 3,13$; $SD = 0,77$) kot narcisistična izkoriščevalnost, ki je manjšinski pojav ($M = 1,98$; $SD = 0,77$). Oba pojava sta v večji meri prisotna pri mlajših respondentih in pri moških.

Narcisistična grandioznost ni povezana s šolsko uspešnostjo, statistično značilno pa je povezana z deviantnostjo ($r = 0,124$; $p < 0,01$). Narcisistična izkoriščevalnost je bolj diskriminativna: je povezana šolsko(ne)uspešnostjo v srednji šoli ($r = -0,161$; $p < 0,01$) in šolskim dosežkom ($r = -0,159$; $p < 0,01$), visoko pozitivno pa z deviantnostjo ($r = 0,283$; $p < 0,01$). Oba konstrukta sta signifikantno povezana z usmerjenostjo v prihodnost: prvi konstrukt pozitivno, drugi pa negativno. Iz tega lahko sklepamo, da narcistična grandioznost kot večinski pojav ni patološki pojav. Narcistična grandioznost tako utegne biti zdrava, čeprav nekoliko napihnjena samopodoba, ki posameznika žene k pozitivnim dosežkom in prizadevanjem. Narcisistična izkoriščevalnost pa se za razliko od grandioznosti tudi v literaturi

pogosto omenja kot značilna za narcisizem povezavi z goljufanjem, zavajanjem, izkoriščanjem, ki ne temelji vedno na objektivnih možnosti, ampak lahko tudi na navidezni. Po Millonu (2004) je takšen narcis pravi šarlatan.

Narcisistična grandioznost je večinski, vendar benigni pojav, narcisistična izkoriščevalnost pa je manjšinski in destruktiven pojav.

13.3 AVTORITARNOST

Avtoritarnost je eden najbolj znanih socialnopsiholoških konstruktov, ki naj bi napovedoval predvsem smer političnega delovanja (Adorno et al., 1950). Izvirno naj bi pri Nemcih predvideval nacistično udeležbo in vedenje, splošneje pa naj bi predvideval desničarko in ksenofobno, posplošeno nestrpno delovanje in stališča. In nasprotno, njegova odsotnost naj bi predvidevala zmerno, strpno in demokratično politično usmerjenost. Prevlada prisotnosti avtoritarnosti pa bi prav tako izražala krizne razmere, odsotnost legitimne oblasti in pripravljenost na udeležbo v gibanjih, ki nasprotujejo demokratičnim institucijam in demokratičnemu postopku obravnave političnih zadev. V takšnih razmerah naj bi se porajal protidemokratični in totalitarni potencial.

Avtoritarnost naj bi se nanašala prav tako na 'globinsko strukturo' osebnosti, ki se oblikuje v zgornjem otroštvu (Adorno et al., 1950). Šlo bi naj za neustrezno socializacijo. Adorno in sodelavci so ugibali, da je avtoritarna osebnost povezana z nizom neželenih osebnostnih potez, kot so avtoritarna agresija, avtoritarna submisija, konvencionalizem, vražjevernost in stereotipije, interes za moč in grobost, destruktivnost in cinizem, projektivnost in nesorazmeren interes za spolnost (Adorno et al., 1950: 228). Avtorji so sicer v ospredju izhajali iz predsodkov, čeprav so ozadje tolmačili na različne načine, predvsem psihoanalitično (Sanford, 1972). Kasneje so trdili, da je avtoritarnost povezana tudi z drugimi neželenimi lastnostmi in vedenji, kot so predsodki, intelektualna ozkost, dogmatičnost in diskriminacija. Na drugi strani pa se nakazujejo tudi nekatere 'pozitivne' plati avtoritarnosti, saj naj bi bila avtoritarnost družbeno integrativna, ker 'zagotavlja družbeno konformnost' (Feldman, 2003).

Avtoritarnost je kot koncept preživela šest desetletij in bila operacionalno večkrat modificirana. Načelna izpodbijanja (Eysenck, 1999) niso pripeljala do samega opuščanja konstrukta, tudi ni dokazano, da bi poleg desničarske, obstajal tudi skrajna levičarska avtoritarnost (Sanford, 1972; Transue et al., 2008). Znano je, da je avtoritarnost negativno povezana z izobraženostjo in drugimi

elementi funkcionirajoče demokratične družbe (Christie, 1991). Še vedno je zanimiv kot prediktor političnega opredeljevanja in prediktor nekaterih drugih lastnosti in vedenj.

Inštrument

Raziskovalci avtoritarnosti niso nikoli dosegli metodološkega ideala faktorske homogenosti, izvirni avtorji so ugotovili obstoj celo devetih faktorjev, kasneje se je govorilo predvsem o treh (agresija, submisija in konvencionalnost). V ospredju so vedno bili predsodki in nestrpnost do drugih skupin, vedenje na tej podlagi in njegovo globinsko pojasnjevanje.

V raziskavi Mladina 2010 smo imeli priložnost uporabiti inštrument, ki je bil na slovenski mladini uporabljen že pred 25 leti, in tako ugotoviti, ali je prišlo do sprememb in to ne glede na to, ali so te spremembe ireverzibilne (kot bi izhajalo iz modernizacijskega pristopa) ali ne. Trditve, ki smo jih uporabili in ki so bile uporabljene leta 1985 v raziskavi JUPIO (Radin, 1986) so bile:

1. 'Ubogljivost in spoštovanje avtoritete so najpomembnejše lastnosti, ki se jih otroci naučijo',
2. 'Kar naša država potrebuje bolj od zakonov in političnih programov je peščica pogumnih, neutrudljivih in vdanih vodij, katerim ljudstvo zaupa',
3. 'Ne obstaja nič hujšega od človeka, ki ne čuti velike ljubezni, hvaležnosti in spoštovanja do svojih staršev' in
4. 'Homoseksualci niso nič drugega kot kriminalci in jih je treba ostro kaznovati'.

Omenjeno lestvico smo poimenovali *JUPIO-avtoritarnost*. Vse trditve so respondenti ocenjevali na petstopenjski lestvici. V izvorni raziskavi (1985) je bil Cronbachov nekoliko višji ($\alpha = 0,54$) kot v raziskavi Mladina 2010 ($\alpha = 0,46$).

Razširjenost avtoritarnosti in povezanost z drugimi spremenljivkami v raziskavi Mladina 2010

Naš osnovni namen je ugotoviti spremembo v stopnji avtoritarnosti v 25-letnem obdobju. Povprečje strinjanja leta z *JUPIO-avtoritarnostjo* je bilo pri slovenski mladini leta 1985 $M = 3,52$ ($SD = 0,72$), kar je bilo znatno nad normativnim povprečjem (3). Povprečje strinjanja z *JUPIO-avtoritarnostjo* je leta 2010 $M = 3,16$ ($SD = 0,74$), kar pomeni, da gre še vedno prevladujoč pojav, čeprav nekoliko nižji kot

pred 25-imi leti (upoštevajoč samo respondente stare do 24 let, primerljivo z letom 1985, sicer pa je pri starejših od 24 let avtoritarnost nižja).

Upad lahko pojasnimo s številnimi vidiki družbenopolitičnih sprememb, ki so doletele slovensko družbo (opuščanje enostrankarskega sistema, razvoj demokratizacije, uveljavitev permisivnosti, širitev izobraževanja in števila izobraženih v populaciji), ki rezultirajo v večjo družbeno nezaželenost postavk v današnjem času. Še vedno je avtoritarnost sicer prevladujoča, kar ne kaže na prevlado globinske podpore demokratičnim postopkom strpnosti. Kaže na krizne razmere in avtoritarni potencial. Verjetno bi lahko pred dvema letoma ugotovili pomembno nižjo avtoritarnost, saj je znano, da krizne razmere dvigujejo avtoritarnost.

V obdobju 25-ih let avtoritarnost, kot kazalec antidemokratičnega potenciala, kaže neznatno prevlado nad nasprotno usmerjenostjo, čeprav je nekoliko upadel.

Odsotnost signifikantne povezave z izobraženostjo kaže na to, da smo merili resnično avtoritarnost, in sicer v njenem psihodinamskem in posledično sociodinamskem pomenu. Z desničarsko usmerjenostjo korelira na ravni $r = 0,151$ ($p < 0,01$), s čemer se potrjuje njena veljavnost.

Avtoritarnost smo opazovali tudi preko treh klasičnih trditvev Adorna in sodelavcev, ki zajemajo tri glavne komponente, vendar je mera, ki se nanaša na submisivnost, nekoliko šibkejša. Gre za zgornje trditve od 1 do 3, kar smo poimenovali *avtoritarnost* ($\alpha = 0,61$).

Ta konstrukt vsebuje klasične trditve, vendar se ni izkazal kot prediktiven v smeri avtoritarnosti. Sicer signifikantno korelira s političnim opredeljevanjem levica – desnica ($r = 0,108$; $p < 0,01$), vendar praktično ne korelira s šolsko uspešnostjo in šolskim dosežkom, z deviantnostjo pa korelira negativno in signifikantno ($r = -0,151$; $p < 0,01$). Verjetno gre za benigno različico, ki kaže na 'integrativno' plat avtoritarnosti (Feldman, 2003). V splošnem je šibkeje povezan s pojavi, s katerimi naj bi bila povezana avtoritarnost.

Nadalje smo opazili smo, da je avtoritarnost navzoča v nekih trditvah, ki kažejo na nestrpnost, ki je še zlasti vezana na spol in spolno življenje. To ni nikakršno presenečenje s stališča avtorjev *avtoritarne osebnosti*, ki so poudarjali te vrste nestrpnost, kot pretirano zanimanje za spolna dogajanja in končno

'konvencionalizem' – pretirano vztrajanje na togem spoštovanju nepomembnih pravil (Adorno et al., 1950). Gre za sledeče trditve:

'Homoseksualci niso nič drugega kot kriminalci in jih je treba ostro kaznovati',

'Večina del v gospodinjstvu po svoji naravi bolj odgovarja ženskam',

'Ženska se mora poročiti nedolžna, ker se je stoletja težilo k temu in ker je to garancija, da bo vso svojo ljubezen posvetila soprogu',

'Istospolni partnerji lahko prav tako dobro vzgajajo svoje otroke kot raznospolni partnerji' (inverzno kodirano).

Gre za trditve, ki se nanašajo na konkretna, nazorna dejanja in življenjske situacije, ki so tudi predmet razprave v kontekstu avtoritarne osebnosti. To lestvico smo imenovali »socialna (avtoritarna) nestrpnost« ($\alpha = 0,59$). Gre za trditve, ki se nanašajo na sporna vprašanja v javnem diskurzu. Prva teh trditev je neposredno prevzeta iz Adornove lestvice avtoritarnosti (F-16). Brez zadržka lahko govorimo o avtoritarni komponenti zgornje lestvice in jo imenujemo avtoritarna nestrpnost. Druga in tretja trditev, ki sta v preteklosti indicirali tradicionalnost, danes kažeta na avtoritarno agresivnost.

Zgoraj omenjena lestvica korelira z desničarsko usmerjenostjo ($r = 0,188$; $p < 0,01$), kar je najvišja stopnja med tremi opazovanimi različicami. Med vsemi tremi ta sumarna spremenljivka, ki sploh ne omenja politike, tudi najbolj močno in statistično značilno korelira s podporo načelom demokracije ('...ali je demokracija v splošnem dobra?') ($r = 0,093$; $p < 0,01$), kar je dodatno podpira kot pristno mero avtoritarnosti.

Upoštevajoč, da se je socialna nestrpnost izkazala za najbolj veljavno, bom nakazali samo njeno relativno razširjenost. Je manjšinski pojav ($M = 2,32$; $SD = 0,75$) in je neznatno prisotnejša pri mlajših respondentih ($r = 0,069$; $p < 0,05$). Prav tako je v večji meri prisotnejša pri moških, kar je lahko posledica usmerjenosti trditev na moške.

Poleg že omenjene povezanosti s politično opredelitvijo je socialna nestrpnost signifikantno povezana z avtoritarno socializacijo ($r = 0,147$; $p < 0,01$) in s permisivno socializacijo ($r = 0,172$; $p < 0,01$) in z deviantnostjo ($r = 0,181$; $p < 0,01$), kar ji daje poln pomen. Konstrukt je značilno negativno povezan s šolsko uspešnostjo v srednji šoli ($r = -0,122$; $p < 0,01$) in šolskim dosežkom ($r = -$

0,172; $p < 0,01$). Socialna nestrpnost je negativno povezana s stresom ($r = -0,127$; $p < 0,01$), kar lahko tolmačimo na način, da predstavlja ob izpostavljenosti stresu kot varnostni ventil, ki izpusti negativno energijo.

13.4 ANOMIČNOST

Anomija je pojem, ki ga je v družboslovje uvedel Durkheim, ko je pojasnil porast samomorov konec 19. stoletja, kar pa se sicer ni vklapljal v njegovo sicer funkcionalistično izhodišče. Nakazal je na domnevno prehodni pojav, ki naj bi izhajal iz neuravnoveženega in konfliktnega značaja modernizacije. Namesto da bi pravična delitev dela krepila družbeno integriranost, prihaja v prehodnem obdobju do spopadov in posledično 'anomije'. To je stanje brezzakonja v pravnem, običajnem in moralnem smislu. Predvsem družbena pravila izgubljajo svoj prisilen značaj in s tem tudi svojo usmerjevalno in sankcijsko moč.

Anomičnost lahko operacionaliziramo v socialnopsihološki konstrukt, in sicer kot osebno zaznavo odsotnosti prisilnega značaja družbenih pravil in prisotnost širše dezorientacije oz. izgube družbene usmeritve. Posameznik čuti, da nima opore v družbenih pravilih in širše v družbenih institucijah. Te ga ne vodijo, ne nakazujejo obvezne smeri vedenja.

Inštrument

Anomičnost smo raziskovali s tremi trditvami iz lestvice po McClosky in Schaar (1965):

'Danes ni nobenih resničnih pravil, po katerih bi živeli,'

'Danes je vse tako negotovo, da se ti lahko pripeti karkoli,'

'Problem današnjega sveta je v tem, da ljudje ne verjamejo v nič.'

Konstrukt anomičnost je homogen, enofaktorske narave ($\alpha = 0,57$).

Razširjenost anomičnosti in povezanost z drugimi spremenljivkami v raziskavi Mladina 2010

V raziskavi Mladina 2010 je anomičnost prevladujoč pojav pri respondentih ($M = 3,41$; $SD = 0,75$). Anomičnosti ni bilo mogoče preučiti longitudinalno na splošnem vzorcu mladine, smo pa lahko preverili, ali se je kaj spremenilo v treh letih pri srednješolcih, ki so bili vključeni v raziskavo o dejavnikih šolske uspešnosti leta 2007 (Flere et al., 2009). Ugotovili smo, da se je pri tej skupini

anomičnost dvignila približno za eno desetino. Leta 2007 je anomičnost pri gimnazijah bila samo za odtenek višja od normativnega povprečja ($M = 3,06$), danes pa je krepko ($M = 3,31$). Primerjava sicer ne omogoča povsem zanesljivih generalizacij, vendar je opazen porast anomičnosti med srednješolci, ki pa ga lahko interpretiramo z zaostritvijo družbenih razmer v vmesnem obdobju (gospodarska in družbena kriza).

Anomičnost je bolj prisotna pri ženskah in raste s starostjo. Sicer ne kaže nekih značilnih povezav, celo z deviantnostjo ne.

Trditve, s katerimi smo merili anomičnost, so večinsko sprejete. Obstajajo jasne indikacije, da se je anomičnost mladine v zadnjih treh letih povečala.

13.5 ODTUJENOST

Odtujenost je splošno znan družboslovni koncept, ki ga je v sociologijo uvedel Marx. Marxova uvedba tega pojma v *Ekonomskih in filozofskih rokopisih* iz 1844 je bila izrazito romantično obarvana. Postuliral je, da obstaja neko idealno stanje, v katerem so ljudje drug drugemu samo cilj (ni instrumentalnega odnosa do drugih) in kjer so medčloveški odnosi 'prosojni'. V takšnih razmerah se človek lahko uresničuje v svojem 'bistvu', ki je dobrohotno in dejavno.

Današnji socialnopsihološki konstrukt je razbremenjen teh predpostavk, vendar prav tako meri na stanje, v katerem se posameznik, zaradi svojih odnosov do drugih, (ne) uresničuje v svojem 'bistvu'. Zlasti pa je to mera družbenega in osebostnega počutja, umeščeni v družbeno skupnost.

Raziskovanje odtujenosti lahko jemljemo kot eno izmed glavnih mer subjektivnega čutenja lastne eksistence in umeščeni v okolje, zakoreninjenosti, in je podobna pozitivnemu oz. negativnemu afektu, česar sicer nismo podrobneje raziskovali.

Inštrument

V raziskavi Mladina 2010 smo odtujenost raziskovali s tremi trditvami po Jessorju in Jessorju (1977):

'Zdi se mi, da me večina ljudi ne sprejema takšne/ga kot sem',

'Včasih nisem povsem prepričan/a kdo sploh sem' in

'Življenje je prazno in zame brez pomena'.

Trditve so oblikovale enoten faktor ($\alpha = 0,54$).

Razširjenost odtujenosti in povezanost z drugimi spremenljivkami v raziskavi Mladina 2010

Povprečje ocen na lestvici v raziskavi Mladina 2010 je bilo $M = 1,91$ ($SD = 0,69$). Prevladuje torej odsotnost odtujenosti, opaženo povprečje je daleč od normativnega povprečja (3).

Vendar pa strinjanje s trditvami ni bilo enakomerno. 'Nesprejemanje takšnega, kakršen sem' je najbolj razširjeno (družbena odtujenost; 13,2 % respondentov se s trditvijo strinja), odsotnost osebne identitete 'Včasih nisem prepričan...' pa znatno manj (strinja se le 8,1 % respondentov). Najmanj mladih (5,0 %) se strinjanja z nihilistično tretjo trditvijo 'Življenje je prazno in zame brez pomena', kar negira tezo o slovenski mladini kot apatični in brez osmišljenega življenja.

Spol ne kaže značilnih razlik, odtujenost pa upada s starostjo, zlasti po 25. letu. To kaže na povezanost odraščanja s prenehanjem mladostniške odtujenosti, čeprav ostaja značilno prisotna tudi pri najstarejših.

Odtujenost je izrazito manjšinski pojav, je pa jasno povezana z vsemi najpomembnejšimi 'želenimi' in 'neželenimi' psihološkimi in vedenjskimi pojavi.

Če primerjajo naše respondente iz srednjih šol z dijaki iz naše raziskave leta 2007, kjer so bile uporabljene identične trditve in kjer je bila ugotovljena povezanost odtujenosti z nižjim šolskim uspehom, opazimo upad odtujenosti med srednješolci, in sicer iz $M = 2,16$ ($SD = 0,75$) leta 2007 na $M = 1,96$ ($SD = 0,69$) v letošnjem letu.

Odtujenost korelira pozitivno dokaj močno z 'zaželenimi' pojavi in dokaj negativno z 'nezaželenimi'. Med pomembnimi dejavniki, ki proizvajajo odtujenost, je socializacijski slog staršev. Vsi trije namreč signifikantno korelirajo (permisivna socializacija $r = -0,223$; $p < 0,01$; avtoritarna socializacija $r = -0,287$; $p < 0,01$; avtoritativna socializacija $r = 0,156$; $p < 0,01$). Tudi vse časovne usmerjenosti kažejo

na statistično značilne povezave, kar je tudi pričakovati, ker so delno sorodni konstrukti, čeprav drugače pojasnjeni. Deviantnost je z odtujenostjo močno povezana ($r = 0,283$; $p < 0,01$). Enako velja za šolsko uspešnost v srednji šoli ($r = -0,163$; $p < 0,01$). Odtujenost je prav tako povezana s pogostostjo doživljanja stresa ($r = 0,173$; $p < 0,01$), kar lahko interpretiramo na način, da sta oba del negativne čustvenosti. Torej, odtujenost se kaže kot zelo prediktivna v nasprotju s predhodno obravnavano anomičnostjo.

13.6 DEVIANTNOST

Deviantnost oz. odklonskost v družbi ni nepričakovan oziroma izjemen pojav. Že Durkheim je nakazal, da je obstoj nizke, stalne stopnje odklonskih vedenj v družbi nekaj 'normalnega'. Družbena pravila so nastavljena tako, da hkrati obstajajo tudi prestopki. Znano je, da prestopke najpogosteje počenjajo mladi in moški (Kanazawa in Still, 2000).

V raziskavi Mladina 2010 nas ni zanimal popoln vpogled v odklonskost, temveč predvsem vpogled v razširjenost le nekaterih (najpogostejših) dejanj in njihove povezanosti z drugimi pojavi.

Inštrument

Deviantnost oz. odklonskost smo raziskovali z naborom vprašanj o pogostosti počenjanja nekaterih prestopkov. Nabor trditev je zajemal naslednje:

'Ali si kdaj poškodoval/a ali uničil/a imetje?',

'Ali si kdaj šel/a v šolo/sluzhbo vinjen/a ali omamljen/a?',

'Ali si kdaj poskusil/a trde droge (kokain, heroin, speed, lsd, ecstasy, itd....)?',

'Ali si se kdaj poskusil/a zavestno izogniti plačilu?',

'Ali si kdaj kaj ukradel/a?',

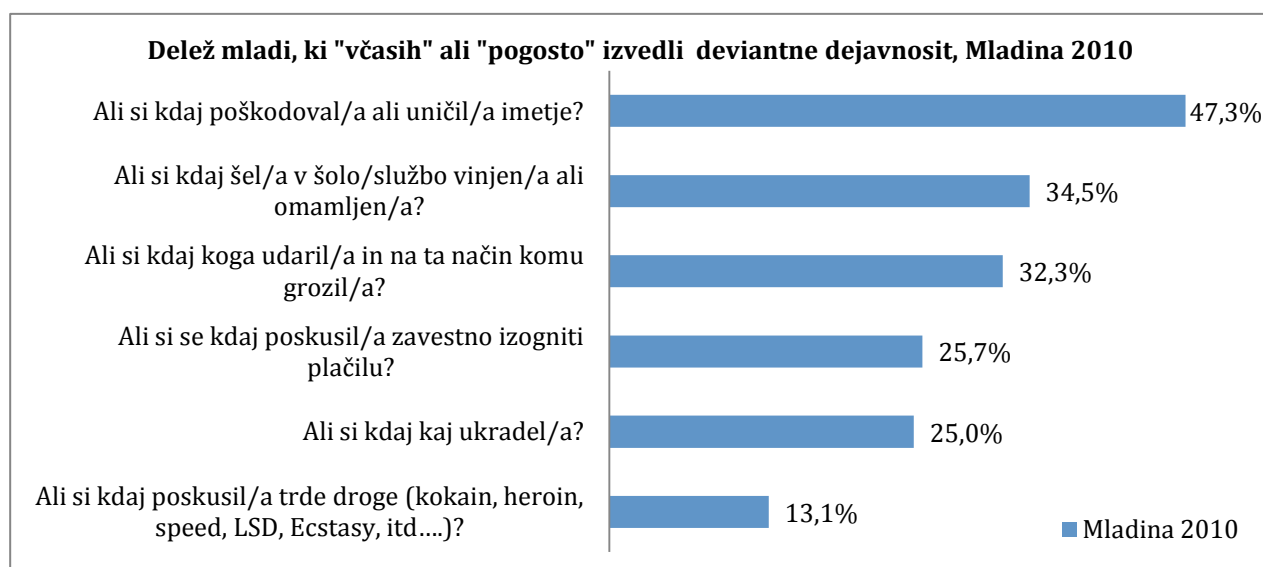
'Ali si kdaj koga udaril/a in na ta način komu grozil/a?'

Kljub relativno raznolikemu naboru odklonskih dejanj je analiza odgovorov nakazala enofaktorsko strukturo ($\alpha = 0,79$). To se sklada s prevladujočim razumevanjem, da je v ozadju vseh prestopkov pomanjkanje samokontrole, ki pa se vzpostavi že v otroštvu (Hirschi in Gottfredson, 1990).

Razširjenost deviantnosti in povezanost z drugimi spremenljivkami v raziskavi Mladina 2010

Deviantnost je v celoti manj razširjena. Če upoštevamo štiristopenjsko lestvico, je povprečje $M = 1,34$ ($SD = 0,37$). Z drugimi besedami je povprečno vsak tretji včasih storil eno izmed omenjenih dejanj, dve tretjini pa nobenega od naštetih. Upoštevajoč pisanost vedenj, je slika bolj kompleksna.

Graf 136: Pogostost deviantnih vedenj, Mladina 2010.



Iz zgornjega grafa izhaja, da je uničevanje premoženja (nasilje do premoženja) najpogostejše dejanje, uživanje trdih drog pa je najredkejše.

Razširjenost je mnogo večja pri moških in neznatno višja v srednjem starostnem razredu, kar je v skladu s pričakovanji, saj je v literaturi zaslediti, da do najvišje točke pride v 21. letu starosti.

Odklonskost je prav tako močno povezana s socializacijskim slogom v družini. Enako jasne povezave ugotovimo tudi za časovne usmerjenosti (usmerjenost v prihodnost napoveduje negativno, usmerjenost v sedanost pa pozitivno). V spodnji tabeli je predstavljen regresijski model s socializacijskimi slogi in časovnimi usmerjenostmi, ki pojasni celih 22,7 % variance v deviantnosti.

Deviantnost je tudi signifikantno negativno povezana s šolsko uspešnostjo in s šolskim dosežkom, zelo močno pozitivno pa z narcistično izkoriščevalnostjo ($r = 0,318$; $p < 0,01$).

Med deviantnimi vedenji je najpogostejše uničevanje premoženja, deviantnost pa je pogostejša pri moških.

Tabela 21: Regresijska pojasnitev deviantnosti s časovnimi usmeritvami in socializacijskimi slogi.

	Standardizirani koeficienti
Usmerjenost v prihodnost	-,189**
Usmerjenost v sedanost (hedonistična)	,208**
Usmerjenost v sedanost (fatalistična)	,020
Avtoritativna socializacija	-,099**
Avtoritarna socializacija	,198**
Permisivna socializacija	,122**

Opomba: **p < 0,01.

13.7 RELIGIOZNOST

Religioznost smo preverili glede na indikatorje, ki so uveljavljeni v slovenskem raziskovalnem prostoru. Omejili smo se na tri spremenljivke: konfesionalno identifikacijo, bogoslužje in osebno vernost. Primerjali smo rezultate raziskave Mladina 2000 z rezultati Mladine 2010, pri čemer je bila v obeh raziskavah uporabljena ista metodologija.

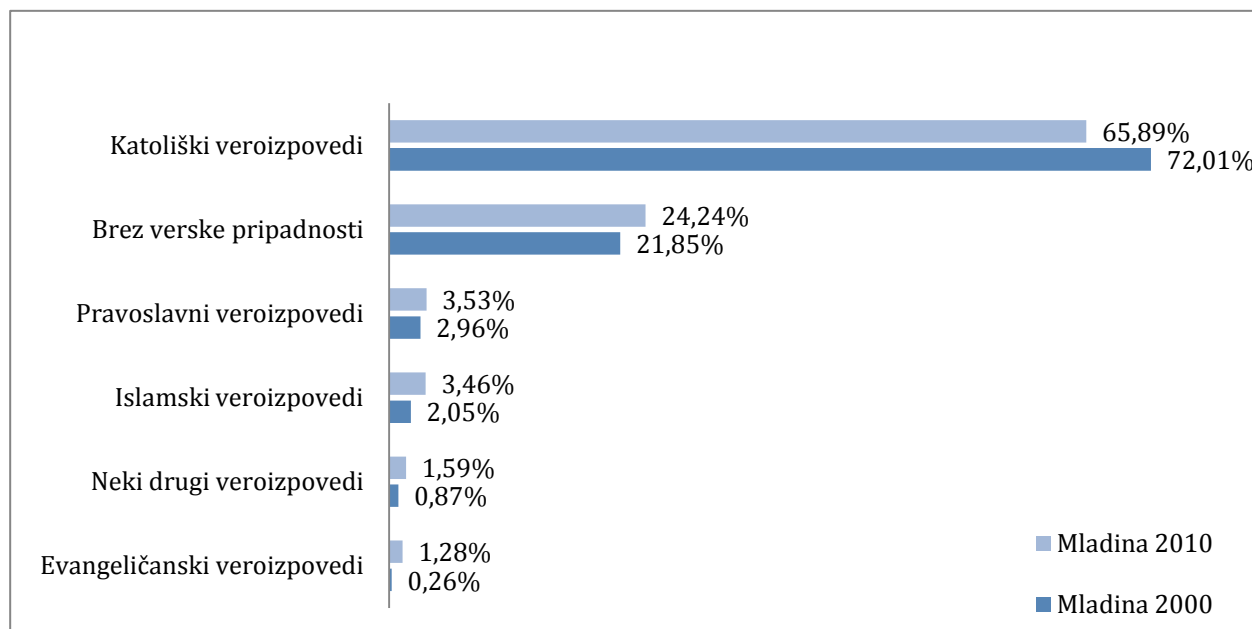
13.7.1 KONFESIONALNA PRIPADNOST

Tradicionalna katoliška identifikacija je še vedno prevladujoča in absolutno večinska, vendar upada (graf spodaj). V manjši meri gre za posledice demografskih sprememb, predvsem pa gre za nakazovanje verske tržnosti pri slovenski mladini (kar se kaže preko večanja števila pripadnikov 'drugih veroizpovedi') in še bolj za sekularizacijo, ki se kaže zlasti preko mladostnikov, ki deklarirajo, da so 'brez pripadnosti'.

Med standardnimi prediktorji izobrazba ne vpliva na to, ali se bo respondent štel za katoličana (če upoštevamo zgolj to večinsko identifikacijo); prav tako pa ne starost. Pri spolu je večja pogostost pri

dekletih in zlasti tip naselja, v katerem je odrasel (večja razširjenost v manjših naseljih, $r = -0,308$; $p < 0,01$).

Graf 137: Konfesionalna pripadnost, Mladina 2010 in Mladina 2000.



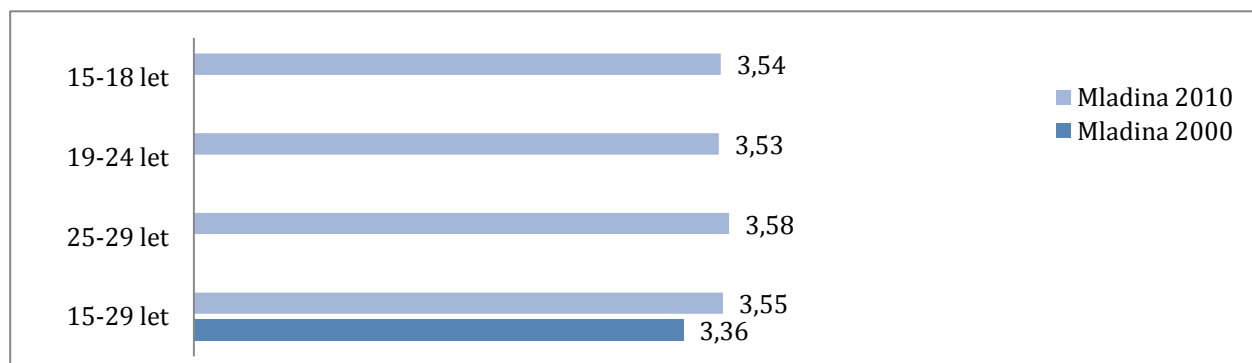
Viri: Podatki raziskave Mladina 2010, podatki raziskave Mladina 2000.

13.7.2 OSEBNA RELIGIOZNOST

Osebna religioznost je uveljavljena mera pri preučevanju religioznosti. Opisuje navezanost na religijo, predpostavlja vero v boga, ne pa nujno tudi cerkvenost.

V spodnjem prikazu je primerjamo odnos do religije v raziskavah Mladina 2000 in Mladina 2010 ter pri slednji ločeno po starostnih skupinah mladih.

Graf 138: Osebni odnos do religije, po starostnih razredih, Mladina 2010 in Mladina 2000.



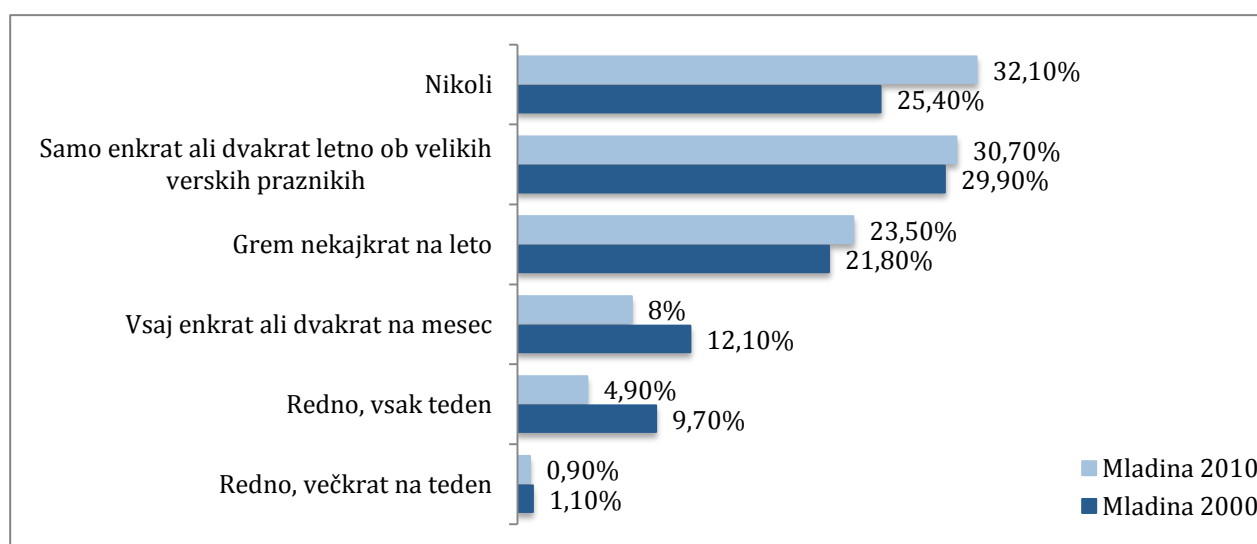
Opomba: Minimum 1 (prepričan vernik, sprejemam vse, kar uči moja vera), maksimum 6 (nisem vernik in sem nasprotnik religije).

Časovno je opazen pomik v smer zmanjševanja osebne religioznosti, pri starostnih skupinah mladih pa so razlike neznatne. Prav tako kažejo v obeh primerih dekleta statistično značilno višjo versko identifikacijo. Osebna identifikacija statistično značilno ne korelira z doseženo izobrazbo respondenta (tudi če se omejimo samo na tiste stare 25-29 let), pač pa z izobrazbo vsakega od staršev. Odsotnost identifikacije se močno ujema z odsotnostjo izobrazbenega dosežka pri starših (pri očetu $r = -0,275$; $p < 0,01$; pri materi pa $r = -0,233$; $p < 0,01$). Tip okolja odraščanja podobno vpliva, ne pa tudi izobrazba samega respondenta, ki je nepomembna. Osebna religiozna identifikacija je negativno povezana tudi z avtoritativno socializacijo ($r = -0,092$; $p < 0,01$), pozitivno pa s socialno (avtoritarno) nestrpnostjo ($r = -0,176$; $p < 0,01$).

13.7.3 BOGOSLUŽJE

Bogoslužje sodi k verski praksi, izvajanju dolžnosti in javnemu, pa tudi zasebnemu potrjevanju lastne religioznosti in je prav tako pomembna oblika obrednosti (ne gre za obiskovanje hramov iz turističnih ali estetskih razlogov). V raziskavi smo respondentom zastavili vprašanje, kako pogosto obiskujejo cerkev oz. drugi hram (iz verskih nagibov) (1 = redno, večkrat na teden, 6 = nikoli).

Graf 139: Pogostost obiskovanja cerkve ali hrama, Mladina 2010 in Mladina 2000.



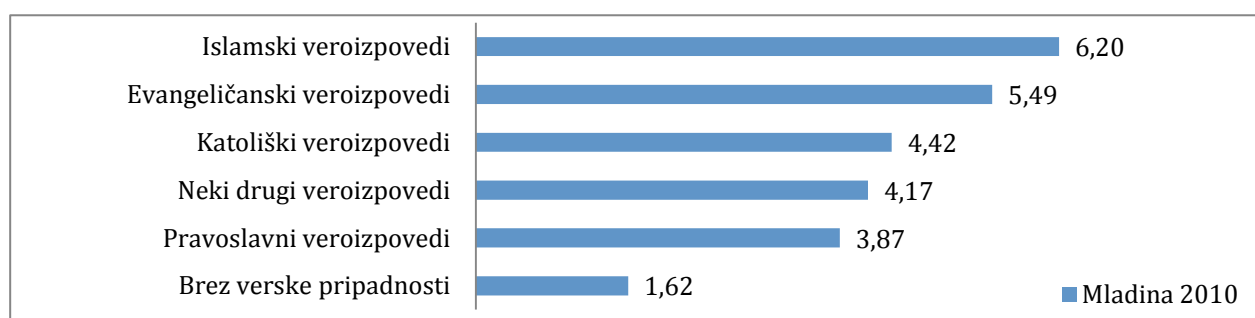
Viri: Podatki raziskave Mladina 2010, podatki raziskave Mladina 2000.

Opomba: 1 = redno obiskujem, večkrat na teden, 6 = nikoli ne obiskujem.

Med letoma 2000 in 2010 se je za 9,2 % povečal delež tistih mladih, ki nikoli ali pa redko (enkrat, dvakrat ali nekajkrat letno) obiskujejo cerkev ali hram. Značilni prediktorji bogoslužja so isti kot pri osebni religioznosti. Tudi tukaj se kaže odsotnost povezanosti z izobrazbo respondenta in močna povezanost z izobrazbo staršev.

Ker je pojem boga osrednji v teistični religioznosti in ker imamo opravka skoraj izključno s teističnimi religijami smo respondente vprašali, kako pomemben je bog v njihovem življenju (1 = sploh ni pomemben, 10 = zelo pomemben). Glede na konfesionalno pripadnost smo dobili naslednji graf:

Graf 140: Povprečje samoocene pomembnosti boga glede na veroizpovedno identifikacijo, Mladina 2010.



Legenda: 1 = sploh ni pomemben, 10 = zelo pomemben.

Pri katoličanih je pomembnost boga pod normativnim povprečjem, kar kaže na šibak in s tradicijo specifičen prevladujoči pomen konfesionalne identifikacije same. Nižji so le pravoslavci. Malemu številu evangeličanov verjetno ni pripisati pomena zaradi visoke vrednosti. Pri muslimanih je vrednost najvišja, čeprav se v nekaterih drugih okoljih beleži še višja.

Lahko ocenimo, da religioznost upada, da je religioznost močno povezana z družbenim izvorom, kjer izobrazba staršev zmanjšuje religioznost, življenje na podeželju pa spodbuja. Religioznost pri ženskah je višja. Neznatno se kaže pluralizacija konfesionalnosti. Ali je vpliv demokratičnega, avtoritativnega vzgojnega starševstva spodbujevalen bi veljalo še raziskati, povezanost z avtoritarno nestrpnostjo pa je znana (Flere in Klanjšek, 2009).

Pri religioznosti gre za nadaljevanje dolgoročnih trendov počasnega upadanja religioznosti, šibkega nastajanja verskega trga, v okviru precejšnje stabilnosti na tem področju. Izobrazba staršev je izrazito negativno povezana z obstojem religioznosti, religioznost je višja pri ženskah.

13.8 KLJUČNE UGOTOVITVE

Psihološki potret slovenske mladine ne kaže na pavšalne ocene o 'razvajenosti', raznih odklonih, apatičnosti in 'eksistencialnem vakuumu'. Slednjega negira prav nizka odtujenost slovenskih mladih. Čeprav tega nismo povsem sistematično raziskovali, lahko glede na uporabljene indikatorje sodimo, da prisotnost patološkega narcisizma med mladimi v Sloveniji ni zaskrbljujočih razsežnosti.

Na podlagi analiz vseh konstruktov lahko strnemo naslednje točke:

1. Usmerjenost v prihodnost, povezana s konstruktivnim odnosom do reševanja lastnih življenjskih nalog, je med časovnimi usmerjenostmi najbolj razširjena med mladimi, hkrati pa je najmanj prisotna med najmlajšo starostno skupino.
2. Narcisistična grandioznost je večinski, vendar benigni pojav, narcisistična izkoriščevalnost pa je manjšinski in destruktiven pojav.
3. V obdobju 25-ih let avtoritarnost, kot kazalec antidemokratskega potenciala, kaže neznatno prevlado nad nasprotno usmerjenostjo, čeprav je nekoliko upadel.
4. Trditve, s katerimi smo merili anomičnost, so večinsko sprejete. Obstajajo jasne indikacije, da se je anomičnost mladine v zadnjih treh letih povečala.
5. Odtujenost je izrazito manjšinski pojav, je pa jasno povezana z vsemi najpomembnejšimi 'želenimi' in 'neželenimi' psihološkimi in vedenjskimi pojavi.
6. Med deviantnimi vedenji je najpogostejše uničevanje premoženja, deviantnost pa je pogostejša pri moških.
7. Pri religioznosti gre za nadaljevanje dolgoročnih trendov počasnega upadanja religioznosti, šibkega nastajanja verskega trga, v okviru precejšnje stabilnosti na tem področju. Izobrazba staršev je izrazito negativno povezana z obstojem religioznosti, religioznost je višja pri ženskah.

13.9 UPORABLJENI VIRI

Adorno, T. et al. (1950). *The Authoritarian Personality*. New York: Harper.

Christie, R. (1991). Authoritarianism and related constructs, v Shaver, P. et al. (ur.) *Measures of Personality and Social Psychological Attitudes*, 1991. San Diego: Academic Press.

Diaz Morales, J. F. (2006). Estructura factorial y fiabilidad del inventario de perspectiva factorial de Zimbardo. *Psicothema*, 18, 3, 565-571.

Eysenck, H. J. (1999). *The Psychology of Politics : With a New Introduction by the Author*. New Brunswick, NJ and London : Transaction Publishers.

Feldman, S. (2003). Enforcing social conformity: A theory of authoritarianism. *Political Psychology*, 24, 47-74.

Flere, S. idr. (2009). *Kdo je uspešen v slovenskih šolah?* Ljubljana: pedagoški inštitut.

Flere, S. in Klanjšek, R. (2009). Cross-cultural insight into the association between religiousness and authoritarianism. *Archive for the Psychology of Religion (Print)*, 2009, 31, 2, 177-190.

Hirschi, T. in Gottfredson, M. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Kanazawa, S. in Still, M.C. (2000). Why men commit crime and why they desist? *Sociological Theory*, 18, 433-448.

Lasch, C. (1991). *The culture of narcissism: American life in an age of diminishing expectations*. New York: W.W. Norton.

McClosky, H., in Schaar, J. H. (1965). Psychological dimensions of anomie. *American Sociological Review*, 30:14-40.

Millon, T. (2004). *Personality Disorders in Modern Life*. New York: Wiley.

Radin, F. (1986). Društvene vrednosti, v Aleksić, J. et al. 1986. *Položaj, ponašanje i svest mladegeneracije Jugoslavije*. Beograd-Zagreb: SSOJ-IDIS.

Sanford, N. (1972). The authoritarian personality in contemporary perspective. V: *Handbook of Political Psychology*, ur. J. Knutson, San Francisco: Jossey Bass, 139-170).

Transue, J., Brady, M., McDonald, I., Nyhan, B. in Reifler, J. (2008). "Searching for Left Wing Authoritarianism" *Paper presented at the annual meeting of the ISPP 31st Annual Scientific Meeting, Sciences Politiques, Paris, France*).

Zimbardo, P. in Boyd, J.J. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology* 17, 1271-1288.

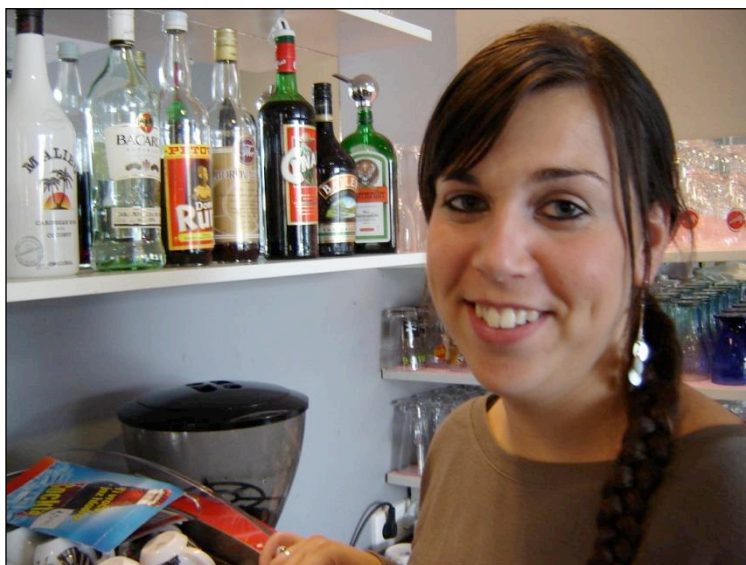
Zimbardo, P. in Boyd, J.J. (2009). *The Time Paradox*. New York: The Free Press.

14 PORTRETI UDELEŽENCEV INTERVJUJEV

V tem poglavju je predstavljenih 25 mladih, ki so sodelovali v kvalitativnem delu kot intervjuvanci. K sodelovanju so bili povabljeni na podlagi predhodno oblikovanih raziskovalnih profilov, ti pa so služili tudi kot osnovno vodilo pri oblikovanju individualnega portreta. Glavni namen portreta je torej predstaviti posameznega intervjuvanca skozi optiko specifičnega profila. Oblikovanje portretov je v veliki meri osredičeno na podatkih, zbranih z nestrukturiranim intervjujem, posebna pozornost pa je bila namenjena subjektivnim stališčem intervjuvancev, okoli katerih je zgrajena osnovna zgodba vsakega portreta. V ta namen so v portrete vključene tudi fotografije in dobesedni navedki, včasih zapisani jezikovno nepopolno ali nepravilno, nekateri zapisani celo v narečju, slengu oziroma z drugimi jezikovnimi značilnostmi, ki prispevajo k bolj plastični in nazorni, predvsem pa živi reprezentaciji.

14.1 ŠPELA, 25 LET, MLADA NATAKARICA

«Moj življenjski moto: prvo je to, da uživaš življenje, živiš samo enkrat.»



Špela prihaja iz vasi iz okolice Ptuj. Srednjo šolo je končala na Ptuju. Ker jo je dodatno veselilo tudi vrtnarstvo, se je vpisala še na kmetijsko šolo v Mariboru. Po končanem izobraževanju se je vpisala še na maturitetni tečaj, ni pa ji ga uspelo zaključiti. Vpisala se je tudi na eno od višjih šol, ki pa je prav tako ni zaključila. Trenutno živi pri starših, poleg socialne podpore pa ji pri preživetju pomagajo priložnostne zaposlitve, predvsem v gostinstvu.

“Moj življenjski moto: prvo je to, da uživaj življenje, živiš samo enkrat... Pač to kar mi je vseč izkoristim... Smo pa vsi drugačni. Sama sem zaenkrat zadovoljna, čeprav gre vse dol.

Kaj gre dol?

Služba, družina, doma pač... zdravje in finance. Odkrili smo, da ima oče raka, pa še dedek je zbolel... Mama je v redu... sicer ima težave z nogami, je pa zdaj bolje, ko je uporabila 1000 krem...”

“Veselo je s financami. Glede na to, da bo ata doma ker se bo moral zdraviti bo manj denarja. Smo pa doma trije otroci in vsak se trudi... Sestra dela prek študenta, brat se tudi trudi ... Glede na to, da imamo te težave v družini bo hudo... Pa še službo je danes težko dobiti.”

Kot najbolj težavno področje v svojem življenju izpostavlja Špela prav svoj finančni položaj:

“Finančno se prebijam iz dneva v dan. Zgrabim vsako priložnost, ki se mi ponudi, pa če je to promocija domačega mleka ali pa trganje grozdja, vse vzamem. Samo da lahko pomagam doma, pa če še kaj ostane za pijačo s kolegi. Če pa bo to šlo tako naprej, pa ne vem kako se bomo znašli... Tudi v gostinstvu je vedno manj prometa in bo vse propadlo...”

“Trenutno delam na črno, sem brezposelna. Niti nisem na zavodu. Brez zveze se mi zdi bit na zavodu, tam bi mi težili, da pišem prošnje in podobno... govorijo mi stvari, ki jih že sama vem, sama pišem prošnje, samo to ne pomaga. Ne, da nočem pomoči, samo eni jo bolj rabijo kot jaz. Eni so brez strehe nad glavo, jaz pa imam streho nad glavo... eni pa tak izkoristijo borzo, eni so tam že 5 let pa ni nič z njih.... saj mislim, da bi mi borza pomagala, samo se še nisem odločila...”

Svojo zaposlitveno prihodnost vidi sicer kot negotovo, vendar ne nujno negativno:

“Mogoče bom ostala v gostinstvu... če ne bo drugega... Rada pa delam z ljudmi, rada imam stik in se pogovarjam, rada srečujem različne tipe ljudi... To ni napor, pa sploh če je ozračje vredu in kolektiv... samo tip človeka moraš bit za to. Na začetku sem bila malo skeptična za to, pa ni nič takega...”

Po Špelinih besedah se s podobno slabo situacijo glede zaposlovanja sooča večina mladih v Sloveniji. Glavni problem zaposlovanja med mladimi je na strani države, ki naredi premalo, da bi mlade aktivno vključila v zaposlovanje:

“Po eni strani smo vsi (mladi) odgovorni, po drugi država, po tretji strani pa EU... težko je opredelit, sicer pa je po celem svetu tak, zakaj pa je do tega prišlo pa noben ne ve.”

Vlogo države v izboljšanju zaposlovanja mladih vidi predvsem v stimulaciji povpraševanja po delovni sili oziroma oblikovanju novih zaposlitvenih kapacitet, ki bi mlade potegnile iz brezposelnosti:

“V mojem primeru po vrtnarijah, pa ob rožah... ljudje bi morali imeti tudi več denarja, da bi trošili za to.”

Brezposelnost po Špelinih navedbah nikakor ne pomeni, da nima dela oziroma, da ima prostega časa na pretek. Njen urnik je poln do zadnje minute, čas je v celoti razdeljen med skrb za družino in priložnostna dela, narava katerega od nje zahteva visoko stopnjo dostopnosti in fleksibilnosti. Časa za partnersko življenje oziroma pristočasovne dejavnosti skoraj ne ostane. Vseeno pa Špeli občasno uspe najti kaj časa zase:

“Rože, rože, to pa ja... Že od nekdanj so me rože zanimale... Pa amatersko igranje. Hodila sem na delavnice, ki so bile organizirane preko javnega sklada. To se dogaja pri kakem znanem igralcu, na morju in traja en teden. Prijateljica me je po slučaju fpletla v to... nekak nisn bla navdušena, potem pa sem se zapalila... Dala sem to skoz in postala bolj samozavestna. To, da si na odru ti da šus... da si na odru, gleda te 200 ljudi in ti odigraš svojo vlogo, čeprav to sploh nisi ti... to mi je zelo všeč. V skupini je več ljudi in nismo vsi smo približno isto stari... všeč mi je to, da se lahko na vajah odklopiš, da postaneš nekdo drug in da te vsi upoštevajo...”

Kot ključno Špela izpostavlja vlogo in pomen svoje družine. Kot člane svoje primarne družine dojema mamo, očeta, brata, sestro in svojega fanta. Meni, da je družina za posameznika nujna in zagotavlja preživetje tudi v izjemno težavnih časih. Sama pravi, da se v svoji družini počuti zelo dobro:

“Ja, fajn je.... Zdi se mi, ko da smo bolj skup skočli kot sama družina. S totimi leti, ko smo fsi nad dvajset let stari otroci, bolj skup držimo.... Vse si lahko povemo, nič ne rabiš vsebi držat... no, zaj je malo zadržka zaradi ateja, je pa boljše kot v osnovni in srednji šoli.... Ata pa mama ti težita, ampak jih zdaj razumem, da jih je skrbelo.... Zaj vem, da se lahko obrnem na njiju.... Pa na brata pa sestro tudi, vedno držimo skupaj.”

Svojo prihodnost vidi Špela relativno nedefinirano, a vseeno optimistično:

“Josos Marija, to me zadnje čase fsi sprašujejo...no oni zavarovalni agenti, hahaha.... No, malo bom sanjala..... redna služba, malo stanovanje in družina... Redna služba? Karkoli, trgovka... ker imam poklic vrtnarke, bi bla najrajši vrtnarka, se bom pa naučila česarkoli....”

14.2 ANDREJA, 25 LET, BREZPOSELNA MLADA MAMICA

»Moja družina mi pomeni vse«



Andreja živi s svojo mlado družino v okolici Maribora. Poročena je s svojim dolgoletnim partnerjem in imata dveletno hčerko. Trenutno je brezposelna, izgubila pa je tudi status študentke, saj je s študijem prekinila:

»Študija verjetno ne bom nikoli dokončala, in to zato, ker sem v praktičnem delu študija ugotovila, da to ni za mene. To je žalostno, da po štirih letih študija ugotoviš, da je bila odločitev napačna. Če bi nam že v prvem letniku pokazali, kako je biti učitelj, bi imela možnost se preusmeriti, na koncu študija pa je to nemogoče. Na praksi sem se imela sicer fajn, otroci so me imeli radi, samo nisem si znala predstavljati, da bom še pri šestdesetih pisala na tablo. Rada bi delala nekaj dinamičnega, nekaj kar se spreminja.... Mislim, da poklic učitelja ni to.«

Andreja je bila rojena v Mariboru, kjer je preživela tudi večino svojega otroštva. Odraščala je v centru mesta:

»Še danes se spomnim, da mi je mama govorila naj diham čez nos, ker je luft totalno umazan... V tistih časih se je še povsod kurilo na premog... tudi mi smo kurili na premog, pa smo živeli v stanovanju v centru mesta. Živeli smo v podnajemniškem stanovanju, potem pa smo se preselili v Miklavž. Lastnica je namreč zviševala najemnino in starši so se odločili, da bomo kupili nekaj svojega. Bila sem stara 13 let in selitev je bila zame velik šok. V mestu sem imela vse prijatelje. Najhujše mi je bilo, ko sem videla, da gremo živeti v neko staro hišo. Že v mestu smo živeli v dokaj slabem bloku, to pa je bilo še slabše. Strah me je bilo tudi, kaj si bodo mislili moji prijatelji, kje da sem doma.«

Sedmi in osmi razred osnovne šole je kljub selitvi v predmestje še vedno obiskovala v Mariboru. Sčasoma se je navadila na nov kraj, novo sosesko, hišo in okolico so uredili in nova lokacija ji je prirasla k srcu. Glavnina njene primarne socialne mreže pa je ostala vezana na Maribor:

»Vsi moji prijatelji so ostali v Mariboru. Zato tudi nisem hodila v Miklavž v šolo. Nekih prijateljev v okolici doma nisem mogla najti, sosedje so bili starejši, nikjer ni bilo nikogar mojih let.«

Po končani osnovni šoli se je hotela vpisati na 1. gimnazijo, pa ni zbrala dovolj točk za vpis, uspel pa ji je vpis na ekonomsko gimnazijo. To je še dodatno vplivalo na stike s prijatelji, ki so se po večini vpisali na 1. gimnazijo.

»V prvem letniku sem spoznala svojega moža. Smešna situacija. V tistih časih smo se mladi veliko zbirali na avtobusni postaji v kakem kafiču. S prijateljico sma se doma zlagali, da grema na dvodnevni izlet s šolo, ponaredili sma celo obvestilo iz šole, in dva dni sma lutali po mestu. To je bilo 26. Aprila 2000. Šli sma mimo enega kafiča in moj bodoči mož je sedel v enem od kafičev, zelo okajen..... jaz ga nisem niti vidla. Za nama se je zadr: Kaj punce, gremo na pijačo? In sma šli. Sedla sem zraven njega in po pol ure sem že vedela, da je to to. On verjetno ni vedel. Spili smo par rund in se odločili, da gremo v klub Yucatan. Oto je bil tak pijan, da ni mogel v taxi in je tam zaspal. Prijateljica je šla naprej, jaz pa sem ostala z njim do jutra. Zjutraj se je zbudil. Čakala sem, da me vpraša za telefonsko in čez nekaj časa me je res. Drugi dan me je tudi poklical in to je bilo to. Še zdaj vem, da je bila sreda, ko sma se spoznala, v četrtek me je poklical in v petek sma se dobila. Skupaj sma že 10 let, poročena sma dobro leto in imava leto in pol staro hčerko.«

Andrejini starši te zveze najprej niso odobraval, saj je bila stara 15 let. Ker pa so takoj spoznali, da jima druženja ne bodo mogli preprečiti, se je Andreja s starši dogovorila, da lahko preživi vikende pri Otu, če bo le v šoli vse v redu.

»Oto v tem času še ni imel niti avta, niti izpita. V tem času je iskal službo in jo po enem letu tudi našel. Ko je dobil službo je naredil izpit za avto in si ga tudi kupil. Tako sma lahko veliko več časa preživela skupaj.«

»To je trajalo nekaj let. Skupaj sma začela živeti, ko sem se vpisala na faks. Prišel je živeti k meni. Opazila sma, da sma že dolgo skupaj in da bi lahko počasi kaj ustvarila. O otrocih sma začela razmišljati, ko sem bila v drugem letniku faksa... šla sma na dopust v Podčetrtek in tam sma gledala družine z malimi otroki. Oto je omenil, da so mu malčki všeč in da bi bilo zdaj, glede na to, da sma že toliko časa skupaj, že čas.... Imela sem sicer pripombo, ker nisem imela službe. Od česa pa bi živeli? Zdaj se je pa pokazalo, da tudi glede na to, da nimam službe, nam prav nič ne manjka. Živimo čisto povprečno.... Pomoči nobene ne sprejemava, položnice plačujeva sama in sama za vse skrbima.«

Ko je Andreja zanosila, je največji problem predstavljala stopnjujoča se socialna izolacija. Z Otom sta bila namreč vajena pogostih izhodov in druženja s prijatelji:

»Začela sma ostajati doma in veliko prijateljev se je nehalo družiti z nama. Pa ne vem zakaj. Mislim, pa da če je otrok zaželen nič ni velik problem... to da imaš otroka ne more vplivati na tebe. Pač zgubiš prijatelje. Meni je otrok glavni... Občasno še hodima ven, otroka pustima pri eni od babic in grema ven...«

Z rojstvom male Ines se je v življenju Andreje marsikaj spremenilo:

»Zjutraj vstanem ob 6.30 in malo (Ines) peljem v vrtec. Doma kuham, pospravljam, okoli dveh grem po Ines. Pridema domov, se igrata, pride Oto in je ful veselje, pripravim mu kaj za jest. Malo smo skupaj in zvečer gre Ines spat. Potem imam čas za sebe. Preberem novice, grem na internet, pogledam kaj na TV. Probam čim manj razmišljati o drugih stvareh, položnicah in denarju. Denar me ful mori. Mori me to, da ničesar ne prispevam. Včasih sem delala prek študenta in sem prispevala tudi do 600 eur na mesec. Denar sma zapravljala za nepotrebne stvari, trikrat na leto na dopust, za prvi maj sma šla na morje in tako... Zdaj bi denar porabila drugače. To da nisem končala faksa me ne mori, bi me pa, če ne bi imela Ines. S tem bi se veliko bolj obremenjevala. Zdaj so mi pomembne druge stvari.«

Andreja sicer opisuje družinski materialni položaj kot soliden, svoj osebni materialni položaj pa kot slab:

»Mož me preživlja. Tega mi nikoli ne vrže pod nos in tudi nič mi ne manjka. Tudi, če si kaj želim kupit. Rečem: vidla sem neko majico in mi je ful všeč. Ful bi jo imela. Oto mi da kartico in jaz lahko z njo razpolagam. Zaupa mi, da ne bom kupovala stvari, ki jih ne rabim.«

»Meni osebno manjka služba. Pa ne toliko zaradi denarja, bolj da prispevam k družinskemu proračunu. Zgodilo se je še nekaj – odkar imava Ines, se ne bojim nobenega dela več. Sprejela bi vse, tudi tlačenje zelja. Denar bolj cenim, odkar imava otroka.«

Kljub brezposelnosti pa je Andreja sebe opisala kot srečno:

»Ja, sem srečna, od 1 do 10 sem na 12... hecam se 8,5. Sem človek, ki tudi, ko mu gre vse po načrtih misli, da bi lahko bilo še boljše...ne mislim samo materialne dobrine, nasplošno.«

Svojo prihodnost Andreja vidi optimistično:

»(Čez 10 let) sem bolj sproščena, ne bo me več skrbelo za denar... Poklicno se težko vidim... če bi bilo po mojem, bi imela svoj kafič, v katerem kelnarim in sem šefica... to mi sploh ne bi bil problem. Ko je Ines stara 12 let, ima bratca in sestrico, imamo svojo hišo, ki nima več kot 85 kvadratov, nima bele ograje in psa, lovska soba pa mora biti... Oto je namreč zagrizen lovec.«

14.3 ENVER, 20 LET, MLADI ROM

”Nič mi ne manjka, nimam se kaj pritoževat”



Enver se je rodil v Mariboru, kjer je tudi hodil v vrtec in osnovno šolo. Po končanem drugem razredu so ga zaradi pogostega izostajanja izključili. Po nekaj letih se je ponovno vpisal v eno izmed osnovnih šol s prilagojenim programom, katere pa prav tako ni končal, tokrat predvsem zaradi disciplinskih razlogov, največkrat pretepanja. Pri 17. letih se je prijavil v program osnovne šole za odrasle na Andragoškem zavodu Maribor, končal šesti razred, v sedmem pa je izobraževanje opustil. Pravi, da mu je bilo tam neprijetno, saj so bile v istem razredu tudi starejše ženske romskega porekla in v njihovi prisotnosti se ni mogel pogovarjati s svojimi prijatelji.

”Potem sem dve leti luftal. Dve leti doma sedel, gledal televizijo, igral igrice... eno leto sem preživel s prijatelji v Koloseju (zabaviščnem centru v Mariboru), pa so nas vrgli ven, ker smo jim zatežili...”

Trenutno ima končanih šest razredov osnovne šole, ima status brezposelne osebe in s svojo ženo in dvema otrokoma živi v subvencioniranem stanovanju za socialno šibkejše družine.

Enver ima dva starijša brata in skupaj so predstavniki prve generacije v svoji družini, ki so bili rojeni v Sloveniji. Dedek, babica in oče prihajajo s Kosova, mama pa iz Zagreba:

”Dedek je v Mariboru že 40 let. Na Kosovu ni bilo dela, sploh nobenega življenja... in prišel je na boljše. Dobil je stanovanje in službo v Snagi, poročil se je z babico... Oče se je rodil na Kosovu, ker je dedek od tam doma...”

Ko je dedek ocenil, da je Enver dovolj star, da bi se lahko poročil, je naprosil svojega prijatelja, da mu poišče za vnuka nevesto. Našel jo je Enverjev stric in sicer na Kosovu:

”... najprej smo šli jaz, dedek, babica in mama na Kosovo. Tetin mož je našel punco pri družini znancev, pogledali so, če sma si všeč, in se dogovorili za poroko. Midva sma medtem, ko so se oni dogovarjali, šla v mesto na pijačo, malo sma se pogovarjala in šla nazaj domov. Dedek me je

vprašal, če mi je všeč in reko sem, da mi je. Potem smo šli nazaj domov in oni so se vse ostalo sami zmenili.”

Skupaj z ženo sta nekaj časa živela pri dedku. Prvega otroka sta dobila, ko je bil Enver star 17 let, drugega pa pri 19. Kljub temu, da sta oba brezposelna in s svojo mlado družino umeščena med socialno ogrožene družine, Enver pravi da je srečen in da mu prav nič ne manjka:

“Živimo v bistvu od socialne (podpore), malo mi pomaga dedek, malo oče, malo pa tudi delam... manjka mi samo še več denarja, ha, ha... nič mi ne manjka, imam televizor, računalnik, playstation, telefon, vse... večji avto bi rad imel.”

Enver je svojo družino v veliki meri odvisen od socialne podpore. Pravi da nekako shaja, saj dobi zraven neposredne podpore tudi otroške dodatke, živi v subvencioniranem stanovanju, občasno pa je deležen tudi drugih oblik enkratne socialne pomoči. Občasno pomaga dedku pri zbiranju in preprodaji odpadnega železa in si na ta način izboljša družinski proračun:

“... ko so kosovni odpadki, gremo s kombijem po mestu in pobereмо pač kar najdemo. Dedek ima tudi nekaj stalnih strank, ki ga pokličejo, da so nabrali dovolj železa za poln kombi...”

“Ja, najbolj se spleča zbirat baker in aluminij, to je največ dnarja... železo je slabo. Pa tudi pri nas ga ne smeš prodajat, ker dobiš premalo. Boljše je nabrat pri nas in peljat čez mejo (v Avstriji), tam boljše plačajo... pa itak nas že tam poznajo.”

Socialna podpora je pomemben finančni vir celotne Enverjeve družine, in v kombinaciji z alternativnimi preživetvenimi strategijami, kot sta na primer zbiranje starega železa in močna vzajemna solidarnost znotraj razširjene družine, je situacija po Enverjevih besedah dokaj dobra. Da bi se redno zaposlil zanj ne pride v poštev:

“... ne, nima smisla... potem nastopijo sami problemi in ne bi nam zneslo (finančno). Glej, če hodim v službo, dobim manj denarja, kot ga imam zdaj, ko ne hodim. Izgubil bi tudi socialno stanovanje, otroški dodatki bi se mi zmanjšali in nisem več upravičen do ostalih podpor za socialne družine (socialno ogrožene družine).”

“Socialna (služba) me sili, da bi delal v gradbeništvu, pa nočem... Si nor, jaz tam delal kot blesav.... pol pa ne bom mogo fstat čez 30 let... Ponudli so mi tudi, da bi vozo kombija, pa so mi vzeli izpit...”

“Za prihodnost? Poklicno niti ne razmišljam, službo si pa enkrat moram najt... vedno ne moreš bit na socialni.”

14.4 HELENA, 18 LET, USPEŠNA GIMNAZIJKKA

”Odraščati začneš takrat, ko veliko stvari delaš sam”



Helena živi s staršema, tremi mlajšimi sestrami in bratom na kmetiji v vasi v okolici Slovenske Bistrice. Otroštvo in čas osnovne šole je preživela v domači vasi:

”Že od malega živim v Leskovcu, celo življenje sem že na vasi. Na počitnice sem pa hodila k babici v Maribor. Tam sem gledala različne oddaje in risanke, saj doma nismo imeli Cartoon networka. Kolikor se spomnim svojega otroštva, je bilo izjemno brezskrbno. Cele večere sem se igrala na dvorišču s sestro Ano in tako so minevali dnevi. Ponavadi sva se igrali v peskovniku ali pa s katerim od psov...”

Čas obiskovanja osnovne šole je Helena opisala kot izjemno prijetno obdobje. Osnovo šolo je obiskovala v sosednji vasi in ker je bila vseskozi odlična učenka, ji je ostalo veliko časa za obšolske dejavnosti:

”Pač tak je bilo, no saj je bilo v redu. Po šoli sem ponavadi prišla domov, se najedla in šla včasih jahat, včasih pa igrati klavir. Učila se nisem kaj veliko.”

Klavir je začela igrati v drugem razredu osnovne šole. Kasneje je končala nižjo glasbeno, svoje izobraževanje na področju glasbe pa je nadaljevala v eni od zasebnih šol v Mariboru. Pravi, da je sama sicer velikokrat izgubila voljo, vendar se je vedno vrnila. V prvem letniku srednje šole se je navdušila za bas kitaro:

”Hotela sem sicer igrati električno kitaro, ko pa sem jo poskusila igrati, mi je imela totalno čuden zvok. Potem sem pri nekem prijatelju videla bas in po treh zaigranih tonih mi je postala tako všeč, da sem mami zatežila in mi je na koncu morala kupiti bas.”

“Srednja šola mi je veliko boljša kot osnovna, predvsem zato ker je večina ljudi veliko bolj zrelih in resnih. Se pa tudi tukaj najdejo taki, ki so celo manj zreli kot tisti v OŠ. Imaš recimo ljudi, ki med poukom govori, se ziba s stolom ali pa škriplje, samo da moti ostale...”

Trenutno obiskuje Helena četrti letnik II. Gimnazije v Mariboru in je v Evropskem razredu:

“Predvsem gre za to, da ko komu rečeš, v katero šolo hodiš, vsi rečejo »uau«. Vsi vidijo to šolo kot prestižno in še razred je prestižen na tej šoli. V bistvu pa to ni nič takega, razen tega, da si se moral več učiti, da si prišel na to šolo. V učni načrt razreda je vključenih več potovanj in izmenjav, imamo pa tudi štiri dodatne predmete. Imamo tudi izmenjave. Prva izmenjava je bila vezana na slovensko gimnazijo, druga z italjansko, v tretji izmenjavi smo teden dni preživeli v Bruslju. Dodatni predmeti, ki jih imamo, so Slovenija v svetu, Družbena vloga slovenščine, Evropske študije, Kultura in civilizacija, Slovenska književnost in prevodi. Večina jih je v angleščini.”

Svoj dan Helena opisuje kot poln, vendar pester, zabaven in prijeten:

“Zjutraj vstajam okoli šestih, potem grem z vlakom v šolo. Okoli treh končam s poukom in grem domov. Ponavadi kaj pojem in se grem učiti, če imam kaj. Ukvarjam se s svojimi legvani, igram klavir ali pa bas. Zvečer se še učim, pogledam kak film in grem spat. Veliko berem, ne sicer toliko kot v OŠ, pa vseeno. Najraje imam kriminalke, zgodovinske romane ali pa kaj, kar nam predpišejo v šoli.”

“Mislim, da se drugi dijaki, predvsem s poklicne šole učijo manj. Mi imamo definitivno več predmetov in iz tega lahko sklepam, da se moramo več učiti. Mislim tudi, da imajo več prostega časa. Po drugi strani pa vidim, da imajo druge šole, zdravstvena na primer, popoldne pouk. Naš ravnatelj pa tega ne dovoli in tudi ko so nam šolo obnavljali, smo imeli pouk le dopoldan, kar je super.”

Kljub natrpanemu urniku najde Helena še nekaj časa in energije za obšolske dejavnosti. Poleg glasbe se ukvarja tudi z risanjem s svinčnikom, slikanjem z akrili, še posebej pa ji je pri srcu fotografija:

“Moj dedek je vedno fotografiral. Sicer je že umrl, imam pa njegov fotoaparati. Bil pa je tudi on tisti, ki mi je kupil prvi digitalni fotoaparati. Kot nori sva s sestro slikali vse, od narave do živali. Potem sem si nagledala nov, boljši fotoaparati. Z babico sva se zmenili, da ona kupi fotoaparati na obroke in ji jaz potem vsak mesec vrnem obrok. Vsak mesec ji tako dam denar še preden pride položnica. Potem sem si kupila še teleobjektiv in od takrat zelo veliko fotografiram.”

Glavni motiv je po njenih besedah v globokem zanimanju za fotografsko ustvarjanje, pa tudi v želji, da bi se prijavila na Prešernov natečaj, ki ga organizira njena šola. Natečaj se ji zdi zanimiv tako s področja fotografije, kot tudi na drugih področjih, kamor namerava poslati tudi svoje akvarele in risbe.

Glasba vseskozi ostaja njena velika ljubezen. Klavirja se sicer že nekaj let ni niti dotaknila, je pa razvila posebno ljubezen do bas kitare in skupaj s sestro Ano, ki igra bobne, sta se lotili oblikovanja glasbene skupine.

Pomemben del Heleninega življenja predstavlja tudi odnos s fantom Jernejem, s katerim sta tudi člana specifične subkulture mladih, Goth:

“V drugem letniku srednje šole so nam obnavljali šolo in preselili smo se na Cankarjevo šolo. Tam je imela pouk tudi gostinska šola. Ena od mojih sošolk je Jerneja spoznala preko interneta in nekajkrat smo vsi skupaj šli na sladoled. Najprej se sploh nisva pogovarjala, ko pa smo imeli z glasbeno šolo nastop v MCju (enem od mladinskih klubov v Mariboru), sem ga nažicala naj pride. Potem sem ga nažicala naj pride še na Twilight.

Kaj pa je to Twilight? (A.N.)

To je zabava za takšne, kot sem jaz. To ni koncert... včasih sicer gostuje kaka skupina, ni pa to nujno. Zvrst je nekakšna mešanica metala in elektronike, kot metalske techno zabave. Obstaja tudi dress code, oblečen moraš biti v črno ali temno obleko, lahko usnje, latex, fetish, čipke.... V tem res, ampak res uživam. V treh letih sem bila na vseh partijih. Všeč mi je stil, glasba, tam ful plešem, ritem mi je všeč.... Delajo celo remixe popularne glasbe, ki jo predelajo v Goth Lolita. Ful mi je dobro....imam celo tri pare takšnih čevljev. Sama sebe sicer ne bi opisala kot Goth Lolita, ampak samo Goth. Pa še to samo za partije in ne za v šolo. Ta stil sem odkrila v prvem letniku najprej na internetu. V osnovni šoli še nekak ne upaš, sploh če si v mali, vaški osnovni šoli kot je bila naša. Vedela sem, da še ni čas za to. V prvem letniku pa sem se počasi začela tako oblačiti. Doma so to sprejeli kar OK, mama je celo navdušena nad mojimi čevlji. Najbolj komentira vse skupaj ata, se pa bolj heca.”

Po Heleninih besedah v njeno družino spadajo mama, oče, brat in sestre, mamina mama (babica), Jernej in njegova družina, s katerimi preživlja veliko časa. Življenje v veliki družini Helena doživlja kot izjemno prijetno in zabavno:

“Rahlo je zmešano, je pa tudi fajn, ker je toliko ljudi, da se vedno nekaj dogaja, lahko pa se tudi umakneš. Hudo je po mojem, če si edinec, ker si vedno v središču pozornosti in se ne moreš umakniti. Pri nas ima vsak svojo zasebnost, čeprav živimo v hiši, ki ni preveč velika. Jaz ponavadi grem kar ven in čez čas se sploh nihče več ne zavzame, da te ni. Celozabijajo, da se je sploh kaj dogajalo. Mislim tudi, da se naučiš biti samostojen.”

Materialno stanje svoje družine sicer opisuje kot “ne preveč rožnato”, čeprav hkrati izpostavlja, da ji nič ne manjka. Sama je svoj finančni sistem oblikovala okoli štipendije, občasnih priložnostnih del in donacij sorodnikov. Pravi, da si lahko privošči načeloma vse, sicer pa mora načrtovati, kaj bi rada in potem si to lahko s pomočjo varčevanja to tudi kupi.

“Oče sicer dela, mama pa je doma in gospodinji. To seveda vpliva tudi na naše življenje. Ker je mama doma, ker ni v službi, je mama glavna glede razporeditve dela. Oče je malo doma, ker po večini dela na terenu. Mama delegira delo otrokom, vpraša če ima kdo čas, da bi pomil posodo, zložil drva in podobno. Glava družine je za nas otroke mama, saj je največ časa z nami. Ata je sicer glavni, ker pa je malo doma in čeprav mora takrat biti vse po njegovem, mislim, da mama drži vse skupaj. Mama obvlada vse. Ata pride domov in se na primer jezi na nas, ona pa nas pred njim zagovarja. In ga obvlada, dere se na njega, naj nas pusti na miru. Ata nam na primer grozi, da bo neka kazen, ki pa je še nikoli nihče ni videl. Mene osebno bolj prizadene, da mi mama kaj reče ali pa da je jezna name ali pa žalostna. Če pa je jezen oče, pa mi ne pride kaj veliko do živega.”

Ključ do lastnega uspeha vidi Helena v osebni prevzemanju odgovornosti in postopnem odraščanju, pri katerem imajo starši in družina pomembno vlogo:

“Po mojem začneš odraščati takrat, ko veliko stvari delaš sam, skrbiš za nekatere življenjsko pomembne stvari, da imaš na primer svoje zdravstveno zavarovanje, sam plačaš račun za mobilni telefon ali kaj podobnega. Tudi kot ti starši pustijo, da se sam odločaš za nekatere stvari, si bolj odrasel. Pa tudi, ko si odgovoren za svoja dejanja. Ko na primer v šoli narediš kaj narobe in ne rabiš staršev, da bi te zagovarjali in se pritoževali.... Sam prevzameš odgovornost in se opravičiš za napako. Ko si star 40, te ne morejo več ščititi. Sama se počutim sicer mlado, sem pa za nekatere stvari, ki jih delam, že odgovorna. V celoti sem odgovorna za vse, kar se dogaja v šoli in sama bom nosila posledice za na primer špricanje in starši mi ne morejo napisati opravičil samo zato, ker se mi ne da k uri slovenščine. Odgovorna sem tudi za svoj denar. Imam štipendijo, s katero moram pametno razpolagati. Porabim jo lahko sicer kakorkoli hočem, mora pa biti dovolj za prevoz v šolo, za obleke in obutev, za moje hišne ljubljence in vse ostalo, kar pač mislim, da potrebujem.”

Njen odnos do odraslosti je dvojen, po eni strani bi rada odrasla, po drugi pa spet ne. Pravi, da ji je všeč, da ji ni treba za vse skrbeti sama. Navaditi pa se bo morala, da bo teh stvari vedno več. Ne moti je, da počasi že odrašča, bi pa rada tudi kasneje ostala srečna in zadovoljna, nikakor pa ne bi rada postala zagrenjena in z občutkom, da nima časa za nič več, razen za službo.

Predvsem v zgodnjem otroštvu morajo starši otroka naučiti kaj je prav in kaj narobe. Pravi, da je mama njih naučila, da se hrane ne meče stran. Imela je slikico afriških lačnih otrok, na krožnik so si vsi morali naložiti, koliko bodo pojedli in sedeli so pri mizi dokler niso pojedli vsega. To je bila šola za otroke, da so si naložili na krožnik v resnici, kolikor so pojedli. Helena pravi, da jih je naučila tudi, da se ne preklinja in če je koga zalotila, da je grdo govoril, je ta dosledno dobil kazen. Prav tako jih je naučila tudi, da je vsak od otrok odgovoren za svoje stvari. Če te niso bile pospravljene, jim je zagrozila, da jih bo vrgla v smeti:

“Jaz sem imela rada barbike in ker jih nisem pospravljala, jih je enkrat res vzela in vrgla v smeti. Šele ko sem se ji opravičila in obljubila, da bom pospravljala, mi jih je vrnila. Naučila nas je tudi, da skrbimo za živali. Imeli smo seznam s črnimi pikami in zvezdicami za pospravljanje. Če si imel veliko črnih pik, si dobil kazen, za veliko zvezdic pa si dobil nagrado. Sistem je bil dober, ker je bil vsem na očeh in ko si seznam videl, si se spomnil, da imaš zadolžitve.”

Po mnenju Helene morajo starši naučiti mlade tudi pravega načina komuniciranja in spoštovanja drugih. Starši bi naj tudi otroka pustili, da prevzema odgovornosti saj se lahko samo tako navadi na življenje, ki ga čaka v odraslosti. *“Mama ne sme otroku do 18. leta pripravljat zajtrka, pripravljat torbe in pospravljat postelje.”*

“Svojo prihodnost vidim kot izjemno svetlo... končala bom faks, arhitekturo v Ljubljani, delala bom v kakem arhitekturnem biroju... upam, da bova skupaj z Jernejem, da imava hišo in avto, o otrocih pa še ne razmišljam.”

14.5 AFRODITA, 21 LET, MLADI INVALID

“Srečna sem, vsak je srečen, če si tako naredi življenje”



Afrodita se je rodila na Kosovu, v Slovenijo pa se je z družino preselila, ko je bila še dojenček. Oče je dobil delo v mariborskem TAMu, mama pa je bila brez dela. Zraven Afrodite imata še dve hčerki in sina. Afrodita se je rodila s prirojeno napako na hrbtenici in zelo hitro so jo morali operirati:

“Zdravniki na Kosovu so očetu celo rekli, da ne bom dolgo živel, pa jim ni verjel. Po operaciji mi je šlo na boljše. Hodila sem na terapije za lažje gibanje. Čez nekaj časa sem res lahko shodila, sicer s pripomočki za hojo, na primer opornicami in berglami, pa vseeno.”

Napako v hrbtenici so ji z operativnim posegom odpravili že zelo zgodaj, vseeno pa ni v celoti okrevala. Obiskovala je terapije za lažje gibanje, da bi lahko shodila. Zdaj je sicer na vozičku, hodi pa lahko s pomočjo bergel in drugih pripomočkov za hojo.

Afrodita je obiskovala posebno osnovno šolo za usposabljanje invalidne mladine v Kamniku. Po sicer uspešnem, a relativno dolgem bivanju v Kamniku, se je odločila, da se vrne v Maribor. Ocenila je, da bi kljub svoji invalidnosti lahko obiskovala redno srednjo šolo in vpisala se je na srednjo ekonomsko šolo. Njene invalidnosti pa niso vsi sprejeli dobro:

“Ne morem verjeti, da imajo ljudje še danes predsodke, vezane na invalidnost. Iz moje izkušnje lahko povem, da so prvi letnik prvi teden vsi spraševali kako si in zakaj si na vozičku, po enem tednu pa te vsi pozabijo. V srednji šli sem imela ogromno scen.... Rabiš dodatno učno pomoč, pri matematiki na primer, pa sošolcem to ni bilo všeč, ker sami v enem letu niso mogli spraviti na pozitivno oceno in so se pritožili, zakaj imam pa jaz manj nalog kot oni. To mi ni všeč.”

Kljub vsemu je srednjo šolo uspešno končala in se vpisala na fakulteto, kjer študira ekonomijo.

Afroditi njena invalidnost sicer predstavlja določeno omejitev, vendar lahko sama skrbi zase. Glavni problem so na primer arhitektonske karakteristike mesta in ostala infrastruktura, ki jo je težje premagovati na invalidskem vozičku.

“Pri vzpostavljanju stika z ljudmi pa to ni neka posebna ovira, če le ljudje nimajo omejitve v svoji glavi. Tudi glede lastnih aktivnosti tega ne razumem kot omejitev... sama sem zelo adrenalinski človek, želja mi je, da bi skočila z bungee... pa ne vem, če je to mogoče, to mi je ovira.”

Sama posebne diskriminacije invalidov ne čuti. Zase meni, da ima veliko prijateljev in pravi, da so to ljudje, ki jo sprejemajo takšno kot je:

“Sprejmejo, da sem invalid, da rabim določeno pomoč, ampak da tudi ne gledajo na mene kot na ubogega invalida, ampak da gledajo na mene kot na navadnega človeka.”

“Srečna sem, vsak je srečen, če si tako naredi življenje. Lahko se spraviš v kot in se smiliš samemu sebi, pa boš imel takšno življenje. Osebno o svoji invalidnosti sploh ne razmišljam. To razumem kot omejitev, tudi diabetiki imajo omejitev in morajo paziti na hrano, pa vseeno s tem živijo, na koncu pa niti ne mislijo več na to. Invalid sem od rojstva in to mi je normalno. Svojo prihodnost vidim kot pozitivno. Osebnostno bom takšna kot sem, poklicno pa bom imela svoj salon manikure, sanjarim pa da bom imela dva otroka, fantka in punčko, to pa je tudi vse.”

14.6 JONA, 25 LET, REDNI OBISKOVALEC ZBIRALIŠČA MLADIH PEKARNA

“Pekarna ima posebno mesto... če nisem v šoli ali doma, grem tja”



“Rodil sn se v Mariboru, otroštvo sem preživel kot mestni froc... nič kaj ekstra, tak pač kot ti, ko si bil mali. Po šoli smo se lovili po cesti, pač... Imam še nekaj frendov s tega cajta, sicer se pa ne družimo več tak... Vsi smo bli iz iste ulice, to je to... Do šestega sem bil najbolj povprečen, kar sploh obstaja, potem pa smo začeli igrat frajerje. Začeli smo delat pizdarije, nesramni do učiteljev, avtoritete sploh nismo upoštevali, napili smo se ga v šoli v naravi, eden je šel na črpanje...”

Po končani osnovni šoli se je Jona vpisal na gimnazijo. Šola mu sicer ni delala posebnih težav, problem pa je predstavljala družba, s katero se je v šoli srečal:

“Z njimi sem se takoj vklopo, pado prvič, pado drugič, potem pa sn reko, da grem beg, da je dosti. Motlo me ni nič.... Samo vedo sn, da če hočem kaj nardit, mi tu ne bo ratało. Tam je bil rokenrol in ne šola.... To pa po mojem veš, kaj mislim, ne?”

Z gimnazije se je prepisal na Srednjo ekonomsko šolo. Šola se mu je zdela izjemno lahka in tudi najtežje naloge je opravil z lahkoto. Njegova primarna socialna mreža prijateljev je bila v tem času omejena na šolo, je pa začel že zahajati v Pekarno, kjer je spoznal tudi nove ljudi:

“Z njimi sem prišo v stik v Pekarni, ko smo se začeli z nekim bendom preseravat in potem te pot slej ko prej zanese tja, zaradi muzike, stila in scene.... Ne moreš igrat roka in hodit v Samsaro...”

Po končani srednji šoli se je vpisal na študij logistike, ki pa mu nikakor ni ustrezal, zato se je prepisal na študij sociologije na Filozofski fakulteti v Mariboru. Ker mu je bil študij všeč in je vse svoje obveznosti opravljal bolj ali manj sproti, mu je ostalo veliko časa, ki pa ga je vse bolj posvečal glasbi. Še posebej so ga navduševala tolkala, za katera je končal tudi nižjo glasbeno šolo, v glasbeni skupini

pa je igral bobne. Za Jono je bilo torej logično, da je navezoval vedno več stikov z drugimi mladimi glasbeniki in z njimi preživel vedno več časa. Eno od središč glasbene scene v Mariboru pa je v Pekarni in ta prostor je več kot zbirališče mladih:

"Pekarna ima posebno mesto... če nisem v šoli ali doma grem tja.... Tam te nobedn ne gleda čudno, če imaš vojaške hlače in čudno frizuro.... Čez čas to postane tvoj plac, vse poznaš, muzika je vrei, scena je OK.... Zdaj sem zaradi faksa tam bolj malo, trikrat na teden, včasih pa je bilo tega več.... Po logistiki sem celo delal v pekarni in bil tam skoz.... Domov sem hodo samo na tuš in jest.... Spal sem na kaučih v Gustavu... Recimo popoldne sem prišel tja, spil kaki pir in biljard v MC (eden od klubov v kompleksu Pekarna), potem se šel delat v Gustaf (eden od klubov v kompleksu Pekarna), in si pripravil za delat.... Delal sem do šestih ali sedmih in potem, ko so vsi šli domov, smo si naredili mini žurkico za kolektiv, kar pa se je velikokrat zavleklo do večera, potem pa sem videl da je ura osem, skočil domu v tuš in nazaj na delo. Tako je šlo kaki dve leti.... Potem sem se vpisal na sociologijo..... začuto sem, da nisem več rosno mlad in da ne bi rad bluzo celo življenje.... To ne pomeni, da nimam več stika..... še vedno hodim v Pekarno in se družim, s tem da še študiram..."

Jona prihaja iz družine z ločenima staršema, ima mlajšega brata in starejšo sestro. Tudi sestra se je odselila in živi ločeno, Jona pa je doma ostal z mamo in mlajšim bratom. Svoj materialni položaj opisuje ne sicer kot dober, pa tudi ne kot pretirano slab:

"Ne morem rečt, da mi gre težko... pač lahko grem na pir, pa za čike tudi mam... Živim in jem pri starših, za luksuz pa si zaslužim... Zaslužim s kakimi priložnostnimi deli..."

"Sicer pa... jaz osebno na družino ne dajem nobenega pomena... ne vem zakaj... Ni neke družinske vezi... Eni mamo kujejo v nebesa, meni pa je mama pač mama, človek s katerim živim. Tako je bilo odkar se spomnim. Na fotra pa sploh nisem navezan, je samo frend... Ločeno živimo. Včasih se dobima na kavi, pa za finančno pomoč. Z bratom pa se druživa samo, ko sma pijana, ko se zunaj srečava. Doma sicer živima skupaj ampak, nimama nekega stika. Sestra pa živi drugje in sploh nimam stika z njo... to ne pomeni, da smo skregani ampak, da se pač ne družimo."

Po besedah Jone se danes na mlade gleda pristransko in po večini neprimerno. Sam meni, da odrasli v mladih ne vidijo pravega potenciala, kar mlade še dodatno demotivira za sodelovanje s starejšimi. Največ škode temu odnosu povzroča stereotipiziranje mladih, ki temelji na imidžu mladih, nima pa velikokrat nobene prave povezave z dejanskim ozadjem. Mladi so po besedah Jone velikokrat sposobni odraslo delovati, vse skupaj pa je vprašanje odgovornosti:

"(odrasel si) Ko se obnašaš odraslo. To pomeni, da si funkcionalno dorasel. Recimo, da imaš službo in da si odgovoren, da prevzemaš posledice za svoje odločitve... odrasel si, ko se počutiš psihološko odraslega."

Kako se ti počutiš? Odraslega?

Ja. Ker sem odgovoren za sebe in do sebe. Ja, s tem da brez familije... dobil bi redno službo, kar pomeni, da sem totalni ziheraš... jaz sem v bistvu totalni ziheraš. Narediš faks, služba, avto, flet (stanovanje), pa si na svojem.«

Starši bi v tem procesu morali aktivno sodelovati, kar pa po mnenju Jone pomeni, da bi morali mlade pustiti, da postanejo samostojni:

“Morali bi jih pustiti na miru... bolj ko jim hočejo starši pomagat, bolj jih ovirajo... hočejo jih sicer zaščitit pa jim ne pomagajo... Mladi morajo sami stat na svojih nogah.”

Jona svojo prihodnost dojema sicer nekoliko neelaborirano, vseeno pa kot pozitivno:

“Teško rečem, vidim se v tujini.... Najraje bi delal nekaj s psihopati, s tako sceno bi se ukvarjal, ukvarjal bi se z morilci... s psihoanalizo v tujini, ker pri nas tako radikalnih psihopatov ni... Družinsko pa ne vem... Družine ne bi imel. Lepše mi je samemu.... Ne rabiš se ozirat na druge, maš svoj plan in to je to.... Se pa čuje to egoistično.«

14.7 UROŠ, 22 LET, MLADI KMETOVALEC

“Prvo leto po šoli sem biu svobodni umetnik”



Uroš prihaja iz vasi v okolici Slovenj Gradca. Z očetom, mamom, dvema sestrama in babico živi na kmetiji, ki družini predstavlja tudi glavni vir preživetja in zaslužka.

“V vrtec sm hodil v Selu... prvih pet razredov osnovne šole tudi, potem pa sm se vpisau na Srednjo lesarsko v Slovenj Gradcu. Prvo leto po šoli sem biu svobodni umetnik... Pol pa je oče zboleu, odpovedale so mu ledvice in morau je na operacijo.”

Ker oče zaradi poslabšanega zdravstvenega stanja ni bil več sposoben za delo na kmetiji, je kmetijo v veliki meri prevzel Uroš:

“Sam sem se odločil, vedno sem govoril, da bom ostal doma... ko sta mama in ata hodla na šiht, sem biu vedno z dedkom..... to dobiš v kri. Sam ne bi mogel na šiht hodit, da bi mi tam nekdo govoril, kaj moram delat... tu sem sam svoj šef.”

Delo na kmetiji ga kljub napornemu urniku in visoki stopnji težavnosti veseli:

“Vstanem ob 6.30, grem v štal, porihtam do 9.00, nahranim živali, pomolzem krave, potem pa vse ostalo.... Ko je košnja, kosim, ko je koruza, pa še usluge, pa še to... Drugim kmetom baliram, spravljam les iz gozda, predvsem tistim, ki nimajo strojev. Znanje sem dobil predvsem od dedka.”

Poleg znanja, vezanega na kmetovanje, ki ga je Uroš dobil v družini, se je udeležil tudi številnih izobraževanj, namenjenih kmetovalcem, predvsem kar se tiče setve in osemenjevanja ter higiene živali. Obvestila za izobraževalne tečaje dobiva po pošti, sam pa se potem odloči, ali se ga bo udeležil ali ne.

Uroš je s svojo kmetijo relativno dobro integriran v lokalno okolje. Sodeluje v Strojnem krožku Koroške, ki omogoča kmetovalcem, da organizirano ponujajo strojne usluge. Strojni krožek vsako

leto izda katalog uslug članov in kmetije, ki določeno uslugo, na primer baliranje sena, potrebujejo, lahko pokličejo lastnika stroja, ki uslugo ponuja. Na ta način se ne izboljša le storilnost kmetovalcev in proračun kmetije, ki uslugo ponuja, ampak tudi solidarnost in socialna kohezija vaškega okolja. Uroš skupaj s svojo punco v prostem času aktivno sodeluje tudi v Društvu podeželske mladine. Društvo je namenjeno mladim iz ruralnega okolja, organizirajo pa izlete, različna tekmovanja, na primer v košnji in podobne aktivnosti, ki so v tem okolju aktualne z vidika tradicije oziroma interesnih smernic članov.

Po Uroševem mnenju je vodenje kmetije projektno delo, za katerega ni dovolj le, da je človek dober in priden delavec. Potrebno je namreč tudi veliko drugih kompetenc, po njegovih besedah predvsem birokratskih, da dobi kmetija možnost za razvoj:

“Spremljat moram razpise... potem se moram prijaviti, če bi rad kaj denarja za nakup kakega stroja. Pobudo za nakup strojev dajema skupaj z očetom... Kupili smo na primer balirko, nekaj denarja so našparali, spremlja razpise in se skuša prijaviti...”

“Slabo je to, da imajo prednost tisti, ki majo veze, pa roki so prekratki... Lani sem se prijavljal, pa sem v petek dobu vabilo, v soboto pa so razpis že zaprli. V tem cajtu pa naj bi si zrihtal potrdilo od občine in davčne, da mam vse plačano... Nemogoče!”

Svoj materianian položaj ocenjuje Uroš kot srednje dober, dodaja pa, da bi bilo lahko imelo mleko, ki je osnovni vir prihodkov kmetije, višjo odkupno ceno za kmete. Kmetovanje pa vidi ne le kot izhod v sili, ampak kot veliko priložnost za mlade, ki ne morejo dobiti službe. Država bi na tem področju morala intervenirati, predvsem z ustvarjanjem pogojev, da bi mlade zainteresirali za kmetovanje in jim omogočili razvoj modernih in donosnih kmetij, kot so na primer turistične oziroma bio kmetije.

“Kje vidim svojo prihodnost? V penziji, ha, ha, ha... saj ne, hecam se. Delal bom to, kar delam zdaj. Razvil bom kmetijo, da mi ne bi bilo treba toliko delat.

Kako razvil? (A.N.)

Mislím na robotizacijo, predvsem molže. Roboti so sicer dragi, a se splača...

Kaj pa družinsko? (A.N.)

Družinsko pa Maja (punca) in trije otroci.”

“Če imaš službo, si za družbo »normalen“



Matjaž prihaja iz Malečnika, iz okolice Maribora, kjer se je rodil, obiskoval osnovno šolo in preživel celotno svoje otroštvo. Njegova družina je imela že vrsto generacij v lasti gostilno, hkrati pa je bila tudi ena najbolj etabliranih družin v tem primestnem kraju. Matjaž svoje otroštvo opisuje kot srečno in brezskrbno:

“... otroštvo je bilo kar OK, nikoli ni bilo nekega pomanjkanja. V tem času sem se veliko družil s svojim bratom, največkrat na fusbalu in basketu... V osnovni šoli sem bil na začetku še kar priden, potem pa mi je postalo tečno... na mene je vplival brat, saj veš - daj gremo rajši na fusbalo... začel sem zabušavati in uspeh mi je padel, sploh v višji stopnji. Doma mi niso težili ali pa mi očitali zaradi šole.”

V drugi polovici osnovne šole pa je Matjaž doživel nekaj, kar je opisal kot *precep v življenju*:

“... v petem razredu mi je najprej umrl oče. Bil mi je totalni bed, čeprav je bil že prej bolan. Potem se mi je pred očmi v sedmem razredu utopil prijatelj, ko sva med košarko iz Drave poskušala ujeti žogo, ki nam je pobegnila. Poskušal sem mu pomagati, pa je skoraj tudi mene potegnil pod vodo. Nekaj časa za tem so mi izpadli vsi lasje... totalni šok. Čisto logično, da sem začel padati v depresijo.”

Kljub dokaj težavni situaciji mu je uspelo končati osnovno šolo, ni pa vedel, na katero srednjo šolo bi se vpisal. Izhajajoč iz tega, da so doma imeli gostilno, se je odločil, da se vpiše na Srednjo gostinsko šolo v Mariboru:

“Šola me totalno ni zanimala, že itak sem imel s tem probleme... še dodatne težave se imel zaradi kape, katere mi profesor ni dovolil nositi pri kuharstvu. Že v prvem letniku sem dobil nekaj popravcev, pa jih nisem naredil. Potem sem se prepisal na gradbeno in sem jo tudi končal.”

Po končani srednji šoli se je odločil, da se bo vpisal na fakulteto in da bi si izboljšal možnosti za vpis, je uspešno zaključil maturitetni tečaj:

“Vpisal sem se na študij slovenščine, potem tekstila in še nekaj, pa nič nisem končal. Vmes sem nekaj delal, priložnostno preko napatnice. Imel pa sem kar dosti prostega časa... muzika, različni bendi, nogomet, košarka in seveda ponočevanje, Tarok, pijača...”

“Šola sicer nekaj pomaga, je nujno zlo, ker je izobrazba v našem svetu nujna. Če bi rad imel denar moraš končati šolo, standard je pogojen s šolo, mladi pa si po mojem mnenju velikokrat ne želijo znanja, ki ga šola ponuja.”

Matjaž je povedal, da se je v času precepa, predvsem od druge polovice srednje šole naprej, odklopil od življenja v družini in se preusmeril k prijateljem. Z mamo sta se v celoti oddaljila, kar je kompenziral s prijatelji, knjigami in glasbo, za katero je kazal interes že v zgodnjem otroštvu. Vpisal se je tudi v eno od zasebnih glasbenih šol, kjer poučujejo bobne.

“Trenutno sem sicer brezposeln ali svakog dana sve više i više napredujem... trudim se stabilizirati svojo eksistenco, materialno in duševno. Iščem si službo, mogoče za polovičen delovni čas, na drugi strani pa se trudim z glasbo, skozi koncerte, učenje in organiziranje prireditev.”

“Glavni motiv za iskanje zaposlitve pri mladih je varnost... ko si brezposeln, si depresiven, pa tudi izoliran si, saj večino časa preživiš sam doma. Če imaš službo si za družbo »normalen«.”

Svoj materialni položaj opisuje sicer kot stabilen, hkrati pa izpostavlja, da si veliko stvari ne more privoščiti. Prejema osnovno socialno podporo, svoj osebni proračun pa dopolnjuje z neprijavljenim honorarnim delom, občasnim izvajanjem koncertov in organiziranjem glasbenih dogodkov. Kljub temu, da je svoj osebni materialni in finančni položaj nekoliko stabiliziral, pa je situacija v njegovi družini drugačna:

“Trenutno se (v družini) močno čutijo problemi, kot je na primer finančna zadolženost in slabo ekonomsko stanje... to čutim kot breme... sam se sicer poskusim distancirati od tega, čeprav pri mami to močno čutim... mama je depresivna, ne morem se pa zaradi tega še sam slabo počutiti. Drugače pa je dokaj ok, dobro se razumem s sestro in mamo, z očimom pa ne. Na njegovo prisotnost sem nekako imun, me ne prizadene več, čeprav imama zgodovino konfliktov. Z bratom Gordanom pa imam fer odnos, bratski pač.”

Glavni problem, s katerim se njegova družina sooča, je pomanjkanje integracije in strukture. Po smrti očeta, se je mama sicer poročila, vendar ji pravega odnosa v družini ni uspelo zgraditi. Matjaž to dojema kot dezintegrativno:

“... ni prave avtoritete in vodenja v družini... nobene hierarhije ni, vsak dela vse za sebe, nobeden ne vodi družine... v našem primeru je to slabo, ker stvari ne laufajo... Teoretično bi to sicer lahko popravili, praktično pa je ljudi težko spremenit.”

Matjaž je tako svojo socialnost v veliki meri preusmeril z družine na svoje prijatelje:

“... (Moji prijatelji:) večina so to glasbeniki, ali nekateri prijatelji iz otroštva. Čeprav z veliko ljudmi nimam več vsakodnevnih stikov, se še vedno dobro razumemo. Pomembno mi je, da imam s prijatli skupne interese, v osnovi je to glasba, pomembno pa mi je tudi pozitivno druženje, da je človek zanimiv in razgledan, da se imaš z njim kaj pogovarjati... da je pošten, da je prijatelj pripravljen pomagat. Predvsem pa mora biti prijatelj pozitivno naravnan in da ljudem želi dobro... in ne tipično slovensko zavidajoč.”

Kljub vsemu pa svoje situacije ne vidi tragično, svojo prihodnost pa dojema kot svetlo:

“Povsem sem zadovoljen, zavedam se, da sem v nekem polju, kjer imam odprtih veliko možnosti za napredek, in osebnostni in glasbeni... in da se finančno stabiliziram..... pa tudi veliko bolj odprt sem postal v svojih odnosih, kjer sem bil včasih povsem zaprt.... Ne bojim se več stopit v odprto bojišče, kot včasih...”

14.9 DOMINIK, 16 LET, MLADI GLASBENIK

“Najverjetneje bom učitelj na glasbeni šoli”



Dominik prihaja vaškega okolja v Prekmurju. V Mariboru obiskuje Srednjo glasbeno in baletno šolo, kjer je za glavni glasbeni instrument izbral klarinet. Ljubezen do glasbe je začel kazati že zelo zgodaj:

“Dolgo nisem hodil v vrtec, ker je bila babica doma... tudi v šoli se dolgo nisem rad družil. Do petega razreda pa se sploh nisem razumel z ostalimi... Nisem našel skupnih tem s sošolci, v razredu so bile samo deklice in počutil se je ne vključenega. Potem pa sem dobil sošolca in se začel bolj družiti. Prosti čas sem preživel z Lego kockami od tretjega razreda, dalje pa s PlayStationom... Prijatelj sem imel bolj malo, na koncu pa sem se še s temi skregal, saj so začeli delati stvari, ki mi niso bile všeč... pitje in pohajkovanje. Večino časa sem preživel doma... Že od malega pa me je zanimala glasba in hotel sem violino... Vpisal sem se v glasbeno in ker sem bil prestar za violino, so mi ponudili ali saksofon, ali klarinet. Odločil sem se za klarinet...”

Trenutno Dominik živi v enem od dijaških domov v Mariboru, v Prekmurje pa se vrača ob vikendih. Življenje je v celoti podredil glasbi, kar pa je v dijaškem domu lahko precej težavno. Še do nedavnega je tudi imel problematičnega sostanovalca, ki je nenehno vdiral v njegovo zasebnost in Dominik je porabil veliko energije, da se je lahko zbral. V zadnjih časih pa je dobil novo družbo, ki je veliko boljša.

“Dan se začne 5.30, grem na zajtrk, potem pa v šolo. Pred poukom vadim tudi do ure in pol, najmanj pa pol ure. Potem grem k pouku, sulffeggio, ura, orkester in harmonija. V dom grem na kosilo okoli 15 do 15.30 in ob 16.00 imam kosilo. Če imam še obveznosti (orkester ali ura) grem nazaj v šolo, če pa ne, pa v domu vadim, od ure in pol do tri ure vsak dan.”

Kolikor mu ostane prostega časa, ga preživi s prijatelji na kavi, velikokrat pa tudi ob glasbi:

“Imamo kvartet. Kvartet štirje klarineti, spoznali smo se v šoli... sam sem dal idejo da bi igrali, predvsem sodobno glasbo, tako, ki rahlo meji na latino in jazz.”

Dominik je mnenja, da mladi danes v resnici postajajo hujši, kot so bili kadarkoli prej, in odrasli tega v resnici ne opazijo:

“Preveč dobro se gleda na mlade, zaradi tega, ker se ne upošteva vsega, kar mladi delajo... pitje, in ponočevanje. To je za mlade škodljivo, ker to ni produktivno. Od tega nimaš nobene koristi... Mladi bi naj bolj mislili na svojo prihodnost in prihodnost družbe.”

Mladim pa po njegovih besedah gre očitati tudi nespoštljiv odnos do odraslih, tako doma, kot tudi v šoli oziroma širše v družbi. Sam zase meni, da je odgovoren in orientiran v svojo prihodnost, v katero investira veliko časa in energije. Tekoče govori angleško, nemško in italijansko, udeležuje se različnih izobraževanj in obšolskih dejavnosti, saj meni, da mu bodo v prihodnosti prišle prav. Nenehno stremi k perfekciji. Vendar pa se še ne dojema kot popolnoma odraslega. Po njegovih besedah mu manjka predvsem zrelosti.

“V svoji prihodnosti mislim, da se osebnostno ne bom preveč spremenil. Ostal bom takšen, kot sem, optimist. To je moja najboljša kvaliteta. Poklicno pa bom najverjetneje postal učitelj na glasbeni šoli. Glede svoje družine pa še ne vem... nimam posebnih želja... se bom pustil presenetiti.”

14.10 TASIM, 22 LET, MLADI ZAPORNIK

“Ko pridem ven, bom delal, ustvaril si bom družino...”



“Rojen sem bil 87. v Mariboru. Prej smo stanovali v Melju, potem smo se preselili na Borštnikovo, potem pa na Studence. Moji starši so s Kosova. Sem so prišli, ker jim je tukaj boljše. Mam dva brata in dve sestri. Oče in mama delata v Snagi, brata in sestri pa ne delajo nikjer. Vsi skupaj imajo 15 otrok.”

Tasim živi v mariborski mestni četrti Studenci odkar je star 5 let. Mestna četrt je po njegovih besedah ena najslabših v mestu. Končal je 6 razredov osnovne šole, potem so ga vrgli iz šole, pravi da zato, ker je preganjal punce in se pretepal. Da bi končal osnovno šolo se je vpisal v program izobraževanja za odrasle na Andragoškem zavodu Maribor, kjer je program tudi uspešno zaključil.

“Potem sem naredo izpit za avto, kupo sem si Unota (Fiat Uno) in dolgo hodo na ženske v dom Lizike Jančar (eden od dijaških domov v Mariboru) in v Holmesa (eden od lokalov v Mariboru).”

Tasim je bil dolgo prijavljen kot brezposeln, ukvarjal se je s preprodajo mobilnih telefonov, prodajo raket, petard in novoletnih lučk, ter občasnim zbiranjem in preprodajo odpadnih kovin. Prosti čas je preživel po večini s prijatelji po lokalih in diskotekah. Trenutno je zaprt v Mariborskih zaporih in sicer zaradi soudeležbe pri kraji bakra iz enega od mariborskih podjetij. Obsojen je bil na 6 mesecev zavora, ostali udeleženi pa so dobili višje kazni, predvsem zaradi predhodnih kazenskih postopkov.

Življenje v zaporu je Tasim opisal kot nekaj, kar mu je v celoti spremenilo življenje:

“Ob treh popoldne sem prišel do kapije, da prestajam kazen.... Brat je prišel z mano... dva kolega sta bila že notri. Sam sn se javo, da ne bi šel na zaprti oddelek, vse sem si pripravo... pregledali so me in me vprašali, kako to da sem prišel sam. Reko sem jim, da je boljše, da grem sam, kot pa da me pripelje policija... V sobi (sprejemni) sem se spoznal z nekimi ljudmi in pokazali so mi kako in

kaj... potem se šel na šetnjo, od 4. do 6. ... V sprejemni sem bil 10 dni, potem pa sem imel srečo in so mi dali sobo, v kateri je bil moj kolega s katerim smo kradli ... Not je katastrofa, povsod droge... Prvi mesec mi je bilo hudo. Potem sem se prijavo za delo v Galvaniki... dali so me na pregled, ali sem sposoben za delo in vse je bilo ok. Zdaj delam tam že tri mesece in postal sem podšef... eni grejo domov, drugi ostanemo in ker že vemo kako se dela, smo pač šefi... Tam cinkam za... železo, baker..."

Zakaj si se odločil za delo v delavnici? (A. N.)

"Tak... Da mi hitreje mine cajt in da grem čimhitreje ven. V restu ni življenje, jaz sem še mlad... hočem met ženo, družino, bajto, to mi fali... Službo."

Dan v zaporu je po njegovih besedah dokaj naporen:

"Fstanem se 6.30, potem se oblečem iberbug, grem dol na šiht... tam nas dela sedem, štirje redno, trije pa včasih,... na uro imamo 51 centov... Dela se osem ur... Če nisi pred tem pospravo sobe, dobiš UZ in ko dobiš tri UZ greš na zaprti oddelek."

Kaj pa je to UZ? (A. N.)

UZ ko narediš nekaj narobe.

Med ciklusi cinkanja se pogovarjamo s sodelavci v drugi delavnici, kadimo, pijemo kave in se zajebavamo, ko pa je cajt za delat, pa gremo delat. Malco mammo ob 10.30, ponavadi dobimo hamburgere, špagete ali pa hrenovke. Delamo za firmo Kozjak in ne za zapor... dela se do treh, čeprav smo velikokrat gotovi že ob dveh. Potem gremo gor v sobe, tam si vzamem cote, se preoblečem in grem na kosilo 15.10... hrana je ponavadi dobra, včasih pa zanič. Po kosilu imaš od 16. do 18. sprehod po dvorišču zapora. Ob 18.00 gremo gor, 18.30 večerja ob 20.00 je pa raport. Ko zazvoni, moraš v sobo in paznik preveri, ali so vsi na svojem mestu, da si tu, da nisi pobegno... če prosiš paznika, lahko imaš še do 10. luč. Imamo TV, DvD in satelitsko... potem pa vgasnemo. Do 6. smo zaprti in potem zjutraj vse isto. Čez vikend sem lahko doma, ker se v zaporu lepo obnašam, ne delam pizdarij in se ne drogiram."

Tasim se z delom in vzornim vedenjem poteguje za predčasno izpustitev ali pa vsaj za izboljšanje pogojev življenja v zaporu. Pred odhodom v zapor je spoznal tudi punco iz Srbije, za katero pravi, da je njegova bodoča zaročenka. Svojo prihodnost vidi sicer kot svetlo, glavni problem pa je po njegovih besedah ravno mestna četrt, iz katere prihaja:

"Studenci so katastrofa, tu ni za živet... največ sem se družo s svojimi (romi), pa tudi z vašimi (s Slovenci). Nisem srečen... odkar smo na Studencih... Prej sploh nisem vedel, kaj je to cigaret, tu pa sem se naučo vseh pizdarij, kadit, lutat... Zdaj pa vem, kaj je to zapor. Tja ne grem več nikoli... Ko pridem ven, bom delal, ustvaril bom družino... Doma sem najmlajši, živel bom z mammo in

očetom, dokler so živi, imel bom ženo in otroke... Delal bom, ali na Snagi, ali pa McDonald'su ali pa v Avstriji."

14.11 GAŠPER, 23 LET, MLADI ŠPORTNIK

"Za olimpijado smo dve leti življenja v celoti podredili treningu"



"Sem čisto povprečen študent, športnik, imam veliko prijateljev, v prostem času rad žuram... sem pa zelo veliko odsoten zaradi športa. Imam že dve leti punco Pio, s katero preživim večino prostega časa, skupaj hodiva na izlete, na morje in podobno."

Gašper prihaja iz okolice Maribora. Z veslanjem se je začel ukvarjati v drugem razredu osnovne šole in vse skupaj se je po njegovih besedah začelo kot igra:

"Sam prihajam iz zelo športne familije, mama se je ukvarjala veliko s športom, oče je režiser in snema veliko filmov s športno vsebino, predvsem v gorah... Vedno smo aktivno živeli. Tudi v prostem času smo se kot mulci igrali nogomet. Nikoli pa nismo delali pizdarij z alkoholom in cigareti."

Gašper meni, da je postal vrhunski športnik prav zaradi družbe svojih prijateljev:

"Družil sem se z ljudmi, ki jim to (pitje in kajenje) ni bilo osnovno. Če bi se družil z ljudmi iz Bresternice (domačega kraja) in če bi bil v mestu, bi me verjetno premamlo kaj drugega. Sicer pa veslanje samo ne dopušča kakih večjih izpadov, ne moreš si privoščiti pijačevanja, kajenja in ostalih odstopanj od treninga. Tudi na treningu so nas terali, da smo imeli dobre ocene v šoli. Trener je na primer zahteval, da smo mu prinesli kopijo redovalnice in dokler nisi imel vseh ocen porihtanih, nisi smel veslat. Sicer pa sam nikoli nisem imel hudih težav v šoli. Če si zadam nek cilj, ga ponavadi tudi izpolnim. Vsak ima sanje in jaz se jih trudim realizirati."

Ko je bil star približno 13 let, so v klubu začeli organizirati treninge nekoliko bolj sistematično in ciljno usmerjeno. S 14. leti je Gašper nastopil na svojem prvem svetovnem prvenstvu in dosegel 14. mesto. To je bila prva prelomnica, saj je prvič nastopi za slovensko reprezentanco.

Leto kasneje si je resno poškodoval hrbet:

“... pretreniraniranje – fizično še nisem bil razvit do konca... v čolnu sem v tem času bil v tem času že dvakrat na dan. Posledice: poškodba ledvenega dela hrbtenice, nisem se mogel niti zravnati do konca, bolečine so bile neznosne. Naslednjo sezono sem tako treniral manj. Veliko podpore sem dobil s strani Nade Kozjek, ki mi je svetovala naj tri mesece obiskujem fizioterapijo in ne treniram preveč.”

Leta 2004 si je s svojo veslaško ekipo v dvojnem četvercu priboril naslov mladinski svetovni prvaki. Sami tega sicer niso pričakovali, čeprav so vedeli, da so dobri in da so v zadnjem letu izjemno napredovali. Gašper je ves čas intenzivnega treninga redno opravljal vse svoje šolske obveznosti, veslanju pa je podredil tudi svoje zasebno življenje.

Sledila so tri leta grenkih izkušenj, vsaj glede veslanja. 2005 je zamenjal dvojni četverec za dvojni dvojec:

“Celo sezono sva zmagovala dokaj z lahkoto in z veliko prednostjo. Štartala sva torej na zlato, se je pa v finalni tekmi zalomilo. Pri vodstvu na sredini proge se je mojemu partnerju pripetila napaka, nepravilno je vzel veslo iz vode, veslo mu je padlo v vodo, morala sva se ustaviti in končala sva na zadnjem mestu. 2006 je bilo prvo leto med člani in to je največji preskok v veslanju. Zraven tega nismo mogli sestaviti prave posadke, s katero bi se lahko kosali v svetovnem merilu. 2007 smo zastavili obdobje prehodnega obdobja z normo za nastop na olimpijskih igrah. Takrat se je moja pot začela na 100 %, vse sem podredil temu v tem letu. Se je pa spet zgodilo, da so bili začetki sezone obetavni, dosegli smo celo 6. mesto na svetovnem pokalu. Ko pa smo se vračali domov, pa smo s kombijem zleteli s ceste in vsi pristali v bolnici.”

Po prometni nesreči je bil Gašper prisiljen v mesec dni trajajoče mirovanje. Sanje o olimpijadi so se podrle, v klubu pa niso vrgli puške v koruzo. 2008 se je zbrala ista ekipa in začela trenirati še bolj ter dosegla normo za olimpijske igre v Pekingu:

“Sicer pa smo to pričakovali, saj so rezultati sezone kazali na najboljše. Takrat smo začeli trenirati z ostalo reprezentanco, Čopom in Špikom, mesec dni smo trenirali in potem šli na olimpijado. Problem je bil le v tem, da smo formo morali tempirati za kvalifikacije, ni pa ostalo veliko energije za olimpijado.”

Avgusta 2008 je s svojo ekipo nastopil na olimpijadi v Pekingu:

“Šli smo tja 8 dni pred začetkom. Kaj naj rečem, tekme kot pač vsaka druga.... Sam osebno nimam treme pred takimi zadevami. Občutek je sicer drugačen. Živeli smo v olimpijski vasi... 40 blokov, savne, kuhinje, bazeni, frizerji... in vse je zastoj. Akreditacija ti je veljala kot vstopnica in kot neka viza... vse si lahko videl. V tem času imaš čisto proste roke in lahko delaš karkoli. Sicer pa trener napiše urnik treniranja in temu se podrediš:

Zjutraj se naješ, treniraš, se vrneš v hotel in počivaš, popoldne pa dalje. Mi smo sicer ostali še teden dni po olimpijskih igrah in takrat smo si privoščili malo več.

Tekmovanje smo odvozili v veliki meri kot so si zadali, potem pa smo pregoreli. Zmatran si, saj to je normalno, samo nikakor se nismo mogli spočiti. Dosegli smo 13 mesto. Najprej smo bili sicer razočarani, kasneje pa, ko potegneš črto vidiš, da je že to dokaj dober dosežek. Dali smo vse od sebe in na koncu ne morem reči, da sem razočaran nad olimpijado. Sem pa potem spremenil razmišljanje, tisto tipično slovensko – ko gledaš na primer iz fotelja nogomet, več ne morem komentirat, češ, kaj pa dela, glej ga... včasih ne moreš čez meje svojih zmogljivosti.”

Leto po olimpijadi je Gašper opisal kot svoje najboljše leto. S prihodom iztoka Čopa v čoln se je vse spremenilo, prinesel je dodatek in na svetovnem pokalu so se uvrstili v finale, dvakrat pa so bili tretji. Na svetovnem prvenstvu so sicer nepravilno nastavili čoln, presenetil jih je veter in niso mogli držati stika z najboljšimi. So pa potem zmagali v malem finalu in končali s sedmim mestom.

“2010 sezona velikih nihanj in slabih rezultatov, pa ne le zame, ampak za celo reprezentanco. Začel sem s cilji za medaljo, se pa nekako ni izšlo. Premalo je podpore in zaledja v dobrih veslačih v Sloveniji. V Sloveniji težko sestaviš dobro veslaško ekipo.”

Zasebno je Gašper svoje življenje sem v celoti podredil športu:

“To pa je rezultat zgodovine in pri meni je temu že od nekdaj tako. Rasteš s tem in s tem skupaj pridejo tudi prijatelji. Prijatelji vedo s čem se ukvarjam in okoli tega se oblikujejo vezi. Šola nikdar ni trpela, kljub temu, da sem bil zelo dosti odsoten.”

“Zjutraj vstanem 6.20, zajtrk... jem različno, načeloma pa vse... potem trening, najmanj dve uri – 20 km preveslam, 11.00 napitki in dodatki, masaža, 12.00 kosilo, počitek do 15.00, trening do 19.00, tuš, večerja, TV in spat.”

Prostega časa ima izjemno malo. Pravi, da je to za njega predvsem čas, ko se ne ukvarja s športom. Največkrat ga preživlja s punco Pio, za katero pravi, da ga pri treningih v celoti podpira. Njuno skupno prihodnost je opisal kot svetlo:

“Seveda si želim družino... z otroki. Imel bi tri otroke... na silo jih ne bom delal, če jih ne bom mogel preživljati. Sicer pa nikoli nisem gledal tako daleč naprej. Imam pa namen veslati 2016 na olimpijada v Riu de Janeiru... Takrat bom v pravih veslaških letih.”

14.12 STANE, 26 LET, MLADI PODJETNIK

“Moj prvotni cilj je bil, da bi svojim staršem omogočil lepo življenje”



Stane je bil rojen v Novem mestu, kjer je preživel večino svojega otroštva, tam pa je obiskoval tudi osnovno šolo. Svoje otroštvo je opisal kot izjemno srečno, brezskrbno in zanimivo, po večini se je družil s prijatelji, skupaj so igrali nogomet, treniral pa je tudi košarko. Njegovi starši so se v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja priselili iz Srbije in družina, ki sta jo ustvarila v Sloveniji je v tem času živela relativno dobro preskrbljena. Oče je delal kot avtoprevoznik, mama je bila zaposlena v zdravstvenem domu in Stane s svojim bratom ni čutil nikakršnega pomanjkanja:

“To je pomembno vplivalo name, ker so starši začeli iz nule in že od nekdaj sem vedel, da se je treba za vse borit... oče je na primer najprej vozil pri privatniku, potem so tam zaprli in je sam odprl svoj s.p.”

Proti koncu osnovne šole je Stane postal pravi razbojnik, razgrajal je po šoli, izostajal od pouka, s prijatelji pohajkoval in popival. Njegovo družino je doletela tudi nekoliko nepričakovana selitev v nov kraj, oče pa je zaradi podtaknjene goljufije tudi izgubil podjetje in vse skupaj je imelo izjemno travmatične posledice. Kljub smoli pa je Stane končal tudi srednjo šolo za stiliste in se kmalu za tem podal v podjetniške vode, kot glavno motivacijo pa je navedel prav smolo, ki se je kot slaba karma držala njegove družine:

“Moj prvotni cilj je bil, da bi svojim staršem omogočil lepo življenje. To pomeni, da bi jim zgradil hišo, ki bi bila njihova, da bi jih poslal na morje, kjer nista bila že dolga leta, ker sta denar dajala za mene in za brata, za šolo. Pri sebi sem to začutil, ko se bil star kakih 22 let... pred tem pa sploh nisem vedel kaj se dogaja. Odločil sem se da moram nekaj naredit.”

“Že od svojega 18. leta govorim, da bom bogat in uspešen. Najprej so se mi vsi smejali, nihče mi ni verjel, ker so vedeli iz kakšne družine prihajam. Zdaj pa vidijo, da če se človek trudi, doseže. Veliko ljudi, predvsem starejših in uspešnih v meni zdaj vidi potencial... to mi veliko pomeni.”

Trenutno je zaposlen v svojem podjetju in se ukvarja z veleprodajo čokolade in kave. Zraven tega ima še podjetje, ki se ukvarja s sekundarno produkcijo in prodajo parfumov. Zaposleno ima delavko, ki opravlja tekoče posle, strategija podjetja pa temelji na mrežnem marketingu.

“Osebnost sem en pozitiven, vesel, energičen človek... Včasih tudi težak, kar mi reče predvsem moja punca. S punco sva skupaj že 6 let, živiva pa skupaj leto dni. Razumeva se dobro... hitro je minilo teh 6 let. Družino sicer načrtujeva, samo da se najprej finančno ustalim.”

Zraven skrbi za poslovanje svojih dveh podjetij pa Stane vztrajno išče tudi možnosti za razvoj. Pravi, da je to podvig, ki se ne nanaša samo na njegovo profesionalno življenje, ampak, da mora zato reorganizirati tudi svojo zasebnost:

“Rad bi se na primer začel ukvarjati z golfom, zato ker so tam sami podjetniki... golf sem že probal igrati, samo za to rabiš ogromno denarja. Palice na primer stanejo po 1000 EUR, ostalo pa še 3000 do 4000 EUR. Samo letna članarina znaša 300 EUR... To je zaprta skupina, kamor ne moreš priti kar tako... Ne vzamejo te resno, nekdo te mora pripeljati in te predstaviti.... Mene so na primer nekaj dni testirali v Srbiji, kamor me je med poslovneže pripeljal moj prijatelj. V poslovnem svetu gledajo vsi, kaj voziš, kako si oblečen, kakšno uro nosiš.... Zakaj? Moje mnenje... če se greš pogovarjat za posel za 100.000 EUR se ne moreš pripeljati v Twingotu... zakaj, ker če nimaš pravega avta, pomeni to, da nisi pripravljen ali pa ne moreš investirati in v obeh primerih nisi primeren za resen posel.”

Stane trenutno v resnici vozi Twinga, kupuje pa Audia A6 in meni, da je vredno investirati, saj se mu bodo možnosti s tem bistveno izboljšale:

“... ljudje rečejo, aha voziš tak avto, s čem se pa ukvarjaš ali pa »ta pa je uspešen« in s tem se lahko gremo resne posle.”

“Nikdar se ne bom zadovoljil z normalno službo, ker z njo ne moreš preživeti. Če dela človek v Revozu in živi v stanovanju z najemnino, mu nič ne ostane. Normalno življenje za mene to, da imaš normalno hrano do konca mesca, da v bistvu otroku ponudiš normalno življenje, da ne rabiš prositi za podporo Rdečega križa.... Imam dost visoke cilje v življenju.”

Kljub temu, da njegovi starši živijo v materialno relativno slabi situaciji, pa Stane svoj materialni položaj opisuje kot dober. Meni celo, da je njegova sreča v veliki meri pogojena z denarjem:

“Dobro živim.... Opažam, da so tisti, ki imajo denar veliko bolj srečni, kot pa tisti, ki ga nimajo. To ne pomeni, da potem ni problemov, ko maš dnar... Paziti moraš samo, da ne ležiš previsoko, ker potem prenizko padeš.”

Svojo prihodnost vidi kot izjemno pozitivno, predvsem pa poslovno uspešno in materialno preskrbljeno:

“Vedno govorim, da bom pri 35 v penziji... Ha, ha, ha, upam, da ne... V lasti bi rad imel lepo stanovanje, družino, 2 otroka... Živel bi pa najrajši v Barceloni... lepo mesto, morje in veliko ljudi z veliko potenciali. Osebnostno bom v bistvu isti, mogoče malo bolj resen. Imel bom podjetje, ki je samo moje in delal tisto kar me veseli, imel bom pa še 10 podjetij v solastništvu, od katerih bom pobiral provizijo.”

14.13 DAVOR, 22 LET, MLADI POLITIK

“ V Sloveniji moraš biti politično aktiven.”



“Živim v Šentjerneju, gimnazijo sem obiskoval v Novem Mestu, trenutno pa študiram poslovno ekonomijo v Ljubljani. Oba starša sta profesorja, oče profesor fizike, mama pa razrednega pouka, sestra študira pravo v Ljubljani. Sam sem se za študij ekonomije odločil, ker me je že od nekdaj zanimalo gospodarstvo... že v otroštvu sem spoznal delo v domačem podjetju, ki se ukvarja z izdelavo lesna embalaže, palet, letvice in podobno... oče me je uvajal v papirologijo in nekako smo živeli s podjetjem.”

Davor pravi, da ga je ekonomija, predvsem pa vloga države v gospodarstvu, navduševala že v gimnaziji, posledično pa je to vplivalo tudi na njegovo odločitev za politiko. Tudi politično sceno je dokaj aktivno spremljal že v srednji šoli, za aktivno sodelovanje pa se je odločil leta 2009:

“Stranka (Liberalna demokracija Slovenije) je 2004 izgubila pozicijo... Takrat sem opazil, da me politika zanima... 2009 sm torej vstopil, saj je duh liberalizma izgubil na pomenu, ljudje so odhajali iz stranke, podmladki so razpadli in nastopil je čas, da tudi jaz kaj naredim... sam sem namreč velik liberalec.

Kako to misliš? Kaj razumeš kot liberalizem? (A. N.)

Kot jedro liberalizma razumem človekove pravice in konkurenčno gospodarstvo.

Kako si vstopil v politiko? (A. N.)

Vstopil sem, ko je bivši predsednik MLD (podmladek LDS) grozil z medijskim linčem in ko so notranji prepiri v stranki grozili z razpadom. Ogorčen nad dogajanjem sem poklical človeka visoko v strankarski strukturi in potem so me povabili k sodelovanju. Oblikovali smo novo vizijo MLD in prosili so me, da bi sodeloval v vodstvu. In potem... potem je bil kongres in dobil sem mandat generalnega nacionalnega sekretarja MLD”

Davor je kot generalni nacionalni sekretar zadolžen za skrb za lokalno infrastrukturo, predvsem članstvo v MLD, skrbi za proračun podmladka, skrbi za prijave na razpise, sklicuje seje, piše članke, organizira okrogle mize in podobno: *“Delaš pa vse, ker če bi delal samo tisto kar določa statut, ne bi nikamor prišli.”*

“Visoka politka me nikoli ni zanimala, vsak se odloči za politko ali zaradi lastnih koristi ali pa zato ker bi radi v svetu kaj spremenili. V Sloveniji moraš biti politično aktiven. Najlažje je doma sedet pa jamrat... Celotna mladinska struktura je zelo, ne bom rekel sponzorirana, ampak ima država mačehovski odnos. Mladi si moramo izboriti svoje mesto in menim, da je najlažja pot skozi vključenost v politko.”

Po Davorjevih besedah se na mlade danes gleda:

“Z zadržkom... to pomeni, da so mladim poti zaprte, saj se moraš dokazat, moraš počakat, če hočeš kaj doseč, moraš tolč po vratih, vseh so polna usta da na mladih svet stoji, nihče pa nič ne naredi. Pokojninska reforma na primer – nihče na mlade danes ne gleda in kaže da bomo delali mladi do 80. leta. Pa brezposelnost mladih, diplomantov recimo je 7000 na zavodu... V Sloveniji imamo sistemsko napako na tem področju.”

“Ljudje, ki končajo faks so nezaposljivi, ker jih sistem fakultet pumpa z znanjem, ki v realnem gospodarstvu pomeni 10% uporabnega znanja. 90% je odvisno od posameznika, če si ga je v teku šolanja dobil ali ne. Zaposlitev je v prvi vrsti odvisna od posameznika in njegove fleksibilnosti in samoiniciativnosti. Na razgovoru te nihče ne bo vprašal, kakšno si imel povprečje, ampak kaj si že delal in kakšne izkušnje imaš. Dober kader dobi prej službo, kot pa slab kader. Država mora torej oblikovati sistem, da mladi dobijo čim več izkušenj in da se lažje vključijo v prvo zaposlitev. Včasih je bil recimo Urad za mlade diplomante, ki subvencionira zaposlovanje mladih diplomantov. Država pomaga ufurat diplomanta, da ga podjetje potem zaposli.”

Mladi imajo po njegovih besedah premajhen vpliv na družbene spremembe, predvsem zaradi fragmentiranosti populacije, del ki pa je organiziran v podmladke, pa je po večini že “kontaminiran” z ideologijo dominantne stranke:

“Kamenjanje parlamenta je bilo grobo kršenje mehanizma demonstracij, izrabljeno s strani študentskih organizacij. Mladi lahko svoj vpliv povečajo... Mladi moramo stopiti skupaj – npr. za zakon o malem delu bi se morali vsi sestati in se dogovoriti, glavni motiv pa bi moral biti optimizacija delovanja. Mladino se največkrat uporablja za lastno promocijo. Država bi morala poslušati bolj strpno, mladi pa bi se morali bolje organizirati...”

Kako? Lahko daš primer. (A. N.)

Hmm... na primer 80 predstavnikov mladinskih organizacij kot pogajalska skupina.”

Davor meni, da ima prostega časa izjemno malo, saj mu večino časa in energije pobereta študij in delo v podmladku. Če mu kaj časa ostane, se po večini ukvarja z igranjem tenisa, dodaja pa, da tudi med prostim časom intenzivno spremlja politiko. Prijatelj pravijo, da nima veliko, ima pa "goro znancev":

"Prijatli so tisti, za katere se je v življenju pokazalo, da jim ni vseeno zate in te bodrijo, znanci pa ne posvečajo pretirane pozornosti, greš na kavo, a ne odpiráš neke globlje debate."

Svojo poklicno prihodnost Davor vidi v mednarodnem podjetju, kjer bi se najraje ukvarjal s poslovanjem podjetja, financami, predvsem z vidika ukrepov države in razmerami na trgu:

"Osebno pa upam, da bom imel... ne ravno ženo, ampak odprto zvezo s partnerko. Družino bom ustvaril, če bo čas, da se bi ukvarjal z njimi, če pa časa ne bo, jim tega ne bom odrekel in ne bo imel družine."

“Moj največji strah je, da bi pozabili na vrednote, pa ne le Madžarska manjšina, ampak vsi.”



“Sem četrty otrok v družini, ki ni bil pričakovan. Mojo sestro so pričakovali, rodili sva se pa dve. To je vedno pustilo v mojih mislih nek pečat... nekako sem sprejela, da sem tu, ker so me sem »poslali«. Mama ni šla na ultrazvok, ker se je takrat ravno pokvaril... Mami so govorili, da je zdrava nosečnica in da bo imela nadpovprečno velikega otroka, potem pa, ko je šla roditi, je rodila sestro ... Potem je mama rekla, da se ne more usesti in da bo rodila še enega otroka in sem se rodila... sicer z malimi težavami, ampak je prišlo.”

Otroštvo je Vali preživela v Dobrovniku:

“Malo se ga spominjam. Izhajam iz dvojezične družine, oče je Madžar, mama Slovenka. Nikoli nam ni predstavljalo težav, da ne bi govorili kakega jezika, govorili smo vse. Hodila sem v vrtec v Dobrovniku. Doma nas je bilo veliko... otrok mislim. Imeli smo se fajn, nikoli ni bilo problema. Imam starejšega brata in dve sestri. Doma imamo manjše družinsko podjetje, kjer sta bila zaposlena starša. Ob osmih sta šla starša dela, zvečer sta se vrnila, sicer na istem dvorišču ampak se nismo videli, pazila sta nas dedek in babica, ki sta nas tudi vzgajala. To mi je bilo super, ker starši po eni strani niso mogli vsega prevzeti, po drugi strani pa je tudi s starejšimi užitek, veliko smo se pogovarjali, povedali so nam neskončno zgodb iz svojega otroštva, pa tudi o veri smo se pogovarjali...”

Po končani osnovni dvojezični osnovni šoli v Dobrovniku, se je vpisala na enojezično srednjo šolo v Murski Soboti:

“Pri nas doma se govori dvojezično in oba jezika aktivno uporabljamo... na šoli pa sem občutila čuden občutek, nisem se mogla spomnit nekaterih besed... Pri spisih na primer sem morala prav

razmišljati kako bi katero stvar opisala... Drugače pa, oni so naju sprejeli kot Madžarki, oni pa tega niso odobraval. S sestro sva se vedno pogovarjali madžarsko in velikokrat nama je kdo rekel »ej, govori slovensko, v Sloveniji si«, kar me je na začetku motilo. Večini pa je bilo to zanimivo in ko sva kaj povedali po madžarsko so se totalno režali...»

“Bili smo ravno tisti razred, v katerem nihče ni bil iz Murske Sobote, vsi smo bili od drugod in bilo nam je dobro in lepo smo se razumeli. Bilo je tudi veliko Prlekov in ko so oni govorili smo se mi režali, ko smo mi govorili so se oni režali... bili pa smo vedno tolerantni drug do drugega.”

Po končani srednji šoli, se je vpisala na fakulteto v Mariboru. Kot prelomni trenutek iz tega obdobja svojega življenja je Vali opisala prometno nesrečo, v kateri je bila huje poškodovana. Meni, da je nesreča pomembno vplivala na njeno odločitve, da se vrne domov v Dobrovnik:

“... vse se dogaja z razlogom in nesreča je vplivala na moje življenje, ampak to ne jemljem kot neko katastrofo. Nekaj stvari se je sicer spremenilo, je pa to pozitivno. Vedno sem na primer hotela biti pravnica, ko pa se je to zgodilo, sem se v celoti preusmerila v drugo smer. To sem razumela kot znak, in danes razumem da je bolje da sem se usmerila v domače podjetje. Na tistem faksu ne bi bilo dobro za mene.”

Poleg tega, da je redno zaposlena v domačem podjetju, je Vali tudi močno integrirana v lokalno dobrovniško okolje, predvsem pa v aktivnosti madžarske manjšine. Najprej je v Dobrovniku delala preko javnih del v etnografskem muzeju, kjer je sodelovala pri delavnicah izdelkov iz ličja, peki medenjakov, izdelovanju izdelkov iz slame in kvačkanju. Udeležila se je tudi številnih etnografskih taborov, udeleženci katerih so sodelovali pri restavriranju hiše, v kateri je danes muzej:

“Predmete, ki so danes tam razstavljeni smo mi v projektu zbirali. Hkrati s tem smo zbirali tudi zgodbe, ki so s tem povezane. Starejši so nam vse povedali, tako da smo lahko izvedli rekonstrukcijo predmetov in dogodkov in jih potem razstavili v muzeju. Razstave v muzeju so različne, za veliko noč imamo na primer pirhe... Tam sem zelo rada in tisti, ki smo pri tem sodelovali, rečemo, da je ta hiša v bistvu naša...”

Ker je bilo v tem času v domačem podjetju veliko dela, je morala svoje aktivnosti v muzeju omejiti in se posvetiti delu doma. V domačem podjetju opravlja pisarniška dela, zadolžena pa je tudi za kadrovske zadeve. Na tem delovnem mestu se vidim tudi v prihodnosti.

Socialna vključenost in integriranost v domače okolje se kaže tudi v razvejanosti njene primarne socialne mreže:

“Fant mi očita, da vedno, ko me kdo pokliče, takoj skočim. Prijateljev imam veliko, pravih prijateljev pa je le malo. Pravi prijatelji so tisti, s katerimi se pogovarjam o resnih stvareh, o življenju, zasebnem življenju, po večini pa so to predstavniki madžarske manjšine, v 90 odstotkih.”

“Če se pogovarjam s Slovencem, se o takih stvareh ne morem pogovarjati. Velikokrat mi rečejo, kaj bi radi vi Madžari, v Sloveniji živite. Ob tem čutim jezo. Če pomislim, je Prekmurje včasih bil madžarski del, nismo mi krivi, da so nas k Sloveniji priključili... Sama ne čutim, da je moja matična država nekje drugje. Niti prave meje ne čutim. Obstaja le dvojezično območje in jaz pripadam malo k enim malo k drugim. Ne pravim, da bi rada živela na Madžarskem.”

Kaj to pomeni biti manjšina? (A. N.)

To velikokrat zveni kot nekaj slabega, zelo poslabšalno... so eni veliki Slovenci in mi mali, ki so nas nekam postavili. Sem pa zelo ponosna nato, da živim v Sloveniji in da sem Madžarka. Ponosna sem na oboje. Če me vprašajo, kaj sem, povem da sem po narodnosti Madžarka in počutim se zelo dobro. Zame je to velik plus in nikoli nisem razmišljala, da sem kaj manj, pa tudi več ne, češ da znam madžarsko. Čutim neko zadovoljstvo.

Odkod sovražna naperjenost do manjšine? (A. N.)

Mislim, da nam Slovenci zavidajo... Zavidajo nam bogato zgodovino in to da smo večje ljudstvo, Madžari, kot Slovenci. Slovenci so v bistvu po večini sestavljeni iz delov ostalih narodov... Pa tudi to, da vse, kar je drugo, je tuje. Sicer pa takih ljudi ni veliko. Po mojem imajo problem s tem, da smo ponosni in da to jasno pokažemo. Svojo nacionalno identiteto imamo bolj ozaveščeno in jo tudi bolj jasno pokažemo in se za njo zavzemamo.”

Vera je po njenih besedah eden od osnovnih ključev do njene sreče:

“Sem zelo verna. Sem krščanske vere, že doma so nas tako učili... za mene ni pomembna samo materialna stran življenja, pomembno mi je tudi moje duhovno življenje. Pomembna mi je moja duša in tisto, kar jaz čutim. Verujem v to, da živimo z nekim namenom, da smo bili sem poslani in nihče ni tukaj kar tako. Ko dosežemo svojo nalogo umremo in gremo v neko drugo telo. Verujem v to, da se duše preselijo. Stopimo na višjo raven, predvsem da popravimo napake iz prejšnjih življenj, in se izpopolnimo. To mišljenje mi omogoča boljše življenje. Če gledam druge ljudi, ki ne verujejo in se koncentrirajo samo na ta realni svet, niso srečni. Ko se pogovarjam z njimi prav čutim kako je fajn, da drugače razmišljam. Ljudje moramo verovati v nekaj večjega od nas, imet moramo upanje.”

Po besedah Vali je odnos do mladih v Sloveniji svojstven; po eni strani se mlade dojema kot prihodnost celotne družbe, hkrati s tem pa se jim ne omogoči, da bi svoje potenciale v celoti razvili:

“Na kratko pa mislim, da nas starejši preveč forsirajo. Ko recimo govorijo, nas postavljajo v ospredje, o nas govorijo s ponosom, »mi imamo mladino«, v bistvi pa nam tega ne omogočajo in ne dajo tistega, kar mladi v resnici potrebujemo. V šoli nam recimo polnijo glave z brezveznimi stvarmi, namesto, da bi nas pripravili za življenje. Niti nam ne dajejo občutka, da bi mladi lahko v življenju obstali. Po eni strani nam dovoljujejo, da živimo pri starših... po drugi strani pa nam

ne dovolijo, da bi imeli svoje življenje. Po drugi strani pa tudi starejše silijo, da delajo do 65. leta, čeprav tega fizično in psihično več ne zmorejo, hkrati pa za mlade ni dela. Potem pa še sprašujejo, zakaj mladi nimajo dela, zakaj se ne osamosvojijo in zakaj nimajo svojih otrok in družin. Kdo pa si lahko privošči svojo družino od mladih danes?

Je med madžarsko manjšino kaj drugače? (A. N.)

Madžarska manjšina bolj čuva svoje mlade. To se vidi na primer v vzgoji in v tradiciji in zgodovini, ki nam jo predajajo. Bolj držimo skupaj in ravno zato ker nas je manj, bolj pazimo drug na drugega. Mladi v manjšini predvsem več poslušamo starejše in več od njih prevzamemo. Več je tudi programov in projektov sodelovanja kot pa pri Slovencih. Več stvari je naravnanih na ohranjanje naše nacionalne identitete in odraščamo v tej kulturi. "

Prihodnost mladine po njenih besedah ni svetla, upa pa, da se bo kaj kmalu spremenilo. Glavni krivec za takšno situacijo je prav odnos med mladimi in širšo družbo, predvsem pa odraslimi. Tisto kar v odnosu manjka je vzajemno spoštovanje in dokler se to ne popravi, izhoda iz krize družbe ne vidi:

"Moj največji strah je, da bi pozabili na vrednote, pa ne le Madžarska manjšina, ampak vsi."

14.15 GREGA, 25 LET, MLADI OSIPNIK

“V sedmem razredu sem prišel do prvega stika z drogo.”



“Grega je ustvarjalna oseba polna idej, idealist, samosvoj ... dober po srcu, poslušen do drugih, pripravljen pomagat, malo nesamozavesten, včasih trmast. Včasih mogoče malo neodločen...”

Grega zase pravi, da je odraščal v neprimernih pogojih:

“Neprimerni so bili, ker je mama bila samohranilka in zelo živčna... grdo je delala z mano in starejšo sestro, pretepala in izvajala druga grozna dejanja. Recimo, da ji nekaj ni bilo všeč, je takoj obračunavala z nama s sestro. Mislim, da je to bila glavna posledica pomanjkanja denarja, sicer pa je že po naravi bolj živčna.”

Mamino nasilno vedenje je bil tudi glavni razlog za razpad družine. Gregova mama je bila namreč nasilna tudi do njegovega očeta in po dveh letih trpinčenja jo je zapustil z vsem svojim premoženjem in se preselil nazaj k svoji mami.

Ko je bil Grega star 10 let, je mama spoznala novega partnerja in z Grego sta se takoj ujela:

“ ... izkušal sem dvojno vzgojo. Mama ni dovolila nič, očim pa veliko, mame ni bilo nikoli doma, bila je po 12 ur v službi, očim pa je bil veliko oma in vedno na voljo. Veliko časa sem tako preživel z očimom, ki je dovolil veliko svobode in zato sma se dobro zaštekala.”

Ločitev je sicer dokaj dobro vplivala na družinsko klimo, so se pa začeli pojavljati problemi drugje:

“Zaradi dvojne vzgoje sem si tudi veliko dovolil. Prej, preden je očim prišel, sem bil totalno dober učenec, potem pa je v tretjem razredu ali pa četrtem prišlo do prelomnice... Pač zapadel sem v čisto drugo družbo – veliko alkohola in cigaret, kraje po trgovinah, začel sem hodit z navijači na tekme, kar je še negativno okrepilo vse skupaj. V sedmem razredu sem prišel do prvega stika z drogo. Najprej sem bil ful proti in mi ni bilo všeč. Potem pa od nekje sedmega razreda... to je od kakega 12. pa do 24. leta samo trava in nič drugega. Nekak sem vseeno sfural osnovno šolo.

Potem sem se vpisal na gostinsko šolo, ker me je poklic kuharja že od nekdaj veselil. Tam sem padel pa še v slabšo družbo in moja osnovna družba je to še dodatno negativno okrepila. Prva dva letnika sem zvozil, tretjega pa sem pustil.”

Tretji letnik srednje šole je bil za Grego pomembna prelomnica:

“...droge vsak dan. Vsak dan sem skadil najmanj 5 gramov, za najmanj 20 EUR na dan sem skadil, se zbujal sredi noči... Ker nisem hodil v šolo, sem v tem času delal pri očimu kot slikopleskar, in nastoplo je pravo bluženje. Hodil sem v službo z očimom in v celem dnevu nisem z njim, niti s kom drugim na delu spregovoril besede. Čisto sem se zaprl vase. Totalno sem zabluzo, zgubo stik z družbo, psihično sem omagal... ne vem zakaj, mislim, da posledica trave, pa tudi po naravi sem bolj zaprt, na drogi pa je to bilo še hujše. Totalno sem se zaprl in v sebi tuhtal in bluzil. Pa mama je tudi vplivala na mene, s tistim svojim filmom... Zgubil sem dober odnos z očimom, nobenih čustev nisem več imel, totalno sem se zaprl v sebe, samo še trava in (računalniške) igrice.

Kako je izgledal tvoj dan v tistih časih? (A.N.)

Z očimom sem na primer šel zjutraj delat. Tudi na delu se nisva mogla, ker pa sem deloholik in rad delam, sem imel s tem probleme. Nisva se mogla, pa ker sem še pred delom kaj skadil, je bilo še hujše. Doma pa takoj đola (zvitki kanabisa), tuš in v svojo katakombo (sobo). Omejil sem se in se izključil. To je trajalo dolgo, nekaj let. Niti na borzi (borza dela), niti na zdravstvenem (ZZZS) se nisem prijavil, bil sem pravi ilegalce v Sloveniji, nikjer več nisem obstajal. To je vse trajalo do letos (2010), potem me je Sabina (prijateljica) seznanila z duhovnostjo in mi odprla krog novih prijateljev, kar me je rešilo.“

Pomembno vlogo v oblikovanju njegovih življenjskih problemov vidi Grega v razpadli družini. Glavni krivec za to pa bi naj bila mama:

“Mama je bila hinavska do vseh, tudi do moje polsestre (hčerke Gregovega očima). Šel sem recimo v šolo, pa mi ni z ničemer pomagala, niti z dnarejm, niti s podporo. Tudi polsestra je ni mogla sprejet. Odnosa ni bilo nobenega, kot da smo tujci. Kregala se je z vsemi, tudi z očimom, po sedmih let zakona. Totalna tujca sta si bila, ločene spalnice, nobene spolnosti in sploh kakih odnosov... Začela ga je celo izsiljevati za denar, saj smo, ko sta se spoznala, prodali stanovanje in šli k očimu. Denar sta porabila, nekaj pa naložila v Zdenex in do konca popušila. Očim jo je potem izplačal in mama se je odselila, jaz pa sem ostal pri očimu, ker mislim, da sma imela še vedno vredno odnos. Kljub temu, da je dokaj aroganten in nekoliko vzvišen. Drugače pa je veliko boljši od mame, pa tudi s polsestro se dobro razumem. Mama se je odselila, ker je nobeden ni mogel. Potem je bil mir v hiši, nobenega dretja. Začeli smo delovat kot prava družina.”

Z vsaj delno urejenimi družinskimi problemi, je Grega začel počasi urejati tudi svoje življenje:

"Ko sem spoznal duhovnost, sem travo takoj pustil, po devetih letih kajenja... Odprl sem se, začutil svoja čustva in se doprl do ljudi in sveta. Postal sem dovzeten. Navezal sem spet dobre stike z vsemi in tudi očimom... Ko sem se rešil droge vidim, da sploh ni bil problem v njemu ampak v meni. Zdaj zelo dobro funkcioniramo. Tudi s polsestro, za katero sva skrbela že z mojo mlakjšo sestro, ker je mama bila odsotna..."

"Ko sem se začel ukvarjati z duhovnostjo, sem začutil napredek. Začutil sem totalno energijo in začutil sem močno potrebo, da nekaj naredim iz svojega življenja. Uredil sem si socialno zavarovanje in se prijavil za podporo. Tam so mi povedali tudi za PUM (program za mlade ospnike Andragoškega centra Slovenije) in takoj mi je bilo všeč. Nisem še pripravljen, da bi šel takoj v službo, ujeti moram ritem. Ambicije imam velike... recimo, da bi končal šolo in šel v nadaljevalni program. Potem pa še Višjo gostinsko. Me pa tudi veliko drugih stvari veseli. Veseli me na primer slikanje, glasba, vse kar je povezano z umetnostjo, z naravo, z živalmi..."

Grega meni, da je na pravi poti in svojo prihodnost vidi izjemno svetlo:

"Sebe vidim... moje sanje so, da bi imel nekoč fast food variato hitre azijske prehrane. Navezan sem na otroke in rad bi imel vsaj dva otroka. Sem družinski človek in družina mi je velika vrednota. Vidim se, kako živim v... hiši z velikimi prostori, v galeriji, avta ne vidim, imam pa kolo in ostale ekološke alternative, z lepo in pošteno ženko. Nisem namreč za občasne veze, iščem tisto pravo zvezo. Moja prihodnost je svetla, polna ljubezni, to kar mi je vedno manjkalo, je ustvarjalna in kreativna, moje življenje je zdravo, želim pa tudi pomagat ljudem."

14.16 MAJA, 30 LET, BREZPOSELNA
DIPLOMANTKA

“Mama mi je vedno govorila, uči se da ne boš čistilka. Zdaj pa vidim, da bi bilo mogoče boljše, če bi bila čistilka.”



Maja je bila rojena na Jesenicah, mama in oče sta se preselila domov v Prekmurje, zgradila hišo in se ustalila. Maja je preživela otroštvo in obdobje osnovne šole v Gaberju pri Lendavi, potem pa se je vpisala na dvojezično Ekonomsko srednjo šolo v Lendavi. Po končani srednji šoli se je odločila za študij na visoki šoli v Murski Soboti:

“2005 sem diplomirala in eno leto nisem dobila službe. Potem sem se vpisala na ekotekstil in diplomirala letos (2010)... z veliko težavo, saj sem eno celo leto na faksu zastonj delala raziskave, vse skupaj pa se je zavleklo. Ko sem prišla na faks so nam govorili, da imamo možnost zaposlitve in napredovanja, pa je vse padlo v vodo. Dali so mi tudi vedeti, da kljub temu, da je vse skupaj padlo v vodo, da jim moram biti hvaležna, da sem lahko delala zastonj. Srečen si lahko, da so ti dovolili diplomirati.”

Maja se je prijavila na zavod za zaposlovanje:

“Pošiljali so me na različna izobraževanja, ker naj bi tako dobila večjo možnost za zaposlitev. Sicer pa sem že pred diplomo pošljala veliko prošenj, 14 prošenj na mesec, bila sem polna upanja. Zgodilo se ni nič. Od vseh prošenj sem dobila le eno vabilo na razgovor in to v Ljubljani na prvi april. Na razgovoru sem sicer bila, niso mi pa povedali kakšne so moje možnosti za zaposlitev. Vse skupaj je bilo podobno reality showu Kmetija, prvi krog, drugi krog, tretji krog... In potem izberejo. Po razgovoru mi je rekla, veliko sreče pri diplomi in takoj sem vedela, da nisem sprejeta. Potem sem si še mislila, kako bi bilo če bi mi še po tretjem krogu povedali, da nisem sprejeta... Plačala sem vse te potne stroške. Veliko ljudi se ni prijavilo na zavod, ker pravijo, da jim tam težijo in da morajo pisati prošnje. Meni osebno to ni problem. Glej, 2003 sem šla v Nemčijo na prakso za 6 mesecev, če ne bi bilo vize, bi kar ostala tam.”

Skupaj je Maja poslala več kot 500 prošenj. Prijavljala se je na različne pozive, od prodajalke do tekstilnega tehnologa, pa tudi za dela na ladji in sex shopu, saj je menila, da je tam večja možnost. Ima tudi mlajšo sestro, ki se spopada s podobnimi težavami:

"Sestra, stara je 26 let, je diplomirala in se odpravlja v službo na Portugalsko. Rekla je fuck off Slovenija in gre. Delala je prostovoljsko delo na Portugalskem in tam je dobila delovno vizo. Šla je na ambasado in tam so ji povedali, da nekje rabijo Slovenko in sploh ni preišljevala, da ne bi šla. Totalno ji zavidam... in privoščim."

Svoj materialni položaj je ocenila kot slabši, še posebej zaradi situacije doma. Starši so sicer dolgo delali, oče pa je potem zaradi stečaja podjetja izgubil službo, doživel pa je tudi serijo delovnih nesreč. Mama je slabovidna, delala je v številnih podjetjih, potem pa je šla invalidsko v pokoj. Oče je trenutno na socialni podpori, mama pa živi od invalidske pokojnine.

"Življenje zdaj je pač takšno kot je. Sprejeti moraš vse, kar se ti ponudi. Ponudbe za delo mi pošilja zavod za zaposlovanje. Veliko rabijo čistilk, kuharic in podobnih enostavnih poklicev. Mama mi je vedno govorila, uči se da ne boš čistilka. Zdaj pa vidim, da bi bilo mogoče boljše, če bi bila čistilka. Delaš svoje delo in potem greš domov. Dela ne nosiš domov, kot kak inženjer, plače pa se po mojem ne razlikujejo tako močno."

Maja še vedno pošilja prošnje. To da nima službe močno vpliva na njen odnos do lastne družine. O otrocih ne more niti razmišljati, saj nima osnove za oblikovanje. Po njenem mnenju bosta v družbi nastala dva sloja, bogat, ki bo imel veliko otrok in reven, ki ne bo imel otrok, medtem ko bo srednji sloj izumrl. Sama pravi, da se komaj drži nad vodo. Preživlja se s pomočjo socialne podpore:

"Vozim se s staro petko, ki jo s socialno komaj vzdržujem. V veliki meri mi pomagajo starši. Vezana sem na zavod, delati pa na črno ne smem."

Socialno službo vidi kot izjemno problematično. Po eni strani ji dajejo podporo, s katero nikakor ne more preživeti, sistem pa ji ne dovoli delati, saj bi v tem primeru izgubila še tisto malo podpore, ki jo dobiva. Občasno pri prijateljih in znancih opravlja kakšna manjša gospodinjska opravila, za katera dobiva prostovoljni prispevek. Pravi, da pozna veliko dobrih ljudi, ki ji pomagajo:

"... eni s prispevki, drugi s prenočiščem. To so po večini ljudje, ki so tudi sami bili v taki situaciji... ali pa so še. Kaka direktorjeva hčerka mi tega nikoli ne bi rekla. Znajti se moram. Vse je na minimumu. Socialno lahko porabiš v petih dneh, samo za osnovne stroške. Brez staršev mi ne bi uspelo. Zraven tega, pa tudi v Prekmurju ni ugodno okolje za iskanje službe."

Svojo situacijo razume Maja kot izjemno resno in stresno, nikakor pa kot tragično. Zaveda se, da je delavna, prilagodljiva in da ima sposobnost naučiti se česar koli:

"Pri 14. sem začela delati kot sobarica oziroma čistilka... svoj položaj sem doživljala kot degradirajoč, saj sem hčerka delavca. Denar sem varčevala. Trudila sem se in hotela sem dokazati, v šoli na primer, da zmorem več. Razredno diskriminacijo sem občutila kot izjemno močno... kljub temu, da sem se učila, sem dobila slabe ocene... morala sem sem bolj potegovati za višje ocene."

“V Lendavi vem, da nikoli ne bom dobila službe, ker so najprej veze in poznanstva. Moj položaj je vezan na mojo družino in ker je njen položaj pač tak kot je, me tam nihče ne bo vzel.”

“Če bi imela službo, bi imela več denarja in bi lahko kam šla, na fintes ali pa aerobiko – to ni le hobi ampak druženje z ljudmi. Ukvarjali bi se z veliko stvarmi, rada bi znala kvačkat, ročna dela, vse bi rada vedela in z vsem bi se rada ukvarjala. Pa se nikakor ne morem, vse je tako daleč, geografsko, predvsem pa mentalno.”

Sicer pa je po Majinem mnenju stanje zaposlovanja mladih v Sloveniji izjemno slabo. Največji problem je po njenih besedah neproporcionalno povpraševanje po kadrih, ki so na trgu delovne sile:

“Mladi v Sloveniji nimajo možnosti. V Avstriji si na primer ne moreš privoščiti, da bi izkoriščal ljudi, ker politika tega ne dovoli. Pri nas pa veliko podjetij preživi ravno na račun teh malih ljudi.”

Kako pa bi se dalo izboljšati zaposlovanje mladih v Sloveniji? (A. N.)

Pri nas nikakor. Vsi ljudje bi morali oditi v tujino in pustiti, kapitaliste v Sloveniji, da propadejo.”

Mladim je, po mnenju Maje, tisto najpomembnejše, kar zaposlitev prinaša, varnost. Po njenih besedah rihodnost ne prinaša nobenega olajšanja:

“Mislim, da bo hujše. Ne vem od česa bomo živeli. Mogoče bo, kot je bilo v starih časih, ko je vsak za sebe prideloval hrano na svojem vrtu.

Bi to bilo dobro ali slabo? Česa te je v resnici strah (A. N.)

Pa... v bistvu ne bi bilo tako slabo. Mene osebno je strah dolgov, da bi zapadla v dolgove in da ne bi mogla več ven. Če pa bi, pa bi imela ekovrtnarstvo. Pa tudi nasploh bi se rada ukvarjala z okoljsko problematiko, skrb za okolje, dela v komunalnem podjetju, agenciji za okolje.”

14.17 OTO, 28 LET, ZAPOSLEN V MEHANIČNI
DELAVNICI, MLADI OČE

“...služba je za nedoločen čas, plača je redna, regres dobimo, dobimo tudi božičnico...”



Oto se je rodil v okolici Maribora. Obiskoval je vrtec in osnovno šolo v Kamnici pri Mariboru, po končanem osnovnem izobraževanju pa se je vpisal na srednjo poklicno šolo in se izšolal za avtomehanika. Po končani srednji šoli je opravljal prakso pri sorodniku, ki ima avtomehanično delavnico. Po praksi je odslužil 6 mesecev vojaškega roka, potem pa je bil dobro leto brez zaposlitve:

“V tem času sem luftal... na črno delal na avtoservisih, doma šraufal aute pa to... potem sem se zaposlil pri Autosteklu in zdaj sem tam. Potem sem dobil otroka, se poročil...”

Svoj delovnik je opisal kot izjemno naporen. Velik del tedna preživi na terenu, delo pa je relativno odgovorno in stresno. Sam mora namreč v skladišču poiskati naročeno steklo, ga naložiti v kombi, se odpeljati do stranke in ga potem tudi zamenjati. Kljub temu pa pravi, da je z delom zadovoljen:

“Glej, služba je za nedoločen čas, plača je redna, regres dobimo, dobimo tudi božičnico... ne pritožujem se, dobra firma. Resno delajo, medtem ko se slovenske firme zajebavajo (zaposlen je namreč pri belgijskem podjetju).”

Redna služba mu pomeni predvsem varnost in osnovo za oblikovanje družine. Sam je mnenja, da so mladi v Sloveniji sicer delavni in pridni, vendar ne dobijo možnosti za zaposlitev in s tem jim je priložnost za oblikovanje lastne družine odvzeta. Oto meni, da je sicer veliko odvisno od posameznika, ali se bo dovolj angažiral za svojo lastno zaposlitev, mora pa hkrati s tem država zagotoviti dovolj delovnih mest, ki bodo mladim dovolj dostopna.

Večino dneva Oto sicer preživi na delu, vseeno pa mu uspe po službi najti še nekaj časa, ki ga preživi s svojo družino, ženo Andrejo in hčerko Ines. Poleg družine je njegova velika strast tudi lovstvo:

“Za lovstvo me je navdušil ata, ki je že vedno lovec. Že kot malega me je jemal na jago... rasteš pač s tem. Zdaj hodima skupaj... no, včasih grem sam, včasih pa grema skupaj. Včasih tudi

skupaj kupima kako opremo za lov, daljnogled za nočni lov al pa kaj podobnega. Ne gre pa samo za lov. Kot lovec skrbiš za divjad, krmiš živali pozimi, odstreljuješ slabotno divjad, ki ne bi mogla preživet v naravi...”

O svoji prihodnosti pravi, da ne razmišlja veliko in preživetje ga preveč ne skrbi. Tisto, kar pa zagotovo ve pa je, da ne bo ostalo samo pri hčerki Ines.

14.18 NEJC, 26 LET, ZAPOSLEN PO
SILI

**”... nisem delomrznež, ampak
službomrznež...”**



Nejc prihaja iz okolice Maribora, kamor se je njegova družina preselila iz centra mesta. V Malečniku pri Mariboru je obiskoval vrtec in osnovno šolo:

”Potem sem šel na gimnazijo. V tem času sta se mi ločila starša, kar na mene ni zelo vplivalo. Gimnazijo sem obiskoval 5 let, 2. letnik se ponavljal... zaradi latinščine. Če so že detajli važni, latinščina ni bila nič kriva, ko so menjali profesorja, je bilo vse OK.

Od ločitve Nejc živi z mamo, oče se je odselil, starejši brat pa si je ustvaril svojo družino. Svojega in maminega materialnega položaja kljub temu, da ni rožnat, ne vidi tragično, je pa pomembno vplival na potek njegovega življenja:

”Zaradi financ sem se vpisal na Univerzo v MB. Hotel sem filozofijo, pa sem izpadel zaradi slabega uspeha pristal na biologiji... to ni šlo, tako da sem vse pustil in pristal na socialni. Čez leto sem se vpisal na zgodovino, naredil sem skoraj drugi letnik... potem pa sem šel nazaj na socialno... v bistvu sem bil štiri leta na socialni, pa ne vem točno kak... vmes sem začel na črno delat v trafiki. Potem sem se zaposlil redno. Trenutno si podaljšujem za določen čas... za tri mesece, zato ker si ne morem privoščiti, da bi zaradi podpisane pogodbe moral ostati na delu dalj, kot si želim... že tri mesece mi je včasih preveč. Mimogrede, imam razumevajočo šefico...”

Večina denarja pravi, da gre v “nepovratni biznis” – glasbo, za katero je razvil prav posebno ljubezen že v gimnaziji. Zraven tega, da dela v trafiki, igra tudi kitaro v relativno uspešni glasbeni skupini, v bendu, razvija pa tudi solo projekt s “psihadeličnimi sintisajzerji” in poskuša samostojno zaživeti s punco”.

Njegov osebni finančni položaj ga tudi glede prihodnosti ne skrbi:

”Ka pa vem... kolko pričakuješ... odvisno kaj pričakuješ, take volje si... lahko sem skromen, pa se ne sekiram, včasih pa bi si rad kaj kupil, pa mi dekl dvigne... Načeloma pa še nisem bil v finančni stiski, se je nekako nabralo za luksuz....

Kako razumeš Luksus? (A. N.)

Kaj pa vem... MOOG (prestižna klaviatura višjega cenovnega razreda) je luksus, avto je luksus, potovanja...

Avto imaš? (A. N.)

Ne in ga ne želim, ker je to samo še ena sisalica denarja.... Moj hobi pa je izogibanje kreditov.

Zakaj se jih izogibaš?

Ker je to kratkoročni življenjski načrt in dokler nisem nikomur nič dolžan, lahko še vedno vse pošljem f pizdo in grem za klošarja. To je moja rezerva. Z najemninami in tem drekom nimam nič... živim z mamo in pol hiše je pisano na mene... plačujem stroške... Življenje me dejansko ne košta dosti. Opazo pa sem, da rabim denar samo za kaj za skadit... in alkohol, čike sem nehal kadit, vozim se z biciklom, edino še na koncerte hodim... Na mesec zaslužim 450 EUR, samo variira. Je pa dovolj."

Sicer pa Nejc meni, da je z zaposlovanjem mladih v Sloveniji zelo slabo. Glavni problem vidi predvsem v neustrezni pokritosti kadrovskih potreb, neustreznem izobraževanju, pa tudi v slovenski kulturi, ki ima specifično percepcijo in odnos do dela:

"Ni rožnato, nekaterih kadrov je preveč, vsi forsirajo fakultete in diplome, ni pa poudarka na uporabnih poklicih. Vsak Pahor rabi kleparja, ko se zaleti. Enim je to v veselje, pa se v družbi tretira kot manjvredno... mogoče pa bi kak odličnjak rad delal z lesom, pa mu tega ne omogočijo in ga stlačijo med gimnazijce.... Sam bi skoraj rajši šel na poklicno, bil bi kuhar.... Pa so me stari stlačili na gimnazijo - naš pa že ne bo delal..."

"Družba bi morala pravično upravljati s temi viri... tako kot pobirajo davke, bi lahko skrbeli za primerno zaposlovanje in delavnost ljudi.

Kako je mogoče izboljšati zaposlovanje? (A. N.)

S tem, da bi del državnega proračuna namenili namesto radkapam od Patrij temu, da se nekdo ukvarja s tem problemom."

"Do tega (službe) imam pa poseben odnos.... Ne hodim rad v službo, nobeno, ker taka ne obstaja. Če bi imel službo, da dajem Jimmy Hendrixu strune na kitaro, ne bi bil zadovoljen s to službo. V službo hodim zaradi pritiska družbe, staršev, okolice.... Če ne bom hodil v službo, bom na socialni dobil 200 EUR.... Ne da se mi z vsakim prepirat: glej to pa je oni, ko nič ne dela. Tako pa si vsaj kupim neke stvari, čeprav se hočem ognit materializmu, če pa že hodim v službo pa se bom obkrožil s stvarmi, ki me veselijo. Na kratko, nisem delomrznež ampak službomrznež... jaz bi že delal samo v službo ne bi hodil. Šiht ti več vzame kot da. Delal bi na vrtu... no, mogoče se tu vidim čez deset let..."

Odnos do mladih v Sloveniji se mu sam po sebi ne zdi problematičen. Meni, da so tako mladi, kot tudi odrasli v isti godlji:

"To je ves čas, že stotine let podobno. Vedno pridejo neke spremembe, ki jih starejši ne dojamejo dovolj hitro... računalnik na primer. Glede odnosa pa mislim, da in stari in mladi še vedno premalo razmišljajo... vse kupijo, kar kje preberejo al pa slišijo. Sploh nobeden ne ve, da živi, da mu je samo s tem, ko je živ dano da izkuša vse, kar hoče... vsaj v Zahodni družbi. Ljudje se sami delajo sužnje, čeprav se zato borijo in se potem še pizdijo, če jim rečeš, da je suženj. Vsi so isti, stari in mladi... dušijo človeka z raznimi parolami – delo krepi duha in telo, al pa vsako delo je častno.... To velja samo, če delaš tisto kar želiš. Takih pa je malo... Drugače pa je to napizditis."

Kljub temu, da pogreša več prostega časa, pa je svoje življenje ocenil kot polno in sebe kot srečnega oziroma "na pozitivni nuli". V skladu s tem vidi tudi svojo prihodnost:

"Želje so eno, projiciral pa ne bi... Osebno recimo: rad bi z muziko poskusil, vsaj za žepnino, drugače pa... mešetarim.... Ne vem, nimam neke vizije, kajt bom zgubljal na nekem šihitu, pa vseeno kje in koliko mi plačajo. Razen če mi plačajo zato, da čudne sounde prišraufam iz sinta. Kje se vidim? Rad bi, da s punco skupaj zaživiva in da imama za sproti."

14.19 MATEJA, 29 LET, ZAPOSLENA V PARLAMENTU

“... jaz sem na zadnjih vratih in moram problem rešiti, ne glede na to kakšen je.”



“Prihajam iz Trzina, manjšega naselja, 4500 ljudi ... Imam 3 leta starejšega brata. V OŠ sem vodila šolski radio, zelo sem bila dejavna na različnih tekmovanjih, Vegovo, Preglovo, bila sem državni prvak v tekmovanju imenovanem Vesela šola, v planinskem tekmovanju Mladina in gore, hodila sem na tekmovanja iz materinščine in podobno. Končala sem Gimnazijo Bežigrad, kjer sem prav tako obiskovala veliko krožkov in tečajev. Tja sem se vpisala tudi zaradi tečaja japonščine, kamor sem hodila dve leti. Potem pa je zmanjkalo interesa in tečaj je ugasnil. Zato sem šla še na tečaj italijanščine. Takrat je bila to najboljša šola v Ljubljani.”

Po srednji šoli se je odločala med študijem psihologije in novinarstva, za novinarstvo pa se je odločila zato, ker se ji je zdel sam poklic bolj dinamičen:

“To pa me je itak zanimalo, saj sem v Trzinu sodelovala že pri lokalnem časopisu. Sicer si pa kot novinar univerzalni nevednež, veš malo stvari o vsem.”

V času študija je prejela tudi Zoisovo štipendijo. Sebe ocenjuje kot dobro študentko, ki pa se ni silila v ospredje. Vse obveznosti je opravljala bolj ali manj sproti in kot absolventka se je prijavila na razpis za sodelavce pri izobraževalno-aplikativnem projektu in kordinator jo je povabil k sodelovanju:

“V okviru projekta smo izdelali 3 priročnike za izobraževanje dijakov in študentov. Ko se je projekt iztekel sem iskala nove priložnosti. V tem času sem tudi diplomirala. Potem sem našla nov razpis na Zvezi Študentskih klubov Slovenije za delo PProcvca (osebo za stike z javnostmi), na katerega sem se prijavila in so me izbrali. Tam sem spoznala kar nekaj ljudi in si močno razširila socialno mrežo. Nato sem se zaposlila kot pripravnica v kabinetu predsednika vlade. Tam sem bila leta 2008, ravno v času predsedovanja Slovenije EU, kjer sem prav tako delovala na področju stikov z javnostmi, - pomagala sem na primer pri pripravi novic za spletno stran in drugih gradiv, ki jih PProvcvi pripravljajo. Ko se je konstituiral državni zbor v letu 2008, sem bila vabljena, da bi opravljala delo predstavnice za stike z javnostmi v poslanski skupini in tako sem

prišla v parlament. Zdaj skrbim za komuniciranje poslanske skupine z mediji, sklicujem novinarske konference in skrbim za njihovo izvedbo, oblikujem novice za spletno stran, pripravljam sporočila za javnost, organiziram pogovore v lokalnih medijih, ... skratka počnem vse, kar se tiče komuniciranja poslanske skupine z javnostmi."

Svoje delo opisuje kot izjemno dinamično in dokaj naporno, vseeno pa zanimivo in izpolnjujoče:

"Zjutraj pridem v službo med osmo in pol deveto, kjer dnevno pregledam poročanja medijev, ostalo delo čez dan pa je raznoliko. Delovni dan mi kreirajo novinarji s prošnjami za izjave, pogovore, intervjuje, kreirajo mi ga tudi poslanci, za katere pripravljam različna gradiva oziroma z njimi usklajujem nastope v medijih. Moja pogodba je vezana na mandat in po štirih letih se mi delovna pogodba izteče. Sicer pa se mi zdi, da je takšno delo dobra odskočna deska za naprej. Vseeno pa ocenjujem, da si v Sloveniji lahko -, če si delal v politiki, tudi močno hendikepiran, še posebej, če je bodoči delodajalec recimo politično profiliran drugače kot ti, lahko navedbo takšnega dela kot reference vzame kot hendikep in te ne zaposli. V tujini pa mislim, da je prednost, da si delal v parlamentu."

"Sicer pa nisem tipična med zaposlenimi v parlamentu. Občutek imam, da nekaj ljudi tam resnično gara, nekaj pa se jih dela, da dela. Občutek imam, da nekateri delajo tako, da pošiljajo stvari od od vrat do vrat, jaz pa sem tista na zadnjih vratih, ki mora problem rešiti, ne glede na to kakšen je."

Mateja pravi, da je "biti P ROvec, način življenja" in v skladu s tem je organizirana tudi njena zasebnost. Služba od nje zahteva, da je novinarjem, poslancem in ostalim, s katerimi prihaja v stike zaradi delovnih obvez, skorajda ves čas na razpolago. To sicer ne pomeni, da si ne more vzeti nekaj časa tudi zase. Kljub napornemu delovniku najde čas za obiskovanje tečaja španščine, občasno hodi na plavanje, razmišlja pa tudi, da bi se vpisala v šolo irskega plesa. Zraven tega se je vpisala tudi na djotiš, vrsto vedske astrologije, ki posamezniku pomaga pri razumevanju karmičnih zakonitosti in v organizaciji življenja. Njen urnik nekoliko diktira tudi njeno partnersko življenje, s partnerjem pa si sproti prilagajata čas, ko sta skupaj - pogosto je to ob koncu tedna.

Mateja meni, da je glavna stiska mladih v sodobnem času vezana na zaposlitev. Situacija glede zaposlovanja mladih je, po njeni oceni, sicer neugodna, vendar je zaradi njene kompleksnosti težko izpostaviti glavnega krivca oziroma rešitev problema:

"Podjetniško okolje je sicer nastavljeno v redu. Obstaja možnost, da si v petih minutah organiziraš podjetje in tudi stroškov je manj, kot včasih. Mladi imajo več možnosti, kot včasih. Samo zgrabiti jih je treba, kar pa je odvisno od vsakega posameznika. Država bi sicer lahko naredila več, osredotočala bi se na ukrepe za mlade, uredila sklad za deficitarne poklice, ima pa veliko vlogo tudi posameznik. Sama ne maram, da mladi vzdihujejo in krivijo državo za lasten neuspeh. Razumem, da so razočarani, samo ne moreš pa vedno drugje iskati krivca."

Delno je po njenih besedah za nastalo situacijo kriv tudi izobraževalni sistem, ki v Sloveniji temelji na akumulaciji faktografskega znanja, premalo pa se razvija inteligentnost posameznika. Po njenem mnenju bi bilo potrebno več pozornosti nameniti individualnemu delu s posamezniki, saj bi na ta način razvili več individualnih potencialov. Pri tem igra prav posebno vlogo neformalno izobraževanje:

“Veliko je odvisno od družbe mladih oziroma njihove primarne socialne skupine, vrstnikov in prijateljev. Vsaka skupina vrši socializacijo in oblikuje neka znanja. Neformalna znanja pa bi morala biti povezana s formalnimi znanji, da bi se mladim približali. Neformalna znanja morajo dobiti možnost, da se vnovčijo.

Imaš idejo kako? (A. N.)

Hmm... spričevalo neformalnih znanj, na primer, kot referenca pri iskanju zaposlitve.”

Mladi bi lahko v tem procesu odigrali pomembno in aktivno vlogo. Tisto, kar manjka, je oblikovanje organiziranega in kolektivnega stališča, nekakšne kritične mase, ki bi za razliko od trenutnih mladinskih združenj, v resnici zastopala interese mladih v politični sferi.

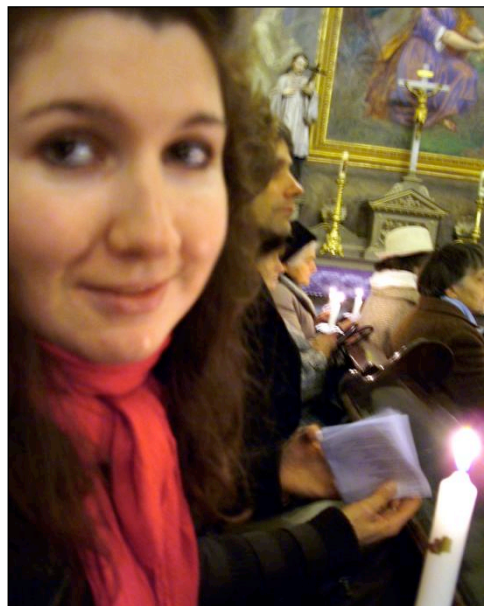
Kljub temu, da so mladi po njenem mnenju danes usmerjeni preveč materialistično in v »5 minut slave«, pa vidi prihodnost relativno svetlo in pozitivno:

“Prosperiral bo profil mladih, ki bodo poklicno izobraženi, saj v družbi obstaja dejanska potreba po teh poklicih.”

Dodaja pa še:

“Rada bi delala v tujini, tudi na kakšnem vodstvenem položaju. Na drugi strani je moja želja tudi, da bi imela nekoč svoj center za pomoč ljudem. Fajn bi bilo imeti otroke. Sicer ta trenutek bolj gledam na kariero, kot pa na otroke. V določenih pogledih sem srečna, v določenih pa ne: Recimo, rada bi živel v svoji hiši, pa nimam te možnosti. Imam sicer svoje nadstropje v hiši pri starših in to je to. Sumarično priznam, da nisem dosegla nekaterih stvari, za katere je družbeno normirano, da bi jih pri teh letih morala. Nimam recimo družine, ki bi jo po družbeni normi pri 29 pa že morala imeti. Ta norma me nekoliko bremeni. Osebnostno pa sem vseeno čisto zadovoljna in srečna.”

”Za vsakega pač pride čas, ko se obrne na boga”



“Natalija je oseba, ki je ful takšna... da velikokrat ne ve, kaj v življenju je cilj in potem, kot da bi jo nosilo od ene stvari do druge. Vmes se potem najde, pa je vesela, potem pa spet pade, pa je dolgočasno... kljub vsemu je življenje, ki je fascinirajoče in presenetljivo, vredno živeti. Sem zabluzila?”

Natalija sebe vidi kot zasanjano osebo, ki jo zanima duhovnost, ceni znanost, rada bere vse, kar se tiče osebne rasti in psihologije, pa tudi romane. Pravi, da je izjemno vedoželjna in skoraj ni stvari, ki je ne zanima. Rada ima tudi glasbo, gledališko igranje, pevski zbor, solo petje in ostale oblike umetniškega ustvarjanja.

Natalija prihaja iz vasi Dekmance v okolici Bistrice ob Sotli. Ima mlajšega brata, ki še vedno obiskuje fakulteto, mama je šivilja, oče pa avtoprevoznik. Mama že nekaj časa ni zaposlena. Službo je pustila, da se je posvetila otrokom in od takrat naprej skrbi za dom in družino. Oče je samostojni podjetnik, ukvarja se z avtoprevozništvom in veliko dela na terenu, domov pa se vrne po večini preko vikenda. Natalijina družina živi na kmetiji, imajo nekaj krav, prašiče in kokoši, za kmetijo pa po večini skrbita Natalijin brat in mama. Materialno stanje svoje družine je Natalija opisala sicer kot dobro, dodaja pa, da je bilo včasih z denarjem nekoliko lažje:

“... oče vedno bolj pojama, da je včasih lažje zaslužil in da so včasih bili boljši časi. Čeprav po drugi strani pa vidim, da kupuje nepotrebne stvari. Zadnjič je kupil deset kartonov soka. Zakaj? Pa mama tudi, ista je. Hrano kupuje v ogromnih količinah, potem pa je sploh ne pojemo.”

Natalija ni hodila v vrtec. Dve leti je živela pri starih starših, saj sta oba starša delala in to je na njo vplivalo izjemno dobro:

“Večkrat se še spominjam umirjenosti in modrosti starega očeta... bil je zelo duhoven in moder. To sem doživljala, ko sem z njim sedela pred hišo in mi je razlagal stvari iz svojega življenja, vojne... vedno je imel polno hišo ljudi, saj je imel veliko žlahte. Večkrat so prišli pomagat, ličkat koruzo na primer... Tako nedolžno in preprosto kmečko življenje je bilo... Prijetni čas.”

V osnovni šoli ji je bilo izjemno težko, saj je vpis pomenil za Natalijo, ki je celo otroštvo preživela doma, velik preskok. Sčasoma se je sicer navadila, kljub temu pa so njeni občutki, vezani na osnovno šolo, nekoliko mešani. Po končani osnovni šoli se je vpisala na Srednjo ekonomsko šolo v Celju:

“... pivska leta, več je bilo družabnega življenja in malo šole. Grozno, zelo mimo sebe sem takrat živela, če zdaj pogledam za nazaj. Zelo me je potegnila družba. Mislim pa, da moraš dat to čez in vidiš, da to ni dobro zate. Kot da sem takrat izgubila del svoje vrednosti... ko me je na primer učiteljica matematike zalotila z litrom vina v roki... To je bil resnično čas, ko sem iskala samo sebe. Težki časi. Imela pa sem tudi svobodno vzgojo... nikoli mi niso dali ure, da moram biti doma. Bila pa sem tudi zelo uporna, kar je vplivalo na moje starše. Zgodilo se je, da smo najprej s prijatelji popivali v Celju, potem se odpravili proti domu z zadnjim vlakom, pa še ni bilo dovolj. Treba je bilo popivati še v Bistrici... sem pa spoznala tako veliko ljudi, pa štopala sem veliko...”

“Po srednji šoli sem šla na maturitetni tečaj in v tem času sem spoznala punco, ki je rekla, da gre na teologijo. Vprašala sem jo kaj je to, saj sama sploh nisem vedela, kam naj grem. Rekla mi je, da je teologija veda o bogu in pokazala mi je predmetnik. Bila sem totalno presenečena, veliko je bilo sociologije in psihologije, duhovnost in o bogu me je vedno zanimalo, čeprav doma nismo bili verni. Celo naš župnik me je fasciniral s svojim pogledom na svet... pri verouku sem itak bila pridna in sem vedno naredila domačo nalogo in to je na meni pustilo velik pečat. Verouk mi je bil pomemben, sem pa nekako pozabila na njega, v cerkev pa tudi nismo hodili... ne da bi imela slabo mnenje o cerkvi, samo nisem čutila potrebe. Takrat se mi je vse vrnilo in odločila sem se za teologijo. Sveto pismo pa me je itak tudi zanimalo.”

Vpisala se je torej na študij teologije. Sicer je hotela na univerzitetni program, ni pa uspešno opravila izpita iz nemščine in se je vpisala na Visokošolski. Bila pa je besna:

“Potem sem bila še eno leto doma. Imela sem leto za sebe, učila sem se nemščino, čeprav je spet nisem naredila. Prijavila sem se na zavod za zaposlovanje, naredila sem certifikat za računalništvo in se spet začela ukvarjati z različnimi stvarmi, izdelavo run, šloganje s kartami... tisto leto mi je bilo mučno, skoz doma in pogrešala sem šolo.... Nisem bila na tekočem in totalno izključena iz dogajanja. Grozno.”

Po vpisu na fakulteto se je preselila v Maribor. V ponudbi študentskih domov je odkrila, da je mogoče živeti tudi v katoliških domovih, še posebej pa je njeno pozornost pritegnil študentski dom Antona Martina Slomška:

“Uuu, to tudi obstaja, prej sploh nisem vedela, da obstajajo redovne skupine. Prijavila sem se in dobila prostor pri sestrah Uršulinkah. To mi je bilo ful zanimivo, saj sem morala dobiti od župnika potrdilo, da hodim v cerkev in da sem vredna zaupanja. Župnik mi je izdal potrdilo in mi celo rekel, da upa, da se bomo več videli pri sveti maši. Brat me je pripeljal v dom nekaj dni pred začetkom faksa. Predstavnica doma mi je predstavila življenja in režim v domu in mislila sem, da se heca. Rekla je, da moraš biti do 22.00 notri, da ne smejo noter fantje, to mi je bilo najbolj smešno... in grozno. Pa tudi vse je bilo tak... mirno. Če si šel po stopnicah se je vse slišalo, na primer... prvi teden, ko sem bila tam mi je ona sama rekla, naj grem rajši v kaki drug dom, k Šolskim sestram, ker češ, da so tam zidovi debelejši, ker sem pač za njih preglasna. Potem takoj začneš razmišljat, kaj je z mano narobe, pa saj hodim normalno... Lahko bi to razumela kot napad na mene, nič slabega nisem naredila. Punce, ki so bile tam okoli mene, pa so bile res zelo, zelo mirne in opazila sem, da nisem takšna. Sem energična, rada grem na pivo, kaj skadim in videla sem, da se res drugačna. Nisem se spremenila in en večer je prišla cimra do mene in mi predlagala, da se pogovoriva. Povedala mi je, da sem res preglasna in da motim ritem življenja. Prestavili so me torej iz študentskega dela doma, med sestre. Tam pa ni bilo nobenega problema.”

Življenje v domu Uršulink ne sili študentk, da se vključujejo v življenje v domu, če pa študentke to želijo, pa jim je seveda omogočeno. Natalija je to možnost izkoristila. V drugem semestru prvega letnika se je resnično vključila v življenje doma, še posebej pa se je posvetila delu v katoliškem centru Sinaj:

“Tam smo brali Sveto pismo, sodelovala sem pri dramski skupini, pevskem zboru in spoznala veliko ljudi. Uršulinke so jo potem vzljubile, bile so zelo navezane.”

“Tam sem bila 4 leta, potem pa sem opazila, da potrebujem korak naprej. Hotela sem spoznati več ljudi. Razmišljala sem, kako je bilo v srednji šoli. Zdaj pa sem se čutila izolirano in omejeno na katoliški center. Veliko stvari sem se naučila, samo ljudi sem pogrešala. Zdaj sem v študentskem domu in ne hodim več veliko v katoliški center. Ne morem reči, da jih pogrešam, ker imam občutek, da sem tam dala skozi kar je bilo potrebno, to je bila samo postaja v mojem življenju.”

Vera pa je kljub oddaljevanju od organizirane oblike ohranila izjemno pomembno mesto v Natalijinem življenju. Natalija zase pravi, da je intimno religiozna in da je to pot, ki jo mora vsak človek prehoditi sam:

“Odnos z Bogom moraš skoz negovati. Ko začutim recimo, da nisem v ravnovesju sama s seboj, grem največkrat v naravo in ta narava je meni delo Boga. To sicer vsak po svoje definira in ena od sester v domu mi je rekla, da je ravno to narobe, da vsak po svoje definira Boga. Meni osebno je Bog ljubezen in njihova (cerkvena) definicija mi je le delno pravilna. Sama sem namreč zelo

sumničava... vse je bilo v redu, kar so mi tam povedali, samo z vsem se ne strinjam, kar so nam povedali."

Pri sestrah v domu je imela Natalija osebno duhovno vodenje. Skupaj z osebnim vodnikom je preizkušala različne prakse, od branja odlomkov iz Biblije, do različnih molitev:

"... nekaj časa sem to že delala, potem pa sem videla, da mi najbolj koristi rožni venec. To ni molitev za neumne. Res je, da se ponavlja, in tu je pozitiven učinek. Ko nekaj časa to delaš, začne delovati. Potem si res pomirjen in je kot neke vrste meditacija."

Vseskozi pa jo je spremljalo nekaj, kar je Natalija opisala kot "moj osebni problem" – sumničavost in dvom. Duhovni vodnici je torej predlagala, da bi modificirali vzajemno delovanje, pri katerem bi Natalija oblikovala vprašanja, vodnica pa bi ji priskrbela odgovore. Največ vprašanj se je nanašalo na akumulacijo materialnih dobrin, ki jo je Natalija opazila znotraj cerkve in je nikakor ni mogla povezati s cerkveno doktrino. Znotraj sistema cerkve je opazila tudi nekaj drugih težav:

"Sama mislim, da so študenti bogoslovja premalo zreli za poklicanost. Saj še sami ne vejo, kako in kaj, ker so premladi... Tudi Jezus je začel v svojih srednjih letih. Ta poklic je drugačen od drugih poklicev, mehanika ali pa profesorja na primer. Fantje niso dovolj zreli, da bi bili resnični duhovni pastirji. Saj znajo in naštudirajo, kar pa se dogaja v današnji cerkvi, pa ima izvor v tem, da prehitro vstopajo v cerkveno formacijo."

Pomen vere med mladimi pa je po njenih besedah različen:

"Enim je pomembna, drugim ni. Tisti, ki hodijo na katoliški center, imajo vero za pomembno. Drugim, tistim izven centra, pa ni. Tistim na centru je pomembna, prihajajo iz katoliških družin, pravijo, da bodo imeli veliko otrok, da se bodo poročili, pa tudi kar se tiče zabave, imajo svoje specifične. Ni alkohola, ni razvrata, zabavajo se drugače: čips, soki, pojejo verske in duhovne pesmi – to mi je bilo dolgo čudno, nobenega piva, nobenih kletvic, vse uglajeno... čez čas pa sem tudi sama postala takšna, pa mi je pasalo. Drugi pa jemljejo vse bolj kot hec. Vera je bolj zasebna stvar."

"Za vsakega pač pride čas, ko se obrne na boga. To se največkrat zgodi, ko nastopi kriza, pa tudi, kot ti gre zelo dobro v življenju... Glej tako dobro mi gre, zakaj se mi to dogaja? To je pri meni osnovni izvor dobrega počutja."

14.21 SABINA, 22 LET, BIVŠA ODVISNICA

“Dobila sem totalni zagon do življenja in hvala bogu, da se je nekaj takega zgodilo.”



Sabina zase pravi, da je bila rojena v socialno obremenjenem okolju, starša sta trenutno v pokoju, oba pa sta bila zaposlena v propadlem podjetju MTT (Mariborska tekstilna tovarna). Ima starejšega brata, ki je vključen v metadonsko terapijo, na podlagi katere naj bi se ozdravil dolge heroinske odvisnosti. Brat živi s punco, preživljata se pa po večini s pomočjo socialne podpore.

Sabina že vse svoje življenje živi v Mariboru. Kot otrok je večino časa preživljala s prijatelji, stanje v družini pa je bilo še kar dobro. Starša sta imela sicer pogoste spore, finančno in materialno pa je bilo kljub temu vse relativno urejeno. Brat je bil dovolj star, da je lahko večino časa preživel na cesti, Sabina pa je ostajala doma in prenašala prepire. Pri štirinajstih je začela tudi sama vedno več časa preživljati na cesti, staršev pa to ni preveč vznemirilo. V tem času sta se zaradi vedno pogostejših in intenzivnejših prepиров tudi ločila:

“Ni bilo nobene ljubezni in sploh se nista ujela. To je na mene strašno vplivalo. Popolnoma sta me razdvojila. Oba sta se mi hotela potem še smiliti in oba sta hotela, da živim pri njima. To me je zmedlo, saj sta drug drugega pred mano še blatila... Postala sem samodestruktivna. Psihično me je ubilo in začela sem se fizično mučiti. Počutila sem se krivo za to, kar se je zgodilo.”

Ločitev je trajala zelo dolgo. Oče se je odselil in Sabina je ostala z mamo. Oče je pil in mama je vztrajala, da zato Sabina živi pri njej:

“Hotela je da živim z njo, čeprav sem vedno imela boljši odnos z očetom. Življenje z mamo je slabo vplivalo na mene. Sploh pa me ni obvladala in to sem razumela, kot da je neodločna in da si lahko privoščim vse. Postavila je neke meje in se jih potem ni držala. Da bi me disciplinirala, mi je potem jemala stvari, ki sem jih imela rada, pa ni pomagalo. To samo zato, ker ni bila odločna, ni stala za tem... Spreminjala se je po vetru.»

"Name je prenašala tudi svoje komplekse, sicer podzavestno ampak vseeno. Iz mene je hotela narediti sebe."

Sabina je tako vedno pogosteje zahajala na cesto, kjer je tudi preživljala vedno več časa. Tam je kmalu zapadla v droge. Vse skupaj se je začelo z občasnim kajenjem trave, ob vikendih, ko pa je hodila na partije (raverske zabave), je poskusila tudi droge s scene, največkrat Ecstasy, pa tudi kokain in heroin.

Osnovno šolo je končala relativno uspešno. Problemi so se pojavili v srednji šoli, že kar v prvem letniku:

"Imela sem totalno pomanjkanje volje in discipline za učenje. Učne sposobnosti so se mi zmanjšale, mislim, da ravno zaradi drog. To vse skupaj je samo še povečalo samodestruktivnost in občutila sem pomanjkanje volje do življenja. Bežala sem pred življenjem in mislim, da sem celo mislila na samomor. Nobene samozavesti nisem imela, nikjer mi ni uspelo... v podzavesti sem imela, da na koncu se lahko še vedno ubijem. Nekajkrat sem celo poskusila narediti samomor, najedla sem se tablet in našibala s heroinom, pa mi ni uspelo. V tretjem letniku sem v celoti zapadla v droge in partije, predvsem v Pekarni in v Ljubljani."

Svojo zasvojenost je vzdrževala s štipendijo in včasih še kaj ukradla staršem:

"Sicer pa se je v moji družbi vedno nekdo imel denar in tudi če ga nisem imela, je kdo pač častil. Na ekonomski sem spoznala odvisnico in ji totalno zagušila, saj sama nism mela vez za heroin. Prvič, ko sem s frendom snifala (konzumiranje skozi nos) mi je on zrihtal. Hotela pa sem furat (intravenozno konzumiranje) in ona mi je zrihtala. Furanje me je totalno zjebalo, vse sem zbruhala in slaba sem se počutila."

Stanje v družini je ostalo nespremenjeno, nobeden od staršev pa dolgo ni opazil, da se s Sabino dogaja kaj čudnega:

"Mama je cele dneve delala, vedno sem se lahko izmuznila, da me ni videla. Nekaj časa je to trajalo, do četrtega letnika recimo. Takrat pa sva s sošolcem začela snifati na stranišču in jesti tablete in vse skupaj je postalo divje. Bila sem čisto adijo, če sem imela robo sem med poukom spala, če pa ne, pa sem bila čisto iz sebe."

Tretji in četrti letnik je ponavljala. V četrtem se je prijavila na metadonsko terapijo in jo obiskovala celo leto:

"Profesorji me sploh niso več resno jemali, zdravljenje sem potem prekinila in spet padla v heroin. Doma je bilo tudi vedno hujše. Mama je tulila in ni vedela kaj naj naredi. Grozila mi je, da me bo vrgla ven in to je še povečalo željo po heroinu. Zato tudi šole nisem končala, še vedno pa sem mislila na samomor."

“Enkrat sem zaradi prevelikega odmerka izgubila spomin. Najhujše je bilo, ko sem padla v komo. To je bilo tako, da nikjer ni bilo horsa (heroina). Našla sem nekega starega džankija (odvisnika od heroina), in ta mi je zrihtal. Po mojem je kar nekaj namešal, pa še pri njem doma se je vse skupaj zgodilo. V komi sem bila od petka do nedelje in to v njegovem stanovanju. Zbudila sem se v nedeljo povsem paralizirana in tip ni niti rešilca poklical. Mama je v tem času sicer klicala, pa ni nihče dvignil. Dajala me je totalna panika, nisem mogla niti govoriti (zaradi pareze glasilk), niti se premikati. Nekako sem izdala naj pokliče rešilca. Rešilec je prišel in odpeljali so me v bolnico. Tam sem ostala mesec dni, bolj kot rastlina. Sčasoma sem začela spet hoditi in govoriti.”

Mama je že nekaj časa sumila, da se s Sabino nekaj dogaja:

“Mama je opazila, da sem na horsu, ker sem vedno doma kinkala, pa vse stvari so bile ožgane od cigaretnih ogorkov, ker sem si prižgala čik in potem padla dol.”

“Mama je imela izkušnjo z bratom in je takoj vedela kaj se dogaja. Brat me je vedno odvrčal od tega. Kaj si nora mi je govoril, kaj ne vidiš kaki lajf je to? Ko sem se pucala (telesno čistila), mi je stal totalno ob stani, vse mi je razložil, kaj smem jest, kaj ne, kaj naj pijem, kaj ne... Na netu sem našla veliko diagnoz za svoje stanje, veliko stvari sem vedela še preden so mi jih poslale domov strokovne službe.”

Sabina je po okrevanju spet obiskovala šolo. Zaradi uničenih glasilk in relativno šibkega zdravja je povsem izgubila voljo in spet je začela je špricati ter v kratkem spet zapadla v heroin in spet pristala na metadonu:

“To je začaran krog... Ko so me za eno novo leto okradli, medtem ko sem zadeta sedela doma na stolu, me je mama nagnala in rekla, da moram v komuno. Rekla sem, da ne bom šla, postalo pa mi je jasno, da tako ne gre več naprej. Sama sem se dva tedna potem čistila, brez zdravil in vseh zniževanj doze. Totalno krizo sem imela, vseeno pa mi je uspelo. Od tega je že 10 mesecev in v tem času nisem poskusla ničesar. Dobila sem totalni zagon do življenja in hvala bogu, da se je nekaj takega zgodilo... to da so me okradli.”

Svojo izkušnjo z drogami Sabina dojema kot pomembno v življenju predvsem z vidika doseganja zrelosti, svojo prihodnost pa vidi izjemno pozitivno:

“Zdaj imam še veliko zagona, rada bi se čim prej osamosvojila in bila neodvisna od mame. Rada bi se odselila, končati moram šolo in si najti službo. Trenutno sem v PUMU (program Andragoškega centra projektno učenje mladih), tam imam učno pomoč in učijo nas tudi socialnih veščin. Zaenkrat sicer še nismo niti začeli s programom, saj ministrstvo nekaj komplicira, da bodo ta program ukinili. Tako da hodim zdaj samo na inštrukcije in kake zanimive vsebine. Meni je PUM totalno fajn.”

“Trenutno sem samska, nimam fanta, sem se pa odločila, da bom to pustila ob strani, dokler ne porihtam svojega življenja... Preveč je prehitrih in bežnih vez. Ne rabim nepristnega razmerja.”

14.22 BARBARA, 29 LET, PREDSTAVNICA SLOVENSKE MANJŠINE V ITALIJI

“Mladim Slovencem v Italiji po večini ni posebej težko”



“Hmm.. kdo sem? No, Barbara je... Baraba ima zelo odprt značaj, čeprav živi v okolju, kjer se mora zadrževati. Glede na to, da sem zamejka in glede na to, da živim v Italiji in da smo manjšina. So predeli Trsta, kjer ne moreš kar tako po ulicah govoriti slovensko. Jaz to vseeno delam. Ker pač sem trda Slovenka, ker sem tudi zelo navezana na svojo osebno zgodovino in korenine. Ta prehaja iz roda v rod in jaz to zagotavljam svojim otrokom. In to tudi manjšim otrokom iz vasi. Njih sem v teku 10 let učila slovenske pravljice, prirejala miklavževanja, božičnice, vodila sem dva zbora in vse vaške proslave. Sem aktivni član slovenskih kulturnih društev Krasno polje, Gročana, Pesek in Draga.”

Barbara živi že vse svoje življenje na Gročani, majhni slovenski vasici na drugi strani meje z Italijo. Živi v hiši svojih staršev in pravi, da je že 11 let srečno poročena s fantom, ki ga je spoznala na šolskem avtobusu. Skupaj imata dve hčerki, stari 11 in 8 let. Barbara ima status gospodinje, kar pomeni, da ostaja doma in skrbi za gospodinjstvo in družino, mož Diego, ki dela kot skladiščnik, pa dobi pri plači majhen dodatek:

“Zjutraj vstanem, pospremim otroke na šolski avtobus, pridem domov, pospravim, speglam, skuham kosilo, ob enih je mož doma, ob treh gre nazaj, potem sta punčki doma in je spet kaos... skupaj delamo domačo nalogo in se učimo... Lahko rečem, da nisem samo gospodinja, ampak malo vsega, električarka, učiteljica, glede na to, da se moram prilagoditi situaciji doma.”

Barbarini hčerki hodita v slovensko šolo. Barbara je povedala, da vsi otroci v vasi hodijo v slovensko šolo in kar je zanimivo je, da so tudi starši dveh družin, ki v vasi nista slovenski, svoje otroke vpisali v slovensko osnovno šolo. Seveda, pa je vsem ponujena tudi možnost, da bi otroke vpisali v

italijansko šolo. Kot zelo pomembno Barbara izpostavlja, da imajo vsi, ona, njeni otroci in tudi njen mož, slovensko državljanstvo.

Življenje na italijanski strani meje je opisala kot povsem običajno, čeprav nekoliko težje in bolj napeto:

“Glede na to, da mi živimo v slovenski vasi, mislim, da je naše življenje enako, kot ga imajo Slovenci v Sloveniji. Tudi ko srečamo Slovence iz Slovenije opažam, da smo jim bolj blizu kot Italijanom v Italiji.”

“Mladim Slovencem v Italiji po večini ni posebej težko. Mogoče je večim starejšim Slovencem v Italiji težko, saj še vedno vedo, kaj so morali pod fašizmom v Italiji preživljati in prebolet. Mladi tega ne čutijo. Mladi nimajo tega, ker tega niso doživeli na lastni koži in se s tem ne ukvarjajo... Italijani jih pa po večini ne sprejemajo, ker smo še vedno ščavi.

Kdo pa so ščavi? Kaj to pomeni? (A. N.)

Ščavi? No... sužnji. In zato nam tudi velikokrat porišejo table, kjer je napisan znak za vas. To delajo po večini mladi italijanski fašisti... Mogoče tudi samo za zabavo, vseeno pa postanemo (Slovenci) spet tarča.

Lani smo doživeli tako situacijo, da smo postali tarča italijanskih zasmehovanj in žalitev. Ena gledališka skupina iz Trsta je uprizorila eno igro z naslovom »I sempi qualche volta indovina (tudi šempjasti včasih ugenanejo)«. Ta zgodba govori o Gročani. Na letakih, ki so jih razdeljevali kot vabilo, je bila slika naše table, ki podaja vsem dobrodošlico v vas. V tej zgodbi so živeli neumni kmetje, ker je padla na njih maledizione... preklestvo, in so zato bili zabiti. Nastopali so tudi grofi iz Gročane... zelo dobro so opisali naše kmečko življenje in na koncu se stvar reši tako, da se en kmet poroči z eno bolj pametno gospo in preklestvo je padlo. Na letakih je pisalo, da to traja v Gročani to preklestvo že 200 let in tam so še vedno vsi zabiti. Mi smo se nad to zgodbo užalili in režiserka, ki je iz Trsta... no, jasno je bilo, da se je ta zelo dobro pozanimala kako mi živimo. Prihajala je v Gročano in iz ozadja je spremljala ljudi in jih gledala kako se obnašajo. Mi smo sicer molčali in smo pisali pisma v javnost oziroma na naš slovenski Primorski dnevnik in Tržaški dnevnik »Il Piccolo«. Vsi, ki so to prebrali, so nam potem odgovarjali, da zakaj se primemo za take malenkosti, da ne razumemo škerca... heca. Če bi ta gospa vzela njihov kraj in ne Gročano za prikaz takega življenja, stavim, da bi se nad tem tudi kdo drug jezil. Situacija se ni tu končala. Obtožili smo jih na sodišču, ker mislim, ... se sprašujemo še danes zakaj je ravno Gročana postala tarča italijanskih žalitev.

Zakaj je postala?

Ne vem... ko pa priredimo praznik v Gročani, pride večina Tržačanov, Italijanov, ki pri nas kupijo večino izdelkov, krompir, jajca in podobno.”

Barbara pravi, da sicer pa raje deluje konstruktivno kot pa ofenzivno in zato svojo energijo usmerja v ohranjanje slovenske kulture v zamejstvu. Zraven nastopov, na katerih vodi dva pevska zbora in tudi sama poje slovenske pesmi, omenja tudi lastno pesniško kreativnost. Pred kratkim je na klavir uglasbila staro slovensko pesem iz Gročane, ki jo je napisal umrli Valentin Racman. Pesem govori o Velikem Gradišču, hribu nad Gročano. Barbara pravi, da na ta način povezuje zgodovino s sedanjostjo, in se trudi prepričati, da ti delčki kulture ne bi šli v pozabo. Dodaja še, da je pesem velika uspešnica v vasi in pojejo jo vsi otroci v Gročani.

“Kaj ti pomeni biti Slovenka? (A. N.)

Vse... zelo sem ponosna na to, zato se za vse skupaj tudi borim. To je sicer težko, a če vztrajaš in imaš jasne pojme, gre. Problem je v tem, da vsi mladi v zamejstvu tega nimajo. Sploh nimajo celotne podobe. Mladim v zamejstvu je po večini vseeno, sploh se ne zavedajo. Biti Slovenec v zamejstvu pomeni ohranjati in spoštovati in nadaljevati kulturo in tradicije... to je pomembno za vse, ne le za mlade, tudi za starejše.”

Z možem Diegom sta ustanovila tudi slovenski narodnozabavni ansambel:

“... s katerim smo nastopali na šagrah, vaških veselicah. Jaz pojem, Diego igra klarinet., imamo pa še bobnarja, kitarista, basista, trobentača in seveda harmonikaša. Vse skupaj pa sploh ni bilo mišljeno kot... Bilo je mišljeno kot skupna zabava in sprostitev. Imenoval se je Sonce. Žal pa se je naša pot zaključila 2007 z odhodom kitarista, ki je bil iz Slovenije in je umrl v prometni nesreči. Na začetku sem jaz stvar zelo slabo sprejela, ker je bil fant star 22 let in ni se mi zdelo prav, da nadaljujem s petjem. Ko pa sem razumela in sprejela, da je življenje pač tako in to je treba sprejeti, sem prenehala s petjem in začela dirigirati... približno 1 leto v Bazovici, potem se je spet pojavila možnost za novi ansambel in to sem sprejela. Tam sem še danes. Mož je prišel kot pomoč za Števerjan (festival narodnozabavne glasbe) ni pa član skupine. Iz tega je nastala resna zadeva, izšel bo celo CD in veliko osebno zadoščenje.”

14.23 MOJCA, 23 LET, USPEŠNA ŠTUDENTKA
PSIHOLOGIJE

“Ja, sem srečna, ... zato ker se mi zdi, da vedno bolj vem kaj bi rada, imam vedno več kontrole nad svojim življenjem...”



Mojca prihaja iz okolice Maribora. Ima družino, ki šteje 7 članov, zraven očeta in mame torej še tri polbrate in polsestro. Starša imata iz prejšnjih zakonov vsak po dva otroka in Mojca pravi, da se z vsemi relativno dobro razume, čeprav so v zadnjih letih nekoliko izgubili stik:

“Veliko smo se družili v otroštvu, potem pa smo se oddaljili, pa ne vem točno zakaj. Ko sem bila v srednji šoli, so začeli manj prihajati in nehali smo se družiti. V bistvu niti sama ne razumem, kaj se je zgodilo. Lažje bi mi bilo, če bi poznala zgodbo, čeprav nisem bila čustveno navezana na njih in jih v bistvu ne pogrešam. Manjka pa mi poznavanje družinskega ozadja.”

Njeno otroštvo je bilo omejeno na kraj v predmestju Maribora. Po končani osnovni šoli se je vpisala na Drugo gimnazijo v Mariboru, pravi da predvsem zato, ker je znana kot dobra gimnazija, ima veliko občolskih dejavnosti pa tudi vsi prijatelji so šli tja. Že v srednji šoli je Mojca kazala izjemen interes za psihologijo, saj so jo že takrat zanimale teme kot je posameznik in družba, srednja šola pa je te interese še intenzivirala. Po zelo uspešno končani srednji šoli druga smer študija, kot je psihologija, sploh ni prišla v poštev:

“Študij v celoti izpolnjuje moja pričakovanja. Želela sem si študirati nekaj, kar me bo veselilo in kje se bom videla. Že prej sem se pozanimala o študiju, seznanila sem se s programom študija. Prej sem bila že pripravljena na nekatere probleme in to mi je pomagalo. Na primer v prvih letnikih je bilo veliko statistike in biologije in to sem vzela v zakup, potem pa se je študij razčlenil in postal bolj praktičen in to mi ugaja. Ves ta čas sem tudi nekaj delala in se usmerjala v dejavnosti, ki so potekale izven fakultete. V prvem letniku sem recimo prostovoljno delala na psihiatrični kliniki... dobila sem svojega mentorja izobraževanja in pacienta z določeno motnjo, s katerim sem se družila.”

Svoje obveznosti je opravljala sproti, preostanek časa in energije pa je vložila v obštudijske dejavnosti. Obdobje celotnega študija je sodelovala pri reviji Panika, reviji študentov psihologije, pisala je članke, delala pa je tudi kot sourednica. Sodelovala je tudi pri organizaciji strokovnih okroglih miz.

“Dobro leto delam tudi na zavodu Študentska svetovalnica in sicer kot psihološka in socialna svetovalka. Vodim delavnice in pogovore s študenti, pomagam pri prijavih na razpise... Zavod se ukvarja s pravnim, socialnim in psihološkim svetovanjem, namenjen pa je v prvi vrsti študentskim družinam in študiju v tujini, svetujejo preko maila, forumov, osebno in telefonsko. Večinoma se obračajo na nas z vprašanji, vezanimi na študij, status, pravice študentov, poznati morajo zakone visoke šole, velikokrat pa tudi kaj vezano na finance.”

Svoj dan je opisala kot izjemno poln in dokaj naporen:

“Vstajam ob sedmih, spijem kavo, poročila in vmes pospravim sobo, se oblečem, pripravim stvari za delo. Delam od devetih do dveh ali treh. Potem grem s sodelavci na kosilo, včasih se dobim s prijateljico, ali pa grem sama v kak lokal in se tam učim za prihajajoči izpit. Včasih hodim na tematske delavnice, kot je na primer obvladovanje stresa. Domov pridem okoli osmih, včasih grem na šport, če pa ostane še kaj energije, pa slikam, ali pa grem spat.

Dve leti ima tudi že fanta, s katerim živi sicer ločeno, videvata pa se preko vikenda:

“V srednji šoli sva bila sošolca, ker pa sem tam imela že fanta se ni zgodilo nič. V Ljubljani sva se začela družiti in postala par... danes pa greva gledat in mogoče tudi kupit avto.”

Temelj Mojčinega preživetja je štipendija, svoj proračun pa dopolnjuje z delom preko študentskega servisa. Svoj materialni položaj opisuje kot izjemno dober. Tisto kar jo še posebej veseli je, da se počuti neodvisno od staršev, čeprav ji ti plačujejo za stanarino in stroške bivanja v Ljubljani. Finančna neodvisnost je zanjo eden od temeljev odraslosti, saj ji omogoča da prevzema načrtovanje in izpeljavo nekaterih stvari, ki si jih je v življenju zastavila, kot je na primer nakup avtomobila. Pravi, da je izjemno srečna in zadovoljna s svojim življenjem:

“Ja sem srečna, v bistvu vedno bolj. To pa zato ker se mi zdi, da vedno bolj vem kaj bi rada, imam vedno več kontrole nad svojim življenje in osebnostno se mi zdi, da sem zrasla.”

Svojo prihodnost vidi svetlo in izpolnjeno:

“Poročena, fant bi rad tri otroke, jaz pa enega ali dva, če pa se bo dobro odrezal, pa bomo videli. Vsi skupaj živimo v večjem stanovanju ali pa v manjši hiši, na obrobju mesta, s hitrim dostopom do centra mesta, z veliko zelenih površin, športnimi objekti v bližini, dovolj prostora za psa.... Delam pa kot psihoterapevt.”

14.24 DANI, 24 LET, USPEŠNO ZAPOSLEN NA ČRNO

“K'šna penzija? Kaj misliš, da juo buoš ti duobu?”



Dani prihaja iz vasi v okolici Pivke. Ima starejšo sestro, mama je zaposlena kot trgovka, oče pa je dolgo delal na železnici, potem pa se je zaposlil pri podjetniku iz okolice Ilirske Bistrice, ki se ukvarja z gradbenimi deli. Po končani osnovni šoli se je Dani odločil za vpis na poklicno gradbeno šolo, ki jo je tudi končal. Ker po končani šoli ni dobil zaposlitve, je pomagal očetu pri priložnostnih gradbenih delih, predvsem finalizaciji stanovanjskih in poslovnih prostorov in ker mu je bilo delo všeč, je redno zaposlitev nehal iskati:

“Prjavu sm se na socialnu in sem juo duobu. Šou sm na nek'j izobraževanj, pisu pruošnje... pa vse vkep bolj za socialnu, ne da bi zares duobu službo.”

Preživlja se izključno z delom na črno in pravi, da je tovrstnega dela še preveč. Stranke ga po navadi najdejo preko prijateljev in znancev in zato neke posebne reklame niti ne potrebuje:

»Delam vse, polagam kvadrelce (ploščice), zidam, ometavam, delam estrihe, špalete, tlakouce, kamen... skuoraj vse na bajti, tudi malarijo. Dela je... ogromnu. Dostikrat muoram komi reč, da počaka tudi po mesec dni al pa ga čistu skenslam, ker enustavnu nemam cajta. Največkrat grem pomagat uočeti, jemam pa tudi zmiraj več svojih strank.«

Svoj urnik Dani prilagaja strankam, omenja pa, da dinamika dela zahteva od njega veliko fleksibilnosti:

»Kašen buot ni dela tudi po dva al tri tedne. Takrat huodim malu s prjatli okuli, po Pivki al po Bistrici (Ilirski Bistrici), malu pijemo, kaj skadimo... Potli pa je spet cajt, ku je ogromnu dela in nemam cajta n'nka prdnit.«

»Če jemam delu, puotli delam, dukler ne kunčam. Če nemam dela, pej spim do desete al' enajste ure, grem na kavu, damu na kosilu, po kosili z mamu spijemo kofe, skadim čik in grem s pr'jatli malu naokuli. Zvečir se dobim pa še s punco.«

Dani živi s svojimi starši na majhni kmetiji, za katero po večini skrbi mama. Oče je veliko zdoma, saj delodajalec prevzema projekte, ki so velikokrat v tujini, predvsem v Italiji. Dani pravi, da se doma razumejo dobro in da tako staršev, kot tudi njega ne moti, da se še ni odselil na svoje.

“Doma se dobru zastopimo... ne vem zakaj bi se odselu. Pa tudi k'šnih možnosti za tu nemam. Hiše, kaj hiše, še stanovanja si ne bi mogu pivoščit, tudi če bi jemu redno službo. Blu bi verjetnu še slabše, sigurno bi jemu manj dnarja in več strošku. “

Na vprašanje, kako je z redno zaposlitvijo, je Dani nekoliko pesimističen:

“Vidiš, služba je samu služba... če juo dobiš, puotli lahko nekaj delaš, dobiš nekaj dnarja, tu pa je tudi vse. Ljudje u Sloveniji dosti delajo, pa jemajo tudi dosti dnarja? Nemajo!

Pa glede tvoje penzije te ne skrbi? (A.N.)

Kašna penzija? Kaj misliš, da jo boš ti dobu? “

Stanje glede zaposlovanja v mladih v Sloveniji je po Danijevem mnenju izjemno slabo; mladi naj bi bili v prvi vrsti prikrajšani za dostopne službe in ustrezno plačilo, pa tudi za dobre delovne pogoje. Sam se sicer zaveda, da si bo redno službo slej ko prej moral poiskati, saj je to eden od osnovnih korakov, za oblikovanje lastne družine. Vseeno pa meni, da ta čas še ni prišel in da mu slovenski sistem zagotavlja veliko manevrskega prostora:

“Saj ne rečem, da je pri nas slabu. Samu lahko bi blu bulše. Če se ne popravi, bom šou pa delat u Italijo.”

Svojo prihodnost Dani vidi dokaj pozitivno. Želi si svojo hišo, za katero pravi, da jo bosta sezidala skupaj z očetom, poročil se bo s svojo punco Valerijo in imel dva otroka. Kot idealno službo vidi delo v večjem gradbenem podjetju, kjer dela bodisi kot šef gradbišča, bodisi v lastnem gradbenem podjetju, ki je specializirano za luksuzne hiše.

14.25 ALEŠ, 20 LET, VIRTUALIZIRANI MLADI

“Večina prijateljev je v virtualnem svetu, nekaj malega pa tudi zunaj.”



Aleš prihaja iz vasi na Dravskem polju. Rojen je bil sicer v Mariboru, kjer je preživel tudi svojo zgodnjo mladost. Ko je bil star 9 let, sta se starša po dokaj burnih partnerskih sporih razšla in Aleševa mama se je z novim partnerjem odselila. Aleš živi od takrat pri mami, dobil pa je tudi polsestro:

“Ločitev je pač bila taka, kot je bila... sam nisem imel neke pomembne vloge pri tem. Vzel sem to pač kot nekaj, kar sem dobil. Nekih posebnih problemov ni bilo. Malo mi je pa blo čudno, ko sem dobil polsestro in to se še danes pozna. Nekak mi ni blo jasno, da zdaj pa ne bom več sam. Pa še mamu sem spraševal, zakaj ravno sestra in zakaj ne brat?”

Aleš je po končani osnovni šoli obiskoval srednjo šolo v Slovenski Bistrici:

“Srednja šola Slovenska Bistrica... na voljo sem imel ali gimnazijo ali ekonomsko. Takrat sem še imel neke želje, da bi bil samostojni podjetnik in vpisal sem se na podjetništvo, proti koncu pa sem spoznal, da bi lahko še kaj drugega in vpisal sem se na sociologijo, ne pa na ekonomsko fakulteto.”

Prosti čas mu je že od nekdaj predstavljal izjemno pomembno področje. V otroštvu ga je največkrat preživljal s prijatelji ob igranju družabnih iger ali pa nogometa:

“Pri devetih letih je pri sosedovih prijatelj dobil računalnik. Pred tem smo s prijatelji igrali nogomet, potem pa smo začeli z igrkami. Ne vem točno ali sem moral računalnik izsiliti ali pa so mi ga kar kupili, ker so pač vsi ostali imeli računalnik... sicer pa sploh nobeden drug v družini ni bil računalniški frik. Interneta še sploh ni bilo... dobili smo se torej štirje frendi in igrali. V teh časih so bile popularne tudi konzole Nintendo in smo prej igrali tisto, potem pa smo prekopili na računalnik.”

Računalniki so za Aleša postajali vse pomembnejši, zavzemali pa so tudi vse več njegovega prostega časa. V tem času se je razvil tudi internet in piratizacija, kar je imelo za posledico, da so postale igre in druge vsebine veliko bolj dostopne:

“... in s prijatelji smo totalno padli v to sceno. Downloadali smo vse, največ pa igre, strelske po večini. Igrali smo jih potem ali skupaj ali pa vsak sam.”

“Sčasoma smo potem igranje igrice v celoti preselili (z računalnikov) na konzole. Trenutno imam svoj 4 X-box. Konzole so v prvi vrsti namenjene igranju iger, lahko pa z njimi tudi dostopaš do interneta... Za igro plačam nekje od 40 do 70 evrov, alternativa temu pa je piratiziranje, ki je seveda nekoliko cenejše, vendar tudi bolj zahtevno. Najprej moraš konzolo dostaviti do človeka, ki se ukvarja s predelavami. Ta ti zakasira kakih 100 evrov, zamenja ti nekaj čipov in potem lahko na konzoli igraš igre, ki so downloadane z interneta. Slaba stran tega pa je, da potem ne moreš več dostopati do interneta preko konzole, saj jih konstantno nadzorujejo in te takoj skinejo z neta, če vidijo, da si spiratiziral konzolo.”

Aleš večino svojega prostega časa preživi v virtualnem svetu. Na internetu ga zanimajo predvsem vsebine s področja igranja iger, spremlja pa tudi aktualne novice, seveda pa na veliko tudi »downloada in naključno surfa«. Na participaciji v tem okolju pa temelji tudi velik del njegove socialne mreže:

“Klupa 6 do 8 ljudi, ki igrajo različne strelske igre, 3 do 4-krat na teden, ob večerih, včasih od 8. do 1., ali pa od petih do treh, kolikor ima kdo časa, več pa med počitnicami in med vikendi. Spiš cel dan in celo noč igraš. Igranje iger torej in voice chat... Mama na to ne reče nič, na šolo nima vpliva.”

“Večina prijateljev je v virtualnem svetu, nekaj malega pa tudi zunaj. S temi se poznam iz srednje šole. Včasih smo sicer igrali nogomet in šli na sprehod. Se mi pa ne da več, lažje je igrati igrice in se pogovarjati, sem se pa že nekajkrat zavedel, da bi lahko delal še kaj drugega. Večina virtualnih prijateljev je razsutih po Sloveniji. Včasih se zmenimo, da se dobimo pri kom, vsak prinese svojo konzolo in monitor, dobimo se pri kom doma in skupaj igramo igrice preko vikenda. Nazadnje smo se dobili v pri nekom Tržiču, nabavili hrane za nekaj dni in od petka do torka igrali streljačine.”

S svojimi virtualiziranimi prijatelji se je spoznal na forumu internetne strani Konzole Slovenija. Na tem forumu lahko vsak, ki išče informacije najde tudi druge, ki jih podobne stvari zanimajo. Aleš pravi, da o svoji prihodnosti sicer še ne razmišlja intenzivno, meni pa, da je na podlagi virtualne socialne mreže mogoče marsikaj:

“Poznam ljudi, ki so preko neta naredili velik biznis. Ustvarili so podjetja in dobro jim gre. V bistvu je mogoče, če imaš dobro idejo. Jaz je žal še nimam.”

15 SINTEZA SPOZNANJ KVALITATIVNEGA RAZISKOVANJA

Glavni namen tega poglavja je oris nekaterih bistvenih področij življenja mladih, ki so bili vključeni v kvalitativni del raziskovanja. Sinteza je oblikovana na podlagi analize transkriptov magnetogramov intervjujev. Transkripti so bili tudi osnova za klasifikacijo in kategorizacijo podatkov, kot osnovno vodilo kategorizacije, pa so služila področja, ki so bila definirana s strani naročnika za izvedbo kvantitativnega dela raziskave. Pri tem je potrebno poudariti, da so kvalitativni podatki, ki so kategorizirani po področjih, delno tudi kvantificirani, nanašajo pa se le na 25 intervjuvancev in so kot taki reprezentativni izključno za to populacijo. Vsi sklepi, ki so se nanašajo na »mlade« so torej neposredno navezani na raziskovano populacijo 25, ki so bili vključeni v kvalitativni del raziskave.

Poglavje vključuje podpoglavja z naslovi Demografija in medgeneracijsko sodelovanje, Izobraževanje in usposabljanje, Zdravje in dobro počutje, Zaposlovanje, podjetništvo, mobilnost in globalizacija, Politična participacija in prostovoljne dejavnosti, Prosti čas, kultura, virtualizacija, Bivanjske razmere in ekonomski položaj, Trajnostni način delovanja ter Vrednote in pričakovanja glede osebne in družbene prihodnosti.

15.1 DEMOGRAFIJA IN MEDGENERACIJSKO SODELOVANJE

V okviru tega poglavja nas je zanimalo predvsem, kako mladi razumejo mladost in odraslost. Odgovori kažejo, da mladi odraslost mladi predvsem v prevzemanju odgovornosti, sami pa to razumejo kot končno destinacijo, cilj oziroma stopnjo v življenju, h kateremu je potrebno težiti:

“Kdaj si po tvojem mnenju odrasel? (A. N.)

Ko prevzameš odgovornost za nespoštovanje zakona, in ko imaš v glavi urejene stvari, da lahko deluješ kot normalen človek.”

(Davor, 22 let, mladi politik)

"Ko se obnašaš odraslo. To pomeni, da si funkcionalno dorašel. Recimo da imaš službo in da si odgovoren, da prevzemaš posledice za svoje odločitve... odrasel si, ko se počutiš psihološko odraslega."

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

"Ko si duhovno, emocionalno, osebnostno in materialno zrel. Sam skrbiš zase in odgovarjaš za svoja dejanja."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

"Odrasel si, ko nehaš misliti: ok, petek je, gremo se ga napiti"

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

"Mislim, da ko si finančno neodvisen in se odločaš samo zase in sam postavljaš svoje meje in kontroliraš svoje življenje."

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

V procesu odraščanja sta za mlade odločilna dva dejavnika: finančna neodvisnost in oblikovanje lastne družine:

"Po mojem takrat, ko imaš družino in svoj zaslužek, da si materialno preskrbljen in da nisi odvisen od staršev. "

(Uroš, 22 let, mladi kmetovalec)

"Ko dobiš otroke, ker te to v celoti spremeni, postaneš odgovoren in ko se postaviš na svoje noge..."

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

Na vprašanje, ali je potrebno za doseganje odraslosti živeti ločeno od staršev, je večina povedala, da je to sicer zaželeno in na določeni točki prihodnosti nedvomno potrebno, na začetku pa nikakor nujno. Večina mladih meni, da s starši sodelujejo dovolj dobro in da ne živijo na njihov račun, in na podlagi tega ne vidijo nobenih težav, da bi več generacij živelo pod isto streho:

"Z najemninami in tem drekom nimam nič... živim z mamo in pol hiše je pisano na mene... plačujem stroške, kupim, če je kaj treba... Prispevam torej! Življenje me dejansko ne košta dosti."

(Necj, 26 let, zaposlen po sili)

"Zakaj sem se odločil za podjetništvo?"

Moj prvotni cilj je bil, da bi svojim staršem omogočil lepo življenje. To pomeni, da bi jim zgradil hišo, ki bi bila njihova, da bi jih poslal na morje, kjer nista bila že dolga leta, ker sta denar dajala za mene in za brata za šolo."

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

Hkrati s tem so izpostavili, da popularna percepcija, imenovana »hotel mama« za njih ni značilna in da se sami aktivno vključujejo v gospodinjstvo in družinsko ekonomijo. To je tudi eden glavnih razlogov, da mladi sebe dojemajo kot delno odrasle:

"Kako se počutiš? Kot odrasel ali kot mlad? (A. N.)"

Oboje: mladega zato, ker sem po starosti mlad in ker v življenju še nisem izkusil vsega, s čemer se ukvarjajo odrasli (družina, služba...). Odrasel zato, ker imam svoje izoblikovano prepričanje o sebi in svetu"

(Davor, 22 let, mladi politik)

"Ja. Ker sem odgovoren za sebe in do sebe"

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

"Moral bi že biti čas, da bi odrasla... no mam še tolko energije, ki bi jo rada dala ven... saj mam partnera samo se mi še vedno nori... Želim si nekaj imet... otroke, družino, stanovanje... No, najprej stanovanje potem pa otroke... Že 25 let sem stara... Zdi se mi, da se je vse skupaj pomaknilo za 10 let... Moji stari starši so pri teh letih imeli že dva otroke, danes pa je to čisto drugače... Mogoče pa je samo z mano kaj narobe, ali pa se v napačnih krogih giblem. Mogoče, če bi imela redno službo bi razmišljala drugače... verjetno bi imela že otroke in stanovanje. Moje vrstnice imajo že vse otroke... Šolanje so končale, so pa brezposelne... imajo fante, ki skrbijo zanje in za otroke. Na nek način sem že odrasla, na nek način pa ne... Imam sicer neko odgovornost, izpit za avto recimo in svoj avto... Skrbim malo za svoje starše in podobno... Na tak način sem nekako odrasla. Odgovornost imam in babica na primer ve, da ji bom pomagala. Tudi delo opravljam dobro in zaupajo mi stvari... Tako se počutim kot odrasla."

(Špela, 25 let, mlada natakarka)

Starši po mnenju mladih igrajo v procesu odraščanja izjemno pomembno vlogo:

"Brez staršev ne moreš narediti nič... Dobro, če imaš svojo družino, samo to ni dovolj. Dedek mi vedno pomaga... čustvena podpora, socialna podpora, finančna podpora."

(Enver, 20 let, mladi rom)

“Predvsem v zgodnjem otroštvu morajo otroka naučiti kaj je prav in kaj narobe: mama je nas na primer naučila, da se hrane ne meče v stran. Imela je slikico afriških lačnih otrok. Na krožnik smo si morali naložiti, kolikor smo pojedli in sedeli smo pri mizi, dokler nismo pojedli. To je bila šola za nas, da smo si naložili na krožnik, kolikor smo pojedli. Naučila nas je tudi, da se ne preklinja in če je koga zalotila, da je grdo govoril, je ta dosledno dobil kazen. Naučila nas je tudi, da je vsak od otrok odgovoren za svoje stvari. Če te niso bile pospravljene, nam je zagrozila, da jih bo vrgla v smeti. Jaz sem imela rada barbike in ker jih nisem pospravljala, jih je enkrat res vzela in vrgla v smeti. Šele ko sem se ji opravičila in obljubila, da bom pospravljala, mi jih je vrnila. Naučila nas je tudi, da skrbimo za živali. Imeli smo seznam s črnimi pikami in zvezdicami za pospravljenje. Če si imel veliko črnih pik si dobil kazen, za veliko zvezdic pa si dobil nagrado. Sistem je bil dober, ker je bil vsem na očeh in ko si seznam videl si se spomnil, da imaš zadolžitve. Imeli smo tudi žepnino, ki si si jo lahko zaslužil s hišnimi opravili. Naučiti ga morajo tudi pravega načina komuniciranja in spoštovanja drugih. Starši bi naj tudi otroka pustili, da prevzema odgovornosti saj se lahko samo tako navadi na življenje, ki ga čaka v odraslosti. Mama ne sme otroku do 18. leta pripravljat zajtrka, pripravljat torbe in pospravljat postelje.”

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

“Morali bi jih pustiti na miru... bolj ko jim hočejo starši pomagat, bolj jih ovirajo... hočejo jih sicer zaščitit, pa jim ne pomagajo... Mladi morajo sami stat na svojih nogah.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“Starši bi naj otroke in usmerjali in jih hkrati pustili, da sami najdejo pot. Težko je biti starš, saj si odgovoren za otroka. Zraven tega po moraš vedeti, kdaj otroka voditi in kdaj pustiti, da gre svojo pot.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

“To je najpomembnejše, saj ti dajo v prvih letih tisto kar najbolj rabiš. Mladi veliko stvari povzamemo po starših. Do neke mere jih morajo podpirati, čeprav jim morajo dati tudi smernice. Dokončno odločitev morajo otroci sami sprejeti, starši jih le vodijo.”

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“Starši imajo veliko vlogo. Otroke bi morali pripraviti na življenje. To bi morali narediti s tem, da mlade naučijo spoštovanja do staršev, starejših in do sebe. Se pa ta vloga manjša, ker so starši zaradi služb odsotni in ne preživljajo dovolj časa s svojimi otroci.”

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

Vseeno pa si mladi, kljub temu, da se delno že čutijo odrasle, sami še ne želijo dokončno odrasti:

“Ne, zato ker so v vsakem obdobju določene prednosti in slabosti:

Prednosti biti neodrasel: na življenje lahko gledaš skozi otroške oči in jih vidiš drugače. Slabost: stvari ne vidiš, čeprav bi jih lahko.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

“Ne bi rad odrasel do konca. Rad bi, da bi bilo tako, kot je zdaj. Totalno uživam v teh letih svojega življenja. Rad bi šel sicer na svoje, to pa bi bilo to. Če bom odrasel, bom izgubil vez z mamo na primer. Zdaj se veliko pogovarjava in mogoče se bo to izgubilo. Sam bom moral prevzeti odgovornost za vse... Drugače pa nekih bistvenih razlik po mojem ne bo. Pri drugih pa vidim, da so velikokrat mladi še pravi otroci. V primerjavi z njimi sem zelo odrasel in odgovoren in nikoli ne bi reagiral kot oni.”

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“Po eni strani ja, po drugi ne. Všeč mi je da mi ni treba za vse skrbeti sama. Navaditi pa se bom morala, da bo teh stvari vedno več. Moti me ne, da počasi odrščam, bi pa rada tudi kasneje ostala srečna in zadovoljna. Ne bi rada postala zagrenjena in da bi dobila občutek, da nimam časa za nič več razen za službo.”

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

Kljub temu, da mladi vidijo medgeneracijsko sodelovanje kot ključno, je njihovo mnenje glede percepcije mladih v Sloveniji nekoliko deljeno, pri čemer prevladujejo ocene (preveč) negativnega odnosa starejših do mladih:

“Obširna tema. Na kratko pa mislim, da nas starejši preveč forsirajo. Ko recimo govorijo, nas postavljajo v ospredje, o nas govorijo s ponosom, »mi imamo mladino«, v bistvu pa nam tega ne omogočajo in ne dajo tistega, kar mladi v resnici potrebujemo. V šoli nam recimo polnijo glave z brezveznimi stvarmi, namesto, da bi nas pripravili za življenje. Niti nam ne dajejo občutka, da bi mladi lahko v življenju obstali. Po eni strani nam dovoljujejo, da živimo pri starših... po drugi strani pa nam ne dovolijo da bi imeli svoje življenje. Po drugi strani pa tudi starejše silijo, da delajo do 65. leta, čeprav tega fizično in psihično več ne zmorejo, hkrati pa za mlade ni dela. Potem pa še sprašujejo, zakaj mladi nimajo dela, zakaj se ne osamosvojijo in zakaj nimajo svojih otrok in družin. Kdo pa si lahko privošči svojo družino od mladih danes?”

"Madžarska manjšina pa bolj čuva svoje mlade. To se vidi na primer v vzgoji in v tradiciji in zgodovini, ki nam jo predajajo. Bolj držimo skupaj in ravno zato ker nas je manj, bolj pazimo drug na drugega. Mladi v manjšini predvsem več poslušamo starejše in več od njih prevzamemo. Več je tudi programov in projektov sodelovanja kot pa pri Slovencih. Več stvari je naravnanih na ohranjanje naše nacionalne identitete in odraščamo v tej kulturi."

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

"Različno. Po eni strani starejši menijo, da so mladi leni, meni se pa zdi, da je med mladimi veliko ambicioznih in pridnih, inovativnih in tem se dela krivica v tej perspektivi. Mladih se ne da jemati kot posplošeno množico, na katero se aplicira, da so gonilo razvoja in leni hkrati."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

"Prestrogo se gleda na mlade. Preveč se posplošujejo negativne lastnosti mladih. Problemi, problemi, kaj mladi delajo, kaj ne bi smeli in podobno. Ni pa veliko dobrega, kaj so mladi dosegli, kje so na primer mladi športniki zastopali Slovenijo in podobno. S tem bi mladim lahko pokazali, kaj se da že v mladih letih doseči."

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

"Starejši gledajo na mlade kot na razvajene, očita sem jim, da so preveč pred računalniki, v virtualnem svetu, da niso socialni, da jih ne spoštujejo..."

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

"Preslabo. To pomeni, da se v njih vidi premalo potenciala. Stereotipizira se jih na slabše kot v resnici so. Sodi se jih že po videzu, da je nekdo luzer, al pa narkoman, pa v bistvu sploh niso slabi."

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

"Starejši menijo, da so mladi leni in nespoštljivi... Nekateri mladi pa so pridni in delajo, delajo v počitniških službah in hodijo v šolo."

(Uroš, 22 let, mladi kmetovalec)

Pripadnika romske manjšine imata nekoliko drugačne poglede:

"Premalo spoštovanja (mladih do starejših)... pri nas (Romih) spoštujemo starejše... Saj tudi naši (Romi) vsi ne spoštujejo starejših. Poznam enega, ki se s svojim očetom že ne pogovarja 5 mesecev, ker sta se skregala... Za mene on ni človek, ker ne spoštuje svojih staršev."

(Enver, 20 let, mladi rom)

“Mladi so katastrofa, vsi kadijo, se drogirajo... Prej tega ni bilo, danes pa vsi vejo, kaj je droga.”
(Tasim, 22 let, mladi zapornik)

15.2 IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

Mladi so svojo izkušnjo šole opisali kot izjemno pozitivno:

“Gimnazija mi je bila odlična izkušnja. Imela sem profesorje, ki so me naučili učiti. Faks pa je bila druga stvar. Preveč je bilo teoretičnega nakladanja in premalo zanimive prakse.”
(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Šola ni več vzgojno izobraževalna, ampak le izobraževalna. Je to dobro ali slabo ne vem. Če imaš vzgojo doma, je to kul, če pa je nimaš, pa je to problem. Vedno sem v šoli užival. V gimnaziji sem odnesel osnovno širino znanja, pa tudi zaradi kritičnega pogleda, ki so nam ga dali...”
(Davor, 22 let, mladi politik)

“Super je bilo, še enkrat bi izbral isto pot. Predvsem zaradi družbe sošolcev. S temi ljudmi sem odraščal in zelo dobro smo se razumeli. Isti interesi in pogledi na svet. Še vedno se družimo.”
(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“Kaj pa vem... osnovna šola je bila pranje možganov, čeprav sem se imel dobro... v srednji šoli sem že bil dovolj star, da sem razmišljal s svojo glavo, no dobil sem nekaj izobrazbe in tako vem, da je vse v kurcu in nočem nič naredit, da bi bilo boljše... Sicer še kar dobra izkušnja... Fakulteta pa je... s 15 leti si dokazal, da se lahko naučim vse in če se tam najde nekdo, ki te jebe, pa ga pošlje, naj se ima fajn... diplomo bi lahko kar šenkali, če bi bili pametni in bi se rešili stroškov... glede na kadre in znanje v osnovni šoli, bi jih lahko jaz učil po tretjem letniku gimnazije”
(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

“V šoli mi je bilo.... No ne vem, zadržana sem bila... Potem mi je bilo čez čas malo lažje, navezala sem nekaj tikov... Bilo pa je zanimivo... rada sem hodla v šolo, ker sem vedla, da so tam moji sošolci in da se bom tam lahko družila s prijatelji... če bi imela šanso, bi šla še enkrat v srednjo šolo... Glede fsega, predmetov, profesorjev, fsega... Fajn je blo, ful so se trudi z nami... Sploh če te zanima tisto, kamor si se fpisal.”

“Na koncu sem mela sicer popravnega, ampak sem si rekla, da šolo moram nardit, imela sem prijatle in sošolce, ki so bili dobri in zato sem morala nardit popravne... pomagala mi je tudi dramska šola, ker sem se tam naučila nastopat pred tablo brez treme in trepetanja.”

(Špela, 25 let, mlada natarica)

Iz zbranih kvalitativnih podatkov izhaja, da so mladim pri oblikovanju pozitivne šolske klime bistveni kohezivna socialne mreža sošolcev, podajanje smiselnega in uporabnega znanja, jasni vzgojni cilji in principi, predvsem pa:

“... ne vem od kod to, da bi šola naj bila zabavna. V šoli naj bi se učili in šele potem, če ostane kaj časa in energije, zabavali.”

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

Po mnenju večine vprašanih mladih bi bilo potrebno več poudarka nameniti praktični usmerjenosti učnega načrta in ciljni orientiranosti, na podlagi katere bi se mladi lažje potegovali za delovna mesta. Posebno pozornost pa bi bilo potrebno nameniti usposobljenosti učiteljev. Učitelji bi po njihovem mnenju naj bili ljudje, ki vodijo mlade, so strokovno podkovani, fleksibilni, imajo izoblikovana moralna stališča, ki jih suvereno zastopajo in znajo jasno postaviti meje:

“Že v osnovi nisem imel nekega posebnega odnosa do šole. Nikoli mi ni bila nekaj ekstra... predvsem pa mi je bilo pomembno, kdo kaj uči... Učitelj je v bistvu svetilnik...”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

Tisti, ki so trenutno vključeni bolonjski sistem izobraževanja, so še posebej nezadovoljni. Menijo, da je sistem preveč ohlapen, prenatrpan z vsebinami, ki niso relevantne, predvsem pa »na videz mamljiv, v bistvu pa prazen in pust«. Večina vprašanih pa je vseeno mnenja, da šola, generalno gledano, mladim da relativno veliko:

“Šola da veliko in to je dobro.”

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

“Šola mladim sicer nekaj da, lahko pa bi bilo tega še več. Veliko je odvisno od lastne angažiranosti. Šola mladim da nek okvir in smer, osnovno znanje in disciplino. Lahko pa bi jim dala še več možnosti izbire in več prostočasnih dejavnosti, lahko pa bi mlade tudi vključevala v proces izobraževanja. Mlade bi lahko bolj vzpodbujali pri iskanju lastnih interesov.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

Iz zbranih kvalitativnih podatkov izhaja, da so mladim šolski dosežki v osnovni šoli relativno nepomembni, kasneje, predvsem ob koncu osnovne šole in v srednji šoli, pa so jim postali pomembnejši. Videti je, da so mladi izjemno ciljno naravnani, saj je percepcija pomembnosti šolskih dosežkov povezana predvsem s projekcijo izobraževalne prihodnosti, poveča pa se v času prehoda iz enega izobraževalnega sistema v drugega:

“Ja (šolski dosežki so pomembni), zaradi končnega cilja in čisto osebno”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“So, v srednji šoli zelo. Potem pa vedno manj. V srednji šoli sem imela srečo, da sem vedno dobila oceno glede na moje znanje. Na faksu pa so me spraševali same stvari, ki sem jih videla kot neuporabne in neumne... To sem razumela kot krivico in izgubila sem motivacijo.”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Velikokrat sem te zadeve preziral, zdaj pa, ko gledam nazaj mislim, da so pomembne in da bi se moral bolje boriti za njih. Uspehi dajo motivacijo in so pomembni.”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

Izobrazba je v očeh mladih sicer izjemno pomembna, predvsem na področjih osebne rasti in poklicne usposobljenosti posameznika. Pomembna je tako za doseganje standarda, kot tudi življenjskih ciljev, čeprav sama zase ni ne nujen in ne zadosten pogoj:

“Šola sicer nekaj pomaga, je nujno zlo, ker je izobrazba v naše svetu nujna. Če bi rad imel denar moraš končati šolo, standard je pogojen s šolo, mladi pa si, po mojem mnenju, velikokrat ne želijo znanja, ki ga šola ponuja.”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

“Sama šola ti sicer ne da veliko glede standarda, da ti teorijo, premalo pa je praktičnega dela, ki bi ti resnično pomagalo pri delu oziroma zaposlitvi. Veliko mladih tudi v času šolanja ne ve, kaj bi sploh radi.”

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“Šola mladim pomaga pri doseganju življenjskih ciljev.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“Oboje, cilj in standard... danes je pomembno oboje.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

Sicer pa znanje, s katerim mladi razpolagajo, ni omejeno le na formalne izobraževalne vire. Mladi, ki so sodelovali v kvalitativnem delu raziskave so pokazali na izjemen nabor znanj, ki so si jih pridobili iz neformalnih izobraževalnih virov. Med vsemi navedenimi oblikami je največ tujega jezika, predvsem angleščine, nemščine in španščine, po večini pa so se mladi le-tega naučili preko elektronskih medijev, največkrat ob računalniku in internetu, ter televiziji, predvsem tujih nanizankah. Veliko je tudi povsem praktičnih znanj in kompetenc, katerih akvizicija se dogaja spontano, med aktivnim preživljanjem prostega časa. Med temi je največ znanj povezanih z uporabo relativno specializiranih računalniških orodij, teoretičnih in praktičnih glasbenih znanj, ročnih spretnosti, tehnično mehaničnih znanj in spretnosti, hišno gospodinjskih znanj in spretnosti in podobno. Tisto, kar bi po njihovem mnenju morala storiti država na področju neformalnega izobraževanja je, da bi najprej te oblike izobraževanja naredila še dostopnejše, in še pomembnejše, da bi rezultate ustrezno ovrednotila in naredila neformalno izobraževanje mladim bolj privlačno:

“Veliko je odvisno od družbe mladih oziroma njihove (mladih) primarne socialne skupine. Neformalna znanja pa bi morala biti povezana s formalnimi znanji, da bi se mladim približali. Oblikovati bi bilo potrebno na primer spričevalo neformalnih znanj, ki bi štela kot kompetence in reference pri iskanju zaposlitve.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Velika večina vprašanih mladih nima elaborirane sheme prihodnosti svojega izobraževanja. V prihodnosti vidijo veliko možnosti, da bodo svoje izobraževanje nadaljevali. Kratkoročno pa si večina želi trenutno izobraževalno pot zaključiti in poiskati zaposlitev, saj je to tisto, kar bo zagotovilo njihovo ekonomsko neodvisnost in posledično tudi odraslost. To pa nikakor ne pomeni, da je nadaljnje izobraževanje iz njihovih načrtov izključeno:

“Zaenkrat sem vse pustil, puščam pa možnost, da se bom še kdaj izobraževal... v smeri glasbe.”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

“Končati faks, dalje pa še ne vem. Veslanje je na prvem mestu.”

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“Na podiplomca, zato ker mi bolonjski sistem ne da v osnovi nič... Moram naprej.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

15.3 ZDRAVJE IN DOBRO POČUTJE

Med mladimi sta zdravje in dobro počutje sicer pomembna, ni pa med njimi opaziti pretirane skrbi za oboje. Mladih za njihovo zdravje bistveno ne skrbi, vsaj v smislu zdravstvene anksioznosti ne:

“Sem zdrava, zelo dobro se počutim. Nisem anksiozna, se pa zavedam, da psiha vpliva na zdravje.”

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

“Če se malo poslušáš, te nima bit kaj strah. Seveda bi rad bil zdrav, samo se ne bojim bolezni. Glej primer: Že deset let si ne merim vročine in je nimam že deset let.”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Velika večina se jih aktivno ne ukvarja s športom, veliko jih uživa alkohol, nekoliko manj pa je kadilcev in še manj jih uživa mamila. Kljub temu pa jih večina ima idejo, kako skrbeti za svoje zdravje:

“Trudim se, v določenih obrokih jem po malo, pijem tekočino, in migam... Reaktivno pač... Da pa bi hodla v fintes pa ni moja stvar...”

(Špela, 25 let, mlada natakara)

“Počivam in gledam TV.”

(Enver, 20 let, mladi rom)

“Ja, šport, pazim na prosti čas, na stres, poslušam se...”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“Konopljino olje sem si kupil in vsak dan ga pijem po žličkah. Nekje sem slišal, da je zelo zdravo. Glede na ceno 20 eur za flaško bi pa že moralo biti.”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

“Ja... Ne mečem se na zobe zaradi zdravja... no, se mečem na zobe, samo ko sem pijan... jem raznovrstno, kot so rekle ome – petkrat na dan pa po malo.”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Nekoliko več pozornosti mladi namenjajo dobremu počutju, za katerega pa ni nujno, da je avtomatsko povezano z zdravjem:

"Kako skrbiš za svoje dobro počutje? (A.N.)"

"Ponavadi s športom, včasih pijem kaki pir."

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

"Vsak dan se vsedem na kavo z osebo, ki jo imam rad in poklepetam.... Obvezno vsak dan!"

(Davor, 22 let, mladi politik)

"Prpalim (travco)!"

(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

"Seveda s stvarmi, ki me veselijo."

(Vali, 23 let, mlada predstavница madžarske manjšine)

"S čokolado."

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

"Počivam."

(Enver, 20 let, mladi rom)

Generalno pa intervjuvanci ocenjujejo svoje zdravje kot dobro, počutje pa celo kot odlično. Hkrati s tem menijo tudi, da se podobno počuti večina mladih v Sloveniji:

"... bi pa mladi lahko malo več migali. Ne bi nobenemu škodilo."

(Sabina, 22 let, bivša odvisnica)

15.4 ZAPOSLOVANJE, PODJETNIŠTVO, MOBILNOST IN GLOBALIZACIJA

15.4.1 ZAPOSLOVANJE

Glavna značilnost zaposlovanja v percepciji mladih je fleksibilnost in varnost. Zaposlitev je med mladimi razumljena kot izjemno pomembna, saj jo večina dojema kot korak pri osamosvajanju in posledično pri doseganju individualne odraslosti. Zraven lastne družine je namreč drugi najpomembnejši faktor pri definiciji lastne odraslosti v percepciji mladih. Mladi z zaposlovanjem povezujejo predvsem koncepte, vezane na finančno samostojnost in prevzemanje odgovornosti, kar jim v osnovi pomeni pomemben korak v odraslost:

“Kdaj si odrasel? (A. N.)

Mislim, da ko si finančno neodvisen in se odločaš samo zase in sam postavljaš svoje meje in kontroliraš svoje življenje.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“Ko se obnašaš odraslo. To pomeni, da si funkcionalno dorasel. Recimo da imaš službo in da si odgovoren, da prevzemaš posledice za svoje odločitve... odrasel si, ko se počutiš psihološko odraslega.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

Mladim zaposlitev pomeni tudi osnovo za zagotavljanje lastne varnosti, pa tudi kot osnovo za oblikovanje lastne družine, ki je druga pomembna stopnja v doseganju lastne odraslosti:

“Denar mi sigurno ni najpomembnejši. Bolj varnost, da imam službo ki mi omogoča, da se varno počutim... pa da sploh lahko imam družino.”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Jaz sam ne bi rad delal, samo na socialnem ne morem bit celo življenje....moram se zaposlit, da bom na varnem.... Socialna te pa lahko skine in potem, kaj si naredo? Nič!”

(Enver, 20 let, mladi rom)

Stanje zaposlenih med mladimi respondentni kvalitativnega dela je percipirano kot izjemno slabo:

"Zalo slabo stanje, neproporcionalno povpraševanje po kadrih, ki so na voljo. Mladi nimajo možnosti."

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

"Navzdol gre.... Tu ni pozitivnega mišljenja, država ne naredi nič."

(Špela, 25 let, mlada natakara)

"Ni rožnato, nekaterih kadrov je preveč, vsi forsirajo fakultete in diplome, ni pa poudarka na uporabnih poklicih. Vsak Pahor rabi kleparja, ko se zaleti. Enim je to v veselje, pa se v družbi tretira kot manjvredno... mogoče pa bi kak odličnjak rad delal z lesom, pa mu tega ne omogočijo in ga stlačijo med gimnazijce.... Sam bi skoraj rajši šel na poklicno, bil bi kuhar... Pa so me stari stlačili na gimnazijo, naš pa že ne bo delal..."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

"Zaposlovanje med mladimi je slabo, služb je premalo, mladi se bomo morali bolj boriti za službe kot pa naši starši. Velika je tudi negotovost glede izobraževanja, saj ne veš kje boš delal. Delo je tudi nezanesljivo in potrebno bo več fleksibilnosti, dodatnega izobraževanja in agresivnosti. Več bo projektne dela."

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

Mladi menijo, da je odgovornost za tako stanje deljena in da sta za reševanje nastale situacije pomembna individualna samoiniciativnost mladih, kot tudi aktivnejša vloga države:

"Po eni strani smo vsi odgovorni, po drugi država, po tretji strani EU... težko je opredelit, sicer pa je po celem svetu tak, zakaj pa je do tega prišlo pa noben ne ve."

(Špela, 25 let, mlada natakara)

"Vsak je po svoje odgovoren. Mladi se moramo pobrigati, da dobimo službo, tudi če služba ni ravno skladna s tvojo osnovno izobrazbo. Ne moreš čakati, da ti bo nekdo domov prinesel službo. Potem so tukaj svetovalci na socialni službi in da ti v resnici pomagajo najti nekaj primernega. Država pa bi morala ukiniti agencije za zaposlovanje, na primer ADECCO, ker ti ti sicer iščejo službo, ti pa potem odtegnejo od plače."

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

"Oboje, posameznik je odgovoren za svoje reference in sposobnosti in iniciativnost, družba pa mora urediti zakonodajo in problematiko. To se mi zdi normalno, da je malo služb, saj so naši

starši preveč trošili. Resursov je zmanjkalo in prišlo je obdobje pomanjkanja, ki pa se bo enkrat končalo in tudi za mlade pridejo boljši časi."

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

"... družba bi morala pravično upravljati s temi viri... tako ko pobirajo davke, bi lahko skrbeli za primerno zaposlovanje in delavnost ljudi."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

"Družba nasploh je odgovorna. Država mora zagotoviti delavna mesta za tiste, ki so končali izobraževanje."

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

Zaposlitvene možnosti bi bilo, po njihovem mnenju, mogoče izboljšati torej z večjo samoiniciativnostjo posameznikov in intervencijo države na trgu delovne sile. Mladi, ki pa so že zaposleni, pa vidijo stvar nekoliko drugače.

"Problem so davki... Znižat davke, ker bo to stimuliralo vse ostalo."

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

"Višje plače... dela je dovolj, denarja pa premalo."

(Oto, 28 let, zaposlen v mehanični delavnici, mladi oče)

Kvalitativni podatki kažejo tudi na to, da mladi načeloma ne povezujejo višje izobrazbe z boljšimi zaposlitvenimi možnostmi. Sami vidijo, bolj kot stopnjo izobrazbe, socialno mrežo kot tisto, kar igra pomembnejšo vlogo pri kandidiranju za delovno mesto. Glede lastne zaposlitve je njihova projekcija dokaj neelaborirana; mladi se z vsebino potencialne zaposlitve ne ukvarjajo preveč, saj vedo, da bo pač treba vzeti delo, ki jim bo ponujeno. Hkrati s tem pa ne izražajo prevelike zaskrbljenosti, saj menijo, da se bo nek vir dohodka za njih že našel.

15.4.2 PODJETNIŠTVO

Odnos do podjetništva med mladimi se v intervjujih kaže kot izjemno pozitiven, vendar na ravni, ki je nekoliko oddaljena. Mladi vidijo podjetnike kot inovativne, fleksibilne in drzne in zato tudi uspešne, ker pa sami pri sebi teh karakteristik ne zaznavajo v dovolj visoki meri, podjetništva tudi ne povezujejo s svojo potencialno realizirano prihodnostjo. Lastno podjetje je torej v njihovi percepciji zastopano kot malo verjeten načrt oziroma že kar fantazija, za katero pa je malo možnosti za realizacijo. Glavne ovire mladi vidijo predvsem v nezadostni finančni moči za zagon podjetja, v pomanjkanju idej, okoli katerih bi podjetje organizirali, pa tudi v pomanjkanju lastnih izkušenj, ki so za vodenje podjetja potrebne. Kot potenciali za oblikovanje podjetja se pri mladih kažejo dejavnosti, ki izhajajo iz prostega časa oziroma dejavnosti, ki spadajo v polje individualnih interesnih dejavnosti in niso nujno vezane na izobrazbo in formalno pridobljene kompetence:

“Imela bi svoj salon... za nohte in ostalo kozmetiko. Če bi imela dovolj denarja, bi ga odprla.”

(Afrodita, 21 let, mladi invalid)

“Svoje podjetje? Ne... pa v taki krizi? Takoj propadem. Če pa bi imel firmo, pa bi vulkanizerstvo ali pa mehanik.... Dobro, ne znam delat, samo bi odprl firmo... Pa vidim, ko grem gume menjat, 40 EUR... Deset strank na dan rabim, pa mam dnar, ne rabim več.”

(Enver, 20 let, mladi rom)

“Imel bi odprt s.p. za športnike ampak so dohodki bili premajhni, da bi se splačalo.”

(Gašper, 23 let, mladi športnik)

“Ne, ne vem zakaj, nekaj sem sicer poskušal pa ni bilo nič.... Pa ne da se mi ni in nimam neke ideje.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“Strah me je dolgov, da bi zapadla v dolgove in da ne bi mogla več ven. Če pa bi, pa bi imela ekovrtnarstvo.”

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

“Nisem, sem pa razmišljal, lahko bi igral.... potem sem pa videl, da se ne izide.”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

“Ne, zato ker moraš biti prvo finančno sposoben... Potem rabiš večjo željo, kot jo imam jaz... potem rabiš parcele za delo... Mogoče bi lahko mela urejanje okolja. Ne smem bit sama za vse to, rabiš ljudi pod sabo, sam ne zmoreš...”

(Špela, 25 let, mlada natakara)

Tisti, ki pa so za oblikovanje podjetja motivirani, vidijo podjetništvo nekoliko drugače:

“Že od svojega 18. leta govorim, da bom bogat in uspešen. Najprej so se mi vsi smejali, nihče mi ni verjel, ker so vedeli iz kakšne družine prihajam... zdaj pa vidijo, da če se človek trudi, doseže. Veliko ljudi, predvsem starejših in uspešnih v meni zdaj vidi potencial... to mi veliko pomeni”

“Trenutno sem zaposlen preko svojega s. p. in se ukvarjam z veleprodajo čokolade in kave. Imam pa še podjetje, d. o. o., ki se ukvarja s sekundarno produkcijo in prodajo parfumov. Zaposleno imam punco, ki opravlja tekoče posle, strategija pa temelji na mrežnem marketingu.”

“Sem srečen, ampak verjamem, da bom še bolj... verjamem da denar osreči človeka... denar da vse, če ga imaš dobiš vse, tudi ljubezen in zdravje, vse je samo vprašanje količine...”

“Moj materialni položaj je dober... Opažam, da tisti, ki imajo denar, so veliko bolj srečni, kot pa tisti, ki ga nimajo. To ne pomeni, da potem ni problemov, ko maš dnar... Paziti moraš samo, da ne letiš previsoko, ker potem prenizko padeš.”

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

Medtem, ko večina mladih vidi glavno oviro predvsem pri sebi, mladi podjetnik meni, da je ovira nekje povsem drugje, v sistemu:

“Davki so absolutno preveliki, predvsem na dobiček.... V prihodnosti vidim da bomo ljudje odpirali račune v tujini.”

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

Nekateri so mnenja, da je rešitev mogoča samo skozi aktivno participacijo mladih in v okrepljeni aktivni vlogi države:

“Država bi sicer lahko naredila več, osredotočala bi se na ukrepe za mlade, sklad za deficitarne poklice... ima pa veliko vlogo tudi posameznik. Sama ne maram, da mladi vzdihujejo in krivijo državo za lasten neuspeh. Razumem, da so razočarani, samo ne moreš pa vedno drugje iskati krivca.”

“Mladim je v prvi vrsti pomemben denar... mladi so usmerjeni na 5 minut slave in materialistično.”

“Prosperiral bo profil mladih, ki bodo poklicno izobraženi, saj v družbi obstaja dejanska potreba po teh poklicih.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

15.4.3 MOBILNOST

Pojem mobilnosti je v percepciji mladih zastopan v prvi vrsti v okviru študija in programov mobilnosti, ki jih vzpodbuja Evropska Unija, kot sta na primer programa Erasmus in Socrates. Mladi pravijo, da so z vsebino teh programov sicer seznanjeni in da jim je možnost študija v *tujini* načeloma všeč. Po večini pa se za tovrstno mobilnost ne odločajo, kot najpogostejši razlog pa mladi navajajo obveznosti, ki jih vežejo na domače okolje. Med temi obveznostmi je največkrat omenjeno delo, bodisi vezano na šolo, študentski servis ali pa dom. Vseeno pa številni možnosti za študij v tujini ne izključujejo popolnoma:

“Tujina me sicer zanima, ampak ne še zdaj... imam doma preveč dela. Mogoče na podiplomcu ali pa na specializaciji.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

Tujina je mladim privlačna tudi glede zaposlitve. Mladi so po večini mnenja, da je v tujini veliko lažje dobiti službo, ter da so plače in pogoji dela veliko boljši kot v Sloveniji:

“V Avstriji si na primer ne moreš privoščiti, da bi izkoriščal ljudi, ker politika tega ne dovoli. Pri nas pa veliko podjetij preživi ravno na račun teh malih ljudi.”

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

“Sej ne rečem, da je pri nas slabu. Samu lahko bi blu bulše. Če se ne popravi, bom šou pa delat u Italijo.”

(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

Mladi, ki imajo neposredno izkušnjo mobilnosti, jo opisujejo kot izjemno pozitivno in zagovarjajo stališče, da je to možnost, ki jo mora izkoristiti vsak:

“2003 je šla v Nemčijo na prakso za 6 mesecev, če ne bi bilo vize bi ostala tam“

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

“Študij v tujini je zakon. Škoda da ni več tega.“

“Po mojem mladi (študentje) sploh ne vejo, kaj vse jim je omogočeno. Več je potrebno reklame za te programe... več prezentacij. Pa bolj bi se morali povezati (z izobraževalnimi institucijami iz tujine) s tujino, da bi lahko lažje vnovčili ECTSje.“

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

15.4.4 GLOBALIZACIJA

Mladi globalizacijo razumejo kot novodobni pojav, ki je vezan na modernizacijo, kapitalizacijo in demokratizacijo sveta. V veliki meri je proces globalizacije v njihovi percepciji omejen na področje tehnologije in kulture in na teh področjih globalizacijo razumejo kot negativno. V osnovi procesov globalizacije, kot jih sami razumejo, so tendence kulturnega kolonializma, ki uničuje lokalne avtohtone značilnosti različnih kultur, kot izvor teh procesov pa največkrat mladi omenjajo Združene države Amerike:

“MTV je povsod, ne samo na MTV. McDonald's je povsod ne samo v McDonald'su.“

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Trend globalizacije pa se po mnenju nekaterih mladih kaže tudi na drugih področjih:

“Ja, jaz mislim, da je glavni cilj globalizacije vzgoja posameznika, ki bo služil kapitalu.“

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“(Izobraževanje) Ker je tako družbeno zaželeno, računajo na to, da bodo kadri... uspešno opravljali svoj poklic... V Sloveniji pa to najbolj ne funkcionira. Ideja je dobra, samo izvedba je slaba. Ne vem pa, kaj je slabše, Ameriška podoba specialista, ki je srečen, sijoč, nima pa pojma o ničemer in je idealni suženj sistema.“

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

15.5 POLITIČNA PARTICIPACIJA IN PROSTOVOLJNE DEJAVNOSTI

Konvencionalna politična participacija je med mladimi intervjuvanci izjemno slaba. Kot politično participacijo razumejo predvsem udeležbo na volitvah in referendumih ter članstvo v političnih strankah. Kljub temu, da se jih večina udeleži volitev, pa je zanimanje za politiko izjemno nizko:

"Kaj pravita Slon in Sadež? Bil bi bivši poslanec..."

(Necj, 26 let, zaposlen po sili)

"Politika me zanima le v povezavi s poslom."

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

"Ne, politika mi gre na živce. Če bi volitve karkoli spremenile, bi bile prepovedane."

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

"Sem bila (politično aktivna), zato ker sem upala, da bom s pomočjo tega dobila službo. Se je pa zgodilo, da so me uporabili in potem pozabili na mene."

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

"Ne. Čeprav sem premišljevala, da bi se vključila v politiko. Mladi smo izbrali politike, da zastopajo nas in ne svojo stranko. Zakaj nikjer ne piše, da zastopajo ljudi. Oni v bistvu zastopajo same sebe in ne nas. Politiki preveč delajo sami za sebe in premalo za ljudi."

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

Intervjuvanci, še posebej tisti, ki so politično aktivni, opažajo, da je politična participacija izjemno pomembna in da bi mladi morali bolj aktivno sodelovati v politiki:

"... hodim na volitve, referendumne in to zato ker smo stoletja rabili kot narod, kako bo v naši državi. Ljudje so se dolgo borili za to, kar imamo danes, in to moramo varovati."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Večina vprašanih meni, da mladi nimajo pravega vpliva na družbeno dogajanje in to naj bi bil po njihovih besedah eden glavnih razlogov za občutek nemoči in politično apatičnost:

"Se ti zdi, da imajo mladi kaj vpliva v družbenem oziroma političnem dogajanju? (A.N.)"

Malo že, v večini primerov pa ne. Včasih, primer kamenjanja parlamenta, dosežejo svoje."

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

"Zakaj bi (mladi) sploh hodili na volitve... tako ali tako ne morejo spremeniti nič."

(Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno)

"Sodeč po zadnjih demonstracijah, mladi ne vladajo niti svoji glavi... Pohvalno, da so kamenjali parlament, samo z drugimi parolami bi morali prit."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

"Če je masa, imajo (moč vpliva). Je pa med mladimi vse preveč parcialno. Demonstracije na primer – efekt je bil negativen, bila pa je masa. Preveč je mladinskih društev in klubov, ki so ločeni in s kom se naj pogovarjajo politiki, da bo pravilno dojeta stališče mladih."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Drugi pomemben element, ki vpliva na nizko participacijo je tudi relativno nizka stopnja zaupanja mladih v politike:

"... Čepprav sem premišljevala, da bi se vključila v politiko. Mladi smo izbrali politike, da zastopajo nas in ne svojo stranko. Zakaj nikjer ne piše, da zastopajo ljudi. Oni v bistvu zastopajo same sebe in ne nas. Politiki preveč delajo sami za sebe in premalo za ljudi. Mladi v manjšini niso politično aktivni. Mogoče so tisti, ki prihajajo iz politično aktivnih družin."

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

Možnosti za izboljšanje politične participacije vprašani v svoji populaciji po večini ne vidijo, nekateri pa zastopajo stališče, da bi povezava politike z individualnimi interesi posameznikov utegnila vplivati na politično participacijo stimulatивно:

"Kako pa bi lahko bila politično aktivna? (A. N.)"

"Če bi bilo politično delo vezano na zadeve manjšine in če bi dobila delo, za katerega sem sposobna, da bi to imelo smisel za manjšino in za naš kraj. Da pa bi šlo samo za politiko kot tako, pa je zapravljanje časa."

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

Nekateri so v celoti razočarani nad trenutno politično ureditvijo in najdejo ugodnejše razmere za politično participacijo v še ne prav oddaljeni preteklosti:

"Saj veš kako je bilo v Jugi... glavni problem je bil to, da nisi smel povedat, kaj si misliš, za vse ostalo, za službe, stanovanja in penzije, pa je poskrbel sistem. Pol pa so se stari zbnunli... da bi radi zraven tega, da so meli vse, še govorili. No, pa smo dobli kapitalistično in demokratično Slovenijo. Zdaj lahko govoriš kaj hočeš, nobenega nič ne briga... za službo stanovanje in penzijo pa se sam pobrigaj."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Nekoliko več zanimanja kot za politiko, pa je opaziti na področju prostovoljstva. Vprašane mlade za prostovoljstvo motivirajo predvsem stvari, ki izhajajo iz njihovega neposrednega okolja, so praviloma povezane z njihovimi prostočasnimi dejavnostmi, predvsem pa so daleč vstran od politike:

"Vključujem se v delo za potrebe manjšine ... 15. marec, praznik madžarske manjšine, 1848 vojna Madžarov proti Rusom in podobno."

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

"Kaj pa vem... Rada grem pomagat, če je. Šla sem nogometašem na miting prodajat pijačo zastoj... Sodelujem pri projektu Očistimo Skorbo... v dramskem krožku tudi brezplačno pomagam strečt pijačo, pospravlat... kolegom pomagam doma, na trgatvi recimo... Rada bi šla na krvodajalsko, pa ne pridem zraven..."

(Špela, 25 let, mlada natakaraica)

Tisto, kar bi mlade motiviralo za intenzivnejše vključevanje v prostovoljstvo, je predvsem večja dostopnost prostovoljstva in ohranitev altruistične komponente:

"Prostovoljstvo izhaja iz tebe samega, da hočeš nekemu pomagati. Če bi ga formalizirali, na primer kot reference pri delu, se pojavi nevarnost zlorabe. Neformalno pa je stvar posebno močna. Oboje bi bilo potrebno (ustrezno) povezati."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

15.6 PROSTI ČAS, KULTURA, VIRTUALIZACIJA

Medtem, ko je politika na periferiji, pa so prosti čas, kultura in virtualizacija v jedru življenja mladih. Med mladimi, ki so bili vključeni v kvalitativni del raziskave, je prav prosti čas pojmovan kot tista kategorija, ki poleg športa in razvedrila zajema tudi kulturo in virtualizacijo. Intervjuvanci razumejo prosti čas kot čas, ki ni vezan na delo in študij oziroma čas, ki ga imajo zase:

“To je čas, ko se ne obremenjuješ s problemi.”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Moj prosti čas je čas, v katerem samo mislim na šolo in klarinet... delam pa nič.”

(Dominik, 16 let, mladi glasbenik)

“Moj prosti čas? Imam ga, kdaj hočeš... Nimam nobene ovire. Celi dan imam... Kaj, če pa ne delam.”

(Enver, 20 let, mladi rom)

“Ko naredim vse, kar imam za službo in šolo, grem na pir ali pa igram igrice, trenutno še nimam benda, se je pa začel razvijati.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“Čas, v katerem bi človek naj skrbel za svoje duševno in telesno zdravje, z aktivnotmi, ki se mu zdijo za to primerne. Pri meni so to glasba, šport in druženje s prijatelji, branje, knjig in TV...”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

Prosti čas je po njihovem mnenju sicer namenjen oddihu in počitku, vseeno pa ga v veliki meri mladi preživljajo aktivno. Videti je, da je ravno to v veliki meri vpliva na percepcijo mladih, da imajo prostega časa premalo:

“(Prostega časa imam)... malo, ker se moram veliko učiti. Ko pa ga ima veliko, pa mi je ponavadi dolgčas. Čisto v redu je, tako kot je.”

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

“(Prostega časa imam)... Kolikor si ga vzamem, lahko bi ga bilo več. Ponavadi ga porabim za izobraževanja, šport, knjige, psa...”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

“Ker mi ga večino vzame služba... sem nezadovoljen. Nimam ga. Prosti čas mi je, ko ne rabim odgovarjat nobenemu in gledam v zrak. Sam se ukvarjam s svojimi mislimi in glasbo, to je resnični prosti čas... sicer pa vse, kar nima veze s šihom.”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Prosti čas intervjuvanci po večini preživljajo v družbi svojih prijateljev, ob računalniku in drugih digitalnih medijih, športu in glasbi, nekoliko manj prostega časa pa posvečajo branju in aktivnostim, ki so povezane s kulturo:

“To je, da si brez skrbi, ukvarjaš se s tem kar te veseli... eni so za računalnikom in to je njihov prosti čas. Jaz računalnika nimam in grem rajši s prijatelji klepetat ali pa v dramski krožek... Doma pomagam, na vrtu z mamo, s prijatelji se družim, s fantom koliko nama čas dopušča, koliko ima on prostega časa, z družino, ob nedeljah pri babici na kosilu...”

(Špela, 25 let, mlada natarica)

“Včasih tisto, kar sem se ukvarjal s športom, danes pa takrat ko se sprostim, ko ne razmišljam o poslu, ko pa bom imel otroke pa, ko bom z otroci.”

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

“Večina prijateljev je v virtualnem svetu, nekaj malega pa tudi zunaj. S temi se poznam iz srednje šole. Včasih smo sicer igrali nogomet in šli na sprehod. Se mi pa ne da več, lažje je igrati igrice in se pogovarjati, sem se pa že nekajkrat zavedel, da bi lahko delal še kaj drugega. Večina virtualnih prijateljev je razsutih po Sloveniji. Včasih se zmenimo, da se dobimo pri kom, vsak prinese svojo konzolo in monitor, dobimo se pri kom doma in skupaj igramo igrice preko vikenda. Nazadnje smo se dobili v pri nekom v Tržiču, nabavili hrane za nekaj dni in od petka do torka igrali streljačine.”

(Aleš, 20 let, virtualizirani mladi)

Intervjuvanci so mnenja, da imajo mladi kot populacija, preveč prostega časa, ter da ga izkoriščajo neracionalno ali celo neprimerno. Sami zase sicer menijo, da svojega prostega časa ne izkoriščajo docela optimalno, vendar pa bi po njihovih besedah naj bila večina mladih, še posebej kar se tiče uporabe računalnika, še veliko hujša. Posebej kritični so do uporabnikov Facebooka:

“Po večini imajo mladi še preveč prostega časa... kadijo, pijejo, mamila... ali pa ždiyo pred računalniki ali pa na Facebooku...”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Po mojem preždiho (mladi) tam (za računalnikom) celo popoldne, kolko majo cajta... po eni strani je sicer zanimivo, o.k., se družijo... Se pa ne znajo več zmenit na štiri oči. Saj lahko tam dobiš tudi nekaj koristnih informacij, ni napačno, me pa to ne zanima...”

(Špela, 25 let, mlada natarica)

“Premalo dejanskega družjenja, preveč interneta... Niti mobitel ni več aktualen ker je vse na Facebooku... za poslovni svet je to dobro, velika priložnost, za družbo pa to ni dobro...”

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

15.7 BIVANJSKE RAZMERE IN EKONOMSKI POLOŽAJ

Večina mladih ocenjuje svoj materialni položaj kot relativno dober. Potrebno pa je poudariti, da mladi, ki so bili vključeni v kvalitativni del raziskave, svoj materialni položaj strogo ločujejo od materialnega položaja staršev, za katerega pa večina vprašanih meni, da je sicer stabilen, ni pa preveč dober. Velika večina mladih živi s svojimi starši, vseeno pa so mladi eksplicitno izpostavili, da to nikakor ne pomeni, da živijo na račun staršev in da ideja »hotel mama« nima v njihovih življenjih nobene realne osnove. Sobivanje s starši so opisali kot dobro, hkrati pa so izpostavili, da je bilo za zagotovitev take situacije potrebno najprej vzpostaviti notranje meje, ki zagotavljajo avtonomnost, zasebnost in svobodo članov v družini.

“Ne morem reči, da mi gre težko... pač lahko grem na pir pa za čike tudi mam... Živim in jem pri starših, za luksuz pa si zaslužim... največkrat s priložnostnim delom...”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“Ne ravno najboljši, si pa lahko privoščim skoraj vse. Sicer moram premisliti, kaj bi rada in potem si to lahko občasnim varčevanjem tudi kupim.”

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

“Zadovoljen sem z njim... temelji na tem, da ne rabim skrbet za vsak cent, ki ga zapravim. Po defoltu sem kot ekonomist izjemno varčen.”

(Davor, 22 let, mladi politik)

Osebni proračun mladih je po večini kombiniran in z vidika frekventnosti vključuje tri stebre: fiksne dohodke, delno fiksne dohodke in variabilne dohodke. Mladi kot fiksne dohodke razumejo štipendije oziroma ostale dohodke (na primer žepnine), ki jih dobivajo in so relativno stalni in stabilni. V večini primerov mladi tovrstne dohodke porabijo za pokrivanje fiksnih stroškov, kot sta na primer študentska prehrana in študentski dom. Sami ocenjujejo, da ta znesek predstavlja približno 30 do 40 odstotkov njihovega celotnega osebnega mesečnega proračuna. Največji del osebnega mesečnega proračuna predstavljajo delno fiksni dohodki, ki so v veliki meri osredinjeni na študentskem oziroma dijaškem delu. Velika večina mladih dela preko študentskega servisa, nekateri pa zraven tega opravljajo še kakšna dela za takojšnje plačilo na roko, torej na črno. Mladi ocenjujejo, da ta vir dohodka prinaša od 40 do 50 odstotkov njihovega osebnega mesečnega proračuna, v veliki meri pa ta denar porabijo za osebne potrebe:

“Načeloma pa še nisem bil v finančni stiski, se je nekako nabralo za luksus...”

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

“(Lastni materialni položaj) Zdaj dober, imam štipendijo in delam. Imam veliko lastnega dohodka. Zelo mi odgovarja, da sem finančno neodvisna od staršev in da lahko s fantom načrtujeva neke zadeve... avto.”

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“Dokaj soliden... ne čutim pomanjkanja, čeprav si ne morem kupiti veliko stvari. Ponavadi mi ostane za čike in kafeje, nekaj dam mami za stroške...”

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

Kot variabilne dohodke mladi razumejo dohodke, ki so najmanj redni in na katere se, kljub temu, da so izjemno dobrodošli, ne gre zanašati. Po večini so to različne donacije in darila sorodnikov in prijateljev, mladi pa jih največkrat porabijo za hedonistične namene.

Svoje bivanjske razmere ocenjujejo kot dobre, tudi v primerih, ko je percipirano materialno stanje družine že na meji slabega. Mladi se ne pritožujejo nad prostorsko stisko oziroma kvaliteto življenja. Vsak od vprašanih je imel prostor, ki ga je opisal kot svoj zasebni prostor in glede na to, da večina mladih živi v hiši oziroma stanovanju svojih staršev je mogoče skleniti, da je za bivanjske razmere izjemno dobro poskrbljeno. Tudi mladi so povedali, da jih življenje s starši načeloma ne moti, dokler skupnost spoštuje njihovo zasebnost. Seveda pa življenje v skupnosti zahteva relativno visoko stopnjo sodelovanja in vprašani tudi v zvezi s tem niso izražali posebnih problemov:

“Ker je mama doma, ker ni v službi, je mama glavna glede razporeditve dela. Oče je malo doma, ker po večini dela. Mama delegira delo nam otrokom, vpraša če ima kdo čas, da bi pomil posodo, zložil drva in podobno. Glava družine je za nas otroke mama, saj je največ časa z nami. Ata je

sicer glavni, ker pa je malo doma in čeprav mora takrat biti vse po njegovem, mislim, da mama drži vse skupaj. Mama obvlada vse: ata pride domov in se na primer dere na nas, ona pa nas pred njim zagovarja. In ga obvlada, dere se na njega, naj nas pusti na miru. Ata nam na primer grozi, da bo neka kazen, ki pa je še nikoli nihče ni videl. Mene osebno bolj prizadene, da mi mama kaj reče ali pa da je jezna name ali pa žalostna. Če pa je jezen oče, pa mi ne pride kaj veliko do živega.”

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

“Mama kuha, pere, lika.... Delitev dela je pogojena s situacijo. Z bratom delama pa... no, tehnična dela, moška dela.”

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

“... vse delamo skupaj. Jaz sem zadolžena, da imam svoje stvari pospravljene, sestra ima tudi svoje stvari in pomaga mami, mlajša sestra je sama za sebe, ima pa iste naloge kot starejša sestra, brat pomaga očetu... oče je dializni bolnik... no, brat pomaga kaj popraviti, oče je zadolžen za šofiranje. Drugače pa nam nič ne manjka. Stanovanje je bolj malo, ampak mi se imamo radi, ha, ha...”

(Afrodita, 21 let, mladi invalid)

Vsi mladi so sicer izrazili željo, da bi živeli v svoji hiši oziroma stanovanju. Po njihovem mnenju je to eden od pomembnih korakov in ravno zaradi tega se »človek ne sme prenačiti« (Dani, 24 let, uspešno zaposlen na črno). Pri tem pa je potrebno izpostaviti ugotovitev, da mladi ne razumejo življenja, ločenega od staršev oziroma lastnega gospodinjstva kot bistvenega pri doseganju lastne odraslosti. Za doseganje lastne odraslosti so bolj pomembni ekonomska neodvisnosti od staršev in lastni otroci (posledično lastna družina). Medgeneracijsko sodelovanje znotraj družine po njihovem mnenju lahko namreč bistveno pripomore k boljši kvaliteti življenja tako mladih, kot tudi njihovih staršev.

“Brez staršev ne moreš narediti nič... Dobro, če imaš svojo družino, samo to ni dovolj. Dedek mi vedno pomaga... čustvena podpora, socialna podpora, finančna podpora.”

(Enver, 20 let, mladi rom)

“Zelo zadovoljna, da imam tako družino, sem zelo ponosna na svoje starše in stare starše. V domačem okolju se odlično počutim. Zelo mi všeč, da nas je doma veliko.”

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

15.8 TRAJNOSTNI NAČIN DELOVANJA

Trajnostni način delovanja je med intervjuvanci percipiran na dva načina, in sicer v smislu ekološke ozaveščenosti in v smislu medgeneracijske kontinuitete. Glede ekološke ozaveščenosti je med intervjuvanci opaziti izpostavljanje pomembnosti ekološke ozaveščenosti in delovnja, ki velikokrat prehaja tudi v ekološki aktivizem:

"Ja, ekološko delovanje je izjemno pomembno. Vsi mislijo, da z vsemi odpadki in problemi nismo šli predaleč. V Sloveniji na primer v trgovinah še vedno delijo plastične vrečke, ki jih potem doma vsi mečemo v stran. Nekaj je potrebno ukreniti glede onesnaževanja, uporabljati je treba manj plastike in več stvari, ki se jih da reciklirati. Lahko bi imeli električne avtomobile."

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

"Ekologiji se posveča premalo pozornosti, predvsem glede divjih odlagališč v Sloveniji."

(Dominik, 16 let, mladi glasbenik)

"Je pomembno, ker konec koncev, če ne bomo pazili kaj delamo, bomo mi nosili posledice... lahko rečem, da sem ekološko osveščen."

Bi lahko rekel, da si tudi dejansko aktiven? (A.N.)

Ja. Ločujem odpadke, varčujem z vodo... to je to."

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

"Seveda sem ozaveščen, čeprav nisem ravno aktiven. Generalno je hiperindustrija glavni krivec za uničevanje Zemlje... Človek preveč troši, več kot v resnici sploh rabi. Večinoma gre za nepotreben prestiž na račun trpljenja narave."

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

"Zapalil sem se za biodinamiko... dejansko se da to narediti doma, na mali površini in da se živet dokaj trajnostno. Sploh če bi imel še denar za sončne celice in toplotno črpalko."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

"Sodelujem pri projektu Očistimo Skorbo..."

(Špela, 25 let, mlada natakara)

Vprašanje generacijske kontinuitete je za intervjuvance, še posebej za tiste, ki prihajajo iz ruralnega okolja oziroma tiste, ki so predstavniki manjšine, izjemno pomembno. Videti je, da je tovrstna kontinuiteta del njihove identitete in pomemben element manifestacije in zagotavljanja nacionalne pripadnosti:

"(Medgeneracijska kontinuiteta je) Zelo pomembna, predvsem ko je vezana na ohranjanje tradicije manjšine."

"Zelo, zelo sem ponosna na to, kar je oče ustvaril, čeprav imamo otroci preveliko varnost ravno zaradi tega. Težje odrasteš zaradi tega..."

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

"Biti Slovenec v zamejstvu pomeni ohranjati in spoštovati in nadaljevati kulturo in tradicije... to je pomembno za vse, ne le za mlade, tudi za starejše."

(Barbara, 29 let, predstavnica slovenske manjšine v Italiji)

"Pa normalno... enkrat bom moral prevzeti od očeta to, kar bo on od dedka."

Kaj pa je to? (A.N.)

Da skrbi za celo družino."

(Enver, 20 let, mladi rom)

"Ali bi rad nadaljeval delo svojega očeta? (A.N.)

Seveda, to je bistvo vsega... drugače ne gre, kmetija propade."

(Uroš, 22 let, mladi kmetovalec)

"Oboje je pomembno – mladi bi naj spoštovali delo starejših, ne sme pa to biti prisila."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Nekateri intervjuvanci, predvsem tisti iz urbanega okolja pa zastopajo nekoliko drugačno stališče:

"To odpade, ker imamo možnost, da odpade. Nimam nobene želje bit kot foter ali mati, ker me to ne zanima."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Sicer pa je pozicija intervjuvancev, da je ekološka zavest in zavest o pomembnosti medgeneracijske kontinuitete za mlade sicer pomembna, vendar veliko prenizka. Po njihovem mnenju je ključ do rešitve obeh problemov v izoblikovanju spoštovanja, na eni strani do okolja, kar bi rešilo veliko večino ekoloških problemov, na drugi strani pa v medsebojnih odnosih, ker bi rešilo veliko medosebnih in posledično družbenih problemov. Velika odgovornost za to je seveda na posamezniku, hkrati s tem pa bi morala tudi država prevzeti aktivnejšo vlogo, predvsem preko aktivnega izobraževanja in vzgoje najprej otrok in kasneje mladih.

15.9 VREDNOTE IN PRIČAKOVANJA GLEDE OSEBNE IN DRUŽBENE PRIHODNOSTI

Iz kvalitativnih podatkov je razvidno, da je intervjuvanci svojega okolja ne dojemajo kot anomičnega. Sami namreč menijo, da njihovo okolje vsebuje določene vrednote, ki za posameznike nedvomno niso univerzalne in fiksne, vendar ne glede na to obstajajo in so relativno jasne. Intervjuvanci si glede vsebine teh vrednot niso enotni:

“Odkvisno od mladih... kako so razgledani, mojim vrstnikom je to kar pomembno, drugače se ne bi družila z njimi.”

(Afrodita, 21 let, mladi invalid)

“So in so jasne. Moraš biti pošten, sočuten.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

“Prihajam iz podeželskega okolja, tam so vrednote bolj konzervativne... Vrednote morajo biti, če pa so prave ali ne, pa je odkvisno od posameznika.”

(Davor, 22 let, mladi politik)

“V okolju je več oziranja na socialno okolje. Moji starši na primer vedno rečejo, kaj bodo pa drugi rekli.”

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Vrednote so, opaža vrednote: družina... materialne stvari pa vedno manj.”

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

Intervjuvanci vidijo populacijo mladih z vidika vrednot še posebej pozitivno:

"Meni recimo je vrednota dosežek... Veliko mladih ima take vrednote, sicer pa se vsak za nekaj trudi... Nekaj je tudi luzerjev."

(Jona, 25 let, redni obiskovalec mladinskega zbirališča »Pekarna«)

"Mladim so vrednote vezane na pomoč soljudem, pa tudi denar, čeprav to ni več najpomembnejša vrednota."

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

"Mladi imajo vrednote... solidarnost na primer."

(Maja, 30 let, brezposelna diplomantka)

"Lastna sreča in sreča najbližjih."

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

"Mladi so individualisti ne glede na vse, tudi na račun socialne izolacije."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Med navedenimi lastnimi vrednotami po pogostosti in pomembnosti izstopajo družinski, partnerski in prijateljski odnosi ter uspešnost pri študiju in delu, nekoliko odklonilen odnos pa je opaziti v odnosu do materialnih dobrin in tistega, kar so sami opisali kot »karierizem«:

"Ne vem pa kaj je slabše... Ameriška podoba specialista, ki je srečen, sijoč, nima pa pojma o ničemer in je idealni suženj sistema."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Po besedah intervjuvancev je poleg jasnih in močnih vrednot eden od predpogojev za obstoj družbe tudi zaupanje. Največ zaupanja izražajo v odnosu do staršev, sorodnikov in prijateljev, nekoliko manj do učiteljev, najmanj pa do politikov.

"Komu zaupaš? (A.N.)"

"Mami, absolutno, potem pa fantu, potem pa ni več kaj dosti..... ateju, da ve, za kaj se gre pri vseh zadevah... Pa tudi bratu in sestri potem pa vsem ostalim..."

(Špela, 25 let, mlada natakara)

"Prijateljem in fantu, staršem vedno manj..."

Zakaj pa vedno manj? (A.N.)

Hmm... verjetno ker odraščam."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

"Jerneju (fantu), babici, mami... najmanj pa učiteljem in politikom."

(Helena, 18 let, uspešna gimnazijka)

"Dedku, staršem in ženi."

(Enver, 20 let, mladi rom)

"Prijateljem... pa mogoče mami..."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Prihodnost družbe intervjuvanci vidijo kot nekoliko mračno oziroma mladim neprijazno:

"To (prihodnost) je zaskrbljujoče: v prvi vrsti čisto praktično, problem bo s pokojninami in plačami. Mlada populacija, ki ima moč ne bo mogla skrbeti za penzije starejših."

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

"Saj pa vidiš zakaj bo tak.... Kdo pa bo imel otroka pri 25. če pa še študira do 35."

Moja mama je imela brata pri 19, mene pa pri 25. Danes se mi to zdi daleč in na to gledam isto kot na kredit al pa na avto. Nočem se zavezovat nobenemu... iz svojega življeja pa bi rad kaj drugega, kot pa kisel ksiht pri 65 in hvala za penzijo. Žalostno, da ne moreš imet otroke drugače, kot da se ubiješ, in jaz ga nočem..."

Krivi so pa valjda vedno novi genialni in sijajni zakoni... pokojninska reforma, premala podpora umetnosti in tistemu, kar ljudi veseli, politikom se ne da s kurcom mignit niti za tovarne, pol pa nič, pa naj se majo fajn..."

(Nejc, 26 let, zaposlen po sili)

Drugače je z njihovo osebno prihodnostjo. Ta je izjemno svetla. Kot ena glavnih vrednot v življenju pa je med intervjuvanci percipirana prav odraslost, in sicer formirana kot kombinacija lastne ekonomske in emocionalne neodvisnosti z oblikovanjem lastne družine. Mladi so glede lastne prihodnosti izjemno optimistični:

“Vedno govorim, da bom pri 35 v penziji... Ha, ha, ha, upam, da ne... V lasti bi rad imel lepo stanovanje, družino, 2 otroka... Živel bi pa najrajši v Barceloni... lepo mesto, morje in veliko ljudi z veliko potenciali. Osebnostno bom v bistvu isti, mogoče malo bolj resen. Imel bom podjetje, ki je samo moje in delal tisto, kar me veseli, imel bom pa še 10 podjetij v solastništvu, od katerih bom pobiral provizijo.”

(Stane, 26 let, mladi podjetnik)

“Rada bi dela v tujini, vseeno mi je kaj bi delala, samo da grem ven. Rada bi delala na kakem vodstvenem položaju. Imela pa bi rada svoj center za pomoč ljudem. Fajn bi bilo imeti otroke. Ta trenutek bolj gledam na kariero, kot pa na otroke. V določenih pogledih sem srečna, v določenih pa ne: Recimo, rada bi živela v svoji hiši, pa nimam možnosti. Imam sicer svoje nadstropje pri starših in to je to. Sumarično priznam, da nisem dosegla enih stvari, za katere je družbeno normirano, da bi jih. Nima recimo družine, in po družbeni normi bi jo morala imeti pri 29. Ta norma me nekoliko bremeni. Osebnostno pa sem čisto zadovoljna in srečna.”

(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

»(Čez 10 let) sem bolj sproščena, ne bo me več skrbelo za denar... Poklicno se težko vidim... če bi bilo po mojem bi imela svoj kafič, v katerem kelnarim in sem šefica... to mi sploh ne bi bil problem. Ko je Ines stara 12 let ima bratca in sestrico, imamo svojo hišo, ki nima več kot 85 kvadratov, nima bele ograje in psa, lovska soba pa mora biti... Oto je namreč zagrizen lovec.«

(Andreja, 25 let, brezposelna mlada mamica)

“Osebnostno bom takšna kot sem, poklicno pa bom imela svoj salon manikure, sanjarim pa da bom imela dva otroke, fantka in punčko, to pa je tudi vse.”

(Afrodita, 21 let, mladi invalid)

“Poročena, otroci... vsaj dva fantka, hiška na vasi v Dolini pri Lendavi, delam v domačem podjetju.”

(Vali, 23 let, mlada predstavnica madžarske manjšine)

“(O prihodnosti) Poklicno niti ne razmišljam, službo si moram najt, vedno ne moreš bit na socialni, družinsko pa naj ostane tako kot je.”

(Enver, 20 let, mladi rom)

“Poročena, fant bi rad tri otroke, jaz pa enega ali dva... če pa se bo odrezal, pa bomo videli. Živimo v večjem stanovanju ali pa v manjši hiši na obrobju mesta, s hitrim dostopom do centra

mesta, veliko je zelenih površin, ob potoku, športni objekti so v bližini, dovolj prostora je za psa. Delam pa kot psihoterapevt."

(Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

"Matjaž je napredoval v neko stabilno osebnost, ki je finančno zadovoljen skozi delo, ki ga vsaj malo zanima in radosti. Igram v bendu, delno pa denar služim z delom... delo je samo varnostna mreža. Ja, prihodnost je svetla!"

(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

16 ZEITGEIST MADIH

O »Zeitgeistu« oziroma »duhu časa mladih«, kot je prisoten med mladimi in zajet v kvalitativnem delu raziskave, je mogoče govoriti v glavnem s subjektivnim stališčem. Gre namreč za generalno kulturno, psiho-socialno in intelektualno ambienco skupine mladih, ki je izjemno subtilna. Videti je, da se takoj, ko je izpostavljen kvantifikaciji in operacionalizaciji, razblini oziroma pomakne nazaj v sfero slutenega, sicer prisotnega, a vseeno nedosegljivega, skoraj v polje filozofije. Točka vstopa in interpretacije oziroma reprezentacije tega duha torej mora vsebovati subjektivno komponento. Ker pa se pojma subjektivnega v klasični in posledično tudi sodobni pozitivistični znanosti drži skoraj bogokletna konotacija, najprej razčistimo, kako bo s subjektivnostjo v pričujočem primeru.

Sam se še vedno borim z lastno kartezijansko anksioznostjo, ki v jedru nosi osnovno dualnost objektivno-subjektivno. Zgodovinski razvoj zahodne znanosti je pripeljal do tega, da je polje objektivnega prevladalo v jedru pozitivističnih znanosti in postalo merilo za zagotavljanje »znanstvenosti«, medtem ko se je polje subjektivnega umaknilo na periferijo. Številni avtorji, tako v perifernih (prim. Bernstein, 1983), kot tudi v centralnih vedah (prim. Annet, 2002), poskušajo koncept subjektivnega ohraniti in vzpostaviti, kot pomembnega, saj izhajajo iz stališča, da je subjektivno v samem jedru človeka, pa naj govorimo o raziskovanju človekove percepcije oziroma njegovega psihološkega ustroja (prim. Annet, 2002), ali pa človeka, v sklopu oziroma kot pripadnika družbe/kulture (Spiro, 1996). Dilema je torej epistemološka, ima pa tudi ideološke prvine.

Tudi meni samemu ta dilema povzroča osnovni razkol: po eni strani v svojem raziskovanju izhajam iz očitno subjektivnih stališč svojih respondentov, pa najsi govorijo o svoji percepciji eksterne ali pa interne sveta, po drugi strani pa je moja osnovna naloga, da umestim subjektivna stališča v pozitivistično znanost in jim tako zagotovim določeno stopnjo objektivnosti. Dilema je na tej točki dokaj lahko rešljiva. Obstajajo namreč metodološki postopki, ki jih znanost prepozna kot znanstvene in iz tega sledi, da je potrebno za zagotavljanje znanstvenosti v prvi vrsti zagotoviti doslednost v metodologiji, saj ta prispeva k zagotavljanju določene stopnje objektivnosti. Videti je, da je pri kvantitativnih metodah dilema lažje rešljiva. Lastne raziskovalne izkušnje pa mi kažejo, da je potrebno pri kvalitativnih podatkih posvečati več pozornosti delikatnemu balansiranju, da objektivizacija ne bi uničila subjektivne komponente, tako na strani respondentov, kot tudi raziskovalca in s tem enega glavnih potencialov kvalitativne metode. Sam torej predlagam, da v pričujočem primeru dualizma objektivno-subjektivno ne razumemo kot koncept dveh binarnih opozicij, ampak kot kontinuum, z absolutno objektivnim in absolutno subjektivnim na obeh

skrajnostih, točko interpretacija pa kot fluidno med obema skrajnostima. Takšno obliko, torej obliko, ki je metodološko dosledna in korektna, hkrati pa v jedru perceptivna za subjektivno, bi lahko imenovali znanstveno subjektivna. Znanstveno subjektivno pozicijo je torej mogoče razumeti kot mediativno med neposredno emotivno subjektivno na eni in pozitivistično objektivno pozicijo na drugi strani, kot znanstvenik pa si na tej točki zavestno privoščim znanstveno subjektivnost, saj sem skozi raziskavo intervjuvance individualno doživel in jih metodološko korektno obravnaval.

Številni avtorji govorijo o sodobnem času kot relativno težavnem za sodobne mlade (prim. Leccardi, 2005). Po mnenju Leccardijeve (ibid.: 124) imajo mladi dualni stik s časom, ne le z vidika lastne časovne zamejenosti, ki je (do)končna, ampak tudi z vidika pričakovanj širše družbe, da očrtajo svoj lastni biografski čas in zgradijo lastni odnos do družbe. Cavalli (1988) izpostavlja, da tovrstni odnos od mladih zahteva konstrukcijo pomembnih povezav med individualno in kolektivno preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo, kar pa celotnemu življenju zagotovi smisel (Leccardi, 2005).

Mladi, ki so bili vključeni v našo kvalitativno raziskavo, Generacija Y, doživljajo stanje, v katerem so se znašli, kot relativno neugodno in težko, še posebej v longitudinalni medgeneracijski perspektivi, torej če se sami primerjajo z generacijo Generacijo X, še bolj pa z Baby-boomerji. Prihodnost predhodnih generacij mladih razumejo, kot relativno dobro zagotovljeno. V njihovih očeh so prejšnje generacije odraščale lažje, saj je bil proces odraščanja kolektivni družbeni projekt: tisto kar je v njihovi percepciji za doseganje odraslosti pomembno, služba (ekonomska preskrbljenost), stanovanje (osnova za oblikovanje lastne družine) in pokojnina, je bilo s strani družbenega sistema zagotovljeno. Mladi so v takem okolju lahko presežek energije investirali v družbenopolitično participacijo, razvoj revolucionarnih konceptov in kritičnih akcij. Te generacije mladih so bile v očeh sedanje generacije integrirane v partnerski odnos in s tega zornega kota je del refrena »... računajte na nas!« opis dobrega medgeneracijskega sodelovanja in ne zgolj parola. Mladi pa danes vidijo družbo kot nezanesljivega, včasih celo nekoliko zahrbtnega partnerja, partnerja, ki je »na drugi strani« in s katerim je za sodelovanje potrebno skleniti pravnoformalno pogodbo, saj zaupanje in dobri odnosi ne zadostujejo več. »Mladina je torej čigava?«, »Kdo je za njih odgovoren?« so glavna vprašanja, na katera pa mladi sploh ne iščejo več odgovorov, saj so ocenili, da je čas za akcijo. Odraščanje je tako postalo individualni projekt, za katerega je odgovoren vsak sam in videti, je da so to sodobni mladi vzeli smrtno resno. Kot prvi korak pri reševanju nastale situacija, pa vidijo načrtovanje. Kot sta izpostavila Berger in Luckmann (Berger in Luckmann, 1988 v Leccardi, 2005: 124):

»... je formacija identitete v modernem smislu zagotovljena skozi vero oziroma navezanost v logiko načrta... Zahvaljujoč načrtovanju je prihodnost povezana tako s sedanjostjo, kot tudi preteklostjo...«

Mladi torej na podlagi načrtovanja vstopajo v reševanje problema, kar pa je mogoče opaziti tako v njihovih projekcijah prihodnosti, interpretacijah sedanosti in preteklosti, kot tudi v individualni strukturi, ne le načrta lastne biografije, še bolj konkretno, vsakodnevnih aktivnosti:

"Moj urnik je moja odgovornost."

(Helena, uspešna gimnazijka)

"... dobil bi redno službo, kar pomeni da sem ziheraš... jaz sem v bistvu totalni ziheraš. Narediš faks, služba, avto, flet pa si na svojem."

(Jona, predstavnik subculture iz Pekarne)

Tisto, kar številni raziskovalci vidijo kot umik v sfero zasebnega ali pa celo pasivnost in apatičnost mladih, je torej le relokacija energije in investicije, katere glavni namen je doseganje lastne odraslosti. Mladi so prevzeli odgovornost zase v svoje roke. Ker pa odraščanje v nobeni kulturi na našem planetu ni enostavna zadeva, seveda ne ostane veliko energije za družbeno-politično-socialno oziroma eksterno participacijo. Pomembni partnerji v tem procesu so (spet postali) starši in za kohabitacije generacij je videti, da niso odraz razvjenosti mladih ali pa permisivnosti vzgoje, ampak oblika dobrega medgeneracijskega sodelovanja. Mladi so na svoje starše izjemno navezani, v veliki meri se čutijo dolžne staršem pomagati in s tem »svoj dolg odplačati«, predvsem zato, da bi tako odnose še okrepili in poglobili.

O apatiji med mladimi ne gre govoriti, vsaj v različici, ki vsebuje elemente pomanjkanja zanimanja, ne. Evidentna je sicer določena stopnja alienacije, če govorimo na primer o klasični politični ali pa družbeni participaciji, kar kaže na odtujenost mladih od teh specifičnih struktur. Se pa na drugi strani kaže izjemno visoka angažiranost, na primer v družini, na področju ekologije, v virtualnem svetu in v drugih oblikah mladinskih interesov, iz česar gre sklepati na izjemno motiviranost za aktivno sodelovanje. Tovrstna motivacija je tudi eden glavnih generatorjev razvoja kompetenc, ki jih mladi razvijejo v neformalnih oblikah izobraževanja in v okviru lastnega prostega časa. Te se odražajo v izjemnem naboru znanj s področja obvladovanja tujih jezikov, občih in specializiranih računalniških kompetenc ter ročnih spretnosti, kar kaže na obsežen kulturni kapital mladih, ki je bil akumuliran po večini prostovoljno in relativno enostavno. Mladi se tega kapitala v veliki meri zavedajo, vendar hkrati s tem izražajo željo po možnostih, da bi tovrstni kapital uspešno unovčili, na primer v procesu izobraževanja ali pa pri kandidiranju za delovno mesto. Visoka stopnja ambicioznosti in motiviranosti je evidentna tudi glede njihove lastne prihodnosti. Mladi so orientirani v prihodnost, katere percepcija je izrazito optimistična. Hkrati s tem pa se zavedajo, da je uspeh v prvi vrsti odvisen od njih samih.

Kaj pa so njihovi problemi? Tudi ti so v veliki meri vezani na odraščanje. V prvi vrsti predstavljajo mladim problem pritiski, vezani na prehajanje v odraslost. Da se prehod v odraslost podaljšuje ni značilno le za slovenske mlade, saj enake trende opažajo tudi drugi avtorji (prim. Leccardi, 2005; Heinz, 2009 idr.). Glavna značilnost teh prehodov je diskontinuiteta oziroma desinhronizacija s tradicionalnimi prehodi, ki sem med slovenskimi mladimi še posebej nanaša na vzpostavljanje in združevanje kariere, službe in lastne družine. Hkrati s tem se soočajo tudi z oteženostjo oziroma odloženostjo prehoda zaradi strukturnih dejavnikov; podaljševanje izobraževanja, jim v veliki meri onemogoča prehod, saj podaljševanje za mlade pomeni, da ne dosežejo ustrezne, družbeno-kulturno normirane kompetentnosti, ki je emblem odraslosti. S tega zornega kota je torej koncept »vseživljenjskega učenja« za mlade še večji problem, prav zato ker nosi v sebi konotacijo, da traja celo življenje oziroma, da se konča takrat, ko se konča fiziološko življenje posameznika. Mladi razumejo, da je bil pri prejšnjih generacijah prehod v odraslost v veliki meri diktiran tudi z zaključenim izobraževanjem, »včasih je diploma pomenila, da si odrasel« (Maja, brezposelna diplomantka), s podaljšanim ali pa celo vseživljenjskim izobraževanjem, pa je ta prehod zaprt. Ostane torej vprašanje »Kdaj znam *dovolj*?« oziroma »Kdaj sem z vidika sistema *dovolj* kompetenten?«, da sem prepoznan kot odrasel. Glavni problem torej ni toliko v tem, da se je prehod podaljšal, ampak v tem, da se je destandardiziral oziroma detradicionaliziral. Mladi se počutijo zmedene in takšno stanje razumejo, kot vakuum, kateremu so prepuščeni na milost in nemilost, starši, kot prva instanca zaupanja, pa jim pri tem ne morejo bistveno pomagati.

Skupaj s temi, igrajo pomembno vlogo tudi strukturni pogoji, vezani na trend poslabševanja pogojev za pridobitev stabilne, predvsem pa varne zaposlitve. Mladi se lastnega kulturnega kapitala sicer v veliki meri zavedajo, zavedajo pa se tudi, da je ta v veliki meri na trgu dela nepotreben, nerelevanten oziroma nezaželen, ter, da sodobni trg zahteva od posameznika tudi elaborirani socialni kapital, predvsem v smislu ustreznih »vez in poznanstev«, ki omogočajo dostop do delovnih mest. Mladi se zavedajo, da akumulacija tovrstnega kapitala zahteva bodisi ustrezno socialno ozadje, bodisi dovolj časa za akumulacijo in ker po večini nimajo ne enega, ne drugega, se čutijo na tem področju izjemno nemočne in frustrirane. Kot reakcijo na tovrstne situacije, je med mladimi ponovno mogoče opaziti reinvesticijo energije v svojo družino, predvsem skozi kasnejše odhajanje od doma. Mladi svoje življenje organizirajo na način, da doma vzpostavijo svojo privatnost v družini, s starši pa oblikujejo tudi simbiozo, pri kateri nimajo občutka, da živijo na račun staršev. To seveda ne pomeni, da se ne želijo odseliti oziroma, da nimajo tega namena. Njihovo stališče je, da je to pomemben korak, in ravno zaradi potencialno negativnega učinka se pri tem koraku ne gre prenehati. Videti je tudi, da ima trend vedno pogostejšega ostajanja doma, svojo kulturno dimenzijo. Nekateri mladi na primer poročajo o stališču svojih staršev, ki so jim sicer pripravljeni pomagati, vendar ne pri najemu stanovanja, ampak pri njegovem nakupu. Prav tako je bila velika večina mladih socializiranih v družinah, kjer so bili starši lastniki stanovanj in hiš in povsem logično je sklepati, da mladi jemljejo takšno stanje kot

večinsko, normalno oziroma na način »kot se to pri nas dela«. Tudi sami v veliki meri zastopajo filozofijo »najprej štalca, potem kravca«, katera razgalja hierarhijo njihovega osamosvajanja:

1. ekonomska osamosvojitvev, ki zahteva redno in varno zaposlitev, pri kateri je primarni kriterij pogodba za nedoločen čas, sekundarni kriterij pa zaslužek;

“Glavni motiv za iskanje zaposlitve pri mladih je varnost... ko si brezposeln, si depresiven, pa tudi izoliran si, saj večino časa preživiš sam doma. Če imaš službo si za družbo »normalen«.”
(Matjaž, 29 let, brezposelni mladi)

2. lastniško stanovanje oziroma hiša;

“Živela bi v svoji hiši, nekje zunaj mesta... V določenih pogledih sem srečna, v določenih pa ne: Recimo, rada bi živela v svoji hiši, pa nimam možnosti. Imam sicer svoje nadstropje pri starših in to je to.”(Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

3. oblikovanje lastne družine z otroki

“... fant bi rad tri otroke, jaz pa enega ali dva, če pa se bo odrezal, pa bomo videli” (Mojca, 23 let, uspešna študentka psihologije)

“Fajn bi bilo imeti otroke. Ta trenutek bolj gledam na kariero, kot pa na otroke... Sumarično priznam, da nisem dosegla enih stvari, za katere je družbeno normirano, da bi jih. Nimam recimo družine, in po družbeni normi bi jo morala imeti pri 29. Ta norma me nekoliko bremeni. Osebnostno pa sem čisto zadovoljna in srečna.” (Mateja, 29 let, zaposlena v parlamentu)

Ta hierarhija predstavlja mladim nekakšno evolucijo, ki je univerzalna, unilinearna, fazna in progresivna. Faze v percepciji mladih sicer dopuščajo variacije, veliko mladih je na primer ekonomsko relativno neodvisnih, pa še vedno živijo pri starših, ker niso našli primerne stanovanja, v glavnem pa je pot začrtana in ni variabilna. V veliki meri deluje ta pot tudi predikabilno, in videti je, da ima to izjemno pomirjujoč učinek na mlade, saj imajo občutek, da so na pravi poti v odraslost, ki je v naši družbi pojmovana kot normalna. Hkrati s tem pa je potrebno izpostaviti tudi naslednje - številni avtorji (prim. Galland, 1991; Cavalli in Galland, 1995 v Leccardi 2005) ugotavljajo, da se pomembni koraki pri tradicionalnem prehajanju v odraslost, pojavljajo v nekoliko drugačni sekvenci, in sicer: dokončanje šolanja-selitev od doma-vstop v stabilni trg delovne sile-oblikovanje lastne družine. Torej gre pri sodobni, netradicionalni različici odraščanja mladih za modifikacijo tradicionalnega prehoda. Tovrstna adaptacija pa ima tako negativne, kot tudi pozitivne posledice. Podaljšano ostajanje doma mladim na primer po eni strani odraža veliko fleksibilnost mladih glede zaposlovanja, pa tudi relativno nefleksibilnost, saj niso v celoti pripravljeni prevzeti nevarnosti potencialne revščine, kateri bi lahko bili izpostavljeni, če bi živeli sami zase. Dejavniki, ki vodijo

netradicionalne prehode so nedvomno kompleksni in medsebojno soodvisni, kar pa onemogoča enostaven in univerzalen odgovor oziroma rešitev.

Ker so omenjeni prehodi v odraslost zamejeni, podaljšani, včasih celo zaprti, v vsakem primeru pa detradicionalizirani, mladim torej ne preostane drugega, kot da začnejo tudi z razvojem lastne netradicionalne biografije. Biografija po Heinzovih besedah (prim.: Heinz, 2009: 8) ni le nekogaršnja osebna zgodovina, ampak časovno in prostorsko umeščena refleksija »preteklih dogodkov, prehodov in načrtov prihodnosti.« (ibid.). Razvoj biografije odseva osebni agens in ga je mogoče razumeti kot trenutno vsoto aspiracij, ocen preteklih uspehov in neuspehov, medosebnih prepoznavanj in zavrnitev s družbi, konceptov avtonomije in odgovornosti, družbenih pričakovanj in ostalih elementov, katerim so mladi v družbi izpostavljeni. Številni avtorji zagovarjajo stališče, da biografski modeli, ki jih mladi na podlagi tega razvijejo, in kateri se oddaljujejo od tradicionalnih linearnih modelov (prim.: Wyn in White, 1997; Leccardi, 2005 idr.), temeljijo na močni individualizaciji in poudarjanju rizičnih lastnosti in jih kot take tudi imenujejo *izbirne biografije* (*choice biographies*, Beck, 1992) oziroma kar *rizične biografije* (*risk biographies*, Furlong in Cartmel, 1997). Heinz celo zagovarja tezo, da mladi na ta način izvajajo neke vrste samo-socializacijo (prim. *self-socialization*, Heinz, 2002, 2009). Fluidnost in fleksibilnost sta glavni pozitivni karakteristiki teh biografij, za razliko od tradicionalno linearnih, ki so relativno rigidne. Sodobna slovenska mladina je individualizirana, fleksibilna in fluidna in videti je, da je te lastnosti dobro inkorporirala v svoj kulturni kapital. Individualno sicer odražajo neko določeno stopnjo deviantnosti, vendar izrazitih rizičnih biografij ni zaznati. To bi delno bilo mogoče interpretirati skozi optiko podaljšanega življenja v družini, ki mladim s tega zornega kota deluje kot varnostna mreža in jim z obstoječimi tradicionalnimi strukturami sicer dovoljuje izbiro, in hkrati preprečuje, da bi izbira bila rizična. Videti je tudi, da mladi relativno dobro upravljajo s svojim kulturnim kapitalom, še posebej na temporalnem, in za njih nestabilnem trgu dela, v neformalnih oblikah izobraževanja in v prostem času, torej v prostorih ki preferirajo fluidnost, fleksibilnost in individualizem. Iz tega izhaja, da so se mladi, vsaj dokler so mladi, evidentno in izjemno dobro prilagodili sodobnim družbenim in gospodarskim razmeram, predvsem tistim, ki se jih tičejo neposredno.

Ob koncu tako ugotavljam, da imamo Slovenci dobro mladino, mladino, ki se sicer nedvomno razlikuje od prejšnjih generacij, vendar nikakor ni, kot se jim popularno velikokrat očita, »najhujša« in »najslabša« doslej, ampak v resnici nabita s potenciali, motivacijo in kompetentnostjo. Slovenska družba mora ta potencial najprej prepoznati, potem pa ustvariti pogoje, da se bo lahko v polnosti realiziral. Zaključim lahko torej, da tako kot prejšnje generacije, tudi sodobni mladi, vsem manifestnim in latentnim deviacijam navkljub, sporočajo slovenski družbi bistvo znanega refrena: »... računajte na nas!«

Uporabljeni viri:

Beck, U. (1992): *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage .

Cavalli, A. (1988): 'Zeiterfahrungen von Jugendlichen' (Temporal Experiences of Youth), v: R. Zoll, *Zerstörung und Wiederaneignung von Zeit*, str. 387-404. Frankfurt a. M.: Suhrkamp .

Cavalli, A. in Galland, O. (ur.) (1995): *Youth in Europe*. London: Pinter .

Flick, U. 2002. *An Introduction to Qualitative Research*. London: Sage Publication Ltd.

Furlong, A. in Cartmel, F. (1997): *Young People and Social Change. Individualization and Risk in Late Modernity*. Buckingham: Open University Press.

Furlong, A., (ur.) (2009): *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*. Oxon: Routledge.

Galland, O. (1991): *Sociologie de la jeunesse: L'entrée dans la vie*. Paris: Armand Colin.

Heinz, W., R. (2009): 'Youth transitions in an age of uncertainty', v: A. Furlong, *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*, str. 1-13. Oxon: Routledge.

Leccardi, C. (2005): 'Facing Uncertainty: Temporality and Biographies in the New Century', *Young: Nordic Journal of Youth Research*, 2005, 13(2): 123-146.

Wyn, J. in White, R. (1997): *Rethinking Youth*. London: Sage.

17 KLJUČNE UGOTOVITVE ŠTUDIJE MLADINA 2010

Število mladih v Sloveniji upada zelo hitro. V zadnjih desetih letih se je zmanjšalo za 11 odstotkov, v naslednjem desetletju pa lahko pričakujemo kar 20 odstotni upad. Število starejših (65+) prebivalcev na enega mladega se bo do leta 2050 v Sloveniji predvidoma skoraj potrojilo. Takšne demografske spremembe pomenijo, da je z vidika dolgoročne stabilnosti in razvoja slovenske družbe, pomen polne družbene vključenosti in aktivacije potencialov vsakega mladega posameznika večji, kot kadarkoli prej.

Znano je, da so v pozno-modernih družbah prehodi mladih izrazito individualizirani in nepredvidljivi. Odraščanje, ki je bilo v preteklosti pretežno standardizirano in predvidljivo, je v sodobnih razmerah postalo individualni projekt, za katerega je odgovoren vsak sam. To se v naših podatkih med drugim kaže na ravni vrednot, kjer se je edini večji premik zgodil v smeri višanja ravni individualizma in pomena tekmovalnosti. Tudi sicer naši kvantitativni in kvalitativni podatki kažejo da se sodobni mladi v Sloveniji osebne odgovornosti za svoje 'izbirne biografije' dobro zavedajo in se temu tudi zelo dobro prilagajajo.

Vendar pa to ne pomeni, da vloga države in širše družbe glede vzpostavljanja pogojev za uspešno realizacijo prehodov mladih v smeri odraslosti, ni bistvena. Nekateri trendi v tej zvezi kažejo na zanimive posebnosti Slovenije, med katerimi mnoge niso posebej naklonjene uspešnemu prehajanju mladih v svet dela, samostojnega življenja in ustvarjanja lastne družine.

Delež mladih, ki so vključeni v izobraževalni sistem, je v Sloveniji skozi zadnje desetletje naraščal bistveno hitreje v primerjavi s povprečjem držav EU27. Na ravni srednjih šol ugotavljamo, da je splošno počutje mladih v šoli zelo dobro, Slovenija pa ima tudi najnižji delež osipnikov v okviru držav EU27. Polega takšne, prijazne srednje šole, se zdi do mladih izrazito prijazen tudi sistem visokega šolstva. Tako lahko med drugim sodimo tudi na osnovi ugotovitve, da je bil v letu 2008 delež študirajoče populacije med 20. in 24. letom v Sloveniji daleč najvišji v okviru EU27. Takšna rast števila študentov pri tem sovpada z upadanjem deleža BDP namenjenega terciarnemu izobraževanju, kar poraja dvom o vsebinski kakovosti tega izobraževanja. Če je inkluzivnost in prijaznost izobraževalnega sistema mladim lahko všeč, pa po drugi strani ti isti mladi izražajo precejšnje nezadovoljstvo s slabo povezanostjo izobraževalnega sistema in potrebami trga dela.

Poleg obsežnega in do mladih prijaznega sistema izobraževanja, se mladi po naših podatkih v povprečju zelo dobro počutijo tudi v svojih izvornih družinah. Po nekaterih raziskavah so slovenski mladostniki v okviru EU27 med tistimi, ki imajo najboljše odnose s starši.

Na drugi strani je stanje na trgu dela za slovensko mladino v evropski primerjavi izrazito nepredvidljivo. Slovenija zaseda prvo mesto v EU27 po deležu začasno zaposlenih mladih (15-24). Delež mladih z redno zaposlitvijo za nedoločen čas je v zadnjem desetletju izrazito upadel. V 29. letu starosti je leta 2000 takšno zaposlitev imelo približno 60 %, leta 2010 pa le še 48 % mladih. V istem obdobju se je tudi občutno povečal delež mladih, ki sebe doživljajo kot brezposelni. V tej zvezi je še posebej zaskrbljujoče hitro povečevanje števila brezposelnih diplomantov. Če je leta 2000 dosežena terciarna stopnja izobrazbe za več kot dvakrat zmanjšala verjetnost, da se mladostnik znajde v položaju brezposelnosti, je ta prednost do leta 2010 skoraj v celoti skopnela.

Položaj mladih v Sloveniji tako v veliki meri določa kombinacija močnih družinskih podpor in dolge vključenosti v (sorazmerno socialno naravnani in prijazen) izobraževalni sistem na eni, in izrazito negotove razmere na trgu dela na drugi strani.

V takšnih razmerah ni presenetljivo, da so slovenski mladi med tistimi, ki se v okviru EU27 najkasneje odseljujejo od svojih staršev. Po naših podatkih k temu, poleg neugodnih pogojev na trgu dela in dolgega obdobja izobraževanja, pripomorejo predvsem sorazmerno ugodni pogoji bivanja pri starših (ki v veliki večini živijo v hišah) in nizka pripravljenost mladih (in njihovih staršev) na prevzemanje tveganja revščine v zgodnjem obdobju ustvarjanja lastnega gospodinjstva.

V tej zvezi velja poudariti pomen osamosvajanja mladih za rodnost v Sloveniji. V 29. letu starosti ima vsaj enega otroka 50 odstotkov mladih, ki živijo v samostojnem gospodinjstvu, med tem ko je takih med mladimi, ki živijo pri starših le dobrih 15 odstotkov.

Glede na doslej povedano lahko torej rečemo, da družbeni okviri (vključno s prevladujočimi kulturnimi vzorci) danes mladim v Sloveniji otežujejo, predvsem pa časovno odmikajo doseganje ključnih mejnikov odraslosti, kot so redna zaposlitev, odselitev od staršev in ustvarjanje lastne družine. Tudi kvalitativni del raziskave je pokazal, da mladi doživljajo stanje, v katerem so se znašli, kot relativno neugodno in težko, še posebej če pogoje svojega odraščanja primerjajo s pogoji odraščanja starejših generacij.

Glede na opisano stanje ne bi smelo biti presenetljivo, da se je mnenje mladih o političnih elitah v zadnjem desetletju občutno poslabšalo in je v letu 2010 izrazito negativno. Mladi izražajo zelo nizko stopnjo občutka lastnega političnega vpliva in se v primerjavi s povprečjem EU27 bistveno manj zanimajo za politiko in politično participirajo. Po drugi strani se med mladimi krepi protestni potencial in udeleževanje v individualiziranih oblikah politične participacije, predvsem tistih, ki so

povezane z informacijsko tehnologijo. V širšem smislu bi torej težko govorili o splošni nezainteresiranosti mladih za družbene zadeve. Vsekakor pa se kaže zelo nizka stopnja zaupanja v aktualne politične strukture.

Proti tezi o družbeni apatičnosti mladih govori tudi ugotovitev, da je slovenska mladina vedno bolj aktivna na področju prostovoljstva, in da je na tem področju bistveno bolj aktivna v primerjavi z mladino iz Nemčije. V zadnjih petnajstih letih se je močno povečala tudi pripravljenost študentov za sodelovanje v prostovoljnih akcijah, ki bi izboljšale položaj mladih. Tudi naši kvalitativni podatki kažejo na visoko angažiranost mladih, na primer v družini, na področju ekologije, v virtualnem svetu in na drugih interesnih področjih mladih.

V okviru prostega časa mladih je v zadnjem desetletju izrazito naraslo ukvarjanje z računalnikom. Kar 82 odstotkov mladih v Sloveniji (skoraj) vsak dan uporablja splet, kar je občutno nad povprečjem mladih iz držav EU15 in EU27. V primerjavi z letom 2000, mladi v letu 2010 bistveno več časa namenjajo tudi ukvarjanju s športom in kulturno-umetniškemu ustvarjanju.

Kljub časovnim zamikom, negotovostim in težavam pri realiziranju prehodov v odraslost, ostajajo mladi v Sloveniji glede svoje osebne prihodnosti približno enako (visoko) optimistični, kot so bili pred petnajstimi leti. Tudi glede prihodnosti naše družbe se pesimizem mladih ni povečal. Povečala pa se je prisotnost občutkov nelagodja v zvezi s pomanjkanjem denarja, stanovanjsko problematiko in negotovostjo glede zaposlovanja. Prav to so problemi, ki se danes v zvezi s položajem mladih v Sloveniji tudi z vidika drugih analiz kažejo kot ključni.